یادی مەردان

بەرگی دووهەم

یادی مەردان

شێخە نەقشبەندییەکانی هەورامان و هەندێ

لە موراد و مەنسووبە دیارەکانیان

بەرگی دووهەم

مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس

داینـاوە

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس

هەولێر – هەرێمی کوردستانی عێراق

3

هەموو مافێك هاتووەتە پاراستن ©
دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس
شەقامی گوڵان – هەولێر
هەرێمی کوردستانی عێراق
هەگبەی ئەلیکترۆنی aras@araspress.com
وارگەی ئینتەرنێت www.araspress.com
تەلەفۆن: 35 49 224 66 (0) 00964
دەزگای ئاراس لە ٢٨ تشرین (٢) ١٩٩٨ هاتووەتە دامەزران

مەلا عەبدولکەریمی مودەرپس
یادی مەردان – بەرگی دووهەم
کتێبی ئاراس ژمارە: ١١١٣
چاپی دووەم ٢٠١١
تیرێژ: ١٠٠٠ دانە
چاپخانەی ئاراس – هەولێر
ژمارەی سپاردن لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ٩٣ – ٢٠١١
نەخشاندنی ناوەوە: کارزان عەبدولحەمید
رازاندنەوەی بەرگ: مریەم موتەقییان
پیت لێدان: ڕۆشنا ڕەشاد
هەڵەگری: شێرزاد فەقێ ئیسماعیل. ئومێد بەننا. فەرهاد ئەکبەری
ڕێنووسی یەکگرتوو: بەدران ئەحمەد حەبیب

بِسم الله الرحَمنِ الرحيم

الحمد للّه رب العالمين. والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله وصحبه أجمعين، وأتباعه بإحسان إلى يوم الدين.

پاش ئەوەی بە یارمەتیی خودای میهرەبان یادنامەی تاقانەی ڕۆژگار حەزرەتی مەولانا خالیدی نەقشبەندیم نووسی[1]، ئەمەوێ، باسی یەکەمین خەلیفەی ناوداریشی بنووسم کە حەزرەتی شێخ عوثمان سیراجودینی تەوێڵەییە لەگەڵ باسی هەندێ لە کوڕ و کوڕەزا بەشان و شکۆکانی و هەندێ لە موريد و مەنسووبە ناوداڕەکانیان بۆ ئەوەی دڵ و دەروونی ڕۆڵەکانی نیشتمان بە یادیان ڕووناك بکەمەوە.

ئەم باسەم کردووە بە دوو بەشەوە، بەشی یەکەم بە ناوونیشانی (شێخە نەقشبەندییەکانی هەورامان) و بەشی دووەمیشی بە ناوونیشانی (هەندێ لە موريد و مەنسووبە دیارەکانی شێخە نەقشبەندییەکانی هەورامان).

(١) ئەم کتێبە بە ناوی (یادی مەردان. بەرگی یەکەم. مەولانا خالیدی نەقشبەندی) لە ساڵی ١٩٧٩دا لە چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد لە بەغدا، بە ٦٥٦ لاپەڕە لە چاپ درا.

بەشی یەکەم

شێخە نەقشبەندییەکانی هەورامان

یادی شێخ عوسمان سیراجودین

لە دایکبوونی شێخ عوسمان و پشت و بنەچەی

شێخ عوثمان سالّی ١١٩٥ی هیجرەت لە دێی (تەوێلّە) لە قەزای هەلّەبجەی ئێستا لە دایك بووە. ئەم ذاتە بە پێی دەسنووسێکی شێخ موحەمەد بەهائودینی کوڕی[٢]، کوڕی خالید ئاغای کوڕی عەبدولّلا ئاغای کوڕی سەید موحەمەدی کوڕی سەید دەرویّشی کوڕی سەید موشریفی کوڕی سەید جومعەی کوڕی سەیید زاهیر ناوێکە.

سەید زاهیری ناوبراو لە سەییدەکانی (نعێم) و لە نەوەی حەزرەتی حوسەینی کوڕی حەزرەتی عەلییە و لە مەلّبەندی خۆیەوە کە لە دەوروپشتی بەغدا بووە، لە ناو سەیدەکانی چیای حەمریندا، ڕووی کردووەتە هەورامان و لە دێی تەوێلّە دامەزراوە و نەوەی لێ بووەتەوە. ئەمانە لە تەوێلّە زۆر بە قەدر و حورمەت بوون وپاش چەند پشتێك بە ناوی (ئاغە)وە ناسراون.

دایکی شێخ عوسمان ناوی (حەلیمە) و کچی (فەقێ ئەبووبەکر)ی تەوێلّەییەکە بە (فەقێ هەی بەکر) ناسراوە و ئەچێتەوە سەر (فەقێ ئەحمەدی غەزاییی بەغدایی). ئەم فەقێ ئەحمەدەیش هەر بە منالّی بەغدای بە جێ هێشتووە و بۆ خوێندن ڕووی کردووەتە کوردستان و لە گەلێ مزگەوتدا خوێندوویە تا سەرەنجام لە تەوێلّە سەقامگیر بووە و ژنی هێناوە. لەبەر ئەوەی کە پیاوێکی زۆر چاك و لە خواترس بووە و گەلێ جار خۆی ون کردووە و پاش ماوەیەك هاتووەتەوە، لە تەوێلّە مەشهوور بووە بە (فەقێ ئەحمەدی غەزایی) بەو باوەڕە کەوا لە (رجال الغیب)ە و لە ماوەکانی ونبوونیا بۆ غەزا ئەچێ لە ناو سوپای موسوڵمانانداً.

بۆ پشتگیریی ناوونیشانی ئەم فەقێ ئەحمەدە، سەید عەبولسەمەدی تووداری کە یەکێك بووە لە موریدانی شێخ شەهابودینی کاکۆزەکەریا، لە کتێبی (نورالانوار)دا کە لە سالّی ١٠٩٩ی هیجرەتدا بە فارسی دای ناوە، لە (قاموس الانساب)ی شێخ ڕەزا موعینودینی کاکۆزەکریاییەوە ئەگێڕێتەوە ئەلّێ: «فەقێ ئەحمەد ناوێکی کورتەبنە کە

(٢) شێخ بەهائوددین لە پشتی نامەیەك کە بۆ شێخ عومەر زیائودینی برای نووسیوە، وای نووسیوە: إلی عمر ابن عثمان ابن خالد ابن عبدالله ابن السید محمد ابن السید درویش ابن السید مشرف ابن السید جمعة ابن السید ظاهر.

پێیان ئەوت (گردە) و بە عەرەبی قسەی ئەکرد، هاتە قوتابخانەکەی ئێمە. خۆی لە سەیدەکانی بەغدا ئەدایە قەڵەم و ئەیوت لە نەوەی شێخ عەبدولڕەئووفی کوڕی شێخ نیعمەتوڵڵای وەلیم. ماوەیەك مایەوە و پاشان چوو بۆ تەوێڵەی هەورامان. پاش ماوەیەك ناوبانگی دەر کرد بە (غەزایی). ئیتر نازانم ژنی هێنا یا نە؟». پاشان ئەڵێ: «منیش ئەڵێم بۆم دەرکەوت کە ژنی هێناوە و وەچەی لێ کەوتووەتەوە و هەرلەوێش مردووە. وە لە سەفەری حیجازما کۆڵیمەوە لەوە کە ئاخۆ ڕاستی ئەکرد یا نە؟ وە زانیم کوڕی شێخ موحەمەدی کوڕی شێخ عەبدولئەحەدی کوڕی عەبدولواحیدی کوڕی مەحموودی کوڕی عەبدولسەمەدی کوڕی عەلیی کوڕی عەبدولڕەئووفی کوڕی شاهـ نیعمەتوڵڵای وەلیی کوڕی شێخ زەکەریا کەمالودینی کاکۆزەکەریاییە، کەواتە سەییدی حەسەنییە»[٣]. من خۆیشم دیومە لە پشتی کتێبێکی خوالێخوشبوو مامۆستا مەلا بەهائوددینی ئیمامی خانەقای بیارە بە خەتی مامۆستا مەلا بەهائودین خۆی نەسەبی شێخ عوسمان سیراجودین نووسرابوو هەر بەم جۆرە کە لە پێشەوە باسمان کرد و لە داوێنیشیەوە نووسیبووی: «کتبت هذا النسب من خط شیخنا عمر ضیاءالدین قدس سره» واتە: ئەم نەسەبەم لە بەر خەتی شێخی خۆمان عومەر زیائوددین(قدس سره) نووسیوەتەوە.

وا بە پێی ئەم سەرچاوانە دەر کەوت کە شێخ عوسمان سیراجودین لە لایەنی باوکییەوە لە سەیدەکانی نعێم و لە نەوەی حەزرەتی حوسین و لەلایەنی دایکییەوە لە سەیدەکانی شازیلی و لە نەوەی حەزرەتی حەسەنە، چونکە شێخەکانی کاکۆزەکەریا لە نەوەی ئەبولحەسەنی شازیلین. ئەوەش بزانین کە شێخ عوسمان خۆی و نە کوڕەکانی لە ناو خەڵکدا باسی سەیدیەتیی خۆیانیان نەکردووە و بە تەسەووف و تەریقەتەوە خەریك بوون.

خوێندنی شێخ عوسمان سیراجودین

بە پێی داوونەریتی سەردەمی خۆی هەرلە منالییەوە، پاش فامکردنەوە، نراوەتە بەر خوێندن و قورئانی پیرۆزی تەواو کردووە و چەند وردە کتێبێکی خوێندووە و ئینجا

(٣) چمکێکی مێژووی هەورامان و مەریوان، چەند لاپەڕەیەکە لە کتێبی (نور الأنوار)ی سەید عەبدولسەمەدی تووداری، موحەمەدی مەلاکەریم وەری گێڕاوەتەوە سەر کوردی، بەغدا، ١٩٧٠، ل ٣١. ئەسڵە فارسییەکەی ئەم کتێبەش لە کتێبخانەکەماندا هەیە.

بووه به فەقێ و هەندێ کتێبی نەحو و سەرف و شەرعی خوێندووه و بۆ خوێندن زیاد لە دێی تەوێلە، کە لەوێ نراوەتە بەر خوێندن، چووەتە بیارە و خەرپانی و خورماڵیش.

لە فەقێیەتیدا زۆریش بە خواپەرەستییەوە خەریك بووە و نوێژی سوننەت و شەونوێژی هەمیشە کردووە و هەر لە منالییەوە سیمای ساڵحانی گرتووە. ئارەزووی لە سۆفییەت و سولووك بووە و لە سەر ئەم ئارەزووە لە دەوروبەری تەمەنی بیست و پێنج ساڵیدا چووە بۆ بەغدا و لە مەدرەسەی مزگەوتی حەزرەتی غەوس (شێخ عەبدولقادری گەیلانی) دامەزراوە، وانەی عیلم و شەرعی خوێندووە و خەریکی ذکر و فیکر و خواپەرەستیش بووە، تا پاشان هەر لە بەغدا بە خزمەتی مەولانا خالیدی نەقشبەندی گەیشتووە و تەریقەتی لەسەر دەستیدا وەر گرتووە. لەو کاتەدا، لە ڕووی فەقێیەتییەوە، لە پلەی خوێندنی(سیوتی)و (فناری)دا بووە. لە خوالێخۆشبوو شێخ عوسمانم بیستووە ئەیفەرموو: خوێندنی باپیرم لە مادەی سیوتی تێ نەپەڕیوە. هەروا لێم بیستووە ئەیفەرموو: دانەیەك کتێبی(فرائض)م دیوە بە خەتی باپیرم نووسرابووەوە. لە جەنابی سەیید تاهێری هاشمی کوڕی سەید قەیدەری سەیدودەوڵەی خەڵکی دەوڵەتاوایشم بیستووە کە شێخ عوسمان لەو کاتەدا کە لە مەکتەبی حەزرەتی غەوس خوێندوویەتی شەرحی لە (رسالة الشاه صديق الهراتي في شرح الكلام القدسي) کردووە کە حەزرەتی غەوس دای ناوە و ئەو شەرحە کە بە دەستنووسی شێخ عوسمان خۆیەتی، لە کتێبخانەکەی ئەودایە و شێخ عوسمان لە دواێنی ئەو شەرحەوە نووسیویە: «كتبه عثمان بن خالد الطويلي الأصل في مدرسة الشيخ عبدالقادر الگيلاني قدس الله سره العزيز في سنة ألف ومئتين وست وعشرين من الهجرة في رجب سنة ١٢٢٦». من خۆیشم نوسخەیەك ڕسالەی وەزع و ئیستعارەی دەستنووسی شێخ عوسمانم دیوە لای شێخ تۆفیقی کوڕی شێخ عەبدولڕەحمانی خەڵکی (پشتە)ی ناوچەی (تاوەگۆزی) لە قەزای هەڵەبجە، بەڵام لە بیرم نەماوە لە چ ساڵێکدا نووسیویەتەوە. شێخ عوسمان سیراجودین کە لە مەکتەبی حەزرەتی غەوس فەقێ بووە، دوو هاورێی بووە کە ئەوانیش هەر لەوێ خوێندوویانە، یەکێکیان مەلا ئەحمەد ناوێکی دێی (کۆڵەسارە) لە ناوچەی (بێلەوار)ی سەر بە شارستانی سنە و ئەویشیان فەقێیەکی شیعە کە خۆی بە سوننی پیشان داوە و پێیان وتووە (فازڵی خەڵخاڵی). مەلا ئەحمەد لەئەنجاما بووە بە خەلیفەی مەولانا خالید و دەستی کردووەە بە ئیرشاد. فازڵی (خەڵخاڵ)یش لەم بارەوە شتێکی دەسگیر بووە و پاشان گەڕاوەتەوە بۆ ئێران و لە تاران نیشتەجێ بووە.

بۆ تەئکیدی ئەم قسەیە حاجی موحەمەدی سمێرانیی[٤] خەلیفەی شێخ موحەممەدی بەهائوددینی کوڕی شێخ عوسمان لە کتێبی (بارقات)دا[٥] نووسیویە: لە جەنابی سەید موحیەدینی کەلجینیم بیست، فەرمووی جارێکیان لەگەڵ خێزانی ڕەزاقولی ئەردەڵان لە سنەوە چووم بۆ تاران، چەند ڕۆژێ لە تاران ماینەوە، لەو ماوەیەدا خێزانی ڕەزاقولی خانی سەری لە زانایەکی گەورە دا کە ناوی فازڵی خەڵخاڵی بوو. لەکاتی سەردانەکەدا فازڵی خەڵخاڵی پرسی: لە وڵاتی ئێوە کێ بە خواناسی بەناووبانگە؟ وەڵامیان دایەوە لە کوردستان پیاوێکی گەورە هەیە مەشهوورە بە شێخ عوسمان سیراجودین و بۆیان باس کرد. جا فازڵی خەڵخاڵی وتی: وا دێتە بیرم کە من هاوڕێی ئەو زاتە بووم لە مزگەوتی شێخ عەبدولقادری گەیلانی لە بەغدا و لە یەک حوجرەدا لەگەڵ ئەو و مەلا ئەحمەدی کۆڵەسارەیی پێکەوە ئەمانخوێند و هەر لەو سەردەمەدا نیشانەی پیرۆزی بە ناوچاوییەوە دیاربوو و ئێمەش بە پیاوێکی خاوەن هیمەتمان ئەهاتە پێش چاو.

تەریقەت وەرگرتنی شێخ عوسمان لە سەر دەستی مەولاناخالیددا لە بەغدا

شێخ عوسمان سیراجودین خۆی گێڕاویەتەوە فەرموویەتی کە مەولانا تەشریفی هاتە بەغدا و لە تەکیەی حەزرەتی غەوس جێگیر بوو، چوومە خزمەتی و دەستم ماچ کرد و بە خێرهاتنم لێ کرد. ئەویش ناسیمیەوە؛ چونکە پێشتر کە لە خورمالّ و بیارە

---

(٤) سمێران : دێیەکە لە نزیکی سنە.

(٥) بارقات: کتێبێکە بە فارسی حاجی موحەمەدی جافی سمێرانیی کوڕی ڕۆستەم بەگی میراخورباشی دای ناوە کە یەکێك بووە لە موریدانی شێخ عوسمان سیراجودین و خەلیفەی شێخ موحەمەد بەهائودینی کوڕی بووە و لە دێی سمێرانی نزیکی سنە دانیشتووە. ئەم کتێبە سەرانسەری باسی کەراماتی شێخ عوسمان سیراجودین و شێخ موحەمەد بەهائودینی کوڕیەتی. لەسەر ئەرکی حاجی مەحموود چەلەبی لە نەوەی عەبدولقادر دەبباغی هەولێری لە چاپخانەی نەجاحی بەغدا لەچاپ دراوە لەگەڵ کتێبی (نظم المحاسن في حسن شمائل حضرة الرسول الأكرم صلى الله عليه وسلم) کە شیعرە بە فارسی و هەر ئەو دای ناوە. ئەم دوو کتێبە پێکەوە ٤٧٩ لاپەڕەیان گرتووەتەوە و ساڵی لە چاپدانیان لە سەر نەنووسراوە.

ئەمخوێند بە خزمەتی گەیشتبووم و ئەویش لە کاتی لاویدا چەند جارێ هاتبوو بۆ تەوێلّە. ئیتر گەلێ جار لە تەکیە ئەچوومە خزمەتی و بەچاوپێکەوتنی دلّشاد ئەبووم، ئەویش زۆر دلّخۆشیی منی ئەدایەوە و بە میهربانییەوە تەماشای ئەکردم.

پاش چەند ڕۆژێك جارێکی تر چوومەوە لای و نیازی دلّی خۆمم عەرز کرد و تکام لێ کرد کە ئادابی تەریقەتم فێر بکا. ئەویش بە لوتفەوە تکاکەی قبوولّ کردم و ئادابی تەریقەتی نەقشبەندیی فێر کردم و نیشانی دام، چۆن ویرد و ذکری خۆم بە جێ بێنم. بەم جۆرە لە پەرێشانی ڕزگاری کردم.

منیش لەم شوێنەدا ئەڵێم بە پێی ئەوە کە لە ساڵی ١٢٢٦ی هیجرەت دەستنیشان کراوە کە مەولانا لەو ساڵەدا لە هیندوستانەوە گەڕاوەتەوە بۆ سلێمانی و هاتووەتە بەغدا و لە تەکیەی حەزرەتی غەوس نیشتەجێ بووە، دەر ئەکەوێ کە شێخ عوسمانیش هەر لەو ساڵەدا بووە بە موریدی مەولانا و ئەبێ کاتیش ئاخری ساڵ بووبێ و تەمەنی شێخ عوسمان لەو کاتەدا (٣١) ساڵان بووبێ.

گەڕانەوەی شێخ عوسمان بۆ سلێمانی لە خزمەتی مەولانادا

مەولانا لە دوادواییی ساڵی ١٢٢٦ یا سەرەتای ساڵی ١٢٢٧دا لە بەغداوە گەڕاوەتەوە بۆ سلێمانی، چونکە سەفەرەکەی بۆ بەغدا و مانەوەی ئەو ماوەیەی لەوێ بە فەرمانی شاهـ عەبدولّلای دیهلەویی مورشیدی بووە.

مەولانا کە دێتەوە بۆ سلێمانی لە هەمان مزگەوتی خۆیدا دائەنیشێ کە کاتی خۆی مامۆستا بووە تێیدا و وانەی بە فەقێکانی وتووەتەوە کە مزگەوتی عەبدولڕەحمان پاشای بابانە و ئێستا بە مزگەوتی شێخ بابا عەلی بەناووبانگە. مەولانا لەم مزگەوتەدادەست ئەکا بە ڕێنموونیی موسولّمانان بە پێ داوونەریتی تەریقەتی نەقشبەندی. شێخ عوسمانیش لەم سەفەرەدا لە خزمەتیا گەڕاوەتەوە بۆ سلێمانی و دەستی کردووە بە سولووککردن و بەجێهێنانی ئادابی تەریقەت و مەولانایش زۆر چاودێریی کردووە. شێخ عوسمان خۆی فەرموویەتی ئەو ماوەیە کە لە سلێمانی بووم لە عالەمی ذیکر و رابیتەدا زۆر شتی سەیرم چاوپێ ئەکەوت و عەرزی مەولانام ئەکرد، ئەویش بە لوتفی خۆی ڕێنموونیی ئەکردم تا ئەو دەورانەم تێ پەڕاند. بە کورتی شێخ عوسمان سیراجودین لەو ماوەیەدا وەکو موریدێکی بە سۆز خەریکی خواپەرستی و

سولـووك ئـەبـێ و كـەمـوزۆر كـاتـی خـۆی زایـە نـاكـا و بـە هـەموو جۆرێ بـە ئـادابـی تەسەوفەوە خەریك ئەبێ و دوو ساڵی ١٢٢٧ و ١٢٢٨ بەم جۆرە بە سەر ئەبا تا ئەگاتە یایەی خەلافەت و مەولانا ئیجازەی خەلافەتی ئەداتێ. شێخ عوسمان یەكەمین كەسە كە مەولانا ئیجازەی خەلافەتی داوەتێ.

ئیبراهیم فەسیح حەیدەری لە كتێبی (المجد التالد، في مناقب مولانا خالد)دا ئەڵێ: «لەناو ئەهلی بەغدادا شێخ عوبەیدوڵڵای حەیدەری كە موفتیی بەغدا بووە و لە ناو خەڵكی شیمالی عێراقیشدا شێخ عوسمانی تەوێڵەیی یەكەم خەلیفەی مەولانا بوون». بەڵام من هێشتا بۆم ساغ نەبووەتەوە ئاخۆ شێخ عوسمان سیراجوددین كە لە ئاخری ساڵی ١٢٢٨دا ئیجازەی خەلافەتی لە مەولانا وەر گرتووە، هەر لە سلێمانی لێی وەر گرتووە، یا لە بەغدا، پاش ئەوەی كە مەولانا بۆ یەكەمین جار كۆچی بۆ ئەوێ كردووە، چونكە بە پێی ئەوەی لە شێخ عوسمان سیراجوددین خۆیەوە گێڕاوەتەوە، مەعلوومە لە تەمەنی ٣٣ ساڵاندا ئیجازەی خەلافەتی وەرگرتووە و وەك مەشهووریشە لە ١١٩٥دا لە دایك بووە و بەم پێیە ٣٣ ساڵییە كە رێكەوتی ١٢٢٨ ئەكا و مەولانا لە ساڵی ١٢٢٨دا بۆ یەكەمجار لە سلێمانییەوە كۆچی كردووە بۆ بەغدا و شێخ عوسمانیشی لەگەڵ رۆیستووە.

گەڕانەوە دیسانەوەی شێخ عوسمان بۆ سلێمانی لە خزمەتی مەولانادا

مەولانا، وەك لە بەرگی یەكەمی ئەم كتێبەدا باسمان كرد، تا ساڵی ١٢٣٠ لە بەغدا ئەمێنێتەوە، پاشان لەسەر تكای مەحمود پاشای بابان ئەگەڕێتەوە بۆسلێمانی و پاشا خانەقای گەورەی بۆ دروست ئەكا كە هەر لەو كاتەوە بە خانەقای مەولانا ناوبانگی دەركردووە و ماڵ و مووڵكێكی زۆری لەسەر وەقف ئەكا و زانایان و ئەهلی تەریقەت لە هەموولایەكەوە ڕووی تێ ئەكەن. شێخ عوسمانیش لەم وەختەدا خەلیفەیەكی بە پایە و مەقام بووە، لە خزمەتی مەولانادا ئەگەڕێتەوە بۆ سلێمانی و، مەحموود پاشا ڕێزێكی زۆر لەمیش ئەگرێ و زۆر جار لە مزگەوتی تایبەتی ناو ماڵی خۆیا پێشنوێژیی پێ ئەكا. شێخ عوسمان هەروا لای مەولانایش زۆر بەڕێز بووە و مەولانا فەرمانی داوەتێ كە خەتمی تایبەتی دامەزرێنێ و ئێواران و بەیانیان خەتم بكا و تەوەجوهـ لە

موریدەکان بکا. هەروا فەرمانی بە موریدەکانیشی داوە کە لە حەڵقەی خەتمی شێخ عوثماندا دانیشن. لەم ماوەیەدا کەسانی پایە بڵندی وەك سەید ئیسماعیلی داغستانی و مەلا عەبدولحەکیمی کاشغەری و شێخ موحەمەدی هەڵەبجەیی و کەسانی تر لە سەر دەستی شێخ عوسماندا سولووکیان کردووە و تەربیەتی سۆفیانەیان وەر گرتووە و، مەولانا تەنیا چاودێرییەکی گشتیی کردوون.

گەڕانەوەی شێخ عوسمان بۆ هەورامان

پاش گەڕانەوەی مەولانا بۆ سلێمانی بە ماوەی چەند سالێك، پیاوخراپان و فیتنەگێڕان ئاژاوەیەکی بۆ ئەنێنەوە و ئەویش وەك لە بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەدا بە درێژی لێی دواین– لە ساڵی ١٢٣٦ی هیجرەتدا بۆ جاری دووەم سلێمانی بەجێ دێڵێ و لە ڕێگای قەرەداغەوە بەرەو بەغدا ئەکەوێتە ڕێ. هەندێ لە مەنسووبەکانیشی لەگەڵی ئەڕۆن بۆ بەغدا و هەندێکیان لە خانەقادا ئەمێنێنەوە و هەندێکیشیان بڵاوەی لێ ئەکەن. شێخ عوسمان سیراجودینیش کە خەلیفەی فەرمانی ئیرشادکردن پێدراو بووە، ئەگەڕێتەوە بۆ هەورامان و لە تەوێڵە نیشتەجێ ئەبێتەوە و جاروباریش لە بیارە دانیشتووە. هاوینانیش جار جار چووە بۆ سەرچاوەی ئاوی دێی (کیمنە) و هەندێ ساڵیش چووە بۆ سەرچاوەی (حەوش و بەورانی) لە هەورامانی ئەودیو (هەورامانی بەشی ئێران) و لە هەر کوێ بووبێ بە ئیرشادی موسوڵمانان و ڕێنموونییانەوە خەریك بووە و زانایان و تالیبانی سولووك لە هەموو لایەکەوە ڕوویان تێ کردووە. نیشمەنی شێخ عوسمان سیراجودین لە دێی تەوێڵە خانووی بنەماڵەی خۆیان بووە و ئیرشادیشی لە مزگەوتی دێی تەوێڵە کردووە. لە بیارەیش لەو خانووانەدا دانیشتووە کە ئەکەونە پشت خانەقاوە و بە خانووی حەمەکەریمی شێخ ڕەشید ناسراون و ئێستا هیی نەوەی شێخ ڕەشیدن.

لەو ماوەیەدا کە شێخ عوسمان لە هەورامان بووە و مەولانا لە بەغدا بووە و تاچووە بۆ شام (١٢٣٦–١٢٣٨)، شێخ عوسمان گەلێ سەفەری بۆ دەوروبەری هەورامان کردووە. یەکێ لەم سەفەرانە بۆ سنە بووە. لەم سەفەرەدا ماوەیەك لە سنە ماوەتەوە و لەوێ ئیرشادی کردووە و گەلێ مەلا و پیاوی موناسب تەریقەتیان لەسەر دەستیا وەرگرتووە وەك شێخ شوکروڵڵای سنەیی و مەلا موحەمەدی باقر کە پاشان بە شێخ موحەمەد باقر ناوی دەرکردووە.

وەك بۆم دەرکەوتووە هەر لەم ماوەیەدا شێخ عوسمان چەند جارێکیش بە خزمەتی مەولانا گەیشتووەتەوە. جارێك لە بەغدا و دوو جار لە هەورامان کە مەولانا لە بەغداوە بۆ هاوینە خۆری چووە بۆ کوێستانەکانی هەورامان.

دەوری شێخ عوسمان سیراجودین پاش کۆچکردنی مەولانا بۆ شام

هەروەك چۆن پاش کۆچکردنی مەولانا لە سولەیمانییەوە بۆ بەغدا، شێخ عوسمان لە هەورامان بە ئیرشادکردنەوە خەریك بووە، هەروا پاش کۆچکردنیشی لە بە غداوە بۆ شام لە ئیرشادکردنی خۆیدا بەردەوام بووە. لە ناوچەی هەورامان و باباندا مەولانا خەلیفەیەکی لە شێخ عوسمان شایانتر و لێهاتووتری نەبووە و لە بەر ئەوەی لە هەموو لایەکەوە خەڵك ڕوویان تێ کردووە و هەمیشە خانەقای تەوێڵە پڕ بووە لە مورید و مەنسووب کە لە زۆر لای کوردستان و وڵاتانی ئیسلامەوە هاتوون.

بەم جۆرە شێخ عوسمان لە ١٢٣٦ەوە کە مەولانا بە یەکجاری کۆچی کردووە بۆ بەغدا و تا ١٢٨٣ کە خۆی کۆچی دوایی کردووە – دوو ساڵی نەبێ کە هاتووە بۆ سلێمانی – لە هەورامان (تەوێڵە و بیارە) خەریکی ئیرشاد بووە.

هاتنی شێخ عوسمان بۆ خانەقای مەولانا لە سلێمانی بەتکای ئەحمەد پاشای بابان بۆ ماوەیەك

لە بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەدا باسمان کرد کەوا پاش کۆچکردنی مەولانا بۆ بەغدا، بە فەرمانی مەولانا خۆی، شێخ عەبدوڵڵای هیراتی لە سەر خانەقای مەولانا دانیشتووە بۆ ئیرشاد و شێخ مەحموود ساحێبی برای مەولانایشی لەگەڵ بووە. ئەم بارە بەم جۆرە ماوەتەوە تا مەولانا لە ١٢٤٢دا فەوتی کردووە و شێخ عەبدوڵڵای هیراتی بە وەسیەتی مەولانا چووە بۆ شام تا لە جێگەی ئەودا دانیشێ و تەنیا شێخ مەحموود ساحێب لەسەر خانەقا ماوەتەوە. ئەویش پاش ماوەیەك سلێمانیی بەجێ هێشتووە و چووە بۆ شام و شێخ ئەحمەدی هەولێرییان لە شامەوە ناردوەتەوە بۆ سلێمانیی بۆ سەر خانەقا. ئیتر وەزعەکە بەم جۆرە درێژەی کێشاوە و مورید و مەنسووبی نەقشبەندی هەموو تێکرا لە خانەقادا پێکەوە خەتمیان کردووە تا کاتێ کە شێخ لوتفوڵڵا ناو و مەلا

عوسمانی باڵخی کە لە موریدانی شێخ عوسمان بوون ئەڕۆن بۆ هەورامان بۆ سەرلێدانی شێخ. پاش گەڕانەوەیان ئیتر شێخ ئەحمەدی هەولێری ڕێگایان نادا لەناو خانەقای مەولانادا خەتم بکەن، ئەوانیش ئەڕۆن لە مزگەوتی مەلا عوسمانی باڵخی خەتم ئەکەن و ئادابی تەریقەت بە جێ دێنن. شێخ ئەحمەدی هەولێری ئەمەیش بە بەربەرەکانێ دائەنێ بۆ خۆی و ئەچێ لای ئەحمەد پاشای کوڕی سولەیمان پاشای بابان و شکاتیان لێ ئەکا. ئەحمەد پاشا لەم بارەوە نامەیەك بۆ شێخ عوسمان سیراجودینی ئەنووسێ بۆ تەوێڵە. شێخیش زۆر بە ناسکی وەڵامی نامەکەی ئەداتەوە. کە ئەحمەد پاشا نامەکە ئەخوێنێتەوە، زۆر شادمان ئەبێ و خۆشەویستیی شێخ عوسمان ئەچێتە دڵیەوە و ئارەزووی دێتە سەر ئەوە بنێرێ بەدوایا لە هەورامانەوە بیهێنێ بۆ سلێمانی و لەسەر خانەقا دایێنی.

پاش ئەمە زۆری پێ ناچێ سولەیمان پاشای باوکی ئەحمەد پاشا کۆچی دوایی ئەکا و ئەحمەد پاشای کوڕی لەجێی دائەنیشێ[٦]. ئەمجار ئەحمەد پاشا لەسەر ئارەزووەکەی خۆی بە دوای شێخ عوسماندا ئەنێرێ و لە ساڵی ١٢٥٤دا لە هەورامانەوە ئەیهێنێ بۆ سلێمانی و لەسەر خانەقای دائەنێ بۆ ئیرشادکردنی موسوڵمانان. کە شێخ ئەحمەدی هەولێری ئەمە ئەبینێ و تێ ئەگا خەڵکی سلێمانیش هەروەك ئەحمەد پاشا ئارەزوویان لەوەیە شێخ عوسمان بەسەر خانەقاوە بێ، بێدەنگ هەموو کاروباری خانەقا ئەداتە دەستی شێخ عوسمان. پاش دامەزراندنی شێخ عوسمان لەسەر خانەقا خەڵکێکی لە جاران زۆرتر ڕووی تێ ئەکەن و وەختە بڵێین دەوری ئیرشادی مەولانا لە خانەقادا تازە ئەبێتەوە. عەبدوڵڵا پاشای مامی ئەحمەد پاشایش شێخ ئەحمەدی هەولێری ئەباتە زەردیاوای قەرەداغ و خانەقایەکی لەوێ بۆ ئەکاتەوە، دەستی تیا ئەکا بە ئیرشاد.

---

(٦) سولەیمان پاشا لە ساڵی ١٢٥٤ی هیجرەتدا کۆچی دواییی کردووە. نالی لە لاواندنەوەی سولەیمان پاشا و پیرۆزبایی لێکردنی ئەحمەد پاشای کوڕیدا قەسیدەیەکی هەیە بەم بەیتە دەست پێ ئکا:

تا فەلەك دەورەی نەدا سەد کەوکەبی ئاوا نەبوو
کەوکەبەی میهری موبارەك تەلعەتی پەیدا نەبوو

شێخ مەعرووفی نۆدێیش هەر لەم ساڵەدا کۆچی دواییی کردووە.

لەو ماوەیەدا کە شێخ عوسمان لە خانەقا بووە، جار جاریش سەر لە هەورامان ئەداتەوە و ماوەیەك لەو ناوانە ئەمێنێ و یەك لە خەلیفەکانی لە جێی خۆی لە خانەقا بەجێ ئەهێڵێ. جارێ لەو جارانە مەلا حامیدی[٧] کوڕی مەلا عەلیی بیسارانی لە جێی خۆی دائەنێ کە پیاوێکی زانا و هوشیار و شارەزای ئوسوولّی دین و تەریقەت و مەلایەکی باش بووە و بۆ کاروباری دنیای خانەقایش هەروا لێهاتوو بووە. ئەوکاتە ڕێکەوتی فەرمانڕەواییی عەبدوڵڵا پاشای بابانی کردووە و سەردەمی ئەحمەد پاشا نەبووە. لەم وەختەدا شێخ ئەحمەدی هەولێری و شێخ فەتاحی کوڕی حەمەخانی برای مەولانا کە لە پیاوماقوولّانی بنەماڵەی مەولانا بووە، بە بیانووی ئەوەوە کە گوایا شێخ عوسمان گەلێ جار خانەقا بەجێ ئەهێڵێ و ئەڕواتەوە بۆ هەورامان و خەلیفەیەکی خۆی لە جێی خۆی دائەنێ و ڕەوایش نییە تا خەلیفەی مەولانا وەستابێ کەسی تر سەرپەرەشتی کاروباری دینی و دنیاییی خانەقا بکا و بەڕەزامەندیی عەبدوڵڵا پاشایش، داوا لە مەلا حامید ئەکەن خانەقا بە جێی بێڵێ و ئەڵێن ئەبێ شێخ ئەحمەد بەسەر خانەقاوە بێ. شێخ فەتاحیش پێی ئەڵێ ئیمڕۆ تەنیا دوو کەس لە جێی مەولانادا بە کاری ئیرشاد دێن شێخ تەهای شەمزینی و شێخ عوسمانی تەوێڵە، بەڵام شێخ عوسمان زوو ئیجازەی خەلافەت ئەدا و ئەمە ناشێ. بۆ نموونە بیستوومە ئیجازەی خەلافەتی بە دوو منداڵی قەرەداغی داوە.

مەلا حامیدیش لە وەڵامی شێخ فەتاحا ئەڵێ: من لە جەنابی شێخ عوسمانم بیستووە فەرموویەتی ئەوندەی لێ ئەزانم کە حەزرەتی مەولانا خالید (قدس سره) لە چ حاڵێکا ئیجازەی داوە بە من. ئەگەر بە هۆی بەرەکاتی ئەوەوە ڕۆژی سەد کەس بگەنە ئەو حاڵەتە، من ئیجازەیان ئەدەمێ چونکە عومرێکی زۆرم لەم ڕێگایەدا لە خزمەتی مەولانادا بەسەر بردووە. من ئەیشزانم کە مەبەستت لەو دوو منداڵە شێخ عەبدوڵڵاو شێخ موحەممەدی کوڕانی شێخ عەبدوللەتیفی قەرەداغییە (کە دوو گەنجی خوێندن تەواوکردووی لە خواترس و تەریقەت وەرگرتوو بوون). من خۆم لەوێ بووم کە شێخ عوسمان ئیجازەی دانێ. نامەی بۆ شێخ ئەحمەدی هەولێرییش نووسی و بۆی نووسی وامان بە باش زانی ئەم دوو کوڕە ئیجازە بدەین و بیانێرینەوە بۆ خزمەتتان تا بە

(٧) ئەم مەلا حامیدە خۆی نووسیویە لەسەر ئامۆژگاریی شێخ موحەمەد سادقی مازی بنی، لە دەوروبەری ١٢٥٠ی هیجرەتدا، هاتووە بۆ خزمەتی شێخ عوسمان. پاشانیش باسی ئەمە ئەکەین.

پێی فەرمانی ئێوە بجوولێنەوە. حەز ئەکەم ئێوەیش بۆ بەرەکەت ئیجازەیان بدەنێ تا سەرکەوتوو و خاوەن بەرەکەت بن. لەو کاتەیشەوە کە گەڕاونەتەوە بۆ قەرەداغ ملپێچییان لە فەرمانی شێخ ئەحمەد نەکردووە و هەر بەهۆی ئەوەوە کە خەڵك ئەو دووکوڕەیان خۆش ئەوێ و باوەڕیان پێیان هەیە، حەق وایە کە شێخ ئەحمەدیش زۆرتر چاودێرییان بکا، نەك ببن بە مایەی دڵ ئێشانی ئەویش و جەنابیشتان.

ئیتر پاش ئەم چەند قسەیە مەلاحامید خانەقا بە جێی دێڵێ و ئەگەڕێتەوە بۆ بیارە بۆ خزمەتی شێخ عوسمان و ڕووداوەکەی بۆ ئەگێڕێتەوە. شێخیش حاڵی ئەبێ کە دەور گۆڕاوە و دەوری حوکمداری ئەحمەد پاشا نەماوە و مانەوەی لە سلێمانی ئەبێ بە مایەی پەرێشانی و دڵ ئازاری و ئەمەیش لەگەڵ ناسکیی ئادابی تەریقەت ناگونجێ و بڕیار ئەدا لە بیارە بمێنێتەوە و هەر لەوێ خەریکی ئیرشاد بێ. هەروایش ئەکا و ئیتر تا ئەو ڕۆژەی کۆچی دوایی ئەکا بە ئیرشادکردن و ڕێنموونیی موسوڵمانان و خزمەتکردنیانەوە خەریك ئەبێ و تاڵبانی زۆری تەریقەت لە هەموو لایەکەوە لێی گرد ئەبنەوە و بە بەرەکەتی ئەو گەلێ پیاوی خاوەن پایە پێ ئەگەن.

ناوی هەندێ لە خەلیفەکانی شێخ عوسمان سیراجودین

بە داخەوە ئاگادارییەکی باشمان لە بارەی دەوری ئیرشاد و ناو و مێژووی ژیانی خەلیفەکانی شێخ عوسمان سیراجودینەوە بەدەستەوە نییە، بۆیە بە ناچاری بەوەندە دەسبەردار ئەبین کە ناوی ئەوانەیان بنووسین کە ناویان لە بەردەستمانایە:

١- شێخ عەلیی تەوێڵەیی.

٢- شێخ عەلیی سەرگەتی.

٣- شێخ عەبدولکەریمی سەرگەتی.

٤- مەلا حامیدی مەلا عەلیی بێسارانی (کاتبی شێخ).

٥- مەلا موحەمەدی هانەدنی (هانەدنی لای سەرگەت).

٦- شێخ موحەمەدی کوڕی شێخ وەیسی بەرزنجی.

٧- شێخ حوسەینی هەورامی.

٨- سەید حامیدی هەورامی.

٩- مەلا صەدرودینی ڕووداری.

١٠- سەید قوتبوددینی کەلجینی.

١١- سەید موحەمەد ئەمینی کوڕی سەید قوتبودینی کەلجینی.

١٢- شێخ ئیسماعیلی هەجیجی.

١٣- حاجی مەلا ئەحمەدی نۆتشەییی کوڕی مەلا عەبدوڵڕەحمانی نۆتشەییی موفتیی سلێمانی.

١٤- مەلا موحەمەد ئەمینی نۆتشەیی.

١٥- مەلا مەحموودی دشەییی باوکی مەلا عەبدوڵڵای موفتیی سنە.

١٦- سەید شەهابودینی طاڵشی دانیشتووی دشە.

١٧- مەلا ئیبراهیمی جوانڕۆیی.

١٨- مەلا حەسەنی جوانڕۆیی.

١٩- مەلا فەتحوڵڵای کوڕی مەلا شەریفی جوانڕۆیی کە لە ڕێژاوی لای زەهاو بووە.

٢٠- سەید قانوونی خانەگایی.

٢١- سەید عەبدولحەکیمی خانەگایی.

٢٢- سەید بایەزیدی خانەگایی.

٢٣- سەید عەبدولڕەحمانی خانەگایی.

٢٤- سەید شاکەرەمی تاوەگۆزی.

٢٥- سەید عەبدولڕەحیمی تاوەگۆزی (مەولەوی).

٢٦- شێخ یەعقووب بەگی کوڕی عەبدوڵڵا بەگی شەرەفبەیانی.

٢٧- شێخ موحەممەدە کوردە.

٢٨- سەید عەبدولقادری مەشهوور بە خەلیفە قادر.

٢٩- مەلا عەبدوڵڵای چۆڕی.

٣٠- شێخ حەمەسادق وەزیری دانیشتووی سەولاوا.

٣١- سەید قاسمی نگڵی.

٣٢- شێخ حوسەینی باقلاوایی.

٣٣- مەلا موستەفای کەلاتی.

٣٤- شێخ حەمە سادقی مازی بن.

٣٥- مەلا قاسمی پایگەلانی.

٣٦- مەلا مووسای پایگەلانی.

٣٧- مەلا حەیدەری ئەوێهەنگی.

٣٨- مەلا عەبدولکەریمی ئەوێهەنگی.

٣٩- شێخ شوکروڵڵای سنەیی.

٤٠- شێخ مەحموود باقر سنەیی.

٤١- مەلا مەحموودی سنەیی.

٤٢- شێخ موحەمەدی سمێرانی.

٤٣- مەلا موصطەفا شیعری.

٤٤- شێخ موصطەفا سەقزی.

٤٥- سەید عەبدولکەریمی موکریانیی مەشهووربە سەید زەینەڵ.

٤٦- مەلا موحەمەدی هەوشاری.

٤٧- مەلایوسفی پالاواییی مەشهوور بە شێخ بورهان.

٤٨- مەلا موحەمەدی بانەیی.

٤٩- شێخ فەتاح شلێری کە لە بالیکەدەر ئیرشادی کردووە.

٥٠- مەلا عەبدولکەریمی هەڵەبجەیی.

٥١- شێخ سولەیمانی چنارەیی.

٥٢- شێخ ئیسماعیلی سۆڵەییی بەرزنجی.

٥٣- شێخ موحەمەدی قەرەداغی لە نەوەی شێخ حەسەنی گڵەزەردە و دانیشتووی دێی چەمی سمۆر.

٥٤- شێخ عەبدوڵڵای قوتب کوڕی شێخ لەتیفی قەرەداغی.

٥٥- شێخ موحەمەدی برای شێخ عەبدوڵڵای قوتب.

٥٦- شێخ عەبدولڕەحمانی ئیبنولخەیاتی قەرەداغی.

٥٧- سەید موحەمەد ئەمینی زەوێمەریی قەرەداغی.

٥٨- شێخ موصطەفای کوڕی شێخ حەمە عەلیی نەوتیی قەرەداغی.

٥٩- شێخ عەبدولڕەحمانی کوڕی موحەمەد بەگی مەولان بەگ کە زوو موریدی شێخ

عەبدوڵڵای قوتب بووە و لە خزمەتی شێخ عوسمان سیراجودیندا تەواوی کردووە.

٦٠- مەلا عوثمانی باڵەخی.

٦١- مەلا عوسمان کوڕی حاجی ئیسماعیلی کانی کەوەیی.

٦٢- مەلا موحەمەدی کوڕی مەلا خدری سولەیمانیی.

٦٣- شێخ حوسەینی کوڕی ئەوڕەحمان بەگی خەزنەدار.

٦٤- شێخ حەمەسالحی کوڕی ئەوڕەحمان بەگی خەزنەدار.

٦٥- مەلا عومەری جلەمۆردی.

٦٦- شێخ حەسەنی کەرکووکی.

٦٧- شێخ جەوادی کەرکووکی.

٦٨- مەلا عومەری عومەر گومبەدی.

٦٩- مەلا ئیبراهیمی کۆیسنجقی.

٧٠- مەلا موحەمەد ئەمینی کۆیسنجقی.

٧١- مەلا موستەفا کە لە کۆیسنجق ئیرشادی کردووە.

٧٢- مەلا موصطەفای بلّباس.

٧٣- مەلا ئەحمەدی شاوری.

٧٤- مەلا وەیسی.

٧٥- مەلا شێخ نەبیی ماویلی.

٧٦- مەلا تەهای باڵەکی.

٧٧- مەلا مەحموودی ڕەواندزی

٧٨- مەلا موحەمەد کە پێشان موریدی شێخ نەبی بووە.

٧٩- مەلا عەلیی بێتواتەیی.

٨٠- شێخ عەلیی بالیسانی.

٨١- مەلا ئەبووبەکری هەولێری.

٨٢- مەلا موحەمەدی هەولێریی مەشهوور بە شێخی چۆڵی.

٨٣- سەید حوسەین ئەفەندیی ئەستەموولّی.

٨٤- عەلی ئەفەندیی حاکمزادەی ئینطاکییە.

٨٥- مەلا موحەمەدی خەڵکی سعرەت.

٨٦- مەلا موحەمەدی قورەیشیی دیاربەکری.

ئەم خەلیفانەی شێخ عوسمان سیراجودین ئەوانەن کە مەلا حامیدی مەلا عەلیی بێسارانیی کاتبی شێخ لە کتێبی (ریاض المشتاقین)دا[٨] نووسیون، کە زیاتر ئیجازەنامەی خەلافەتیش هەر ئەم ئەینووسییەوە.

بەڵام من باوەڕم وایە مەلا حامید تەنیا ناوی ئەوانەی لەو کتێبەدا نووسیوە کە لە کاتی دانانی کتێبەکەدا خەلیفە بوون، ئەگینا شێخ عوسمان گەلێ خەلیفەی تریشی بووە. بۆ نموونە من خۆم خەلافەتنامەی شێخ عەبدولهادیی تاڵشیم دیوە کە چی ناویشی لە (ریاض المشتاقین)دا نییە. هەروا شێخ خزری باوکی شێخ جەواد لە گەڕەکی ئیمام قاسمی کەرکووک، خەلیفەی شێخ بووە. مەلا عومەری کوڕی مەلا عەبدوڵڵای کوڕی مەلا ئیبراهیمی عومەر گومبەتی[٩] و شێخ عەبدولکەریمی دەگا

---

(٨) مەلا حامید ئەم کتێبەی بۆ باسی مەولانا خالید و شێخ عوسمان سیراجودین و شێخ موحەمەد بەهائودین و براکانی داناوە. هێشتا لە چاپ نەدراوە. دانەیەکی لە کتێبخانەی شێخ موحەمەد ئەمینی کاکە شێخ (کاردۆخی)دا هەیە، وێنەیەکیشی بە فۆتۆکۆپی لای منە. کتێبەکە ٤٣٠ لاپەڕەیە.

(٩) ئەم مەلا عومەرە کوڕی مەلا عەبدوڵڵای کوڕی مەلا ئیبراهیم و برازای مەلا ئەحمەدی عومەر گومبەتییە که بە فازلی دەربەندی بەناووبانگ بووە و لەگەڵ موفتیی زەهاوی مونازەرەی توندی بووە. لەقەبی دەربەندی لەسەر ئەوە هەڵگرتووە کە وەختی خۆی لە ناو دەربەندی کرماشانەوە کۆچیان کردووە لە کوردستانی عێراق نیشتەجێ بوون. مەلا ئەحمەدی فازلی دەربەندیی مامی لەگەڵ موفتیی زەهاوی پێکەوە لای مەلا عەبدولڕەحمانی ڕۆژبەیانی خوێندوویانە و ئیجازەیان لەو وەرگرتووە. ئیجازەی ڕیوایەتی سەحیحەینی بوخاری و موسلیم و عیلمەکانی تری لە مەلا یەحیای مزووریش وەرگرتووە. ئەمەش سوورەتی ئیجازەنامەکەیە:

بسم الله الرحمن الرحيم.

«الحمد لله رب العالمين. والصلوة والسلام على سيد المرسلين محمد وآله وصحبه أجمعين. أما بعد، فاني أجزت ولدي القلبي الملا احمد ابن الحاج ابراهيم العمر گنبدي بأن يروي عني صحيحي البخاري ومسلم وباقي كتب الحديث وكذلك كتب الفقه على سائر العلوم، كما أجازني مشايخي الإعلام. وأنا الحقير يحيى بن خالد الكردي المزوري عفا الله تعالى =

شێخانی لای بیارە و شێخ عەلیی بیارەیی و خەلیفە حەمە مرادی باوکی شێخ حەمە ئەمینی سەرگەتی و شێخ عەبدوڵڵای دەیمەیەوی و حاجی عیوەزی پاوەیی و مەلا عەبدولباقیی پاوەیی و شێخ سولەیمانی کەیمنەییش هەروا خەلیفەی شێخ عوسمان بوون و ناویشیان لە کتێبەکەی مەلا حامیددا نییە، جا یا پاش دانانی کتێبەکە ئەمانە بوون بە خەلیفە، یا لە کتێبێکی تردا ناوی نووسیون و بەر چاوی ئێمە نەکەوتووە.

شێخ عوسمان سیراجودین، گەلێ مەنسووبی خاوەن پایەیشی بووە کە نەبوون بە خەلیفە وەك:

١- شێخ شەریفی پەنجەیی.
٢- شێخ عەلیی کوڕی شێخ سەعدوڵڵا.
٣- سەید هیدایەت.
٤- شێخ حەمەسەعید.
٥- ئەحمەد پریسی.
٦- شێخ عەبدوڵڵای مرادوەیسیی شەمێرانی.
٧- شێخ حەمە سەعیدی هەڵەبجەیی.
٨- مەلا ئەحمەدی ڕەواندزی.
٩- مەلا سالح سنەیی.
١٠- شێخ موحەمەدی فیراقی.
١١- مەلا مەحموودی تەوێڵەیی
١٢- شێخ حوسەینی پشتکێوی(١٠).

= عنهما. سنة ١٢٤٥ ألف ومئتين وخمس وأربعين هجرية. (توكل يحيى على ربه)». ئەم ڕستەی دواییە نەخشی مۆرەکەیەتی.
ئەم مەلا عومەرە مامی مەلا عومەری عومەر گومبەتیی خەتیب و پێشنوێژی مزگەوتی ئیمام قاسمی کەرکووکە کە تا ئەم چەند ساڵەی دواییە مابوو.

(١٠) ئەم شێخ حوسەینە کە خەڵکی پێشتکێوی هۆرین و شێخان بووە، باوکی حاجی شێخ عارفی قزلڕەباتە. وەختی خۆی لە ناوچەی هۆرین و شێخان دانیشتوون، پاشان شێخ عومەر زیائودین ناردوویە بۆ هەرگێنەی لای پێنجوێن و لەوێ کۆچی دواییی کردووە.

١٣- شێخ موحەمەدی هاروونی.
١٤- شێخ ئەحمەدی زەهاوی.
١٥- ئەحمەد پاشای بابان.
١٦- ئەحمەد بەگی وەڵەد بەگ.
١٧- مەلا داودی دشەیی.
١٨- شێخ عومەری خەلیفە(١١).
١٩- مەلا ئەحمەدی کانی هەمزە.
٢٠- مەلا مەحموودی وڵووبە.
٢١- ڕەزاقولی خانی حاکمی سنە.
٢٢- شێخ موحەمەدی کەمانگەر.
٢٣- سەید موحەممەدی خانەگایی.
٢٤- ئاغا فەتاحی میرزا فەرەجوڵڵای وەزیر.
٢٥- موحەمەد بەگی ئەحمەد بەگ.
٢٦- عەلی ئەفەندیی موفتیی ئەنطاکییە.
٢٧- عەزیز بەگی حوسەین بەگ.
٢٨- مەلا مەعرووفی مەندەلاوی.
٢٩- فەقێ مەحموودی سابوونچی.
٣٠- حەمەسادق خانی حاکمی جوانڕۆ.
٣١- ئەحمەد قارەمان.
٣٢- میرزا ئەکبەری سنەیی.
٣٣ - مەلا سالّحی سنەیی.

(١١) ئەم شێخ عومەرە لە مەردۆخییەکانی قەرەداغە و بە شێخ هۆمەر بەناووبانگ بووە.

دارایی و باری گوزەرانی شێخ عوسمان سیراجودین

وەك بە بەڵگە و نیشانەدا دەرئەکەوی شێخ عوسمان سیراجودین زۆر لە دنیا و پەیوەند بە دنیاوە دوور بووە و لەگەڵ ئەو تەمەنە درێژەدا کە ڕای بواردووە کە ٨٨ ساڵ بووە نەمبیستووە مەراقی دنیا و دارایی پێکەوەنانی بووبێ. لە دوا ساڵەکانی ژیانیا لەو باخچەیەدا کە ئەکەوێتە داوێنی دێی تەوێڵەوە و بە میرات لە باوکیەوە بۆی ماوەتەوە خانەقایەکی سادەی دروست کردووە. پاش وەفاتی خۆیشی شێخ مەحەمەد بەهائودینی کوڕی چەند هۆدەی یەك قات و دوو قاتی بەدەوریدا دروست کردوە. لەوە بەولاوە نەمبیستووە لە تەوێڵە موڵك و ماڵێکی بووبێ. بەڵێ چەمی هانە گەرمەڵە لە ژوور دێی بیارەوە دوو باخی بووە، یەکەم باخی (لاڕووە) کە ئێستا وەقفە و هیی خانەقای بیارەیە و دووەم باخی (سۆسێ) کە بە میرات کەوتووەتە دەستی شێخ مەعرووفی کوڕی و میراتگرانی ئەویش فرۆشتوویانە بە هانە گەرمەڵەیی. لە بیارەیش باخی (ملەگای چنار) و (باغی قادر ئاغا)ی بووە. باخی ملەگای چناری وەقف کردووە و ئێستایش هەروا وەقفە. باخی قادر ئاغایش بە میرات کەوتووەتە دەستی حاجی شێخ عەبدولڕەحمانی کوڕی و لەویشەوە بۆ شێخ تاجوددینی کوڕی ماوەتەوە و ئەویش فرۆشتوویە بە شێخ نەجمودین.

شێخ عوسمان سیراجودین زۆر قانیع و زاهید و دەست لە دنیادا شۆردووبووە. تەنانەت ئەڵێن کە کەرەستەی چایی لێنانی وەك قۆری و سەماوەر و پیاڵە و ژێرپیاڵەی دیوە، تووڕەبووە و بە هەورامییانە وتوویە «لاش بەردێ. ئینە ئەسبابو فیرعەونیا» واتە: لای بەرن، ئەم شتانە کەلوپەلی فیرعەونن، واتە ئەبن بە هۆی فیز و دەمار و خوا لە بیرچوونەوە و دنیاپەرستی.

هەروەها بیستوومە بینا لە سەر دۆستایەتیی ناوبەینی شێخ عوسمان سیراجودین و شێخ عەبدولڕەحمانی تاڵەبانیی مەشهوور بە (خالیص)، شێخ عوسمان، شێخ عومەری کوڕی ئەنێرێ بۆ تەکیەی تاڵەبانی لە کەرکووك کە لەوێ لەگەڵ شێخ عەلیی کوڕی شێخ عەبدولڕەحماندا پێکەوە بخوێنن. پاش ماوەیەك شێخ عوسمان چاوی بە دەرویشێکی شێخ عەبدولڕەحمان ئەکەوێ کە لە کەرکووکەوە گەڕاوەتەوە پرسیاری لێ ئەکا: عومەری کوڕم چۆن بوو؟ ئەویش ئەڵێ: زۆر چاك بوو، بەیانی و ئێوارە لە ماڵی

شێخەوە و بە سینی خواردنی چاك بۆ ئەو و شێخ عەلیی کوڕی شیخ دێ. کە شێخ عوسمان ئەمە ئەبیسێ پەلەپەل نامەیەك بۆ شێخ عەبدولڕەحمان ئەنێرێ تکای لێ ئەکا زووبەزوو عومەری کوڕی بۆ بنێرێتەوە با لە قەناعەت کردن و قنیات کردن بە تووە ڕەقەی هەورامان نەکەوێ.

بە کورتی، خانەدانی شێخ عوسمانی تەوێڵە وەختی خۆی لەسەر چوار بناغە دامەزراوە: یەکەم – شوێنکەوتنی شەرع و لانەدان لە ڕێبازی ئاین. دووەم– لانەدان لە ڕێگای زوهد و قەناعەت و نەکەوتنە دوای ڕابواردن و ئارەزووبازی. سێیەم– تێکەڵ نەبوون بەو کەسانەی کە خاوەنی دنیان چ بە ئیدارە و چ بە دارایی. چوارەم– فەرامۆشی نەکردن لە خزمەتی دڵدا.

سەفەرەکانی شێخ عوسمان سیراجودین

وەکو لە کتێبی (بارقات)ی شێخ مەحەممەدی سێمرانی و (ریاض المشتاقین)ی مەلا حامیدی کاتبی شێخەوە دەرئەکەوێ و لە پیاوانی باوەڕپێکراویشەوە بیستراوە، شێخ عوسمان سیراجودین لە سەردەمی خەلیفەیی و لە سەردەمی ئیرشادی سەربەخۆیدا چەند سەفەری کردووە:

یەکەم– کاتێ کە مەولانا لە بەغدا بووە و شێخ عوسمان لە هەورامان، شێخ سەفەرێکی سنەی کردووە و ماوەیەك لەوێ ماوەتەوە ئیرشادی کردووە.

دووەم– سەفەری بۆ بەغدا بۆ خزمەتی مەولانا بە هۆی شکاتی حاجی سەید موحەمەد ناوی خەلیفەی مەولاناوە لەوە کە شێخ عوسمان ئیجازەی خەلافەتی بە مەلا ئەحمەدی کۆڵەسارەیی داوە و گوایە مەلا ئەحمەد شایانی خەلافەت نییە.

سێیەم– سەفەری بۆ سنە بۆ ئاشتکردنەوە و دڵدانەوەی حاجی سەید موحەمەد، بە پێی فەرمانی مەولانا.

چوارەم– سەفەری بۆ کۆیسنجق، کاتێ کە دانیشتووی خانەقای مەولانا بووە لە سولەیمانی، لە سەردەمی ئەحمەد پاشای بابانداا، بۆ چاوپێکەوتنی والی کە لەوێ بووە، بە داوای ئەحمەد پاشا.

پێنجەم– سەفەری لە هەورامانەوە بۆ سلێمانی پاش تێکچوونی بابانەکان بۆ چاوپێکەوتنی موحەمەد مونیب پاشای موتەصەڕیفی سلێمانی.

شەشەم- سەفەری بۆ ڕەوانسەر بۆ چاوپێکەوتنی موحەمەد سادق خانی ئەردەلانی کە فەرمانڕەوای ئەو ناوە بووە.

حەوتەم- سەفەری بۆ دەگا شێخانی مەریوان بۆ لای ئەمانوڵڵا خانی دووەم کە مەشهوور بووە بە غوڵام شاخان بۆ تکای ئەوە کە سوپا نەهێنێتە سەر حەسەن سوڵتانی هەورامی، بەڵام ئەمانوڵڵا خان تکاکەی ناگرێ و شێخ بە دڵگرانی ئەگەڕێتەوە. ئەم ئەمانوڵڵا خان پاشان لەگەڵ مەلا ئەحمەدی شێخولئیسلامدا دێ بۆ بیارە بۆ زیارەتی شێخ و بۆ دڵدانەوەی لە سەر دڵگیربوونی، بەڵام شێخ موبالاتێکی ئەوتۆی پێ ناکا و بە پێچەوانەوە قەدر و حورمەتێکی زۆری شێخولئیسلام ئەگرێ.

خێزان و منداڵەکانی شێخ عوسمانی سیراجودین

شێخ عوسمانی سیراجودین پاش ئەوەی بووە بە خەلیفەی مەولانا، لە تەمەنی ٣٣ ساڵیدا یەکەم ژنی هێناوە. حاجی شێخ موحەمەدی سمێرانی لە کتێبی (بارقات)دا نووسیویە شێخ لە سەرەتای ماڵداریەوە تا کۆچی دواییی کردووە ١٨ ژنی هێناوە. ئێمە لێرەدا ئەوەندە کە بۆمان ساغ بووبێتەوە، ناوی ئەم حەرەمانەی ئەنووسین. هەروەها ناوی هەموو کوڕ و کچەکانیشی ئەنووسین و هەرکەسێ هەڵەیەک یا ناتەواوییەکی تیا بەدی ئەکا سوپاسی ئەکەین ئەگەر ئاگادارمان بکا و هەڵەکانمان بۆ ڕاست و ناتەواوییەکەمان بۆ پڕ بکاتەوە.

خێزانی یەکەمی خاتوو تڵێخانی کچی عەبدوڵڵا بەگی شەرەفبەیانی و خوشکی یەعقوب بەگ بووە کە یەکێکە لە خەلیفەکانی.

خێزانی دووەمی خاتوو پەریخانی کچی زەکەریا ناوی تەوێڵەییە. لەم ژنە کوڕێك و سێ کچی بووە. کوڕەکە ناوی عەبدولحەکیم بووە و پێش بااڵغبوون مردووە. کچەکانیش عایشە و عاسمە و فاتمە بوون.

خێزانی سێیەمی نووریجان لە سەیدەکانی بەلەبزانی ئەوبەری سیروان بووە. ئەوەی من بیزانم لەم ژنەی کوڕێکی بووە ناوی مەعرووف بووە و گەورە بووە و ژنی هێناوە و کوڕێکیشی بووە ناوی شێخ قادر بووە، بەڵام هەر لە سەردەمی ژیانی شێخ خۆیدا مردووە و لە قەبرستانی دێی تەوێڵە کە بە قەبرستانی بابا (سەرهەنگ) بەناوبانگە نێژراوە.

نەوەی شێخ قادر ئێستا لە بیارە هەن.

خێزانی چوارەمی خاتوو خورشیدە کە لە بەگزادەکانی ماوەتی چوارتایە. لەم خێزانەی شێخ موحەمەد بەهائودین و شێخ عومەر زیائودین و چەند کچێکیشی بووە.

خێزانی پێنجەم وا مەشهوورە بەرازای مەولانا بووە. لەم خێزانەی شێخ عەبدولڕەحمان و کچێکی توحفە ناوی بووە.

خێزانی شەشەمی نوور شەرەف خانمی کچی موحەمەد ئاغایە کە لە ئاغەواتی پژدەرە. لەم خێزانەی کوڕێکی بووە ناوی شێخ ئەحمەد بووە.

خێزانی حەوتەمی جانێ خانمە کە لە بەگزادەکانی سنەیە. برایەکی بووە ناوی میرزاعەبدولعەزیم بووە. حاجی شێخ موحەمەدی سمێرانی لە (بارقات)دا باس ئەکا. لە بارە خێزانەکانی تریەوە هی مەعلوماتێکم دەسگیر نەبووە. ناوی کوڕەکانیشی ئەمانەن لەگەڵ سالّی هاتنە دنیا و کۆچکردنی ئەوانەیاندا بیزانم:

١- عەبدولحەکیم.

٢- مەعرووف (١٢٥١- ١٢٧٧).

٣- موحەمەد بەهائودین (١٢٥٢- ١٢٩٨).

٤- عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا (١٢٥٣- ١٢٨٥).

٥- عومەر زیائودین (١٢٥٥-١٣١٨).

٦- ئەحمەد شەمسودین (١٢٦٦- ١٣٠٧).

پاشان بەدرێژی باسی ئەم کوڕانەی ئەکەین. لەبارەی کچەکانیشیەوە، پاش لێکۆڵینەوە و پرسیار لە گەلێ کەسی شارەزا لەم بنەماڵەیە و لە خەڵکی تەوێڵە، ناوی شازدە لە کچەکانی شێخم بۆ ساغ بووەوە، وا لێرەدا ئەیاننووسم:

١- عایشە، شووی بە مەلا نەزیری تەوێڵەیی کردووە.

٢- فاتمە، شووی بە وەستا هۆمەری تەوێڵەیی و پاش ئەو شووی بە وەستا عوسمان کردووە.

٣- خەدیجە، شووی بە شێخ عەلیی سەرگەتی کردووە.

٤- لالێ، شووی بە شێخ عەبدولکەریمی سەرگەتی کردووە.

٥- عەمەرێ، شووی بە شێخ موحەمەدی کوڕی شێخ عەبدوڵڵای خەرپانی و پاش ئەو،

شووی بە سەید موحەمەدی کەلجینی کردووە.

ئەم کچە لە ژنە بەلەبزانییەکەی شێخە.

٦- شەمسییە، شووی بە مەلا موحەمەدی دزاوەری کردووە.

٧- ئامینە، شووی بە سەید عەبدولکەریمی زەنبیل کردووە.

٨- ئەمنە، شووی بە سەید شەهابی طالّشی کردووە.

٩- عەزرا، شووی بە سەید نەجمودینی هەمرۆلّەیی کردووە.

١٠- توحفە، شووی بە شێخ موحەممەدی قەرەداغیی بەرزنجەیی کردووە.

١١- زوبەیدە، شووی بە شێخ مەحموودی مەردۆخەیی کردووە.

١٢ - خورشید، شووی بە شێخ مەحەمەدی شێخ وەیسی بەرزنجەیی کردووە کە لە نەوەی شێخ حەسەنی گلّەزەردە بووە.

١٣- ڕابیعە، شووی بە شێخ عەبدولڕەحمانی کوڕی شێخ عەبدولّلای خەرپانی کردووە.

١٤- قەتحێ، شووی بە یەکێ لە شێخەکانی خەرپانی کردووە.

١٥- عاسمە، شووی بە مەلا قاسمی دزاوەری کردووە.

١٦- ئەمینە، شووی بە ڕەشید پاشای کوڕی موفتیی زەهاوی کردووە لە بەغدا[١٢].

---

(١٢) ئەم کچەی شێخ لە ٢١ی ڕەجەبی ١٣٢١ی هیجرەتدا کۆچی دواییی کردووە و لە گۆرستانی حەبیبی عەجەمی نێژراوە لە بەغدا. ئەم ئافرەتە بە پارەی خۆی مزگەوتی حەبیبی عەجەمیی تازە کردووەتەوە. ئەم چەند بەیتەیش لە کێلی قەبرەکەی هەلّکەنراوە:

هوالباقي

ان القلـوب كلـــها حـــزينة

لـــــفقد ذات عـــفة فطينة

سيدة قـد أدركـــت حـــتفها

وكـــل نفس بـالردى رهينة

عفوك يـا رحمن، يـــا ربنا

عـن أمة باللّه مـــســـتعينة

في طاعة المولى و مرضاته

قد أرخصت حـياتها الثمينة

وللحبيب عمـــرت مـــسجداً

قـــواعد التقوى بـــه رصينة =

کچێکی تریشی بووه شووی به شێخ فەتاحی کوڕی شێخ ئەحمەدی هەولێری کردووه که له جوانڕۆ دانیشتووه.

وەك زانیومه شێخ عوسمان سیراجودین هەشت برایشی بووه ناوی حەوتیان بەم چۆرەیە: موستەفا، قاسم، ئەحمەد، مەعرووف، حوسەین، عەبدوڵڵا، مەحموود و ناوی هەشتەمیانم دەسگیر نەبووه.

کۆچی دواییی شێخ عوسمان سیراجودین

پاش کۆچی دووەمی مەولانا له سلێمانییەوه بۆ بەغدا که لەوێشەوه به یەکجاری کۆچ ئەکا بۆ شام، شێخ عوسمان سیراجودینیش، وەك پێشتر باسمان کرد، ئەگەڕێتەوه بۆ هەورامان، جگە لە دوو ساڵێك لە ١٢٥٤ەوه کە لە سلێمانی دانیشتووه، هەر لە هەورامان ئەبێ له بیاره و تەوێڵه و زیاتریش له بیاره ئەبێ، تا له دەوروبەری ١٢٧٢دا بۆ یەگجاری ئەچێتەوه بۆ تەوێڵه و خانەقای تەوێڵه دروست ئەکا لەوێ نیشتەجێ ئەبێ.

له دوا ساڵەکانی ژیانیا کاروباری ڕێنموونیکردنی موسوڵمانان ئەداته دەستی کوڕه گەورەکانی: شێخ موحەمەد بەهائودین وشێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا. خۆی لەو ساڵانەدا نەخۆش و گرفتاری ئیفلیجی بووه. مەشهوورە ئەوەندە بوردەبار و بەسەبر بووه کەس لەو ماوەی نەخۆشییەدا هاواری لێ نەبیستووه وتا کۆچی دواییی کردووه لەوپەڕی ڕەزامەندیدا بووه.

سەرەنجام له شەوی سێ شەمەی ١٣ی شەشەڵانی ١٢٨٣دا له تەمەنی ٨٨ ساڵیدا کۆچی دوایی ئەکا و له ناو باخچەی موڵکی خۆیدا له داوێنی دێی تەوێڵەوه، نزیك بەو خانەقایه که خۆی دروستی کردبوو به خاك ئەسپێررێ. پاش وەفاتی به ماوەیەکی کەم گەورەترینی کوڕەکانی و جێگیری کە شێخ مەحەممەد بەهائوددین بووه

= ثم قضت وجاورت قبره
فحبذا الجوار والدفينة
وجاءني النداء أن أرخوا
«إلى الجنان ارتحلت أمينة»

هذا قبر المرحومة أمينة خانم قرينة رشيد الزهاوي، توفيت في ٢١ رجب. الفاتحة.

خانەقاکەی گەورە ئەکا و لە ناو باخچەکەدا چەند هۆدەیەك ئەکاتەوە بە جۆرێ کە ئارامگای شێخ بکەوێتە ناو یەکێ لەو هۆدانەوە کە کەوتووەتە باشووری خانەقاوە و نووساوە بە دیوارەکەیەوە. نسأل الله تعالی ان یتغمدهم وایانا بنور رحمته، ویشملنا بسوابغ کرمه و نعمته، بمنه و فضله، آمین.

لاواندنەوەی شێخ عوسمان سیراجودین لەلایەن

هەندێ لە شاعیرانی سەردەمەوە

بە کۆچی دوایی شێخ عوسمان سیراجودین پەرێشانی کەوتووەتە ناو بەشێکی زۆر لە موسوڵمانانی کوردستانەوە، بەتایبەتی ناو خەلیفە و مورید و مەنسووبەکانی و تەنیا بەوە کەمێك سەبووریان هاتووەتەوە کە شێخ لە پاش خۆی کوڕانی وەکو شێخ مەحموود بەهائودین و شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا و شێخ عومەر زیائودینی بەجێ هێشتبوو کە دوانی پێشوویان بە فەرموودەی خۆی ئیجازەی خەلافەتیان درابوویە.

گەلێ کەس لە ئەدیبانی ئەو سەردەمەی ناوچەکە بۆ لاواندنەوەی شێخ عوسمان سیراجودین شیعریان داناوە. ئیمە بە داخەوە پێمان نەکرا هەموو ئەو شیعرانەی بڵاو بکەینەوە، بۆیە تەنیا دوو پارچەیان لێ هەڵئەبژێرین کە قەسیدەیەکی فارسی مەلاحامیدی کاتب و خەلیفەی شێخ و ئەویشیان قەسیدەیەکی عەرەبی مەولەوییە.

ئەمە قەسیدە فارسییەکەی مەلا حامیدە:

بسم الله الرحمن الرحیم

امشب که جهان یکسر پر ناله و فریادست
عالم همه در هم شد تا باز چه غم زادەست

آشوب قیامت خاست یا زمزمەی توحید
که حضرت شیخ ما در حلقەی ارشادست

نه آن و نه این باشد کان پادشه معنی
آهنگ سفر فرمود، عزمش عدم آباد است

فـریـاد مـریـدانش، غـوغـای شهـیـدانش
از درد فـــراق او در خـــاطـــر نـــاشادست

(الـحـق) کـه وجـود او چـون سەد سکـنـدر بـود
قرنی است که در اسلام این رخنه نیفتادەست

زین پیش که نطق من دعوای فصاحت داشت
در راه ثـــنـــای او بـــی راحـــلـــه و زادست

حـــیـــرت زدەام امـــا در دفـــتـــر اوصافش
از فکر که وصاف است این قطعه مرا یادست

سهـل است اگـر گـویـم سردفـتـر ابـرارست
جـهـل است اگر خـوانـم سرحـلـقـەی او تـادست

افـراد هـــمـــه چـاکـر، او بـر هـمـگـی سرور
اقـطـاب هـمـه شاگـرد، او بـر هـمـه ستـادست

صدیـق صفت صادق، فـاروق نـمـط عـاشق
عـثـمـان دوم بـاشد ایـن رتـبـه خـدادادست

فـرزنـد عـلـی خـوانش زیـرا کـه بـه عـهـد خـود
کس بـاب ولایت را ایـن مـرتـبـه نـگشادەست

یـارب تو ببخش او را در حضرت قدس خویش
آن مقعد صدقی کو مخصوص به امجادست

هـم نـیك و بـد مـا را جـمـلـه بـه طـفـیـل او
می بخش و عنایت کن زان روی که معتادست

نـــصف شب سەشنـــبـــه، ثـــالث عشر شوال
ایـن واقـعـەی عظمی، وین هـائـلـه رخ دادەست

در فـکـر شدم کـانـدر تـاریـخ چـه بـنـویسم
نـاگـاه خـرد گـفـتـا(قـطب ره ارشاد است)[۱۳]

(۱۳) بە حیسابی حەرفەکانی ئەبجەد ئەکاتە ۱۲۸۳.

تاریخ ظهورش نیز چون(مظهر گل)[١٤] باشد
پس سن شریف او هشت از پی هشتادست

رسم است پسر دائم مرآة پدر باشد
فضلی که پدر دارد تفصیل در اولادست

اولاد کرامش را یارب تو حمایت کن
در ظل عنایت تا آن روزی که معیادست

اسرار ولایت را در جمله مضاعف ساز
همچون بر یك حبه که هفتصد افتادهست

ئەمەیش قەسیدە عەرەبییەکەی مەولەوی:

ألا تری إلی التي بنُهیتَي
ومُهجَتي من غُمَّةِ البلیَّةِ

لو نزلَت منها علی الثوابتِ
أو السما لآنتَثَرَت وانشقَّتِ

هل لي بدارِ الهجرِ من بِدار
فدارني لست بدارِ مُقلتَي

طورٌ تِهي أم قبَة القطب لها
أنوار باریءِ الوری تَجَلَّتِ

بل بانَ بَونٌ بَینَه وبَینها
إذ دكَّ ذي، وهذِهِ استقرَّتِ

أم فلك الأعظمِ دائرٌ علی
قطبِهِ بالفوائضِ الیومیَّة

لکنَّه کما تری مختلَفٌ
وذی علیها الأمم اجتمعَتِ

(١٤) بە حیسابی حەرفەکانی ئەبجەد ئەکاتە ١١٩٥.

ان لـم تـكـن مشبَّـهـاً بـهـا السمـا
فـلـيستِ السمـاء ذاتَ السَّعَـةِ

لاحت كـمشكـاةٍ بـهـا مِـصبـاحٌ
وذلكَ الـمـصبـاح فـي زُجـاجـةِ

نـعـم، بـهـا سراجُ ديـنِ الـمصطفى
ضيـاءُ أهـلِ الشرعِ والـطـريـقـة

أعـظِـم بـهـا فـانَّـهـا سمـاءٌ
ذاتُ سِراجٍ نـيّـرٍ ذي بـهـجَـةِ

فـما انطفى ومـا انتفى كـانَ كـما
كـان لـدى ذوي الـصَّفـا والـفِطنَةِ

فـيستـضيء نـاجٍ بـداجٍ ساجٍ
داجٍ مُـنـاجٍ ربَّـهُ لـضوأةِ

مـا انـبغى ذا الشخص والتَّشَخُّص
ولا أتـى لـمـا سوى الـولايـةِ

فـمـن رأه استَـيـقَـنَـتـه نـفسه
ولـو تـرى ظـاهـرَه ذا نَـكـرَةِ

مـن عـيـرهِ بسرِّه قـوافـل
جَـلـوَة ذاتٍ وصفـاتٍ حـلَّـتِ

تمكـيـنـه جَـلـوَةُ بُـحتِ الـذاتِ
تـلـويـنـه ظـهـور شأن الـصَّفَـةِ

ظـاهـره شرعٌ وورعٌ أكـمـل
بـاطـنُـهُ حـقـيـقَـةُ الـحـقـيـقَـةِ

ان سهُـل الأمـر عـلـى حـافِـظِـهِ
فـاحَ شذا أسرارِهِ الـخَـفـيـةِ

ولـو تـرى أخـلاقـه الـعـظـيـمَـةَ
سبُـحـانكَ الـلـهـمَّ ربِّ الـعـزَّةِ

فـالـجـهـل مـن شيـمَتِـه الـجُـحـودُ
وإنّـمـا الـتـصديـق لـلـمـعـرفَـةِ

لاغَـروَ فـي أن لِـم يَـر الـخـفّـاش
لـمـحَـةَ يـوحِ وحـدةِ شعشعَـتِ

فـاضَ عـلـى السَوى عـلـى السَواءِ
أنـوارُهـا، والـنـقصُ فـي الـقـابِلَـة

نـيلٌ جرى، يـا أهـلَ مـصرَ فـاشربوا
فـالـفـرق فـي الـفِـرقِ اخـتـلـفَـتِ

فَـرَقَّـتِ الشَّرذِمـةُ الـنـاجـيـةُ
قـلـوبَـهـا، وفِـرقـةٌ فـرَّقتِ

كـم مـن قـرىً قَـراهُ قـد أشبـعَـهـا
كـم بـلـدةٍ جـاءت بسوءِ جـاعَـةِ

يـا عـجـبـاً لسالِـكِ مُـسَلَّـكِ
لـنـفسِهِ لأنـفُـس الـبـريَّـةِ

أخـذَ مـا جـاء بـه رسولـنـا
وانـتـهـى عـمّـا نـهـى بـقـوَّةِ

أمـرَ بـالمعـروفِ جـداً، ونَـهـى
عـن كـل مـنـكَـرٍ وكـلَّ بِـدعَـةِ

هـدى بـه الـلـهُ تـعـالـى مَـن يشا
وقـد غـوى ذو فـتـرَة فـي الـفـطـرة

مـن ذا الـذي صَحـبـهِ وَلَـم يـكُـن
مُـتَّـصِفـاً بـفـرحَـةٍ أو حَـسرَةِ

يـا فـرحـةً لجاهـدٍ مُـستَـحـضِرِ
يـــا حسرةً لـــقـــاعـــدٍ ذي حسرَةِ

مـطـيـعـهُ مُـطـيـعُ ربِّ الـعـالَـمِ
عـاصيـه عـاصيـه بـغـيـرِ شُبـهَـةِ

مُـــريـــدهُ مُـــريـــدُهُ ذو شَرفٍ
مَـريـدهُ مـريـدُه ذو نـكـبَـةِ

إذ تـمٌ فـقـرُهُ بـخَـيـرٍ وخـلا
مـن نـفسِه و خِلـطَـةِ الـكـيـفـيَّـةِ

تَـحـرَّكَـت أمـواج بَـحـرِ الأحَـدِ
اضطـربَـت تـرتـفِـعُ الـتَـطَـمَـتِ

فـانـفـجـرت مـيـاهـه فـقـد جـرت
بـكـلِّ عَـبـرٍ وبـكـل شرعَـةِ

فسقَـتِ الـزرع إلـى أنِ استـوى
وبـعـدمـا اضطـربت وسقَـتِ

«هـدأ اضطـراب بـحـرِ الـواحِـدِ»(١٥)
بِـذا بَـدا تـأريـخُ عـامِ الـهِـجـرَةِ

***

تـقَـدسَ الـلـهُ تـعـالـى سِرُّهُ
أولاه مـولاه تـمـامَ الـنِّـعـمَـةِ

لـقـد أصاب قـلـبَـنـا مـصيـبـةٌ
ألسُنُ كـلٌ فـي أداءِ كَـلَـتِ

سهُـلَ الأمـرُ ان مـضى وبـعـدَهُ
فـمـرحـبـاً بسائِـرِ الـمـضرَّةِ

(١٥) بە حیسابی حوروفی ئەبجەد ئەکاتە ١٢٨٣ کە ساڵی کۆچی دواییی شێخە.

فـصبـراً أفـرِغ ربَّـنـا تـفـضّلاً
وفـزَعـاً ثـبِّـط، وقـلـبـاً ثَـبِّـتِ

ان غـرُب الشمسُ، بـدا بـدرُ الدُّجـى
مـن شمسِنـا أنـوارَه استـفـادتَ

أوصافُـهُ فـي ذلكَ السَّجـنـجَـلِ
حـمـداً لـه بـعـيـنـهِ انـعـكستِ

فَجَّر علـى الـفـجرِ الـذي طـلـوعـهُ
أضحـى لـنـا مُـزيـحَ كـلِّ ظُـلـمَـةِ

وأصبـحت هِـجـرتُـه جـبَـيـرةً
لـكسرَةِ مـن كـثـرةِ الـمُـصِيبـةِ

وآلـــهِ الأنجابِ والأصحـــابِ
خـيـرِ الـمَـلا ذويِ الـعُـلا والـعِـتـرَةِ

نـــهـــرَ صلاةٍ وسلامٍ جـــاريـــاً
مـن عَـيـنِ رَحـمَـةٍ إلـى أن تـمَّـتِ

نامەکانی شێخ عوسمان سیراجودین

زاتێکی وەکو شێخ عوسمان سیراجودین کە مەرجەعی موسوڵمانانی دەوروپشت بووە لە هەموو تاقم و پیشەیەك و مورشیدی موراید و مەنسووبێکی زۆری دوور و نزیك بووە و گەلێ کەس ئیشیان تێی کەوتووە و پەنایان بردووەتە لای و گەلێ کەسی تریش سکالای خۆیانیان پێ گەیاندووە، ئەبێ لە ماوەی لە پەنجا ساڵ زیاتر ئیرشادکردن و ڕێنموونیکردنی موسوڵمانانا هەزاران نامەی بۆ چاککردنی ناوبەینی خەڵك، بۆ ئاموژگاریکردنیان، بۆ بەدەنگەوەچوونی داد و هاواریان، بۆ ڕاپەڕاندنی گەلێ جۆرە کاروباری دین و دنیایان نووسیبێ.

پیاوانی لە چەشنی شێخ عوسمانی سیراجودین، هەمیشە کەسانێك بوون نامەیان هەڵگرتوون یان لەبەریان نووسیونەتەوە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەموو نامەیەکیان

هـەڵـنـەگیـراوە و نـەپـارێـزراوە. ئـەم جـۆرە نـامـانـە بـایـەخـێـکـی زۆریـان بـۆ تـێـگـەیـشـتـنـی مـەیـدانـی هـەڵـسـووڕانـی خـاوەنـەکـانـیـان، جـۆری بـیـرکـردنـەوەیـان، بـۆ دەسـتـنـیـشـانـکـردنـی گـیـروگـرفـتـی ئـایـنـی و دنـیـایـی سـەردەمـیـان هـەیـە. ئـێـمـە وا لێـرەدا ئـەو ئـەنـدازە نـامـانـەی شـێـخ عـوسـمـان سـیـراجـودیـن ئـەنـووسـیـنـەوە کـە دەسـگـیـرمـان بـوون و تـکـامـان لـە خـوێـنـدەوارانـی خـۆشـەویـسـتـیـش ئـەوەیـە، ئـەگـەر نـامـەی تـری لـەم بـابـەتـەیـان لا بـێ، وێـنـەیـمـان بـۆ بـگـرنـەوە، بـەڵـکـو لـە هـەڵـێـکـی تـرا بـتـوانـیـن بـڵـاویـان بـکـەیـنـەوە و هـەرچـۆن بـێ کـورد واتـەنـی ئـەم چـەنـد نـامـەیـەی شـێـخ بـە گـوێـرەی « مشتێ نموونەی خەرواڕێکە» سـەرێـکـی بـابـەتـی سـەرانـسـەری نـامـەکـانـیـمـان بـۆ ڕوون ئـەکـاتـەوە.

نـامـەی یـەکـەم

بۆ کاك ئەحمەدی شێخی نووسیوە

بسمه سبحانه وتعالی. بعد از تعرض بعرض نخبات تحیات، عرضهء عرصهء جلال حلال اشکال غامضة النتایج حافیة المناهج علوم حقیقی، و فتاح معاقد قواعد عسیرة المدارك عویصة المسالك معارف تحقیقی، الذی وفق بصرف همته نحو بیان المعانی ببدیع منطقه و فصیح کلامه، وفاز یبذل جهده و طاقته بتمهید اصول الدین وبسط فروعه و احکامه، ذی المیل الطبیعی بالتأیید الالهی ریاضه نفسه الرضیة لاکتساب الکمالات الصوریة و المعنویة-- می دارد که اگر چه ذره را هوای مهر انور نه درخور است، و مثال خیال در عرصهء مدیح آن سرور مانند پشه در گذر باد صرصر است،

همین بس گرچه بس کاسد قماشیم
کـه در سلك خـریـدارانش بـاشیـم

درین ولاء، که حامل عریضهء شوق و ولاء، مخدوم خجسته مآثر، دوست حقیقی ملاعبدالقادر، از آنجا که پرتو شمع رخسار آن سرخیل اخیار، جاذب قلوب هر پروانهی دل فگار است، رشتهی طاقت و اصطبار را بر سکونت دیار مألوف گسسته است، وشیشهی ناموس و نامرا در شوق و غرام پایبوسی خدام آن مفخر انام شکسته. یقین که انشاءالله الرحمن مضمون اینکه

چو خورشید تابان دهد فیض نور
نـه نـزدیك مـحـروم مـانـد، نـه دور

ظهور خواهد کرد، این بی ادبی و گستاخی بنابر اشاره و امر جناب مخدوم مشارالیه واقع شد، والا

چه یارا سها را که فرخنده مه را
سفارش به خورشید انور نویسد

همین رفعت قدر او بس که خود را
دران حضرت از ذره کمتر نویسد

ظل مکارم وصالی بر فرق اکارم و اعالی ممدود باد.(والتحیة معادة ودائمة إلی أبد الآباد).

عثمان الخالدي المجددي النقشبندي

نامەی دووهەم

بۆ سەید عەبدولڕەحیمی تاوەگۆزی (مەولەوی)ی نووسیوە

قوهء بصارت و قرهء بصیرت، باعتدال صورت وحسن و زینت سریرت و برکت علانیه در خلوت و جلوت محبور و مسرور، و چشم بینیش [ش] از همه گردی، ودانشش از همه دردی دور باد.

و بعد در همه کار تأمل کن تحمل، (اتبع سبیلاً سویاً لا السبل، واصبر کما صبر أولوا العزم من الرسل)، که حق تعالی تآنی را مستحسن دید، از آن جهت آسمان و زمین را به شش روز آفرید، والا خود جناب بی چند و چون (إذا قضی أمراً فانما یقول له کن فیکون)، (أناء اللیل و أطراف النهار) آگاهند. آنانکه رضای خالق را طمع دارند، مخلوق را اگر به دقت نظر تماشا کنی سربسر، نه در مدحشان ثواب پیدا، نه در ذمشان عقاب هویداست. از قول و فعلت اگر حق خشنود است، خوشنودی خلق همه نابود است، والا هر کسی هرچه گوید راست، و عاجزی از راستی نه سزاست.

هر کس بهر دوری، و در هر عصر و بهر طوری، فقیر را قدحی گوید، دلت ره پریشانی نپوید. اگر راست است از عیب خودم خبردارم کن، اگر دروغ است درختی از بستان من نکنند که عیّابان من از مناز فیض ظلم صابون هستند، سیاهی معصیت شسته نشود مگر به آب غیبت. و علی الخصوص ای دلدار من

خـلـق در اوضـاع و انـدر كـار مـن
هر كسى از ظن خود شد يار من

چشم بيرون بر قياس خود گشاد
وز درون مـــن نـــجست اسرار مـــن

سرايلان به سرايلم خوانند، كدخدايان كدخدايم دانند، مدرسان در اهل تدريسم شمرند، و ملبّسان در زمرهى تلبيسم گمان برند، بيگانه بيگانه، و خويشانم خويش. آرى به هر نوعم دانى ، گويم آرى.

گـر گـزنـدت رسد ز خـلـق مـرنـج
كه نه راحت رسد ز خلق نه رنج

بهر پرده كه بينى پردگى اواست
قضا جنبان هر دل بردگى اواست

(لاتـنـكـر البـاطل فـي طوره، فـان بـعض ظهـوراتـه، وشأن من شؤونـه، وحيـثـيـة من حيثياته). ظرف را گذاشته، ببين آنچه در ظرف است، كه

آسايش دو گيتى تفسير اين دو حرف است
بـــا دوستـــان مـــروت، بـــا دشمـنـــان مـدارا

عامل به اين مضمون كه درى است در صدف مكنون، اسب طربرا بدواند، و خود را به منزل برساند.

چنان بـا نيك و بد (عرفى) بسر بر كز پس از مردن
مسلـــمـــانت بـــزمـــزم شويـد و هـــنـــدو بسوزانـد

والسلام.(١٦)

عثمان النقشبندي

(١٦) بـه نيشانـهى ئـهو پارچـه شيعرانـهدا كه مـهولـهوى بۆ شێخ عوسمان سيراجودينى نووسيون، ديـاره كه ئـهميش نامـهى زۆرى بۆ ئـهو نووسيوه، بـهڵام بـهداخـهوه تا ئێستا هيچ كام لـهو نامـانـهم دهسگير نـهبووه كه هـهر به وهڵامـهكانى مـهولـهويدا ديـاره زۆريـان پڕ بوون لـه سۆز و هـهستى نـاسك. لـه بـاسى مـهولـهويدا گـهڕانـهوهيـهكمان بۆ بـاسى ئـهم نـامـانـه ئـهبێ.

نامەی سێهەم

بۆ حاجی موحەمەدی سمیرانیی نووسیوە

بسمه سبحانه و تعالی. منظور انظار علیهء خدام طریقەی انقیەی نقشبندیه، مخلص حقیقی و معتقد علی التحقیق، الحاج شیخ محمد موفق و مؤید باد. نوشتهء مهر سرشتهات رسید. عبارات ادب آمیز و اشارات شورانگیزت مزه بەمذاق اشتیاق چشانید. از استسقای ماء الحیات معنی تقاضا شده بود، این دلالت بر علو استعداد دارد که ماهی وار در قعر دریا (هَل مِن مزید) گویان، و لذت وصال را جویانند، با این ترانه ترنم باید کرد:

نه حسنش غایتی دارد، نه سعدی را سخن پایان
بمیرد تشنه مستسقی و دریا همچنان باقی

وفی الحقیقه گرمی طلب نشانەی وصول به مطلوب است. گر نخواستندی داد ندادندی خواست. شوق حضور درویشان را که اظهار کرده بودی اگر میسر شود نعمتی است علی حده که الفت ظاهر ممدّ نسبت باطن است. و اگر متعسر است باز گر در یمنی، چو با منی، پیش منی. هر وقت موانع دفع شدند وشوق ملاقات فقرا غلبه کرد، البته ترا بی خواست میآورند، والا نیاز و رابطەی قلبی کافی است. در قرب تفاوت نکند بعد مسافت، که مدار کار این طایفه بر سفر در وطن است و گم شدن رابطه دلالت بر قصور طالب نمیکند، بلکه چون قرب مطلوب حقیقی دست میدهد رابطه نیز غیر است.

حاصل اندر وصل چون افتاد مرد
گشت دلالە بە پیش مرد سرد

حق تعالی مرا و ترا ازمن و تویی برهاند و به خود برساند. الدع

عثمان الخالدي المجددي النقشبندي

نامەی چواردەم

دیسان بۆ حاجی موحەمەدی سمێرانیی نووسیوە

بسمه سبحانه و تعالی. برادر طریق ارشد، فرزندی الحاج محمد موفق و مؤید باد. ارادات نامچەی ایشان با هوای درویشان شرف وصول یافتند و پذیرای خاطر فقیر

گردیدند. امید که درحقیقت نیزمقبول، و مایه‌ی سعادت و حسن خاتمه گردند. حق تعالی سستی طاعت را به شوق و ذوق روحانی مبدل، و از آمیزش هوای نفسانی صاف فرماید، و وسعت در روزی جسدی و روحی اندازد، و خاطر را از وسوسه‌ی که عین نقص و شین است بپردازد. آمین. وصلی الله علی سیدنا محمد وآله وصحبه أجمعین. الدعا.

عثمان الخالد المجددي النقشبندي

نامه‌ی پێنجەم

بۆ موریدانی ناحیه‌ی جوانڕۆی نووسیوه

بعد از حمد و صلات، حقیر عثمان خالدی مجددی نقشبندی عفی عنه و قدس الله اسرار ساداته، خلفاء و مریدان و منسوبان طریقهء علیه را عموماً، و اهل جوانرود را خصوصاً نصیحت میکند، که سادات طریقهء علیه اگر چه محبت شیخ مقتدا را رکن اعظم سلوك دانسته‌اند، لکن هشیار باشید این به آن معنی نیست که به طریق افراط و تفریط مبالغه در مدح شیخ خود بکنید، و مشایخ سائر طریقه را نفی یا ناقص ثابت نمایید. این خود عین تعصب و تعنت است. خدا و رسول و مشایخ طریق وصول ازین رویه‌ی ردیه بیزارند، و دل حقیر از این شیوه‌ی ناستوده در آزار است. بدانید و آگاه باشید که طریق وصول الی الله همه حق و ثابتند، و در بین همه طریقه‌ی علیهء نقشبندی و قادریه و کبرویه و سهروردیه و چشتیه ممتازند، و این طریقه‌ای که ما برآنیم یعنی طریقه‌ی مجددیه از این پنج طریق ممزوج است. پس هر کی نفی یکی از اینها کرد، چنان است که نفی همه کرده باشد، و آن کس خود را به این نفی کردن از طریقه بیرون آورده باشد، قرین شقاوت ابدی است. خصوص طریقه‌ی علیه‌ی حضرت غوث اعظم رضی الله عنه نفی کردن یا به کسانی خود را به آن حضرت نسبت میدهند به سوء معامله رفتار نمودن، (العیاذ بالله)، چه شآمتی دارد. حضرت مجدد الف الثانی رضی الله عنه حضرت غوث را رضی الله عنه در طریقهء وصول واسطهء فی کل فرموده است که هیچ احدی بی وساطت او در راه سلوك بهره‌ور نخواهد شد پس با منسوبان حضرتش فرضاً اگر کسی به هوس خود را به او نسبت داده باشد، طوری باید معامله بکنید که گدائی با پادشاهی، مبادا نسبت نقص به منتسبین آن حضرت دهید که (العیاذ بالله) به نقص حضرتش منجر شود. از این ورطه لرزان و ترسان باید بود.

می شنوم از چند نفری از نااهلان آن طرف نسبت به درویشان جناب معدن الایمان و منبع الاحسان و مطلع العرفان شیخ عبدالرحمان (دام مجده) بی ادبی واقع شده، آگاه باشید که اگر این نوع حرکت واقع شود به توبه و استغفاره و ندامت و انکسار آن را تدارك کنید. من خود را خاك قدم ادنی درویشی از درویشان آن آستانه دانسته و میدانم. شما اگر خود را مرید و متعلق حقیر حساب میکنید، باید که چنین باشید.

با مریدان رو به سوی کعبه چون آریم چون
رو بـه سوی خـانـه‌ی خـمّـار دارد پـیـر مـا

و اگر معامله طوری دیگر میکنید، البته مرید نفس خودید. چه لازم که نسبت خود را به حقیر بدهیدکه بی فایده است.

تـرسم نـرسی بـه کـعـبـه ای اعـرابـی
کاین ره که تو میروی به ترکستان است

و امر به معروف و نهی از منکر هم شرطی دارد که در غالب علمای این روزگار آن شرط مفقود است، چه جای عوام(کالأنعام) که نصیحت را از فضیحت امتیاز نمیدهند، و هوای نفس را از محبت شرع تفاوت نمی اندازد، وصلی الله علی سیدنا محمد وآله وصحبه وسلم.

عثمان الخالد المجددي النقشبندي

نامه‌ی شه‌شه‌م

بۆ مه‌لا عومه‌ری عومه‌ر گونبه‌تیی نووسیوه

بسمه سبحانه و تعالی. فرزند معنوی عزیز الوجود ملا عمر، دیدهء دلش به نور معرفت منور باد. محبت نامچه که نوشته بودی، و شربت عذب ارادت را با ماء معین اخلاص آغشته بودی، در مذاق فقیر گوارا و پسند و فقرات انکسار آمیز، عبارات تواضع آویزش باعث مزید میل خاطر مستمند به جناب آن ارجمند آمد. حق تعالی سرمایه‌ی اعتقاد و اخلاصت را موفور، و از نقص و نکس دور، و تجارت اعمال حسنه را (لن تبور) فرماید.

توصیه به آن عزیز و سائر دوستان اینکه نفسی را بی یاد حق نگذرانند، و این معامله را باعث سود سودای خویشتن دانند، و گاهی این حقیر بی بضاعت(را) به

دعای حسن خاتمه یاد کنند.(والسلام علی من اتبع الهدی).

عثمان الخالد المجددي النقشبندي

له پشتی نامەکەیش نووسراوە:

فرزند معنوی محب خالص ملا عمر است. بدوح.

نامەی حەوتەم

بە مەبەستی ڕوونکردنەوەی ئامانجەکانی تەریقەتی نەقشبەندی بۆ هەموو زانایان و گەورەپیاوان و موسوڵمانانی سەردەمی نووسیوە

الحمد لله، وسلام علی عباده الذین اصطفی. وبعد، بر علمای اعلام و سادات کرام و حکام ذوی الاحتشام، و عامهء خاص وعام اهل اسلام را، بعد از سلام عرض و اعلام میشود که بنای این طریقهء مبارکهء نقشبندیه مجددیه را (قدس الله أسرار سادتها العلیة) بر اتباع سنن سنیهی مصطفویه، علی مصدرها السلام و التحیة نهادهاند، و مبتدعات و مخترعات را به هیچ (وجه من الوجوه) در آن بارگاه رفیع بار نداده. از این است که سالکان این طریقه هرگز زبان شطحات و ترهات نگشادهاند. لهذا حقیر به ترجمان مشایخ طریقهء علیه (قدس الله اسرارهم) مخلصان و مریدان و معتقدان را توصیه میکند که زنهار صد زنهار از جادهء شریعهء شریفه سرمویی انحراف روا ندارد، و اتباع سنت سینه را عین سعادت خود دانند. و خلاف آنرا محض شقاوت شمارند

محال است سعدی که راه صفا
توان رفت جــز در پی مصطفی

(صلی اللــه تعالی علیه وعلی آلـه وأصحـابـه المتبعین لسنتـه، المتـأدبین بآدابه). (وتخصیصاً بعد التعمیم) جناب عالم ربانی، صرف گوهر معارف و معانی، اختر برج سیادت، کوکب سمای سعادت،سالك طریق مستقیم، مولوی عبدالرحیم را توصیه و امر و اشاره میکنم که من بعد از امر به معروف و نهی از منکر، و ادای اذکار معمولهی این خانوادهء شریفه و توجهات و ختمات مضایقه نکند، و هر مریدی که داخل طریقه میشود او را اصول و فرع دین بیاموزاند، و ارکان و شرائط ایمان و اسلام و نماز و روزه سائر واجبات شرعیه را به وی تصحیح کند. بلکه سائر خلفای منتسبین این خاندان را نیز به همین امر مأمورند. من بعد مخلصین این خاندان قول و فعل جناب

مولوی را قول و فعل مرا دانند و از امر حسابی شرعی او تجاوز کردن نتوانند، و نیز او را به تدریس علوم شرعیه و خواندن قرآن و دلایل و غیرها اجازه دادیم(ان شاء الله تعالی). اوقات خود را به طاعت و عبادت و عبودیت و زهد و تقوی معمور دارد، و عالمی را به نور تدریس و ارشاد عباد منور نماید(اللهم أجعله للمتقین إماماً. وصلی الله علی سیدنا محمد وآله وصحبه وسلم).

والسلام علی من اتبع الهدی.

عثمان الخالد المجددي النقشبندي

چەند نامەیەکی مەولانا خالیدی نەقشبەندی بۆ شێخ عوسمان سیراجوددین

فرزند عزیز فقیه عثمان. وقت فرصت مغتنم است. باید که عمر لاطائل صرف نشود، بلکه تماماً به مراضی حق جل و علا صرف گردد. نماز پنجگانه به جمعیت و جماعت و تعدیل ارکان باید که اداء نمود و نماز تجهد را از دست ندهند، و استغفار سحر را رایگان نگذارند، و بر خواب خرگوشی محظوظ و به حظوظ عاجله مغتر نگردند، و تذکر موت و احوال آخرت را نصب العین دارند. بالجمله از دنیا معرض باشند، و به آخرت مقبل. به قدر ضرورت به دنیا بپردازند، و سائر اوقات به اشتغال امر آخرت معمور دارند. حاصل کلام آنکه دل باید از گرفتاری ماسوی آزاد باشد، و ظاهر به احکام شرعیه متحلی و منزه. مصراع: کار این است و غیر از این همه هیچ. والسلام.

خالد

***

برادر طریقه فقیه عثمان. ارباب دنیا و اصحاب غنا به بلای عظیم گرفتارند و به ابتلای بزرگ مبتلی اند. اگر دنیا مبغوضه‌ی حق است سبحانه و تعالی هر آینه جمیع نجاسات را در نظرشان مزیت گردانیده و مزین ساخته‌اند، در رنگ آنکه نحاسی را زراندوده سازند و زهری را شکر آلوده. مع ذلك عقل دوراندیش را بر شناعت آن واقف ساخته و بر قباحت آن نامرضی فرموده. لهذا علمای دین فرموده‌اند که اگر شخصی وصیت کرد که مال مرا به عقل زمانه بدهند به زهاد باید داد که از دنیا بی رغبتند، و آن بی رغبتی از کمال عقل است، و کمال عقل نشانهء رحمت و شاهد عقل به تبعیت از نقل و فرمایش رسل میباشد (علیهم الصلاة والسلام). خالد

برادر طریقه فقیه عثمان(سلمکم الله عما لایلیق بحالکم. الدنیا سجن المؤمن). دنیا زندان مؤمن است، مناسب حال زندانی درد و الم و اندوه و مصیبت است. از تلون احوال دل تنگ نباشند، و از عدم حصول آمال دلگیر نگردند(فان مع العسر یسراً، ان مع العسر یسراً). با یك تنگی دو فراخی مقرون فرموده است. همانا که فراخی دنیا و فراخی آخرت خواسته. مصرع: با کریمان کارها دشوار نیست. والسلام.

خالد

***

برادر طریقه فقیه عثمان (سلمکم الله عما لایلیق بجنابکم). درد و محن و بلیات دنیویه مر دوستان را کفایت است. مر ذلت ایشان را به تضرع و زاری و به التجاء و انکسار عفو و عافیت را از جانب اقدس او تعالی باید طلبید تا زمانی که اثر اجابت مفهوم شود و تسکین فتن حاصل و معلوم گردد. و هر چند دوستان و خیراندیشان در همین کارند، اما صاحب معامله احق به این کار است. دارو خوردن و پرهیز نمودن کار صاحب مرض است. دیگران بیش از اغوان او نیستند. در ازاله‌ی مرض حقیقت معامله آن است که هرچه از محبوب حقیقی برسد با گشادگی جبین و فراخی سینه آن را به منت قبول باید کرد، بلکه به آن متلذذ باید گشت. رسوائی و بی ناموسی که مراد محبوب است، نزد اهل محبت بهتر از ناموس است و نیك نامی که مراد نفس او است.

اگر این مراد حاصل نگردد، در محبت ناقص است بلکه کاذب. بیت:

اگر طمع خواهد ز من سلطان دین
خاك بر فرق قناعت بر گزین

والسلام.

خالد

***

مخدوما، مکرما، شفقت آثار ، فقیه عثمان! وقت کار گذشته و می رود. هر آنی که می گذرد قدری از عمر را کم می نماید، و اجل مسمی را قریب می سازد. و امروز اگر تنبه حاصل نشد، فردا غیر از حسرت و ندامت نقد وقت نخواهد بود. اهتمام باید فرمود که در این چند روز حیات را بر وفق شریعت غراء مصروف نموده تا نجات متصور شود.

این وقت وقت عمل است. در وقت عمل عیش کردن زراعت خود به سبزی خوردن و از ثمره بازداشتن است. والسلام.

خالد

***

برادر طریقه فقیه عثمان به تایید روحانیت پیران بزرگوار مؤید باشند. بارها دوستان حقیقی را به محبت نامجات یاد مینمایند، به جمعیت ظاهر و باطن باشند.

وصیت عظیم همین است که به جاروب کلمهء توحید ساحت سینه را از تعلیق ماسوی بپردازند، بنیاد هستی موهوم را به تکرار کلمهی طیبه براندازند. بزرگان فرمودهاند:

هرچه غیر از حق که آن مقصود تست
تیغ(لا) برکش که آن معبود تست

به طهورات متنوعه و الوان انوار متکثره قانع نباید شد که محبوب حقیقی دارای الوان و انوار نیست.

بس بی رنگ است یار دلخواه ای دل
قانع نشوی به رنگ ناگاه ای دل

دگر چه نویسد؟(خیر الکلام ما قل و دل). (والسلام ختام الکلام)(۱۷).

وسیەتەکانی شێخ عوسمان سیراجودین بۆ موراید و مەنسووبەکانی

الحمد الله رب العالمین. والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد وآله وصحبه أجمعین. أما بعد فقد قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: الدین النصیحة. پس مسکین عثمان الخالدی المجددی النقشبندی عفا الله عنه و قدس سر ساداته وأسلافه و أوفر بره و بر اتباعه و اخلافه، عامهء عام و خاص خلفاء و مریدان خود را به چند فقره از وصایای مشفقاته وصیت می کند تا که سعادتمندان را سرمایه باشد.

(۱۷) ئەم نامە دواییە لە باسی (نامەکانی مولانا)یشدا لە بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەدا بڵاو کراوەتەوە، بەڵام نامەکانی تر بۆ یەکەمجار بڵاو ئەکرێنەوە، چونکە لە کاتی لەچاپدانی بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەدا دەسگیرم نەبووبوون.

وەسیەتی یەکەم

اینکه معلوم ایشان باد که بنای هر طریق از طرق موصله، بر اتباع سنت سنیه و اجتناب از بدع سیئه غیر مرضیه است. خصوصاً این طریقهء علیهء مجددیه که ما خادم آنیم و فی الواقع اقرب و اوثق است و احسن سائر طرق است، سراسر اتباع شریعت و اختیار سنت است.

حضرت امام ربانی، مجدد الف ثانی، شیخ احمد فاروقی سرهندی که امام الطریقه است (رضی الله عنه)، می فرماید که طریقت و حقیقت خادمان شریعتند، زیرا که غرض از سلوك طریقهی آن است که سالك را اخلاص کامل و اعتقاد صحیح در ایمانیات و معاملات پیدا شود که (ألا لله الدین الخالص) تا که حقیقت شریعت که متخلق شدن به اخلاق حسنه است صورت بندد، و ایمان را از تردید وتقلید پاك و اعمال را از شوب ریا و عجب صاف گردد.

پس طالبان طریق او باید که ارکان و شرایط ایمان و اسلام خود را درست کنند، پس از آن به أذکار و اورادمعمولهء طریقه مشغول گردند که بدون ایمان و اسلام هر عملی که کرده شود غیر مقبول است و دور از معاملهی ارباب وصول.

متقی را بود چهار نشان
حفظ احکام شرع اول دان

ثانیاً هرچه دسترس باشد
بر فقیران و بی کسان باشد

عهد را با وفا کند پیوند
هر بلا آیدش بود خرسند

از ابو عبدالله خفیف شیرازی پرسیدند که تصوف چیست؟ جواب گفت(قدس سره) که: هرچه در سر داری بنهی، و هرچه در دست داری بدهی، و هر چه بر سرت آید نجهی.

وەسیەتی دووەەم

اینکه بزرگان این خاندان عالی نشان که رابطه را آکد الأداب گفتهاند صحیح و مسلم است، و سرّ این معما این است چونکه در این طریقهء مبارکه جذب بر سلوك مقدم افتاده

است، غالباً حصول این نعمت کبری به تصرف شیخ مقتدا است، و تصرف شیخ به ربط و علاقه محبت بینالجانبین است که به وسیلهی حب لله و فی الله سعادت صورت ضمنیت مرید و جای کردن در دل پیر دست دهد. و این سعادت ضمنیت باعث جذب و کشش دل مرید به طرف حقیقت جامعهء وی می گردد. از این استکه گفتهاند: (جذبةٌ من جذباتِ الرحمن توازي عملَ الثقلين). لکن در این معامله سرّی هست که مزلّه الاقداماست. باید سالك ره هشیار باشد تا که از تمثل شیطان العین و اغوای آن محفوظ ماند. اگر چه بزرگان گفتهاند که شیطان متمثل صورت ولی کامل مکمل نمیتواند شد. بیت:

هلال کج به أبروی کج دلبر نمی ماند
اگر ماند، شبی ماند، شبی دیگر نمی ماند

لکن این خصیصه مخصوص به صورت خاصهء همان ولی است (کما هو المعلوم عند أهلها) والا یحتمل که خود را صورت آن ولی به ادنی تغییر متمثل سازد، و آن مرید بیچاره را در ضلالت اندازد، چنانکه ما بارها این معامله را امتحان کردهایم، پس باید که مرید صاحب رابطه قول و فعل و امر رابطه را اگرچه از صورت کامل مکمل باشد، به میزان شریعت بسنجد، والا بعد از چند بار تجربه و امتحان باید قبول کرد. اما کامل مکمل در این عصر که شر الاعصار است، بسیار نادر الوجود است.

سوال: اگر کس دعوی کمال و تکمیل کرد، مرید بیچاره به چه علامتی باید که صدق و کذب وی را امتیاز دهد، یا آن مدعی چگونه می داند که به صواب رفته یا بر خطا؟

جواب: رتبهی کمال و تکمیل را بزرگان طریقهء مجددیة (قدس الله اسرا هم) در ولایت کبری که محل فنای نفس است قرار دادهاند. چون سعادتمندی به این مرتبه رسید، علاقهء وی با شیطان لعین بریده میشود، و علم به فنای نفس هر کسی را که صاحب کشف صحیح است میسر میشود که بالمعاینه میداند و میبیند (کما لا یخفی علی أهله). ولی صاحب کشف صحیح در این زمانه حکم عنقا پیدا کرده است. پس باید که مراجعه به وجدان کند چه صاحب فنای نفس متخلق به اخلاق شرعیه میشود که واصل رتبهء حق الیقین است. پس اگر در خود میل خلاف شرع را نمی بینید (علی مصدرها الصلوة والسلام والتحیة)، و در اتیان به احکام شرعیه تکلیف ندارد، بلکه معامله برعکس شده است که کردن طاعت نزد وی آسان شده و ترکش را دشوار می آید،

و ایمان و اسلام جزء طبیعت وی شده، صاحب این مقام شگرف است و ایضاً این امتیاز هم مشکل است کم کسی را این عقل داده باشند که احوال و اطوارش بر وی مشتبه نگردد. (ربنا لا توآخذنا ان نسینا أو أخطأنا). چون حالت وی بر وی مشتبه شد بر طالب بیگانه چگونه مشتبه نمیشود؟ پس علاج غیر از التجا به حق سبحانه امری دیگر نیست که (اللهم أرنا الحقّ حقاً وأرزقنا اتّباعه، وأرنا الباطل باطلاً وأرزقنا اجتنابه). بلی سعادتمندی که ویرا شرف ضمنیت کبری که عبارت از ضمنیت حضرت رسول اکرم است صلی الله علیه وسلم دست داده باشد، اگر آن سعادتمند عزیز دگر را در ضمن خود بگیرد، آن عزیز هرچند به فنای نفس نرسیده است، حکم آن سعادتمند دارد که شیطان به صورت وی متمثل نتواند شد. چه این قت رویه سعادتمند؛ چونکه مظهر حقیقت محمدیه است، حکم صاحب آن حقیقت که حضرت رسول اکرم است صلی الله علیه‌وسلم پیدا کرده است، و کسی که در ضمن وی است حکم اصحاب کرام دارد (رضوان الله عنهم أجمعین). (ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذوالفضل العظیم).

این فقیر مسکین به حکم (و أما بنعمة ربك فحدث) میگوید که در تاریخ سنهء هزار و دوصد و هفتاد و دو همین وامنده‌ی سرأفکنده را به این سعادت عظمی مشرف ساختند وقتی که در بین حضرت غوث الثقلین و امام الطریقه خواجه بهاءالدین نقشبند رضی الله تعالی عنهما نسبت به حقیر پر تقصیر صورت مشاجره واقع شد که هریکی از آن دو بزرگوار این بنده را به طرف خود می کشیدند، و بنده شرمنده در آن میان خود را(کالمیت بین یدي الغاسل) بی علاقه و بی اختیار ساختم که ناگاه حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم تشریف آوردند و بنده را از آن میان دست ایشان بیرون کشیده و برداشت و فرمود که عثمان را به هیچ یکی از شما نمید هم، و برای خود می خواهم.

لاجرم حقیر نیز فرزندان نامی و خلف الصدقان گرامی خود را محمد و عبدالرحمن در ضمن گرفته‌ام. پس طریق احتیاط این است که مریدین این خاندان هر که صحبت این فقیر را یافته است رابطهء حقیر بکنند، والا رابطهء این دو فرزندان خلف الصدق حکم رابطهء حقیر دارد. امید است که شیطان لعین به این صورتها متمثل نتواند شد، (فالله خیر حافظاً و هو أرحم الراحمین).

سوال: تو سابقاً نوشته(ای) که فائده رابطه حصول محبت است، و محبت موجب سعادت ضمنیت، و ضمنیت باعث جذبه است. پس مریدان صاحب جذبه هم این ضمنیت را دارند.

جواب: آن ضمنیت که سابقاً دست می دهد صورت ضمنیت است که به حکم (اندراج النهایة في البدایة) مخصوص این خاندان است، و این ضمنیت حقیقت ضمنیت است (و شتان مابینهما). زین حسن تا آن حسن فرقی است ژرف.

وەسیەتی سێیەم

اینکه در این خاندان عالی شأن که جذبه بر سلوك مقدم افتاده است، صورت جذبهء حقیقیة است، زیرا که جذبهء حقیقیة جذبهء روحی است که در نهایت سلوك کاملان را دست میدهد، و این صورت جذبه جذبهء قلبی است که از اختلاط نور و ظلمت پیدا می شود، پس از دخل نفس و شیطان دور نیست.

لهذا باید خلفای حقیر مریدان خود را به تأکید أکید نصیحت نمایند که مادامی اختیار داشته باشند از نعره و صیحه و حرکات اعضا اجتناب نمایند و میل نفس خود را در آن دخل ندهند خصوصاً در حالت نماز که اگر ادنی اختیاری در آن داشته باشند مبطل نماز است، و اگر بنا به غلبهء احوال روی دهد حکم سعال و عطاس دارد که کثیر آنها مبطل نماز است و بر قلیلش عفو است چنانکه در کتب فقه مبین است. حضرت مولانای ما قدس سره مجذوبان را از الفاظ نامشروع گفتن به تاکید منع میفرمودند، بلکه زجر و تأکید می کردند، زیرا که غالبا آن اطوار از میل نفسانی و وسوسهی شیطانی پاك نیست و نیز خو گرفتن باعث سدّ عروج لطیفهء قلب میگردد.

چونکه در این طریقهی علیه اندراج نهایت در بدایت دست میدهد چنانکه حضرت امام الطریقه بهاءالدین نقشبند قدس سره فرموده است که ما نهایت را دربدایت درج میکنیم، لاجرم در بدایت حال و احوالی که شبیه به مقامات اهل کمال است، غالباً مریدان را دست میدهد، مثل شهود وحدت درکثرت و توحید وجودی و کشف کونی و کشف قبوری و غیرها. وفی الحقیقه این حالات از انعکاس دل پیر است که در مرید به علت صورت ضمنیت که از اثر رابطه حاصل شده است ظهور میکند.

پس باید که آن مرید این حالات را از خود نداند. و از انعکاس مقامات پیر شناسد، و این حالات نیز مزلة الاقدام است که از شائبه وهم و ظن و دخل شیطان پاك نیست. پس هەمه وقت مستنفر باید بوو، و دل را به این نمایشات متعلق نباید ساخت، والا سد و مانع راه عروج میشوند.

(فائدة. وفي الحديث: لما أهبط [عليه ما يستحق] قال فبعزتك و عظمتك اني لا أفارق ابن آدم حتى يفارق روحه جسده. قال الرب عز وجل وعزتي وعظمتي لا أحجب التوبة عن عبدي حتى يغرغر بها – كتاب الهادي للمتهدي).

بزرگان طریقت گفته‌اند (تلك خيالات تربى بها أطفال الطريقة). اصل مطلب از سلوك طریقه ظاهر و باطن را به اخلاق باطنه و ظاهرهء شریعت متخلق گردانیدن است، و بس طالب هوا و هوس نباید بود، سعی باید کرد که دل همیشه منور به نور حضور باشد، و خطرهء حبی و عملی و ماسوی از ساحت سینه دور گردد تا که حب و بغض و عطاء و منع همگی صرف برای خدا باشد سبحانه و تعالی، که (من أحب لله وأبغض لله وأعطى لله ومنع لله، فقد استكمل إيمانه).

وەسیەتی پێنجەم

اینکه بزرگان طریقت وجود را شرك اکبر گفته‌اند (وجودك ذنب لايقاس به ذنب آخر).

بیت

دم بـی حـق زدن عـیـن گـنـاه است
به خود مشغول گشتن کفر راه است

تـرا هـر دم کشد پـنـدار هستـی
سوی ظـلـمت سرای خـود پـرستـی

خودی کفر است، از وی توبه کن زود
که جز حق در حقیقت نیست معبود

پس طالب حق باید که همه در صدد آن باشد که خود را از هیچ فردی از افراد عالم بهتر نداند، بلکه خود را بر خمرخوارگان فجار تفضیل ندهد، نه به این معنی که (العیاذ بالله) خمر خوردن بد نیست، بلکه به دین معنی خاتمهء کار مجهول است.

ای بسا رندان شراب خوار، بلکه کافران دارالبوار در آخر کار دست انابت را به ذیل ندامت و استغفار زده، در سلك ابرار منسلك میشوند. وای بسا زاهدان مرتاض و عابدان ممتاز در بوادی خذلان و حرمان افتاده و در تیه ضلال منهمك می گردند.

از سبب سوزیش مـن سودائـیـم
وز سبب سازیس سوفسطـائـیـم

ساعتی کافر کند صدیق را
ساعتی زاهد کند زندیق را

چشم باز و گوش باز و این ذکا
حیرتم در چشم بندی خدا

(نجانا الله تعالى وسائر المسلمين من هذا الخطب العظيم، بحق من ورد في شأنه العظيم: حريص عليكم بالمؤمنين رؤوف رحيم، عليه أفضل صلاة وتسليم).

علت ابلیس(أنا خیرٌ) بد است
این مرض در نفس هر مخلوق هست

(و ما أبرىء نفسي ان النفس لأمارة بالسوء إلا ما رحم ربي). (فصل في غير المتن). شیخ ابو عبدالله الخفیف قدس الله تعالی سره العزیز، که از اعاظم مشایخ شیراز است، گفته که با شیخ ابوالخیر مالکی که صاحب وقت و حال خویش بود، در مکه صحبت میداشتیم. شبی وی را گفتم: (أیها الشیخ) سوال دارم. گفت: بگوی. گفتم: (متی یصفو العیش مع الله؟ قال: إذا رفعت المخالفة). من از جواب وی متعجب ماندم. چون بامداد شد آن را به مشایخ گفتم. ایشان هم از قولش تعجب بسیار کردند و گفتند میخواهیم که از خودش بشنویم. بر وی جمع شدند و پرسیدند. در جوابشان چنین گفت: (ما یجري بالليل، لا یذکر بالنهار) و به قول شب خویش اقرار نکرد.

(وفي نفحات الإنس للجامي): بدان که (رحمك الله تعالى) قول (رفعت المخالفة) از اصطلاح (همه اواست) خبر میدهد که اعتقاد کثیر از مشایخ است، و بسی از محققین بر این رفتهاند همانا کسی را چشم بصیرت به حقیقت فعل حضرت(فعال لما یرید) باز کرده باشند و به آن وقوف یافته باشد که او است سلطان هرچه خواهد آن کند. دگر زبان خود را به عیب و نقصان کسی ملوث نگرداند، و به تغییر خلایق مشغول نمیشود، و همه را از فاعل حقیقی میبیند. شیخ عرفی شیرازی گفته است:

چنان با نیك و بد سر کن که بعد از مردنت (عرفی)
مسلمانت به زمزم شوید و هندو بسوزاند

عین القضاة همدانی قدس سره در کتاب (زبدة الحدائق) خود این را به طیّ داده است. در این صورت روندهء راه را باید به مفاد (قل کل من عند الله) چشم از خلایق ببندد، دلش نیز به فعل فاعل حقیقی نگران بود، و دائما از نماز و روزه و طاعات و حسنات

خود لرزان باشد. (معصية آورثتك ذلاً وافتقاراً خير من طاعة أورثتك عتواً واستكباراً) مبادا به اسفل السافلين بعد و حرمان گرفتار گردد. هر کرا در تیه خرمان پای در گل ماند، ماند.

(أبيات):

ای آنکه ز اسرار قدر عالم به هم حیران کنی
جن و بشر در وحشتند کین چیست با ایشان کنی

حبری بری از صومعه در دیر گبران افکنی
گبری کشی از بتکده، سر حلقهء مردان کنی

کس را چه یارا کز عتو چون و چرا پرسد ز تو
فرمانروای مطلقی خود هرچه خواهی آن کنی

صاحب کتاب (کشف المحجوب) و هو علی ابن عثمان ابن ابی علی الجلابی الغزنوی قدس سره، گوید: لقمان سرخسی که آزاد کردهء ربّ العالمین جلّ جلاله و از عقلای مجانین بود، روزی به نزد پیر سرخسی که مرشد شیخ ابوسعید ابوالخیر است قدس سره آمد. جزوی در دست پیر دید. گفت یا ابو الفضل در این جزو چه میخواهی؟ گفتش: همان که تو در ترك آن خواستی. پس لقمان گفت این خلاف چراست، یعنی که بایست که مخالفه در طریقه نبودی، و راه همه به خدا یکی بودی

بی رنگی است و بی صفتی وصف عاشقان
ای شیوه کم طلب ز اسیران رنگ و بوی

پیر گفت خلافی تو میبینی و از من میپرسی که چه میخواهی ز مستی هشیار شو و از هشیاری بیدار تا بدانی که من و تو چه می طلبیم. (نفحات جامي قدس سره).

وەسیەتی شەشەم

اینکه فقیر در حالت حیات به طوع و اختیار خودم بلکه به اشارات غیبی و باطنی پسران ارجمند و خلفان سعادتمند خود محمد و عبدالرحمن را چنانکه سابقاً معلوم شده که سعادت ضمنیت حقیر را دریافتهاند، نائب و خلیفهی خویش، و بر سجادهء ارشاد متمکن ساختهام، و گردن امیدواری ایشان را در بین جمیع خلفاء و مریدان خود

به این نوید افراخته. تمامی خلفاء و مریدان بلکه کل متعلقین و منسوبین من این دو فرزند سعادتمند را (کنفس واحدة) نائب و خلف الصدیق من دانند، از امر ونهی ایشان به هیچ وجه تجاوز نکنند. حال که حقیر مستمند در حال حیاتم و بعد ازممات من نیز رشتهء علاقه و انقیاد ایشان را قلادهء گردن خویش نمایند، مراعات ادب ایشان را مایه‌ی سعادت خود دانند. مباد. .. مبادا کسی در میانه‌ی ایشان به رسم نمامی و سخن چینی به در آید که (نعوذ بالله سبحانه) باعث ضلالت وی گردد، و بی امر رضای ایشان در عزل و نصب خلفاء و رد و قبول مریدان دخل نکنند که امر و نهی ایشان در این فقرات امر و نهی من است، واخلاص و محبت و ادب و حرمت گرفتن ایشان عائد به من میگردد.

(فصل سوی الوصایا). بسمه سبحانه. در کتاب (کیمیای سعادت) به رکن مهلکات در اصل سوم بیان آفت زبان نوشته‌اند که یه‌کی در پیش عمر ابن عبدالعزیز نمامی کرد. وی گفت نگاه کنیم اگر دروغ گفتی اهل این آیتی (ان جاءکم فاسق بنبأ فتبینوا) و اگر راست گفتی از اهل این آیتی (همّازٍ مشّاءٍ بنمیم) و اگر خواهی توبه کن تا عفو کنم. گفت یا امیرالمؤمنین توبه کردم. یکی حکیمی را گفت فلان کس ترا چنین بد گفته است. وی را گفت به زیارت دیر آمدی و سه خیانت را بکردی: برادری را بر دل من ناخوش کردی، دل فارغ مرا مشغول گردانیدی، و خویشتن را به نزد من فاسق و متهم ساختی.

آنچة گفتم زیرکان را خود بس است
بانگ دو کردم اگر در ده کس است

(و ما علی الرسول إلا البلاغ المبین. وصلی الله علی سیدنا محمد وآله وصحبه أجمعین).

وەسیەتی حەوتەم

اینکه حکمت بالغهء حق سبحان در ارسال (علی نبینا وعلیهم الصلاة والسلام) این است که عبادالله در غایت اند، حق سبحانه و تعالی بالنهایه در کمال تقدس . پس برزخی ذوالجهتین در کار است که به وسیله‌ی آن فیض اقدس از حضرت مقدس عز اسمه به بندگان عاید گردد.

و چون بعد از حضرت خاتم الرسل صلوات اللّه و سلامه علیه و علیهم و علی کل آل، باب نبوت مسدود شده است، پس اولیاء الله این امت مرحومه به نیابت و خلافت آن سرور دنیا و دین صلی الله علیه و سلم قرناً بعد قرن این مهم را سرانجام میدهند. و به وجود مسعود ایشانان تا ظهور حضرت مهدی موعود رضی الله عنه باب افاضه و استفاضه مفتوح است. و چون کامل مکمل که به النهایة عروج رسیده و باز به رجوع قهقری به غایت تنزل کرده و مرجوع گردیده بود، و مجانست و مناسبت با سائر آدمیان و عوام الناس حاصل کرده باشند، مانند اکسیر نسبی نادر و کمیاب است و حال اینکه بی مناسبت و مجانست افاده و استفاده غیر میسر است، پس به اقتضای وقت این حقیر (تتبعاً لقطب العارفین و غوث السالکین الکامل الواصل إلی الحقیقة والنازل السافل إلی الخلیقة، أعني حضرة قطب الطریقة) مولانای ما قدس سره العزیز کسانی را که بعد از حصول جذبه و فنای آن در این طریقه‌ی وثیقه به حکم (اندراج النهایة في البدایة) حکم برزخیه پیدا کرده‌اند و مشابهتی به واصل کامل مرجوع باقی بالله حاصل نموده هرچند که تکمیل ندارند، لکن غالباً اوهارا رخصت و اجازه داده‌ام که طالبانرا تلقین آداب طریقه نمایند، چونکه افادهء اوها در حق عوام از افادهء متوسطان که از علم نفس و آفاق گذشته‌اند و هنوز به فنای حقیقی نرسیده‌اند به حکم اینکه مجانست اوها بیشتر است بلکه از کاملان غیر مرجوع و واصلان و فانیان که هنوز به رتبه تنزل نیافته‌اند مفیدتر.

پس اجازه یافته‌گان این درجه باید که به این اجازه مغرور نشوند و خود را کامل و واصل گمان نبرند، و به مظنهء کمال محبوس اسفل السافلین بعد و وبال نمانند. بیت:

علت بدتر ز پندار کمال
نیست اندر جان تو ای ذودلال

از این است که صاحب مثنوی علیه الرحمة می گوید:

خواجه پندارد که مراد واصل است
حایل خواجه به جز پندار نیست

لاجرم

مراد ما نصیحت بود و گفتیم
حوالت با خدا کردیم و رفتیم

اینکه نصیحت میگویم و امانی میدهم مریدان خود را عموماً و خلفا و مأذونان خود را خصوصاً چنانکه لازم و شرط طریق است. باید که در حق برادران و رفیقان خویش یك دل و یك جهت باشند، هیچ یکی خود را از آن دگر فاضل و خوبتر گمان نبرند. حضرت امام ربانی که مجدد الف ثانی است(قدس سره) میفرماید، معرفت خدای سبحانه و تعالی بر آن کس حرام که خود را از کافر فرنگ بهتر داند، چه جای از این برادران دین و طریق، و این فقیر که خوشه‌چین احسان ایشانم خود را از (هر) فردی از افراد عالم کمتر و بدتر میدانیم، بلکه معاصی جمیع عباد را به خود نسبت میدهیم. پس تابعین من میباید که تتبع من کنند و از زلّات مردم چشم بپوشند و همیشه به نقص خویشتن ناظر باشند، و کار عباد را به معبود حقیقی جل سلطانه وا گذارند، زیرا با وجود آگاهی از حضرت خالق علام الغیوب سبحانه و تعالی، بر مخلوق وی طعنه زدن از جسارت، و به فعل او عز شانه راضی نبودن است. مصرع: کار خدا را به خدا واگذار.
فائده:

حضرت خواجه نقشبند (قدس سره) در این مبحث بیانی فرموده‌اند که حقیقت آن راجع به این ابیات است(لراقم الحروف):

آن بود آزاد مرد اندر جهان
چون بر نجانند وی جاهلان

ظاهر و باطن ازو زان فعل خام
هم نرنجد، هم نگیرد انتقام

وز جوانمردیت گویم یاددار
مستحق رنج را زحمت مدار

که جوانمردان معنی آگاهند
مستحق زخم را مرهم نهند

چیست میدان فتوت ای جوان
نیك خویی بودنت با دشمنان

چون به دل مکروه میداری کسی
مال خود را بذل کن وی را بسی

ور ترا طبع از کسی با نفرت است
با ویت تکلیف حسن صحبت است

زین خصائل چون شدی صاحب سلاح
بـا فـتـوت بـاشی اهـل فـلاح

وەسیەتی نۆهەم

اینکه این فقیر حقیر که مرکز دائرهء عجز و تقصیرم، به تاکید أکید منتظرم که دائماً مرا به دعای عافیت دنیوی و عفو غفران اخروی یاد دارید، و هرگز از دعای خیر ماثورهام معاف نگذارید(بلی بلی حسنات الأبرار، سیئات المقربین).

به هوش باش که هنگام باد استغنا
هزار خرمن طاعات به نیم جو نخرند

البته نمیگویید که فلانی محتاج به دعوات ماها نمیباشد.

نـزد هـر پـیـره زنـی رفـتـی رسول
کـه دعـا کـن تـا شود احـمـد قـبـول

علاوه بر این حقیر خیلی خود را از مذنبان و عاصیان روی زمین بدتر میدانم، و از همه کهس به دعای خیر محتاجترم، چه در نامهی اعمال خود عملی را که شایستهء قبول بارگاه بود گمان نمیبرم.

رباعی از شاه نقشبند قدس سره:

گر طاعت خود نقش کنم بر نانی
وان نان بنهم پیش سگی در خوانی

وان سگ سالـی گـرسنـه در کـهدانی
از عـــار بـــر آن نـان ننـهـد دندانی

معنی این را شامل حال خود می بینم، پس دائم از دعای خیرم خود را غافل نکنید که(دعاء الغائب للغائب مستجاب). (فصل في تتمّة هذه المعرفة). حضرت خواجه

بهاءالدین محمد بخاری نقشبندی رضی الله تعالی عنه میفرماید (بیت):

تا تو ز هستی خود زیر و زبر نگردی
در نیستی مطلق مرغی به پر نگردی

و ایضاً در این مقام از معارف آن حضرت (نور الله تعالی روحه) که فرموده‌اند: درویشی چیست؟ خاکی بیخته، آبکی بر آن ریخته، نه کف پا را از آن دردی، و نه پشت پارا از آن گردی. و ایضاً: درویشی چیست؟ بیرون بی رنگ، و درون بی جنگ. بیت:

تا در این خریقه ایم ما از کس
هم نرنجیم، هم نرنجانیم

و فرموده: از یکی از اکابر دین سوال کردم که درویشی چیست؟ گفتند: زبونی. عزیزی گفت: واقف باش! کارها را خود میکند، و بارها بر سر تو می اندازد. و من الطائفه:

جز صحبت عاشقان و مستان مپسند
دل در هوس قوم فرومایه مبند

هر طائفه‌ات به جانب خویش کشد
جغدت سوی ویرانه و طوطی سوی قند

(انتهی کلامه رضی الله عنه).

و این فقیر راقم الحروف(علیه الرحمة ومغفرة الرب الرءوف) گوید: ندانم از آثار صحابه است (رضي الله عنهم) یا از انفاس مشایخ کرام (وجودك ذنب لایقاس به ذنب). مصرع: بردند شکستگان ازین میدان گوی. یحیی ابن معاذ رازی علیه الرحمة میگوید: (انکسار العاصین أحبّ إليّ من صولة المطیعین). آری

سگ به ز سگی باشد کو پیش سگی کویش
جان را محلی بیند، دل را قدری داند

(والمخلصون في خطر عظیم).

وەسیەتی دەهەم

أتمنی علی الزمان محالاً
أن تری مقلتاي طلعة حرٍّ

اینکه جمله فرزندان و خلفا و مریدان و محبین و مخلصین را اعلام میدارد که این وصایای مرا سرسری و لایعنی خیال نکنند و به صدق تمام آویزه‌ی گوش هوش خود نمایند، و پش پشت نگذارند، بلکه مایه‌ی سعادت و نجات دارین خود شمارند.

نصیحتی کنمت بشنو بهانه مگیر
هرآنچه ناصح مشفق بگویدت بپذیر

(وصلى الله على سيدنا محمد خاتم الرسل، وعلى آله وأصحابه هادي السبل، وعلى أهل بيته وذريته جزء وكل. والسلام على من أتبع الهدى، والتزم متابعة المصطفى، عليه وعلى آله الصلوات والتسليمات أتمها وأكملها).

چوارینەیەك و تاکە بەیتێکی شێخ عوسمان سیراجودین

چوارینەکە

هرجا که من و یار به هم باز رسیدیم
از بیم بداندیش لب خویش گزیدیم

بی واسطه‌ی گوش و زبان از طرف دل
بسیار سخن بود که گفتیم و شنیدیم

تاکە بیتەکە

با دوست کنج فقر بهشت است و بوستان
بی دوست خاك بر سر جاه و توانگری

لە وەسیەتی هەشتەمی وەسیەتەکانیشیدا پارچە شیعرێکی هەشت بەیتیی هەبوو. لە هەموو ئەمانەوە وا دەرئەکەوێ شێخ عوسمان سیراجودین شیعری لەمە زیاتریشی بووبێ و فەوتابێ.

یادی شێخ موحەمەد بەهائودینی کوڕی شێخ عوسمان سیراجودین

کورتەی مێژووی ژیانی شێخ موحەمەد بەهائودین

شێخ موحەمەد بەهائودین، وەك پێشتر باسمان کرد، کوڕی سێیەمی شێخ عوسمان سیراجودینە. لە ١٢٥٢ی هیجرەتدا لە دێی تەوێڵە لە دایك بووە. دایکی ناوی خاتو خورشیدە و لە بەگزادەکانی ماوەتە لە ناوچەی سولەیمانی. مەلا حامید کاتبی شێخی باوکی، مێژووی لە دایکبوونی لەم پارچە شیعرەدا باس کردووە:

غـوث آفـاق شیـخ عـثـمـان کـه
قـطب عـصر و پـنـاه دوران است

آنـکـه بـر گـرد خـوان نـعـمت او
گـردن آن سپـهـر گـردان است

عـالـم و هـر چـه هست در عـالـم
هـمـه چـون قـلبند و او جـان است

گـلـی از بـاغ دولـتش بشکـفت
زیـنت هـر گـل و گـلستـان است

شد مسمـی بـه اسم خـیـر رسل
آن مـحـمـد کـه جـان جـانـان است

هشت مـاه ربـیـع آخـر کـرد
جلوه آن مـه کـه نـور ایـمـان است

هـاتـفـی گـفت بـهـر تـاریـخش:
«ایـن گـل گـلستـان احسان است»(١)

ئەم زاتە لە حەوت سالاندا لای مەلا مەحموودی دشەیی دەستی کردووە بە خوێندنی قورئانی پیرۆز و کتێبە وردە سەرەتاییەکانیشی بە پێی دابونەریتی ئەو ڕۆژە هەر لای ئەو خوێندووە. پاشان لای مەلا حامیدی کاتب دەستی کردووە بە خوێندنی کتێبە

(١) بە حیسابی حەرفەکانی ئەبجەد ئەکاتە ١٢٥٢.

سەرەتاییەکانی سەرف و نەحو و پێش ئەوی بگاتە پازدە ساڵان لەسەر دەستی باوکیا تەریقەتی نەقشبەندیی وەرگرتووە و زۆر بە گەرمی و دڵسۆزییەوە خەریك بووە و لە ماوەیەکی کەمدا پێ گەیشتووە و جا باوکی فەرمانی داوەتی کە دەست بکا بە پێگەیاندنی موریدەکانی خانەقا و لەم مەیدانەدا وەك یارمەتیدەری باوکی لێ هاتووە. تەنانەت فەرمانی پەروەردەکردنی شێخ عەبدولڕەحمان و شێخ عومەر و شێخ ئەحمەدی برایشی پێ دراوە، سەرەڕای ئەوە کە شێخی باوکیان خۆشی فێری طەریقەتی کردوون و تەوەجوهی لێ کردوون.

شێخ عوسمانی سیراجودین لە وەسیەتی شەشەمیدا بە مەنسووب و موریدەکانی خۆی ڕاگەیاندووە کەوا شێخ موحەمەد بەهائودین و شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا خەلیفە و جێنشینی ئەون و داوای لێ کردوون کە ئادابی تەریقەت لەم دوو کوڕەی وەربگرن. بەم جۆرە پاش وەفاتی شێخ عوسمانی سیراجودین ئەم دوو کوڕەی بە جووتە لە تەوێڵە دەست ئەکەن بە ڕێنموونیکردنی موسوڵمانان و شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا لە خزمەتی کاکیا ئەبێ تا ماوەیەك و پاشان تەوێڵە بەجێ دێڵێ و ئەگوێزێتەوە بۆ گوڵپ وەك پاشان لە باسی خۆیدا دێینەوە سەری و ئیتر شێخ موحەممەد بەهائودین ئەبی بە جێگری باوکی لە خانەقای تەوێڵەدا و هەموو موريد و مەنسووبەکانی باوکی بە پیری تەریقەتی نەقشبەندی پەسەند ئەکەن.

لە زەمانی شێخ موحەمەد بەهائودیندا خانەقای تەوێڵە هەمیشە پڕ بووە لە پیاوی خاوەن دڵ و زانست و کەسانی ڕۆحپەروەر. خانەقای تەوێڵە لەو سەردەمەدا هەرگیز کەسانی پایەبڵندی وەك مەلا حامیدی کاتب و مەولەوی و حاجی مەلا ئەحمەدی نۆدشەیی و مەلا عەلی تاڵشی و شێخ عەبدولڕەحمانی قەرەداغی و حاجی شێخ ئەمینی خاڵی لێ نەبڕاوە. لە شێخ موحەمەدی خاڵم بیستووە ئەیگوت لە باپیرمم بیستووە ئەیفەرموو وا ڕێ کەوتووە لە شەوێکا حەفتا خەلیفە لە حەڵقەی خەتمی خانەقای سەردەمی شێخ موحەمەد بەهائودیندا بوون، جگە لەدەیان موريد و مەنسووبی تر کە ئەمانە خەریکی پێگەیاندن و پەروەردەکردنیان بوون.

شێخ موحەمەد بەهائودین، سەرەڕای پێگەیاندنی ئەو مەنسووبانەی باوکی کە لە کاتی وەفاتکردنی ئەودا هێشتا سولووکیان تەواو نەکردبوو و نەبووبوون بە خەلیفە و سەرەڕای خەریکبوونی لەگەڵ خەلیفەکانی باوکی کە پاش ئەو ئەمەیان بە پیری خۆیان پەسەند کردووە، بۆ خۆشی چەند خەلیفەی تازەی پێ گەیاندووە. یەکێ لەمانە

شێخ عەبدولڕەحمانی قەرەداغیی باوکی مامۆستا شێخ عومەری (ابن القرەداغي) مامۆستامانە کە یەکێ بووە لە زاهیدان و زانایانی سەردەمی خۆی. یەکێکی تریشان حاجی شێخ ئەمینی خاڵە کە ئەویش عومرێکی درێژی لە خواپەرستی و خزمەتکردنی موسوڵمانانا سەرف کردووە و هەمیشە خۆی لە دنیا و دەوڵەت دوور ڕاگرتووە.

شێخ موحەمەد بەهائودین سەفەری حەجیشی کردووە. لەم سەفەرەیدا شێخ عومەر زیائودین و شێخ ئەحمەدی برای و مەلا ئەحمەدی نۆدشەییشی لەگەڵ بووە، بەڵام براکانی لە بەغداوە گەڕاونەتەوە. لە بەغدا میوانی ماڵی موفتیی زەهاوی بوون. پاش حەجەکە سەریان لە میسریش داوە.

شێخ موحەمەد بەهائودین لە ساڵی ١٢٨٤ی هیجرەتدا چواردەوری ئارامگای باوکی ئەکا بە خانوو و گومەزێك بەسەر ئارامگاکەوە دروست ئەکا و خانەقاکەیش گەورە ئەکا کە وەختی خۆی باوکی دروستی کردبوو. مەلا حامیدی کاتب بە بۆنەی دروستکردنی ئەم گومەز و خانووانە و گەورەکردنی خانەقاوە قەسیدەیەك دائەنێ، وا لێرەدا ئەینووسینەوە:

ایـن هـمـایـون بـارگـه کـز کـاخ کسری بـرتـر است
کسر بـاشد گـر نـویسم هـمـچـو قـصر قـیـصر است

آن بـنـا گـیـرم کـه بـود از خشتـهـای سیـم و زر
ایـن هـمـه چـون قـبـهـای جنت از یـك گوهـر است

خاك آن گر مشك و عنبر بود، آبش صاف و خوش
خـاك ایـن خـاك بـهشت و آب آب کـوثـر است

گـر در و دیـوار آن مـرآت روی خـلـق بـود
در در و دیـوار ایـن مشهـود روی داور است

از سمـاع چـنگ و نـی، جـوش و خـروش آن سرا
غـلـغـل ایـن قـبـه از عـکس سروش آن سـر اسـت

کـوه طـور از یك تـجـلـی (صار دکـاً) خـرد گشت
مانده بر پا بی فتور و بی قصور، این نادر است

این عجب تر چون در و دیوار جنب این بنا
سربسر گویا مغنی بذله‌گو خنیاگراست

سنگها با یکدیگر اهلند چون مو مؤتلف
نه درشت و سخت رو مانند سنگ مرمر است

شمس گردون بر سر این قبه نیکو شمسه ایست
شمسهء زرین برو بستن بسی نادر خور است

از برای خاك روبی هست درایـن بارگاه
غبطه در بین فریدون و جم و اسکندر است

حاجیا برگرد و طوفی کن به گرد او اگر
در سویدای دلت سودای حج اکبر است

تا نکوبی حلقه‌ی این کعبه با دست ادب
کعبتین تخته نرد سعیت، اندر شش دراست

حیرتی دارم عجب در سنگ و چوب و آب و گل
این همه اسرار قیومی عجب چون مضمر است

چه عجب که مرقد قطب زمان است این زمین
آنکه فیض و فضل و جود و لطف حق را مظهر است

شیخ عالم آن سراج ملك و دین که سیرتش
بی گمان میزان شرع حضرت پیغمبر است

چشم پاکش در زمین و روحش اندر لامکان
آن زمان را شد ضمین و این زمین را لنگر است

گرچه عثمان است نامش، گر بگویم هم رواست
گاهی صدیق و گهی فاروق و گاهی حیدر است

ترسم از اندیشه‌های کج وگرنه گفتمی
حلقهء توحید اگر جنبد سخن بالاتر است

جـــان پـــاکش صافـــتـــر شد از مـــزاج آب و گـــل
گرچه ربطی هست چون مشتق دلیل مصدر است

نـی چـه گـویـم جسم پـاکش عین جـان افتـاد است
چـون عـرض رفت از مـیـان بـاقـی کـه مـاند جوهـر است

بـلـکـه روح و جسم او در نـور مـطـلـق مـحـو شد
ایـــن سخـــن کـــی درخـــور انـــدیشهء دانشور است

شد بـه جـد و جـهـد فـرزنـدی ولـی عـهدش تـمـام
آنـکـه او مـجـمـوعـهء فـضل و هـنـر را دفـتـر است

خـوب صورت، نـیك سیـرت، پـاك طـنـیت،صاف دل
تـــازه و پـــاکـــیـــزه خـود فـرخـنـدهء فـرخ فـر است

شمـــع جـمـــیـــع اولـــیـــاء و نـــور چشم اصفـــیـــا
زمـــرهء اهـــل صفـــا را رهـــنـــمـــا و رهـــبـــر است

شیـــخ امـــجـــد، ارشد اسعـد مـحـمـد ذوالـکـرم
بـــوالـــبـــهـــا کـــو نـــائب الارشاد شیـخ اکـبـر است

ظـاهـرش هـمـرنگ، بـاطـن بـا شریـعت مـتـحـد
مـخـتـصر مرآت شرع حـضرت پـیـغـمـبـر است

ایـن بـنـای خـیـر را یـا رب حـمـایت کـن بـه لـطـف
حـــق آنـــکـــه انـــبـــیـــاء و اولـــیـــاء را سردر است

هـم بـه لـطـف خـویش بـانـی را دوام عـمـر بـخش
آنـکـه مـر دیـبـاچـهء فـضل و هـنـر را زیـور است

طـائـفـان و عـاکـفـان را لـطـف کـن لا سیّـمـا
(حـامـد) بـیـچـاره را کـه بس ذلـیـل و مـضطر است

گـفت بـر سال و بـر اتـمـام بـنـای ایـن مـکـان
هـاتـفـی«بـابـا بـیـا، بـاب سعـادت ایـن دراست»[۲]

(۲) به حیسابی حەرفەکانی ئەبجەد ئەکاتە۱۲۸٤.

ڕووداوێك له نێوان شێخ موحەمەد بەهائودین و فەرهاد میرزای مامی ناسیرودین شای قاجاردا

له شێخ بابارەسوولّی کوڕی شێخ عارفی دۆلاشی مەریوانم بیست، وتی بیستوومە له ساڵی ١٢٨٦ی هیجرەتدا فەرهاد میرزای مامی ناسرودین شای قاجار بە لەشکرێکی زۆرەوە دێ بۆ سەر هەورامان تا بەگزادەکانی هەورامان ڕام بکا بۆ دەولەتی ئێران. بەگزادەی هەورامانی لەهۆن و هەورامانی ئەودیویش ترسیان لێ ئەنیشێ و پەنا ئەبەنە بەر شێخ موحەمەد بەهائودین کە بڕوا بو لای فەرهاد میرزا کە لە دێی (هەجمنە) ئەبێ تکای لێ بکا دەسبەرداریان بێ و پێی بڵێ هەرچیمان لێ داوا ئەکا بۆی ئەکەین بەو مەرجەی بە لەشکرەوە نەیەتە سەرمان، چونکە توانای بەرگەگرتنمان نییە و میللەتەکەیش فەقیر و هەژارە.

شێخیش ئەڕوا و لە ڕێدا لە (دەگاشێخان) دائەبەزێ ئەڵێ، با بەر لەوەی بڕۆم چاوم پێ بکەوێ نامەیەکی بۆ بنووسم بزانم ئەڵێ چی و بیری لەگەڵ هەورامان و هەورامی چۆنە؟ نامەیەکی بۆ ئەنووسێ لە نامەکەیا ئامۆژگاریی ئەکا کە دەسبەرداری لەشکر ناردنە سەر هەورامان ببێ با خوێنی موسوڵمانان بە ناحەق نەڕژێ. کە نامەکە ئەگاتە دەستی فەرهاد میرزا، زۆر تووڕە ئەبێ و وەڵامی شێخ ئەنووسێتەوە و دەس بەڕوویەوە ئەنێ و لە سەرەتای نامەکەیشەوە ئەم بەیتە ئەنووسێ:

ماشیخ و زاهد نمی شناسیم
یا جام باده، یا روی ساقی

کە وەڵامەکەی فەرهاد میرزا بە شێخ ئەگا، ئەمیش دوو کەلیمەی تری بۆ ئەنووسێ وئەم بەیتە لەسەرەتای نامەکەیەوە ئەنووسێ:

ما میر و سلطان نمی شناسیم
یا عدل و احسان، یا قهر باقي

ئیتر لە دەگاشێخانەوە ئەگەڕێتەوە بۆ هەورامان بۆ شوێنی خۆی.

مەسەلەکەیش دڕێژە ئەکێشێ و سەرەنجام ئەکێشێتەوە بۆ جەنگ لە نێوان لەشکری فەرهاد میرزا و عەشایری هەوراماندا. هەورامیەکان (شەبی خوون) ئەدەن بەسەر

سوپای فەرهاد میرزادا ئەیشکێنن و ناچاری هەڵاتنی ئەکەن، تەنانەت فەرهاد میرزا خۆی بە زەحمەت لە ملەی (بلچەسوور)ەوە لەسەر هەژگ بەسەر بەفردا ڕایان کێشاوە تا لەدەست تفنگچیی هەورامی ڕزگاریان کردووە. فەرهاد میرزا خۆی باسی ئەم ڕووداوەی لە (منشأت)ەکەیدا نووسیوە و نووسیویشیە:

فلیسَ الفرار الیومَ عاراً علی الفتی
اذا کـان مـعـلـومـاً شجـاعـةُ أمسِهِ

مەلا حامیدی کاتبی شێخیش لەم بارەوە قەسیدەیەکی داناوە خوا یار بێ لە باسی مەلا حامید خۆیدا ئەینووسینەوە.

شێخ مـوحـەمـەد بـەهـائـودیـن چـوار ژنـی هـێنـاوە. یـەکـەم: طـەیـبـەی کـچـی شێخ عـەبدولڕەحمـانـی دانیشتووی دێی (بییـە لـەنگـە) لـە قـەزای هـەڵەبجە.(٣) شێخ عـەلـی حوسامودینی(٤) کوڕی شێخ لەم ژنەیەتی.

(٣) ئەم شێخ عەبدولڕەحمانە لە سەیدەکانی (چۆڕ)ە لە مەریوان و لە نەوەی مەلا ئەبووبەکری موسەنیفە کە ئەچێتەوە سەر پیر خدری شاهۆ. باوك و باپیری لە وەختی خۆی لەبەر هەندێ ئاژاوەی ناوخۆیان کۆچیان کردووە و هاتوونەتە شارەزوور.

(٤) ئەم زاتە لە ١٢٧٨ی هیجرەتدا لە تەوێڵە لەدایك بووە. مەلا حامیدی کاتب بەبۆنەی لەدایك بوونیەوە ئەم پارچە شیعرەی وتووە:

نـجـم هدی شیـخ مـحمد کـه هست
نـور سعـادت ز رخش مـنـجـلـی
آنـکـه دلش مـخـزن اسرار غـیب
تـازه کـن عـهـد(الست) و (بـلـی)
بیست و چهارم ز صفر نیم شب
خـنـده زد از بـاغ وجـودش گـلـی
شد بـه فـلك نـعـرەی (زال الحزن)
صحـن زمـیـن شد ز صفـا ممتلی
خـواست پـی تـرجـمـهء نـام وسال
نکتەی موزون و خوش و صیقلی
آن گـهـر درج صفـا و شرف
وان صدف سر خـفـی و جـلـی =

دووەم: خاتوو مەلەکی کچی موصطەفا سانی هەورامیی ڕەزاوی لەم ژنەی سێ کوڕی بووە: صادق(٥) و مەزهەر و جەعفەر. سێیەم: کچی سەیدێکی خەڵکی دێی (چاولکان) لە

= من ز خرد خواستم این نکته گفت:

«کاب گل باغ محمد علی»

ئەم کوڕە تاقانەی دایکی بووە. یەکێ لەو ژنانەی شیریان داوەتێ (ڕێحانە) ناوی دایکی باوکم بووە کە لەو سەردەمەدا ماڵیان لە دێی (تەکیە)ی نزیکی خورماڵ بووە و ماڵی شێخ موحەمەدی بەهائودینیش لەو سەردەمەدا لە خورماڵ بووە. بەم پێیە شێخ عەلی حوسامودین ئەبێ بە مامی شیرم.

شێخ عەلی حوسامودین لە ژیانی باوکیا قورئانی پیرۆزی خەتم کردووە و پاشان دەستی کردووە بە خوێندنی وردە کتێبەکانی نەحو و سەرف و هەر لە سەرەتای هەرزەکاریدا تەریقەتی لە سەر دەستی باوکیا وەرگرتووە. پاش وەفاتی باوکی لە جێی ئەو دانراوە لە خانەقای تەوێڵە و شێخ عومەر ضیائودینی مامیشی تەوێڵەی بە جێ هێشتووە و هاتووەتە بیارە و شێخ ئەحمەدی مامیشی هاتووەتە ئەحمەد ئاوای لای زەڵم.

شێخ عەلی حوسامودین باخ و باخات و زەوی و زارێکی زۆری لە باوکیەوە بۆی بە جێ ماوە وەك باخەکانی خوار و ژووری چەمی تەوێڵە و زەویوزاری پشت جۆگەی (دەلێن) و جۆگەی (سەرگەتەجۆ) و (وەلەدسێنان)ی لای خورماڵ و زەویوزاری (هانە نەوتی) لە چەمی بیارە و هەروا لە گوڵپ و خورماڵ و لە هەورامانی ئەودیویش لە دەوری نوێن و کراوێەدۆڵ. بەم جۆرە پایەی کۆمەڵایەتیی بەرز بووە و لە ناو مورید و مەنسووبەکانیشا گەورە و بەڕێز بووە.

شێخ عەلی حوسامودین زۆر خۆشی ڕابواردووە و حەزی زۆر لە ئاوەدانکردنەوە بووە. لە هەموو ئەو مولّکانەیدا خانووبەری چاك و جوانی دروست کردووە و لە هەورامانی ئەودیو (کراوێەدۆڵ)ی کردووە بە هەواری هاوینانی و خانووی خۆشی تیا کردووەتەوە و لەم دیویش لە باخەکۆن و خورماڵ باخی گەورەی ناشتووە و خانووبەرەی چاکی بۆ زستانانی دروست کردووە، سەرەڕای خانووبەرەی لە تەوێڵە و لە هانە نەوتی و لە تەپەکەلی شارەزوور و لە داوێنی چەمی زەڵم و لە دێی گوڵپ، بە تایبەتی خانەقای باخەکۆنی زۆر جوان و خۆشە. ئەم ذاتە لە بەهاری ساڵی ١٣٥٨دا لە باخەکۆن کۆچی دواییی کردووە و هەرلەوێش لە ژووریکدا بە خاك سپێررراوە.

(٥) ئەم شێخ صادقە ئەیگوت دەهەزار شیعری مەولەوی و صەیدی و نیزامی و شاعیرانی ترم لەبەرە.

سەیدمکانی عەبدالّ سەمەدی. لەم ژنەیشی کورێکی بووە هەر بە ناوی بەهائودین بەلاّم بە (کاکە شێخ) مەشهوور بووە. چوارەم: ژنێکی تەوێلّەیی بووە، بۆم ساغ نەبووەتەوە ناوی چی بووە و کچی کێ بووە[٦].

مولّك و دارایی شێخ موحەمەد بەهائودین

شێخ موحەمەد بەهائودین لە شوێنێکی وادا ژیاوە کە مەیدانی خاوەن مولّکی و دارایی پێکەوەنانی تیا ئەوەندە نییە، چونکە دێی تەوێلّە شوێنێکی سەخت و بێ زەویوزارە. بەلّی لەوانەیە چەند پارچە باخ و زەوییەکی کەمی دەست کەوتبێ، جا بە میرات بۆ خۆی و براوخوشکەکانی هاتبێتەوە و ئەویش لەناو چەند میراتگری نێرینە و مێیینەدا شتێکی لێ پێ برابێ، یا لە ماوەی ژیانی خۆیا وەك مورشیدێك و خانەدانێك کرێبێتی.

بەلاّم پاش گەڕانەوەی لە سەفەری حەج لە ١٢٩١دا بەهۆی ئەوەوە کە تاپۆکردنی زەویوزار لە دەولّەتی عوسمانیدا داهات و جێبەجێکردنی ئەو قانوونە گەیشتە شارەزووریش، شێخ موحەمەد بەهائودین و عوسمان پاشای جاف ئەندازەیەك زەوییان لە سەرووی جۆگەی دەلێنەوە لە سەر خۆیان تاپۆ کرد.[٧] ئەو زەویانەیش

---

(٦) لە سەید موحەمەدی کورِی سەید فەتحەی تەوێلّەیم بیستووە کە شێخ موحەمەد بەهائودین شکۆفە ناوی کچی میرزا عەبدولەزیمی ژن برای باوکیشی مارە کردووە و پاش مردنی ئەم شکۆفەیە خورشیدی خوشکیشی مارە کردووە، بەلاّم لە هیچیان منالّی نەبووە.

(٧) ئەم مەسەلەی تاپۆکردنی زەویوزاری شارەزوورە لە ناو مەلاکانی ئەم ولاّتەدا بوو بە مەیدانی لێکۆلّینەوە و لێدوان. گەلێکیان پێی ڕازی نەبوون و بە ناشەرعییان دانا لە سەر ئەوە کەوا شارەزوور ئەکەوێتە بەر (سواد العراق) کە بەدرێژی نێوان(عبادان) و (حدیثة الموصل)ە و بە پانی نێوان (قادسیة= کوفە) و (حلوان)ە کە (زەهاو)ی ئێستایە. ئەم خاکی (سواد العراق)ە کە سوپای ئیسلاّم لە سەردەمی حەزرەتی عومەرا داگیری کرد، دابەش کرا بەسەر ئەندامانی ئەو سوپایەدا، پاشان حەزرەتی عومەر بە داوای پێ بەخشین (استیهاب) و بە کڕین لێی وەرگرتنەوە و وەقفی کرد لە سەر موسولّمانان بە وەقفی عام و خەراجی دیاریی لەسەر دانان و بە ئیجارەی نەبڕاوە دایەوە بەو ڕعیەت و جووتیارانەی تیا ئەژیان. کەواتە بەگوێرەی شەرع حەرامە دەستی ئەم ڕەعیەت و جووتیارانە لەو زەویوزارە هەلّبگرێ و تاپۆ ناکرێ لەسەر کەس. گەلێکێشیان بەلایانەوە وابوو دروست و ڕەوایە =

ئەکەوتنە زەویی کشتوکاڵیی خوار دێی بیارە و پشت جۆگەی دەلێن کە ئێستا بە مواڵکی

= چونکە بەڵای ئەمانەوە، بە پێی بیر وڕای ئیمامی ئەعزەم ئەبووحەنیفە، ئەم وقفکردنەی حەزرەتی عومەر ئیسپات نەبووە، کەواتە وڵاتی (سواد العراق) ئەکرێ بە پێنج بەشەوە، چوار بەشی بۆ ئەندامانی سوپای ئیسلامە و بە شەرع بووە بە هیی خۆیان و کڕین و فرۆشتنی دروستە؛ چۆنی پێ باش بێ بۆ سوودی موسڵمانان واتە تەسەرۆفی تیا بکا، بیفرۆشێ، ببەخشێ، بەکرێی بدا یا هەرچییەکی تری لێ بکا. هەروا دەوڵەتی ئیسلام ئەتوانێ بیدا بە هەر کەسێ کە بە باشی بزانێ بیداتێ، بە مۆڵکییەت کە لە عورفی شەرعدا پێی ئەوترێ (اقطاع التمليك) یا بە (اقطاع الأرفاق والانتفاع) کەواتە زەوییەکە خۆی هەر هیی دەوڵەتی ئیسلام بێ.، بەڵام بەرهەم و بەروبووەکەی تێکەڵ و هاوبەشی بێ لە نێوان دەوڵەتی ئیسلام و ئەو کەسانەدا کە وەریان گرتووە. ئەم تەصەرۆفەیش کە ئەمرۆ ئەکرێ یەکێکە لەم دوو جۆرە و کەواتە دروستە.

لەسەر فەرز و بۆچوونی ئەوەیش کە دەوڵەتی ئیسلام لە سەردەمی حەزرەتی عومەردا ئەم وڵاتەی وەقف کردبێ لەسەر موسوڵمانان، خۆ بەهۆی داگیرکرانی وڵاتەکەوە لەلایەن لەشکری کافرانەوە کە تاتارەکانن، وەقفەکە بەتاڵ بوەتەوە. جا پاشان کە کەوتەوە دەست دەوڵەتی ئیسلام، بوەوە بە مواڵکی و ئەتوانێ هەر جۆرە تەسەرۆفێکی پەوای تیا بکا. دیسان ئەوانەی کە ڕازی نەبوون بە تاپۆ بەلایانەوە ڕەوا نەبوو، تێ هەڵئەچوونەوە و ئەیانوت گریمان وایشە کە ئێوە ئەڵێن، بەڵام خۆ تەسەرۆفی دەڵەتی ئیسلامیش کاتێك ڕەوایە کە بەپێی سوودی موسڵمانان بێ، کەچی ئەم (اقطاع الأرفاق والانتفاع)ە پارەیەکی ئەوەندە کەمی لەبەرابەردا دائەنرێ کە سوودی موسڵمانان بفەوتێ و مامەڵەکەی پێ بەتاڵ ببێتەوە. لەم ڕووەوە مامۆستا مەلا عەبدوڵڵای عەبابەیلێ نامیلکەیەکی نووسیوە هەمووی ئەو تاپۆیانەی تیا بەتاڵ داناوە کە لە شارەزووردا کراون چونکە تەسەرووف لە بەیتولماڵی موسڵمانانداە ئەبێ بە گوێرەی قازانجی موسڵمانان بێ و نامیلکەکەی پێشکەشی مەلای گەورەی بیارە مامۆستا مەلاقادری کانی کەویی کردووە، ئەویش لە پشتی نامیلکەکەیەوە بۆی نووسیوە: ئەوەی کە تۆ نووسیوتە عەینی سەوابە، بەڵام کردنەوەی ئەم دەرگایە لەم ڕۆژەدا ئەبێ بە هۆی هەرا و ئاژاوە لەناو خەڵکدا.

بەهەرحاڵ مەسەلەی تاپۆ دوور و خاڵی نییە لە گومان و دوورکەوتنەوە لە شتی وا گەلێ باشترە و خۆ لە گوناە پاراستن بەوە ئەبێ کە بنیادەم نزیکی شتی وا نەکەوێ.

هەر لەبەر یەك نەکەوتنی قسەی مەلایانی سەردەم بووە لەبارەی تاپۆوە شێخ عومەر ضیائودین پاش ئەوەی جۆگەی بەشارەتی لە شارەزوور بۆ خۆی تاپۆی کردووە، داویەتەوە و پەیمانیشی داوە تا ماوە نانی تاپۆ نەخوا و مامۆستا مەلا قادری مەلای =

(پشت جۆ) مەشهووره، هەروا چەند جۆگە و چەند پارچە زەوی لە دەوروبەری خورماڵ وەك جۆگەی (سەرگەتەوجۆ) و (وەڵەدسێنان) و زەویی (تازەدێ) و (چەقەڵ ئاوا) کە ئێستا مەشهووره بە (تەکیە). لە دیوی ئێرانیش چەند پارچە موڵکی بە ناوی وەقفەوە لە سەر خانەقای تەوێڵە دەسگیر بوو.

= گەورەی بیارەش بووە بە هاوپەیمانی لەم پەیمانەدا و کەسیان نانی دەغڵی بەروبووی زەویی تاپۆیان نەخواردووە و تۆوی گەنمێکی حەلالیان پەیدا نەکردووە و تۆوی گەنمێکی حەلاڵیان پەیداکردووە و بۆ خۆیان دایان چاندووە و تا ماون لە بەری ئەو تۆوەیان خواردووە.

هەر لەم بارەوە لە جێی خۆیایەتی ئەوەیش بگێڕمەوە کەوا کاتێ شێخ عەلی حوسامووددین لە پشتی باخی مەشهوور بە باخەکۆنەوە پارچەیەك لە کێوەکەی دابڕیوە و کردوویە بە مزگەوت و مەلای گەورەی بیارە بە دیدەنی چووە بۆ باخەکۆن، کەچووەتە ناو ئەو مزگەوتەوە و زانیویەتی شێخ چۆنی دروست کردووە، پێی وتووە: بە ڕاستی لەم وڵاتی ئێمەدا ئەم مزگەوتەی تۆ مزگەوتی شەرعییە، چونکە بە شێوەی (احیاء الأموات) واتە ئاوەدانکردنەوەی وێرانە، دروست کراوە و بۆ بە جێهێنانی ئادابی ئیعتکاف زۆر موناسبە؛ چونکە مزگەوتەکانی تر (سواد العراق) لە زەویی وەقفدا دروست کراون و هەرچەند دروستە بە گوێرەی پێویست مزگەوت لە زەویی وەقفدا دروست بکرێ ، بەڵام بە هەرحاڵ وەك مزگەوتێك نین لە زەویی وێرانەدا کرابێتەوە و پایەی ئەو مزگەوتانەیان نییە.

من لە بارەی هۆی تاپۆکردنەوە لە (سواد العراق)دا و بە تایبەتی لەبارەی زەوی تاپۆکردنی زاتێکی وەك شێخ موحەمەد بەهائودینەوە لە مامۆستا مەلا بەهای پێشنوێژی ئەو سەردەمەی بیارەم پرسی کە پیاوێکی چاك و مەلایەکی موناسب بوو، لە وەڵامدا وتی:

یەکەم – مەسەلەکە خیلافییە و بە لای ئیمام ئەبووحەنیفەوە وەقفەکەی حەزرەتی عومەر ئیسپات نەبووە و کڕین و فرۆشتنی زەوی و زاری (سواد العراق) دروستە.

دووەم– هەر بە لای ئەبوحەنیفەوە وایە هەر موڵکێکی ئیسلام کە کافری شەڕکەر بیگری، کاتێ کە لەشکری ئیسلام سەندیەوە لە کافر وەقفەکە نامێنێ و ئەبێ بە موڵکی دەوڵەتی ئیسلام و هەموو تەسەڕوفێکی ڕەوای تیا دروستە.

سێیەم– لەو سەردەمەدا دنیا ئاژاوە و بێ قانوونی بووە و شێخ موحەمەد بەهائودینیش قەرەباڵغێکی زۆری بەدەورا بووە ئەبوو نانیان بداتێ و ئەو جووتیارانەیشی دەرنەکردووە کە لە زەویوزاریە تاپۆکراوەکاندا بوون و زەویوزارەکەی بە دەستەوە هێشتوونەتەوە و تۆوی داونەتێ دای چێنین و پاشان ئەوان بە ئینسافی خۆیان چ موڵکانەیەکیان داوەتێ لێی وەر گرتوون و ئەم مامەڵەیە بۆ زەویوزار کێڵەکانیش زۆر بەسوود بووە.

کۆچی دواییی شێخ موحەمەد بەهائودین

شێخ موحەمەد بەهائودین، پاش پازدە ساڵ ئیرشاد و ڕێنموونیکردنی موسڵمانان بە ڕێی شەریعت و تەریقەتدا، لە بەرەبەیانی ڕۆژی جومعەی پێنجی ڕەبیعولئەووەلی ساڵی ١٢٩٨ی هیجرەتدا لە دێی گوڵپ کۆچی دواییی کردووە و لاشەکەی پاش شتن و کفنکردن براوەتەوە تەوێڵە و لە پشت ئارامگای شێخی باوکیەوە بە خاك سپێرراوە.

نامەکانی شێخ موحەمەد بەهائودین

شێخ موحەمەد بەهائودین لە خودی خۆیدا مرۆڤێکی زانا و هوشیار و بنووس بووە. بە گوێرەی ئەو شوێن و پایە ئاینی و کۆمەڵایەتییەش کە بوویەتی دیارە نامەی بۆ گەلێ لە زانایان و گەورە پیاوانی سەردەمی خۆی نووسیوە و بە پێی پایە و شوێنی نامە بۆنێراوەکان و بایەخی بابەتی نامەکان لە بارەی شێوە و بابەتەوە ڕازاندوونیەتەوە. بە داخەوە ئێمە تەنیا چەند نامەیەکمان لەو نامانە دەسگیر بوو کەوا لێرەدا بڵاویان ئەکەینەوە و ئومیدەوارین هەرکەس نامەی لەم بابەتەی لا دەسگیر ببێ وێنەیمان بداتێ، بەڵکو ئەمە خوایە لە هەلێکی ترا بۆمان هەڵکەوێ بڵاویان بکەینەوە.

نامەی یەکەم

بۆ طەهماسیب میرزای موئەیدودەوڵەی حوکمداری ئەردەڵانی نووسیوە.

لطف و کرم حضرت حق سبحانه و تعالی زیاده ازین شامل حال مبدء و مآل نواب مستطاب والا دام مجده الاعلی باد، و دروازەی فیض و فتوح خود را بر جسم و قلب و روح حضرت او بیش از پیش مفتوح گرداناد که حدیث صحیح است(لاتسبوا الأئمة، وادعوا لهم بالصلاح فان صلاحهم لکم فلاح).

بلی در عالم صورت جهانی پادشاه عادل حکم قلب صنوبری دارد که درین نشاء امکان صلاح و فساد قوەی روحانی و جسمانی به صلاح و فساد آن منوط است که (ان فی جسد ابن آدم مضغة إذا صلحت صلح الجسد کله، و إذا فسدت فسد الجسد کله، إلاّ وهي القلب).

چون اوقاتی که نواب والا دام مجده الاعلی به قدوم معدلت الزوم خاك غمناك کردستان را مفرح نمود، و غنچهای دل سودا منزل رعایا و برایای آن سامان را به نسیم برکت شمیم شکفته بودند، حقیر حاضر نبودم که به تهنیت نامچهی مبادرت نمایم، و زبان خامه را به ترحیب و دعا بگشایم، و چون به کلبهی درویشانه رسیدم باز نظر ملاحظه اینکه(بیت):

تواضع ز گردن فرازان نکوست
گدا گر تواضع کند خوی اوست

چند روزی موقوف ماند، تا اینکه از اتفاقات حسنه جناب برادر والا گهر خیر الحاج حاج محمد سمیرانی به زیارت آمده بودند، تقریر کرد که نواب والا را با طایفهء درویشان آشنائی هست به حدی که مرا توصیه فرمود که هر وقت عازم زیارت شدی به نواب والا عرض کن تا تهنیت نامچهای بنویسد.

حقیر این اظهار مرحمت از آن طرف قرین الشرف را بهانهء عرضه نگاری ساخته به رسم منزل مبارکی پرداختم. حق سبحانه و تعالی وجود با کرم و عدل و مودت را مسعود و موجب انتظام امور معاش و معاد این حدود بفرماید، و برادر طریقت حاجی سابق الذکر از جملهء صلحاء و مستحق حمایت و رعایت نواب والااست بههمه جهت نگران شفقت و مرحمت است، از تفقد احوال او که پریشانی و اختلال به هم رسانیده مرحمت را دریغ مفرمائید، و دروازهی کرم و عدل را به روی او بگشایید. چه خوش گفته است آنکه این گهرها را به الماس بیان سفته است:

شاه باشد شبان و حلق همه
رمه و گرگ آن رمه ظلمه

چون شبان سازکار گرگ بود
رمه را آفت بزرگ بود

(ولا حول ولا قوة إلاّ باللّه العلي العظيم. وصلى الله على خير خلقه محمد وآله وصحبه وسلم). محمد بن عثمان النقشبندي

نامەی دووهەم

بۆ شێخ عوبەیدوڵڵای شەمزینی نووسیوە

لە وەڵامی نامەی سەرخۆشیکردنیا لە شێخ بە بۆنەی کۆچی دواییی باوکییەوە

گنجور گنجینه أسرار اله، سلالهء سادات علا، ثمر شجرهی طوبای آل طه، خورشید فلك اصفیاء، محبوب انبیاء، مرغوب اولیاء، جوهر فرد معدن حضرت سید طه، قطب الأقطاب، شیخ الشیوخ و الشاب، قدوة المحققین وزبدة العارفین، حضرت خواجه عبیدالله شمزینی(أدام الله نعمة بقائه وجوده، و لا حرمنا من فیوضه و برکته، مادامت الأرض والسماء) به اظهار عرض اخلاصمندی درویشانه، و استفاضهء فیوضات آز ان آستان راستان شاهانه، چهره آرای جمال سیمای مدعی گردید، در حالتی که علاقهء ابنای زمان را گسسته، و با خیال آن یوسف زندان، چون پیر کنعان با دل بریده و دیدهء گریان در کنج کلبهء الاحزان خود نشسته، غریق موج بی کران، و حریق نار جانگدازان، از فراق قطب زمان و غوث دوران بودم، گلدستهی چمن وداد و مرحمت، نورستهء گلشن اتحاد و محبت، اعنی بیاض عبهر عنبرین شمامه، و سواد مشکبار مشکین ختامه، که گویا شمیمی از عطر و بوی روضهء رضوان، و نسیمی از روائح گلزار جنان داشت، به سروقت این ننگ درویشان، به عنوان تسلی و رفع عزا نگاشته، قلم معجز بیان شده بود، عز ورود و شرف وصول بخشید.

این پیك نامور که رسید از دیار دوست
آورد حرز جان ز خط مشکبار دوست

خوش میدهد خبر ز جلال و جمال یار
خوش میکند حکایت عز و وقار دوست

جان دادمش به مژده و خجلت همی برم
زین نقد کم عیار که کردم نثار دوست

از ملاحظهی حروف و معانی که هر یك ازآن درج از لآلی شاهوار معانی، بلکه برجی از کواکب ثواقب اسرار نهانی بودند، روشنی دیدهء نمین و تسلی خاطر غمین پیدا و از اقطار امطار ابر مکرمت که متضمن رشحات ماء الحیات آرام و سکوت بود، گلهای شادی

و بهجت از گلبن زمین افسرده خاطر محنت منزلت آغز خضرت و نضرت، و کأنه بهاری تازه و آب رفته به جوی باز آید.

خار غمی که خاطر ما خسته کرده بود
عیسی دمی خدا بفرستاد و برگرفت

از عدم شرفیابی حضور باهر النور که مقرون به معاذیر شرعیه و محاذیر ملکیه بود، پاره‌ی عذر خواهی، و از آنکه هرچه بر روی خاك است عاقبت اسمش از جریده‌ی هستی پاك است، شمه انتباهی فرموده بودند. آری اگر بنیاد آباد همین کون و فساد محل وثوق و اعتبار نزد کبریائی (جل شأنه) وزن و قدری داشتی، روح پر فتوح خورشید فلك اصطفاء معجز بیان (وما ینطق عن الهوی)، شهباز بلند پرواز آشیان (قاب قوسین أو أدنی)، سرمه‌سائی(ما زاغ البصر وما طغی)، محرم اسرار (فأوحی إلی عبده ما أوحی) پیراسته‌ء خلعت گرانبهای (ولسوف یعطیك ربك فترضی)، جوهر فرد معدن یکتا خواجه‌ء هر دو سرا(محمد المصطفی علیه التحیة والثنا)، که خلاصه‌ی موجودات و باعث تکوین مکوناتاند از این دار فنا به عالم بقا با وجود مخیری دعوت نمی فرمودند، و داغ فراق و حسرت را بر سینه‌ء جن و انس نمی نهادند.

باوجود این امثال بوالهوسان که غریق لجه‌ی عصیانیم، چه یارا که دم از چون و چرا بزنیم، چگونه زیبد که ذره از در مقاله و صورت آیه‌ء (یفعل الله ما یشاء) گردن نهیم(الحکم لله). و جواهر زواهر نصایحی که از کان غیبی و معدن لاریبی دلالتی داشتند، تعویذ جان و مروحه‌ء جنان ساختیم. امید است که همیشه کشتزار تشنه‌ء خاطر فاتر این ننگ درویشان را به امطار توجهات باطنی که وظیفه‌ی مشارب پیران طریقه‌ء انقیه است سر سبز و شاداب فرمایند، و از آن چشمه‌ی زلاله‌ء معرفت و محبت قطره‌ء از ماء الحیوان در کام همین تشنه لب بی مراد بریزانند و بچشانند، که از بزرگان اندك طلبیدن دون همتی است. (وصلی الله علی سیدنا محمد وآله خیر الوری، والسلام علی من اتبع الهدی)(۸).

امضاء

محمد بهاءالدین العثماني

---

(۸) ئه‌مه‌یش نامه‌که‌ی شێخ عوبه‌یدوڵڵای شه‌مزینی که شێخ موحه‌مه‌د به‌هائودین به نامه‌که‌ی سه‌ره‌وه وه‌ڵامی داوه‌ته‌وه:

خدمت ذی برکت، سرو جویبار عرفان و محبت، و سدره‌ء بر شده‌ء سمای ایقان و =

شێخ مـوحـەمـەد بـەهـائـودیـن شاعـیـر و بـنـووسی چـاك بـووە. بـەلاّم، بـەداخـەوە

= معرفت، در صدف عالم ربانی، گوهر گرانبهای معدن اسرار نهانی، محیی شریعت مبین، پیر و سنن خضرت سید المرسلین، علیه التحیة و علی آله اجمعین الی یوم الدین، اعنی برگزیدهء سریر خلافت و زیبندهء مسند عزت نیابت، شیخ محمد الملقب ببهاءالدین، ادام الله نعمته بقائه علی فرق الملة والمسلمین.

اولا بر نشر روائح فوائح بعضی اسرار به عنوان اداء فاتحهخوانی و اظهار اخلاصمندی زحمت می دهد. ( ) نمیداند از شدائد فراق آن سوختهء تجلای سیمای محبت چه نویسم، و از مرات جانگدازی هجران آن شهید غمزه و ناز محبوب حقیقت که سایهی هما آسایش سایبان امن ملت بود چه گویم.

هـر چـه گـویـم عشق از آن بـرتـر بـود
خـود بـیـان ایـن کـنـد اظـهـر بـود

همانا او گلی بود که از گلشن جنان به دنیا آمده از روی اشتیاق رضوان برد، و یا طائر همایون فرخندهء قدسی بود که از این تنگنای قفس جسمانی به تنگ آمده، عروج آشیان اصلی روحانی را میل فرموده به محبوب حقیقی که فحوای (و إلیه المرجع والمصیر) آشاراتی به آن دارد، پیوستند. (ان لله وان إلیه راجعون).

(فحبذا) پیری چنان که با چنین عزت و وقار بر دلدار خود برود، و جوانی چنین پیر را به رهنمون و امامت ملت احمدی بعد از خود گذارد. آری، اگر نه آن بودی که وفات بزرگان دین به صورت صوری مایهء تخریب و فساد دین و دنیا و باعث فتور و قصور شریعت حضرت سید المرسلین اند، هیچ جای تأسف و الم نبود، چه رستن جوهر فروشان ازین حجاب و قید جسمانی، پیوستن به ذات بحث و اتصال به جان جانی است. پس چه نعمتی از این نعمت بالاتر، و کدام شرف و منزلتی از این شریف تر و محبوب تر است که جان به وصال جانان رسیده، و دوست در خلوت خانهء خاص خود (به) دوست خود راه یافته، معنی قرب و اتصال بهم رساند (فأفوز فوزاً عظیماً).

ترسم که یار با ما نا آشنا بمـــاند
تا دامن قیامت این غم با ما بماند

اما به ملاحظهء گرفتاری و بیچارگی واپس ماندگان حضیض عجز و تقصیر، که از ماءالحیوان محبت هنوز قطرهای نچشیده، و از روح و راحت بادهی معرفت باری پیمانه =

بەرهەمەکانی ئەوندەیان نەماونەتەوە. لە پەخشاندا ئەو دوو نامەیەی پێشتر پیشانم

= نپیموده، و بیم است که بی وجود آن مقربان بارگاه هویت درین دار فانی همچنان تشنه لب و ناکام با کمال خجلت و انفعال از حضرت ذی الجلال شرمنده و سرافکنده به عرصهء عرصات در آیند، و به عذاب الیم در مانند. (فیا خجلتا علی ما عملنا، ویا حسرتا علی ما فرطنا. ربنا لاتوآخذنا ان نسینا أو أخطأنا. ربنا أتمم واغفر لنا انك علی کل شيء قدیر. وصلی الله علی سیدنا محمد سید المرسلین).

جای تاسف و قابل اظهار فزع اکبرند، و سبب اینکه طغرانویس ازل در نشاة اولی رقم عدم و فنا بر جرائد وجود عموم عالم ملکوت و ناسوت و جبروت کشیده، ونداى (کل شيء هالك إلاّ وجهه) به گوش هوش عالم عالمیان رسانیده‌اند، و ابدی صفت ذات اوست جل و علا، جز تمسك به عروة الوثقی شکر و ثبات و رضایت به فعل فاعل مختار جهت هر موجودات چاره و علاجی نه، و برای امثال ما ضعیفان عاصی واجب است که انداع این گونه مصائب را نعمتی شگرف ملاحظه نماییم که ایلام دوست اگر چه در صورت ظاهر با نیش است، اما در معنی همه نوش باید تصور نمود. از قول خواجگان است (من لم یتلذذ بضرب مولاه، فلیس بصادق في دعواه).

مـی تـلـخ است جـور گـلـعـذاران
که هر چندش خوری باشد گواران

هـر آتش کـان بـیـفـروزد بت سیم
خـلـیـلان را بـود بـاغ بـراهـیـم

وبعد، خاصهء جهت زیارت ضریح جنت آسای آن مخزن اسرار نهانی که فی الواقع نمونه‌ای از روضهء رضوانی، و شمیمی از عطر و بوی گلزار جانی دارد، و ادای رواسم فاتحه خوانی، واجب بود به نفس خود در جناح عجله بیایم، و اقتباسی از آن مشکاة عرفانی بنمایم، اما به اعتبار اینکه حرکت امثال ما ننگ درویشان بی نشان را به خاك عثمانی خالی از ذکر و فکری نمیدانند، ازین سعادت عظمی به صورت ظاهر محروم ماندم، و در این صورت معذورم نه مسئول (ان شاء الله تعالی).

من بعد به استمداد همت پیران دین، همت مسیحی به کار برده، به احیای قلوب مرده دلان و نوازش زنده دلان پرداخته، یك دقیقه تساهل نفرمایند. امید است که روز بروز امطار فیوضات ربانی بر کشتزار خاطر آن یوسف پیر کنعانی در فیضان و جاری باشد (بمنه وإحسانه).

امضاء
عبیدالله

دان نموونەیەکی ئاشکران. لە شیعریشدا پاش هەوڵدانێکی زۆر تەنیا ئەم سێ پارچەیەم دەسگیر بوو. ئومێدم وایە ئەوانەی پەخشان و شیعری ئەو زاتەیان لایە زیاتر لای خۆیان ڕاگیری نەکەن و بیخەنە ڕوو.

پارچە شیعری یەکەم

تا به آن بالا دل ما آشنا گردیده است
رشتهء مهرش دلم را از جهان ببریده است

دل که تیغ ابروی خونریز آن جلاّد دید
مرغ سان در خون خود شادی کنان رقصیده است

تن به رقص آمد زشادی، جان همی پرد ز شوق
گویا این شاه خوبان نام من پرسیده است

چرخ دولابی یقین گردد به کامم بعد ازین
چون به نام من زبان دلستان گردیده است

پای پیك یار من فرسوده از رفتار من
این قدر عاشق به روی دیدهاش مالیده است

رحم بر من آیدش بازآن نگار نازنین
گویا آه و فغان و نالهام بشنیده است

با حریفان آشنا و با رفیقان سرخوش است
از من مسکین عجب دارم که چون رنجیده است

شیوهء مهر و وفا معدوم باشد(بوالبها)
گر کسی دعوی کند از یار ما دزدیده است

پارچە شیعری دووەەم

از صفا و بهجت دوران کسی دلشاد نیست
غیر آن کو رسته از خود در جهان آزاد نیست

در نخستین گام ترك سر بباید کرد زانك
صید را آزادگی از دام آن صیاد نیست

جلوه بنما ای سر خیل خوبان تا شود
تازه آن عهدی که عهد لیلی اش در یاد نیست

روی زیبا، قد رعنا، چشم شهلای تو بس
حاجت عاشق به گل یا نرگس و شمشاد نیست

ای دل از من این نصحت گوش کن گر صادقی
شیوهء عشاق کویش شکوه از بیداد نیست

(بوالبها) گر زانکه خواهی کشف راز عشق را
از (سراج الدین) طلب چون وی کسی استاد نیست

کوه حلم و بحر عرفان شیخ عثمان آنکه شد
عرش رحمانی دلش زین خوبتر بنیاد نیست

پارچه شیعری سێهەم

جلوه کنان ماه من صبح گر آید به بام
مهر ز شرم رخش روی نهد سوی شام

باد ترا ای صبا نقد دل و جان فدا
باری اگر آری از جانب یارم پیام

یار چنین نازنین، مهر رخ و مه جبین
در همه آفاق نیست باد جهانش به کام

گل خوی خجلت بریخت سرو ز رفتار ماند
کرد چو شمشاد من سوی گلستان خرام

باد صبا می وزد از طرف کوی دوست
پس تو هم ای (بوالبها) رو، همه تن شو مشام

یادی حاجی شێخ عەبدورەحمان ئەبولوەفای
کوڕی شێخ عوسمان سیراجودین
لەدایکبوون و خوێندنی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا

ئەم زاتە لە ناو چوار کوڕە ئیرشادکەرەکەی شێخ عوسمان سیراجودینا کوڕی دووەمە، لە وەرزی بەهار، لە پێنجی موحەڕەمی ١٢٥٣ ی هیجرەتدا لە دایك بووە و دایکی وا مەشهوورە بەرازای مەولانا بووە. مەلا حامیدی کاتبی شێخی باوکی، بە بۆنەی لەدایکبوونیەوە، ئەم پارچە شیعرەی وتووە:

تعالی آن خداوندی کە تصویر کمال او
برون از حیطەء فکر است و خیال او

بود یك کاسە فردوس نعیم از خوان احساسش
بود یك پایە عرش اعظم از تخت جلال او

بهار عیش خرم پنجم ماه محرم بود
کە از نو غنچەای بشکفت از باغ نوال او

گل گلزار عثمانی، نسیم باغ رضوانی
زهی آیینەی حسن خداوندی جمال او

چو نامش عبدالرحمان گشت، شد این نکتە معلومم
کە هست از عین رحمت شخص قدوسی مثال او

ز سیمایش چو خور نور سعادت میشود لامع
تو برخیز و سلامت ختم کن یارب مال او

بە فکر اندر فرو رفتم، شنیدم هاتفی گفتا
«جمال باغ معنیها»[1] پی تاریخ سال او

ئەم ذاتە قورئان و ورده کتێبە سەرەتاییەکانی بە منالّی لە خانەقای خۆیاندا لەگەڵ شێخ موحەمەد بەهائودینی برای لای مەلا مەحموودی دشەیی خوێندووە و

(١) بە حیسابی حەرفەکانی ئەبجەد ئەکاتە ١٢٥٣.

عیلمەکانیشی لای مەلا حامیدی کاتب و مەلاکانی تری خانەقا خوێندووە و تەریقەتیشی لەسەر دەستی باوکیا وەر گرتووە و ئیجازەی خەلافەتی لەوەوە دراوەتێ. وەك لە مەیدانی تەریقەتدا بە وەسیەتی باوکی بووە بە مورشید لە مەلایەتیشدا پایەیەکی بەرز و بڵندی بووە.

خێزان و منداڵی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا

ئەم ذاتە وەك زانراوە تەنیا یەك ژنی هێناوە. ئەم ژنەیش (خاتوو لەیلێ)ی خوشکی کاك عەبدوڵڵا و ئاموزای ئەحمەد پریسییە. لەم ژنە تاقە کوڕێك و چەند کچی بووە، کوڕەکەی شێخ تاجودینە کە پاشان بووە بە شێخی تەریقەت و لە هەولێر نیشتەجێ بووە و لە کچەکانیشی تەنیا ناوی خاتوو خورشیدیانم بۆ دەرکەوتووە کە شووی کردووە بە مەلا صاڵحی کوڕی مەلا عوثمانی کانی کەویی.

سەفەرەکانی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا

ئەم ذاتە وەك هەریەك لە گەورە پیاوانی وەك خۆی گەلێ سەفەری کردووە و ئێمەیش لێرەدا باسی دوو لەو سەفەرانەی ئەکەین؛ چونکە بە هۆی مەبەستی لێیانەوە، لە سەفەرەکانی تری بایەخدارترن.

سەفەری یەکەم لە ساڵی ١٢٧١دا بۆ سنە لەسەر داوای زانایان و گەورە پیاوانی ئەو شارە بۆ لای ئەمانوڵڵاخانی والی کە مەشهوور بووە بە غولاّم شاخان بۆ ئاموژگاریکردن و پەشیمانکردنەوەی لەو نیازەی لە کەللەیا بووە کە بانگکردنی خەڵکی شارەکە بووە بۆ بوون بە شیعە.

ئەمانوڵڵاخان ویستوویەتی حاجی کەریم خان ناوێکی موجتەهیدی شیعە لە هەمەدانەوە بێنێ بۆ سنە و خەڵکی شارەکە بانگ دەکا لەسەر دەستی ئەوەدا ببن بە شیعە. خەڵکەکەش ئەمەیان بەلاوە قورس و ناپەسەند ئەبێ و پەنا ئەبەنە بەر شێخ عوسمان سیراجودین چارەیەکیان بۆ بدۆزێتەوە. ئەویش شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا و حاجی مەلا ئەحمەدی نۆدشەیی و سەیید عەبدولڕەحیمی مەولەوی و گەلێ مەلای گەورەی تر ئەنێرێ بۆ سنە بۆ لای ئەمانوڵڵاخان. ئەمانە کە ئەگەنە بەرەوە قەرەبالّغێکی گەورە لە مەلا و پیاوماقوولّ و بازرگان و کاسبکاری سنە تا دوو کاتژمێر ڕێ بە پیریانەوە دێن و بە قەدر و حورمەتەوە ئەیانبەنە ناو شار، بەڵام کە چاویان بە

ئەمانولّلاخان ئەکەوێ لەگەڵی ناگەنە ئەنجام و ئەو لە ئارەزووی خۆی دەس هەڵناگرێ. لەگەڵ ئەوەیشدا ئاواتەکەی هەر بۆ ناچێتە سەر و ئیرادەی خوا وا ئەبێ موجتەهیدە هەمەدانییەکە بۆی ڕێك ناکەوێ بێتە سنە و ئەمیش کەسێکی ئەوتۆی دەس ناکەوێ یارمەتیی بدا بۆ هێنانەدیی نیازەکەی و عومری ئەمانەتیش مۆڵەتی نادا ئەمرێ.. سەفەری دووەمی ئەوەیە کە کوردستانی بە جێ هێشتووە و بە یەکجاری چووە بۆ بەغدا.

پێشتر گێڕامانەوە کە شێخ عوسمان سیراجودین وەسیەتی کردووە و وەسیەتنامەکەیشمان نووسییەوە کە پاش وەفاتی خۆی شێخ موحەمەد بەهائودین و شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا پێکەوە ئیرشاد و ڕێنموونیی موسوڵمانان بکەن بۆ ڕێی شەریعەت و تەریقەت. بە پێی ئەم وەسیەتە شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا لە سەرەتادا تا چەند مانگێ لە خزمەتی کاکیا ئەمێنێتەوە. پاشان بە هۆی ئەوەوە کە هەندێ قسەی لە چەند کەسێکەوە بەر گوێ ئەکەوێتەوە گوایە ئەیەوێ مونافسە و بەربەرەکانێی کاکی بکا لە ئیرشاد دا و لەبەرئەوەی کە شتی وای لە دڵدا نەبووە و نەشیویستووە دڵی کاکی گەردی لێ بنیشێ، خانوویەك لە دێی (گوڵپ) دروست ئەکا بۆ خۆی و ئەگوێزێتەوە بۆ ئەوێ. بەڵام لەوێش نامێنێتەوە و پاش چەند مانگێ گوڵپیش بە جێ دێڵێ و لەگەڵ شێخ موحەمەدی قەرەداغی و مەلا فەتحوڵڵا[٢] ناوێکدا بەرەو بەغدا ئەکەوێتە ڕێ و بە یەگجاری لەوێ لە بارەگای حەزرەتی غەوثدا سەقامگیر ئەبێ. پاش دامەزرانیشی لە بەغدا خێزانەکەیشی ئەهێنێ بۆ لای خۆی و ئەنجا لەوێوە ئەچی بۆ سەفەری حەج و[٣] زیارەتی مەدینەی مونەوەرەیش ئەکا و لەوێوە ئەگەڕێتەوە بۆ بەغدا و ئیتر دەست ئەکا بە تاعەت و عیبادەت و ڕێنموونیکردنی موسڵمانان و خەڵکێکی زۆری لێ خڕ ئەبێتەوە

(٢) وا بزانم ئەم مەلا فەتحوڵڵایە مەلا فەتحوڵڵای ڕێژاوییە کە ئیجازەی مەلایەتیی لای مەولەوی وەرگرتووە و یەکێك بووە لە مەنسوبەکانی خانەدانی شێخ عوثمان سیراجودین.

(٣) بە بۆچوونی من شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا، زیاد لەوە کە ویستوویەتی واجبی حەج بەجێ بهێنێ، ویستوویشیە لە حجاز چاوی بە هەندێ لە گەورە پیاوانی هیندستان بکەوێ و لە ڕێگای ئەوانەوە بڕوا بۆ ئەوێ بۆ ئیرشاد، چونکە لە ژیانی باوکیشیدا ئەم ئارەزووەی لە دڵدا بووە و باوکی ڕێی نەداوە. ئیتر نازانم ئەم چاوپێکەوتنەی بۆ ڕێ کەوتووە لەم سەفەرەیدا یا نە.

و تەنانەت والیی بەغدا چەند جار چووە پۆ زیارەتی و ئەگەر مەرگ مۆڵەتی بدایە ڕێ و شوێنێکی گەورەی لە بەغدا دەسگیر ئەبوو و خزمەتێکی زۆری موسوڵمانانی ئەکرد.

کۆچی دواییی حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا

حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا پاش گەڕانەوەی لە سەفەری حەج بۆ بەغدا، بە ماوەیەکی کەم، نەخۆش ئەکەوێ و لە ساڵی ١٢٨٥ی هیجرەتدا کۆچی دواییی ئەکا و لە قەبرستانی غەزالی ئەنێژرێ، بەڵام پاشان گوێزراوەتەوە[٤] بۆ قەبرستانی حەزرەتی غەوث و لەبەری ڕۆژاوایەوە بەجۆرێ کە قەبر نەکەوتووەتە پێش دەمیەوە ئەنێژرێ، لای ڕۆژاوای قەبرەکەشیەوە قەبری مەلا یەحیای مزووری و شێخ هیدایەتی هەولێرییە کە یەکێك بووە لە خەلیفەکانی مەولانا. قەبری شێخ ڕەزای تاڵەبانیش لە نزیکی قەبری حاجی شێخ عەبدولڕەحمانەوەیە.

نامەیەکی حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا بۆ موحەمەد پاشای جاف

ئەگێڕنەوە کە حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا، هەورامانی بە جێ هێشتووە و چووە بۆ بەغدا، بەڕێی گەرمیانا ڕۆیشتووە. گوایە ئەبوو لە ڕێ لابداتە ماڵی موحەمەد پاشای جاف، بەڵام لای نەداوە. موحەمەد پاشایش بەر گوێی کەوتووە یاخۆ خەیاڵی کردووە کەوا حاجی شێخ عەبدولڕەحمان بە دڵ عاجزییەوە لە هەورامان هەڵکەنراوە، لەبەر ئەوە نامەی بۆ نووسیوە و ناردوویە بە شوێنیا بڕوا بۆ ماڵی ئەو. حاجی شێخ

(٤) وەکو بیستوومە حاجی شێخ عەبدولڕەحمان وەسیەتی کردووە کە لە قەبرستانەکەی پاڵ ئارامگای حەزرەتی عەوثدا بنێژرێ، بەڵام پاش کۆچی دواییکردنی وەسیەتەکەی جێبەجێ نەکراوە و لە قەبرستانی غەزالیدا نێژراوە. مەشهوورە شەو حەزرەتی غەوث دێتە خەوی نەقیبی ئەو سەردەمە و فەرمانی ئەداتێ کە تابووتی جەنازەکەی حاجی شێخ عەبدولڕەحمان بگوێزرێتەوە بۆ قەبرستانی لای ئارامگای خۆی. نەقیب کە خەبەری ئەبێتەوە گوێ بە خەوەکەی نادا و ئەنوێتەوە. دیسانەوە حەزرەتی غەوث دێتە خەوی و هەر بەم جۆرە تا سێ جار. لە جاری سێیەمدا حەزرەتی غەوث زۆر بەسامەوە دێتە خەوی و عاساکەی لێ ڕاست ئەکاتەوە و هەڕەشەی لێ ئەکا. ئەمجارەیان نەقیب زۆر بە ترسەوە خەبەری ئەبێتەوە و بڕیاری گواستنەوەی تابووتەکە دەدا و بۆ سبەینێ دەری ئەهێنن و لە قەبرستانی لای ئارامگاکەی حەزرەتی غەوسدا ئەینێژنەوە.

عەبدولڕەحمانیش عوزری هێناوەتەوە کە ڕێگاکەم وانەبوو بتوانم لابدەم و لەبەر عاجزیش هەورامانم بەجێ نەهێشتووە و نامەکەی بە مەلا فەتحوڵڵادا ئەنێرێ بۆ پاشا و تیا ئەنووسێ بۆی کە ئەوی ڕاسپاردووە هەموو شتێکی بۆ ڕوون بکاتەوە: ئەمەیش ئەو نامەیە:

آنچه از من گم شده گر از سلیمان گم شدی
بر سلیمان هم پری هم اهرمن بگریستی

(اللهم اجعلني من أوليائك الذين اذا أصابتهم مصيبة قالوا ان لله وان إليه راجعون). قرنی است که چنین رخنه در اسلام نیفتاده، و مدتی است که گردش روزگار گلهای داغ را به این رنگینی بر دلهای فراغ ننهاده، و دست بیداد ستم را به این گونه تظلم به این زودیها بر اهل عالم نگشانده است:

یارب بنای عالم ازین پس خراب باد
افلاك را درنگ و زمین را شتاب باد

حق سبحانه چنانچه به حسب ظاهر شخصی مقدس حضرت ایشانرا (قدس سره) از نظر ما بی بصیرتان دور و مستور ساخته، مارا از فیوض روح پرفتوح حضرتش نورالله ضریحه محروم و مجهور نسازد(انه علی کل شيء قدير). مکتوب سرکار امیر از منزل (تیلەکو) عبور کرده به فقیر رسیده، و اگر موانع قدریه نمیبود بی اظهار آن طرف خود شرف ملاقات را رغبت مینمود.

جناب فضائل مآب کمالات اکتساب ملا فتح الله سنفارش کرده میخواستم که از طرف فقیر سفیر خدمت شود، بدلاعنی از هر مقوله حکایت نماید، و چنانکه باید دریچهء روایات صحیحه را بگشاید تا خاطر شریف از تفکر حرکت فقیر آسوده گردد و خیالت به تردد از تأمل در سفرم آلوده نگردد.

من نه به اختیار خود میروم از قفای او
او به کمند عنبرین میکشیدم کشان کشان

حال جناب طریقت مآب شێخ محمد (ملا فتح الله) را در هر باب وکیل ساخته که مطالب به تفصیل معروض نماید. سعادت مقرون و دولت روز افزون باد. والسلام.

عبدالرحمن

بەشێکی دیوانی شیعری حاجی
شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا

حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەدیبێکی ناسك و شاعیرێکی پایە بڵندی چەرخی خۆی بووە. دیوانێکی شیعری بە فارسی هەیە. بیستوومە لای کوڕەکانی شێخ صادقی برازایەتی کە جاران لە دێی (گوڵپ) دائەنیشتن. بەشێکیشی لە کەشکۆڵەکەی حاجی مەحمووودی یاروەیس لەدێی (تەپی سەفا)ی شارەزوور و بەشێکی تری لە کەشکۆڵەکەی مەحموود پاشای جافدا نووسراوەتەوە کە ئێستا لە کتێبخانەکەی خوالێخۆشبوو حەسەن بەگی عەلی بەگی کوڕەزایەتی. هەروەها سەید طاهیری هاشمی دەولّەتاوایش بۆی نووسیبووم کە لای ئەویش هەیە، بەڵام بارودۆخی ڕۆژگار مەیدان نەدا وێنەیەکیم بۆ بنێرێ. من خۆم گەلێکیم دەسگیر بووبوو، بەڵام ئەویش لە بار و کۆچدا لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر بەشێکی فەوتا. ئێستا ئەو ئەندازەیەی لە بەردەستمایە لێرەدا ئەینووسمەوە و بە هیوام ئەگەر لە هەلێکی ترا ئەوی کەیشیم دەس کەوت هەمووی بەجارێ بڵاو بکەمەوە[٥]. سەد حەیف و داخ کە شیعری کوردییمان دەسگیر نەبووە، جا نازانم بە کوردی شیعری نەتووە، یا وتوویەتی و دەستی ئێمە نەکەوتووە. وا لە سەرەتای ئەم بەشەی دیوانەکەیدا ئەم پرسیار و وەڵامە بە شیعر ئەنووسینەوە کە لە نێوان ئەو و شێخ موحەمەد بەهائوددینی کاکیا ڕووی داوە:

پرسیاری حاجی شێخ عەبدلوڕەحمان ئەبولوەفا

سعادت خلعت خاص است بر بالای درویشان
زهی خلعت، زهی کسوت، زهی کالای درویشان

به جز اندر متاع اتباع حضرت خاتم
نشد مصروف نقد همت مولای درویشان

عجب بی نقش و بی رنگند، خوش خوی وخوش آهنگند
تو گویی در بشر شد جلوەگر مولای درویشان

(٥) لە کاتی لە چاپدانا بۆم ڕێ کەوت ئەم ئەندازە شیعرانەی لێرەدا بڵاوکراونەتەوە، لەگەڵ نوسخەی دۆستی خۆشتەویستم شێخ ئەمینی نەقشبەندی بەراورد و هەڵەکانی لە ڕووی ئەو نوسخەیە ڕاست بکەمەوە.

از آن ترسم اگر گوید به جای نازك انجامد
که از درك است بیرون رتبهء اعلای درویشان

(وفا) از (بوالبها) پرس، حدیث نازك او داند
عبارت از چه باشد طرهء لیلای درویشان

وەڵامی شێخ موحەمەد بەهائودین

بود مرآت وحدت جبههء اجلای درویشان
بود رمز از یکی همچون الف بالای درویشان

زمین ساکن ز عکس قوهء پر نور ایشان است
فلك بر پا بود از همت والای درویشان

کمال قدرشان از عرش بالاتر بود، اما
نگنجد در عبارت رتبهء اعلای درویشان

بساط دهر گویی باغ جنت گشته از بهجت
چنان پر گشته است از نعمت والای درویشان

به نزد (بوالبها) هست از تجلیهای آثارش
عبارت جعد و زلف طرهی لیلای درویشان

(وفا) گفتی عبارت از چه باشد طرهء لیلی
ز من بشنو که هستم چاکر و لالای درویشان

ئەمەش ئەو بەشە قەسیدانەی دیوانەکەی کە دەسگیرمان بوون:

بسم الله الرحمن الرحیم

أ

١

نمیدانم چه افتاد این دل شوریدهء ما را
جنون او تفاوت می نداند شهر و صحرا را

بسی محنت کشید این دل ز حق خدمتش روزی
کنم او را فدا مه طلعت خورشید سیما را

اگر یك ره ملامتگر رخ نیکوی تو بیند
روا دارد به حسن یوسف آن عشق زلیخا را

ببخشد مردهء صد ساله را جان شربت لعلت
چ خوش احیاء نمودی جان من نام مسیحا را

(وفا) از پرتو آن خوی و روی آتشین باشد
که دل چون شعله غرق سوختن خواهد سراپا را

۲

برده چشم نیم مستت آنچنان از جا مرا
می تراود همچو مینا می ز هر اعضا مرا

همچو ماهی گرچه در بحر سکوتم غرق لیك
طوطی آسا نام جانان میکند گویا مرا

پیش ازین من ناصحا هم طرز و طوری داشتم
حسن بالادست او کرد این چنین رسوا مرا

در بیابان جنون با هر خسی خوش الفتی است
زانکه بویی بر دماغ آید ازین صحرا مرا

باغبان بهر خدا روزی دو با من صبر کن
چون (وفا) باشد به هر گل الفتی تنها مرا

۳

کرده رسوا شور اشك چشم خون پالا مرا
برده چون خاشاك از جا سیل این دریا مرا

جزو جزوم را جدا با تست دیگر نسبتی
همچونی آواز ازان آید ز هر اعضاء مرا

همچو زلف سنبلت با عین جمعیت گرفت
در شب هجران پریشانی ز سر تا پا مرا
از گل زخم دل شوریده چندان خون چکید
گلستانی گشت خرم دامن صحرا مرا

وحشت از شهرم زشور بانگ طفلان نیست لیك
بی سکونم سر به صحرا داده این سودا مرا

٤

در غزل طرز خوش آیین یاد می آید مرا
قصهء فرهاد و شیرین یاد می آید مرا

طره را دیدم پریشان بر بنا گوشش کجا
بعد از این ریحان و نسرین یاد می آید مرا

برگ گل درگلستان بینم دلم خون میشود
کان حنای پای رنگین یاد می آید مرا

در شب یلدای هجران چون پریشان دل شوم
پیچ و تاب زلف پرچین یاد می آید مرا

جلوهء سروچمان را چون ببینم در چمن
آن خرام ناز و تمکین یاد می آید مرا

چون صراحی را همی گیرم بزم می کشان
گردن صاف بلورین یاد می آید مرا

گریهء چشم (وفا) را در فراق روی یار
چون ببینم ماه و پروین یاد می ید مرا

٥

حسن روی خوش قدان تا کرد سودائی مرا
ماهی آسا ساخت سیل اشك دریائی مرا

بی سکون از عشق این شهری غزالان گشته‌ام
دل ز فرط بی قراری کرد صحرائی مرا

آنچنان با بی قراری خاطرم الفت گرفت
ناشکیبم وحشت افزاید شکیبائی مرا
من به صحرا آشنا، با شهر ازان بیگانه‌ام
حسن بی همتات شیرین کرده تنهائی مرا

ره‌نورد و کوچه گردم دربه‌در از بوی تو
چون (وفا) خوش مینماید نام هر جائی مرا

٦

اشکبارم، بی قرارم، هر کجا یابی مرا
گشته بی تابی انیس وقت بی خوابی مرا

بی ثباتم در کنار خویشتن پرورده است
گویی از طفلی به جای دایه بی تابی مرا.

یوسف مصر وفایم، من عجب نبود اگر
در چه هجران فگند این چرخ دولابی مرا

خون ازانم بر لب آمد در سخن گفتن زدل
شد مصور شکل آن لبهای عنابی مرا

ناز پرورد غم و دردم ببین کز خار و خس
در فکنده بستر و بالین سنجابی مرا

کوچه گرد و دربه‌در سودای عشقت کرده است
چون گدای هرزه را ای شوخ هر بابی مرا

چون (وفا) از دولت خواری مرا خوش عزتی است
کنج گلخن ساختند ایوان و مهتابی مرا

۷

کلیم آسا چو افگندی عصای خودنمایی را
فرود برد آن عصا یکسر حبال آشنایی را

پس از این چندین وفا این بی وفایی کی روا باشد
یقین دارم که نپسندد خدا این بی وفایی را

چو دانستی نداری طاقت غوغای مشتاقان
نبایستی در افگندن بساط دلربایی را
مرا در خاطر افتاده است کز مهر تو رخ تابم
که جورت کرد شیرین تلخی درد جدایی را

(وفا) رسم وفا با بی وفایان تا به کی زین پس
بیاموز روزی چند طرز بی وفایی را

۸

بندهء طرز نگاه نازنینانیم ما
بستهء تار کمند زلف خوبانیم ما

می نخواهد زخم تار جان به آهنگ سرود
هردم از مضراب مژگان ناله سنجانیم ما

صورت احوال ما را حاجت تحریر نیست
چون سر زلفت سیه روز و پریشانیم ما

دل دمی صد بار از جا رفتنش بی وجه نیست
خسته و مجروح کاوشهای مژگانیم ما

هر شب از سوز تب و تاب فراقت چون (وفا)
شمع وش تا صبحدم سوزان و گریانیم ما

۹

ازان شد جعد گیسویت کمند گردن دلها
براسایند تا دلها ز بیم بعد منزلها

سزای مصلحت بینان نبود این آتش عشقت
زدند این قرعهء دولت ازل بر نام غافلها

ز بیم موج و گرداب و شب تاریك عاشق را
چه باك از پرتو رویت بر افروزد مشاعلها

فرو رفتیم در دریای نا پیدا کرانی ما
کسی که غرقه شد در وی ندارد میل ساحلها

شگفت از کارهای محتسب دارم چرا امشب
به ساز عشق بازی کرده گرم آهنگ محفلها

عجب در «من یزید» عشق عاشق از چه رو گفته است:
« که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها»

(وفا) عین صفای می شده است و باز میگوید
«ألا یا أیها الساقي أدر کأساً و ناولها»

ب

۱۰

فلك بنهاده بازم تازه داغی بر جگر امشب
دهم داد و فغان و آه و داد بی ثمر امشب

زجان سیرم به درد هجر یار و تشنهء مرگم
اجل یك دم فراغت ده مرا زین درد سر امشب

چنین از دل جرس وش ناله جانسوز می آید
مگر کرده دلبر آهنگ سفر امشب

سرود بـــزم مـــا آه و فـــغـــان بـــی اثـــر بـــاشد
بـــه جـــای مـــجـــمـــر عـــود است دود بـــی شرر امشب

بـــه فـــردا داده جـــانـــان مـــر وفـــارا وعـــدهء وصلش
ولـــیك از طـــالـــع بـــد مـــی نـــخـــواهـــد شد سحر امشب

۱۱

اسیـــر حـــلـــقـــهء زنـــجـــیـــر کـــوی فـــرقـــتـــم امشب
عـــزیـــز تـــخت دارالـــمـــلك مـــصر غـــربـــتـــم امشب

بـــه یـــاد لـــطـــف روی و غـــنـــچـــهء تـــنگ دهـــان تـــو
نشستـــه تـــا کـــمـــر در گـــل ز اشك حسرتـــم امشب

بـــه جـــان و دل غـــمش هـــر لـــحظـــه سودای دگر دارد
غـــرامت خـــوردهء جـــنس مـــتـــاع الـــفـــتـــم امشب

چـــو آیـــد در خـــیـــال ایـــام وصل از فـــرط مـــحـــرومـــی
بـــه خـــود درمـــانـــده مـــانـــنـــد نـــگـــاه حـــیـــرتـــم امشب

ز دستـــان زلـــیـــخـــای فـــلك چـــون مـــاه کـــنـــعـــانـــی
(وفـــا) مـــن هـــم گـــریـــبـــان چـــاك دست تـــهـــمـــتـــم امشب

ت

۱۲

دیـــده سوی غـــیـــر روی دوست بـــگشودن خـــطـــاست
جـــز خـــیـــالش ره بـــه دل دادن کـــمـــال ابـــتـــلاست

آبـــیـــاری ریـــاض جـــان بـــه آگـــاهـــی شود
بـــاز بـــرگ بـــاغ دل نسیـــان یـــاد مـــاسوی است

درس وحشت راز هستـــی مـــیـــدهـــد وضع حـــبـــاب
ساز اسبـــاب بـــقـــایش غـــوطـــه در بـــحـــر فـــنـــاست

جـامـهء جـان بـی وصال قـامت دلـجـوی تـو
بـر تـن چـون کـاه جـانـا کـوه انـدوه و بـلاست

بـیـخـود در عـالـم آغوش[٦] وصلت ره دهـد
کـاه از خـود رفـتـنش پـیك وصال کـهـربـاست

سوی حـق در خـاکسری مـیـتـوان ره یـافـتـن
نـیستـی در شهـر مـا تـحـصیـل نـقـد مـدعـاست

بـادبـان کشتـی جـان صحـبت اهـل دل است
ذکر حق مـر بـحـر هستی را بـه جـای نـاخداست

چـاك دل را رشتـهء مـریـم رفـو نـتـوان نـمـود
مـرهـم داغ(وفـا) مـوقـوف وصل (بـوالـبـهـا)است

١٣

بـازم از نـو[٧]ای حـریـفـان شور دیـگر در سراست
سیـنـهام گـویـی ز سوز آتش دل مـجـمـر است

در خـیـال ابـروی هـمـچـون هـلال مـهـوشم
دامـن و جـیـبـم ز اشك دیـدگـان پـر اخـتـر است

ایـنـکـه بـر پـای خـیـال یـار بـارم روز و شب
اشك پـنـدارنـد مـردم، لـیك لـعـل و گـوهـر است

بـر گـلستـان وفـا بـاد صبـا گـر بـگـذرد
بـر قـدومش کـوه و صحـرا پـر زمشك ازفـر است

نـخـل امـیـد وفـای دوست در بـاغ امـل است
گـرچـه خـوش قـامت بـود امـا نـهـال بـی بـر است

---

(٦) از عالم اندر بزم–ن.

(٧) امشب– ن.

نیست موزون نسبت قدش به شمشاد چمن
عاشقان را نزهت خاطر جمال دلبر است

نیست ما را ای حریفان میل با سرو و چمن
آری آری سروناز باغ جان سیمین براست

طرهء سنبل پریشان در گلستان از صبا
درهم و پیچیده همچون پیچ و تاب خاطر است

ایکه در وهمی ز اعجاز خیل ما ببین
سنبل زلفش پریشان بر رخ چون آذر است

بانگ قمری، نالهء بلبل تو گویی در چمن
نعرهی دیوانگان کوی شیخ اکبر است

شیخ عثمان کوه تمکین، محرم اسرار حق
آنکه گردون ولایت را چو مهر انور است

وهم کی بر کنگر کاخ کمالش میرسد
زانکه اول پایهاش از کاخ کیوان برتر است

شاه اورنگ بقا، قیوم عالم آنکه او
خاندان خواجهء مشکل گشا را زیور است

ماه برج مکرمت، خورشید اوج معرفت
وارث عثمان عفان، نایب پیغمبر است

جامع علم لدنی، ناشر احکام دین
شمع جمع اهل ملت، رادان و رهبراست

شیعه و سنی به عهدش متفق با یکدیگر
جمله میگویند عثمان را شرف بر حیدر است

گر به سلك خاکروبان منسلك گردد(وفا)[۸]
عار و ننگش ز افسر خاقان و تاج قیصر است

(۸) شد بوالوفا–ن.

بختیارا آن شهنشاهی تو در ملك وجود
چون قضا امر تو فرمان قدر را مظهر است(۹)

شهریار کشور عدلی تو، این مسکین زار
زآستانت دادهخواه از ظلم نفس کافر است

بندهء چون من ز لطف چون تو شاه دادگر
گر زبیداد و ستم یابد نجاتی در خور است

تا ز خورشید عطای حق بود روشن جهان
تا ز ابر مکرمت صحن چمن سبز و تر است

باد خورشید وجود و ابر جودت پایدار
این دعا آسایش اهل جهان را مصدر است

۱٤

بازم امشب ای حریفان شور دیگر در سر است
در دماغم بوی عود آید مگر دل مجمر است

در سرم سودای آن قامت قیامت جوش زد
در دماغم این چنین سودا و شور محشر است

ایکه در وهمی ز اعجاز خلیل ما ببین
سنبل زلف پریشان بر رخ چون آذر است

گوشواره عقد پروین و بناگوشش شفق
ای عجب در روز روشن را درخشان اختر است

چیست تدبیر ای رفیقان یار ناپروای من
شمع هر جمع و ولی پروانهء بی بال و پر است

خار ناهموار در گلزار و بلبل بر کنار
این عجب تر دیدهء امید عاشق بر در است

(۹) مضمر است–ن.

کـارهـای بـازگـون است ای (وفـا) انـدر جـهـان
بیش در کم، عیش در غم، نوش در سم مضمر است

۱۵

ابـروی تـو مـحـراب دل اهـل نـیـاز است
پـیشانـیت ای مـهـر جـبـیـن مـهـر نـمـاز است[۱۰]

عقل از سر[۱۱] سودات به جان آمد و دل[۱۲] نیز
جـان ز[۱۳] آتش هـجـران تـو در سوزوگـداز است

چـون خـار بـه جـز شعـلـه خـریـدار نـدارم[۱۴]
ایـن هـم اثـر گـرمـی آن عشوه و نـاز است

در مـلك جـفـا والـی درد و الم مـن
انـدوه و غـم و غـصه مـرا مـحـرم راز است

آشفـتـه و سودا زده در کـوه[۱۵] و بـیـابـان
(الـقـصه) کـه کـار مـن دیـوانـه بـه ساز است

پـرسیـدم از آشفـتـگـی زلـفش و گـفـتـا
کـوتـاه کـن ایـن قـصه سر رشتـه دراز است[۱۶]

فـریـاد ز بـیـداد بـتـان رسم وفـا نـیست
زین[۱۷] طـول شکـایت غـرضم عـرض نـیـاز است

---

(۱۰) نیاز است–ن.
(۱۱) دل از کف–ن.
(۱۲) جان–ن.
(۱۳) تن در–ن.
(۱٤) ندیدم–ن.
(۱۵) شهر–ن.
(۱٦) که سررشتهء راز است–ن.
(۱۷) این–ن.

۱۶

عـمـریست کـه دل را سرزلـف تـو مـقـام است
دیـریست کـه بـی دانـه چـنـین بستـهء دام است

بـــی دوست گشایش نـبـود در چـمـن دهـر
جـان بـی رخ جـانـانـه بـه عشاق حـرام است

دل دست ز دامـــان جـــنـــون بـــاز نـــدارد
دیـوانـه ز نـاکـامـی خـود طـرفـه بـه کـام است

بـــی شربت وصل تـــو رود زنـــدگـــی از دست
بـــاز آی کـه کـار مـن بـیـمـار تـمـام است

پـــابست(وفـــا) نـــیست دل غـــم زده جـــانـــا
از دانـــهء خـــال تـــو در افـــتـــادهء دام است

۱۷

بـــازم دل سودازده انـــدر هـــیـــجـــان است
آتشکـدهء سیـنـه ز نـو شعـلـه زنـان است

در بـادیـهی هـجـر تـو هـمـواره جـرس وش
در دل هـوس نـالـه و فـریـاد و فـغـان است

ره سوی غـــمت داد تـــمـــنـــای وصالت
سودی کـه ز سودای تـو کـردیـم زیـان است

گـــاهـــی رسدم پـــیك تـــو از سوزن مـژگـان
پـیـوستـه نـگـه دوختـه بـر ره نـگـران است

ضعـف از غـم آلام فـراق تـو بـه حـدی است
پـیـوستـه دل خستـه(وفـا) در غـشیـان است

۱۸

ز دست غصه چه گویم که حال دل چون است
مـثـال مـردم چشمـم نشستـه در خـون است

نـبـود طـالب لـیـلـی بـجـز کـه مـجـنـونـی
ترا که بسته به هر تاری صد چو مجنون است

چـو تـیـر عشق تـو جـا کـرده است در جـگـرم
عـجب مـدار سرشکـم اگـر جـگـر گـون است

مـپـرس مـحـتسب از حـالت مـن و بـگـذر
خـمـار مـن نـه ز تـأثـیـر خـمـر گـلـگـون است

ز اشتـیـاق تـو خـون دلـم زدیـده رود
بـلـی ز سر رود آن مـی ز ساغـر افـزون است

بـه هـیـچ رام نـگـردد دل رمـیـدهء مـن
برو به کار خود ای واعظ این چه افسون است

مـزن ز روی جـفـا طـعـنـه بـر (وفـا) زاهـد
چـو چـنگ نـالـهء دل ز اخـتـیـار بـیـرون است

۱۹

ای شهسوار حسن، دل و جـان فـدای تـوست
آفـاق جـمـلـه زیـر سم بـادپـای تست

چـیـزی سر عـنـان سمـنـدت کشیـده دار
آهستـه رو، هـزار دل انـدر قـفـای تست

یك جـلـوه نـمـودی و دل بـردی دیـگـرك[۱۸]
بـخـرام نـیـز جـان عـزیـزم بـرای[۱۹] تست

(۱۸) بردیم بناز–ن.
(۱۹) فدای –ن.

دل مـــرغ پـــرشکستـــهء سودای عشق تـــو
جـان صیـد پـای بستـهی مـهر و وفـای تست

عشق تـــو بـــا وجـود مـــن افـتـــاد سازگـــار
کـــو در ازل سرشتـــهء آب و هـــــوای تست

جـــانـــا (وفـــا) ز راه وفـــای تـــو خـــاك شد
امـــا هـــنـــوز در طـلب یك لـــقـــای تست

۲۰

از فـراق تـو چـنـان دیـدهء خـونـبـار گـریست
کـــه دل سنگ بـــه حـــال دل مـــن زار گـــریست

اشك سرخ شفـق از دامـن گـردون بـچـکـیـد
بـر سیـه روزی مـن بس کـه شب تـار گـریست

شب هـــجـــران تـــوام مـــرگ بـــبـــالـــیـــن آمد
تـا سحـر بـهـر مـن خستـهء بـیـمـار گـریست

بـر سر مـزرع بـخـتـم چـو گـذر کـرد سحـاب
خشك لب دیـد، دلش خـون شد و بسیـار گـریست

عـقـد دنـدان تـو در خـاطـر زارم بـگـذشت
دیـدهء مـن هـمـه شب گـوهـر شهـوار گـریست

تـیـر مـژگـان تـرا دیـد چـو دل بـاز نـمـود
زخـم خـمـیـازه و بـر خـنـدهء سوفـار گـریست

خـطـهء مـصر مـحـبت بـه وفـا مـعـمـور است
زانکه نیلی است به هر گوشه که یکبار گریست

۲۱

حسرتـا فـریـاد و آه و نـالـه را تـأثـیـر نـیست
آه کـاب دیـدهی مـا بـیـدلان دل گـیـر نـیست

نـه هـمـیـن دل مـبـتـلا گشتـه است در دام بـلا
کیست کو پایبند آن گیسوی چون زنجیر نیست

در خـــور درد دل مـــا نـــیست قـــانـــون شفـــا
چـون علـم زد شعلـه دیگر قـابـل تـدبـیـر نـیست

مـهـلـتـی ای بـاغـبـان کـامـد بـهـار و گل رسید
کشتـن مـا بـلـبـلان را آفت از تـأخـیـر نـیست

آنـکـه مـیـپـرسید از بـی تـابـی مـا چـون (وفـا)
حـالـتـی داریـم جـانـا در خـور تـقـریـر نـیست

۲۲

بـا حـریـفـان سخـنـی دوش ز هـجـران مـیـرفت
اشك خـون از مـژه چـون جـوی ز دامـان مـیـرفت

رفت ازان نـو گـل خـنـدان بـه اشارت سخـنـی
اشکـم از دیـدهء گـریـان چـون بـهـاران مـیـرفت

جـمـعـی آشفـتـه بـدیـدم ز مـیـانشان سخـنـی
از سر زلـف خـم انـدر خـم جـانـان مـیـرفت

شام گـــیسوی تـــرا دیـــد مـــگـــر بـــاد صبـــا
کـه سحـر بـی خـبـر از خـویش پـریشان مـیـرفت

سخت جـانـی تـو (وفـا) در دم جـانسوز وداع
چـون نـمـردی عـجـبـا کـز بـر تـو جـان مـیـرفت

د

۲۳

بـــه غـــیـــر دام مـــحـــبت دلـم اسیـــر مـبـــاد
بـــه غـــیـــر آب مـــودت گـلـم خـمـیـر مـبـاد

مبـاد غـيـر مـی عشق در پـيـالـهء مـن
بـهغـير آه و فـغـان هـمـدم صفـيـر مـبـاد

بـه مـهـر مـهـر نشان بـاد حـلـقـهء دل مـن
بـه جـز هـوای بـتـان هـيـچ در ضمـيـر مـبـاد

عـجب خـوش است مـذاقـم ز ذوق مـحـنت عشق
مـريض عشق اِلـهـی دواپـذيـر مـبـاد

فـلك چـو ديـد بـه كـف تـيـغ كـيـن او گـفـتـا
بـه خـون نـاحـق كس ايـن چـنـيـن دلـيـر مـبـاد

اگـر نشستن قـصر آرزو كـنـد خسرو
بـه جـوی عشق جـز از خـون بـه جـای شير مـبـاد

دل(وفـا) اگـر از جـور يـار شكـوه كـنـد
بـه فـيض صيـقـلـی عشق مستـنـيـر مـبـاد

٢٤

زان روز كـه شور تـوام ای مـه بـه سر افـتـاد
هـوش و خـرد و صبـر و قـرارم بـه در افـتـاد

چـون بـاد صبـا بـويـی ازان نـافـهء مشكـيـن
آورد بسی خـون عـزيـزان هـدر افـتـاد

تـا دل بـه خـيـال خـط و خـال تـو سپـردم
عـقـل و دل و ديـن و ورعـم دربـدر افـتـاد

چـون چشم سيـاه و لب مـيـگـون تـو ديـدم
خـوبـان جـهـانـم هـمـگـی از نـظـر افـتـاد

حـور و پـری ايـن شيـوه نـدارنـد كـه اول
ايـن قـرعـه و اقـبـال بـه نـام بشرافـتـاد

سرو سهـی از رشك قـدت مـانـد ز رفـتـار
از حـسـرت آن روی كـلـف در قـمـر افـتـاد

دانست(وفـــــا) دادن جـــــان سود نـــــدارد
جـان دید چـون در کـوی تـو بـر یـکدیـگر افـتـاد

۲۵

دل آهـنگ حریم کـوی آن گـل پـیـرهـن دارد
بـلـی پـیـوسته بـلـبـل مـیـل دل سوی چـمـن دارد

تـوان فـهـمـید بـر دل بـاز شست تـازه پـر خـورده
ازیـن خـونـابهء خـوش کز گلی زخمی کهن دارد

شکنج و پیچ و تاب چین ز عقد زلف مشکینش
به هر تاری دو صد تا تار و صد مشك ختن دارد

ز درد بـی وفـایـیـهـا(وفـا) آسوده نـتـوان شد
که بیم از اضطراب دل ز خوبان در کفن دارد

۲۶

بـی روی تـو ای دوست کـجـا صبـر تـوان کـرد
ویـن آتش عشقت بـه تـه سیـنـه نـهـان کـرد

مشتـــاق وصال تـــو بـــه مـــرگش نـــرسد دست
ورنـه ز فـراقت نـتـوان صبـر بـه جـان کـرد

گـر چشم تـو خـون دل مـن خـورد چـه بـاشد
تـرکـی است کـه انـدر بـچگی خـوی چـنـان کـرد

چـون مـنـکـر مـهـر مـن و حسن تـو تـرا دیـد
شرمـنـده شد از گـفت خـود و مُـهـر دهـان کـرد

گـویـنـد (وفـا) تـوبـه کـن از عشق و أدب بـاش[۲۰]
مـن تـوبـه کـنـم لـیك عـبث دل نـتـوان کـرد

(۲۰) کیْ – ن.

۲۷

بکش خنجر بکُش دیوانهء خود را که دل باشد
رها کن جان ما زین فتنه خون او بحل باشد

فدای دستبرد آن کمان ابروی سرمستم
که تیر غمزهاش در جان عاشق متصل باشد

سرم بادا فدای پای جانبازی که چون فرهاد
کند در کار شیرین جان شیرین و خجل باشد

صفا دارد به کام دل شدن در صحن گلزاری
که ساقی و می و معشوقهء پیمان گسل باشد

اگر شیرین تر از شکر نبد زهر غم عشقش
(وفا) از همت مردانهء خود منفعل باشد

۲۸

دل از بیداد یارنازنینم زار مینالد
چو طنبور دو تار از چنگ روز تار مینالد

به سر شور غریب از خط گرد آن ز نخ دارم
ازان شورش دلم چون کبك در کهسار مینالد

مرنج ازنالهی زار دل من در دل شبها
پرستاران نمیرنجند اگر بیمار مینالد

ز شور آن لب شیرین عجب نبود اگر جانم
چو جان کوهکن در بیستون نی وار مینالد

نه دیوانه، نه رنجورم، ولی در ناله معذورم
که دل همچون جرس از شوق آن رفتار مینالد

نفس چون میزنم از ضعف صد جا بگسلد بندش
ز جذب شوق تست ار هر دمی صد بار مینالد

(وفـا) در کـلـبـهء احـزان مـثـال پـیـر کـنـعـانـی
ز بـهـر یـوسف گـم گشتـهء خـود زار مـیـنـالـد

۲۹

هـلا ای نـو گـرفـتـاران کـه یـار غـمـگسار آمد
نـهـال آرزو بـر حسب خـواه دل بـه بـار آمد

نـمـانـد از کـاوش مـژگـان دلـی نشکفـتـه بـاقـی
بـهـار مـا دل افـگـاران عـجـائب سازگـار آمد

چنان خوش بو ازین شهری غزالان شد ز نو عالم
چـو صحـرای خـتـن هـر سر زمـیـنـی مشکبار آمد

فضای سینه‌ی ما را ندانی از چه مشکین است
لـگـد کـوب رم آهـوی صحـرای تـتـار آمد

(وفا) هر گلی زمینی را کند گلگون ز خون دل
بـه هـر جـا بگذرد یکدم تـو گـویـی نـوبـهـار آمد

۳۰

طـفـل دل بـاز ای حـریـفـان بـی قـراری مـیـکـنـد
بـهـر جـانـان نـالـه و فـریـاد و زاری مـیـکـنـد

هـر کـجـا سروی بـه طـرف جـویـبـاری دید دل
سیـل اشك از دیـده بـه یـاد تـو جـاری مـیـکـنـد

بـاغـبـان در بـر رخ مـا نـو گـرفـتـاران مـبـنـد
ابـر چشم مـا چـمـن را آبـیـاری میکند

دور بـاش غـمـزه مـا را از پـرستش مـانـع است
نـاز چشمـان تـرا بـیـمـار داری مـیـکـنـد

آن جـراحت کـز تـغـافـل کـرد بـر جـان (وفـا)
در مـصاف جـنگ کـی شمشیر کـاری مـیـکـنـد

۳۱

دلم بجز تو کسی در جهان نمیخواهد
چه جای مال جهان، نقد جان نمیخواهد

به برق عشق دلی دادهام که چون باران
به فرق باردش ار تیر امان نمیخواهد

چو دود سینهء عاشق ز چرخ میگذرد
بیان عشق زبان و فغان نمیخواهد

به زیر کوه بلا این تن چو کاهم چند
اجل کجاست که تیر این کمان نمیخواهد

قسم به مهر و وفایت که بی تو در عالم
(وفا) صفا نکند، این و آن نمیخواهد

۱۷

به زلفش دادهام دل را قراری تا چه پیش آید
مرا با بی قراریها است کاری تا چه پیش آید

وفای بی حسابم را تلافی گر کنی زیبد
اگر داری جفای بی شماری تا چه پیش آید

به زلف جلوه فرمای ادا فهمش کند ایماء
که بر بندد به هر تاری شکاری تا چه پیش آید

خورد گره غمزهء چشم سیه مستش به دل والی
به نرد عشق کی بازی قماری تا چه پیش آید

به جهد خود میسر نیست وصل او (وفا) خود را
فروبندم بهفتراك سواری تا چه پیش آید(۲۱)

(۲۱) حاجی شێخ عەبدوڕەحمان ئەم پارچە شیعرەی بەرامبەر بەم پارچە شیعرەی خوارەوەی ئەمانوڵڵا خانی والی وتووە: =

۳۳

به جان هر گه زجانان ناوك بیداد می آید
ز هر عضوم فغان و ناله و فریاد می آید

نباشد دام گلشن باعث بی تابی بلبل
ولیکن وحشت از بی رحمی صیاد می آید

ز درد کوه کاهت در دلم ای خسرو خوبان
خیال شور شیرین و غم فرهاد می آید

ز وحشت دل به جان آمد، دریغا، حسرتا، دردا
که بهر کشتن ما دیر آن جلاد می آید

به هر گلشن(وفا) چون غنچه‌ای نشکفته می بینم
دل نگشودهء خونین خویشم یاد می آید

۳٤

صبحی که مهم از طرف بام برآید
از شرم رخش مهر مگر شام برآید

= پی آرام دل دادم قراری تا چه پیش آید
که دست آرام سر زلف نگاری تا چه پیش آید

دل خود رهن دادن در بهای دانهء خالی
به نرد عشق میبازم قماری تا چه پیش آید

براینم چون وصالت نیست ممکن بر من بیدل
به یادت بگذرانم روزگاری تا چه پیش آید

به عالم غیر ازین کامی نخواهم گر به دست افتد
کناری با تو از مردم کناری تا چه پیش آید

نیستم طرفی از زهد و برینم زین سپس(والی)
کنم جهدی که باید کرد کاری تا چه پیش آید

گر بوسه زند بر (حجر الأسود) خالش
حاجی به ره کعبه ز احرام برايد

با بخت بد خويش و دل سخت تو جانا
دانم که محال است مرا کام برآيد

شوقم به وصال تو چنان است مپندار
تسکين دل از نامه و پيغام برآيد

از طور تجلی گذر از عاشق نوری
موسی وشت آنگه به (وفا) نام برايد

۳۵

گر از تظلمت از چاك سينه آه برآيد
به صدر هم ز تف آه دادخواه برآيد

کسی به خلوت وصلت توان رسيد که هردم
به هر قدم به غم نو ز عرض راه برآيد

به زلف چهره مپوشان که تا عيان همه کس را
تفاوت مه و روی تو ز اشتباه برايد

چگونه بر صف مژگان دلم زند که ندارد
تحملی که تواند به يه‌ك سپاه برآيد

کسی ز فقر و فنا دم زند(وفا) که به کلی
ز ننگ افسر نام و ز عار جاه برآيد

۳٦

بر نيايد کامم از وصل دلارامم هنوز
زآرزوی شهد آن لب زهر آشامم هنوز

تا به بزم پختگان عشق او جايم دهند
ساقيا رطل گرانم ده که من خامم هنوز

روز اول ساقی باقی به من جامی بداد
سالها بر من گذشت و مست آن جامم هنوز

زخم ناسورم به مرهم به نگردد ای طبیب
خسته‌ی مژگان آن کافور اندامم هنوز

گفتم اندر دام زلفش بلکه آرامی بود
ماندم اندر دام سخت و نیست آرامم هنوز

گفت نام نیك خواهی درگذر از نام و ننگ
دین و دل را باد دادم لیك بدنامم هنوز

با (وفا) ی خسته گفتی جان بده کامت دهم
در وفایت جان بدادم لیك ناکامم هنوز

س

۳۷

بازم اندر جگر افتاد شراری که مپرس
تازه شد داغ من از لاله عذاری که مپرس

گشته دل باز لگد کوب سواری که مگوی
کرده هم غارت جان دیده خماری که مپرس

تا به آن ناز و نزاکت به سفر شد چو جرس
من ز دل میشنوم ناله‌ء زاری که مپرس

دل که آیینه صفت صاف بد از هر صفتی
از غمش راه بدو یافت غباری که مپرس

چون به تیرم زد و بر پاش فتادم گفتم
کردی امروز عجب طرفه شکاری که مپرس

سرم از زمزمه‌ء مهر بتان خالی بود
پرشد از شورش سودای نگاری که مپرس

ناصحا ترك جفا كن كه (وفا) صيد تو نيست
شد دلش بستهء فتراك سواری كه مپرس

ش

۳۸

باز آی و تن خستهء ما را تو روان باش
بر جان ودلم مرهم ناسور نهان باش

جامی بده از بادهء خمخانهء عشقش
بر هم شكن معركهء نام و نشان باش

ای دل تو چرا فاش كنی قصهء عشقش
گو مخزن مهرش به همان مهر و نشان باش

در خرقه مكش جام و مپوشان تو صراحی
در بزم درا صبحی كو عيب عيان باش

با بانگ نی و چنگ (وفا) رو به خرابات
از نام و نشان در گذر و زمزمه خوان باش

۳۹

خطی ز روی وفا بر حروف نسيان كش
به جستجوی اسيران سری به زندان كش

ز چنگ غصهی هجران دلم به جان آمد
ببخش بر من و دستی به تير مژگان كش

ز آه و ناله مرا منع كی توان كرد
كسی به چنگ نگويد كه ناله پنهان كش

به بخت ما كه زمانه بهانه جوی افتاد
چو غنچه بادهء گلگون ته گريبان كش

عزيز مصر صفائی تو از (وفا) بشنو
سری به كلبهء احزان پير كنعان كش

٤٠

مـرا رهـا نـکـنـد هـرگـز آن چـه ذقـنش
کـه داد بـوسه‌ستـانم ز غـنـچـهء دهـنش

لـبـاس حسن قـبـائـی است چست بـر قـد او
چـو جـامـه‌ایست لـطـافت بـریـده بـر بـدنش

بـه گـلستـان چـو خـرامـی نـثـار پـات کـنـد
گـل و بـنـفشه و ریـحـان و سنـبـل سمـنش

سوی چـمـن بـخـرامـی دمـی اگـر تـو بـه نـاز
بـری تـو جـلـوهء سرو و صفـای نستـرنش

مـعـطـر است دمـاغـم بـه بـوی یـوسف مـصری
مـگـر نسیـم بـیـاورد بـوی پـیـرهـنش

بـدیـن خـرام گـذارت چـو بـر مـزار افـتـد
عـجب نـبـاشد اگـر مـرده بـردرد کـفـنش

(وفـا) تـو دست بـه زلـفش چـه مـیـزنـی، بـگـذر
هـزار جـان و دل آنـجـاست زیـر هـر شکـنش

ق

٤١

بـاز دل شد هـدف نـاوك دلـدوز فـراق
شد بـر افـروخـتـه بـاز آتش جـانسوز فـراق

رفت بـا اشك روان خـواب و شکـیـبـائـی و صبـر
مـانـد درد و الـم و شوق غـم آمـوز فـراق

بس نـبـود ایـن هـمـه در دل الـم و غـصه‌ی عشق
گشت افـروخـتـه انـدر جـگـرم سوز فـراق

روزم از هـــجـــر سیـــاه است چـــو شام زلـــفش
شب دیـــجـــور بـــود در نـــظـــرم شام فـــراق

شکـوه کـم کـن تـو(وفـا) رونـق کـاشانـهء دل
بـــرد ایـــن مشعـــلـــهء نـــائـــره افـــروز فـــراق

م

٤٢

چـو گـل را در چـمـن بـا آن لـطـافت صبـح دیـدم
بـــه یـاد آن کـف پـای تـواش بـر دیـده مـالـیـدم

دوامـــی و ثـبـــات سرخـــی رنگ حـنـــا را نـیست[٢٢]
برای رنگ دست و پات خون خویش را بخشیدم

بـه رغـم نـاصحـان در بیستون سینه چون فرهـاد
بـه نـاخـن شکـل شیـرینـی بـرای خـود تـراشیدم

چـو آن صیـاد را دیـدم کـمـر بستـه بـه قـتـل مـن[٢٣]
چـو مـرغ نـیـم بسمـل ساعـتـی از ذوق رقـصیـدم

بـــپـــرسیـــدم ز رنگ سرخ گـــرد آن زنـخ گـفـتـا
کـه خـون کشتـگـانـم از لب خـونـیـن تـراویـدم

خـوشم آمـد ازان الـفت مـیـان زلـف و بـالایش
بـه قـد خـود سیـه روزی ز سر تـا پـای پـیـچـیـدم

قبای[٢٤] سرخ در بـر کـردن و بـا نـاز رقـصیـدن[٢٥]
صفا دارد(وفا) من هم[٢٦] به خون خویش غلطیدم

---

(٢٢) نه– ن.
(٢٣) قصد–ن.
(٢٤) لباس–ن.
(٢٥) خندیدن– ن.
(٢٦) صفای (بوالوفا) دارد– ن.

٤٣

حریف تند خوی رو به کس ننموده‌ای دارم
که از بیداد و جورش چشم خون آلوده‌ای دارم

چو گل زان جامه‌ی جان را گریبان چاك میخواهم
پر از خون غنچه وش جانا دل نگشوده‌ای دارم

من دیوانه را جز ناله و فریاد همدم نیست
به کنج بی کسی از غم دل فرسوده‌ای دارم

طبیبا رو که داغم را ز مرهم عار میآید
که زخم بر لب پیکان جانان سوده‌ای دارم

(وفا) نازم خرابات محبت را که اندر وی
دلی آزاده از غم، خاطری آسوده دارم

٤٤

تو خود جان منی جانا، به جان خویش نستیزم
اگر میل جفا داری به جان تو که نگریزم

ز روی مهوش چشم خوش لعل می آلودت
به دل آتش، به جان شورش، به دیده اشك میریزم

به رخسار چو ماهت کاش دیدی تا که دانستی
چه پروینها که شبها بر سر بالین میریزم

نظر موقوف کردم عمرها بر دانه‌ی خالت
که شاید یك دمی در دام گیسویت در آویزم

تو ای شکر لب شیرین شمایل با صفا خوش باش
که من اندر جفا فرهادم و در عشق پرویزم

چو آن حسن و ملاحت را (وفا) دیدم به دل گفتم
یقین دانم کزان لبها به شورشها در آویزم

٤٥

چیست جانی که بدان طالب دیدار تو باشم
نیست نقدی دگرم تا که خریدار تو باشم

با چنین حال که از ذره فرومایه‌ترم
هرگز این وهم نبردم که طلبکار تو باشم

گرچه دانم که سزاوار وصال تو نیم، لیك
تا دم مرگ درین راه هوادار تو باشم

گرچه دیوانه شدم عاقل فرزانه‌ی عشقم
گرچه ویرانه شدم مخزن اسرار تو باشم

کو چنان بخت دمی با تو من خسته نشیند
یا چنین طالع میمون که سزاوار تو باشم

به جز آنم هوسی نیست که قربان تو گردم
غیر ازینم هنری نیست که غمخوار تو باشم

آن نیم من به جفا از سر کوی تو گریزم
در (وفا)ی تو بمیرم که وفادار تو باشم

٤٦

تا رفته زکف دامن اقبال وصالم
پیوسته قرین غم و اندوه و ملالم

تصویر نهال قد سیمین تو گویی
موئی است برون آمده از چشم خیالم

وصف تو به میزان بیانی که نسنجد
با آن چه توان گفت؟ زبان بسته و لالم

سر داد ز بس فکر در اندیشهء زلفت
بی تاب و سیه بخت و پریشان شده حالم

گـر داده (وفـا) نسبت روی تـو بـه خـورشیـد
کـاهـیـده ازیـن غـصه زبس هـمـچـو مـلالـم

٤٧

از نـگـاه چشم مـخـمـور تـو مست افـتـاده‌ایـم
سایـه‌وش بـر خـاك درگـاه تـو پست افـتـاده‌ایـم

تـا ابـد مـا را ز هشیـاری نـبـاشد بـهـره‌ای
در ازل از بـادهء حسن تـو مست افـتـاده‌ایـم

بی دلان را این طپیدن هر زمان بی وجه نیست
مـاهـی آسا مـا ازیـن سودا بـه شصت افـتـاده‌ایـم

نـیست مـا را راه رفـتـن یـا امـیـد زیستـن
صیـدوش در دام مـهـرت پـای بـیست افـتـاده‌ایـم

سیـل اشك مـا خـرابـات(وفـا) مـعـمـور ساخت
ویـن عـجب مـا در درستـی زیـن شکست افـتـاده‌ایـم

٤٨

آمـد و شد تـا بـه بـازار مـحـبت کـرده‌ایـم
نـقـد جـان را صرف در سودای مـحـنت کـرده‌ایـم

در مـیـان اهـل حـرمت گـرچـه گـمـنـامـیـم، لـیك
در فـن آوارگـی چـون چـنـد شهـرت کـرده‌ایـم

شمـع وش مـا را نـظـر زان مـی نـیـفـتـد در قـدم
دیـر گـاهـی بـا نـگـاهت مشق حـیـرت کـرده‌ایـم

آشنـائـی تـا بـه آن ابـرو کـمـان مـا را فـتـاد
خـویش را آمـاج گـاه تـیـر مـحـنت کـرده‌ایـم

نـاصحـا کـم گـو مـلامت، بـا سلامت در گـذر
عـمـرهـا مـا خـویشتـنـهـا را مـلامت کـرده‌ایـم

تـا رسد چـون گـرد گـاهـی دست مـا بـر دامـنت
جـان و تـن را وقـف بـر خـاك مـذلت کـرده‌ایـم

در طـریـق پـاکـبـازی در جـفـای روزگـار
چـون (وفـا) انـدر وفـا خـود را عـلامت کـرده‌ایـم

٤٩

تـــــــا سوی درت روی بـــــــه راه آمده‌ایم
بـــا اشك نـــیـــاز عـــذرخـــواه آمده‌ایم

از بـــهـــر شفـــاعـــتت بـــه رسم هـــدیـــه
بـــا بـــار گـــنـــاه و کـــوه کـــاه آمده‌ایم

٥٠

مـا نـگـاه چشم آن خـودکـامـهـا را بـنـده‌ایـم
کـبـر ونـاز و خشم چسپـان جـامـه‌هـا را بـنده‌ایـم

کـی شود گـل در چـمـن هـرگـز پسنـد طـبـع مـا
آتشیـن رنگ گـل روی شمـا را بـنـده‌ایـم

سرو دارد جـلـوه امـا نـه چـنـدان دلـفـریب
مـا خـرام آن بت زریـن قـبـا را بـنـده‌ایـم

تـا کـه از عـزت مـیـان چشم جـایش داده‌ای
سرمـهء فـرخـنـدهء طـور لـقـا را بـنـده‌ایـم

لاف بـا مـا کـی تـوانـد زد کسی از طـرز شعـر
شهـدریـزیـهـای اشعـار(وفـا) را بـنـده‌ایـم

٥١

دمـی تـو جـلـوه کـن و مـوی عـنـبـری بشکـن
کـــلاه گـــوشهء شاهـــی و سروری بشکـــن

گـهـی بـه سحـر بـیـنـداز شور در عـالـم
گـهـی بـه مـعـجـزه بـازار سامـری بشکـن

نـقـاب دور کـن از روی خـویش حـور صفت
بـه جـلـوه کـه کـنـی رونـق پـری بشکـن

گـهـی بـه زلـف درازت بـگـو کـمـنـد بساز
گـهـی بـه طـره کـه اشکـنـج دلـبـری بشکـن

سحـرگـهـی تـو خـرامـان دمـی بـه گـوشهء ایـام
بـرا و حـرمت خـورشیـد خـاوری بشکـن

چـو مـاه چـارده یك شب نـقـاب روی بـکش
رواج زهـره بـبـر، قـدر مشتـری بشکـن

چـو عـنـدلـیب چـمـن شد نـوای سنـج(وفـا)
نـوای او بـه هـمـیـن لـهـجـهء دری[۲۷] بشکن

۵۲

بـه نـاز سوی رقـیـبـان چـنـیـن گـذار مـکـن
زیـاد ازیـن دل مـا را تـو بـی قـرار مـکـن

دل از جفای تو خون گشت و جان به حلق رسید
ستـم بـه کشتـهء خـود حـیـن احـتـضار مـکـن

بسم حـکـایت دل بـا رقـیب بـد خـو گـو
فسانـهء غـم مـا نـزد هـر شرار مـکـن

مـرو بـه سوی رقـیب و نـصیـحـتش مشنـو
بـه جـان تـو هـمـه مـکـر است، اعـتـبـار مکن

تـرحـمـی ز وفـا بـر (وفـا) ت کـن، یـعـنـی[۲۸]
دلش بـه جـور و جـفـا، جـان مـن، فـگـار مـکـن

(۲۷) لهجه آوری–ن.
(۲۸) آخر–ن.

۵۳

گفتم که چیست مونس جان حزین من؟
گفتا خیال چهرهء گل آتشین من

گفتم که از کجا به کف آرم سراغ دل؟
گفتا ز چین زلف و خط عنبرین من

گفتم به ساغر طربم زهر غم که ریخت؟
گفتا هوای لعل لب شکّرین من

گفتم که فیض چاك گریبان صبح چیست؟
گفتا فروغ طلعت مهر جبین من

گفتم که گشت کامروا در طریق عشق؟
گفت آنکه کرد بخت سعیدش قرین من

گفتم که نیست بی تو سر زیستن مرا
گفتا چه شد فدای سر نازنین من

گفتم جفای چرخ فزون یا (وفا) ی ما؟
گفتا که فوج دل ز یسار و یمین من

ی

۵٤

خود نهان و شور و غوغا در جهان افگنده‌ای
آتش سودا به جان انس و جان افگنده‌ای

نه بشر آگاه گشت از سر عشقت نه ملك
گرچه نامی بر زبان[۲۹] این و آن افگنده‌ای

(۲۹) غیر نامی در دهان–ن

ابـرواست آن[۳۰] بـر رخ زیـبـات، یـا قـوس قـضا[۳۱]
یـا بـه قـصد عـاشقـان زه در کـمـان افـگـنـده‌ای

سر بـــه خـــاك آستـانت مـی نـهـم بـا صد طـرب
گـــرچـــه سرهـــا را بسی در آستـان افگنده‌ای

از کـمـر وا کـن کـمـربـنـد ایـن گـره را بـر گشا
عـالـمـی را زان مـیـان انـدر گـمـان افـگـنـده‌ای

شد سراسر مشکـــلات[۳۲] نـقـطـهء مـوهـوم حل
در مـیـان مـا حـدیـثـی در[۳۳] دهـان افگنده‌ای

دیـگـران نـادیـده تـعـریـفـی بـه تـخـمـیـن کـرده‌اند
لـیك از هـیـبت وفـا را از زبـان افـگـنـده‌ای

حسرت از ایـن است نـادیـده مـصور نـیست نـقش
وانـکـه دیدت چـون (وفـا) کـلك از مـیـان افگنده‌ای

زان سر زلـف و خـم ابـرو و هـزاران داستـان
در مـیـان دوستـان و دشمـنـان افـگـنـده‌ای

گنبد گردون پر از جوش و خروش است ای عجب
زیـن تـقـاضا(بـوالـوفـا) را در فـغـان افـگـنده‌ای

۵۵

از غـم هـجـر بـه جـان آمـدم، ای جـان، مـددی!
گـلـرخـان، مـغ بـچـگـان، بـاده‌فـروشان، مـددی!

جـذبـه‌ی عشق حـرم مـیـکشیـدم بـا غـوغـا
خـضر تـوفـیـق، رفـیـقـی! شه‌مـردان، مـددی!

(۳۰) این –ن.
(۳۱) قوس وقزح–ن.
(۳۲) نقطه نقطه–ن.
(۳۳) از–ن.

خـالـی از سجـده‌ی روی تـو نـیـابـم سر مـوی
پـیـچ و تـاب خـم گـیسوی پـریشان، مـددی!

چـو قـنـادیـل حـرم از تـو مـظـاهـر روشن
چشم مـیـنـا، نـظـری! دیـده گـریـان، مـددی!

تشنـه‌ی فـیض تـو ورو بـه ره آورد تـوام
عـقـل کـل مـاه‌چـگـل، چشمـه‌ی حـیـوان، مـددی!

سخت بـگرفت دلـم ساقـی خوش لـهـجـه کـجـاست
مـی خـوران، بـاده‌کشان، مـحـرم مستـان، مـددی!

بـه جـنـون دل کشدم چـاره‌ء زنجیـر کـنـیـد
حـلـقـه‌ی سلسلـه‌ی طـره‌ی پـیـچـان، مـددی!

درد نـاکـامـی و ورد طـربش کشت مـرا
بـی دلان، شیـفـتـگـان، سوخـتـه جـانـان مـددی!

آه اگـر بـنـده نـوازی نـکـنـد حـضرت غـوث
مـخـزن مـعـرفت حـضرت یـزدان، مـددی
از مـقـیـمـان درت چشم عـنـایت دارم
مـاه جـان، شمس جـهـان، قـبـلـه‌ی پـاکـان، مـددی!

دل بـه دریـای مـعـلاّی تـو دریـوزه گـر است
شاه خـوبـان نـظـری! قـلـّزم عـمّـان، مـددی!

مـنـم آن کـور کـه در خـاك درت افـتـادم
یـد مـوسای نـبـی، حـکـمت لـقـمـان، مـددی!

دل و جـان بـاد فـدای هـمـه سکـان درت
بـوالـوفـا، شیـر خـدا، مـظـهـر رحـمـان، مـددی!

زیب گـردن دهـم از طـوق(وفـا)ی سگ کـوت؟
زیـنـتـی بـهـتـر ازیـن نـیست، حـریـفـان، مـددی!

٥٦

ای مـه بـرج نـیـکـویـی، وی در درج دلـبـری
چـون تـو بشر نـدیـدهام: مـلـکـی تـو یـا پـری

صیت کـمـال حسن تـو روی زمین چـنـان گـرفت
مـیسزدت اگـر زنـی کـوس شهـی و سروری

صبـحـگـهـی بـه صومـعـه جـلـوهکـنـان اگر روی
از کـف پـارسا تـو دل سهـل بـه عشوه مـیـبـری

مـیـگـذری و در قـفـا لشکـر جـان و دل ولـی
عـجب کـجـا گـذاردت تـا پس و پـیش بـنـگـری

مـیـروی و نمیـرود از بـر مـن خـیـال تـو
از نـظـر ارچـه غـائـبـی، در دل و جـان مـصوری

سکـهی نـقـد دولـتـم داغ غـلامـی تـو شد
عـار بـود دگـر مـرا پـادشاهـی و مـهـتـری

چـون تـو بـه تـیـغ دلـبری شد دل و جـان مسخرت
گشت مسلّـم (وفـا) مملـکت قـلـنـدری

٥٧

یـارم انـدر دل وطـن دارد هـمـی
سیـنـه را رشك ختن دارد هـمـی

دل هـوای دلـبـر پـیـمـان گسل
بـا مـی مـیـنـا شکـن دارد هـمـی

عـمـرهـا بـر گـردن از زلـفت دلم
غـل و زنجیـر و رسن دارد هـمـی

کـفـر زلـفش گـر ره دیـنـم زنـد
شمـع رویش مـؤتمن دارد هـمـی

از لب و از روی و زلف سرکشش
خون بهای صد چو من دارد همی

با لب لعلش نهانی(بوالوفا)
عمرها شد یك سخن دارد همی

۵۸

آن تبسم که تو داری و تکلم که تو دانی
نمك سینه‌ی مجروحی و داغ دل و جانی

عالمی واله و حیران تو دیده برهند
که تو کی رخ بنمایی و تو در پرده‌ی نهانی

من ازان روز که روی و لب و چشم تو بدیدم
طمع از عقل بریدم، دل و جان نیز تو دانی

تو خدا را دمکی نزد منی خسته‌ی مجهور
بنشین تا کمکی آتش شوقم بنشانی

یك دم ای مایه‌ی جان جلوه کنان گر بخرامی
بفشانند دل و جان به قدوم تو جهانی

نه من دل شده رسوای هوای توام و بس
تو نمك پاش کباب دل مجموع جهانی

به وفایت که (وفا) را نبود هیچ تفاوت
به صفایش طلبی یا به جفایش تو برانی

۵۹

ای که بیرون ززمانی و مبرا زمکانی
هم منزه زخیالی و مقدس زنشانی

همه کس را تو شناسی و ترا کس نشناسد
وین عجب عین عیانی و پس پرده نهانی

هـر گـروهـی بـه زبـانـی ز تـو دارنـد نشانـی
تـو نـه ایـنـی و نـه آنـی، نـه چـنین و نـه چـنـانـی

نه ز عرشی، نه ز فرشی، نه ز فوقی، نه ز تختی
هـمـه عـالـم بـه تـو مشغـول و تـو بـیـرون ز مـیـانـی

پس (وفا) از تو نشاید به جز این نکته که گوید
گـرچـه در فـهـم نـگـنـجـی، هـمـه دم در جـولانـی

۶۰

به سحر چشم فتان از دل و جانم چه میخواهی
به شصت ناز چندین ناله سنجانم چه میخواهی

ز اشك سرخ چشمم چشمه‌ی خاری چه میخواهی
بـه درمـانم نمیکوشی، ز گریـانم چـه مـیـخـواهـی

زخـوبـان ایـن قـدرهـا ای دل آزارم چـه میجوئی
لـگـد کـوب رم شهـر غـزالانم چـه مـیـخـواهـی

بـنـازم بـاز در آغـاز قـتـلـی و نمیـدانم
پس از قـتـل(وفـا) ای جـان جـانـانم چه میخواهی

یادی شێخ عومەر ضیائودینی کوڕی شێخ عوسمان سیراجودین

لە دایکبوون و پێگەیشتن و ئیرشادکردنی شێخ عومەر ضیائودین

ئەم زاتە لە ڕیزی چوار کوڕە گەورە مورشیدەکەی شێخ عوسمان سیراجودیندا کوڕی سێیەمە و برای باوك و دایکیی شێخ موحەمەد بەهائودینە. لە شەوی دووشەممەی ٢٦ی جومادەلئوولای ١٢٥٥دا لە دێی بیارە لە دایك بووە و لە شەوی دووشەممەی ٢٢ی شەووالی ١٣١٨دا کۆچی دواییی کردووە و لە ژوورێکا لە نزیك خانەقاوە لە بیارە بە خاك سپێرراوە[١]. مەلا حامیدی کاتبی باوکی بە بۆنەی لەدایکبوونیەوە ئەم

(١) گەلێ لە زانایان و ئەدیبانی سەردەم پارچە شیعری جوانیان بۆ لاواندنەوەی داناوە. یەکێك لەوانە (باکی)یە کە یەکێك بووە لە مەنسوبە دڵسۆزەکانی و هەستی خۆی بە بۆنەی کۆچی دوایی شێخی مورشیدیەوە لەم پارچە شیعرەدا دەربڕیوە:

ای مسلمانان مگر این روز روز محشر است
خلق را بی لذت می شور مستی در سر است
این چه آتش بود کاندر جان مشتاقان فتاد
جمله دلها را کباب و سینەها چون مجمر است
این چه تیری بود کامد بر دل مجروح ما
ای دریغا این مگر تیر فراق دلبر است
من نگویم شیخ اکبر رفت بیرون از جهان
این قدر دانم جهان مانند حشر اصغر است
خانقاه و مدرسه پر ناله و فریاد شد
آه سرد حسرت و سوز دل و چشم تر است
لفظ (نایب)[٦٣] بود عمرش راست چون عمر منوب
ای بسا اسرار حق کاندر وفاتش مضمر است
(نائب پیغمبر) [١٣١٨] آمد بهر تاریخ وفات
راست فرمود آنکه گفتا نائب پیغمبر است =

چەند بەیتەی وتووە:

قـطب حـق، مـرکـز پـرگـار شرف
آنـکـه دیـن زاوست قـوی بـنـیـادش

شیـخ عـثـمـان شه اورنگ بـقـاء
یـارب ایـن مـلك مـبـارك بـادش

خـنـده زد نـو گـلـی از بـاغ دلش
لـطـف حـق کـرد ز نـو دل شادش

بیست وشش بود ز جمادی الأولی
شب دوشنـبـه کـه ایـزد دادش

چونکه دین از شرفش یافت رواج
لاجـرم نـام (عـمـر) بـنـهـادش

هـم درآن وقت کـه کـردیـم نـثـار
جـان و دل بـهـر مـبـارك بـادش

بـهـر تـاریـخ بـگـفـتـیـم «کـه مـا
ز خـدا مـیـطـلـبـیـم اسعـادش»(۲)

ئەم زاتە کە گەیشتووەتە تەمەنی فامکردنەوە لای مەلا مەحموودی دشەیی باوکی مەلا عەبدوڵڵای دشەیی موفتیی سنە و مامۆستای مزگەوتی دارولئیحسان دەستی کردووە بە خوێندن کە مامۆستای هەموو منالّەکانی شێخ عوسمان سیراجودین بووە. هەروا لای مەلا حامیدی کاتبیش خوێندوویە و پاشان کە گەورە بووە بە ئەمری باوکی چووە

= روی مـا و پـای اولاد کـرامش بـعـد ازیـن
هـریـکـی در بـرج مـعـنـی هـمـچـو شمس انـور است
(شیـخ نجم الـدیـن) کـه شد قـطب زمـان را جـانشین
حسن اوصافش ز وهـم فـکـرت مـا بـرتـر است
دم مـزن(بـاکـی)، بـرو بـر حـالت خـود گـریـه کـن
همچو تو سر گشتەی را آه و حسرت درخور است

(۲) بە حیسابی حەرفەکانی ئەبجەد ئەکاتە ۱۲۵۵.

بۆ کەرکووك بۆ مالّی شێخ عەبدورەحمانی خالصی تالّەبانی کە شێخی ئیرشاد بووە لە کەرکووك و لەوێ لەگەڵ شێخ عەلی کوڕی شێخ عەبدولڕەحمان ماوەیەك لە مزگەوتی (بلاخ) لای سەید موحەمەدی بلاخ خوێندوویەتی و پاشان گەڕاوەتەوە بۆ هەورامان وەك لە یادی باوکیدا ڕابووردە(٣).

پاش گەڕانەوەی بۆ هەورامان لای خۆیان لە بیارە لای مەلاکانی ئەوێ بەردەوام بووە لە خوێندندا و لە خزمەتی باوکیشیدا تەریقەتی وەرگرتووە و بە فرمانی باوکی لە خزمەتی شێخ موحەمەد بەهائودینی برا گەورەیدا خەریکی سولووکی ئادابی تەریقەت بووە و پاشان ئیجازەی خەلافەت و ئیرشادی، هەر بە فەرمانی باوکی، لێ وەر گرتووە.

ئەمەش وێنەی ئەو ئیجازەنامەیە کە شێخ موحەمەد بەهائودین بۆ شێخ عومەر ضیائودینی برای نووسیوە:

بسمه سبحانه وتعالی

الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب، وهدى المؤمنين بإرسال رسوله الكريم إليهم على طريق الحق و الصواب. وصلى الله على سيدنا و مولانا حبيبه و خير خلقه محمد و آله و صحبه الذين هم نجوم الهدى لأولي الألباب.

اما بعد، گزارش میرود از آنجا که فقیر بی بضاعت، با وجود عجز و تقصیر، حسب الأمر و اجازەی حضرت والد ماجد قدس سره، مجاز و مأذون مطلق در طریقەی علیه نقشبندیه بوده و هستم، و به امر ظاهری و باطنی مشایخان کرام و اولیای عظام (قدس الله أسرارهم) بر سجادەی ارشاد نشستەام. طالبان این نعمت عظمی و غواصان بحر توفیق از عشق این جواهر نفیسەی کبری که وصول بەدرجەی حق الیقین است، دست توسل به ذیل این خادم درویشان زده و میزنند، و با هریك به قدر استعداد خود معاملەی ظاهری و باطنی معمول شده و میشود، لاسیما برادر والاگهر، درّ دریای ارادت، مصباح زجاجەی سعادت، مرکز دائرەی صداقت، کوه بصیرت، و قوەی بصر، عزیز الوجود خجسته سیر شیخ عمر حفظه الله الملك الاكبر است،که در عصر حضرت والد ماجد قدس سره مدت مدید بر سلوك استقامت داشته و تهذیب اخلاق نموده، و استعداد بر امثال و اقران خود بر مثال تفاوت شمس و سائر کواکب غالب گردیده، والحمدلله شرف نعمت بقای بعد از فنا یافته، و مراتب و مقامات علیه را طی نموده، و

(٣) بگەڕێرەوە سەر لاپەڕە ١١ ی ئەم کتێبە.

به خلعت اجازه‌ی حضرت ایشان و سائر مشایخان قدس سرهم بهره‌یاب گردیده.

علی هذا نظر رأفت و شفقت حضرت پیر در حق وی بنمه کامل، و نسبت اخواتش با فقیر به سه جهت حاصل است. یکی نسبی، و یکی حسبی و یکی عهدی. فقیر نیز از کمال ادب و ارادت و صدق رضای خاطر عزیزش هموتره مسرور بوده. اگر چه قبول خاطر بزرگان زودتر شده بود، باز هم به نیابت مشایخان کرام قدس الله اسرارهم، محض اتمام داب سعادت آن عزیز را از قبول نمودن مریدان و تعلیم طالبان و تبلیغ احکام شریعت و طریقت مجاز و مفوض نمودیم که بر وفق شریعت غرای حضرت سید الانام علیه و علی آله الف صلاة و سلام و آداب طریقت مشایخان قدس الله اسرارهم به ترتیب طالبان اوقات را صرف نماید، و طالبان را از خلفاء و مرید و محسوب و منسوب از صغار و کبار و ادنی و اعلی نیز وظیفه‌ی عین است که حسن ادب و اطاعت اوامر و نواهی و قبول نصایح مشفقانه آن عزیز را آویزه‌ی گوش هوش داشته صحبت و شرف خدمتش غنیمت وقت خود شمرند، و از عجز در بخش خاطرش بپرهیزند، چنانچه از زهر قاتل بپرهیزند که رد و قبولش رد و قبول حضرت حقیر و حضرت پیر دستگیر و سائر مشایخ عظام و اولیای کرام است.

ز یك شاخیم اگر شیرین اگر تلخ
زیك بـزمـیـم اگـر هشیـار اگر مست

(ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء، والله ذو الفضل العظيم. اللهم أجعله للمتقين إماماً، ولاحول ولاقوة إلا بالله العلي العظيم. وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه أجمعين. و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين).

٥ ذي القعدة ١٢٩٤هـ
[جێگه‌ی مۆری]
محمد العثمان النقشبندي

فقیر در درون دل شیخ عمر سلمه الله در دنیا و عقبی قبول نمودم، بل در میان جان جای داده‌ایم. همین نوشته سند است. حق سبحانه و تعالی قبول فرماید.

[ئیمزای]
محمد العثماني

ژن و منالّی شێخ عومەر زیائودین

ئەوەی بۆم ساغ بووەتەوە شێخ عومەر زیائودین دوازدە ژنی هێناوە. یەکەم: کچی شێخ ڕەشیدی بیارەیی بووە کە خەلیفەی باوکی بووە. دووەم: ناوی خاتوو فاطمە و کچی میران ئاغای تەوێلّەیی و ئاموزای خۆی بووە. سێیەم: ناوی سەلماخان و کچی مەحموود بەگی ساحێبقرانی سلێمانی بووە. چوارەم: شەکەرە خانمی کچی کوێخا مستەفای ئەمینداری دارایی شێخ بووە کە خەلّکی (ژاوەرۆ) بووە. پێنجەم: ژنێ بووە لە سەیدەکانی سومەیدەع لە نزیکی خانەقی. شەشەم: ژنێکی کەیمنەیی بووە کە پاش مردنی مێردەکەی هێناویەتی. حەوتەم: باجی عیصمەت ناو کە لە ئاغازادەکانی سنە بووە. هەشتەم: ژنێك لە سەیدەکانی دیواندەرە، وابزانم ناوی صفیە بووە. نۆیەم: فاتمە خانی پوورزای شێخ حەسەنی قەرەچێوار. دەیەم: عالیە خانی کچی میرزا عەبدوڵڵای (سەولاوا) کوڕی شێخ موحەمەد سادقی وەزیری. یازدەیەم: خاتوو ئافتاوی کچی مستەفا خانی قوبادی. دوازدەیەم: ژنێك کە تا سەر لەگەڵی نەژیاوە و تەلاقی داوە.

شێخ عومەر ضیائودین نۆ کوڕیشی بووە.

یەکەم: شێخ موحیەدین کە کوڕە گەورەی بووە و لە کچەکەی شێخ ڕەشیدی بیارەییە. لە دەوروبەری ۱۲۷۸ ی هیجرەتدا لەدایك بووە و لە دەوروبەری ۱۳٤۲دا مردووە.

دووەم: شێخ عەلائودین کە لە خاتوو فاطمەی کچی میران ئاغای تەوێلّەییە و پاشان بە درێژی باسی ئەکەین.

سێیەم: شێخ نەجمودین کە لە سەلماخانی کچی مەحموود بەگی صاحێبقرانە و پاشان بە درێژی باسی ئەکەین.

چوارم: نیزامودین کە لە دەوروبەری ۱۲۹۹دا لە بیارە لەدایك بووە و لە دەوروبەری ۱۳۵۰دا لە دێی (ڕێژاو) لە نزیکی (زەهاو) کۆچی دواییی کردووە و لە قەبرستانی ئەبوو دوجانەی ئەصحابەی ناوداری پێغەمبەر لە ڕێژاو نێژراوە. ئەم کوڕەی لە ژنە سەیدە سومەیدەعییەکەیەتی.

پێنجەم: سەعدودین کە لە ۱۲۹٤دا لە بیارە لەدایك بووە و کوڕێکی زۆر هەلّکەوتوو بووە و لە ۱۳۱۵دا هەر لە بیارە کۆچی دواییی کردووە و باوکی بە مردنی زۆر دلّگران

بووه و پارچه شیعرێکی بۆ لاواندنەوەی داناوە. بۆم ساغ نەبووەتەوە ئەم کوڕە لە کام خێزانی شێخی باوکیەتی، بەڵام بیستوومە لە ژنێکی تریەتی غەیری ئەو دوازدە ژنەی باسم کردن و لە سەیدەکانی خانەگای لای پاوە بووە. شەشەم: شێخ ئەنوەر کە لە ١٣٠٠دا لە خانەقی لەدایك بووە و لە دەوروبەری ١٣٦٠دا لە دێی (گومە) لەوبەری سیروان کۆچی دواییی کردووە.

حەوتەم: شێخ جەمیل کە لە ١٣٠٨دا لە بیارە لەدایك بووە و لە (قادرکەرەم) کۆچی دواییی کردووە. ئەم زاتە سەفەری زۆری کردووە و سەفەرێکی ئەستەموڵیشی بووە، لەوێ بە ناوی پۆست نشینیی خانەقای بیاوێڵەوە مەعاشێکی بۆ بڕاوەتەوە و ماوەیەك لە بیاوێڵە دانیشتووە.

هەشتەم: شێخ کامیل کە لە ١٣١٥دا لە بیارە لە دایك بووە و پاش کۆچی دواییی باوکی ماوەیەك لە بیاوێڵە دانیشتووە و پاشان چووە بۆ ناو خێڵی باوەجانی و کچی موحەمەد بەگی مەشهوور بە ئەمیر ئەسعەدی هێناوە و لە دێی (بانی پاریاو) دانیشتووە وپاشان ژنەکەی مردووە و خۆیشی گەڕاوەتەوە بۆ هەورامان و لەوێوە چووە بۆ ناوچەی تاڵش لە باکوری ئێران و لە ١٣٩٦دا لەوێ کۆچی دواییی کردووە. ئەم سێ کوڕەی شەشەم و حەوتەم و هەشتەمەی شێخ عومەر زیائودین لە فاتمەخانی خوشکەزای شێخ حەسەنی قەرەچێوارن.

نۆیەم: شێخ تایب کە لە ١٣١٦دا لە بیارە لە دایك بووە و لە ١٣٨٣دا لە تاران لەژێر عەمەلیاتا کۆچی دواییی کردووە. ئەم کوڕەی شێخ لە ژنە سەیدە دیواندەرەییەکەیەتی و لە سەرەتادا لە بەینی بیارە و (شاوەیس و باوەیس)ی شارەزوور ئەژیا و پاشان کۆچی کرد بۆخانەقی و لەوێ لە سەر خانەقاکەی خۆیان دانیشت.

شێخ عومەر ضیائودین چەند کچیشی بووە یەکێکیان (عەدلە) ناو بووە کە دایکی شێخ عەلائودین بووە و شووی کردووە بە حاجی شێخ مستەفای جوانڕۆیی کە پاشان لە سەقز دانیشتووە و بە سەقزی مەشهوور بووە و لە پێشا موریدی شێخ عوسمان سیراجودین بووە و پاشان بووە بە خەلیفەی. یەکێکی تریان ناوی فاطمە بووە کە شووی کردووە بە مەلا قادری مودەڕێسی بیارە و کوڕەکانی مەلا هەموو لەمن. یەکێکی تریان ناوی عەطیە بووە کە لە فاتمە خانی خوشکەزای شێخ حەسەنی قەرەچێوارە و شووی کردووە بە شێخ عارفی کوڕی شێخ فەتاحی کوڕی حەمەخانی برای مەولانا خالید و پاش مردنی ئەم شووەی شووی کردوەتەوە بە سەید عەبدولقادری کوڕی

حاجی سەید حەسەنی چۆڕی.

ئەمە ئەو ئەندازەیە بوو لە خێزان و کوڕ و کچی شێخ عومەر زیائودین کە بۆم ساغ بووەتەوە. لە شێخ عەلائودینم بیستووە ئەیوت باوکم نزیکەی چل منالّ و منالّەزای خۆی بە دەستی خۆی بە خاك سپاردووە.

خانەقاکانی شێخ عومەر زیائودین

شێخ عومەر زیائودین گەلێ خانەقای لەو ناوچەدا دروست کردووە کە موورید و مەنسووبی تیایاندا بووە.

خانەقای یەکەمی لە شاری خانەقین دروست کردووە لە شوێنێکی خۆشدا. ئەم خانەقایە لە ساڵی ١٣٠١دا دروست کراوە و بیرێکی ئاوی لە حەوشەکەیدا بۆ هەڵکەنراوە و چەند حوجرەیشی لە پاڵدا دروست کراوە لەگەڵ چایخانەیەك و خانوویەك بۆ موتەوەلی کە وەقفی سەر خانەقاکە کراون. شێخ زیائودین کە ئم خانەقایەی دروست کردووە، خەلیفەعەبدی باپیری عەبدولعزیز خولووصیی لەسەر داناوە، تا ئادابی تەریقەتی تیا نیشانی خەڵك بدا و خەتم و تەهلیلەیان پێ بکا. پاش ئەویش حاجی مەلا موحەمەدی جوانڕۆییی لە سەر دانیشتووە و لەم ساڵانەی دوایشدا شێخ تایبی کوڕی شێخ لەسەر بوو تا کۆچی دواییی کرد.

لە ساڵی ١٣٠٣یشدا خانەقایەکی لە قزرابات (قزلرباط = السعدية) دروست کرد و شێخ عارفی کوڕی شێخ حوسەینی کوڕی شێخ موحەمەدی هۆرێنیی لە سەر دانا. پاش وەفاتی شێخ عارف، شێخ مەعصوومی کوڕی لە سەر خانەقاکە دانیشت و تا لەم ساڵانەی دواییدا کۆچی دوایی کرد، هەر لەسەری بوو.

لەساڵی ١٣٠٦یشدا خانەقایەکی لە کفری دروست کردووە. ئەگێڕنەوە کە شێخ ویستوویە ئەم خانەقایە بکاتەوە، ئەسپێکی بووە فرۆشتوویە بە چل لیرە بۆ ئەوەی پارچە زەوییەکی پێ بکڕێ خانەقاکەی تیا بکاتەوە. پارچە زەوییەکە هیی مەجید پاشای بابان بووە، کە بە خەیاڵەکەی شێخی زانیوە بە خۆڕایی پێی بەخشیوە. شێخیش بە یارمەتیی مستەفا ڕێژی ناو کە کاربەدەستێکی ناودار بووە و بە هەرەوەزی خەڵکی کفری خانەقاکەی کردووەتەوە. پاشان لە ١٣١٢دا نامەیەکی نووسیوە بۆ سوڵتان عەبدولحەمید بۆ داوای یارمەتی بۆ کردنەوەی مزگەوتیکیش هەر لەو شوێنەدا، ئەویش سێسەد لیرەی بۆ ناردووە و مزگەوتەکە بە ناوی سوڵتانەوە کراوەتەوە.

بـه ئـەمـری شێخ، مـەلا ئـەحمـەدی کـانـی کـەوەیـی، خـزمـی مـەلا عـوسمـانـی کـانـی کەوەیی خەلیفەی شێخ عوسمان سیراجودین لە سەر خانەقای کفری دائەنیشێ بۆ پێشنوێژی و بۆ خەتم و تەهلیلەکردنیش بە خەڵك و سوڵتانی عوثمانیش مانگانەی بۆ ئەبڕێتەوە.

خانەقای بیارەیشی لە ١٣٠٧دا دروست کردووە لە قەراخ چەمی بیارە و لە داوێنی ئاواییەوە. وەستای دروستکردنی ئەم خانەقایە وەستا ڕەحیم ناوی بیارەیی بووە. شێخ خۆیشی وەك شاگرد لە بەردەستیا کاری کردووە. بەرابەر دالانی خانەقایش دوو ژووری دروست کردووە، یەکیان هیی دانیشتنی خۆی بووە و ئەوی پشتەوەشیان هیی مامۆستا شێخ حەیدەر بووە کە تا کۆچی دوایی لە ساڵی ١٣٥٣دا تیا نیشتەجێ بووە. لەسەر دالانی خانەقایش چوار ژووری دروست کردووە، یەکێکیان بۆ مەلای گەورە (بۆ دەرس وتنەوە) و دوانینان بۆ فەقێ. ئەوی تریان ژووڕێکی بچووکە هەر بەشی یەك کەس ئەکا. لە ڕۆژاوای خانەقایشەوە ژووڕێکی درێژی دروست کردووە پاشان کراوە بە ئارامگای شێخ خۆی و هەندێ لە کوڕەکانی.

خانەقایەکێشی لە بیاوێڵە دروست کردووە، نازانم لە چ ساڵێکدا دروستی کردووە، بـەڵام وام بـۆ دەرئـەکـەوێ لـە دەوروبـەری ١٣١٠دا دروستـی کـردبـێ. مـێژووی دروستکـردنـی خـانـەقـای سەردەشتیشی نـازانم، بـەلام وای بـۆ ئـەچـم ئـەمـیشی لـە دەوروبەری ١٣١٤دا دروست کردبێ.

هەڵوێستی شێخ عومەر ضیائوددین بەرانبەر بە خوێندن و مەلا و فەقێ

شێخ عومەر ضیائودین باش کۆچی دوایی شێخ موحەمەد بەهائودینی کاکی لە بارە دەست ئەکا بە ئیرشاد و ڕێنموونیکردنی مسڵمانان و هەر لەو سەردەمەدا سەفەرێکی بەغدا و کەربەلا و نەجەف ئەکا بۆ زیارەتی ئەولیا و ئیمامەکان و پاش گەڕانەوەی لەو سەفەرە لـە ساڵـی ١٣٠١دا خـانـووەکـانـی قـەراخـی چـەمـی بـیـارە دروست ئـەکـا و لـە ١٣٠٦یشا خانەقا و حوجرەکانی فەقێ و میوانیش دروست ئەکا و ئەنێرێ مەلا قادری کانی کەوەیی بازیانی کە لە دێی (كوچك چەرموو)ی لای سنە مەلای (أمين السادات) بووە – ئەیهێنێ ئەیکا بە مامۆستای خوێندنگای بیارە و کچی خۆی لێ مارە ئەبڕێ.

ئیتر لەو وەختەوە خوێندنگای بیارە[٤] ئەبێ بە مەڵبەندێکی گەورەی خوێندن و خویندەواری لە هەموو کوردستانا و لە هەموولایەکەوە فەقێ ڕووی تێ ئەکەن و هەمیشە دەیان فەقێی لە هەموو پلە و پایەیەك تیا ئەبێ و هەموو زانستە ئیسلامییەکان هەر لە نەحوو سەرف و شرع و منتیق و بلاغە و ئادابی بەحس و موضازەرە و تا ئوصوولی فیقهـ و دین و تەفسیر و حەدیس و ڕیازات و فەلەکیات و بابەتەکانی تری بە ڕێکوپێکی تیا ئەوترێتەوە.

لەسەردەمی شێخ عومەر ضیائودین و لەسەر دەستی مەلا قادری مامۆستای خوێندنگای بیارەدا کە بە (مەلای گەورە) ناوبانگی دەر کردبوو، مەلای گەورە گەورەی وەك مەلا عەبدوڵای عەبابەیلێ و مەلا موصطەفای خورماڵی و مەلا بەهائودین و مەلا زەینولعابدین و مەلا عەبدولڕەحیمی چروستانی و مەلا فەتاحی خەتێ و مەلا عەزیزی ڕۆغزایی و شێخ بابەرەسوولی بێدنی (عەبابەیلێ) و مەلا قادری سۆفی و مەلا مەحموودی بەرلووت و مەلا موحەمەدی جوانڕۆیی و شێخ قاسمولقەیسیی بەغدایی و گەلێکی تر لە خوێندنگای بیارەدا خوێندوویانە و خوێندنیان تەواو کردووە و ئیجازەیان وەرگرتووە و زۆریشیان لە سەردەستی شێخدا تەریقەتیان وەرگرتووە.

شێخ عومەر ضیائودین هەوڵێکی زۆری داوە بۆ کۆکردنەوەی کتێبی عیلم و شەرع بۆ خوێندنگای بیارە و بەوچەشنە کتێبخانەیەکی گەورەی بۆ پێکەوە نا و هەر کتێبێکی دەسگیر ئەبوو وەقفی ئەکرد سەر خوێندنگا و مۆری وەقفی خۆی لێ ئەدا. لە کتێبخانەی خوێندنگای بیارەدا سەدان دانە لە هەموو جۆرە کتێبێکی پێویست بە چاپ و بە خەت و گەلێ کتێبی نایابیش هەبوو.

بیستوومە ڕۆژێکیان شێخ لە سەر بەردەنوێژەکانی حەوزی خانەقا ئەبێ، پۆستەیەکی لە مووسڵەوە بۆ دێ، ئەیکاتەوە ئەبینێ بەدیاری بۆیان ناردووە. هەر لەویادا بەرماڵەکەی ڕائەخا و سوجدەیەکی شوکر ئەبا. لێی ئەپرسن لە شوکرانەی چیدا ئەو سوجدەیەی برد؟ ئەویش لە وەڵاما ئەفەرموێت: لە سەر ئەوە کە خوای گەورە کتێبی دینم بۆ ئەنێرێ خزمەتی دینی پێ بکەم، ئەگینا ئەگەرکەسێك بوومایە تانجییان بە

(٤) تا کردنەوەی خانەقای بیارە و حوجرەکانی دەوروپشتی، شێخ هەر لە مزگەوتی ناو دێ– کە مزگەوتێکی زۆر کۆنە و وا باوە لەسەرەتای داگیرکردنی ئەو ناوچەیەدا لەلایەن لەشکری ئیسلامەوە دروست کراوە – ئیرشادی کردووە و فەقێکانیش هەر لەوێ ژیاون و خوێندوویانە.

دیاری بۆ بنارد‌مایە ڕاوی پێ بکەم، چیم ئەکرد!

لەو کتێبە بەنرخانەی لە کتێبخانەی خوێندنگای بیارەدا هەبوون تەفسیری بەیضاوی بوو بە دەسخەتێکی زۆر جوان، توحفەی ئیبنوحەجەر لە چوار بەرگدا بە خەتی مەلا حامیدی کاتب، حاشیەی مەلا یەحیای مزووری لە سەر بەرگی یەکەمی توحفە کە تا باسی نوێژی جەماعەت هاتبوو، حاشیەی عەبدولحەکیمی سیالە کووتی لەسەر شەرحی شەمسییە بە دەسخەت، نوسخەیەك (سراج الطالبین)ی مەلا ئەبووبەکری موصەنیف لە عیلمی تەصەوفدا، مەکتووباتی ئیمامی ربانی بە دەسخەتێکی زۆر جوان، دوو دانە ئوستورلاب کە یەکێکیان وەستایەکی تەوێلەیی دروستی کردبوو، نوسخەییکی زۆر نایاب و کۆنی زیجی ئولووغ بێك کە بە شێوەیەکی یەگجار زۆر جوان و هونەرمەندانە نووسرابووەوە، هەروا گەلێ کتێبی تر هەبوون کە ئیستا ناویانم لەیاد نییە.

شێخ عومەرزیائودین عادەتی وا بووە هەرچەند خەبەریان بدایەتێ وا چەند فەقێیەکی بەڕێوەن، نزیك بوونەتەوە، هاتوون بۆ بیارە بۆ خوێندن، جلی خۆی ئەگۆڕی تا نەیناسنەوە و ئەچوو بە پیریانەوە، بوخچە و کۆڵەکانیانی لەگەڵ هەڵئەگرتن تا ئەیگەیاندنە خانەقا. لە شێخ عەلائودینی کوڕیم بیستووە وتی لە خزمەتی باوکما بووین لە دێی (گومە) لەو بەری سیروان، خەبەریان دایێ وا کۆمەڵێ مەلا و فەقێ هاتن بۆ زیارەتی شێخ، کە ئەمەی بیست دەستبەجێ هەستایە سەر پێ، کەوشی لەپێ نەکرد و کلاوەکەی سەریشی لابرد و بە پێی پەتی و سەری ڕووتەوە چوو بە پیری ئەو مەلا و فەقێیانەوە. منیش عەرزم کرد: قوربان تۆ بەشی ئێمەت نەهێشتەوە ئەگەر تۆ هەر سەرت ڕووت بکردایە، ئێمە پێیشمان پەتی ئەکرد. ئێستا کە تۆ سەریشت ڕووت و پێیشت پەتی کردووە، ئێمە مەگەر جلەکانیشمان داکەنین. فەرمووی: ڕۆڵە! ئەمە واجبی شەخسی منە، ئێوە حەقتان بەسەرەوە نییە.

شێخ عومەر زیائودین فەقێ و مەلای هەمیشە پێشی خەلیفە و موریدەکانی خستووە. جارێکیان هەندێ سۆفی لە دەنگی دەورکردنەوەی فەقێکان نارەحەت ئەبن و ئەیانەوێ نەهێڵن لە خانەقا دەور بکەنەوە. شێخ ئەفرموێت سۆفییەکان هەموو کۆ ئەکەنەوە، پێیان ئەڵێ، کێ بە دەنگی دەورکردنەوەی فەقێ سلووکی لێ تێك ئەچێ، خوا حافیزی بێ، بڕوا، لێرە نەمێنێ. مەلاو فەقێ بە کاری ڕێنموونیکردنی موسڵمانان دێن و قازانجیان بۆ هەمووانە، بەڵام ئێوە قازانجتان هەر بۆ خۆتانە. شێخ عومەر

ضیائودین زۆر جار بە پارەی خۆی جلوبەرگی بۆ فەقێ کڕیوە و فەرموویەتی خێزانەکانی جلەکانیان بۆ بشۆن. زۆر جاریش شتی وای کردووە کە خەڵك زانیویانە مەبەستی لەوە حورمەتگرتنی مەلا و فەقییە. بۆ نموونە گەلێ جار پێڵاوی لە ناو قەرەباڵغدا بۆ مەلای گەورە داناوە، لەگەڵ ئەوەشدا کە زاوای کەسێك وەك ئەولادی ئەو کەسە وایە و مەلای گەورەیش زاوای شێخ بووە، هەر بۆ ئەوە خەڵکیش چاو لەو بکەن و حورمەتی مەلا و فەقێ بگرن.

لە مەلاقادری سۆفیم بیست وتی: لە حوجرەکەی بەرانبەر خانەقا دائەنێشتین لە بیارە، فەقێیەکمان هەبوو هەموو شەوێ میزی ئەکرد بە خۆیدا و ئێمەیش چاوپۆشیمان لێ ئەکرد تا بە ڕۆژ وشکی ئەکردەوە. ڕۆژێکیان بەرلەوەی جیگەی ئەو فەقێیە وشك ببێتەوە شێخ هاتە حوجرەکەمان و لە سەر جێگەی ئەو فەقێیە دانیشت. ئێمەیش عەرزمان کرد یا شێخ تەشریفت لەویا دانەنیشێ، فەرمووی قەید ناکا. یەك دووجار دووبارەمان کردەوە، فەرمووی قسە مەکەن من پێم وتراوە لەم شوێنەدا دابنیشم. ئیتر ئێمە بێ دەنگ بووین.

شێخ عومەر ضیائودین تەنانەت جاروبار بە پێی ئارەزووی فەقێکانیش جووڵاوەتەوە. کە زانیویە فلانە شەو ئارەزوویان لێیە بڕۆنە سەر یەکێ لە باخە بەئیجارە دراوەکانی خانەقا بۆ تریێ دزی، خۆی لێ گۆڕیون و چووەتە ناویان وتوویەتی من ئەزانم کام درەخت تریێ زۆر و چاکی پێوەیە، لەگەڵتان دێم بۆتان دائەگرم، ئەوانیش بێ ئەوەی بیناسنەوە لەگەڵ خۆیان بردوویانە، لە ناو باخەکەدا بە دارەکەدا هەڵگەڕاوە و تریێیەکی زۆری بۆ کردوونەتەوە و هێناویەتەوە لە گەڵیان بۆ حوجرە. پاشانیش سەبەتەکەی خستووەتە ناو حەوزەکە و بەردێکی تێ خستووە بۆ ئەوەی بنیشێ و کەس پێیان نەزانێ. بۆ سبەینێ کە کابرای باخەوان زانیویە سەبەتەکەی دزراوە و تریێ لە درەختەکانی کراوەتەوە، هاتووە بۆ خانەقا بۆ شکات لای شێخ. شێخیش پێی فەرموو مەیکە بە هەرا چەندیان زەرەر لێ داوی خۆم بۆت ئەبژێرمەوە و با بڕوانین بەڵکو سەبەتەکەیشتیان خستبێتە ناوحەوزەکەوە و چوونەتە سەر حەوزەکە دیویانە سەبەتەکە لە بنیایەتی، دەریان هێناوە و زەرەری دزیەکەی بۆ کابرای باخەوان بژاردووەتەوە و کابرایش ڕۆیشتووە بە ڕێی خۆیەوە. لە مەلا ڕەحیمی برای مەلا سڵێمانی وشقوبەییم بیستووە ئەیوت هەژدە هەتیو بووین لە خانەقا ئەمانخوێند و شەو سەر و جاجمە دراوێکمان هەبوو خرمان پێ دائەپۆشی. گەلێ جار

شێخ بە نیوەشەو ئەهاتە سەرمان، سەماوەرێ ئاوی گەرم و هەندێ شەکری لەگەڵ خۆی ئەهێنا، یەکێ قەنداخێکی ئەداینێ و دایئەپۆشینەوە و ئەڕۆیی.

هەروا لە مەلاڕەحیمم بیست وتی شەوێکیان لەشم زۆر ئالۆشی ئەکرد، چووم بۆ نانەواخانەکەی خانەقا هەندێ ئاگر بێنم جلەکانم تێ وەشێنم. کە گەیشتمە نانەواخانە ئەبینم پیاوێکی چوارشانە بەرماڵێکی ڕەشی بەسەرەوەیە کولێرە ئەخاتە کوورەکە. کە چاوی پێم کەوت وتی ها ڕۆڵە ئاگرت ئەوێ؟ وتم بەڵێ. ئەویش هەندێ ئاگری بۆ دەردام و بۆ خۆیشی هات لەولاوە جلەکانی بۆ تێ وەشاندم. پاشان خۆم پۆشتە کردەوە و چوومەوە بۆ خانەقا. سبەی کە لە خەو هەستام دیم جامانەکەم دیار نییە. چوومە بۆ نانەواخانە. تەماشام کرد پیاوەکەی ئێوارە کولێرەی ئەخستە کوورەکە لەوێیە. پرسی ها ڕۆڵە ئەڵێی چی؟ وتم بەخوا ئیمشەو پیاوێ لێرە جلەکانی بۆ تێ وەشاندم. ئێستا سەیر ئەکەم جامانەکەم دیار نییە. وتی پشتێنەکەت بکەرەوە، بزانە نەکەوتووەتە پشتت؟ منیش پشتینەکەم کردەوە، تەماشا ئەکەم جامانەکەم لەبەینی کراسەکەم و کەواکەما لە پشتەوە گیر بووە. دەرم هێنا و بەستم بە سەرمەوە. ئەو پیاوە شێخ عومەر ضیائودین بوو.

شێخ عومەر ضیائودین وەك خۆی خزمەتی مەلا و فەقێی کردووە، خەڵکیشی هان داوە خزمەتیان بکەن. ئەگێڕنەوە جارێکیان یەکێ لە ئاغاکانی پژدەر لە بیارە ئەبێ عەرزی شێخ ئەکا ئەڵێ: ئامۆژگارییەکم بکە بە کارم بێ. شێخیش پێی ئەفەرموێت ئەگەر دینت ئەوێ خزمەتی فەقێ بکە، بۆت ئەبێ بە خێر و چاکە بۆ ئەو دنیات. ئەگەر دنیایشت ئەوێ هەر خزمەتی فەقێ بکە چونکە زۆر شوێن ئەگەڕێن و لە هەموو شوێنێ بە چاکە ناوت ئەهێنن. ئەگێڕنەوە جارێکیان شێخ عومەر ضیائودین ئەچێ بۆ مەریوان. لەو سەردەمەدا خوێندنگای ئاینی کەم ئەبێ لەو ناوچەیەدا. کە ئەگاتە دێی (کانی میران) ئەپرسێ ئەم دێیە خوێندنگای تیایە؟ ئەڵێن بەڵێ مزگەوت و خوێندنگامان ئاوەدانە و مەلا ئەوڕەحمانی ڕەشانی مەلامانە و چەند فەقێیەکمان هەیە.. ئەویش حوجرەی فەقێکانە. کە شێخ چاوی بە حوجرەی فەقێکان ئەکەوێ لە ولاخەکەی دائەبەزێ و بە پێ بەرەو ئەوێ ئەڕوا. کە ئەیشگاتە بەرەوە نیو سەعاتێك بە پێوە بەرانبەری مزگەوت و حوجرەکە ڕائەوەستێ، تا خەڵکەکە نارەحەت ئەبن. یەکێ لە موریدەکان عەرزی ئەکا یا شێخ عالەمەکە ماندوون، لە بەر ئەو هەتاوەدا وەستاون. شێخیش ئەڕواتە ناو مزگەوتەکە و خوێندنگاکە. لە ئەنجامی ئەوەوە دانیشتوانی

دێهاتی ئەو دەوروبەرە، هەموو دەست ئەدەنە مزگەوت و حوجرە کردنەوە و مەلا و فەقێ بۆ خۆیان ڕائەگرن.

شێخ ضیائودین ئەوەندە خزمەتی عیلم و مەلا و فەقێی مەبەست بووە، وەك بڵێی طەریقەتەکەی هەر ئەوە بووبێ. هەروەکو لە بیارە خوێندنگا و مەلا و فەقێی بووە، لە خانەقای بیاوێڵەش بوویەتی و مەلای خوێندنگاکەی ئەوێی شێخ عەبدولڕەحیمی کوڕی شێخ موحەمەد ئەمینی دەلووجەی قەرەداغ بووە، کە مەلایەکی گەورە بووە و گەلێ فەقێی بووە، تەنانەت شێخ ویستوویە وەك چۆن کچی خۆی لە مەلای بیارە مارە بڕیوە، کچێکێشی لەم مارە ببڕێ، بەڵام ئەم زۆری پێ نەچووە بە گەنجی مردووە.

ئەدەبیاتی شێخ عومەر ضیائودین

شێخ عومەر ضیائودین گەلێ شیعری ناسك و پەخشانی بەرزی هەیە. پەخشانەکانی هەموو لە شێوەی نامەدان کە بۆ ئەم و ئەوی نووسیوە. نازناوی شیعری (فەوزی) بووە، بەڵام جار جار نازناوی تریشی داناوە. شیعری بە کوردی (گۆرانی و کرمانجی) و فارسی و عەرەبی هەیە. من خۆم گەلێ نامەیم دیوە، بەڵام بە داخەوە ئەوکاتە گوێم بە کۆ کردنەوەو هەڵگرتنی ئەم جۆرە شتانە نەئەدا. یەکێ لەو نامانەی دیومن نامەیەکی بوو لە خانەقینەوە بۆ مەلا قادری مەلای بیارەی نووسیبوو، هەواڵی فەقێکانیشی تیا پرسیبوو. نامەیەکی تری بۆ حاجی شیخ عەلیی کوڕی شێخ موحەمەد صادقی وەزیری نووسیبوو لە دێی (تەرخان ئاوا). نامەیەکی تر بۆ (آصف الدیوان)ی نووسیبوو لە سنە سەرزەنشتی تیا کردبوو کە بۆچی لە جیاتیی ئەو مەسرەفە بێ سوودەی بۆ گەلێ شتی وەك بەربەرەکانێی هەندێ خزم و کەسوکاری خۆیی ئەکا، نایەت ڕەواقێکی گەورە لە مەکە و مەدینە دروست بکا ببێ بە ماوا و مەنزڵ بۆ حەسانەوەی حاجییانی ئەم وڵاتە کە ئەچن بۆ حەج. نامەیەکی تری بۆ بەگزادەکانی (ولەژێر)ی مەریوانی نووسیبوو گلەیی تیا لێ کردبوون لەسەر ئەوە کە بۆچی بە گوێرەی فەرموودەی خوا و پێغەمبەر مامەڵە لەگەڵ ئەو کەسانە ناکەن کە توهمەتی دزی و دەسپیسییان ئەدەنە پاڵ و لە جیاتیی ئەوە داوا لە شێخ و مشایخ ئەکەن بە کەشف و کەرامەت ڕاستی و درۆیی ئەو جۆرە کەسانەیان بۆ دەرخەن و پێیان ئەڵێ قسەی ئەو شێخانە بەرانبەر بە حوکمی شەرع قیمەتی چییە؟

لەم سالانەی دواییدا کە ئارەزووی کۆکردنەوەی کەلەپووری کۆنی مەردانی ئەم

ولّاتم کەوتە دڵ، توانیم چەند پارچە شیعرێکی شێخ عومەر ضیائودینیش، وەك هیی کەسانی تر کۆ بکەمەوە. هەروەها گەلێ نامەیشیم دەس کەوت کەوا هەموویان لەم کتێبەدا بڵاو ئەکەمەوە و دەسە و دامێنی کەسانی تریش ئەبم کەوا لە کۆکردنەوەی ئەم چەشنە بابەتانە کەمتەرخەمی نەکەن و هەرچۆن بێ هەر شتێکی لەم جۆرە بۆ سەرێکی ژیانی ڕوشنبیری و کۆمەڵایەتیمان کەڵکی هەیە. وا لە پێشا بەریز شیعرە کوردی و فارسی و عەرەبییەکانی بڵاو ئەکەمەوە و پاشانیش دێمە سەر نامەکانی:

چەند پارچە شیعرێکی بە دیالێکتی گۆرانی

١

قیبلەم وەردەنم.. قیبلەم وەردەنم
جـــــــــەوساوە ژاراو دووریت وەردەنم

چەنی دڵ و گیان شەرتێ کەردەنم
مەیل نەدەو وە کەس تا ڕۆی مەردەنم

دڵ یەند مەینەتان موسیبەت کێشان
تای تامڵ، ئازیز، جە دەستش بڕیان

پای سەبرش هاڵا شکست ئاوەردەن
پەوکە شەو تا ڕۆ ویردش ئەی فەردەن:

«فەڵەك داخ وە دڵ جەستەمدا بەردی
ژاراو دووریی ئازیزم پێم وەردی»

٢

قیبلەم ها بەردم... قیبلەم ها بەردم
داخ دووریی تۆ وە گڵکۆ بەردم

وە مەیل تۆوە ڕوو وە چۆڵ کەردم
ژار دووریی دەرد هیجران گشت وەردم

یانێ ئازیزم عەشق تۆم نەسەر
وە عەشق تۆوە ها شیم وەمەحشەر

تـۆ بـۆ بـــەو وەفـــا و مـــەیـل وەریـنت
بـنـمـــانـــە جـار جـار وە مـن جـەمـیـنت

بـنـمـــانـــە قـــامـــەت وەی زامـــەت وەردە
پـــەرێ ئـــەو قـــامـــەت داخ وە گـڵ بـــەردە

تـــا جـــەو ڕۆ دەم دەم وە بـــێ مـــدارا
(قد قامت) وا چوون هەر سات نەو سارا

چـونـکـە ذیـکـر تـۆن مـایـەی حـەیـاتم
وەشی و شادی و شەوق مایەی نیشاطم

جـــەو مـــەمـــاتـــەدا بـــا تـــۆم جـــەیـــاد بـــۆ
جـــەو عـــالـــەمـــەدا دڵ وە تـــۆ شاد بـــۆ

٣

وەشا نـــــــــازارێ لاونـــــــــا دڵان
جـــە وەخت خـــەزان، جـــە فـــەسڵ گـــوڵان

دڵان وەششان جـــــە نـــــازارانـــــەن
وەش ڕەنـــگـــیـــی گـــوڵان نمەو وارانـــەن

بـــولـــبـــول نـــاڵـــەشان خـــەیـــلـــێ وەسۆزەن
نـــیـــگـــای نـــازاران چـــاك دڵـــدۆزەن

ئەو وەشی و ئەو ڕەنگ، ئێد نـاڵەی سەحەر
گـردیـن بـان وە فـیـدای نیم نـیـگـای دڵـبـەر

قـنـیـاتم، قـووتم، زیـنـدەگـیـم، شادیـم
وەشیـم، وەش کـەیـفـیـم، جـەژن و ئـازادیـم

ئـــەوسا کـــە ئـــازیـــز لاونـــۆمـــەوە
وە نـیـم نـیـگـای نـاز تـاونـۆمـــەوە

ئـەودەم ئـارەزووم کـامـڵـەن یـەقین
فـانـی بـۆ جـەلام جـەمـع ئـافـیـلین

تـەنـیـای تـاك مـانـۆ پـاسە ئـەوسا بـی
غـەیـر پـێسەی ئـەوسا عـەدەم مـاوا بـی

چەند پارچە شیعرێکی بە دیالێکتی کرمانجیی خواروو

١

فـەقـیـهـی مـەدرەسەی تـەوحـیـدم ئـیـمـرۆ
فـەریـدی دائـیـرەی تـەفـریـدم ئـیـمـرۆ

ڕەزا نـابم کـە ئـەغـیـار بـێنـە مـەجـلـیس
کـە چـەوگـانـی قـەزای تـەبـعـیـدم ئـیـمـرۆ

نـیـیـە بـۆ ئـەو نـیـشانـە تـا بـنـاسرێ
بـە خـۆی مـن دافـیـعـی تـەردیـدم ئـیـمـرۆ
لـە تـەنـزیـهـا نـیـیـە هـیـچ کـەس ڕەفـیـقـم
چـرای کـاروانـی ڕێی تـەجـریـدم ئـیـمـرۆ

چـلـۆن کـا حـەمـدی بـاقـی عـەبـدی فـانـی
بـە عـیـسـیـان مـاوە ڕێی تـەحـمـیـدم ئـێمـرۆ

عـەلایـق دەردی بـێ دەرمـانـە (فـەوزی)
ڕەئـیـسی عـەسکـەری تـەجـریـدم ئـیـمـرۆ

٢

لـەپـڕ بـەردی ئـەجـەل بـۆ شیشەیـی عـومـرم نـەکـا بـێ زوو
فـیـدات بم دەستـوبـردێ، ساقـی یـا، جـامـی شەرابـێ زوو

چـیـیـە دنـیـا؟ ژنـێکـە هـەر شەوێ سك پڕ بـە صەد فـیـتـنـە
سبـەیـنـێ زوو بـە خـوێنـی جـەرگـی ئـەهـلـی دڵ ئـەکـا بێزوو

نەکو دەرچێ لە دەس فرسەت هەتا ماوم موغەننی دەی
دەفێ لێ دە بە کەف چاوم لەگەڵ نالەی ڕوبابێ زوو

پیالەی چاوی مەستی تۆ بە دەستی دڵ کە ئەینۆشم
مەزە فرمێسکی خوێنی دڵ، هەتیو بێنە کەبابێ زوو

گیای ئومێدی من وشکە لەژێر خاکی تەمەنادا
دەنالێ ڕەعدی دڵ هەر شەو لە بۆ شۆری سەحابێ زوو

حەیات شیر ئێنێ بۆ باغچەی ویصالی جانی جانانم
ڕەفیق ئامان لە بۆم بێنە لە زوڵفی یار تەنابێ زوو

کە دیم قەوسی بروێ لەیلا وتم هاواریەقین بوو لێم
وەکو مەجنوونی خێڵی حەی دەکەومە ناو سەرابێ زوو

لە دەرگای عەشقی تۆ کەوتم کە تێ فکریم لە عومری خۆم
مروروری دەهر و ئەیامی فەنا چوو وەك حوبابێ زوو

دڵم صەیدی گوروفتارە بە داوی دەردی هیجرانت
خەلاصم کە بە خێری خۆت ئەجەل ناگاهـ نەکا بێ زوو

دەسا لادە شەوی زوڵفت بکەم سەیری هەتاوی ڕووت
دەمی مردنمە ئاخ قوربان بکە ئیحیای ثەوابێ زوو

لە لەعلی لێوی لەیلا لاڵە مەجنوونی پەریشان حاڵ
مەکە مەنعی لە ڕێی حەقدا کە نادا ئەو جوابێ زوو

لە سەر بالینی غەم کەووم، دەلیل سا بێ تەماشات کەم
کە هاتی ڕامەوەستە، چاوەکەم، فەرموو خیطابێ زوو

دڵم خوێنە لە هیجری تۆ، تەمەنای خاڵی لای لێوە
دەخیلت بم خەلاصی کە لە ڕێدایە سەرابێ زوو

لە فەرقی فەرقەدەین بالاترە (فەوزی) هەوای عاشق
ئەگەر یارێ شکاری خۆی بکا گاهێ عیتابێ زوو

٣

کـولاهـی صیـحـەتم نـاوێ کـە عـیـللـەت تـاجـی ذیـللـەتمە
کـەوای عـیـزەت لـە بـەر نـاکـەم کـە قـیللـەت بـەرگـی ڕەحمـەتمە

لـە عـەیش و نـۆشی حـەیـوانـی ئـەمـن چ بـکـەم کـە ئـینسانم
خـەیـاڵـی بـێ بـەقـا بـۆچـی کـە ذیـکـری یـار خـیـللـەتمە

بـەشەر ئـەسڵـەن نـەبـوو نـاوی، مـەلـەك ڕێگـەی نـەبـوو قـەطـعـەن
لـە عـەرشی وەحـدەتـا وابـوو کـە ڕەحـمـەت جـێی مـەحـەبـەتمە

عـیـبـادەت بـۆ کـەسێ چـاکـە گـوروفـتـاری طـەبـیـعـەت بـێ
کـەمـن مـەفـتـوونـی جـانـانم چـە بـاکـی دەرد و عـیـللـەتمە

ئـەگـەر دڵـبـەر بـلاوێنـی هـەمـوو دەرد و بـەڵا خـۆشە
خـودا نـاکـەردە مـەیـلـی نـا، چ فـەرقـی سوقـم و صیـحـەتمە

کـە دیـم خـوێن جـاریـیـە ئـەمـڕۆ لـە جـەرگ و دڵ وەکـو سیلاب
وتم ئـەم شاهـیـدە کـافـیـی حـیسابـاتـی قـیـامـەتمە

مـەڵێ (فـەوزی) لـە فـەهـمـی خۆت مـەکـە فکری بـەتـاڵ هـەرگیز
ئـەوەی تـۆ تـێ دەگـەی چـاوم ئـیشاراتـی لـە خـیـللـەتمە

٤

لـە نـەشئـەی فـەیـضی عـیشقـی فـەخری عـالـەم دڵ مـوصـەفـایـە
لـە ژەنـگـی مـەعـصـیـیـەت شۆراوە سیـنـەم پـڕ تـەجـەلایـە

لە دەس تەزویری نەفس و مەکری شەیطانی لەعین دەرچووم
عـەجـەب بـاڵایـە ڕوتـبـەی عـیشقـم و نـەفسم تـەوەلـلایـە

مـەقـامـی عـاریـفـان بـێ زەحـمـەت و ڕەنـج و مـەشەقـقـەت دیم
لـە زومـرەی عـاشقـانم بـۆیـە عـالـەم لـێم تـەبـەڕایـە

لـە هـەرچـی ڕوودەکـەم وەك ڕۆژ عـەیـانـە چـی ڕومـوزاتـە
لـەطـایـف سەربـەسەر مـوستـەغـریـقـی ذیـکـری (هـو اللـە)یـە

لـه بـامـی عـەرشەوە پـەردەی حـیـجـابم لادرا یـەکسەر
ڕومـووزاتـی حـەقـایـق شوعـلـه بـەخشە، دڵ تـەسەڵـلایـه

لـه مـەیخـانـەی حەقیقـەت بووم بـه ساقیی مـەجلیسی ڕەندان
لـه حـەڵـقـەی دائیـرەی عیشقـا لـه بـەس جێگـەم مـوعـەڵـلایـه

کەسێ شوغڵی مەحەبەت بێ ئەبێ وەصڵی بە حەق تەحقیق
صەراحـەت پـێت دەڵـێم خـاڵی لـه هـەرنـوکتـه و مـوعـەمـایـه

لـه مـوژدەی ئـەم خـەڵاتـه خـوا بـه تـۆی دا مـوذنـیـبی ڕووڕەش
دەبـێ ڕۆح کـەی فـیدای شوبـاکـی ڕەوضەی ئـەو شەهـەنشایـه

٥

لـه سایـەی نـەخـلـی مـیـحـنـەتدا شەرابـی عـەیشی مـن کـوانـی
لـه نـەخـتـی خـیـلـلـەتـی جـانـان خـودا تـەقـدیـری وا هـانـی

ئـەوابـه هـەرچـی تـۆ دەیکـەی، عـیـقـابـه هـەرچـی مـن کـردم
بـه لـوطـفـی ئـەقـدەست بـاقـی بـپـۆشە کـردەیـی فـانـی

عەطا و لوطف و کەرەم هیی تۆ، خەطای بێ چاو و ڕاو لای من
بـه خـۆت یـەکـیـان بـکـه یـارەب بـه حـەقـی شاهـی گـەیـلانـی

لـه دەردی فـیـرقـەتـی یـاران و سەخـتـیـی ڕۆژی هـیـجـرانـی
چـلـۆن صەرعـی نـەبـوو و شەیـدا، فـەقـیـری دەرکـی عـوثـمـانـی

لـه خـیـطـطـەی عـەشقـەدا زانـیـا نـویساوە بـه خـەطـی غـەم
عـیـلاجـی دەردی دڵ نـاکـا کـەسێ وەك لـەعـلـی ڕومـانـی

بـه حـەقـی شاهـەکـەی نـەقشی، بـه مـیـهری خـالـید و عوسمـان
بـه فـاروقـی ئـیـمـام و بـاقـیـانـی جـەمـعـی پـیـرانـی

بـه تـەویـەی طـاعـەت و تـەوفیق، هـەتـا لای دائیرەی تـەحقیق
نـیشانم دەی، نـەجـاتم دەی لـه گشت خـوذلان و حـەیـرانـی

مەدە نیسبەت ئەتۆ (تائیب) لە یار ئەم زەحمەت و دەردە
کە تۆ خۆت موستەحەقی ئەم هەموو دەردە و پەریشانیی

٦

دەمێکە کاغەزت نائێتە لامان[٥]
عەجەب سستی لە پەیغام و سەلامان

(جەلی) دائیم دەبێ جیلوەی دیار بێ
لەنێو گێژاوی شەت بێ یا کەنار بێ

(عومەر) عومرێکە بۆ تۆ ئینتیظارە
لە شەوقی تۆ وەکو ئاو بێ قەرارە

چە ئێنصافێکە گاهێ ناوی نابەی
چە فیکرێکت هەیە بێ باکی تا کەی

حەیاتی من بە یادی تۆ مەنووطە
نەوازش چاوەکەم لایق بە خۆتە

دەبوو بۆ خاطری تەفریحی یاران
بکەی سەیر و صەفا وەختی بەهاران

بە بینی شارەزووری بێ زەڕ و زۆر
بچیتە کێوی هەورامانی پڕ نوور

شەوێ تا فەجری صادیق دابنیشی
بە ئوممێدی وەفا پێ ڕابکێشی

وەکو ئەو عالمانە مل بە حەق دەی
هەزار نادان ئەپێشی شەق و لەق دەی

ئیجازەی خەرقەو و تاج و موصەلا
بسێنی بۆ ڕەواجی کاری دنیا

(٥) شێخ ئەم پارچە شیعرەی بۆ حاجی مەلا عەبدوڵڵای جەلی نووسیوە.

لـه عـوقـبـا گـەر بـڵـێن بـۆچـی وەهـات کـرد
بـڵـێ دەفـعـی فـەسـادم بـۆ دوهـات[٦] کـرد

مـنـیش بـۆ دەفـعـی ئـەو مـەنـهـیـی قـەبـیـحـە
تـەلاشم کـرد بـە ئـەلـفـاظـی فـەصـیـحـە

لە ئەصلی دین و ئیمان بێ خەبەر بوون
لە هەی هەی قال و قوول و پڕ خەطەر بوون

بـەصـیـرەتـیـان نـەبـوو تـا حـەق بـزانـن
حـەق و بـاطـیـل جـۆی کـەن یـا بـزانـن

وەئـیـلـلا عـالـم و عـامـی و مـەشایـخ
هەموو موحتاج بەون هەم طیفل و ڕاسیخ[٧]

(٦) بە دوهاتیش و بە دیهاتیش ئەخوێنرێتەوە.

(٧) شێخ ضیائودین ئەم پارچە شیعرەی لەگەڵ نامەیەکدا بە مەلا عەبدولصەمەدی گۆجی شیواشانیدا کە یەکێك بووە لە موریدەکانی و خزمەتی مەلا عەبدوڵڵای جەلییش بووە- بۆ مەلا عەبدوڵڵا ناردووە. ئەویش بەم پارچە شیعرەی بنەوە وەڵامی داوەتەوە:

ئەمر نامەت بە دەستی گۆجی موخلیص
گەیشتە دەستی سستی عەبدی موفلیس

لـەپـاش بـۆیـدەن و بـۆسـیـدەنـی تـام
نـیـامـە سەر سەر و چـاوم بـە ئـیـکـرام

نیگاهم کرد هەموو لوطف و عیتاب بوو
بـە هـەم ئـامـێزشی قـیشر و لـوبـاب بـوو

سەلامـی مـن چـیـیـە بـۆ تـۆی بـنـێرم
ئەتۆی عەذب و فورات من تاڵ و سوێرم

جەلی ئیسمم، خەفی ڕەسمم، دو ڕەنگی
مـیـثـالـی مـەسئـلـەی کـافـوور و زەنـگـی

سوهـا بـێـچـارە قـوربـان چـۆن دیـارە
لـە وەختـێ شەعشەعـەی (شمس النـهـار)ە =

تاك

لـه دەستـی لـێوی لـەعلت چـاوەکـەم من جـان خـەڵاص نـاکـەم
بـه ڕۆح مـەر جـان بـکـەم زنجیر لـه حـەڵقـەی زوڵفـی تـاتـارت

= (عـومـەر) عـومـرێکـه گـەر مـەیـلـی لـه لامـه
ئـــەدی بـــۆچ مـــەرکـــەزی دەرد و بـــەڵامـــه

ئەتۆی بێ ڕەحم و بێ ئینصاف و بێ باك
وەئـیـلا مـن لـه بـەرپـێتـام وەکـو خـاك

حـەیـاتـی مـن لـه دووریـی تـۆ مـەمـاتـه
عـەجـائـیب بـەستـەیـێك و ئـیـرتـیـبـاطـه

هـەمـوو عـومـرم بـه پـایـز چـوو لـه هـیجران
بـەهـارم هـیـچ نـەدی بـۆ گـەشت و سەیـران

بـه قـوربـان شارەزووریێ چـۆن بـبـیـنـم
زەڕ و زۆرم نـیـیـه شاقـاو هـەڵـێنـم

لـەبـاتـیـی کـێوی هـەورامـانـی پـڕ نـوور
لـەژێر کـێوی غـەمـان کـەوتـوومـه وەك موور

ئـەگـەر لـوطـفت بـبـێ پـێ ڕادەکـێشم
لـه قـافـڵـەی مـەطـڵـەبـێ هـەردەم لـه پـێشم

ئـەوەی ڕۆژێ کـه تـۆم دیـوه لـه بـەغـدا
مـلـم داوه بـه حـق وەڵا وەبـیـلا

وەلـێ تـۆ دەرحـەقـم بـێ ئـیـلـتـفـاتـی
نـیـیـه پـەروات بـه ئـیستـیـحـقـاقـی ذاتـی

« بـه ظـاهـر از سوی الـلـه در تحاشی»
بـه بـاطین نـەجـمـەدیـنـی شێخ تـراشی

لـه بـۆنـەی بـەعـضێکـی نـادانـی بـێ فـام
له جێی من بەر شەقی دەم ئەو بەر لەقەی دام =

چەند پارچە شیعرێکی بە زمانی فارسی

١

مکن در جسم و جان منزل که آن دون است و این والا
قدم زین هردو بیرون نه، نه اینجا باش و نه آنجا

عجب نبود که از قرآن نصیبی نیست جز نقشی
که از خورشید جز گرمی نیابد چشم نابینا

= ئیجازەی خەرقەو و تاج و موصەللا
بسێنم بۆ رەواجی کاری دنیا

فرە خۆشە، گەلێ خاسە، بەجێیە
وەلێ گەر حەز بکەی ئێرەیش ئەوێیە

لەلای تۆ قورب و بوعد هەردوو یەکێکە
بڵێ هەمبانە بگرە ئاردی تێ کە

لە بەر شێخان ئەگەرچی دین بڕاوە
بە تێغی تۆ زوبانی من بڕاوە

هەموویان قاطیعی رێگەن بە حەدی
ئەوەن میصداقی ئایەی (لا یهدي)

وەلێ بۆ خاطری تۆ بەندەیانم
زوبان دەگرم لە حەقیان تا بتوانم

لە پاشی تۆ خودا بۆ خۆی عەلیمە
لە کەرکووکێ دوعاگۆی (شێخ عەلی)مە

لە نامەکەی شێخ ضیائودین و وەڵامەکەی مەلا عەبدوڵڵاوە بە ئاشکرا دیارە کە شێخ بە شانازییەوە داوا لە مەلا ئەکا ببێ بە موریدی و بچێ بۆ لای بۆ هەورامان و ئەمیش عوزر بەوە دێنێتەوە کە مەنسووبی شێخ عەلیی تاڵەبانییە و سەرەڕای ئەوە شێخانی ڕاستەقینەی وەك شێخ عومەر و شێخ عەلیی لێ دەر کەی، زۆر حەزی لە هاوڕێیەتیی شێخان نییە.

جمال حضرت قرآن نقاب آنگه بر اندازد
که دارالملك معنی را مجرد بیند از غوغا

بمیر ای دوست پیش از مرگ اگر همی زندگی خواهی
که ادریس از چنین مردن بهشتی گشت در دنیا

به حرص ار جرعه‌ای خوردم مگیر از من که بد کردم
بیابان بود و تابستان و آب سرد و استسقا

به خلوت ازچمن تا کی، به فکر خویش دراندیش
به یاد غزنوی با من بیا یکدم سوی صحرا

به‌دام آرزو بودن عبودیت کجا باشد
بری از دام خودبینی برد بر بام(أو أدنی)

به فکر موسیء گستاخ در کاخ فنا دعوی
بمیر و باز پرس اول کجا بودی برو آنجا

بیرون از کشتی هستی چو هستی واصلی آنجاست
یکی بینی، یکی دانی، نه‌دعوی هست و نه غوغا

جمال آفتاب صنع قدرت را نبیند کس
مگر در پرده‌ء ابرش بخواهد عاقل و دانا

ولی را در کار خویش جستن کار دانا نیست
بشر مظهر بود جانا براه مظهر آجویا

چو چشم منکران را حسن او دیدن نشد امکان
عجب نبود که نورآن بود پوشیده از اعمی

۲

خرقه را در گرو مهر تو دادن أولی
بسته در را به وفای تو گشادن أولی

سبحه و شانه و اسباب نباید به نظر
جان و دل را به ره یار نهادن أولی

آنچه از خلق رسید جمله چو فانی و فنا است
جان و دل دادن و مهر تو ستادن أولی

در نعیم ار نبود جا و مقامی جانا
بر در عشق تو چون خاك فتادن أولی

گر نه مقصود بدی مهر و وفا در عالم
(فوزیا) از شکم دهر نزدان أولی

٣

رخم چو برگ خزان از غم بتان زرد است
همیشه عارض من از غبار غم گرد است

بود غذای دل عاشقان ز خون جگر
که مال و نعمت دنیا نصیب بی درد است

کسی که اهل محبت بود درین عالم
ز عیش و عشرت دنیا همیشه دلسرد است

٤

فیض جنون به نشئهء صهبا برابر است
یك خون دل به لعل مصفی برابر است

بی درد عشق هیچ کسی قرب حق نیافت
یك ذره غم به جمله أشیاء برابر است
یك قطره اشك ار چکد از چشم عاشقان
میدان یقین به گوهر یکتا برابر است

یك لحظهء توجه خاطر به اهل حق
با فیض صبح و با شب یلدا برابر است

مـردن بـه درد عشق ز هـجـر پـری وشان
بـا زنـدگـی خـضر و مسیـحـا بـرابـر است

٥

چـو مـیـرم بـر هـمـه قـائـم مـقـام است
نـدیـمش طـالـع بـخت و سلام است

بـه انـصاف و بـه دل و دادخـواهـی
کـمـیـنـه خـادمش آن شاه عـام است

چـو نـوشیـروان بـه درگـاهش هـمـیشه
دوصد بـالاتـر از زریـن غـلام است

خـودش مـحـمـود و طـالـع یـار و مـحـمـود
(بـحـمـد الـلـه) کـه مـحـمـودش مـقـام است[٨]

٦

هر کجا خاری است آنجا فرش دیبای من است
هر کجا زاری است و ناله جا و مأوای من است

گـوش کـن تـا قـوس را آنـجـا نـاموسی نبود
نـالـه‌اش هـردم ز ضرب دست الای مـن است

هـر کـجـا دردی بـود در عـالـم عـرفـان بـلـی
آن هـمـه از غـلـغـل صبـهـا و مـیـنـای مـن است

بـنـدهء آزاده را (فـوزی) کسی گـویـنـد کـو
بـا خـبـر از لـذت فـقـر و تـمـنـای مـن است

(٨) شێخ ضیائودین ئەم پارچە شیعرەی بۆ مەحموود پاشای جاف نووسیوە بۆ پیرۆزبایی لێکردنی بەقایمقامبوونی. مەحموود پاشا ئەم شیعرانەی لە ساڵی ١٢٨٤دا لە کەشکۆڵەکەیدا نووسیوەتەوە کە ئێستا لە کتێبخانەی خوا لێخۆشبوو حەسەن بەگی عەلی بەگدایە. لە کەشکۆڵەکەدا نووسراوە شێخ کاتێ ناردوویە کە پاشا لە مەنزڵی سەر (سوورەجۆ) بووە لە شارەزوور.

۷

بـــی هـــوشیـــم از دست دل زار و زبـــون است
گه عاقل و گه مست و گهی شور جنون است[۹]

از داغ فـراق قـــــد دلـــــدار جفـا جـــــو
الـــف قـــد عشاق مـــثـــال خـــم نـــون است

از حسرت لـعـــل لب مـیـگـون تـو جـانـا
هر ساعتم از چشم روان چشمهء خون است

عشقت ز کـفـم رشتـهء تـدبـیـر بـرون کـرد
دل بستـه بـه تـقـدیـر و نـدانـیـم کـه چـون است

مـــرغ دل کـــوکب ز دل سیـــنـــهء نـــالان
فـریـاد و فـغـانش ز فـلك رفـتـه بـیـرون است

۸

کـرد دل زیـن دیـار مـیـل خـروج
هـمـچـو روحـی بـوجد میل عروج

سد نـــمـــوده است شه ره اطـراف
هـــمت پـــیـــر داده راه بـــروج

(فـوزیـاً) ازنـظـر نـدانـی و راه
رو بـخـوان (والسمـاء ذات بـروج)

۹

هـمت پـیـرت هـمـه جـا یـار بـاد
لـطـف خـدا یـار و مـددکـار بـاد

(۹) لەم غەزەلەدا نیوەی یەکەمی بەیتەکان هیی شێخ ضیائودین و نیوەی دووەمیان هیی نەجمودینی کوڕیەتی.

مـن ز هـمـه بـی خـبـر و غـافـلـم
گـر سخـنـی هست بـه سر کـار بـاد

رشته که جز مهر و وفای تو است
بـر سر و گـردن بـه مـثـل مـار بـاد

دل که اگر بر سر زلف تو نیست
گـــردن او بستـــه بـــه زنـــار بـــاد

نشتـــر فـــولاد بـــه چشم ار زنـــی
گرنه خوشم در گل و دل خار باد

(فوزي) اگر عشق نه از راحتی است
گـــلشن زلـــفت ز بـــرم مـــار بـــاد(۱۰)

۱۰

عـمـر بـا مـصطـفـی دائـم وفـا کـرد
ازان بـــطـــلان حـــق از یك جـــدا کـــرد

هـــرانـــکـــو حـــق بـــود حـــق گـــو بـــود او
یـقـیـن در هـر دو عـالـم خوش صفا کرد

مـخـالـف چـون مـخـالـف بـود کـارش
بـــه چـــاه حسرت و ذلّـــت جـــفـــا کـــرد

۱۱

از حسن طـــالـــعـــم اثـــری دستـــگـــیـــر شد
چـنـدانـکـه خـانـهء دل ویـران مـنـیـر شد

سـیـبـی بـه مـن رسـیـد ز لـطـف لـطـیـف یـار
کـــان را لـــطـــائـــف دل سیـــنـــهام اسیـــر شد

(۱۰) شێخ ضیائودین ئەم چەند شێعرەی بۆ مەحموود پاشای جاف نووسیوە. لە ڕووی کەشکۆڵەکەی پاشا نووسیومەتەوە.

بـــویش دل فسردهء مـــارا حـــیـــات داد
حسرت دهـــنـــدهء نـــفـــحـــات عـــبـــیـــر شد

۱۲

هـــر جـــا کـــه دویـــدیـــم هـــمـــه درد و الـــم بـــود
هـــر سو کـــه شنـــیـــدیـــم خـــبـــر مـــاتـــم و غـــم بـــود

بـــــرادر جـــــفـــــا داد مـــــرا جـــــاه وفـــــایت
افسوس کـــه بـــر کـــوی غـــمت راه بـــه یـــم بـــود

هشیـــــار خـــبـــــردار ز بـــــی هـــــوشی مـــــاشد
زان رو هـــمـــه دم یـــار هـــواخـــواه عـــدم بـــود

تـــــرك سر و جـــــان و دل و آسایش کـــونین
در راه تـــمـــنـــا است نـــخستـــیـــن قـــدم بـــود

هـــر زخـــمـــی کـــه از تـــیـــر غـــمت بـــر دل مـــن شد
در دار بـــقـــاء بـــهـــر مـــن آن خـــط قـــلـــم بـــود

آنـــرا کـــه بـــود روی بـــه کـــوی تـــو نـــگـــارا
کـــی رو بـــه سوی تـــخت کـــی و مـــیل بـــه جـــم بـــود

زالایش امـــکـــان چـــه‌نـــد کـــنـــد طـــالب دلـــدار
ایـــن حـــادثـــه‌اش نـــفس بـــه بـــازار قـــدم بـــود

۱۳

بـــزرگـــان را بـــود مـــعـــتـــاد دستـــور
کـــه نـــنـــمـــایـــنـــد سلـــیـــمـــان ظـــلـــم بـــر مـــور

بـــلـــی بـــاشد بـــه مـــجـــنـــون چشم لـــیـــلـــی
کـــه مستـــان شیشه‌گـــر دارنـــد مـــنـــظـــور

گـــــدا و شاهـــــرا بـــــا هـــــم بـــــودکـــــار
کـــه بـــوده ایـــن روش مـــعـــلـــوم و مشهـــور

۱٤

دور ز خسرو زمـــان لشکـر غـم کشیـده صف
کرده به تیغ و تیر نی سینه و دوش و دل هدف

دست فـــــــراق را نسبت آه یـــل وصال مـــا
داد شکست عـاقـبت لـعـل امـیـد را خـزف

قـطـرهء مـهـر و خـال رو ای مـه مـهـربـان مـن
هست در یـتـیـم دل جـای قـرار چـون صدف

تـا کـه وفـات یـافـتـم، جـان بـه جـفـات بـاختم
یـــافت ز چـــاه راهـ را یـــوسف مـصر پـر اسف

افـعـی زلـف تـا زده حـلـقـه بـه دور خـال و رو
گفت حیات و ظلمت این ماه به عقرب آن طرف

روی امـیـد سوی تـو مـانـده بـه آرزوی تـو
گشتـه قـدم چـو مـوی تـو داده ز کـف غـم سلف

دیـد رخ تـو مـانـی او گشت ز شوق فـانـی او
سینهء خود نموده دف، میزندش به کف به کف

سیـصد و ده ازان مـا، داغ غـمت بـه جـان مـا
مانده ز رتبهء رسی تا که (عمر) به سه شرف

حـال(عـمـر) خـراب شد، زاتش دل کـبـاب شد
مـنفعل از تو آفـتـاب، ای بـه غمت نـهـان شغف

۱۵

نـه طـالـبـم بـه جـاه و جـلال و مـنـال و مـال
نـه شایـقـم بـه زیـور و زلـف و بـه خط و خـال

نـه طـالـبـم بـه قـامت سروی کـه در چـمـن
نـه راغـبـم بـه الـفت خـوش خـوی مـه جـمـال

فـــانـــی ز عشق را چـــه هـــوای دگـــر بـــود
نـــفس ورا هـــوا و تـــمـــنـــی کـــجـــا مـــجـــال

نـبـود بـه سر هـوا ونـدارم خـیـال هـیـچ
جـز بـنـدگـی پـیـر نـکـوکـار بـی هـمـال

گـر دست مـیـرسد بـه غـلامـی حـضرتش
بـاشم کـمـیـن غـلام سگـانش بـه جـان و مـال

مـرد ره اطـاعت و جـان بـر کـف طـلب
دل بر رضای دوست شب و روز و ماه وسال

صدر جـهـان کـمـیـنـه غـلام است مـر مـرا
آن دم کـه جـای پـای سگـانش کـنـم مـجـال

روی وفـای دوست بـه سویـم اگـر بـود
گـویـم جـواب مـنـکـر رویت بـه یـه‌ك تـعـال

ایـن آن سعـادت است کـه (فوزي) بـه‌حسرتش
دائـم دلش شکستـه و لب خشك و شور حـال

١٦

داد مـرا چـرخ بسی گـوشمـال
بـا دل و جـان هست مـرا زو مـلال(١١)

پـایـهء شادیـم خـراب از وی است
شمس صفـا را بـود ازوی زوال

جـوهـر امـیـد کـنـد پـر عـرض
از مـرض عشق رخ و زلـف و خـال

(١١) شێخ ضیائودین ئەم بارچە شیعرەی بۆ لاواندنەوەی یەکێ لە خێزانەکانی وتووە، لام وابێ دایکی شێخ نەجمودین بووبێ.

زد ز جفا سنگ به مینای عشق
کرد به غل گردن عیشم وبال

سوخته از آتش غم جان من
مرغ وفا ریخته زو پر و بال

شکوه برم پیش کدامین طبیب
با که توان گفت همی درد حال

کیست ستاند ستم از وی که تا
شرح دهم درد دل حال بال

داد مرا تاج کرامت ز عشق
لیك به سر داغ نهاد از خیال

داد مرا دلبرکی نازکك
دل ده و دانا به همه حال و قال

سرو چمن پای به گل زو خجل
گفته بنفشه تو به حالش بنال

سنبل و فندق چو گل بسته کبك
داغ ذقن، روی دهن، موی خال

گل چو ریاحین دگر صبح و شام
چشم به راه اثری ذی الجلال

سبزه به شب نم شده شب بو که صبح
روی چو خورشید بردارد جمال

داغ فلك نیست یکی تا بود
صبر به دل ایکه تو گویی منال

در شب شنبه به صفر هشتمین
کرد قضا از قدرم پایمال

بـرد بـه خـاك آن دل و آن جـان مـن
داد مـــــرا حسرت آن خـوش خـصال

ريـخت بـــه دل خـــار غـمـــم از فـــراق
نـيست مـجـال ديـگـر اى دل بـنـال

صبـــر كـــجـــا تـــا شودم دل نـــواز
فـكـر كـجـا تـا دهـدم يك مـجـال

داد فـقـيـران كـه ستـانـد ز چـرخ
كـيست كـنـد دعـوى بـى دست و بـال

گشت كـمـان قـامت الـفـم چـو نـون
پشت فـرح از غـم هـجـران چـو دال

هـر چـه كـنـد خـالـق ديـو و پـرى
هست زبـان در هـمـه بس كـنـد و لال

وصل و فـــراق و غـــم و شادى و شوق
جـمـلـه بـود خـلـق بـه حـق آن دوالّ

گـرچـه بـظـاهـر هـمـه ضد هـمـنـد
لـيك هـمـه در هـمـه پـيـدا بـه حـال

يـعـنـى عـدم مـايـهء اصل وجـود
هـم عـدم از وى طـلـبـد ايـن خـصال

بـــاغ عـــدم داد شمـــا را وجـــود
چشم وجـود است بـه آن مـاه و سال

مـوت كـجـا ديـد كسى بـى حـيـات
چشم حـيـات است بـه سوى زوال

ارهء غـم تـاكـنـدت فـرق فـرق
غـرق كـنـد خـويش بـه لـوح مـثـال

مـــایـــهء شادی غـــم و صحت، فـــرح
نـیك نـگـر حـق بـود ای ذا الـکـمـال

هـجـر نـوید آنـگـه کـه وصلش بـر است
چشمـــکـــهـــایش بـــه هـــوای وصال

بـــاش بـــه غـم شاد و بـگـو بـا سرور
«کـلّ لسانـی بـنـعـوت الـجـلال»

هست بـــــقـــــا آیت ذات خـــــــدا
غـــیـــر خـــدا بـــر سر راه زوال

گـفت قـلـم بـا خـرد ای بـی خـرد
(حیّ غفور)[۱۲] است بـگـو رمـز سال

۱۷

تـرك فـرمـا جـمـلـه اوهـام و خـیـال
سعـی کـن بـا شرع در تـحـصیـل حـال

حـــال را بـــا قـــال بـــاشد هـــمسری
او بـود رهـرو کـنـد ایـن رهـبـری

تـــا مـقـــال و حـرف را بـاشد مـقـــام
هست عـرفـــان را بـدو گـفت و کـلام

چـون مـقـام حـرف جـمـلـه شد خـراب
رو ز درگـاه حـقـایـق بـر مـتـاب

گـر حـقـیـقت یـار بـاشد ای رفـیـق
نـبـودت کـاهش بـه اصحـاب طـریـق

جـمـلـه را یـکسر هـمـی دانـی بـه دل
جمله را خوش بو همی خوانی چو گل

(۱۲) به حیسابی حەرفەکانی ئەبجەد ئەکاتە ۱۳۰٤.

۱۸

دیوانه نیستم که به دنیا کنم غرور
شیدا ز حرص نه که به میدان زنم دهل

عامی خیال نه که شوم شادمان به‌هیچ
ناسی خویش و جاهل و طالب به روی گل

از صدق گویم این دو سخن ای مراد خلق
درویشم و سزای جفایم ز جزء و کل

۱۹

ز دشت بیخودی میآیم، از وضع ادب دورم
جنونی گر کنم ای شهریان عقل معذورم(۱۳)

به سر دارد هوای کوی جانان این دل بیدل
نباشد زین سفر دیگر مطالب هیچ منظورم

کسان را کز عروج روح باشد بهجت و شادی
خروج از عالم کثرت به وحدت داشت مسرورم

دل شوریدهء ما را نشاید بستگی با کس
که شاه بیدلان آری چنین فرمود دستورم

ندارد حالت معلوم در دیوان اهل دل
ز غیرت حضرت مولا ز عالم کرد مستورم

گدای درگه یارم، امین سر هر کارم
اسیر قید افکارم، ز لطف شاه منصورم

به بازی نامدم بر در، نباشد شاهیم بر سر
بقایی یافتم مطلب، فنا فرمود مجبورم

(۱۳) شێخ ئەم پارچە شیعرەی لەو کاتەدا وتووە کە گەیشتووەتە شاری سنە لە ساڵی ۱۳۱۲ی هیجرەتدا.

فـتـاده در ره دل، بـر فشانـده خـاك ره بـر سر
به صورت گرچه ویرانم، به معنی بیت معمورم

نـبـوده ذره در عـالـم، نـدیـدم آدم و خـاتـم
تـجـلای جـمـال مـهـر جـانـان کـرد مشهورم

فـدای ساقـی و صهـبـا نـمـوده غـیـر مـولا را
تشکـر مـیـکـنـم، واللـه نشاید گـفت مـعذورم

وفا داری بهارا جو، (ضیا) از خویشتن میگو
نـعـیـم جنـة الـفردوس زیـن ره هست مـیسورم

۲۰

گـلشن شوق بـی وجـود نسیـم
گـلـخـن مـحـنت است و نـار جـحـیـم

بـر در مـحـنت ارنسیـم وزد
ارم جـنت است و جـای نـعـیـم

(فوزي) از قـیـل و قـال صرفـه نـدیـد
ای خـوشا قـلـقـل سبـوی قـدیـم

۲۱

(دار الإحسان) از مـن بـیـدل خـراب
(الأمـان) از زحـمت مـا (الأمـان)

خـلـق از حسن نـهـاد خـویشتـن
خـوانـده مـا را اهـل خـیـر و غـیب دان

لـیك خـود دانـم سگ از مـن بـهـتـر است
در وفـا بـهـر شکستـه استـخـوان

نـه وفـا دارم نـه وصف خـوش نـهـاد
چشم پـوشیـده ز خـود بـهـر دو نـان

عـــیب خـــود را(فـــوزیـــاً) اصلاح کـــن
وا مـــکـــن چشمت بـــه عـــیب دیـــگـــران

۲۲

جـانـا مـگـو و بشنـو حـرفـی ز قـلـقـل مـی
تـا کـامـیـاب گـردی از شغـل مـی پـرستـان

ئـیـنـجـا سخـن نـبـاشد حـرف و بـیـان نـبـاشد
بی هوش و بی زبان آی تا خود شوی زمستان

اخـتـر بـه بـزم رنـدان ساقـی گـرو نـبـاشد
کـی مـی حـیـات بـخشد از دست غـیـر مستـان(۱٤)

۲۳

ای یـــاد تـــو مـــونس دل مـــن
ذکـــر تـــو ضیـــای مـــحـــفـــل مـــن

فـــریـــاد و فـــغـــان و اشك خـــونـــیـــن
در دهـــر جـــفـــا است حـــاصل مـــن

بـــا چشم سیـــاه و تـــیـــر مـــژگـــان
هستـــی بـــه یـــقـــیـــن تـــو قـــاتـــل مـــن

(۱٤) شێخ ضیائودین ئەم چەند بەیتەی لە وەڵامی ئەم چەند بەیتەی تری بنەوەدا نووسیوە کە حاجی ئیکرام ناوی بوخارایی کە یەکێك لە مەنسووبەکانی بووە- بۆی نووسیوە:

ای طـــاق ابـــروانت آرامـگـاه مستـان
وی خـــاك آستـانت مأوای بت پـرستـان
مـا خـود بـه درج لـعلت بستیم دل ولیکن
کی زان و هان براید مقصود تنگ دستان
کس بی جراحت دل زان لب نیافت کامی
هـرگـز طـبـیب نـدهـد شربت بـه تند دستـان

صد یـــار کشی و خـــون بـــریـــزی
در بـــار وفـــا است حـــاصل مـــن

(فوزي) چـه کـنـی فـغـان کـه حـل شد
از تـــیـــغ نـــگـــار مشکـــل مـــن

٢٤

پـیـر پـیـران شیـخ عـثـمـان قـطب دیـن
شـــاهـــباز آشـــیـــان اوج دیـــن

پـــادشاه تـــخت تـــمـــکـــیـــن و رضا
یـــافت زو عـــالـــم هـمـه نـور یـقـیـن

عـــهـــد او وسواس درمـــانـــده خـــجـــل
بـــاشد (الـخـنـاس) خـود خـوار و حـزیـن

ذره ذره مـــــلت و امت هـــــمـــــی
سوده بـــر درگـــاه اخـــلاصش جـبـیـن

شیـعـه و سنـی بـه صدقش مـتـفـق
جـمـلـه گـفـتـنـدی کسی نـبـود چـنـیـن

گـر هـمـی خـواهـی مـقـام و مسکـنش
در(نبي) خـــوان آیـــــهء (والصالـحین)

گـر نـجـات از دیـو شیـطـان بـایـدت
خـاك درگـاهش بـه سر کـن خـوش نشیـن

بـر فـلك خـیـل مـلك یـا غـبـطـه زو
مـحـرم اسرار حـق بـا مـرسلـیـن

بـر سمـاء جـولان روحش بـا فـتـوح
بـا جسد شمس است لـیـکـن بـر زمـیـن

بـی(وفـا) نـبـود (ضیـا)، نـور (بـهـا)
مـاه و مـهـرنـد از یسار و از یـمـیـن

۲۵

جـذبـهء عشق مـرا کشت، حـریـفـان مـددی
شاهـد فـتـنـهء فـتـان حـبـیـبـان مـددی

من در این دامگهم نیست خلاصی اصلاً
پـیـچ و تـاب شکـن زلـف پـریشان مـددی

نـاوك چشم کـنـد قـتـل مـن خستـه بـیـا
ای بـهـای دیـهء خـون شهـیـدان مـددی

نـفس را بـاز هـوا کـرد گـرفـتـار هـوس
قـبـلـهء شام غـریـبـان، شه گـیـلان مـددی

دل نهان سّر عیان از که عیان جوید باز
نـور اخـفـی مـددی، روح بـزرگـان مـددی

آدم و نـوح و ابـراهـیـم نـبـی بـا عـیسی
همچو موسی به درت خواسته نالان مددی

خـفـتـه بـختـم چـه کـنم شیفـتـه و سر گردان
جان من، غوث زمان، قبلهءجانان مددی

روز بی مهر رخت همچو شب دیجور است
شمس روز، ماه جبین، مخزن عرفان مددی

بـر لب جـوی سرشکـم قـددل جـوی تـو کـو
سر دمن، نخل چمن، گلشن مستان مددی

بـادهء وصل تـوام کـرد بـه جـان سودائـی
شاه دین، ماه جبین، مظهر جانان مددی
زلـف در راه صبـا در چـمـن حسن بـیـا
قـوس ابـرو مـددی، نـاوك مـژگـان مـددی

خـال بـر کـنـج لـبت حـال مـرا واژگون کـرد
شربت صحـبت جـان، چـاه زنـخـدان مددی

پـرورش گـر نـکـنـد شاه بـخـارا چـکـنـم
شه گـیـلان مـددی، حـضرت عـثـمـان مـددی

جان به لب آمده از هجر تو ای مصر مکان
ای تـجـلای خـدا، یـوسف کـنـعـان مـددی

مـعـرفت گـر نـبـود راه نـه بـر مـقـصود است
ای دلـیـل کـرم و خـضر غـریـبـان مـددی

(فوزي) ار نیست به خود راست ولی هست به تو
چشمـهء رحـمت و امـیـد مـریـدان مـددی

٢٦

مرا چون مصطفی باشد صفای جان و دل جانا
جفاجو نبود آن ذاتی کند با مصطفی یاری

خدایا شاد کن عبد و وفایش پیشه‌اش فرما
وفا شرط کمال دین و ایمان است از باری

بـرو تـو آیـهء (أوفـوا) بـخوان انـدر کـلام حق
بـیـا تـا اهـل دل بـاشد مـددکـارت بـه ستـاری

مـرا نـبـود مـرامـی جز وفـا بـا مـصطفی جـانـا
کـنـد خـلـقم اگر لـومـی، زنـد گر طعـنـه اغـیـاری

بـه (فوزي) مـهرورزیـن طریقت مـعرفت بـاشد
که بـاشد گاه و بی گه در خیال و ذکر غفاری

٢٧

خـــر ویسی کـــجـــا بـــریـــدم دست
بـــر ویسی بـــگـــو بـــریـــد کـــه هست

هست را کس بـــه دل بـــه نـــیست نـــکـــرد
نـــفس را پـــرس کـــو کـــه چـــیست نـــکـــرد

نفس پیرگر قبول بود
نفس را زان بسی ملول بود

باکی از حال و مال باکی نیست
آن کسی را خیال پاکی نیست

من دعا میکنم وغا نکنم
بهر تو ترک مدّعی نکنم

۲۸

چون شوی منسلك به زنده دلان
بشکفد غنچه‌ات چو روی گلان

ای خوش آنکس که مست با مستان
در خرابات گشت همدستان

در ره خدمت خدا جویان
کرده جان را فدای حق گویان

دست در دامن صداقت کار
چون سگ صحب کهف تا در غار

۲۹

بوبکر وعمر، علی و عثمان
از صدق و وفا شدند جانان

دونان به دو نان شده گرفتار
مانده خجل و شده ستمکار

روزی به شما حواله باشد
کی کس به امید خاله باشد

رزاق یکی است در دو عالم
حی است و حکیم، قدیر و عالم

(فوزي) تـو کـجـا و حـد تـوحـيـد
عـمـلـی است بـرون ز قـيـد تـجـديـد

بـــرادر تـــو حـــائـــل اضافـــات
تـا غـم نـخـوری بـرای مـا فـات

رباعیات

احد بـه تـاج مـحـمـد کـمـر چـو بسته نمود
بـه اربـعـيـن نـبـوت نـهـاد سر بـه سجـود
مـرا بـه يـاد وی آنـدم سرور بـود بـه دل
قصور و حور به فکر و خیال هیچ نبود

***

قـمـری دل همـچـو بـلـبل از فـراقت بـی قـرار
نه به سروش جا و نه در گلشنش راه گذار
خـاطرش آسوده از الـفت بـه غـيـر آن نـگـار
همچو کشته گشته دامانش به خون لاله‌زار

***

چـون عـود نـبـود چـوب بـيـد آوردم
روی سيـــه و مـــوی سفـــيـــد آوردم
فـرمـوده‌ای خـود کـه نـاامـيـدی کـفـر است
فـــرمـــان تـــو بـــردم و امـــيـــد آوردم

***

چـــون شوی مـــنسلك بـــه زنـــده دلان
بشکـفـد غـنـچـه‌ات چـو روی گـلان
ای خـــوش آنـگـه کـه مست بـا مستـان
در خـــرابـــات گشت هـــمـــدستـــان

***

رسم عـــاشق بـــود وفـــا کـــردن
جـــان بـــه صدق و صفـــا فـــدا کـــردن
جـــان و دل، عـقـل و هـوش صبـر و خـرد
هـــمـــه را در رضا فـــدا کـــردن

***

ای بـــخت ولـــی نـــه یـــاور مـــن
ای تـــاج ولـــی نـــه بـــر سر مـــن
مـــن خـــاك ولـــی نـــه بـــر در تـــو
تـــو روح ولـــی نـــه در بـــر مـــن

***

بـه آب کـوثـرم دادنـد رەروزی ولـی نـاگـه
به نار فرقتم دست قضا انداخت ناچاری
گله از دوست کی دارم که تاج کی به سر بنهاد
دهد جامم، فشاند خاك بر جمعی به عیاری

***

ز مـن بشنـو عـزیـز مـن کـه آگـهدار کارانم
پی آن تند خو مگریز بـا او هم سفر خیزی
به تدبیر من بیدل همان بهتر که بگریزی
ازان چابك سوار غم که دارد میل خونریزی

***

ای زلـــف یـــار دانـــمت از چـــه مشوشی
زان رو مشوشی کـــه مـــعـــلـــق بـــر آتشی
ایمان ودین، روان و خرد، صبر و اختیار
در یك نفس به یك حرکت خصم هر ششی

***

کـاش در جـمـع سگـان آستـانش بـودمی
تـا بـه دل پای سگانش بر رخ خود سودمی
گر بود نـامم بـه جای پای سگهای درش
جنت و فردوس از شوق و شغف بخشودمی

فرد

دیـوانـه شود هـر کـه بـبـیـنـد دل مـارا
آری نـتـوان دیـد در آیـیـنـه خـدا را

***

بـاشد رونـق ز (شیـخ إسلام) او
بـاد از لـطـف خـدائـی در امـان

چەند پارچە شیعریّکی بە زمانی عەرەبی

عـیـنـي تـراكُـم أهـلَ ودّي بـالـوفـا
قـلـبـي يـرى مِـن حـبِّـكُـم عَـيـنَ الـجَـفـا

الـغَـدرُ لـي مـنـكـم شفـاءٌ فـاغـدِروا
والـهـجـرُ وصلٌ والـقـلـى عـيـنُ الـصِّفـا

يـا لائـمـي فـي الـعشقِ عش فـي لـومِـنـا
انّ الـفـؤاد عـن جـفـاكـم قـد عَـفـا

قـد ذابَ جسمـي فـي الـهـوى لأخِـلَّـتـي
هـذا الـذي ألـقـاه مـوجـودُ الـوَفـا

لاتسقِـنـي مـن مـاءِ غـيـرِ آسنٍ
انّ الـحـريـقَ بـالـدّمـوع اكـتـفـى

مـالـي و لـلـطبِّ إذا أمـرَضتَـنـي
السقـمُ مـنـكـم لـلـجـوى عـيـنُ الشّفـا

لا تَحسَبوا العشّاق مَوتى حولَكم
مَن ماتَ حبّاً في هواكم قد كَفى

٢

قد لاحَ لي الآنَ من اللوحِ كتابي
ما فصّلَ لي كُلَّ كتابٍ و خطابِ

ما لاحَ لنا سرُّ كلامٍ أزلي
باها به من كان قميناً لكتابِ

لو بؤت بحرفٍ لأبى العلمُ طرّا
عن فهمِ معانيه وهم عنه كآبِ

صبحُ الأزلِ منهُ بدا قبلَ وجودِ الْ
كونينِ ولا الكونُ رأى لونَ ضبابِ

باءَ بهِ لي حضرَةُ من تاهَ لوصفٍ
من آبَ إليهِ بثوابٍ وعقابِ

وصفان هما قد حَكيا بعضَ معانٍ
من ذَينِ يُرى كلُّ سؤالٍ و جوابِ

ما نحنُ سوى مظهرِ معنىً بمعانٍ
ان ادخَلَ عَدناً و لئِن شاءَ عقابي

لا يَصلُحُ للعبدِ لدى السيِّدِ أمرٌ
فالأمرُ لهُ كلُّ عذوبٍ و عذابِ

النارُ لمن كان عَصيّاً بخطايا
ان جاءَ مُطيعاً فلهُ حسنُ مآبِ

ان فاز بفوزِ الأدبِ نالَ يقيناً
ان جاز عن الحقّ له شرُّ مآبِ

مــن ذاقَ مــنَ الحبِّ فــلا عــيشَ يــطــيبُ
مــن كــأس رحــيــقٍ لــه أو شربِ شرابِ

مـن يـعشَ عـن الـذكـرِ فـقـد عـاش شقـيّـاً
والــذاكِــرُ سعــدٌ بــأيــابٍ و ذهــابِ

لا تــجــفُ صديقي فــهُــمُ في كَنَفي
صدقٌ بــولاءٍ ولــهــم عــزٌّ جــنــابِ

لا يــعــرفــهــمُ غــيــرُ خــلــيــلٍ بــخــصالٍ
لا أنسَ لــهــم بــالمثــلِ مــثــلَ حُــبــاب

فــلــهــم قــلبُ كسيــرٍ ولــهــم عــيــنُ خــبــيــرٍ
ولــكــم مــثــلُ نــصيــرٍ ومــن الــكــلِّ عِــجــابِ

٣

ولــم أرَ في الآفــاقِ مــأوىً خــلا الــهــوى
ونفسي بــه رُبّــت، وفــيــه تــزكّــتِ

ومــا قــامتِ الأكــوانُ إلاّ بــنــوره
وأطــيــارُ فــكــرِ الــقــوم فــيــه تــربّــتِ

فــمــا بــالُ قــومٍ ادّعــوهُ مِــنَ الــهــوى
ومــن لــم يــكــن فــيــه صديــقــا فــقــل مُــتِ

اذا كــانَ ذاك عــبــدَ صدقٍ فــقــل لــه
تــقــدَّم أخيّ واحسُ كــــأس مودتي

فــلا غــروَ ان لــو عــنــهُ مــالت نــفــوسُنــا
لأنّ الــجــبــالَ لــو تــراهُ لَــدُكّــتِ

فــلا ضيــرَ مــن ضرٍ تــراهُ بــذكــرِهِ
ولا خــيــرَ فــي نــفسٍ عــن الــحبِّ ولّــتِ

فــمــا تــاهَ مــن بــاهــى بــه بــيــنَ حِبــهَ
ومــا ضلّ مــن دلّــت عــلــيــهِ أحــبّــتــي

فـان لامَـنـي قـومـي فـلا أسمـع لـهُـم
احِـنُّ إلـى ذاتٍ عـنِ الـوصفِ جَـلّـتِ

لـقـد سارَ روحـي سيـر سرٌّ بسرّهِ

إلـى مـا فـلا مـا استـفـادَ ولا الـتـي

فـلا كـيـفَ، لا أيـنٌ هـنـاك ولا هُـنـا
ولا ودَّ لا انّ ولا لا بـصَنـعـتـي

وان شئتَ أن تـلـقـاه فـاترك سوى الـهـوى
وخُـض فـي بِـحـارِ الحبِّ خـوض الأجِـلَّـةِ

ومـا خـاض مـن يـهـوى هـواه لِـلَـذّةٍ
وجـنّـاتِ عـدنٍ بـالمكـاره حُـفَّـتِ

فمن خاض من دعوىً فقد خاض بالملا
إذا ارتـاضَ مـرتـاضٌ لِـيـأتـي بـخـلـوَةِ

فـلـمّـا دنـا روحـي إلـى رِوح ذكـرهِ

تـدلّـى بـمـا أدنـاه مـن فَـوقِ فـرقـتـي

ولـولاه والاه بـمـا لا تـوالِـهِ
قـلـوبُ الأحـبّـاءِ لـفـارقتُ حِـبّـتـي

ولـذّةِ ذلٍ كـان لـي مـن الـهـوى
وعِـزَّةِ مـن أهـواه فـي حـالِ شدَّتـي

وعـهـدٍ ومـيـثـاقٍ وحبٍ مـع الـوفـا
وصفـوةِ مـن بـابِـك بـآلاء مـحـنـتـي

ونـورُ السرورِ عـنـد ذكـرِ جـفـائِـكُـم
وصدقـيَ فـيـكـم فـي بـدايـةِ نشوتـي

لأنـتـم مُـنـى قـصدي ومـالـي سواكـمُ
وأقـصى الـمـنـايـا فـي إتـبـاع شريـعـتـي

٤

لـه مـن صفـاتٍ لـو ألـوحُ بـذكرهـا
أنــارَ السّمــاوات وكــلّ الــبــريّــةِ

لـه العرشُ فرشٌ والمكـانُ مطـاهِرُ
بــه قـد بـدا لـلـكون أحسنُ هـيـئـةِ

بــه قـد سرى نـور السّرورِ لـصدرنـا
ومنـه القلوبُ في الصدورِ تصفّتِ

ولو سمعَ البكمُ اسَم حيٍّ بها الهوى
لـعـاد فـصيـحـاً بـاديـاً بـالـحكـايـةِ

صفـاءٌ و صدقٌ ثـم صبـر لـعـابـري
طريقِ الهوى من بعدِ فقدِ الطبيعةِ

وفــاءٌ وودٌ ثــم ورد لــنــازلــي
خيامِ الهَوى من عندِ أهلِ الحقيقةَ

فـنـاءٌ وفـقـرٌ ثـم فـكـر تـأوه
إذا مـا دنـى مـنـهُ طُفيلُ الطريقـةِ

٥

نـفسي وقـعت فـي مـخـمَـصَةٍ
مــن حبِ فــتــىً ذي مــحــمَـدةِ

قـد تـحـرقُـهـا نـيـرانُ هـوىً
فــي هــجـرتِــه فــي مـقـربــةِ

مــا مــالَ مــن الــعــزّة مــن قَـد
ذُلَّ بــهــوَىً ذي مَــتــرَبــةِ

دنِــفٌ ولآلــى أدمُــعــهِ

تــجــرى كـغـمـامٍ مُـمـطِـرَةِ

يـــا لـــيتَ أرى لـــيـلـــي لـــيـلـــى
تحظـــى شفـــتـــي مـــن ذي الشَّفَـةِ

٦

يـــا سلـــيـمَ الـقـلـبِ فـــي وادي الـــوداد
كـــم أنـــاديكَ خـــفـــيـــاً بـــالـــوداد(١٥)

لا تـــدع ودَّ الـــودودِ الـــتـــائِـــهِ
عـلّـــهُ يـــنـــجـــيكَ فـــي يـــومِ الـتَّـنـاد

ودَّ أهـــلِ الـــودِّ فـــي دارِ الـــفـــنـــا
ذخـرُ أهـلِ الـصدقِ فـي يـومِ الـمَـعـاد

مـــا قـــلاكَ الـــقـــلبُ آنـــاً يـــا أخـــي
مـــنـــذُ آخـــاكَ لـــدى أهـــلِ الـــرّشاد

انّ ذا فـضلٌ مـن الـلـه الـعـلـيّ
قـد عـلا قـدري بـفـقـري فـي الـعـبـاد

مـا انـصرف عـن عـدلـهِ قـطُ (عـمـر)
انـــه بـــالـــفـــوزِ سادَ الـــقـــومَ سادَ

٧

وصَلِّ يـــا رَبِّ عـــلـــى مـــن اسمُـــهُ
مـــحـــمـــدٌ وأحـــمـــدٌ مـــحـــمـــودُ

وذاكَ فـــي الـــكـــونـــيـــنِ بـــدرٌ زاهِـــرٌ
ومـــثـــلُـــه فـــي الـــعـــالـــمِ مـــفـــقـــودُ

شمسٌ أنـــــــارت أفـــــــقَ الإيمان
وفـــى الـــوجـــودِ شخـــصُه مـــقـــصودُ

(١٥) شێخ ضیائودین ئەم پارچە شیعرەی بۆ شێخ سەلیمی مەردۆخیی سنەییی موریدی نووسیوە.

وآلــه واغــفــرِ لــنــا بــجــاهِــهِ
مَــن لــم يــكُــن في ظلـهم مطرودُ

٨

يــا خــالِــقَ الــعــرشِ والأمــلاكِ والــقــلــمِ
يــا فــالِــقَ الــحــبِّ، يــا مــولــىً لــذي الــنــعَــمِ
يــا عــالــمــاً بــعِــدادِ الــرمــلِ فــي الــدِّيَــمِ
«يــا مــن يُــحِــبُّ أنينَ الــعــبــدِ فــي الــنَّــدَمِ
يــا مــن لــديــه دواءُ الــدّاءِ والسَّــقــمِ»(١٦)

***

يــا مــن لَــدَيــهِ خــفــايــا الــخــلــقِ ظــاهِــرَةٌ
نــفــسي عــلــى غــيــنِــهــا الــغــفّــالَ قــاهِــرَةٌ
عــيــنــي لأحــزانِــهــا بــالــدمــع مــطــهِــرةٌ
«نــام الــعــيــونُ وعينُ الــعــبــدِ ساهِــرةٌ
تبكي على البابِ وسطَ الليلِ في الظُّلَمِ»

***

مــا مِــن مــخــازيَ إلاّ قــد وصفتُ بــهــا
ولا مساويَ إلا اعــــتــــرفتُ بــــهــــا
ولا مــنــاهــيَ إلا قــد أخــذتُ بــهــا
«أذنــبتُ كــلّ ذنــوبٍ فــاعــتــرفتُ بــهــا
لــكــن عــرفــتُــكَ بــالــتّــوحــيــد والشيمِ»

***

يــا حــبّــذا لــو أتــى مَــولايَ فــي مَــدَدي
بالعفوِ عن سَهَوي والصّفح عن عَمَدي
انتَ الــكــريــمُ، ففــي الأسراء خذ بــيَــدي

(١٦) ئەم پێنج خشتەکی یەی شێخ ضیائودین لە سەر پارچە شیعرێکی حەزرەتی عومەرە. شیعرەکانی حەزرەتی عومەر خراونەتەو ناو دوو کەوانۆلکەوە.

«لا تـقـطـعـنّ رَجـائـي فـيكَ يـا سنَدي
يـا غـافِـرَ الـذّنبِ لـلـراجـيـن بـالـكَـرَم»

***

عُـذتُ بـعـفـوِك يـا غـفّـارُ عـن عَـمَـلـي
اكـرِم نـزيـلَـكَ لاتـبـقـيـهِ فـي خـذلِ
انّ الـدّمـوعَ سَرَت لـيـلاً عـلـى طَـلَـلِ
«ارحَـم بـفـضلِكَ يـا مَـولاي مـن ذَلَـلـي
انّ الـكـريـمَ كـثـيـرُ الـعـفـوِ عـن خَـدَمِ»

***

٩

يـا غـيـرةَ الـلـهِ انـي كـنتُ فـي الـعدمِ
مـنَ الـوجـودِ ومـاوالاه فـي الـصمـم
أوجدتَـنـي مـتقِـناً في الصنعِ والحِكَمِ
أرجـو رضاكَ لـنـا يـا مـنـتـهـى الـهِـمَـمِ
«يـا مـن يُـحِـبُّ انـيـنَ الـعبدِ فـي الـنـدمِ
يـا مـن لـديـهِ دواءُ الـدّاء والسَّقَـمِ»(١٧)

***

يـا مـن مـكـارمُـهُ فـي الـنـاسِ ظـاهِـرَةٌ
نـفسي عـلـى حـالِـهـا الـغـفّـالِ قـاهِـرةٌ
ان ولّـتِ الـنـفـسُ مـن جـودِك فـخـاسِرَةٌ
عـيـنـي لأحـزانِـهـا بـالـدمـعِ مـظـهَـرةٌ
«نـام الـعـيـونُ و عـيـنُ الـبـعـدِ ساهِـرةٌ
تـبـكـي بـبـابِـك وسطَ الليل في الظُّلَمِ»

***

مـا كـانت أسواءُ إلا قـد أسأتُ بـهـا
ولا ذنـوبٌ جَـرَت إلا اعـتـرفتُ بـهـا

(١٧) ئەم شەش خشتەکییەشی هەر لەسەر پارچە پێشووەکەی حەزرەتی عومەرە

ومـا مـن أهـواءٍ إلا قـد أخـذتُ بـهـا
مـا مـن قـبـائِـحَ إلا اتـصَفتُ بـهـا
«أذنـبتُ كـلَّ ذنـوبٍ فـاعـتـرفتُ بـهـا
لـكـن عـرفـتُـكَ بـالـتـوحـيـدِ والشَّيَـمِ»

***

يـا حبَّذا الـحـالُ لـو مـولايَ فـي مَددي
وغـافـراً لـذنـوبـي سهـوي أو عَـمَـدي
أحسِن بـظَـنّـي يـا غَـفّـار خُـذ بـيَـدي
اطـفـىء بعفوكَ نـارَ الـخوفِ فـي كبدي
«الا تـقـطـعـنَّ رجـائـي فـيك يـا سندي
يـا غـافِـرَ الـذنبِ لـلـراجـيـن بـالـكـرم»

***

يـا ربّ عـفـوكَ عـنـدي عـروَة الأمـل
عُـذتُ بـفـضلكَ يـا مـولاي مـن عَـمَـلـي
أكـرمِ نـزيـلك، لا تجعـلـهُ فـي خَـذَلِ
فـتب عَـلـيَّ إلـهـي وأعـفُ عـن خَـلـلـي
«ارحـم بـفـضلكَ لا تـنـظُـر إلـى ذلـلـي
انّ الـكـريـمَ كـثـيـرُ الـعـفـوِ عـن خَـدَمِ»

١٠

أدارَ الكأس شيخُ العهدِ مولى الخلقِ أبقاه
فـأحـيـانـاً بروح الودِّ رَبُ الخلقِ أحياه

أذاقَ السِّرَّ والروح كمال الروحِ والوجدِ
و والانـــا بما أغـــنـــاهُ مـــولاه وولاّهُ

لأهلِ الوجدِ من لحظٍ أباحَ الفَضلَ والقُربا
فـــواسانـــا بما آتـــاه مـــولاه و أدنـــاه

جزاهُ اللـهُ ربُّ الخلقِ عـنّـا خيرَ أنعامِ
فـلا ملجأ ولا منجى لعبدٍ منه إلا هو

فـربـيٌ ربَّـنـي فـضلاً وكـن لـي دائـمـاً ربِّـي
ولـــي ولٌ ولـــيّـــاً كـــانَ ربُّ الـــفـــضلِ رَبّـــاه

فـصيـحٌ فـي مـقـالاتٍ، صحـيـحٌ فـي كـرامـاتٍ
هَـوَيـنـا المشرَبَ مَـشيـاً إلـهُ الخلـقِ أعـلاه

سليمُ الطبعِ في الباطِنِ، حليمُ الخُلقِ في الظاهر
عـظـيـمُ الخلـقِ مـن صبـرٍ إلـهُ الخلـقِ أعـطـاه

١١

أنـا مـذنِـبٌ، أنـا خـاطـئٌ، أنـا عـاصي
هـــو راحِـــمٌ، هـــو غـــافِـــرٌ، هـــو كـــافـــي
قـــابـــلتُ مـــنـــه ثـــلاثـــةً بـــثـــلاثـــةٍ
إذ غـــالَـــبَـــت أوصافـــهُ أوصافـــي

١٢

تـــأريـــخُ فـــوتِ ولـــدى مـــطـــلـــوبٌ
وذاك عـــنـــدَ الـــعـــالَـــم مـــحـــبـــوبٌ[١٨]

مـــن الـــوفـــا ذكـــرُ آجِـــلَّـــةِ الـــصفـــا
دفـــعـــاً لآلام الـــقـــلـــوبِ والجفـــا

قـد تِـهتُ لـيـلَ الـفـكـرِ بـانـتـظـارِ
إشارةٍ مـــن حِـــبِّـــيَ الأخـــيـــارِ

مستـخـبـراً فَـهـمَ الخلـيـلِ الـزاهـدِ
رمـــزاً لـــه يـــكـــونُ مـــثـــلَ الشاهـــدِ

قـالَ الـبشيـرُ فـيـهِـمُ أهـلَ الـوفـا
(غُفِرَ له[١٩]) يكفـي لدى أهلِ الصفا

(١٨) شێخ ضیائودین ئەم پارچە شیعرەی بۆ لاواندنەوەی سەعدودینی کوڕی داناوە.
(١٩) بە حیسابی حەرفەکانی ئەبجەد ئەکاتە ١٣١٥ کە ساڵی کۆچکردنیەتی.

الحمـــدُ لـــلـــهِ الـــذي أغـــنـــاه
بـــفـــضـلـــهِ عـــن كـــلِّ مَـــن سواهُ

طـوبـى لـكـم يـا أهـلَ ودّي حـيّـوا
مِـن رحـمَـةِ الـبـاري الإلـه الـعَـفـو

مـن كـانَ يـرجـو مـنـكُـمُ ذا نـائـلـة
أمِّـتـهُ رحـمـة الإلـه الشامـلـة

إلـى مـتـى الـتسويـفُ مـنـكـم (عُـمَـرُ)
هـل حـبك بـالـرحـمـة قـد ستـروا

مـكـارِمُ الأخـلاقِ حبُّ الـلـهِ

فـي قـلبِ عـبـدٍ ذاكـرٍ لا الـلاهـي

واغـفـر لـه ووالَـدَيـهِ ربَّـنـا
وآتِـه بـالـرسلِ مـا وعـدتَـنـا

وصلّ يـا ربِّ عـلـى مـن أرسِلا
بـالـرحـمـةِ عـلـى الأنـامِ فـضلا

سلِّـم عـلـيـه رَبَّـنـا وكَـرِّمِ
وآلـهِ كـرامِ أهـلِ الـكـرمِ

شفِّـعـه فـيـنـا ربّـنـا مـولانـا
واحسرتـا لـو لـم يـكـن مـولانـا

افـعـل بـنـا مـا أنتَ أهـلُـهُ ولا
تَـفـعـل بـنـا مـا نَـحـنُ لـه أهـلٌ، فـلا

يـنـفـعُ ذا لـنـا وذاكَ انـفـعُ
ان تـفـعـلـن فـمـن هـنـاك يمنـعُ

يـنـفـعُ ذا لـنـا لـدى الـكـريـم
شتّـانَ مـن كَـريـم إلـى الـلـئـيـم

سیّ ناميلکه‌ی شێخ عومەر ضیائودین

رسالهء در بیان لطائف جهت دفع اشکال مسلمانان

بسم الله والحمد لله، وسلام علی عباده الذین اصطفی. محض تسلیهء خاطر دوستان که دماغ ارادتشان از گلستان صداقت بوستان است، بعد از استدعای توفیق و پس از تمنای وصول به درجهء تحقیق و تفریق تصدیق، بیان میدارد که بعضی از احباب عبارات بزرگان با صفا و اشارات سربلندان مجالس وفا را کز مباحث فنای لطائف و عناصر عالمین امر و خلق محرر فرموده‌اند و دیده‌اند، و ازمبتدیان بر یك معنی از آنها فهمیده، گویا دماغ فهمشان بویی ازگلستان نشنیده، و پای عزمشان آنجاها نرسیده، و این فتره مایهء تصورات نوعیهء بعضی کم خردان گردیده، یمین و یسار خودشان نشناخته‌اند، و با حالت فقد نقد سعی در تفریق فریق اهل تحقیق باخته‌اند، و قول خود را جای اعتبار و خیال به مثال برآمال جاهلان محك عیار ساخته‌اند، ندانسته‌اند که حلقهء عبارت را وسعت درحق تعالی نیست، و آن دقایق مدارك از باب حال اند و خارج عمارات عبارات، و بعید از قیل و قال اند و متصور عقل عادی هر پر خلل نمیشود.

باری که فقیر که پای تحقیرش بستهء زنجیر تقصیر است، مظهر نادانی، و مرکز عجز و سرگردانی، با کمال جهل و نقصان، رمزی را از کنوز رموز آن بزرگان به سلك تحریر در میدارد که فائده‌اش عائد فهیمان، و قاعده‌اش قائد مستقیمان کوی تعلم(بیت):

گر ندارم از شکر جز نام بهر
این بسی خوشتر که اندر کام زهر

آری لطایف عالم امریه در صحبت و جوار لطائف خلیفه‌اند. اصل خویش را فراموش و منسی نموده‌اند، و به آنها در که در تنزیلات منازل عدیده دارند گرویده و تابع شده‌اند، کأنه مملوك و محکوم و مظلوم مانده. طالب که مقتدا را یافت، و گردن اختیار خود را بستهء فتراك ارادهء او نموده‌اند، به دائره قبول محسوب شد، و به سلوك مامور گردید، و صادقانه کوشید، از یمن توجه معنویهء مقتدای خود غبار غفلت و جهالت مرتفع شد، و فی الجمله لطائف عالم امر مصفی شد و رشتهء تعلق علم بشری از علائق صوریه کوته میگردد، و علم را جهت تجرد به اعتبار صفت ذاتیه خود پیدا میشود. سالك در آن

وقت معلوم خارجه ندارد، لکن بالضروره علم به جود خود دارد، مادام قائد عنایت او را کفالت گردید، و خود را هم منسی کرده، صورت فنائی که معبر به نسیان ماسوی باشد حاصل نموده، لکن فنا نیست بلکه آثار فنا هم ندارد، بلکه علم معطل، و معلومات خود را مجهول داشته. بعد از آنکه توجه معنویهء شیخ بر او غالب گردید، چیزی فوق استعداد حالیهء خود را که به مآل مرجو و متوقع باشد، در خود مشاهده میکند، چون آثار توحید افعالی و صفاتی و ذاتی شهودی یا وجودی با وجود هیچ کدام را نیافته، و شامهء اخلاصش ازان گلشن اختصاص رائحهء نشنیده است(بیت):

کوزه گر در بحر شد بحرش مگو
چون کنار آری ورا شد بحر جو

باری تمام فنا در ختام کار است، و آن منوط به لطف پروردگار(ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء، والله ذو الفضل العظیم).

فنایی که در عبارت ارباب اشارت مذکور است از آن است که کلیهء سالك در سیر الی الله و جمیع عالم باسرها در علم سالك منتفی میگردد، حتی علم رابه علم خود نیست. اگر به عمر دنیا در آن حال باشد خطری واحد از جزء تا کل وارد قلب ناید. ولکن هر وقت، به هوش آید به اخلاق حسنه میآید. ذمایم را وصولش منسی، و در خود مندفع میبیند، چون دیوانهای که افاقه یابد و اگر فنا را از نسیان عبارت دانند خوابیده مطالبات عرفیه در خاطر دارند و مولود حالت رحم فراموش نموده، و بالغ حالت طفولیت مجهول کرده(سبحان الله هذا بهتان عظیم). آن باحثان به ذکر و فکر کوشند(أحسن) و (أدب) را ورزند برای سعادت این است که در آخر اعمال را با میزان اقوال بسنجند، و مراتب قبول به اعتبار تصدیق شریعت است، و درجات آن (لایعلمها إلا هو والله بکل شيء علیم).

و فنای اتم عبارت از فنای لطائف عشره است که بعد از آن داخل زمرهء مخلصین است، و راه شیطان نیست که داخل وجود او شود(ان عبادي لیس لك علیهم سلطان). و بعضی که از ذکر فتوحی نارند علت کم جهدی است والا جهد بر فتوح مقرر است. (والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا) که باب فتوح بر مجاهد مفتوح و مرصود خواهد بود، و بر کاسل مسدود است(یا یحیی خذ الکتاب بقوة). فنای که مقبول و مصطلح اصحاب کهف و صول است، فنایی است که فانی بعد از افاقه متخلق به اخلاق شریعت

است، و آن سعادت شايستهء كاملان است. (الفاني لايرد) مراد ازواست كه بر ذمايم رجوع ندارند، والا به عكوس ارواح طيبه غيبت حاصل شود، فانى نيست غائب است. فرق غائب و فانى نكرده كه در تحقيق بر اوها بسته شده. (ربنا لا توآخذنا ان نسينا أو أخطأنا. ربنا ولا تحمل علينا اصرا كما حملته على الذين من قبلنا. ربنا ولا تحملنا مالا طاقة لنا به، واعف عنا واغفر لنا وأرحمنا، انت مولينا، فانصرنا على القوم الكافرين). والسلام.

عمر العثماني

ناميلكەيەك

لە وەلأمى نامەى هەندێ لە مەلا گەورەكاندا بۆ

لێكدانەوەى هەندێ ئادابى پياوانى خودا

بسم الله الذى يعلم السر و أخفى، والصلوة والسلام على سيدنا محمد المصطفى، صلى الله عليه وعلى صحبه أهل الوفا، وعلى التابعين بالصدق والصفا.

أما بعد، فقد بين لي حبيبي وسيدي السعيد أدامه الله بخير الدنيا والعقبى من الأحباب ماينافي آداب الأصحاب في مقام التقوى، ولايحمل قولهم إلاّ على الخير على رغم أهل الظاهر ومايرى في تلك المباحث لنا خير في الأول والأخر، شكر الله سعيهم، وصرف إلى الخير رأيهم. ولكن للفقير الخادم من كلمات الأخيار إمام، ومن آداب الأبرار الكرام في باب التسليم مقام، ومن حشمة الأحرار لحسن الختام مقصود ومرام. من رفع رأسه من سجدته قبل الإمام، أو قام من ركوعه وارتفع إلى القيام، يوشك ان يتغير وجهه وتتبدل صورته، بقدرة الذي لا تأخذه سنة ولا نوم. أولئك الأحرار قوم لايخافون من اللوم ولاينظرون إلى اليوم، نفعنا الله بهم، فالمرجو من حما يدكم قبول قولهم بين الأقوال واقتفاء آثارهم لسعادة الحال في الحال والمآل، وتحسين حركاتهم في الأفعال. إنهم أمراء اليقين، ووزراء ممالك التمكين، ورؤساء جيش التلوين، جعلنا الله من محسوبيهم، و نفعنا بأنظار ألطافهم ومحبتهم، و أحياناً بأنفاسهم القدسية، ونجانا من الرين بهممهم العلية، وأيدنا بإمداداتهم كل بكرة وعشية، بجاه خير البرية صلى الله عليه وسلم.

فها أنا أبين الكلمات التي جعلتها لي إماماً، وهي لدى المنصف كالآيات، وللسائل علامات كالنجوم الزاهرات.

استمع ماذا يقول العندليب
حيث يروى من أحاديث الحبيب

قال بعض الأصفياء الأولياء قدس سرهم نصيحة للمريدين وتربية للسالكين: يجب على كل عبد ان يدخل نفسه في كل شيء نعيمها وبؤسها حتى ترجع مطيعة، فانها في الحقيقة تمنع ان تعبد الله الحق وتوجه العبد إلى ماسواه. وما دام لها حركة لايصفو الوقت، وما دام لها خاطر لايصفو الذكر من إلقاء النفس، وهي التي صعبت على العلماء الإخلاص، وبعدتهم عن درجة الاختصاص في تعليمهم بين العام والخاص. فان النفس اذا استولت على القلوب أسرتها وصارت الولاية لها، فان تحركت تحرك القلب، وان سكنت سكن من أجلها، وحب الدنيا والرياسة لايخرج قط من القلب مع وجودها، فكيف يدعى عاقل حالاً بينه وبين الله عز وجل مع استيلائها، أم كيف يصح لعابد ان يخلص في عبادته وهو غير عالم بآفاتها، فان الهوى روحها من الشيطان خادمها، والشرك مركوز في طبعها، ومنازعة الحق والأعتراض عليه مجبول في خلقها، وسوء الظن وما ينتج من الكبر والحسد والدعوى وقلة الاحترام وطول الأمل وما والاها من شيمها، ومحبة الصيت والاشتهار حياتها، ويكثر تعداد آفاتها نجانا الله منها. وهي التي تحب ان تعبد كما يعبد مولاها، وتعظم كما يعظم ربها، فكيف يقرب عبد مع بقائها، أم كيف يصدق في الأحوال مع مصالحته إياها، ومن أشفق عليها لايفلح أبداً. فيحب على الصادق ان يترك كل ما ومقته النفوس. ويقبل من الذامين ذمهم فيه. ويقول للمادحين ما مدحتموه من وراء حجاب، ويقول لنفسه في كل نفس لأقرب الله مرادك وأبعد مرامك. نعوذ بالله من أرض تنبت فيها نزاهة النفوس، فان من لمح نزاهتها ورأى لها قدراً وعلم ان في الوجود أخس من نفسه فما عرف نفسه، فكيف ينزهها أو يغضب لها أو يؤذي مسلماً لأجلها؟ فيجب اجتنابها كالسم. وما دامت هي فليس في وجه القلب خير لأنها ترس في وجهه. وكلما قربت على القلب زاد شره ونقص خيره. وما بقى منها بقية فالشيطان لاينعزل عنها. والخواطر المذمومة لا ينقطع منها. قد أفلح من زكيها، وقد خاب من دسيها. وأعلم انه يجب على سالك طريق القوم ان لايشتغل بالكلية بمقاومة نفسه، فان اشتغل بمقاومتها بكمال الجهد أوقفته. كما ان من أهملها ركبته بل يخدعها بأن يطيعها راحة دون راحة ثم ينتقل إلى غير ذلك. ومن قاومها وصار خصمها شغلته.

ومن أخذها بالخدع ولم يتابعها تبعته. ومن آداب السالك في المعاملة معها انه إذا لبست النفس على مريد حالها وادعت الترك للدنيا، وان علمها وتعلمها وعملها خالص لله تعالى جلّ جلاله، فيجب عليه ان يزنها بالميزان الذي لاينخرم والمعيار الذي لاينظلم، وتصوير ذمها بعد مدحها وردها بعد قبولها والإعراض عنها بعد الإقبال عليها وذلها بعد عزها واهانتها بعد إكرامها. فان وجد عندها التغير والأنعصار فقد بقى عليه من نفسه بقية يجب عليه مجاهدتها ولايجوز له الاسترسال معها. وليعلم حين التغير انه واقف مع نفسه عايد حيرتها على حصول آفاتها. وصاحب هذا الحال بعيد من الله تعالى. و قد علمت يا حبيبي بعد التأمل الكامل ان نصيحة الناصح أمر بعيد من مطلب الفقراء وقريب من عادة الأمراء، وانه لم يكن متفكراً في آية (إنما المؤمنون إخوة). فليس من المروة ترك الأخ بل يأثم التارك ما لم يكن لموجب شرعي أو اصلاح في الدين مرعي. وقال الله تعالى جلّ جلاله (وما آتيكم الرسول فخذوه وما نهاكم عنه فانتهوا). وقال صلى الله عليه وسلم (صل من قطعك، وأعط من حرمك، وأعف عمن ظلمك)، وليس أمر الناصح كان الله لنا وله من تلك المصالح ولا له شهادة من ذوي عدل وهما الكتاب والسنة، لأن تحقيق الأمور عند القوم بهما أعني عدول أصحاب صفة تصديق الطريق والتوفيق لدى أهل التصديق من فريق التحقيق وما لنا الحكم بغيرهما. الحمد لله الذي هدانا لهذا وماكنا لنهتدي لولا ان هدانا الله. ان ربنا لغفور شكور.

وأعلم ان آجلة الكلمات كلمات الآجلة، فان أكرم المعاملات معاملات الكرام. فمن أين يوجد أحد أكرم من رسول الله عليه وسلم وأعز منه عند الله. فاقتد به في الحركات والسكنات وخل سبيلنا. ونحن قوم في وادية اللوم صان الله من أعاننا وأعان من صاننا. وعلى الله توكلنا وهو حسبنا ومالنا ان لانتوكل على الله وقد هدانا سبلنا. إلاّ إلى الله تصير الأمور. وصلى الله على سيدنا ومولانا محمد وآله وصحبه وسلم تسليماً وكثيرًا. ولذكر الله أكبر.

جان عزيزم! در فرمايشات احباب معذورند كة بة اختيار عادت مسرورند. اگر فقير چنان كنم مغدورم كة ملعبةء غرور ميشوم. اعاذنا الله سبحانة من الغرور لاسيما بة واسطةء عيوب خود خبر از احوال خلق ندارم.

رباعى:

از هيچ كسى نه وز خويشتن باخبرم
از هـيـچ سگـى بـه نـيـم الا بـتـرم

هـرچـنـد بـه حـال خـويش مـيـنـگـرم
يك حـبـه نـيـارزد از قـدم تـا بـه سرم

على الخصوص خدا يكى است، اواست ضار ونافع. اواست معز و مذل و معطى و مانع. به همه عملهاى من از من داناتر است. نشر وحشر با اواست. وانكس كه به عيب من دانا گردد اين صفات ندارد تا از نجات يا شماتتم باز دارد. اگر آشنا است ان شاء الله اصلاح ميكند. اگر بيگانه است چه باك كه ناگفته ميگويد و ناديده ميجويد. اگر دنيا جوئيم يا عقبى خواهيم به خالق است، دگر چرا عبدرا بيازارم، و نام خود را درچه بازار آرم. اگر كسى تعريفى به دروغ كرد، چراغ رجاى من چه فروغى حاصل دارد. واگر خلافى گفت چرا در اعتساف شوم.(من عمل صالحاً فلنفسه، ومن أساء فعليها). على الخصوص كرام الكاتبين در دو روز دفتر مرا به حضور پيغمبر صلى الله عليه و سلم عرض ميكنند. لازم شد كه آن دوستان امر نفرمايند كه نقصى رساند(ربنا لا توآخذنا ان نسينا أو أخطأنا). والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

نامیلکەیەك

بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە لە بارەی باسکردنی (لەطائیفی خەمسە)وە

بسم الله الرحمن الرحيم

يا من أنت مني بمنزلة هارون من موسى، ولو كنت آنساً أحداً غير ذكر الله، لاتخذتك في الدارين أنيساً. أسأل الله لي ولك الفتوح. أعلم ان لكل لطيفة من اللطائف المودعة في الوجود فوق العرش أصلاً مسعوداً ومقاماً محموداً، وليس تحصيل الفناء لها من غير وصولها إليه بواسطة طلب السالك وعمله تحت يد أهل. مثلاً أصل القلب تجلي الأفعال، وأصل الروح الصفات الثبوتية، وأصل السر شؤونات الذات، وأصل الخفي الصفات السلبية، وأصل الأخفى الشأن الجامع. وبملاحظته الأصول يراقب في المراقبات المعلومة، وللنفس الفانية كذلك أصل من تلك الأصول. يعني أصل النفس أصل القلب، وأصل الهواء أصل الروح، وأصل الماء أصل السر، وأصل النار أصل الخفى، وأصل التراب أصل الأخفى. ولكل واحد من هؤلاء نور باللون ممتاز. نور القلب أصفر، ونور الروح أحمر، ونور السر أبيض، ونور الخفى أسود، ونور الخفي أخضر، ونور النفس

ليس له لون من تلك الألوان المفضلة، وذلك بعد التزكية يدرك لا قبلها، ولا يلقيها إلا ذو حظ عظيم. أعلم ان المراقبة إذا كانت بملاحظة تلك الأصول، توجب الوصول إلى درجة القبول وتنتج الترقي والتخلق بالشريعة حقيقة كما هو المأمول. وتفصيلها انك تصور شخص النبي صلى اللّه عليه وسلم وتقابل بقلبك قلبه الشريف وتعرض في مقام التضرع لربك جلّ جلاله رجاءك فيض تجلي الأفعال الذي من قلب حبيبك. هذا ان كنت من أهل المكاشفة. والا تقول من قلب حبيبك محمد صلى اللّه عليه وسلم وصل إلى قلب سيدنا آدم عليه السلام. ولما حصل الفناء للقلب نسيت الأفعال منك ومن الخلق في نظرك وعلمك وتصورك وتقول صادقاً (كل من عند اللّه). بل ليس يدري من كان عنده غلبة هذا الحال خلافاً للقال ولا يشاهد شيئاً إلا من اللّه على قدر استعداده، وهو الفاعل الحقيقي للأفعال لدى أهل التحقيق، وهذه الولاية الصغرى تسمى ولاية آدم عليه السلام. ومن وصل إلى هذه الولاية فهو آدمي مشربا. وكذلك الروح. تقابل روحك الشريفة و تعرض لتجلي الصفات الثبوتية الذي ورد من رو ح سيد البشر صلى الله عليه وسلم إلى روح نوح وابراهيم عليهما السلام ثم إلى روحك. والواصل في هذه الدائرة يقال له ابراهيمي المشرب فانه إلى الخلة أنسب. وعلامة الصدق انه ليس ينسب الصفات بأثرها إلى من لا أثر له وبعين الصدق يرى ويعتقد ويقول ما يرضي الرب وأن لا يشخص شيئاً من الأشياء لا حساً ولا نفساً ولا إنساً وهكذا في السر والمقابلة ولكن يعرض فيض شؤون الذات الذي هو من سر كاشف الأسرار صلى الله عليه وسلم ورد إلى سر موسى عليه السلام. والواصل إلى هذا المقام موسوي المشرب والصادق في هذا الحال يرى ذاته مستهلكاً في ذاته تعالى.

و كذلك الخفي وقابله بلطيفة النبي صلى الله عليه وسلم وتعرض بالتعرض إلى ربك وترجو فيض الصفات السلبية الذي ورد من خفي النبي صلى الله عليه وسلم إلى خفي عيسى عليهما السلام والواصل فيها عيسوي المشرب. وتجريد الرب وتفريده في هذه المراقبة على السالك وارد لايرى ولا يعلم إلا من الواحد بعلم الواحد وليس في علمه إلا الواحد.

وفي الأخفى تقابلها إلى اللطيفة الأخفى الذي في صدر سيدنا سيد الورى صلى الله عليه وسلم متعرضاً إلى رب الشعرى للشأن الجامع الذي في أخفى حبيبه الذي أوفى والمسعود فيها محمدي المشرب والتخلق بأخلاقه فيها أقرب. ذلك فضل الله يؤتية من يشاء والسير فيها لايعين إلا بلا تعين، ولكل من تلك المراقبات محو وصحو اذا غلب المحو يسكر واذا عاد

الصحو يشعر، وكلما غلب المحو فالصحو أرغب يعني مادام المحو أصفى من الكدورات البشرية، واذا غلب الصحو يكون أصفى إلى الأحكام الشرعية، والاعتبار بالاستقامة مع الشريعة أولاً وآخراً باطناً وظاهراً لأنها هي المنهج القويم والصراط المستقيم بالقرآن العظيم. فطوبى لمن ترك الغير وتوجه بالكلية إلى الخير. رزقنا الله وإياكم، وما ذلك على الله بعزيز. وليس الكلام واسعاً لبيان المرام. والله أعلم بالصواب(٢٠).

عمر العثماني

نامەکانی شێخ عومەر ضیائودین

دیارە پیاوێکی خاوەن پایەو ڕێ و شوێننی گەورەی ئاینیی وەك شێخ عومەر ضیائودین، لە هەموولایەکەوە، لە موورید و مەنسووبیەوە، لە پیاوانی دین و دنیاوە بۆ پرسوڕا پێکردن، یا داوای ئامۆژگاری لێکردن، یا بە نیازی دوعای خێر، یا بۆ داوای چاککردنی نیوان موسوڵمانان، یا بۆ هەر مەبەستێکی تر نامەی بۆ هاتووە و وەڵامی داوەتەوە. زۆرجار وایش بووە ئەو خۆی ڕاستەوخۆ لەبارەی یەکێ لەم بابەتانەوە نامەی بۆ خەڵك نووسیوە. بە داخەوە ئەو نامە و وەڵامانەی کەمیان نەبێ کۆ نەکراونەتەوە. منیش لەو کەمە کەمی نەبێ دەسگیرم نەبووە. هەرچۆن بێ کەم لە هیچ باشترە، بۆیە وا لێرەدا ئەو ئەندازە نامانە بڵاو ئەکەمەوە کە دەسگیرم بوون و هیوام وایە لەمەوپاش زیاتر و گەلێکی تریشم لەم بابەتە چنگ بکەوێ و بتوانم پێشکەشی خوێندوارانی ئازیزیان بکەم.

نامەی یەکەم

بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە

فرزندی نجم الدین، در أمان ایزد حضرت رب العالمین باد، و با محبت حضرت فخرالمرسلین صلی الله علیه وسلم مشرف و مزین باد.

و بعد، دلم باتو الفتی دارد که غیر راهی نماند. ای کاشکی تو هم غبار غیرت به دل راه نبودی. ان شاء الله وقت آمدن آن طرف قریب است، زخمهای دوری را به مرهم نزدیکی تسکین دهیم. والسلام.

عمر العثماني

(٢٠) مەلا قادری گەورەی بیارە بە نامەیەك وەڵامی ئەم نامەیەی شێخی ضیائودینی داوەتەوە، لە باسی مەلا قادر خۆیدا ئەینووسینەوە.

نامەی دووهەم

دیسان بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە

فرزند! وفقك الله تعالی علی البر و التقوی. عجبا تا این درجه دوری را بر بزم حضور ترجیح داده، از آمدن نکول ورزیدند. برخیز و بیا و معرفت حاصل کن. مجال تعلل دیده، علی الخصوص فقیر بنویسم بیایند. در هر صورت آمدنت ضرور است.

یك زمانی صحبتت با اولیا
بهتر از صد سال بودن در تقی

والسلام(۲۱).

عمر العثماني

نامەی سێهەم

هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە

فرزندی نجم الدین، به سعادت قرین باد. بعد حالات را پرسند، شب شنبه الحمدلله به سلامتی عودت به محل مألوف شد. بحر اشتیاقشما ممرش دل باوفای فقرا است. نار آرزوی با لهب مایهء بی قراری این دل فگار است. عنان ارادت را به امید وصول به درجهء سعادت باید به طرف ما معطوف دارند، و یعقوب محزون ایام مهجوری را یوسف وار مشغوف نمایند. بیا، بیا که نمانده است تاب هجرانم. والسلام. الهی بجاههم عندك ارحم حال.

عمر العثمانی

نامەی چوارەم

هەربۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە

فرزند ارشد محمد نجم الدین، تلویناتش به نور یقین، واسطهء مقام تمکین باد. بعد از چشم بوسی خبرات را خواهش نمایند، به یادت مؤنس میباشم.

عید رمضان به هجرانت در حرمان ماندیم. عید اضحی را به امید دیدار بینی

---

(۲۱) وەك بیستوومه شێخ نەجمودین له خانەقای (گومه) بووه لەویەری سیروان و شێخی باوکی ویستوویەتی بێتەوە.

میدانستیم. آمد و رفت از نازنین آداب دلنوازی نرسید، و رسم رحمیت واضح نگردید. و نظر انتظار پیوسته به راه آن دلدار حیران مانده. ای وای از محرومی دیدار و دگر هیچ. باری دل در آرزویت در مشقت مانده، بخصوصه مبادرت به احضار شد. گل به دست دارید مبویید. گل به دامن دارید مشویید. بی حالت خود گیری برخاسته و آمده که ضرورت کلیه اقتضابه آمدن شما مینماید.

بـــاز آی کـــــه بـاز آیـد عـمـر شدهء حـافـظ

هرچند که نیاید پس، تیری که بشد از شصت.

والسلام.

عمر العثماني

نـامـه‌ی پێنجـهم

هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە

فرزندی نجم الدین، کوکب سعادتش از برج یقین طالع، و نور ارادتش بر بیان صداقت ساطع و پرتو آفتاب ادبش بر خدمت فقراء ان شاء الله لامع باد.

اولاً برخورداریت از خدا به خاطر انبیاء و اولیاء رجاء دارم. ثانیاً جناب سعادتمند ملا محمد کستانی که راغب ملاقات شما بود آنجا آمد. محبت علماء و صلحاء را به دنیا و ما فیها (إلا ذکر الله) نباید داد. فرصت الفت ایشان را غنیمت باید شمرد. خصوصاجناب معزی الیه که حقیقة از محبوبان این فقیر مستمند است تا در آنجا است هشیار خدمتش باش.

نقل است یکی از مجذوبان از طلوع آفتاب تا غروب روی به آفتاب نموده و میگفت آیا در این گردش یکی را دیدهء که از خود رسته و به حق پیوسته باد. دگر اشارهء کافی است اگر طالب اهل است کار سهل است، والا کوشش جهل. والسلام.

عمر العثماني

نامەی شەشەم

هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە

پسرم،نور بصرم! از خون دل چون گل نکات ادب را مایهء رفع تعب این زحمت دیده نموده بودید، رسید. در آن لحظه و ما بعدها موجب لحظات التفات گردیدند. صبر که نصف ایمان است، به سهل و آسان نتوان یافت.

تا دیدهء ارادت به سوی غیر است نیت و قول و فعل موجب برکات تامه و خیر نخواهد شد. ضرر ونفع به ضار و نافع است، و منع و عطا از معطی و مانع دیده. در نظر اهل معرفت دیده به غیر سوی او گشودن خطا است، و گوش به حرف نامحرمان به حرم خارج دائرهء صدق و صفا است. گل و دل را بخار هوای اغیار زدن ناسزا است.(ان السمع والبصر والفؤاد کل أولئك کان عنه مسؤولاً). ان شاء الله به توسط اهل همت با خدا باشی، و به تیشهء استمداد از متکیان اریکهء امداد که اصحاب کهف اتحاد بین العبادند نقش تعلق غیر را از لوح خاطر بتراش.

آنچه بر تو باید این است دلت به حق بگراید تا گره از کار بسته بگشاید، والا سنگلاخ به راه وصول در نظر ارباب قبول که سختیها دارد، بی اینها مشکل است و سهل نخواهد شد. دارالمحنة و استراحت مگر در تصور اهل اباحت باشد.

نصیحت گوش کن جانا که از جان دوستتر دارند

جوانان سعادتمند پند پیر دانا را

چون عاطفت دیدهء ملاطفت به ظرف آن فرزند ناظر است به این اشارت اکتفاء گردید.

بیا تا تاج را چون در یکتا

به سر داریم بر تخت ارادت

والسلام.

عمر العثماني

نامەی حەوتەم

هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە

دلم به داغ وفایت صبور و رنجور است
کـه یـادگـار ازان کـوکب زمـن دور است

فرزندی نجم الدین سلمه الله تعالی درد فراق را تحریر ضرور نیست که از ارباب اشتیاق نه مستور است. حدیث آرزومندی را بیان نمایم که به طومار در نمی گنجد. اگر دل داری دلداری را میدانی و آدابش را در میان اعیان با نشان و برهان است. باری گله از من نباید و رنجش از من نشاید که من ستمدیده با ریش سفید به کجا روم که هر طرف مستحق تذکار و هر یك منتظر و در دائرهء انتظارند. کوکب بخت مرا هیچ منجم نشناخت، که فرزندان هر یك در جایی با هوایی و فقیر با فقراء تنها مانده. خدا رحمی دهد صیاد مارا. باری حالات را جویا باشند، عمرتان بادا دراز ای ساقیان بزم جم. به انتظار اخبار سلامتی شما و امثالت بهر طرف نگرانم، گویا چهار چشم ماندهام. حق تعالی کجی برایتان نیاورد. والسلام.

عمر العثماني

نامەی هەشتەم

بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە

ای غایب از نظر که توی همنشین دل
مـی بـیـنـمت عـیـان و دعـا مـیفرستمت

فرزند با تمکین، نور چشم نمکین نجم الدین، به نور یقین محفوظ از مزلات راه تلوین و محظوظ به الطاف حضرت رب العالمین و سربلند به محبت خاتم النبیین صلی الله و سلم باد.

بعد از طی سجل اشتیاق، و پس ازبسط بساط اشواق بیان میدارد از آنجا که خدا راه صلاح و اصلاح را برای ارباب فلاح موجب رستگاری قرار داده، اسباب قوت جناح سبك سیران اوقات مساء و صباح است. درین صورت در بین عباد به همت شاهان تخت ارشاد، اگر فرصت خیرخواهی و خیر گویی غنیمت گردید، جهاد است، باید کوشید

و بلکه شربت زحمت را هم دران مقام نوشیدن رحمت است.

باری جناب پاشا در فقرهء قتل مرحوم مظلوم محمود بگ که امیدوارم در ظل قبول صاحب مقام محمود (صلی الله علیه وسلم) مورد رحمت حضرت ودود مسعود باد، مکتوبی به فقیر اظهار نموده این است لفاً روانه شد، ملاحظه‌نمایند. بعد از آن با سرکار خالو عزیز بگ ملاقات محرمانه بنمایند، و مکنونات خاطرش مکشوف دارند. آن وقت به تدبیر او پای عزیمت را به دائرهء مطلب نهید، شاید کاری سامان گیرد که غبار پریشانی از آن جمعیت برخیزد. وصلی الله علی خیر الوری و آله و صحبه اهل المغفرة والتقوی. والسلام.

عمر العثمانی

نامه‌ی نۆهەم

هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە

فرزند سعادت قرین نجم الدین، از برکات کامله حسن آداب وارادت ان شاءالله به سعادت دنیا و آخرت نائل و در هر عید سعید و آزاد، و در طریقت تا حقیقت بر وفق شریعت برخوردار باد.

کاغذت به ملاحظه رسید. مآلش را حالی گردیدم. جوابها را اگر تأخیر انجامیدند بر حسب تقدیر بود. آنچه عقلاً صلاح دیدم نوشتم. وقت فراغت و حصول نعمت صحت، ان شاء الله وفا به مضمون مکتوب خواهد شد. زیاده مقدراترا در ازل زیر پا شده‌ایم، تغیر نباید کرد که طناب قضا در گردن است و قلاب قدر به سوی ما اراد الله تعالی جلاب است.

از چه کند جنبش بی جا که هست

آهوی بی چاره به گردن اسیر

فرزندی معین الدین را چشم بوسم. والسلام.

عمر العثماني

نامەی دەهەم

هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە

فرزند دلبندم، عزیز ارجمندم، نجم الدین، همت شاهان تخت تمکینش تمیمەء بازوی یقین، و دعای زندە دلان با تحسینش مددکار راە تلوین باد. وبعد،

از رفتن جـان از بـدن، گـویـنـد هـر نـوعـی سخـن
من خود به چشم خویشتن دیدم که جانم میرود

باری تو رفتی، خدا همراهت. هرجا هستی خدایت به سلامت از ملامت محفوظ و در کمال سعادت مخطوظ دارند بمنه، اگر چه میدانم که شرمسارم و جای رجای روی ندارم. مدد یا روح شاه نقشبند و غوث گیلانی قدس سرهما. و به ملا عەبدالقادر گفتەام بیاید در (گمە) بنشیند، صاحبداری او را در خصوص تعدی خلق لازم دارند، و اگر زراعتکاری بنماید باز چشمداریش در زمین و غیره ان شاء الله میکنند. والسلام

عمر العثماني

نامەی یازدەهەم

هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە

در نـعـیـم ار نـبـود جـا و مقـامـی جـانـا
بر در عشق تو چون خاك فتادن اُولی

مدد یا روح شاه نقشبند و غوث گیلانی. فرزندا ! بمنه تعالی ابر رحمت و لطف خداوندی عز اسمه از باران انظار حضرات مقدسەء پیران نقشبندی قدس الله تعالی اسرار هم گلزار ارادت آن ارجمند دلبند را ریّان و سیراب فرماید.

لـطـف حـق بـاد بـه هـر وقت مـددکـار ترا
هـمت حـضرت عـثـمـان بـودت یـارو ندیم

بعد، آنچه از کسالت فقیر استماعاً دستگیرشده دروغ نبوده، ولی چراغ امیدواری به صحت له تامنه علی الظاهر درین هفته فروغی فراهم آورده و صحت علت را دور کرده است، اما چه فائده که تنها در زحمت تنها ماندەام.

طالب راه هدی را مینگرم شاکرم. تکالیف اراجیف را نظر آرم شاکرم که پنبهء تصبر را بر داغ دوری شما و امثال شما نهاده، به انتظار ظهور آثار اخیار لیل و نهار را به حسرت به سر میبرم. وجود را در شیشهء اندیشه چو مربای زنجبیل در خاك دلیل به حلوای تمنا در مقام رضا با عسل مصفای لقای اهل لقای ایزد حضرت اجل، جل جلاله دارم، و حرف ملال را له المنه ازین عالم یاد ندارم که با غیر او تفرقه است با او جمعیت. معلوم که تفرقه در نظر فریق اصحاب صفه تحقیق به تصدیق پیر میخانهء طریق توفیق غیر مستحسن، و بدو و ختمش دائر به کمال محن است.

هـــر چـــه جـــز ذکـــر خـــدای احسن است
گـر شکـر خـوردن بـود جـان کـنـدن است

باری انجیر رسید. پیرت مددکار و دستگیر باد بمنه. روز چهارشنبه گذشته جوانو اسب را با رضا روانه کردیم، و در اصطبل تغافلش مدارید. به چشم ملاحظه باشد که خیلی اسب مناسب به نظر میآید ان شاء الله قدومش خیر خواهد بود.

فرزندی محمد و خواهرش را چشم بوسم. حالات را علی الظاهر پرسند جزئی اشتغال داریم. ان شاءالله عنقریب خلاص میشود، و به اشتیاق دیدار تا بر و بحر طی حواهد شد. ان شاء الله، ان شاءالله. مدد با پیر پیران. والسلام

عمر العثماني

نامەی دوازدەهەم

هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە

به هر منزل که جانان من آنجاست
تنم اینجا، دل و جان من آنجاست

فرزندا، ارجمندا! أعزك الله بمنه وأيدك بجنود لم تروها بالعين، وجددلك اليقين، وأوصلك إلى مقام التمكين، ونجاك من التلوين، بجاه أوليائه المتقين.

بعد، آن وقت کاغذت رسید مجال جواب نبود تا بنویسم، و همیشه به یادت شاد بودهام و با غمت در الم. این دو سه روزه نور چشمی عبدالرحمن را معطل کردم که هروقت او را ببینم به یادت بنشینم. سبحان الله عجب مذکّری بود که نزدیك رحم و

قریب ملحوظ میباشد. و هروقت دعای شفای صادقه را کردهام حفظه الله.

الحال که صبح پنجشنبه در حضور جناب مستطاب حاج سید حسن دامت سعادته نشسته و با جناب سعادت مآثر حبیبی شیخ قادر هم زانو هستیم احوال پرسان شدیم، ان شاء الله احوال حال و استقبال خیر مآل باد، و خاطر عزیزت با جمعیت و وحودبه صحت در طاعت حضرت معبود و دود خواهد بود که نعمت عظمی و سعادت کبری را دلیل و قبول بزرگان کوچه فقراء برهان مدلل میباشد. زیاده را بر حسنی خوان که در قرآن مجید معلوم بر سعید است.

عمرم

نامەی سیازدەهەم

هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە

فرزندی نجم الدین را چشم بوسم. خبرات را پرسند، غباری که بر دل دوری آن سعادت گل است که زخم صبوری را مرهم آمده است، ان شاء الله سلامت و محفوظ و محظوظند.

خالویان هر دو را با صوفی علی سلام رسانم. محل تابستان که به خانهء خالویان نزدیك و از شر و شور تریك است هر وقت به قبالان آمدند بفرستید، خودم نیز آنجا میآیم و این تابستان در آنجا میباشم. حکما جایی دیگر صلاح نیست به هر عبارت بوده. اگر کسی خوف از گمه داشته باشد، اطمئنانش داده. گمه و هر چه در گمه است فدای چشم انور باد. والسلام.

عمر العثماني

نامەی چواردەهەم

بۆ شێخ عەلائودینی کوڕی نووسیوە کە لەو کاتەدا لە دێی (تازاوا)ی (سالاڵ) بووە

پسرم، نور بصرم! اگر به قلم رقم اشتیاق سیم علم دشت فراق کنم شاید، و اگر بیاض صفحهء نامه را به خامهء چون بخت خود سواد نماید عجب نباید که بعد از مدت تربیت فرقت را مایهء فرحت دانستید، و پس از ایام زحمت هجرت را رحمت فهمیدید، ندانستم از من چه حرفی شنیدی، و از برف چه شگرفی را دیدی. گرمی ما چه ضرری داشت که

سردی او را به دل گرفتی. مگر دنیا عزیز بود، یا اصحاب خانقاه بی تمیز؟

عمرتان بادا زیاد ای ساقیان بزم جم
گرچه جام ما نشد پر می به دوران شما

باری هرگاه در آنجا عمر را ضایع نداری و اوقات را به موانع ندهی، باز حمد خدا میکنم که مطلب اعظم اتباع سرور عالم است (صلی الله علیه وسلم). جز آن امری نیست که سرآمد سعادت سرمدی باشد. من شما را برای خدا میخواهم نه برای دنیا. سعادت حقیقی مقصود است نه زیبد دار فنا. الأن اگر من بمیرم تو به من چه، و اگر تو بروی من به توچه؟ ولی خدا هرجا بلا کیف حاضر است(و هو معکم أینما کنتم). اگر ماهم باشیم، مادام با خدا نباشیم سودی از آن مقصود نمی بخشد و جان را سروری نیست.

الهی ما را از خدی بستان، و از دام علایق برهان، به فضل و کرم خود برسان، که تا خود بار دوش خودیم هوش نداریم، و گوش استماع در سماع اقوال منّاع است. دشمن در بین دوپهلو پهلوان فتن گردیده. (اللهم اصلحنا ولاتکلنا إلی أنفسنا طرفة عین یا أرحم الراحمین).

خبرات این طرف را اگر پرسی خبر دادند که پادشاه بغداد رفته و به خلعت فاخره عفو سربلند گردیده، و قشون تأخیر شده. خبری دگر نیست. تا چه زاید شب که شب آبستن است.

و فقرهء سرگت بر وفق فرمان معهود. مجرد ظاهرا از کف مدعیان خارجه بیرون رفته بر قرار خود است، و به صاحبان خودش بی پاره واگذار است.

فقیر و اهل خانقاه به امید رحمت خدا سر ارادت را به گریبان تمنا فرو بردهایم، و فکری اگر باشد غم ایام فائته غفلت است. حق تعالی به دست رحمت خود خط عفو بر ماجرای خطایمان کشیده دارد(انه عفوّ یحبّ العفو).

و اهل بیت و صغیر و کبیر لله المنه، سلامتی ظاهر داریم. سلامت باطن را به سعادت مقرون از خداوند عالم رجا داریم. (ربنا تقبل دعاء). فرزنده نورجان دعا رسانم. فاطمه را چشم بوسم. خواندن[۲۲]) مهمل ندارید، و طاعت خدا را مجمل نشمارید. اوقات را ضایع ننمائید. البته شیخ محمود را برایم روانه میدارد، با او شغل ضرور

(۲۲) له ئه سڵهکهدا ناتهواو بوو.

دارم. باقی مخلصان آنجا را وکیل سلام باش. والسلام علیکم. برادر طریق عهد سعادت شیخ محمد را سلام رسانم. دعای خیر را هم منتظر شیخ عبدالله کذالك. سید امین برایم بفرست. به کلی تأخیر نباید. فرزندی علاءالدین! انشاء الله قرار آنجا هر طور بود، در وقت عزیمت شهر اطلاع به فقیر بدهید، چه از قرار آنجا چه از صورت رفتن، چه از نام قریه‌ها. باقی حواله‌ء صدق محبت شما است، بعد از فضل خدا و همت پیران.

شب سه‌شنبه. صفر ١٣١٤ بدوح

نامه‌ی پازده‌هه‌م

بۆ خه‌لیفه‌ی خۆی شێخ مارفی نێرگسه‌جاری نووسیوه

اخی وحبیبی فی الدنیا معروف. جان عزیزم! مریدان حاضر از جای ذکر و فکر و حالات طریقت مشغولند به بیانات احوال شیوخ که شیخ ما فلان کرامت دارد و شیخ ما فلان معامله راکر، و آنچه لازم حال ایشان است معلوم است. (قد ضاقت حیلتي. أدرکني یا رسول الله).

جان عزیزم! کسی برهء (شه‌لو[٢٣]) را دزدیده. تو میدانی و من میدانم . به او بگو بره را به صاحبش اعاده دهد، والا ازو قبول نمیشود. نور چشمی سید احمد را دیده بوسم. والسلام.

عمر العثماني

نامه‌ی شازده‌هه‌م

دیسان بۆ شێخ مارفی نیر گسه‌جاری نووسیوه

عزیزی معروف ! فلان که طلب دعا ازما کرده، کیم من تا دعا کنم؟ چیم من تا پای به میدان تمنا نهم؟ خفته شکلی بی ادب، و لنگ لوکی از دست نفس اماره در زحمت و تعب. اگر اهل احسان دعای نجاتم کرد جزاه الله، والا الحکم لله، تا بدانم چه آید درین راه. لا اله الا الله.

عمر العثماني

(٢٣) ناوی یه‌کێك بووه له عه‌ره‌به‌کانی دواوانی زه‌لّم و تانجه‌رۆ له شاره‌زوور.

نامەی حەڤدەهەم

لە وەڵامی نامەی شێخ مەعروفی نێرگسەجارِدا نووسیویە

جان عزیزم شیخ معروف است. آنانکه در مقام خود صاحب دستند، در دائرهء توحید به بادهء استفاده از مظهر اتم، صلی الله علیه و سلم، مستند. با خبر از کون و هر درماندهای را عونند. سرخود حرفی نگویند. بی رخصت راهی نپویند، و به هوای خود مطلبی نجویند. مأمورند در حرکات و سکنات. اگر خارج عادت باشند معذورند. چشم صداقت بینان از یشان عیبی نبیند. گوش هوشداران لغوی نشنود، و خیال خوشحالان بدی برایشان نخواهد. خدا آنچه خواهد به ایشان میکند، و ایشان را چون دام بر سر راه بدکاران میتنند. دوست به اوها آلوده دارد و طالب را آسوده مینماید. بیگانه ازیشان میگریزد، و با اوها میستیزد. حسبناالله و نعم الوکیل.

جناب سعادت ندیم شیخ عبدالرحیم را عرض سلام دارم. از من عرض بنما اگر حقیقت ظاهر شود طریقت و شریعت معطل میباشد، اگر چه شریعت معبر طریقت است و ممسك حقیقت است. خیالات را به دل راه دادن علت مزمنه است.

ترك فرما جمله اوهام و خیال
سعی کن با شرع در تحصیل حال

حال را با قال باشد همسری
او بود رهرو کند این رهبری

تا مقام حرف را باشد مقام
هست عرفان را به او گفت و کلام

چون مقام حرف جمله شد خراب
رو ز درگاه(٢٤) بر متاب

گر حقیقت یار باشد ای رفیق
نبودت کاهش به اصحاب طریق

(٢٤) لە ئەسڵەکەدا ناتەواو بوو. ڕەنگە (حقیقت) بێ.

جـمـلـه را يـكسو هـمـيـدانـى بـه دل
جـمـلـه را خـوشبـو هـميـخوانـى چو گل

والسلام.

عمر العثماني

نامەی هەژدەهەم

بۆ حاجی شێخ عارفی قزراباتی نووسیوە

فرزندی شیخ عارف، سلمه الله تعالی، به همت مشایخان میسپارم. بعد فقیر شمارا به اولاد دنیا و آخرت قبول نموده‌ام. در اشتغال به ذکر و فکر خودتان باشند و مأذون باشند برای ادعیه نوشتن، و در وقت توجه نمودن استمداد از ارواح مشایخان بکنند، و از بابت دختر درویش حسین هم مبارك است، مصلحت است. اگر چه فقیر ارادت داشتم زن برایت بیارم. الأن همان دختر را نیز به اولادخود قبول نمودم. مبارك باشد. زیاده لازم به تفصیل نیست. امانت خودتان و دینداری خودتان. وصلی الله علی سیدنا محمد وآله وصبحه أجمعین. أفقر الوری، خادم الفقراء:

عمر العثماني

ضياءالدين العثماني النقشبندي

نامەی نۆزدەهەم

هەر بۆ حاجی شێخ عارفی قزراباتی نووسیوە

نور چشمی شیخ عارف، وفقه الله‌بالمعارف. بقزراباط رفته‌اند و مشغول ختم و توجه‌و نصایح دین هستند. الحمدلله. خدا توفیق دهد، بی طاقت نباشید.

ان شاء الله خودم بعد از عید به آن طرفها میآیم و امور دینیه را بر وفق رضای حق به توفیق حق مطلق تسویه میکنیم. وجمیع مخلصان را سلام رسانم. فرق قادری و نقشبندی نیست. تهلیله و ختم وتوجه بنمایند. هر کسی فرق کند نشانهء شآمت دارد، فقط در طریق خداپرستی صدق نیت و عمل به اخلاص واجتناب از خلاف شریعت قولا و فعلاً و قلباً لازم حال مرید است. که یك گناه بعد از توبه از هفتاد گناه قبل از توبه

شدیدتر است. والسلام علی عباده الصالحین بحسن الختام. خادم الفقراءالنقشبندیة و القادریة:

ضیاءالدین العثماني الخالدي

حاجی حسین ونجیب افندی و صوفی عبدالله و باقی برادران دینی را سلام رسانم.

نامەی بیستەم

هەر بۆ حاجی شێخ عارفی قزراباتی نووسیوە

نور دیدهء معارف شیخ محمد عارف وفقه الله تعالی واعانه بمنه. مدتی بود حالات سلامتی را مطلع نبودم تا که صوفی محمد عرب آمد، حالات سلامتی شمارا بیان کرد مسرور شدم. عزیز من!(من کان لله فقد کان الله له). یکی از بزرگان گفته (حبیب الله في الدنیا غریب). امانت خودت و خدا. دگر:

هـرچـه جـز ذکـر خـدای احسن است
گر شکر خوردن بود جان کدن است

جمیع اهل بلده را سلام رسانم کلا، علی الخصوص صالح افندی، امین افندی صالح افندی، درویش حسین، محمد صالح، سید خورشید و سائر محبان و اهل ختم و تهلیله و جماعات. بعضی کس تغیر پیدا کرده‌اند پشیمان میشوند. حضرت شاه و حضرت غوث قبول نمیکنند. والسلام.

عمرالعثماني

نامەی بیست و یەکەم

بۆ شێخ حەسەنی قەرەچێواری نووسیوە

پیر منیر، حضرت دستگیر، روح الکل فداه!

بعد امید است ان شاءالله ازذروهء کوه فیوضات، قطره‌ای از توجهات بر مزرعهء خشکیدهء ارواح ماها چاکران بر افشانند، و گاهگاهی چون از باغ ملکوت و کوه جبروت باز آمدند، به عنوان تسکین خاطر مریدان، و تنویر افئدهء فقران، گل نور و ضیمران سرور مرحمت و احساس فرمایند، و سپاس بی قیاس مرخداوند حقیقی را سزا است که ارشاد همگی را به آن حضرت منحصر، و چشم دوران در راه زیارتت منتظر

گردیده. لله در من قال:

من رامَ ان لن یهلکن، فلیصر فن
بـکـلـه او جـلّـه نـحـو الحسن

والسلام.

عمر العثماني

نامەی بیست و دووەهەم

لە وەلآمی نامەی حاجی مەلا عەبدوڵڵای جەلیدا نووسیویە

عمری است عمر خادم جلی است، و عهدی است بر درجهء چهارم علی وار به تصدیق چار یار، فاروق آشنا و اغیار، و شایق رفع غبار انکار اغیار، طالب تذکار یار و راغب اذکار به کمال افکار با انکسار، جامع و مانع چون تعریف قواعد یا فوائد، و داد را تکرار مینماید، و راه صدق را به ظن رضا با اسباب وفا در سنگ جفا می پیماید. باك از تیغ بی دریغ هجران ندارد که به جسم اگر چه دور است، جانش در حضور است. جای ملاقات ندارد،(ولا تأسوا علی مافات) میخواند. اگر سرگردان باشد دوستان را به سر نگرداند. می پرستی نماید، در خود پر نمی گشاید. آن است که جان افشان دوستان است، همان است که دماغ جان هوشیاران از گلشن بیداریش بوستان است. چنان است که از جانان دل ستاند، یعنی خاکی است بر درت، چنانکه تو تاجی بر سرم. غلامی است جویندهء علام، نه عبدی مایهء زحمت انام. بندهایست شایق نه شرمندهء آبق. غریبی است بی کس، تمنای نصیب از فریادرس دارد. اگر می پرست را دیدم قدح به دستم. اگر گل را ببینم بلبلم. اگر گلخن نشینم آتشم. با یار اگر باشم همکار و همقطار و سرخوشم. دوستم (وقولو الناس حسناً) فرموده. فرستادهام(واصبر نفسك مع الذین یدعون ربهم) گفت. صاحب کارم (کما صبر أولوا العزم من الرسل) اشارت داد. و قادر بر پایهء ارادت نهاد، و در گاه را به روی خود گشاد، و عزت و حیات و رزق را در کف قدرت، و منع و عطای خود معلوم و مقسوم کرده، دگر به دونان برای دو نان دویدن چه فایده، و از یار به اغیار گرویدن چ قاعده.

بـوبـکـر و عـمـر، عـلـی و عـثـمـان
از صدق و وفـا شدنـد جـانـان

دو نان به دو نان شده گرفتار
مـانـده خـجـل و شده ستـمـکـار

روزی بـــه شمـــا حـــوالـــه بـــاشد
کـی کس بـه امـیـد فـالـه بـاشد

رزاق یـــکـــی است در دو عـــالـــم
حی است و قدیر، حکیم و عالم

(فـوزی) تـو کـجـا و حـد تـوحـید
علـمـی است بـرون ز قـید تحدید

بـــرادر تـــو حـــائـــل اضافـــات
تـا غـم نـخـوری بـرای مـافـات

پای لنگ مرا راه وصول به مقام بی رنگی نیست، تا در آنجا با تو بی زبان بیان دارم دیگر معاش تلخ نباشد، و غرهء ماه را سلخ نخواهم که غنای من مستغنی از حلال و مقام من دور از حرام است. ذرهئیام خفی، طالب پرتو آفتاب جلی. جسارتم خسارت مگو، جسور صبور است. مافی الضمیر دستگیر است. قلم برد رقم برگردان، و خط داخل خط انس و جان. والی جنان محتاج نطق و بیان. چند دفعه (دولمه) کردند، و من به حسرت وکالة خوردم، لذت نبردم. یسر الله لنا شرف التشریف. فرزند ارجمند روشنی بخش مدرسهء امید محمد بهاءالدین را زین الله به العلوم و صانه من الجهول و اعانه بهمته اصحاب صفة القبول به فرزند ارجمند خود قبول کردم. دگر نوشته روانه شده. ربنا تقبل منا انك أنت السمیع العلیم. ولذکر الله أکبر.

عمر العثماني

نامەی بیست و سێهەم

بۆ ئەمینولساداتی نووسیوە لە دێی (کوچك چەرموو) لە وەڵامی نامەیەکی گلەیی ئامێزیا لەسەر بانگکردنی مەلا قادری کانی کەوەیی بۆ دەرس وتنەوە لە بیارە

یا علی مدد !

جناب مستطاب، سید سند، و سرور امجد، دام مجده الأسنی، امین السادات عالی

درجات، صورت وفا را به عین صفا ملاحظه فرماید، و ستر ابواب جفا را با دست هوا بنماید، که با هواخواهان هواداری ممنوع است، و دست قوت آرزو دران مقطوع. پای بی وفایی در گل و خار جفا در بارگاه اشتباه خلیده بر دل است.

نـامـەکـەت یـاوا پـەی ساکـنـیـی دەرد
ئـامـا و خـاس وانـام، تـەفـایش ئـاوەرد

فـەرمـابـێت وە خـەت پـڕ جـە ئـیشارەت
کـەردەبـێت زنجیـر نـە تـۆی عـیـبـارەت

کـە مـن بـێ وەفـام جـەج عـەهـد وەریـن
بـێ شەرت و شۆنم گـۆیـا مـن جـە کین

حـاشا و کـەلـلا مـن بـێ وەفـا بـوو
یـاخـۆ جـە سەفـا مـن تـەوەلـلا بـوو

عـەهـدم ئـەو عـەهـدەن فـەرامـۆش کـەردی
مـۆبـەتم ئـادەن تـۆ جـە یـاد بـەردی

ئـەمـا چـیش کـەروون، پێشدەستی کـەردی
بـادەی ئـیـلـتـفـات جـە مـەستـی وەردی

سەیـد ئـەحـمـەد پـەرێ بـەهـانـە ئـاری
جـە کـۆ بـۆ سەیـد بـەهـانـەکـاری

امین السادات که لقب مبارك است ان شاء الله مافات را تدارك خواهید فرمود. صلاح سادات عالی درجات هرچه باشد معلوم چنان خواهی نمود.

بـاس قـادرت وە یـاد ئـاوەردەن
قـەدر قـادرت فـەرامـۆش کـەردەن

مـن کـە قـادر نـیـم وە هـیـچ طـەرەفـدا
جـە کـۆ بـاروو بـەر دوڕ جـە صەدەفـدا

قـادر قـودرەتش پـاسە نمانـا
وەرنـە مـن تـێغـم وە ڕووی کـێ شانـا

غـــۆلام و بـــەنـــدە و خـــاکسار تـــۆم
کـەمـتـریـن مـوشتـاق بـێ قـەرار تـۆم

ئـــەر بـــەنـــدەم وانـــی جـــە ڕای سەروەری
وەر خـاکـم زانـی جـە ڕووی مـیـهـتـەری

تـــۆ حـــەساوەنـــی وە هـــەرچـیـم وانـی
ئـــومـــێدم ئـــادەن تـــۆ وێت مـــزانـــی

عـوثـمـانـی یـارای عـیـنـادش نـیـیـەن
دائـیـم سەر نـە ڕای ئـیـطـاعـەت بـیـیـەن

مـادام سەید ئـەحمـەد ڕەضـاش جـەلای تۆن
صـەفـاش بـاقـی بۆ وەسـەن جـە هـەر کۆن

(الحمـدلـلـه) دەرگـای غـەم ژنـیـا
نـامـەکـەت یـاوا وە مـۆبـەت ونـیـا

چـی دمـا ئـیـتـر بـەهـانـە نـەبـۆ
یـاداوەریمان بـەی نـیشانـە بـۆ

جمیع سادات کرام دام سعدهم داعی و مستدعیم[۲۵]. (یا عمر).

خادم الفقراء النقشية والقادرية

عمر ضياءالدين العثماني

(۲۵) بۆ ڕوونکردنەوەی هۆی گلەییی ئەمینولسادات لە شێخ و وەلامدانەوەی شێخ بەم نامەیە، یەکێ لە کوڕەکانی ئەمینولسادات ئەم پەراوێزەی خوارەوەی نووسیوە:
محترمین اطلاع دارند که مدرسهء والی کردستان (دار الإحسان) در تاریخ ۱۲۳۰ هزار و دو صد و سی باتمام رسید، لکن مدرسهء علوم دینیه اسلامیه آباء و اجداد این جانب سید احمد ستوده در قریهء (سنگ سفید) در سال ۱۲۱٤ هزارو دوصد و چهارده یعنی شانزده سال قبل از مدرسهء والی همواره جای علمای اعلام و محصلین کرام بوده، و صدها فقهای عظام از آن مدرسه تحویل جامعهء اسلامیت شده که در اکثر نقاط به تعالیم شریعت مطهره و نشر علوم پرداختهاند. رحمهم الله اجمعین.
در این اوآخر مرحوم ملا قادر کانی کبودی مشهور به (ملا قادر بیاره) مدرس زمان =

نامەی بیست و چوارەم

لە وەڵامی حاجی مەلا عەبدولسەلامی بانەییدا نووسیویە

بە دست محبت آن جناب قواعد عقاید بر حنجرهء فوائد نهاده گردیده بود، شرف وقت ارباب دقت بخشید. معلوم که اساس استیناس بر سبحهء تقوی اولی، و مرصوص برصاص اختصاص خواص بود، احری است. ولی تا صرف نظر از نفع و ضر ننماید و نحو و منطق را کلیه در محو نگرداند، هئیت مقصود را در بیان بەزبان نتوان گفت، و در حکمت دبستان لسان نخواهد سفت.

کلام وقتی مفید است که تام باشد، والا مختصر اگر مایه تفاصیل مطول نیست چه

= پدرم سید سعدالدین امین السادات بوده است که طلاب آن ایام مرحومین ملا حسن پسر ملا علی ترجان و ملا عبدالرحمن پسر قاضی بانه و شیخ حسین سردشتی و سید عبدالرحمن نظام الاسلام و شیخ عبدالله هزارکانیان و غیر هم بوده‌اند.

القصه. مرحوم مبرور شیخ عمرضیاءالدین قدس سره به کردستان تشریف آورده با قوهء معنوی و نیروی باطن قلب ملا عبدوالقادر را جذب و تصرف مینماید که ملا عبدالقادر از سنگ سفید منتقل و در بیاره مستقر میشود و مرحوم سید احمد پسر سید حامد که از سادات بنی اعمام قاری قرآن و اهل طاعت بوده و لحن و آواز بسیار خوب داشته، مرحوم ملا عبدالقادر به شیخ ضیاءالدین میگوید که حسن صوت سید احمد برای مؤذن و مترجم خانقاه بیاره خوب است. شیخ ضیاءالدین نامه به سید احمد مینویسد دعوتش برای بیاره مینماید. پدرم قصه‌را میشنود، مانع از عزیمت سید احمد میشود، و نامهء پر معنی با عبارات لطیفه و خطزیبای خودش به عنوان گله‌مندی و اندوه از رفتن ملا عبدالقادر به شیخ ضیاءالدین نوشته میگوید:

شین فەرهادم تەمام نەکــەردەن

دەین خوسرەوم ماری نە گەردەن

هنوز من حسرت ملا عبدالقادر را فراموش نکرده‌ام که میخواهند سید احمد را از من جدا نمائید، و شیخ ضیاءالدین نامهء ذیل (فوق) را در جواب پدرم نوشته.

ڕاستەکەی، وەك بۆم ساغ بووەتەوە، ئەوەیە شێخ خۆی تەشریفی نەچووە بۆ سنە بۆ هێنانی جەنابی مەلا بۆ بیارە، مەلا عەبدوڵڵای پەسوێ و مەلا عومەری واشەمەزینیی ناردووە بەدوایا هێناویانە – عەبدولکەریم.

نفعی به جز ضرر دارد، و باری (علیکم بالبلاغ) که حق آن بر امثال چنان صاحب افضال مسلم و معلوم علما و جهال است.

بی سروپا قدری ندارد که حبوب قدر و معرفت را گنجاند، و قوتی که مایهء قوت باشد بدست بیاورد.

تا به نور بصیرت حق را نداند، دل پر غل و بصر نابینا و گوش ناشنوا را کجا راه تفقد و تبصر و استماع است.(أولئك كالأنعام بل هم أضل) در سورهء أنعام صورتشان مشکل و با نشان است.

و امثال آن جناب که در حضور و غیاب مستطاب، و بر آداب اصحاب محل خطاب، و دست معرفتشان به حنای تخلق باخضاب است از برکات سنت و کتاب با مظهر صدق و صواب و با عروة الوثقای فصل الخطابی خدای ناخواسته مورد عتاب باشند که تاج ورثه را بر فرق در بین فرق دارند، زجاجهء تصدیق را به مصباح تصدیق بیارای، و کوکب دری مطلب را در پشت سر امتحان ملاحظه بفرمای. امثال این گدا را به کعبه رهبر شو ان شاء الله تعالی ببری اجر دوصد بنده که ئازاد کنی، والا من کیم تا دعا کنم؟ چه کسم تا پای بمیدان تمنا نهم. خفته اگر اهل احسانی دعای نجاتم کرد جزاه الله، واگر فراموشم کرد الحکم لله. تا چه پیش آید ازین راه. لا إله إلا الله محمد رسول الله. والسلام.

عمر العثماني

نامەی بیست و پێنجەم

بۆ شێخ غیاثودینی ئەنساریی تاڵشیی نووسیوە

جناب سعادتمند ارجمند احباب بهره‌مند از آداب اصحاب. غرهء جباه یکه‌تازان میادین شك و یقین.. قره باصره متحابین صبر و تمکین .. حبیبی شیخ غیاث الدین است.

بعد از تشیید بازوی محبت به آیات صداقت، و پس تاکید بر اتباع شریعت که منهاج شهبازان قلهء قاف ابتهاج است یادآور به تذکار آداب اخیار ابرار میگردد. امیدوارم به لطف پروردگار که پایهء استیناس استحکام از اقتباس بانوار کرام دارد، و بحرز حصین یقین گلشن تمکین مصور از باد خزان تلوین است. اسباب صداقت را غیر از صدیق ندیدم، آن هم مشید بتوحید و استقامت (ان الذین قالوا ربُّنا الله ثم استقاموا

تتنزل عليهم الملائكة ألا تخافوا ولاتحزنوا وابشروا بالجنة التي كنتم توعدون).

اساس قبول در اتباع است(قل ان كنتم تحبون الله فاتبعوني يحببكم الله). آيهء اخلاص كسى راست كه با شريعت راست آيد. اما در دائره دعوت نه در مقام ادعا. اختيار ذلت و انكسار و قلت محنت موجب رضاى امناى طريق وحدت است.

عجبا كاغذت نمى آيد كه دل ازو بگشايد. خدايت مددكار، و يارت سيد ابرار، و صاحب مهاجر و انصار باد بمنه. والسلام.

خادم الفقراء

عمر العثماني

نامەی بیست و شەشەم

بۆ زانا و ئەدیبی بەناوبانگ، شێخ سەلیمی مەردوخیی سنەیی نووسیوە

يا سليمَ القلب في وادي الوداد
كم أناديك خفياً بالفؤاد

لاتدع ودّ الودود التائه
علّه ينجيك في يوم التناد

ود أهل الود في دار الفنا
ذخر أهل الصدق في يوم المعاد

ما قلاك القلب آنا يا أخي

منذ آخاك لدى أهل الرشاد

انّ ذا الفضل من الله العلي
قد علا قدري بفقري في العباد

ما انصرف عن عدله قط عمر
انه بالفوز ساد القوم ساد

وبعد از سلام چشمان آن عزيز با صدق و تميز را ميبوسم و مينويسم: شكر خدا لازم است كه بندهء خود را راه فقر نشان داد و صحبت و خدمت و غلامى فقراء را خلعت

امیدواری و تاج فقر فخر فرمود. (الحمد لله ثم وثم إلى أبد الآبدين).

امیدوارم دوستان ما را عموماً و خصوصاً آن عزیز را تمیز مقام صبر و شکر کرامت فرماید و آلوده به رنگ دنیا ننماید، و استقامت طاعت بر سجاده توحید آسوده گرداند. (انه بعباده رءوف). خاك قدم فقراء را به تاج مرصع امرا مقابله نباید. ایشان عیال مذکورند، و اینان به مال با زوال مسرور. وشتان مابینهما. دعا کن که همیشه پیشانی ارادتم به خاکپای فقرای خدا با نشان باد. سعادت جاویدان را بها است. والسلام.

عمر العثماني

نامەی بیست و حەوتەم

بۆ شێخ شەمسودینی سەقزیی نووسیوە

ای شمس روز سرور محبت مهجور! اگر من وتو تابع و طالب کنز مطلسم صلی الله علیه و سلم نشویم، و داخل زمرهء راغبانش نباشیم، از ما بدتر چیست یا کیست؟ و اگر در زمرهء جماعتش محشور شویم چه ازان خوشتر؟ ! (أولئك مع الذين أنعم الله) شاهد و مرغوب طالق صادق است.

حق را خواهی استرضای رونق را داخل ملاهی دان و غیر از ضرورات دینی را علماء و عملا، ظاهرا و باطنا از خود دور دار(من حسن إسلام المرء تركه ما لا يعنيه). در امر حق خلق را داخل مکن(الا لله الدين الخالص). در طاعت موحد باش. گوش به خالق هوش ده (ان الله يأمركم ان تؤدوا الأمانات إلى أهلها) ونهی (لاتكن إلا مؤمناً) فراموش منمای، و جوارح و قوای تو امانت شد برای عمل به امانت. اگر غافل و کاهل و کاسل مانند متحمل قرآن نمیشوند و به روز جزا چه خودشان و چه کلام قدیم عارض و شاکی میشوند و کیفیات را حاکی میباشند خدا حاضر است (و هو معكم أينما كنتم). مرگ در راه معطل حین اجل است(كل نفس ذائقة الموت). جهنم در پیش (وان منكم إلا واردها) میتوانی به احتساب و اکتساب گذرگاهی پیدا کن، و الادران مقر (أين المفر)؟ صدق موجب اخلاص و هر دو قائد وصول به مقام اختصاص. أعنّا يا رحمن. والسلام.

عمر العثماني

نامەی بیست و هەشتەم

بۆ شێخ مەلا عەبدولقادری دێوانەی نووسیوە

دیوانەء محبت دارد هزار محنت
هر جا غمی کە بیند یاری نماید ألفت

پروانە را چو دیدی در دور شمع گردان
یاد آر ازین جفاجو نوازش و محبت

دیریست ناپدید است آن مهتر وفاکیش
مهجور از رواتب، دور از سرور صحبت

غم را بە باد فرما، ما را تو شاد فرما
تا باز بینمت من ای مایەء ارادت

(فوزی) منال از غم، شادی نما بە ماتم
دلبر چو شاد گردد بیند تو رو بە حسرت

کتێبەء دیوان ارادت محبت دیوانەء صداقت مآثر فرزند معنوی ملاعبدالقادر را مشتاقم. ان شاء الله تو با خدا باش، هر کس طالب خدا است رضا بە همە جفا میشود، و هر کە نە بگذار، و خاطر خود را میازار، تا مقدر چە باشد کە بی ارادەء حق احدی طالب صداقت نمیشود. هر کە آید او میفرستد. نصیحت کن، خیانت مکن. و هر کە نمیآید باز بە ارادەء اوست، تا خدا چە مقدر فرمودە. والسلام.

عمر

نامەی بیست و نۆهەم

بۆ حەبیب ئەفەندیی خانەقینیی نووسیوە کە یەکێك بووە لە خزمانی و نەوەی حوسین ئاغا بووە

حبیب سعادت تصمیم ان شاءالله در ظل رأفت و عنایات حضرت قریب و محفوظ از مکائد رقیب باد.

شکوه از ظهورات قدریه نباید که جهد در تغییر قضا هدر، و عدم رضا از ارادهء حق سراسر زندقه و ضرر است. سعی در کسب رضا موجب تهوین زحمات قضا است. مراد در اول کار تحقق صورت رضا و در آخر کار تحقق حقیقت رضا است. باقی مرادت در دیوان اکابر طریقه مردودند، چون خلاف رضای معبودند. و آنچه را که دیدهء بیان واقع است، لکن قلب شما هنوز وسعت چنان حاصل نکرده. آنکه دیدهء عکس اهل وسعت بوده که در خاطرات منعکس شده. امید است که ان شاء الله وسعت دهد که پرتو یاررا بگنجاند.

والسلام.

عمر العثماني

نامەی سیهەم

لە وەڵامی نامەی سەیید موحەمەد ئەمینی باینجۆییدا نووسیویە

مخدوم سعادت قرین، نور چشمی سید محمد امین، وفقه الله واعانه بکمال الیقین، بمنه. مکتوب ملاحظه شد. من البو الی الختم مفید آمد و مستفید شدم

جناب مستطاب، سید فاضل سیادت مآب سید هدایت دام فضله رؤیاها را دیده است. و أصل رؤیا داخل ظنیات است. دلیل عقاید باید از یقینیات باشد. اگر مفید یقین میبود بشارت نامه بودی برای فقیر که شاهد عقل فقیر میباشد. (خیر المواهب العقل). ایمان به قدر عقل است. استدلال به عقل میشود بر ایمان. در قیامت محفوظ میشدم از گفتن (لو کنا نسمع أو نعقل)، و در قرآن (أفلا یعقلون) متعدد مذکور است.

و جناب مستطاب حضرت مدرس دامت برکاته و اعاده علینا من سعاداته تشریف دارند الحمد لله، لکن معلوم نیست از برکاتش مستفیدم یا نه. پس از موت از ما معلوم خواهد شد. دولت دنیایم باشد یا نباشد همه خلق در نفس الامر چون فقیراند. هر کسی رزقی مقسوم و معلوم دارد. فقط امیدوارم که فقیر به آن مقسوم راضی باشم. و بر رازق به قدر خود متوکل. حال دیگری اطلاع ندارم.

فقره تردید و انصرافش به جناب فاضل است، او عالم است و من جاهل. از فرائد عوائد طریقه خبردار نیست، ازان جهت در کنار تردد و انحراف است. ولی موافق شرع انور کسی کسی را حکم خود نمود، عرضش به او ممکن است. و قال و قیل عمری با طول

و بی خوف مرگ میخواهد. (من عمل صالحاً فلنفسه، ومن أساء فعليها. وما ربك بظلام للعبيد).

یکی از علماء ملا جواد نامی گفته فلانی کامل است، اما مکمل نیست(جزاه الله عنا خیراً). من خود را مسلمان مقبول نمیدانم چه در ظاهر وچه در باطن. که(المسلم من سلم المسلمون من یده ولسانه). و در ایمان هم ناقصم. (قال صلی الله علیه وسلم: لایؤمن، والله لایؤمن، والله لایؤمن. قیل: من یا رسول الله؟ قال: من لا یأمن جاره بوائقه). من چه قدر زحمت دستی و زبانی به عباد الله رسانیدهام و در حق همسایه زحمتها داشتهام. غفر الله لنا و لهم.

الحال جناب سید دام فضله فقیر را عاقل خواند، یا دیگری ولی کامل، خدا جزای خیرشان دهد. الحمدلله که به عیب ماها زیاده ازین قائل نیستند. اگر عاقل باشم خلاف رفتار و گفتار ندارم و عقل منشأ هر خیر.

و در (احیاء) ملاحظه فرمایند تا بدانند عقل چیست و کدام است. دست سید میبوسم. جناب مدرس دعایشان میخواهم. باقی

هرکه خواهد گو بیا و هرکه خواهد گو برو

کبر و ناز و صاحب و دربان درین درگاه نیست والسلام.

عمر العثماني

نامەی سی و یەکەم

بۆ حاجی موعتەمەدولئیسلامی سنەیی نووسیوە

الحمد لله الذي أذهب عنا الحزن.

باز آمد آن مهی که ندیدش فلك به خواب

آورد آتشی که نمیرد به هیچ آب

جناب مستطاب فضائل مآب، فرج الانام حاجی معتمد الاسلام دامت فواضله. الحمدلله که تشریف بردی، و سعادت را به شیر و شکر خوردی، و دل دوستان را در عودت آباد کردی.

مضامین حقایق را شقایق آمدی. بر کات تمکین را لایق شدی. حفظ الغیب را از نور

یقین یافتی و از تلوینات تغیر نکردی، و گوی از میدان سعی به صفا بردی، و نور مروّت از مینای مروه گرفتی، و عرفات عرفان را به رجم احجار به رغم اغیار علَم حکَم شدی، وبیت الله را به نیت خالصة لله فی اللهِ طواف فرمودی، و لباس تقوی را به قد انصاف بریدی، دل بدخواهان را به تیغ زحمت دریدی، و کالای رحمت بر بالای اصحاب صفهء ولا به صحت و غزت و عفو و عافیت بریدی. الحمد لله ملء المیزان و منتهی العلم و مبلغ الرضا و زنة العرش ثم الحمد لله. حاجی بقارا و سائر رفقا را تشکر باید که از برکت محبت به صحت فائز آمدند. کتاب موصل و بغداد در مبدء و معاد رسیدند جزاك الله عنا خیراً والسلام.

عمر العثماني

نامەی سی و دووەم

بۆ ڕەشید ئەفەندیی کوڕی موفتیی زەهاویی نووسیوە

بسم الله حامداً ومصلّیاً ومسلّماً

أما بعد، مضتِ الأعوام، وفنیتِ الأیام، وخلت الدهور، وترکتَ الآبقَ المهجور، والبعدُ ثنی بذلك عن السرور. یا من أنت مهجتي، وبك بهجتي، لماذا وعلی ماذا؟ ان کانت الغفلة عن أصحابِ صفة الذکر من غلبة الفکر، فعلینا الشکر بأن سعادتکم لله غفل عنّا. وان کانت من کثرة الاشتغال بتحصیل الآمال، فلیس التذکار مشوشاً للبال، وان کان بعد البعد سبباً لنسیان العهد، فلم قیل: «گر در یمنی، چو با منی، پیش منی» ؟ و فیهم قال الناظم: « در راه عشق مرحلهء قرب و بعد نیست»؟ در هر صورت فقیر بی بضاعت ارادت را کسوت سعادت داند، و درر وفا را آیهء صداقت خواند. روی دل را به سوی تو دارد، و غنچه مرا درا به یاد کلمات تو میگشاید، و جبههء صفا را به عتبهء محبت تو میساید. ای عجب، آن عهد و آن سوگند کو ! بشارت صحتمندی ذات حمیده صفات و فرزندان مفرح خاطر کاسراست. والسلام.

عمر العثماني

نامەی سی و سێیەم

بەتایبەتی بۆ یەکێ لە مەنسووبەکانی نووسیوە، بەڵام مەبەستی لە هەموو مەنسووبانە

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى. يا حبيبى فرصت مغتنم است. باید که تمام عمر به امور لاطائل صرف نشود، بلکه تماماً به مرضیات حق جل و علا صرف گردد.

فرائض خمسه با جماعت و جمعیت با تعدیل ارکان باید که ادا باید، و نماز تهجد را از دست ندهند، و استغفار اسحار را رایگانه و مفت نگذرانند، و به خواب خرگوش محظوظ نباشند، و به حظوظ عجله مغتر نگردند، و تذکر موت و احوال آخر ترا نصب عین دانند، بالجمله از دنیا معرض و به آخرت مقبل باشند. به قدر ضرورت به دنیا بپردازند و سائر اوقات را به اشتغال امور آخرت معمور دارند. حاصل کلام اینکه باید دل از گرفتاری ماسوی آزاد باشد، و ظاهر به احکام شرعیه متجلی و مزین شود. کار این است و غیر این همه هیچ.

نبهني الله وإياكم من نومة الغافلين، وحشرنا تحت لوائه آمين. وصلى الله على خير خلقه محمد صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم، ورحمنا بجاههم آمين. والسلام.

عمر العثماني

نامەی سی و چوارەم

بۆ یەکێ لە مەنسووبەکانی نووسیوە

صائب ار چه هیچ چیزی بی تأمل خوب نیست
بی تأمل آستین افشاندن از دنیا خوش است

فرزندا! علاج آن کس که از درد تنهائی غمگین است این است که در حجرهء سینه گوشه‌ای که قلبش نام است اختیار کند، و چراغ صدق را روشن نماید، درگاه آن رو به طرف محبوب سازد تا نور جمال یار نیکو خصال ظهور کند. بعد به چشم خیال که تصور بال آن صاحب حال است نظر بر پیشانی یار جانی بدوزد، و آتش محبت را بر پا کند، و ریشهء تعلق غیر را به کلنگ بتر کند. آن وقت نهال آمال برومند خواهد شد. زیاده بر خوردار باش. و اگر مقصود غیر است، حوصله باید ترا تا بدهندت شراب. تا سینه بریان

نشود، و چشم گریان نگردد، یار مهر آثار پرده از رخسار بر نمیدارد. بر اهل استقامت فیض نازل میشود مظهر. (اللهم أرزقنا الاستقامة بحرمة المستقیمین).

عمر العثماني

نامەی سی و پێنجەم

بۆ هندێ سۆفی ژنی نووسیوە

(مسلماتِ مؤمناتِ صالحاتِ تائباتِ) به طاعت و عصمت باشند.

شنیدەام در نواحی اورامان شهرت دادەاند که از طرف فقیر عصمت مآبة خاتون حبیبه و شیخ رحیم خارج شدەاند! (عیاذا بالله) من خیالی چنین نکردەام. هر کس این بهتان کرده است کمك به شیطان لعین نموده، چونکه پارسال ضعیفەهای آن طرف میل طاعت و ختم و ذکر میکردند و به عصمت و طاعت رغبت داشتند، الخناس غماز بود بدکاری پیدا کرد که آن آثار خیر قطع شود.

ان شاء الله لعنت بر شیطان لعین بکنید، و کالأول به طاعت خدا باشید. خاتون حبیبه مأذون است برای ختم و نصیحت دینی شما، خیال تفرقه ننمایند. الحمد لله مدت عمرش به طاعت و اخلاص بوده و همیشه به ذکر و عبادت عمرش صرف کرده، و سیده است. به شما هم توجه باید بکند، لکن سعی بکنند که أداب ایمان و اسلام خوب بدانند.

تا سید اسماعیل حاضر است رئیس تمام قوم است. هر وقتا و حاضر نیست شیخ رحیم سر ختم و تهلیله باشد. معلوم است شیخ رحیم و سید بەاتفاق سعی در نصیحت دینی مریدان میکنند. خدا توفیق را به همه رفیق دارد. والسلام.

خادم الفقراء النقشبندية والقادرية

ضیاءالدین العثماني الخالدي (مۆر)

نامەی سی و شەشەم

بۆ مودیری ناحیەی قزراباتی نووسیوە

محبا، مهربانا! کاغذتان رسید. مآلش معلوم گردید. شکر خدا میکنم که شما را به این خیر و احسان توفیق داد. شکر خدا میکنم که اسباب عبادت را بنا کردی. شکر خدا میکنم که رواج دین و طریقت شدی. الحمد لله هزار هزار. الحمد لله. محض تمنای شما

این است کاغذ را به جناب ملا عبدالرحمان نوشتم که مراجعت به آنجا بنمایند.

فقیر نیز تدارك آمدن آنجا کرده‌ام. سعادت مدار محمود پاشا حقوق بسیار دارد. یك دو روز با او ملاقات میکنم، دیگر حرکت به آن طرف مینمایم. این مدت کشاف سبب تاخیر شدند. زیاده از حد من مشتاق شما هستم و به مخلصان آرزومندی دارم. و امر کردم که نور چشمی شیخ محمد عارف در آنجا اقامت خانقاه بنماید و ختم برای مخلصان بکند. کاغذ مرا زود برای ملا عبدالرحمن بفرستند تا خودمان می آییم آنجا حاضر باشد. اگر او نیامد، ازو لایفتر هست. الحمد لله مدبر امور را معطل نمیکند ان شاء الله. نور چشم شیم شیخ محمد عارف موفق باد. طول لازم ندارد. ان شاء الله ارادهء خیانت با هیچ عبدی ندارم. صلاح تو این است در خانقاه قزلرباط امامت و ختم برای موریدان و مخلصان بکنی، و تعلیم فاتحه و اصل و فرع دین ایشان بکنی. ان شاء الله خودم نیز به وعدهء قریب به دیدار مخلصان شاد میشوم. دیگر ظاهرا باعث و مانع نداریم. و کاغذ مرا برای جناب ملا عبدالرحمن[٢٦] روانه بنمایید که زود بیاید وآنجا بنشیند. خودم و جناب ملا ان شاء الله تعالی عنقریب آنجا میرسیم. و السلام.

جناب صالح افندی و مدیر افندی و سلیمان آغا و خلیفه قادر و سید خلیل و جمیع مخلصان سلام رسانم. ان شاء الله از دعای خیرشان غافل نمیکنم، و ایشان دعای خیر مرا فراموش ننمایند، ان شاء الله.

نامەی سی و حەوتەم

بۆ بەگزادەکانی هەورامانی نووسیوە

عموما سلطان و بیگزاده‌های اورامان تخت سلام رسانم. ان شاء الله صاحب نجات و بخت باشند. حالات را پرسند خیال بد نداشته باشید. به امید کرم خدا و همت پیران بدی به راه رفیقان ما نمی آید و امید به همت مشایخ دارم. شما اهل و سهل باشید. دیوان برای شما انعام و التفات و مواجب و خلعت کند و این دفعه ده خلعت به بیگزاده‌ها و سیدان و ملا جلال داده‌اند و سالار و مشیر و غیره نهایت مرحمت و لطف و نوازش معمول داشته‌اند.

---

(٢٦) واتە ئەم مەلا عەبدورەحمانە کوڕی مەلا مووحەمەدی کەوانەدۆڵییە کە لە خانەقین دانیشتووە.

و بعد از بابت خانهء شهری هم سهل خواهد شد. هر دسته يك ماه ميباشد. اين دفعه وقت آمدن بايد دستهء ديگر ازپسرانتان بيايد، و اينها بايد باز آيند. مطلب اين است از هر خصوص اميدواری و مرحمت بسيار است، و ان شاء الله سعی در درستی مسألهء مريوان هم ميشود، شايد ايشان هم بايدخانه شهری داشته باشند، و قراری بشود كه ولايت امين باشد. والسلام.

خادم الفقراء
عمر العثماني

نامەی سی و هەشتەم

لە وەڵامی كابرایەكی كیمیاگەردا نووسیویە كە بە خەیاڵی خۆی باسی هونەرمەندیی خۆی كردووە

علمی كه به علم فقراء در گلشن وجود از عدم آورده و بر پا نموده‌اند اين است جزء شباب را با جزئين ندم و وتضرع به آب دموع خمير ننموده، در بوتهء صدق كرده، به زير آتش محبت نهاده، به آه رجا دميده تا همه يكسو شوند، بعد از آن بيرون آورده. پس از گرمی مس وجود به آتش طلب بی تعب، يك ذره به آهن قلب متقلب چون بپاشی اكسير عالمگير ميشود. ولی بی اجازهء استاد كسی در را نگشود، ديگر نميدانم سرش چه و ترش چه بود غير ازين(فاسألوا أهل الذكر ان كنتم لاتعلمون). ازان جور عمليات بسيارند، نه هر كه محرم اسرار، و نه هر يك عاشق ديدار، و نه هر كس قابل محبت ياراست. مدد يا ستار و يا غفار. والسلام.

عمر العثماني

نامەی سی و نۆهەم

بۆ شازادە فەرمانفەرمای حاكمی سنەی نووسیوە

درر مكررهء حمد و ثنا كز قعر بحر صدر پر صفای صدر نشينان (ألست) بەظهور، و يواقيت تمجيد و شكر كز دفينهء سينهء بی كينهء ائمهء جوامع ذكر و فكر در مواقيت صباح و مساء مذكور بايد، نثار عتبهء عليهء بارگاه رضای حضرت ايزد صمدی باد كه ادنی ارض كردستانرا ممر موكب اجلال موهب بندگان مستكان ارفع امجد حضرت

والا دام مجده الأعلی فرمود. (الحمد لله قبل کل کلام)، و نوال صلاة و سلام بر دوام را به‌مرور لیالی وایام در هر صبح و شام، آویزهء گوش هوش و سمع قبول حضرت ذی رفعت بامنقبت فخر رسالت منیر الأنام علیه و علی آله و صحبه الکرام الصلاة والسلام، و ترضیهء مرضیه را هدیهء بکره و عشیهء خدمت جمیع آل و اصحاب الی یوم القیام، و در حال اضطرار، و نهایت ذلت و قلت و انکسار مینماید.

بعد از تقدیم ادعیهء عبقریه تبریك قدوم خیر ملزوم مبارك موسوم، و پس از تمنای بقای ضیای اقمار عدل و مروت و اصناف درویشانه بحضور واقفان بزم عنایت دستور معمول میدارد که ان شاء الله سعادت مراحم ملوکانه و عاطفت مکارم رءوفانه دست تعدی نجوست مؤدی هر آشنا و بیگانه را از مظلومان بسته، و به سنان تدابیر پای بی ادب پیمای شهری و صحرائی را در زنجیر تعب شکسته و اسیر فرموده، چنانکه مظلوم از چنگال ظلوم بدنگال رستگار، و سادت مظهر معاونت اخیار و علماء بر ارایك ملاطفت رءوفانه متکی و بر قرار، و مشایخ در شوامخ مکارم متزکی و پایدار، و فقراء را تفکه فواکه طیبهء اشجار احسانات أمرا راحت، و اهل سیاحت خوشه‌چین خرمی نوازشات کبار با سماحت، و رعیت درقلعهء محروسهء امنیت با جمعیت، و دعاگویان راه مساجد را به ادای وظایف طاعات پویان، و مساکین در سایهء پایهء تمکین ساکن در زاویهء یقین باشند. آری خاص کند بندهء مصلحت عام را.

باری محض ورود موکب جلالت موهب عدالت مرهب صحیفهء دعا لفیفه‌ای رابه توسط جناب مستطاب کهف الانام شیخ الاسلام، دامت توفیقاة، که مصباح مشکاة ملك، و کوکب سماء عزت و ملت است تقدیم داشت که ان شاء الله دوش هوش طالع رانشان لامع، و فرق اقبال را چون بدر طالع ساطع، و بازوی اجلال را تمیمهء سعد حال و یمین تمکین را نگین یقین، و جبههء دولت را غرهء بهجت، و بر قامت دل آرای اولیای دولتی نیز سرتاپا باد. ما فقیران که پنجهء پای رضا را به کلهء هوا زده، و دست ارادت و ولا را به دامن شاهان تخت تولا پیچیده، و تا روز ممات در حیات اسیر مانده، تن را به قضا و دل را در صفا به رضا داده‌ایم چه عیب دارد که شهان بخت را که بر تخت اجلال مظهر صفات جلالند، به دعای خیر صباح و مساء مددکار و دستگیر آییم(و ما ذلك علی الله بعزیز).

در (جواهر التفاسیر) در سورهء (نون) بیان میدارد که حاصلش آن است حضرت فعال جل جلاله مشیّه را مایهء قرار عالم گردانیده. (الحمد لمن یفعل مایشاء، ربنا یخلق

کما یشاء) باری ان شاء الله خیمهء عدالت گستری بر قلهء قاف رعیت پروری بر قرار باد.

امیدوارم با یاد مکرمت و بدست مرحمت بسط بساط الطاف را در مقام انصاف به کفایت ادانی و اشراف چنان فرمایند که مایهء آسایش ارباب آلایش و نمایش و مرجع اهالی محل و اطراف و موجب اسعاف و ستایش باد، تا بدانند امروز درین میدان کیست، و معلوم شود که مراد ازنشستن بر تخت چیست که امراء عادلین را امناء خواندهاند، و سزاوار جزای (أوفی) گفتهاند. (کلکم راع وکلکم مسؤول عن رعیته).

دیگر فقیر در ایضاح کتاب وضوح شأن درویشانهء خود نمیکوشد، و به شرح دیباچهء حالت مستانهء خود نمی خروشد. هر چه هستم، از معلومات علم ازلم. ولله المنه خیر خواه عباد و همراه و خادم عبّاد و دعا گوی هر فرِق.

وظیفهء فقیرانه این قدر بود مصدر نمود. زیاده را (من البدء إلی الختام) و در قابلهء مقالهء جناب مستطاب شیخ الاسلام اگر جویا باشند میخوانند که واسطهء وصول دعانامهء قبول است(اذ لولا الواسطة لذهب الموسوط). گلشن جلال از باد خزان زوال مصون باد.والسلام.

عمر العثماني

نامهی چلههم

بۆ حوسامولولکی حوکمداری کوردستانی نووسیوه

ان شاء الله طناب خیمهء عزت و اجلال بندگان مستطاب که نصاب نقود و حبوب عدل و انصافش بی حساب است، براو تاد فحوای آیهء کریمهء (قل اللهم مالك الملك) بسته و محکم، و کواکب نیرهء اقبال و طالعش بر ملك و ملت چون نور ساطع برأخص و أعم اتم، و ظلمات زحمات و منافات محل و مضافات را دفع و مانع هر مشکل و غم باد.

و بعد از آنجاییکه حضرت سبحان به حکمت بالغه به مفاد (کنت کنزاً مخفیاً فاحببت ان أعرف) این عالم را از آدم تا خاتم از عدم البسهء وجود و شادی و غم پوشانید و جوهر نفیس (خیر المواهب العقل) ممیز را به ایشان کرامت فرموده و بخشید، و شراب عطا و منع و رد و قبول و حب و بغض را به حیلهء حلقوم هر یك به تقطیر (و ما ننزله إلا بقدر معلوم) ریزانید، و لذت و رحمت هر امیری را به کام مرامشان چشانید، اتمام دائرهء این

علمء غائیه بهمین اهتمام گردانید: (فخلقت الخلق لكي أعرف).

اگر چنانچه صورت دیگر به غیر این صورت میبود، تفاصیل معارف چنین زیبا نمیگردید. آری(وليس في الإمكان أبدع مما كان) از آثار جملهء مجمله که موجب ظهور حقایق مکملهء کلیه‌اند نمایانست که ارباب فقر و فنارا با اصحاب کهف جلال و عزت به واسطهء ماشطهء منع و عطا نسبت ضروریه حاصل است، و از سلاسل اربعه عناصر و در اوصاف اتحاد باطنیه و ظاهریه مناسبهء تامه دارند که همه مظاهر کاملهاند.

آن یـکـی دارد تجلـی از جـمـال
وان دگر هستش کمالات از جلال

بلکه در نظر ارباب بصر لازم و ملزومند، اگر چه در نظر قاصرین این نکته نا معلوم است. در این صورت اگر فقیری چون من مستدعی آید شاید و بندگان مستطاب هرگاه بر حسب قضا قبول فرماید و یا بر وفق قدر رد نماید همه را زیبا میبایدگفت که در آن سلسله پای علی و عمر مسلسل و هر دو با صفا و بی کدرند(قل كل من عند الله).

و چون نسبت سابقه را بالضرورة قرار دادیم، باید پای تمنا ازان دائره خارج ننهیم. (و من يتعد حدود الله فأولئك هم الظالمون). (رحم الله امرء عرف قدره ولم يتعد طوره) تا شیوهء آداب سلوك که در همه آداب مبروك است به آن واسطه زیر پا و متروك نشود.

چند سال است که از جانب سنی الجوانب اصدقاء دولت علیه جهت خدمت خانقاه سه چهار خانواده مرفه‌الحال و معاف داشته‌اند، و هر ساله قبض دادنی ایشان را به ملاحظهء استواری پایهء احسان در مقام رأفت انعام فرموده‌اند. امروز له المنه کوکب اقبال بر تخت و طالع ملك و اهالی در بروز است. بیشتر از پیشتر ان شاء الله امیدواریم که امروز را نوروز باید خواند. هرگاه عنان عاطفت را براه رأفت معطوف فرمایند خاطر فقرای کوچهء دعا را مشغوف میدارند، و پایهء احسان را مایهء استحکام تمام میباشد که ملت را رعایت جانب درویشان شکسته شان بعون الله موجب رحمت است، و تفصیل اصل و فرع مضمون کتاب در حدیث بندگان عالی شرف الملك والی و خان معتمد دام اقبالهما معلوم است. خدا ناخواسته اگر رافع را مجهولا اعاده فرمایند ظاهر بنیان حمل بر تفریق فریق فریقین مینمایند، و دریچهء حدیث علی و عمر را به کدر میگشایند، و بهانهء شین میشود. ظل مستدام باد. والسلام.

عمر العثماني

نامەی چل و یەکەم

بۆ ئاصەفولدیوانی سنەی نووسیوە

نصیحتی کنمت بشنو و بهانه مگیر
هرانچه ناصح مشفق بگویدت بپذیر

شنیدەام بیست و پینج هزار تومان حاضر کردەای که منصب مشیری را از دیوان برای خود بگیری.

جان من ! عزیز من ! اگر خوب ملاحظه بفرمائی خیال چنان نمیکنی، زیرا دوام خاندان جلیلهء سرکارمان از یمن اتفاق است. دانشمندان هوشمند کی پول دادهاند نفاق بگیرند؟ خردمندان کجا جویای خرابی دودمان عالی خود شدهاند؟ الحمد لله دولتی داری میل جمعیت طائفه بفرما. پریشانی چه حسنی داشته؟ عشق منصب داری ایمان ابدی به دست آر (ولله العزة ولرسوله وللمؤمنین).

پول به اهل دنیا دهی خسارت است، و آخرش بی اعتباری. اگر میل داری پول صرف کنی هجده هزار تومانش نوش جان کن، باقی را در کیسهء دوخته حاضر دار. فقیر سال آینده محض اتمام احسان شما ان اشاء الله به مدینهء منوره میروم و جناب عالی شیخ عبدالحمید را با خود میبرم به همان مبلغ که هفت هزار تومان باشد رواق با موقوفه به احسان شما درست مینمائیم، که مقام در یمین فخر عالم صلی الله علیه و سلم به این جرئی به دست آری و مایهء هزاران سرافرازی گردد چه ازان خوشتر است. چه فائده در تضیع مال در هوای دنیا؟ در قیامت خدا بفرماید (من أین اکتسبت وفیم أنفقت) چه سان جواب دهی؟

هرکه این تدبیر برایت کرده دوست نبوده. از من میشنوی بنای اتفاقتان خراب مکن. ریشهء گلشن عقل را به تیشهء هوا مزن. اساس اقبالتان بر باد مده. لقمهء نان خداداد را زیر پا منه. خیلی کسان حسرت شما را به خاك بردند، این عشیرت خود را لباس حسرت مپوشید. آب سرد نفاق را منوشید که مثمر قولنج و موجب رنج است. از من دل داده بشنو ساعت اول به کمال نیاز و دلبستگی و به عافیت و محبت و شایستگی خدمت بزرگ خود برو، دست از کمرش وا مکن. او هم به کمال ملاطفت دست محبت و مهربانیش در گردن تو اندازد، و هر دو کمال اتفاق داشته باشید. به رعایت رعیت و

حمایت ملت و وقایت دعا گویان فقراء و توقیر علماء و تفریح مشایخ کوشید.

آن ترقی از یمن شقاق و نفاق نبوده است، و کس از نفاق نیاسوده. طاقت طول نیست، ملول شدم. این مختصر به خدمت همه نوشته‌ایم. حق ملاطفت دارند، و حق دعا گوئی هر کدام به گوش هوش نشنوند ضرر میکنند:

مرادم خیر خواهی است، و خودم شریك غم و سرورتان میباشم. اصلم عرب است، دخیل شدن برایم عیب نیست، دخیل میشوم. آلوده به نفاق میشوید. هیچکس از نفاق نیاسوده است. اصلح الله ذات بینکم. والسلام.

عمر العثماني

هەندێ نامەی بە عەرەبی

نامەی چل و دووهەم

بۆ سوڵتان عەبدولحەمید خانی عوسمانیی نووسیوە بۆ داوای گێڕانەوەی وەقفەکانی خانەقای مەولانا لە سولەیمانی

بسم الله خير الأسماء. الحمد الله الذي عمر ديار الإسلام بأشعة سيوف حماية كفاية وقاية حضرة إمام المسلمين في الأنام، وأقام الأحكام العدلية الشرعية بجود وجود أمير المؤمنين من نيابة الآجلة الكرام، خليفة الله في العالم، نائب صاحب المقام المحمود، سيدنا محمد الخاتم صلى الله عليه وسلم المصطفى القائم النبي الطاهر المكرم المكلل تاج عزه بسورة(ن. والقلم)، المدلل حديثه بـ(علم الإنسان مالم يعلم)، البشير المبشر بآية (وما ارسلناك إلا رحمة للعالمين) الذي قال: «ان أوليائي يوم القيامة المتقون». اللهم صل على هذا النبي الكريم الذي شد عمامته بكريمة (انك لعلى خلق عظيم)، صلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه أجمعين.

أما بعد، فان التكية العالية والدرگاه العلية الخالدية في لواء سليمانية المستندة بأيادي استعداد إمداد إرشاد(أفمن أسس بنيانه على تقوى من الله ورضوان) عند طلوع شمس حماية صحاب الطريقة النقشية، مروج الشريعة العرش العرشية، مظهر الحقيقة القدسية، مولانا ضياءالدين، الشيخ خالد ذي الجناحين قدس سره مد السنين، وأظنها مقرونة بعناية من له المنة، معمورة بالذكر والكفر على وفق رضاء أصحاب صفة الحمد والشكر، ويدعى فيها لدوام الدولة العلية كل بكرة وعشية. ربنا تقبل دعاء. لكن بعدما

انقطعت المرتبات في تلك السنوات الماضية، كادت ان تكون من الأذكار والأفكار خالية، وعن الدعوات راغبة، وإلى الغفلات طالبة. والتكية المذكورة ومن فيها من أهل الذكر وأصحاب الفكر والواردون بها من أرباب الصبر والشكر وجيرتها من حملة القرآن وقت الصبح والعصر، ينظرون إلى الأيادي المبسوطة المكارم، ومسترحمون من ذوي المراحم إما بإعادة القرى المقطوعة عنها وإما بفوائد عوائد الرحمة الشاملة لها ولسكانها وواردیها من الدراهم المعدودة في المعشية المقررة على الأملاك السنية، فان أيادي الكرام بالكرم والإحسان معروفة، وليست وجوه المسترحمين وقلوب المستضعفين من قبلة الألطاف مصروفة. ولهذا الاسترحام من كعبة آمال الكرام، قد توجه الخليفة الشيخ عارف القائم بخدمة التكية والفقراء، واتبع مشاعل ألطاف الإجلاء وصار سبباً لإدامة الذكر والدعاء كل صباح ومساء والتجأ إلى باب السعادة العظمى، راجياً من الصفة الفاروقية ان ينقلب إلى أهله مسروراً، كي يكون الأهل على كرم الكريم شكوراً. والمومى إليه من السلسلة الجليلة الخالدية حسباً ونسباً وهو تعلم الأدب وولد هذا العبد العاجز (ربنا تقبل منا). وأرجو ان يكون أهل هذه السلسلة المباركة بقواعد الشريعة الغراء في الدعاء للدولة العلية من الصادقين، وفي خدمة الفقراء بكمال الجهد (لله الحمد والثناء) من الخالصين، ولنعمة ملاطفة الدولة العلية دامت شوكتها من الشاكرين، لان خلاصة آدابهم صدق وصبر وصفاء، وفقر وفكر وفناء. والأمر برضى حضرات أولى الأمر منوط، اذ لولا الواسطة لذهب الموسوط، والسبب لجسارة العبد العاجز في الحضور هو انه قد تشرفت بحديقة التوفيق في طريق التحقيق عند ظهور نور نيّر العهد السعيد الحميدي أدامه الله وأنا وإخواني في الطريقة حقيقة بالظل الظليل مستظل. وعلى الله الغني متوكل، ومن بوارق أسياف المراحم الجلية عن المكاره مكفوف، وبالدعاء حسب المدعى مشعوف. اللهم أجعل أركان الدولة العلية محفوظة بالقرآن و أدم قواعد أحكامها إلى مديد الزمان، مؤيدة منصورة بجاه سيد ولد عدنان، صلى الله عليه وعلى آله وصحبه والتابعين له من بعده وسلم. وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين.

نامەی چل و سێیەم

لە خانەقینەوە بۆ حاجی شێخ ئەحمدی کاکی نووسیوە لە تەوێلە

جيوش الأحزان من طريق هجركم قربت، وأقسام الأسقام إلى أهل الغرام توجهت، وشمس السرور كورت، ونجوم الحبور طمست، وكواكب المواجهة والموآلفة افلت، وفرق

فِـرَقِ الـوداد بسهـام الـوداد تـقـرعت، وقـوة الـوصول إلـى المأمـول قلّـت، وجماعة الاتحاد من قسورة البعد فرت، وأنواع الآلام علينا مّرت، لاجاء لشفاء الضياء كتاب، ولا أرينا من سكان جبال الكمال خطاب. أذلك عندكم حسن، أم نجاة الهلك فى أبرز المحن، وجبال الخيال بوفاكم يسير سيراً؟ فويل للقلب الحزين ان تركتموه كما تركتموه. ويا حسرتا على هذا المسكين، لولا ان وجد إخوان الدين في جنات نعيم الالفة فاكهين، وبما آتاهم الله من النعمة الباقية فرحين. والذين حاروا في فضاء الرجاء والتمني داروا على أنفسهم يبكون. فما الذي يضركم ان بكتاب يفرحون، أو باستخبار منكم يتفرجون. هل قطعتم حبل الوداد، أم جعلتم السقاية في رحل الاتحاد. فاختر من النسيان والتذكار ماعندكم يحلو. ان الغرام(٢٧) وجمال جمال الأحبة في عين صدقهم يجلو. لاتحسبوني في الهوى متعسفاً، ان أحسنتم الظن أحسنتم، وان أسأتم أحب الإساءة منكم. حسنات يذهبن السيئات ولست أهلاً للحسنات، بل أنتم الأهل وأنا بالخطايا للسيئات مابقى لدي من نعمة غير نعم، ومابقى مابقي عند الاكرام صاحب الهمم. العهد باق لولا أهلكني الغم والوفاء ساقٍ ان امهلني الهم. وان جاء موتي فالسلام عليكم. وان استخبرتم من الأمور فبعد وصول الجواب نتوجه إلى الصلاحية بالصلاح، نرجو الدعاء في المساء والصباح. وحياتكم التي هي منى قلبي، وحبكم الذي هو غاية مطلبي. ان العبد جعل وجودي كالصريم. وما وجدت الوجود مذ فارقتكم كالسقيم. كان أن يكون كأعجاز نخل خاوية، فانظر هل ترى من باقية. هاؤم اقرأوا كتابيه. اني لم أدرِ ما حسابيه. اسأل الله بقاءكم ولقاءكم ويكون لنا نعمة باقية. والسلام عليكم آناء الليل وأطراف النهار.

نامەی چل و چوارەم

لە وەلأمی مەلا عەبدولقادری مودەڕیسی بیارەدا نووسیویە

الحمد لله الذي علّم بالقلم، الكريم الذي علم الإنسان مالم يعلم. والصلوة والسلام على نبيه وحبيبه سيدنا محمد صلى الله عليه وسلم الذي في فضله وشرفه جف القلم، الذي هو أكمل الخلق لو علم الورى وأكرم، والذي لم يبت في بيته دينار ولا درهم، وكان عنده صلى الله عليه وسلم من كل شيء أحب وأعظم، وهداية الناس إلى معرفته علماً وعملاً

(٢٧) لە ئەسڵەکەدا شوێنەکەی بەسپییەتی هێڵرابووەوە.

مما في الدنيا أهم. صلى الله عليه وعلى آله وصحبه أجمعين، إلى يوم الدين وسلّم. وبعد، لقد تشرفنا بكتابكم الأنور وتنوّر به بصر عمر، كأنما اكتحل بكحل مازاغ البصر، رأينا حروفه لمدامة الوداد ظروفاً، وكلماته المبشرة بأن زمام خيل جيش الفضلاء كان إلينا عطوفاً، وصار بتلك البشارة قلب خادمكم مشعوفاً، فحمدت ربي على استقامتكم واستمددت لدوام إفادتكم وأرجو الله مزيد سعادتكم. يا من أنت أولينا ان العلم مراد لدى العليم الخبير، وله أمر بالطاعة في القليل والكثير. وفي كريمة (قل رب زدني علماً) لتعظيمه إشارة (وما أوتيتم من العلم) تشير إلى تكريمه. والعلم يدعيه من ليس فيه، والجهل يتبرأ منه من هو فيه. نعم ان الأنبياء لم يورثوا ديناراً ولا درهما وإنما أورثوا العلم. فمن ظفر به وتعلّمه لما هو له فقد فازوا. ومن تعلمه وجهل قدره فقدأدخل نفسه مع المجرمين في بئر (وامتازوا..) حشرنا الله مع العلماء الراسخين، آمين.

نامەی چل و پێنجەم

بۆ مەلا فەتحوڵڵای رێژاویی نووسیوە

لقد هم قلبي بوداد أهل سعاد، ولامنى عليه بعض الجياد، وانتقم منه رب العباد، فأهلكهم بالطاغية وأرسل عليهم صرصراً عاتية. نعم من حال باله حب الحبيب، وناله من الأعداء سهام المحن ولم يكن له قوة انتقام في البدن، نصره الله وأعزّه ونجاه وجعل الخير منقلبه ومثواه. فانظر يا صاحبي هل ترى لهم من باقية؟ أما ترى كأنهم أعجاز نخل خاوية؟ رحم الله أصحاب الالفة الذين ضربوا في ديار الكلفة وأسلفوا ماوجد في الأيام الخالية، وسلكوا سبيل النجاة، ووصلوا إلى الجنة العالية. وجوههم ناضرة إلى ربها ناظرة. طوبى لهم وحسن مآب. أفادوا و استفادوا وأخذوا بيمينهم الكتاب. يا حبيبي لاتغتر بالدنيا فانها دنية فانية، والقلوب المائلة إليها قاسية ولنعم الله ناسية. ان كنت تريد عيشاً دائماً فكن في الليالي بالعبادة قائماً، وبالنهار ما امكنك صائماً، ولاتمل إلى ما يعزك اليوم فانه يبتليك في يومك وتسمع من الملائكة إذا جاءت عليك اللوم، يوم ترى أقواماً في السرور، وأفواجاً مستريحين بالحور، وأفواجاً يدوّرون في القصور، وقوماً يسعى بين أيديهم وإيمانهم النور. (لاأقسم بيوم القيامة، ولا أقسم بالنفس اللوامة) لاينفعك يومئذ الندم وآمنت بالله رباً وبالإسلام ديناً وبالقرآن إماماً وبمحمد صلى الله عليه وسلم نبياً ورسولاً، وكن مع الصادقين كي تكون مقبولاً، والآخرة خير وأبقى.

نامەی چل و شەشەم

بۆ خەلیفەی خۆی لە بەغدا شێخ سەعید ئەفەندیی نائیبی فەزڵیی بەغدادیی نووسیوە

بسم الله سبحانه وتعالى.

الا فاسقني خمراً و قل لي هي الخمرُ
ولا تسقنـــي سراً إذا أمـــكـــن الجهـــرُ
وبُح بأسم من تاهوا ودعني عن الكُنى
فلا خيرَ في اللذات من دونها سترُ

الحمد لله الذي أعاد حبيبي السعيد بلطف الحميد إلى مقام التذكير والتحميد، وجعل بقدومه أيامنا يوم العيد، انه حميد مجيد. والصلوة والسلام على سيدنا محمد النبي الأحيد و على آله وأصحابه الذين زاهدوا وجاهدوا واجتهدوا ودفعوا بسيف الغيرة كل كفار عنيد. وبعد، يا ويلتا من بسط يد الفراق من بيارة إلى العراق. ويا لهفتي من هجوم خيله ونجوم ليله واشتداد حبوب آلامه وامتداد سنابل أيامه وكثرة أسقامه ووفرة أقسامه. إلا ان الفراق هو المليك الجائر وعظم ملكه وسلطان هو الحاكم لا يعدل في رعيته ولا يسئل عن هيبته ولا يمكن الفرار من حكومته. فهل للهارب من سبيل، أو للهائهم من دليل. الويل حيث لا مفر من أرضه، ولا مقر من بغضه، ولا طريق إلى الخلاص ولات حين مناص. يا حبيبي وفرحة قلبي إذا عطفتم عنان السؤال إلى معرفة الأحوال، فاعلم ان القلب بحبك متقلب، والفؤاد بودادك متعتب، والعين في جب الحب تنتظرك مع حبك. إلى متى تبقينا في بئر الحسرة، وإلى أين ترغب عنا بالهجرة، وتترك أصحاب كهف الفكرة؟ على م تنسانا وأنا إليك منتظر. وحق الحب والوداد انه مابقى قوة للبصر. لقد صار مقامي من الفراق وغلبة الاشتياق كالشجي. حقيق علي ان أقول وأبيضت عيناي من الحزن. أين شفقة الوداد. أما تخافن نار أتاوة خدام أهل الرشاد. أدام الله أيامك وأعانك بذكره في قعودك وقيامك وزين بك المقام في البدء والختام بحسن القيادة وتربية العباد. وأيدك بهمم العباد المتكئين على أريكة الإرشاد. وإذا صح التوجه إلينا فنعماً هي وبشر، والا فأشر ناقلاً ماجرى في السفر، وكيفية الرجعى من

باب السعادة إلى الوصول والقبول مفصلاً أو مختصراً، ونرجو لك الحسنى وزيادة، بجاه من التقوى زاده وزياده، وسلام على عباده الذين اصطفى والتزموا متابعة المصطفى صلى الله عليه وسلم وعلى آله وصحبه أهل المغفرة والتقوى وسلّم. وأسلم على من باء بالصدق عندكم وأهل العلم والمريدين.

نامەی چل و حەوتەم

لە وەڵامی سەید هیدایەت ناوێکا نووسیویە

بسم الله حامداً ومصلياً ومسلماً.

أما بعد، فقد تشرفت بالكتاب المستطاب، و أفادت رؤيته فوائد الخطاب. فلما تأملت في المعاني التي لاحت نواصيها في زوايا المباني اذا كلها كالدر المنضود ومثله في الأمثال مفقود، والجواب لدى الخطاب موجود، كما هو رأى أصحاب الصدق والصواب. ولكن التحرير موجب تسويد الصحائف من البدائع اللطائف، فالايجاز أحرى وأنفع، وامتثال الأمر أولى ولدفع الهوى عند ذي النهي أعلى واقطع ان لم يكن استعداد في العباد لم يكن الله يأمرهم بضروریاتهم في المبدء والمعاد. من لم يكن متلذذاً بذكر مولاه، فهو في فكر هواه. «والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا» فان شئت ان تتحلى سعيداً وإلا فالغرام له أهل.

ومـن لـم يمت فـي حـبـه لـم يـفـدِّه
ودون اجتناء النحل صاحبة النحل

ومعلوم أهل المعرفة ان الرقيب بصير وان العليم خبير، وكيف يتصور الجواب من المصوَّر بين يدي الله المصوّر. ترك التهوي في الهوى أحسن وترك الإرادة في الإدارة أثمن، فكن كمن قام بالاستقامة وكمن توجه إلى القيامة، ودع الإمارة اللوامة.

تمسك بأذيال الهوى واخلع الحيا
وخلّ سبيل الناسكين وان جلّوا

يقين كه محبت صادقه در خدمت دارم، فقط ظهور نور سرور اندك اندك در ظهور خواهد بود. والسلام.

خەلیفەکانی شێخ عومەر ضیائودین

شێخی ضیائودین خەلیفەی زۆری بووە کە درەجاتی سولووکیان تەواو کردووە و توانیویانە تەربییەی موراید بکەن. ئێمە ناوی ئەم چەند کەسانەیانمان دەسگیر بووە وا لێرەدا ئەینووسین:

١- شێخ نەجمودینی کوڕی.
٢- شێخ عەلائودینی کوڕی.
٣- شێخ تاجودینی کوڕی حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفای برای.
٤- مەلا قادری گەورە (مەلای بیارە).
٥- شێخ قادری عەبابەیلێ.
٦- مەلا قادری عەبابەیلێ (باوکی مەلا عەبدوڵڵا) .
٧- مەلا موحەمەدی کەستانەیی پژدەری.
٨- شێخ مارفی نێر گسەجار.
٩- مەلا ڕەسوولّی حافظ.
١٠- مەلا ڕەسوولّی کەچەڵ.
١١- سەید عەبدوڵڵای بڵبەری.
١٢- سەید ئەحمەدی کەلجی.
١٣- شێخ مەلا وەیسی پژدەری
١٤- شێخ مەلا خدر.
١٥- مەلا عەبدوڕەحمانی گەورە.
١٦- مەلا عەبدولڕەحمانی بچووك (ئەم دوو مەلا عەبدولڕەحمانە هەر دووکیان خەڵکی ڕانیە بوون).
١٧- شێخ ئەمینی بێژوەیی.
١٨- شێخ مەلا قادری دێوانە.
١٩- بابە شێخی سیرێ.
٢٠- حاجی سەید عەلیی صەفاخانە.

٢١– حاجی سەید فەتحوڵڵای کوڵ.

٢٢– مەلا موحەمەدی بێدنی.

٢٣– شێخ موحەمەد ئەمینی بارام ئاوا.

٢٤– شێخ عەبدوڵڵای دەیمەیەوی.

٢٥ – خلیفە ئەڵڵاکەرەمی وەسنەیی.

٢٦– شێخ سەلیمی تەختەیی.

٢٧– شێخ عەلیی قەرەداخی.

٢٨– مەلا عەبدولعەظیمی سنەیی.

٢٩– مەلا موحەمەدی سوننەتەیی.

٣٠ – مەلا موحەمەد ئەمینی شەریف ئاوایی.

٣١ – مەلا شێخ طاهای بالیسانی.

٣٢– حاجی مەلا عەبدوڵڵای پەسوێ.

٣٣– شێخ شەمسودینی سەقزی.

٣٤– مەلا عومەری واشەمەزینی.

٣٥ – شێخ سەعیدی فەزڵیی بەغدایی.

٣٦–شێخ ئەحمەدی دەیری.

٣٧– خەلیفە عەلیی کەرکووکی.

٣٨– حاجی شێخ عارفی قزراباتی.

٣٩– خەلیفە عەبدیی خانەقینی.

٤٠– مەلا ئەحمەدی کانی کەوەیی لە کفری.

٤١ – شێخ قاسمولقەیسی لە بەغدا.

یادی حاجی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ عوسمان سیراجودین

ژیانی حاجی شێخ ئەحمەد

ئەم ذاتە لە شەشی (جمادی الثانیە)ی ساڵی ١٢٦٦دا لە دێی بیارە لە دایك بووە. دایکی ناوی نوورشەرەفە لە ئاغەکانی پژدەر و لە تیرەی میراودەلی. هەر بۆیەش شێخانی بیارە بە (خاڵۆ) بانگ ئەکەنە ئاغەکانی پژدەر و قسەیان لەگەڵدا ئەکەن.

مەلا حامیدی کاتبی باوکی، ئەم غەزەلەی بە بۆنەی لەدایکبوونیەوە داناوە:

دوش چە دم؟ خوش دمی، از چە؟ ز سلطان صبح
دبدبە زد، بر چە؟ بر گنبد نیلوفری

شب، چە شبی شنبە بود، هفتم ماهی، چە مە؟
ماە جمادی کە یافت مرتبەء آخری

مژدە رسید، از کە؟ از بخت، بە کە؟ با جهان
کامدت از نو بە ساز نوبت فرخ فری

جلوە نمود اختری، از چە؟ ز برج شرف
خندە زند، بر کە؟ بر زهرە و بر مشتری

ماە رخی داد حق، بردە، چە بردە؟ سبق
شعشعەاش از چە؟ از مشعلەء خاوری

نام وی (احمد) نیکو است، از چە؟ ازین رو کە اوست
داد زبس دوست همنامی پیغمبری

معرفت و سروری هست چو در شأن او
شد رقمش این دو لفظ (معرفت) و (سروری)[1]

ئەم زاتە لە خزمەتی باوکیدا گەورە بووە و پێ گەیشتووە. پاش فام پەیداکردن نراوەتە

(١) ئەم وشانە بە حیسابی حوروفی ئەبجەد ١٢٦٦یان لێ دەرئەچێ کە ساڵی لەدایکبوونی حاجی شێخ ئەحمەدە.

بەر خوێندن. پاش خەتمکردنی قورئان و خوێندنی کتێبە وردەکان لە خزمەتی مەلا ئەحمەدی نۆتشەیی و مەلا حامید و مەولەویدا خوێندوویەتی. لە ئوسوولّی دیندا دەستێکی بالّای بووە. (العقیدة المرضیة)ی مەولەویی لە خزمەتی مەولەویدا خوێندووە و گەلێ حاشیەشی لەسەر نووسیوە کە هەندێکیان لەگەڵ عەقیدەکەدا چاپ کراون(٢). حاجی شێخ ئەحمەد تەریقەتیشی لە سەر دەستی باوکیدا وەرگرتووە و شێخ موحەمەد بەهائودینی برای لەم ڕووەوە پەروەردەی کردووە و سەرەنجام پلەی خەلافەتی لە باوکی وەرگرتووە و خەریکی ئیرشادیکردنی موسولمانان بووە. بەجێهێنانی سوننەتەکانی پێغەمبەری زۆر مەبەست بووە، تەنانەت ئەگێڕنەوە لە سەفەری حەج و ئەستەموولّیشدا شەونوێژی تەرک نەکردووە.

ئەم ذاتە لە ژیانی باوکیدا هەر لە تەوێلّە بووە و پاش کۆچی دواییی باوکی دێی (ئەحمەد ئاوا)ی لە قەراخ چەمی (زەلّم) و لە بناری دەشتی شارەزوور و داوێنی چیای هەورامانداا ئاوا کردوەتەوە و کردوویە بە نشینگەی خۆی. ئەم ذاتە لە ساڵی ١٣٠٧دا لە ئەحمەد ئاوا بە نەخۆشیی چاوەقووڵّە کۆچی دواییی کردووە و براوەتەوە بۆ تەوێلّە، لەوێ لە کەناری چەمی تەوێلّەدا لە بەرانبەری ئارامگای باوکیەوە بە خاك سپێرراوە.

ئەولادی حاجی شێخ ئەحمەد

ئەم ذاتە چوار کوڕی لە پاش بە جێ ماوە. یەکەم: شێخ هیدایەت کە پاش کۆچی دواییی باوکی چووە بۆ هەورامانی ئەودیو و لە (خانەگا)ی بەرانبەری(ڕەزاو) نیشتەجێ بووە. شێخ عەبدوڵلّا کە ئەمیش پاش کۆچی دواییی باوکی چووە بۆ هەورامان و هەندێکی دێی(نێزڵ)ی کڕیوە و لەوێ دانیشتووە. سێیەم: شێخ حەبیب و چوارەمیش شێخ حەسەنی ناو بووە. ئەم شێخ حەسەنەیان لە سەردەمی ڕەزاشادا لەگەڵ ئەو کوردانەدا کە ڕەزاشا گرتنی، گیراوە و لە مەشهەد لە ناوچەی خوراسان لە بەندیخانەدا مردووە. ئەم کوڕانەی حاجی شێخ ئەحمەد لە کاتی کۆچی دواییی باوکیاندا منداڵ بوون و شێخی ضیائودین سەرپەرشتیی کردوون و پێی گەیاندوون.

(٢) تەواوی ئەم حاشیانە لە کتێبێکدا نووسراونەتەوە کە ئێستا لای مەلا خالیدی کوڕی مەلا عەبدوڵلّای موفتییە لە سنە.

سەفەری حاجی شێخ ئەحمەد بۆ ئەستەمووڵ و بۆ حەج

حاجی شێخ ئەحمەد پاش کۆچی شێخ موحەمەد بەهائودینی برای لە دەوروبەری ١٢٩٩دا سەفەرێکی ئەستەمووڵی کردووە و ماوەیەك لەوێ ماوەتەوە و ئیرشادی کردووە. لەو ماوەیەدا کە لەوێ بووە سوڵتان عەبدولحەمیدی عوسمانی زۆر ڕێزی لێ گرتووە و کە گەڕاوەتەوە بۆ کوردستان قورئانێکی پیرۆز و چەند تەڵ مووی ڕیشی پیرۆزی حەزرەتی پێغەمبەر[٣] ی بە خەڵات پێ بەخشیوە و فەرمانی تاپۆی چەند پارچە زەوی و جۆگای داوەتێ بۆ خۆراکدانی هەژارانی موسوڵمانان کە پشت جۆگەی (دەلێن) و بەرجۆگەی (دەیمە جۆ)ی پشتی (ئەحمەداوا) و جۆگەی (بەشارەت) و (شەشك) لە شارەزوور لەمانەن. هەروەها چەند پارچە زەویەکی دەوری دێی (پریس)یش کە داونی بە بەگزادەی جاف. جۆگەی شەشك و بەشارەتیشی داوە بە شێخ عومەر ضیائودین، بەڵام ئەم نەیویستووە؛ چونکە مەلاکان شوبهەیان لە دروستیی ئەو بەخشین و تاپۆکردنەی سوڵتاندا بووە وەك پێشتر باسمان کرد.

حاجی شێخ ئەحمەد لە ساڵی ١٣٠٢یشدا سەفەری حەجی کردووە و پاش تەواوکردنی حەج بە چەند مانگێ گەڕاوەتەوە بۆ هەورامان. مەلا حامیدی مامۆستای بەم چوارخشتەکییە پێشوازیی گەڕانەوەی لەم سەفەرەی لێ کردووە:

---

(٣) پاش کۆچی دواییی حاج شێخ ئەحمەد، بەهۆی ئەوەوە کە ئەحمەدئاوا دێیەکی بچووك بووە و کوڕەکانی حاجی شێخ ئەحمەدیش هەموو مناڵ بوون، ئەم تەڵە موو پیرۆزانە کە لەناو شووشەیەکی بچووکدان و شووشەکەش لە سندووقێکی پۆڵایە، بە قەدر و حورمەتێکی زۆرەوە گوێزراونەتەوە بۆ بیارە و لە ژووری تایبەتیی شێخ عومەر ضیائودیندا لە تاقێکدا دانراون. ئەم موو پیرۆزانە بە (مەحاسینی شەریف) بەناووبانگن و ئیستاش ئەم سندووقی مەحاسینە هەر لە شوێنی خۆیدایەتی. ئەم ژوورە ئێستا ئارامگای شێخی ضیائودین و شێخ نەجمودین و شێخ عەلائودینیشی تیایە. لەو کاتەوە کراوە بە عادەت هەرکاتێ بێ بارانییەك ببێ یا هەروا مسیبەتێ ڕوو بدا سندووقی مەحاسین لە شوێنی خویەوە ئەهێننە دەرەوە لە سەر بەردە نوێژەکانی خانەقا لە کەناری حەوزەکەدا دایئەنێن و مەلا و فەقێ و خەڵکی تر صەڵەواتی مونجییە یا قەسیدەی بوردییەی بە دەوردا ئەخوێننەوە و تەماشای ئەکەن و ماچی ئەکەن و لە خوا ئەپارێنەوە کە بۆ خاتری حەزرەتی پێغەمبەر ئەو بی بارانییە یا ئەو هەرا و مسیبەتە هەڵبگرێ.

بـر گـوی بـه مـن ای فـلك شعـبـده‌بـاز
تـا زیـن دو کـدام بـاز گـردیـده بـه‌نـاز

خـورشیـد قـوی مـهر تو از مشرق چیـن
یـا بـدر جمـال احمـد از صوب حـجـاز

پاش گەڕانەوەی حاجی شێخ ئەحمەد لە سەفەری حەج و جێگیربوونی لە ئەحمەداوا ئەو ناڕەحەتی و ناخۆشییە نەماوە کە پێشان لەناودا بووە. شێخ عەلی حیسامودینی کوڕی شێخ بەهائودین لە تەوێڵە لە جێی باوکی جێگیر بووە و شێخی ضیائودینیش لە بیارە بووە و حاجی شێخ ئەحمەدیش بۆ خۆی لە ئەحمەداوا گیرساوەتەوە و بەم جۆرە هەموویان بەجێبەجێکردنی ئەرکی ئاینی و کاروباری خۆیانەوە خەریك بوون..

نامەیەکی حاجی شێخ ئەحمەد کە لە مەکەوە بۆ شێخ عومەر ضیائودینیی نووسیوە

خـدا کـنـاد کـه یـەك بـار دیـگـرت بـیـنـم
چـو دیـده بـاز کـنـم در بـرابـرت بـیـنـم

چو صید مرده پس از مرگ دیده‌ام باز است
بـدان امـیـد کـه یك بـار دیـگـرت بـیـنـم

سرور ملاطفت گستر خود را فدا میشوم

اولاً:

به عالم غیر ازین کامی نخواهم گر به دست افتد
گـذاری بـا تـو، وز مـردم کـنـاری تـا چـه پـیش آید

ثانی، حالات گر ملتفت شوی له المنه به سلامتی و صحت واصل کعبهء مقصود شدیم، و درین مقام محمود تمنای صحت آن وجود ذی جود را از هر مرامها گزیدیم.

حین تحریر که پنج شنبه ۲۳ شهر ذی الحجة الحرام میباشد عزم طرف مدینه را علی ساکنها آلاف صلاة و سلام و تحیه جزم کرده‌ام. دو روز دگر(علی برکة الله) راهی میشویم. ان شاء الله التفات آن حضرت باشد تا زمستان نزدیك آن آستان میشوم، و تلغرافرا وقت نزدیك شدن مینویسم.

آری به همت تا حال همهء آمال الخواه بوده است. عجائب کاروبار است که غالب اوقات یلکه در همه ساعات در خوابها به خدمت رسیده و هردمی به نوعی معاملات را میدیدیم و عرض میکردیم. عاشقم بر قهر و بر لطفت به جد. باقی مگر در شرف تلاقی تفصیل را عرض داریم.

جناب مستطاب سید حسن(٤) سلمه الله حاضر و بر التفات غائبانهء آن حضرت ناظر است. خوت میدانی که خودش به خط خود عادت عرض عرائض ندارد، والا که معلوم که: سراپا در جبین میغلطد از یاد سراپایت.

حاضران بزم حضور را خصوصاً نور چشمان ارجمند طول الله عمرهم یادآور وداعی طول عمر بر سعادت و صلاحتم، و به نامهء دیگر غیر از این نامه تفصیلاً مصدع شدهام. یقین رسیده. به هر حال غرض یادآوریست. در دل دوست به هر حیله رهی باید کرد.

زیاده ازین چه زحمت دهد.

الداعي

أحمد

یادی شێخ نەجمودینی کوڕی شێخ عومەر ضیائودین

ژیانی شێخ نەجمودین

شێخ نەجمودین لە ١٢٨٠ی هیجرەتدا لە تەوێڵە لە دایك بووە. دایکی سەلما خانی کچی مەحموود بەگی صاحێبقرانە کە لە پیاوماقوولانی بابان و خەڵکی سولەیمانی بووە. پاش فام پەیداکردن لای مەلا حامید دەستی کردووە بە خوێندن و هەر لە دەوری هەرزەکاریدا لەگەڵ شێخ عەلائودینی برای لای شێخ موحەممەد بەهائودینی مامی تەمەسوکیان کردووە و تەریقەتیان وەرگرتووە. لەپاش کۆچی دواییی مامی کە باوکی مانّی گواستووەتەوە بۆ بیارە، لە خزمەت باوکیدا خەریکی سولووك بووە تا بە پایەی

(٤) سەید حەسەنی چۆڕی، لە نەوەی مەلا ئەبووبەکری موصەنیف و مەلایەکی گەورە و موریدی بنەماڵەی شێخانی تەوێڵە بووە. لەم سەفەری حەجەدا لەسەر دەستی حاجی شێخ ئەحمەددا تەریقەتی وەر گرتووە.

ئیرشاد گەیشتووە و ئیجازەی ئیرشادی دراوەتێ.

لە ژیانی باوکیدا زۆرتر لە دێی گومە و پشتە لەوبەری سیروان ڕای بواردووە. هەندێ وەختیش لە خزمەتی باوکیدا بووە لە بیارە و خەریکی ئیرشادکردنی موریدان بووە. پاش کۆچی دواییی باوکی لە ١٣١٨دا، لە شوێنی باوکیا دامەزراوە و بووە بە مورشید، هەرچەند بە تەمەن لە شێخ عەلائودینی برایشی بچووکتر بووە. ئەم دامەزرانەی شێخ نەجمودین لە جێی باوکی بە بڕیاری خەلیفەکانی باوکی و ڕا لەسەربوونی جەنابی مەلا عەبدولقادری مودەڕیس و لە حوزووری عوسمان پاشای جافدا بووە کە فەرمانڕەوای قەزای هەڵەبجە بووە.

شێخ نەجمودین لە سەرەتای مانگی موحەڕەمی ١٣٣٧دا نەخۆش کەوتووە و پاش چەند ڕۆژێ (وابزانم لە ٩ی مانگدا) کۆچی دواییی کردووە و لە ژووری ئارامگای باوکیدا لە پشت ئەوەوە بە خاك سپێرراوە.

ژیانی ڕۆژانەی شێخ نەجمودین

شێخ نەجمودین لە پاش دامەزرانی لە سەر بەرمالّی ڕێ پیشاندانی موسوڵمانان، لە سەر شێوەی باوکی ڕۆیشتووە و زۆر خزمەتی مەلا و فەقێی کردووە و تا توانیویە خۆی لە دنیا دوور ڕاگرتووە. بیستوومە زیاتری دانیشتنی لەگەڵ مەلایانی گەورە بووە و مەجلیسی مەجلیسی ئەدەب و ویقار بووە. زیاتر لەگەڵ کەسانی وەك مەلا عەبدولقادری مودەریس و مەلا قادری مەلا مۆن و مەلا قادری صۆفی و مەلا موصطەفای خورمالّی و مەلا ئاغا موحەمەدی کۆڕی سەید حەسەنی چۆڕی و شیخ بابا ڕەسوولّی بێدنی و ئەم جۆرە کەسانە ڕای بواردووە و هەرچەند دەسیان خالّی بووبێ و کارێك نەبووبێ پێیەوە خەریك بن بە یەکێ لە مەلاکانی فەرموو کتێبی وەکو(إحیاء علوم الدین)ی غەزالی و (الحکم)ی عەطائوللّای سکەندەری و (الابریز)ی شێخ عەبدولعەزیزی دەباغ و (مکتوبات)ی ئیمامی ڕەبانی و دیوانی (بیدل) بخوێنێتەوە و ئەگەر مەسەلەیەکی گران لەئارادا بووبێ لێی کۆڵیونەتەوە.

چاوپۆشیی زۆر بووە لە هەڵەی فەقێکان، تەنانەت زۆر جار بەهۆی شەڕە بەفرکردنیانەوە شووشەی پەنجەرەی ژوورەکەی شکاوە، بەڵام هیچ دەنگی نەکردووە. ئەگێڕنەوە جارێکیان شێخ لەطیفی تەکیەیی کە لە بیارە فەقێ بووە لەگەڵ شێخ

موحەمەد ئەمین ناوی کیسەداری شێخدا ئەبێ بە هەرایان. شێخ لەطیف بە پەنامەکی هەڕەشە لە شێخ موحەمەد ئەمین ئەکا، ئەویش لە ترسا ئەڕوا لای شێخ شکاتی لێ ئەکا. شێخ بانگ ئەکاتە شێخ لەطیف و پێی ئەڵێ ئەوە چیتە بە سەر شێخ موحەمەد ئەمینەوە و چیت پێ وتووە؟ ئەویش ئەڵێ: بەخوا یا شێخ هیچم لێ نەکردووە، تەنیا چپەیکم بۆ کردووە، شێخیش زەردەخەنەیەك ئەیگرێ و هیچ ناڵێ.

دووریی شێخ نەجمودین لە دنیا و دنیا پەرستی

بیستوومە زۆر جار دەوڵەتی عوسمانی ویستوویەتی مانگانە بۆ شێخ نەجمودین ببڕێتەوە بە ناوی ناندانی هەژارانی موسوڵمانەوە، بەڵام ئەو هەر نەیویستووە و وتوویەتی ئەم خەڵکە کە دێن بۆ بیارە، ئەگەر بۆ ڕەزای خوا دێن، خوا پەکیان ناخا و پارووە نانێك هەر ئەبێ بیخۆن. ئەگەر بۆ ڕەزای خوایش نایەن، ئێمە بۆ زیانیان بۆ بدەین لە بەیتولماڵی موسوڵمانان. با حوکوومەت پارەی خۆی لە پێویستییەکی خۆیا خەرج بکا باشترە. بەڵام سەرەنجام دەستوپێوەند لێی نەگەڕاون و مۆرەکەیان لێ وەرگرتووە. حوکوومەتیش مانگی سی لیرە مەعاشی بۆ ناردووە. شێخ دوو مانگ ئەم مانگانەیەی وەرگرتووە و دابەشی کردووە بەسەر سەربازانی عوسمانیدا کە لە قەڵاکەی ملەگای چنار بوون لە بیارە یا بە سەر هەژارانی ئاواییدا. پاش ئەو دوو مانگە وازی لێ هێناوە و ئیتر وەری نەگرتووە.

هەروا بیستوومە جارێکیان میوانی عەلی بەگی کوڕی مەحموود پاشای جاف ئەبێ. عەلی بەگ لەکاتێکا کە لەگەڵ شێخدا تەنیا ئەبێ پێی ئەڵێ وەختی خۆی مەحموود پاشای باوکم جۆگەی چوڵمەکی داوە بە خانەقا و تا ئێستا بەروبووەکەیتان صەرف کردووە. من ئێستا ئەبینم مەسرەف گران بووە و شێخ منداڵ و دەستوپێوەندی زۆرە و بیارە شوێنێکی دوور لە بەروبووە. حەز ئەکەم ئەو جۆگەیە تاپۆ بکەم لەسەر شێخ تا خۆی لە ژیاندا صەرفی بکا بۆ خانەقا و پاش خۆیشی منداڵ و خێزانی سوودی لێ وەربگرن. ئەویش پێی ئەفەرموێت: عەلی بەگ! باوکی تۆ ئەو جۆگەیەی داوە بەباوکی من؛ چونکە باوەڕی وا بووە پیاوی خودایە. تۆیش ئێستا ئەم میهرەبانییە ئەکەی چونکە باوەڕت وایە من پیاوێکی باشم. ئەگەر لە پاش من و تۆیش ئەولادەکانم پیاوی باش بن خوا دڵی ئەولادەکانی تۆیان بۆ نەرم ئەکا. ئەگەر ڕووی لە خوایش نەبن، بۆچی

مالّی ئێوەیان بدرێتێ و هەر بۆ ئەولادی خۆت باشترە و تاپۆکەی ناوێ.

شێخ نەجمودین لە ژیانی خۆیدا سامان و مالّێکی ئەوەتۆی نەبووە و پاش کۆچی دواییشی تەنیا سێ دەست خانووی لە بیارە لە پاش بەجێ ماوە. یەکەم ئەو خانووانەی نووساون بە خانەقاوە کە باوکی دروستی کردوون و بە میرات بۆی ماونەتەوە. دووەم: خانووەکانی باخچەی بەرابەر بە خانەقا و سێیەم خانوەکانی سەربرج کە خۆی کردوونیەتەوە.

ژن و منداڵی شێخ نەجمودین

ئەم ذاتە چەند ژنی هێناوە. یەکەم: خاتوون ناوی کچی حەمەکەریمی کوڕی شێخ ڕەشیدی خەلیفەی باپیری. دووەم: عەتیەی کچی شێخ موحەمەدی قەرەداغی. سێیەم: خاتوو ڕەعنای کچی عەزیز خانی دزڵی. چوارەم: کافیە خان کە ئەمیش هەر کچی عەزیز خانە و یاش مردنی خاتوو ڕەعنا هێناویە. پێنجەم: خاتوو خاوەری کچی موصطەفا خانی قوبادی. شەشەم: کافیە خانی کچی شێخ موحەمەدی عەبابەیلێ. حەوتەم خاتوو فاطمەی کچی شێخ محەمەدی قەرەداغ (خوشکی عەتیە خان هەر لە باوکەوە). هەشتەم: خاتو تووبای کچی مەفاخیرولمولکی سنەیی. شێخ نەجمودین ئەم ژنەی پاش دوو ساڵ ناردووتەوە بۆ مالّی باوکی و دەستبەرداری بووە[1]. شێخ نەجمودین یازدە کوڕیشی بووە: لە ژنی یەکەمی موحەمەد[2]. لە ژنی دوویەمی

(١) لەبەر ڕووناکیی خووڕەوشتی شێخ نەجمودیندا من باوەڕم وایە شێخ ئەم ژنانەی بۆیە هێناوە، کە زۆربەیان کچە بەگزادە و دەسەلاتدارن، تا لە ڕێگای لێ نزیك کەوتنەوەیانەوە جەور و ستەمیان کەم بکاتەوە و بتوانێ ئەگەر داماوێ پەنای پێ هێنا ڕزگاری بکا. هەروەها بۆ ئەوەی ئەو ئاغا و بەگزادانە لە ڕەوشتی موسوڵمانەتی نزیك بخاتەوە و من خۆم ئاساری هاوڕێیەتیی شێخ نەجمودینم لە کەسوکاری ئەو ژنانەیدا بەدی کردووە.

(٢) ئەم کوڕەی شێخ نەجمودین بە گەنجی کۆچی دواییی کردووە. شاعیرێکی ناسك بووە و نازناوی شیعریی (نەجمی)یە. ئەم دوو پارچە شیعرەیم دەسگیر بووە، وا لێرەدا ئەیاننووسمەوە:

١

بە دار المـلك غـم امشب دلـم سلـطـان دوران است
خـدا آبـاد گـردانـد عـجب صحـرائـی ویـران است =

= دل امشب بـاز مـیـخـوانـد حـکـایـات مـحـبت را
کـزایـنـهـا چـون دهـد یـارم سراسر دیده طـوفـان است

مـحـبت فـتـنـه انـگـیـزد چـه آب و آتـش آمیزد
چـه نسبت آب بـا آتش؟ ازیـن هـر عـقـل حـیـران است

بـه بـزم شورش مـجـنـون سر سودازده دارم
مـیـان بـزم عشاقـان دلـم طـفـل دبستـان است

ز رنگ اشك گـلـگـونـم هـمـه دامـان مـن گـل شد
بهاری بس خوش است اینجا که سر تا پا گلستان است

بـه ابـرویت نـگـه کـردم گـمـان کـردم کـمـان بـاشد
غـلـط کـردم کـمـان نـبـود هـلال عـیـد قـربـان است

ز چـیـن زلـف پـر چـیـنت گـره کـم بـر دل مـا زن
کـه خـود بـی چـیـن زلف اشك جـهـان یکسر چـو زندان است

ازآن دم دیـده وا کـردم سر گـیسوی او دیـدم
نـفـهـمـیـدم کـه مشك است آن مـگـر یـا سنبلستـان است

چـو پـرتـو بـر مـه انـدازی ز حسرت مـاه گـم گـردد
بـلـی چـون خـور شود پـیدا جـبـیـن مـاه نـقـصان است

مـن از تـیـر و کـمـان او خـلاصی نـبـودم هـرگـز
خـلاصی یـافـتـم خـودرا عـلاجـم تـیـر بـاران است

زبـنـدابـنـد گـفـتـارت نـیستـان شکـر خـیـزد
چـه شیـریـن است گـفـتـارت سراسر شکرستـان است

ز وصـف آن لب و دنـدان جـز ایـنـهـا مـن نـمـیـدانم
عـقـیـق و گـوهـر و یـاقـوت ودر ولـعـل و مـرجـان است

دلـم شوریـده، کـامـم شور و چشمـانـم سراسر شور
هـمـه ایـن شور و شورشهـا ازان گـرد نـمـکـدان است

ز هـجـر قـاتـلت دیـدم قـیـامت آشکـارا مـن
چـو رفـتـی در کـنـار مـن بـه جـایت مـرگ مـهـمـان است =

= بباید زار نالیدن برین بی طالعی (نجمی)
که از هر باب و هر بابت سرانجام تو حرمان است

۲

نخواهم سیر گل دیگر نباشد
به صحرا یاسمین عبهر نباشد

نروید سبزه یارب بر لب جوی
خدایا هر گیاه تر نباشد

نخواهد سر کشد سرو از لب جو
الهی بر لب کوثر نباشد

نمیماند به چشمش نرگس تر
چو زلفش نیز هم عنبر نباشد

خطش هر سبزه را نشأت فزا شد
بلی کز خلد خود کمتر نباشد

کشد مژگان او چون خنجر تیز
ولی مژگان او خنجر نباشد

نمیدانم چه شور است آنکه دارم
عجب دارم که این محشر نباشد

چشانیدی مرا یك لذت خوش
که آنرا شیر با شکر نباشد

(معاذ الله) چو تو خونخواره‌ی نه
که جلاد این چنین خونخور نباشد

به بحر فکر بردم غوطه چندی
به آسان آن پری پیکر نباشد

من آن تأثیر عشق از تو دیدم
که هرگز در رز احمر نباشد =

نووروودین و[۳] زەینودین و کەمالودین و موحەمەد عوسمان. لە ژنی چوارەمی موحەمەد صاحیب و سەیفوددین. لە ژنی پێنجەمی عەینودین. لە ژنی شەشەمی کاکە ئەحمەد. لە ژنی حەوتەمی مەحموود و حەیدەر.

چەند نموونەیەکی شیعری شێخ نەجمودین

شێخ نەجمودین شاعیر و خۆشنووس و خاوەن هەست بووە. نازناوی شیعریی (کوکب)ە. وا لێرەدا چەند پارچە شیعرێکی بڵاوئەکەینەوە. بەداخەوە هەر ئەمەندەمان دەسگیر بوو، بەڵام بە پلەی شیعرەکانیدا دیارە کە ئەبێ زیاتری بووبێ.

۱

ز جور ماهرویان دیده خواهد خون فشانی را
که نبود در جهان ایام فرصت کامرانی را

بهر جا بهره‌مندانند از وصل و من بی دل
ندیدم لذتی در عمر خود ذوق جوانی را

الهی محض فضل از ذات پاکت جویم و خواهم
ترحم کن دل غم دیدهء عاشق جانی را

چو در گلزار خوبی نشئه‌ای از حسن او دیدم
به دل ناچار کردم طی امید زنده‌گانی را

هلال ابروت را زاهد اندر خواب اگر بیند
به صحن خاطرش صورت نبندد نقش مانی را

= من آن آبی که باشد در کلامت
نباشد در در و گوهر نباشد
خط و ربط کلامم دلکش است آه
ولیکن چون خط دلبر نباشد

(۳) ئەم ذاتە پاش کۆچی دواییی باوکی ماوەیەك لە بیارە شێخێتیی کردووە و پاشان کۆچی دواییی کردووە.

گر از عناب جان بخشش تبسم بهره‌مند آید
کجا ماند سکونت در کمین لعل یمانی را

به آب دیده و خون جگر چندانکه غلطیدم
مگر در خواب بینم نشأه‌های شادمانی را

به عارف گر نماید نشئه‌ای ازجلوهء
شود فارغ ز تربیت رموز نکته‌دانی را

به رمز و عشوهء ابرو و چشمش جز دل عاشق
کجا واقف شود علم زمانی و مکانی را

به اوج کبریا جا دارد ار سایم کلاه فخر
که باشم کمترین بندگان فاروق ثانی را

چه پروا هست(کوکب) را ز خونریزی فتانش
که گیرد از لب لعلش حیات جاودانی را

۲

(درویش) که حرف او به صورت پنج است
هریك به مثابهء که بیش از بیش است

(دال) است دلیل آنکه با درد بسازم
گر بر تن تو هر سر مو صد نیش است

(ری) روی ریا مکن کین رویُ ریا
رسوائی بیگانه و رنج خویش است

(واو) است وداع غیر مولی کردن
این کار چنین منافعش با خویش است

(یا) یکدل و یکتا شدن اندر ره عشق
یکتا نشود هر آنکه او با خویش است

(شیـــن) آنـــکـــه شکـــوه و شکـــایت نـــکـــنـــد
بـــا ایـــنـــکـــه هـــزاران الـــم انـــدر پـــیش است

هـــر کس کـــه چـــنـــیـــن پـــنـــج خـصائـل دارد
دریـــــاب و زو گـــــزیـــــر کـــــو درویش است

۳

بـــاز دلـــم انـــدر کـــف شاهـــیـــن هـــوایت
پـــر ریـــخـــتـــه در قـــیـــد مسلسلـــه هـــوایت

از نـــیش فـــراقت دل مشتـــاق پـــر از خـــون
لـــبـــهـــای بـــه هـــم بستـــه چـــه گـــویـــد ز ثـــنـــایت

ای روز فـــراقت شب دیـــجـــور غـــریـــبـــان
ای صبـــح سعـــادت شب دیـــجـــور لـــقـــایت

از خـــوشی وصلت هـــمـــه اجـــزای وجـــودم
لـــبـــریـــز حـــلاوت شده نـــازم بـــه هـــوایت

٤

حسن تـــــرا ای نـــــگـــــار مـــــاه نـــــدارد
مـــــاه فـــــلك گـــــیسوی سیـــــاه نـــــدارد

فـــوج حـــبش صف زده از یـــمـــیـــن و یسارت
هـــیـــچ شهـــی ایـــن قـــدر سپـــاه نـــدارد

قـــتـــل مـــرا بـــه غـــمـــزهء ابـــروان بـــنـــمـــودی
کشتـــــهء عشق تـــــوام گـــــنـــــاه نـــــدارد

نـــاوك دلـــدوز تـــو نشستـــه بـــه سیـــنـــه
عـــــاشق دل خستـــــه دادخـــــواه نـــــدارد

گـــوشهء عـــزلت گـــزیـــدهام بـــه خـــیـــالت
تـــکـــیـــه گـــهـــم هـــیـــچ پـــادشاه نـــدارد

خـــالـــی از اغـــیـــار است مـــنـــزلك دل
هـــیـــچ کسی غـــیـــر دوست راه نـــدارد
چـــون بـــه تـــو دادم عـــنـــان دیـــن و دلـــم را
غـــیـــر تـــو دیـــگـــر کسی نـــگـــاه نـــدارد

جـــور و جـــفـــای رقـــیب شوم بـــدر کـــن
قـــلـــب چـــو آیـــنـــه راه آه نـــدارد

(کـــوکب) دلخستـــه را پـــنـــاه بـــه‌یـــار است
غـــیـــر تـــو ای دوست او پـــنـــاه نـــدارد.

۵

از حسن طـــالـــعـــم اثـــری دستـــگـــیـــر شد
چـــنـــدانـــکـــه خـــانـــهء دل ویـــران مـــنـــیـــر شد

سیـــبـــی بـــه مـــن رسیـــد ز لـــطـــف لـــطـــیـــف یـــار
کـــانـــرا لـــطـــائـــف دل و سیـــنـــهم اسیـــر شد

بـــویش دل فسردهء مـــا را حـــیـــات داد
حسرت دهـــنـــدهء نـــفـــحـــات عـــبـــیـــر شد

٦

مسلمانان چه حال است این ز کار خویش حیرانم
گـهـی فـرزانـهء دهـرم، گـهـی مـجـنـون دورانـم

گهی در عقل و دین فردم، گهی از هر دو بیگانه
گـهـی جـاهـل، گـهـی عـالـم، گـهـی از خـود جدا مـانـم

گـهـی بـا خـلـق در کـارم، گـهـی از غـیـر بـیـزارم
گـهـی واجـد، گـهـی فـاقـد، گـهـی از خـود پـریشانـم

نـه راه شرع مـیـپـویـم، نـه از اغـیـار مـیـگـویـم
خـراب بـادهء اویـم، نـه مـعـمـورم نـه ویـرانـم

بـه نـقـد و نسیـهء دوران نـه شادانـم نـه مـحـزونم
ذلـیـل غـیـرت خـویشم کـه بـی دلـبـر چـرا مـانـم

دل خـود را نـمـی بـیـنـم مـگـر در عـقـد گیسویش
از آن رو از پـریشانـی از ایـن عـالـم گـریـزانـم

صفـای سیـنـهء پـیـران بـریـن مـعـنـی گـواهـی داد
کـه مـن خـود را نـمـیدانـم مـگـر آن جـان جـانـانم

ضعیف و بی کس و خوارم به چشم دشمن بدخو
بـه عـالـمـهـای مـعـنـی بـیـن کـه هـمـراز دلـیـرانـم

گـهـی درویش بـی جـایـم، گـهـی مـجـنـون رسوایـم
نـه از آبـم، نـه از آتش، نـه چـون خورشید تـابـانم

گهی چون سایه بر عالم، گهی بی مایه از عالم
گـهـی شادم، گـهـی مـاتـم، گـهـی چـون مـاه تـابـانم

گـهـی سیـار نـاسوتـم، گـهـی طـیـار لاهـوتم
گهی چون گنج مستورم، چو مه گه پرتو افشانم

گـهـی در مـرکـز خـاکـم، گـهـی در اوج افـلاکـم
گـهـی بـر خـاك مـیـپـایـم، گـهـی بـر فـرق کـیـوانـم

گـهـی نـارم، گـهـی نـورم، گـهـی چـون شمع کـافـورم
گـهـی خـورشیـد تـابـانـم، گـهـی لـعـل بـدخشانـم

مـنـم آن(کـوکب) دری کـواکب را چـو مـیـرانـم
مـنـم مست جـمـال او کـه دایـم مست و حـیـرانـم

۷

خـواهـر شرع و طـریـقت فـاطـمـه
شادمـان بـادا بـه حسن خـاتـمـه

کـرده از روی صفـائـی نـیـتش
بـا فـقـیـران عـهـدهـای خـاتـمـه

از خدا خواهیم در هر دو جهان
بـاشد از امـداد پـیـران غـانـمـه

خـواهـر مـا بـاشد و فـرزنـد پیر
بـاد یـارب در جـوار فـاطـمـه

بـاشدش نـجـم هـدایت راه بـر
در امـان بـادا ز نـفس ظـالـمـه
در قـیـامت هـمـچـو دنـیـا بـاد او
در مـراتب اسوهء هـر خـاتمه

بـا(یـد) او مـحـکـم بـدارد رشتـه را
تـا شود از هـر مـصیـبت سالـمـه(٤)

چوار خشتەکی

١

ای آنـکـه مـهـر تـو بـه دل دل مـقـرر است
نـقشت مـیـان مـردم چشمـم مـصور است
خـواهـم ز لـطـف حـق کـه سعـادات بـایـدت
مـنـظـور خـویش اگـر خـوانـمت مـکـرر است(٥)

(٤) شیخ نەجموددین ئەم چەند بەیتەی بۆ فاطمە خانی خەسووی نووسیوە و وشەی (ید)یش لـە دوا بـەتـیـدا ئـیشارەتـە بـۆ (یـەدولاّخـانـی کـوڕی. بـۆیـە وشەی (بـاید) بـە (بـاید) یش ئەخوێنرێتەوە.

(٥) شێخ نەجمودین ئەم چوارخشتەکییەی لە وەلاّمی شێخ نووروودینی کوڕیدا نووسیوە، کە ئەم بەیتەی بۆ نووسیوە:

شاهـا! چرا نظر بـه گدایان نمیکنی
شاید خبر نداری ز احوال چاکران

٢

گـر بـه دل داری تـمـنـا وصل جـانـان(سالـمـا)
بـا تـمـنـای وصالت سالـمـی مشکـل شود
رو بـه صحـرای جـنـون و نـقـد جـان و دل بـه کـف
یك لـقـاء جـو یك لـقـاء جـو، وصل بس مشکـل بـود[٦]

٣

ای زتـو نشاء و نـمـای شجـر ایـمـانـم
بـی وصال تـو بـود حـذف حـروف جـانـم
دامـن وصل تـو گـر دست دهـد واصل شد
اگـر از دست دهـم مـرگ شود مـهـمـانـم[٧]

(٦) شێخ نەجمودین ئەم چوارینەی لە وەڵامی ئەم چوارینەی سالمی سنەیی (شێخ سەلیمی سنەیی) دا نووسیوە:

(کوکب) لقبی، مه صفتی، راحت جانی
بـیـمـار کـن(سالـم) و آرام ستـانـی
برده زمن دل، شده صبر و خرد و هوش
ای کاش به وصلش شدمی شاد زمانی

(٧) شێخ نەجمودین ئەم چوارینەی بۆ باوکی نووسیوە. باوکیشی بەم چوارینەیە وەڵامی داوەتەوە:

ای ز تو راست قد همچو خم چو گانم
بی تو چون زلف، سراپای به خود پیچانم
ناز بر چرخ برین میکنم آن دم که دمی
از درم آیـی و گـویـی کـه مـنت مـهمـانم

دوو چوارینەی شێخ نەجموددین

مەلا موصطەفاڵی خورمای کردوونی بە پێنج خشتەکی

زان روز کــه دل بــه یــاد حسنت بستــم
اوراق ز غــــیــــر شوق ذاتت شستــــم
از کـون و مـکـان و جـمـلـه عـالـم رستم
«از شور مــحــبت تــو چــنــدان مستــم
سررشتــهء اختــیــار در شده از دستــم»

***

آنها کــه نــه طــالب رضای اویــنــد
راضی ز خـودنـد و عـیب مـردم جـویـنـد
بـنـگـر کـه چـه نـوع عـالمی بـدخـویـنـد
«گـهنـام مـرا بـه نـیك و گـه بـد گـویـنـد
مـن دانـم و دوست هـرچـه هستـم هستـم»

***

آنـهـا کـه بـه یـاد و ذکـر حـق مـعـمـورنـد
از بـادهء وحـدت و فـنـا مـخـمـورنـد
در عــالــم مــلك از نــظــر مستــورنــد
«در عـالـم جـان بـه نـیستـی مشهـورنـد
و ز ذلت و انکسار خود به جان مسرورند»

***

آنــهــا ز هــوای نــفس سرکش دورنــد
آنـدر مـلـکـوت نـاظـر و مـنـظـورنـد
بــا آن هــمــه انـتـصار کـی مـغـرورنـد
«مــردان خــدا ز خــود پــرستــی دورنــد
وز درد غـرور و کـبـر و هستـی دورنـد»

چەند بەیتێکی شێخ نەجمودین

١

(کوکب) بە خاکساری خود ناز میکند
ای در غبار دل ز خیالت دفینەها

٢

زمان بی مهر و عالم در تلاطم، یار مستغنی
مرا بر آرزوهای دل خود خندە می آید[٨]

٣

(کوکب) بخت مرا هیچ منجم نشناخت
یا رب از مادر گیتی بە چە طالع زادم[٩]

بەیتێکی شێخ نەجمودین بە عەرەبی

القلبُ تنّورُ نارٍ والمدامع طو
فانٌ، سمعنا بماءٍ فار من نار[١٠]

---

(٨) شێخ نەجمودین ئەم بەیتەی لە وەلامی نامەی مەحموود پاشادا نووسیوە، کە لەپێش جەنگی جیهانیدا ویستوویە بچێ بۆ حەج و شێخیش لەگەڵ خۆی بەرێ.

(٩) دوابەیتی غەزەلێکیەتی دەسگیرم نەبووە.

(١٠) شێخ نەجموددین ئەم بەیتەی بۆ بەربەرەکانێی ئەم بەیتەی (أبن الفارض) داناوە:

ماء المدامع نار الوجد تحدرها
فهل سمعتم بماء فاض من نار؟

چەند نامەیەکی شێخ نەجمودین

چەند نامەیەکی شێخ نەجمودینم دەسگیر بووە کە بۆ هەندێ لە موراید و مەنسووبانی نووسیوە، وا لێرەدا بڵاویان ئەکەمەوە:

نامەی یەکەم

بۆ حاجی بابای تاڵشیی نووسیوە

بابای خود را سپردەء دست باطن بابای خود نمودەام. ان شاء الله در ایاب و ذهاب و سفر و حضر بی خطر باد. دست پیر از غائبان کوتاة نیست.

اجازەء شما که به ضمنیت است امید است ان شاء الله طالبان را مفید باد، و آن قدر از خود بی امید مباش. بازوی خود را منگر. اقتدار معنوی پیران ما را ببین. ان شاء الله بة سةلامتی وارد وطن خود شوند. از صحبت اهل انکار خود را دور دار.

میزان شریعت مطهرة را در حرکة و سکنة و اکل و شرب و قول و فعل از دست ندهند، و اختیار قضاوت ننمایند و با ارباب دنیا بی ضرورت شرعی اختلاط نباید کرد و ازمجاورة و مصاحبةء ایشان احتیاط باید نمود(ولاترکنوا إلی الذین ظلموا فتمسکم النار). قناعت پیشة باش تا محتاج نباشی.

در اوقات توجة صورت مثالیةء رایطةء را در بین خود و مرید قرار دادة و نفی وجود خود نمودة، یعنی خود را قابل افادة مشمار و منتظر باش کة از طرف قلب رابطة یا جمیع لطایف رابطة فیوضات و برکات بة قلب خودت و قلب مرید وارد شود. اکثر افادات از طرف ناقص بة ضمنیت کامل شامل حال مسترشدان میشود. از ما و شما بهانة برساختةاند، والا کاروبار با ارادةء حق و عنایت خاصان حق است. امیدوار باشند. والسلام علیکم.

نجم الدین العمري

نامەی دووهەم

بۆ حاجی شێخ عارفی قزاباتیی نووسیوە

ای دل جهان به کام تو سد، شد نشد، چه شد
دولت اگـر بـه نـام تـو شد، شد، نشد، چـه شد

ای عزیز مطلب اگر عمر و حیات است، کریمەء(إذا جاء أجلهم..) آنرا ختم فرموده. واگر رزق است، آیەء (نحن قسمنا..) کافی است. و اگر عزت مضمون است شریف(ولله العزة ولرسوله وللمؤمنین) ناصحی است بی نظیر. (کفاك بالموت واعظاً) یا عارف.

والسلام. نجم الدین

نامەی سێهەم

دیسان بۆ حاجی شێخ عارفی قزرباتیی نووسیوە

بسمه سبحانه و تعالی

برادر طریق صفا، نور چشم ارجمند سعادت قرین، حاجی شیخ عارف، واصل به مقام تمکین و محفوظ از مزلّات تلوین باد. چندی است از حالات شما اطلاع کامل نیست، تااینکه حاج حسین انطاکیه رسید و در مکتوب نور چشمی ملا سعدالدین شرح حالات شما را یافتم. از نوید صحت و استقامت بر آداب مبروکەء بزرگان خیلی خوش وقت شدم. فحمدا له ثم حمدا له. ان شاء الله این فقیر شما را فراموش ندارم. در راه عشق مرحلەء قرب و بعد نیست. چو با منی، پیش منی. امانت خودت و مراقبت و مواظبت بر ختم و تهلیل و رواج دین و نصائح طالبان و تر غیب و تشویق برادران طریق بر آداب معمولەء بزرگان، و محبت و مهربانی با اخوان طریق. کار این است و غیر این همه هیچ. عموم برادران و احبابرا سلام مخصوص میرسانم، خصوص صوفی مجید و حاجی رشید. وفقنا الله وایاکم آمین.

۱۳۱۷

غلام عمرم
نجم الدین

نامەی چوارەم

دیسان بۆ حاجی شێخ عارفی نووسیوە

برادر طریق صدق و صفا حاجی شیخ عارف، کان الله له وصانه و علی حقیقة التقوی أعانه.

ان شاء الله سلامتند و بر اتباع آداب بزرگان دین در استقامتند. زحمات و مصائب روزگار کفارت معاصی هستند، مادام اساس دین و ایمان مختل نباشد. از زحمات و ضرر دنیوی ملول نباید شد. آیهء کریمهء(ولنبلونکم بشيء من الخوف والجوع) را تا آخر آیه ملاحظه نمایند، و به کارهای حق سبحانه دل خود را راضی و خشنود باید کرد، و اوقات را به ذکر و یاد حق سبحانه معمور، و خاطر را به نعمت ایمان و اسلام مسرور باید داشت. بلایی کز حبیب آید هزارش مرحبا گویم. (ولاتکونوا کاالذین نسوا الله). لا اله الا الله محمد رسول الله صلی علیه و سلم. نوید صحت و چگونگی احوال را مرقوم دارند، و حاجی قدوری و حاجی رشید را سلام رسانم، و صوفی مجید را کذالك. والسلام علیکم، و قلبی الیکم.

نجم الدین العمری

سرکار عالی میر مهربان جمیل بگ را صانه الله عرض سلام دارم. ترتیب نفی و اثبات چنین است: حرف (لا) از ناف به پیشانی که محل لطیفهء نفس است کشیده، وهم (إله) را از لطیفهء نفس به کتف راست کشیده، و(إلا الله) را از کتف راست بر سر لطیفهء قلب آورده.

نامەی پێنجەم

لەبارەی حاجی شێخ عارفەوە بۆ موریدانی قزراباتی نووسیوە

بسم الله الرحمن الرحیم

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته. در خدمت عموم دوستان و مریدان قزراباط و اطراف قزراباط عرض سلام و دعای توفیق بر اتباع سنن سنیهء حضرت خیر الأنام صلی الله علیه و سلم دارم.

برادر طریق حاجی شیخ عارف از طرف حضرت پیر قدس سره و از جانب فقیر

مأمور و متولی خانقاه قزرباط است.

هرکس از دوستان تقویت و کمك او را در خدمت خانقاه قزرباط بنماید موجب خشنودی ارواح مقدسهء پیران کبار و باعث مسروری و رضامندی این فقیر است. والسلام علیکم وقلبي إليكم.

خادم الفقراء
نجم الدین ۱۳۱۷

نامەی شەشەم

دیسان بۆ حاجی شێخ عارف و موریدانی قزرباتی نووسیوە

جناب سعادتمند برادر طریق صفا حاجی شیخ عارف سلمه الله و سائر اخوان طریق توفیق را به سلام و دعای توفیق طاعت یاد میدارم. جناب فاضل سعادت مآثر ملا عبدالقادر به تصویب این فقیر و امر جناب جلالت مآب محمود پاشا برای تدریس مدرسهء محمودیه متوجه آنجا شد(۱۱). (من کل الوجوه) خدمت و احترام و ترضیهء خاطر عزیزش موجب مسروریت این فقیر است چون ظاهراً و باطناً نسبت کامل با فقیردارد. تعجیز و تفریح او واسطهء عجز و فرح فقیر و پیران ما است. (ومن نکث فانما ینکث علی نفسه). والسلام علیکم.

غلام عمر
نجم الدین ۱۳۱۷

نامەی حەوتەم

بۆیەکێ لە دۆستانی نووسیوە بۆ پرسە

تو خود دانی که طغرانویس ازل نام بقای جاودانی بر نامهء زندگانی هیچ آفریده ای رقم نفرموده، و نقاش صور موجودات نقش حیات بر صفحات ممکنات جز به قلم (کل

(۱۱) لەم نامەوە دەرئەکەوێ کە مەلا قادری مەلا مۆمن بە ئەمری شێخ لە دێی پریسی ژوورووەوە کۆچی کردووە بۆ قزرابات. وادیارە ئەمە لە دەوروبەری ۱۳۲۳ی هیجرەیدا بووە. لە لاواندنەوەی کەی مەلا ئەحمەدی فەقێ عەلییەوە دەر ئەکەوێ کەوا مەلا قادر لە ۱۳۲٦ی هیجریدا لە قزرابات کۆچی دواییی کردووە.

شيء هالك إلا وجهه) ثبت ننموده، و فراش سراچه قدرت شمع ظرافت بی تندباد آفت نیفروخته. فنعم ماقیل:

تا فلك معمار این معموره شد بی خار غم
یك گل شادی به باغ زندگانی کس نیافت

گلستان عمر را در مرغزار روزگار
نوبهار خالی از باد خزانی کس نیافت

این شربتی است همه را چشیدنی، و بارهحنتی است جمله را کشیدنی. مرهم این زخم جز صبوری نیست، و علاج این مرض جز شکیبائی ضروری نه، صبوری ضروری است کاین درد دل را به غیر از صبوری دوای ندارد.

نجم الدین

نامەی هەشتەم

بۆ مەحمود ئەدیب ئەفەندیی نووسیوە لە خانەقین

أحب الأحباب، سعادت مآب، برادر طریق صدق و یقین، محمود أدیب افندی، سلمەالله و زاده، و جعل التقوی زاده، و رزقه الحسنی و زیاده.

چندی است از حالات شما اطلاع کامل نیست. دارندهء صحیفه صوفی محمد صالح عازم آن صوب گردید، استعلام نوید صحت و استقامت را بر آداب بزرگان لازم شمرده، ان شاء الله سلامتند، و بر اداب ذکر و فکر و اتباع سنیه سینه علی صاحبها آلاف الصلوة و السلام والتحیة ساعی و جاهد باشند، و بهصحبت ارباب غفلت اوقات خود را ضایع نکنند، و جیفهء دنیای دنیه شما را فریب ندهد و مغرور ننمایند.

و ما هي الا جیفهء مستحیلةٌ
علیها کلاب همُّهن اجتذابها
فان تجتنبها کنتَ سلماً لأهلها
وان تجتذبها نازعتك کلابها

جناب حق جل جلاله فرموده «ألا بذکر الله تطمئنُّ القلوب». ساعی باشند که ظاهر خود

را به اتباع شریعت غرا آراسته، و باطن خود را به ذکر خدا و یاد شیخ مقتدا که واسطهء حصول معرفت الله است پیراسته نموده، و اخوان طریقت را به محبت و صفا مهربانی کرده، و از محرومات قولی و فعلی جداً اجتناب نموده، تا مقصود حقیقی شما از شما مجتنب نباشد.

جناب دوست قدیمی و مقبول با صدق و صفا جعفر افندی را سلمه الله سلام مخصوص میرسانم، ان شاء الله از طرطف فقیر فراموش نمیشوند.

تصورات نوعیهء مردم چنان است که بعد از رحلت حضرت پیر کامل والد ماجد قدس الله سره الأقدس دکان معرفت برچیده شده، و نور هدایت برخاسته گردیده، و طریق سیر و سلوك به کلی متروك مانده، و مراتب و کمالات بزرگان سلف را در استعداد خلف اساسی نمانده، به آن واسطه طریق یأس را پیش گرفته، و رستهء طلب گسسته، از برکت پیران محروم ماندهاید.

الحمد لله نور هدایت بی نهایت، و دکان معرفت پر از جواهر نفیسهء صداقت، و اعانه و امداد ارواح طیبهء بزرگان بر وفق تمنای دوستان است. فحمداً له ثم حمدالة. والسلام التام والتحية والإكرام على النبي العربي سيدنا محمد وآله وصحبه العظام آمين.

غلام عمر

نجم الدين

نامەی نۆهەم

دیسان بۆ مەحمود ئەدیب ئەفەندیی نووسیوە

برادر طریقت سعادتمندی،أحب الأحباب مهربان جناب محمود افندی، سپردهء همت أدیبان آستان حضرت سبحان باد که لطائف عالمین امر و خلقش را به توجهات معنویهء مشفقانه مورد واردات محبت ذات خداوند یگانه فرمایند، و طلوع کوکب سعادت دارینش را از افق استقامت بر وفق تمنای فقرای زاویهء ارادت گرداند که در زمرهء راستکاران میدان صداقت رستگار باد. یارب دعای خسته دلان مستجاب کن. آمین بجاه سید المرسلین صلوات الله وسلامه علیه وعلیهم أجمعین.

غلام عمرم

نامەی دەهەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

نبوت امری است معین و مکشوف مراتب جمال، و ولایت حقیقتی است مبهم و مستتر پردهء جلال. پس فهم بر هرچه معین است تأویل نپسندد، و درك آنچه مبهم است بی تأمل صورت نبندد(فاسألوا أهل الذکر ان کنتم لا تعلمون).

نکته: آدمی به علت افسون امل در جمیع احوال دشمن آسایش خودش است. اگر در منزل است به هوای سفر و سیر صحرا دوری از وطن میدارد . و اگر در سفر است خار سودای وطن دامنش را نمیگذارد. نه در صورت سفری بهرهیاب کیفیت سفر، و نه در حالت وطنی از جمعیت وطن باخبر.

خوشا به حال از خود رستگان وبه حق پیوستگان که استشمام رائحهء ریاحین الفت از ساز کلام معرفت ختامشان قوت جان بیداران است، نه همنشینی جهلاء و عمر و زید که نقود اوقات را قولاً و فعلاً مصروف مکر و کید میدارند، و همیشه از نشئهء فارغ البالی و مرفه الحالی بی خبر و از دولت استغراق شهود و حضور بی نصیب و مهجورند.

حضرت واهب عطیات حضور جمعیتی که اهم مرام است کرامت فرماید و چشم منتظران به لمعات پرتو دیدار روشن نماید. ان شاء الله کدورت شبهای فرقت و انتظار به طلوع صبح حضور و آفتاب انوار دیدار مرتفع باد بمنه. والسلام.

نجم الدین

نامەی یازدەهەم

بۆ نوورووددینی کوڕی نووسیوە

پسرم، نور بصرم، سعادت را خواهی، عادت را نخواهی. عزت را طالبی، ادب و قناعت را پیشه کن. طالب علم شو که گوهر شاهوار حدیث (مرحباً بطالب العلم) در تاج افتخارت شود. از صحبت نادان بگریزو مصاحب اهل فضل و دانش باش (الفضل بالعلم والأدب، لا بالأصل والنسب). بر خوردار باش. والسلام.

نجم الدین العمري

وەسیەتی شێخ نەجمودین

بۆ نوورودینی کوڕی نووسیوە

بسم الله خير الأسماء.

يا ولدي وفلذة كبدي! وفقني الله وإياكم على مرضاته آمين، بجاه سيد المرسلين، صلوات الله وسلامه عليهم أجمعين.

فرزندا ! مسلمان مكلف است به اتباع شريعت محمدى على صاحبها الصلوة والسلام در التزام اوامر واجتناب مناهى به درجه اى ساعى و جاهد باشد كه ظاهر و باطن شريعت غرا ازو راضى باشد. و اين نعمت عظمى و سعادت كبرى در صحبت علماى عاملين و ارباب معرفت و اهل ذكر و فكر بايد طلبيد. از صحبت جهله و ظلمه و اهل غفلت پرهيز كلى بايد كرد كه مصاحبهء آنها براى طالبان حق شراست. آيهء (واصبر نفسك مع الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي يريدون وجهه) بر اين معنى نص قاطع است.

اى فرزند حتى الامكان ترك جماعت مكن و تأخير نماز را از اول وقت منما كه ثواب اختيار نصيب اخيار است.

زبان خود را به دروغ و بهتان و دشنام و خلاف گفتن مستوجب آتش مگردان، و حفظ چشم و گوش از منهيات فراموش مكن، و بغض و حسد را دربارهء عبادالله به دل خود راه مده كه زيان كلى دارد(ان السمع والبصر والفؤاد كل أولئك كان عنه مسؤلاً). علم حق به جزئيات و كليات افعال و اقوال عموم مخلوق متيقن است.

اى فرزند ! از قهر و غصب حضرت حق جل و علا بينديش، و حب دنيا را به دل خود راه مده كه حب دنيا سر همهء خطاهاست(حب الدنيا رأس كل خطيئة) حديث صحيح است. اى فرزند دركسب كمال كوش كه انسان بى علم و فضل از حيوانات جدا نيست. (الفضل بالعلم والأدب، لا بالأصل والنسب). (نبهنى الله وإياكم من نومة الغافلين، وحشرنا تحت لواء سيد المرسلين، صلى الله عليه وعلى آله وصحبه أجمعين).

نجم الدين

تب و تـاب مـوج بـايـد ز غـرور بـحـر ديـدن
چـه رسد بـه حـالـم آنـكس كـه تـرا نـديـده بـاشد
چه بلندی و چه پستی، چه عدم، چه ملك هستی
نشنـيـدهايـم جـايـی كـه كس آرامـيـده بـاشد

روز و شب چون روز و شب با غبار عالم بی اختیاری ساخته‌ایم، و سال و ماه چون سال و ماه به گردش رنگ تحیر پرداخته‌ایم. بی شائبه شك و ریب خواب راستکاران عالم رستگاری یك پرده روشن تر از مضمون بیداری، و مستی آن طایفه ده مرتبه رساتر از دماغ هشیاری است. ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء.

هنیئاً لأرباب النعیم نعیمـهم
وللعاشق االمسكینِ ما یتجرَّعُ

(و ماذلك علی الله بعزیز). والسلام.

نجم الدین

یادی شێخ عەلائودینی کوڕی شێخ عومەر ضیائودین

ژیانی شێخ عەلائودین

ئەم ذاتە کوڕی شێخ عومەر ضیائودینە، دایکی ناوی (خاتو ئەسما)ی کچی میران ئاغای برازای شێخ عوسمانی باپیریەتی، لە ڕۆژی جومعەی ١٢ی ڕەبیعولئەووەلی ساڵی ١٢٨٠دا هاتووە دنیاوە. پاش فام پەیداکردن لای مەلا حامیدی کاتب نراوەتە بەر خوێندن و لەگەڵ شێخ نەجمودینی برای پێکەوە قورئان و کتێبە وردەکانیان خوێندووە، ئەوجا دەستی داوەتە خوێندنی نەحو و سەرف تا سیووطی گەیشتووە. هەندێ کتێبی شەرعیشی خوێندووە کە لەو قۆناغەدا ئەخوێنرێن.

لە تەمەنی دوازدە و سیازدە ساڵانیشا هەر لەگەڵ شێخ نەجمودینی برای تەریقەتیان لەسەر دەستی شێخ موحەمەد بەهائودینی مامیاندا وەرگرتووە و خەریکی سلووك بوون. بەم چەشنە تا گەیشتوونەتە هەژدە ساڵان لە سەردەستی مامیاندا سلووکیان کردووە. لەو مێژووەدا مامیان کۆچی دواییی کردووە و ئەمانیش بۆ کاروباری تەریقەت و ئادابی سلووك هاتوونەتەوە خزمەتی باوکیان.

تا کۆچی دواییی مامیان ماڵی باوکیان لە تەوێلە بووە. پاش ئەوە گواستوویانەتەوە بۆ بیارە و تا خانەقای بیارە کراوەتەوە لە مزگەوتی کۆنی ناودێ سلووکیان کردووە. لەم ماوەیەدا بە شێوەیەکی زۆر زاهیدانە ژیاون. تەنانەت شێخ عەلائودین گێڕاویەتەوە کەوا بە خۆی و شێخ نەجمودین عابایەکیان بووە، هەرکامیان لە مزگەوت دەرچووە داویە بە سەریا و زۆر جاریش بە هەردوکیان جووتێ پێڵاویان بووە بە نۆبە لە پێیان کردووە.

لە دەورووبەری ساڵی ١٣٠٨ی کۆچیدا شێخی باوکی نووریجان خانمی کچی میرزا عەبدوڵڵاخانی کوڕی شێخ موحەمەد صادقی وەزیریی بۆ مارە بڕیوە کە لە دێی (سەولاوا) دانیشتووە لە ناوچەی سنە و بۆی گواستووتەوە بۆ بیارە. پێشتریش باوکی، عالیە خانی کچی ئەم میرزا عەبدوڵڵاخانی بۆ خۆی مارە کردووە و گواستوویەتییەوە بۆ بیارە. شێخ عەلائوددین لە ١٣١١دا لەگەڵ باوکی سەفەرێکی سنەی کردووە و ماوەیەك لەوێ ماوەتەوە. پاش گەڕانەوەی بە ماوەیەکی کەم، بە فەرمانی باوکی، ماڵی لە بیارەوە گواستووەتەوە بۆ (سەفی ئاوا) لە ناوچەی جوانڕۆ کە مولکی خانەقای بیارە

بووه و لەوێ نیشتەجێ بووه و دەستی کردووه بە ئیرشاد. چوار پێنج ساڵ لەم دێیە ماوەتەوە و شێخ عوثمانی کوڕی لە ١٣١٤ و شێخ خالیدی کوڕی لە ١٣١٥دا لەم دێیە لەدایك بوون لە نووریجان خانم. پاشان هەر بە فەرمانی باوکی ماڵی هاتووەتەوە بیارە و لەوێوە چووە بۆ (تازاوا) و (سۆفی بلە) لە ناوچەی (سالاڵ) لەوێ نیشتەجێ بووە. دوو ساڵیش لەوێ بووە و دیسانەوە هاتووەتەوە. پاشان گواستوویەتەوە بۆ (دەرەشیشی سەروو) لە نێوان بیارە و هەڵەبجەدا و ساڵێك و چەند مانگیش لەوێ بووە و لە ١٣٢٠دا لەوێشەوە گواستوویەتەوە بۆ (سەولاوا) لە هەورامانی ئەودیو. پاش ساڵێ بەگزادەی مستەفاسانی کە لە (ڕەزاو) بوون هاتوون بۆلای و دێی (دووڕووە)یان داوەتێ بۆ خۆی. ئەویش ئەگوێزێتەوە بۆ ئەوەێ و لەوێ خانەقا و حوجرەی میوان و خانوو بۆ ماڵ و منالانی خۆی دروست ئەکا و ئەحەسێتەوە. لەو ماوەیەدا کە لە سەولاوا بووە مەلا شەمسودینی کوڕی مەلا حامیدی کاتب بۆ کاروباری نامەنووسی و خەتم و تەهلیلە و تەریقەت دادانی موربد و مەنسووب و، مەلا یووسف ناوی خەڵکی (گەبە) و (گولیجە)ی سووڕداش کە موریدی شێخی باوکی بووە و شاعیر و ئەدیب بووە، بە مەلایەتی لای بوون، بەڵام مەلایووسف پاش ماوەیەك ئەڕوا و هەر مەلا شەمسودین ئەمێنێتەوە تا ساڵی ١٣٢٦.

لەوساڵەدا مەلا موحەمەدی حاجی شێخ قادری (ڕەشەدێ)ی کە مەلایەکی باش بووەو مەلای دێی (بالك) بووە لە مەریوان هێناوە بۆ خانەقای دووڕوو و کردوویە بە مەلا لای خۆی و فەقێی بۆ ڕاگرتووە. بە هۆی هاتنی ئەم مەلا موحەمەدەوە شێخیش مەلا عارفی کوڕی مەلا عەبدولصەمەد، کە ذاتێکی زۆر خەتخۆش بووە، ئەهێنێ بۆ ئیمامەت و خەتم و تەهلیلە. بەو چشنە لەو کاتەوە دووڕووە ئەبێ بە مەرکەزێکی گەورەی ئیرشاد و دەرزوتنەوە و ناووبانگی شێخ عەلائودین دەرئەکەوێ.

لەم ماوەیەدا بۆی هەلئەکەوێ چەند دێیەك ئەکڕێ لەو دەورو پشتی دووڕووەدا و بۆخۆی لەوێوە سەرپەرشتیان ئەکا. ئەو دێهاتانە ئەمانەن: (سووڕەتوو) و دەوروبەری، نیوەی دێی (ژنێن) و (ئاریان) و دێی (سووركەوڵ) و نێوەی دێی (قەڵا جوق) و دەوروبەری و هەندێ وردە موڵکی تریش کە لە دوا ساڵەکانی ژیانیدا بە پێی سەنەد لە نێوان کوڕەکانیدا دابەشی کردوون.

لە ١٣٣٨دا کە پاش وەفاتی شێخ نەجمودینی برای، شێخ نووروودینی کوڕی شێخ نەجمودین و مەلا قادری گەورەیش کۆچی دوایی ئەکەن، خانەقای بیارە چۆڵ ئەبێ و

سەرپەرشتیکەری نامێنێ. شێخ عەلائودین لەم ساڵەدا دێتەوە بۆ بیارە و لەوێ نیشتەجێ ئەبێ.

بیارە لە سەردەمی شێخ عەلائودیندا

بە هاتنەوەی شێخ بۆ بیارە، وەزعی خانەقا چاك بووە. مەلا حوسەینی کوڕی مەلای گەورە (مەلاقادر) ئەکرێ بە مودەڕیس بە مەرجێ کە مەیدانی ئەوە بدا مامۆستا شێخ بابەڕەسوولّی بێدنی کە مەلایەکی باش بووە و موریدی شێخ نەجمودین بووە بێت ئەویش هەر ببێ بە مودەڕیس و دەرز بە فەقێکان بڵێ. شێخ بابە ڕەسوولّ دێ بۆ بیارە و ئەبێ بە مودەڕیس، بەڵام پاش چەند مانگێ لە ترسی پەیدابوونی هەرا و ئاژاوە بیارە بە جێ دێڵێ. پاش ئەو لە ١٣٣٩دا شێخ، مەلا ئەحمەدی ڕەش ئەکا بە مودەڕیس و دێ دائەمەرزێ و هەندێ فەقێیشی لە دەور کۆ ئەبێتەوە کە من خۆم یەکێکیان بووم و شەرح عەقایدی مەلا سەعدیی تەفتازانیم لە باسی سیفەتی تەکوینەوە تا دوایی لا خوێندو و دەستم کرد بە موختەصەری موطەووەل و لەویش تا ئەحوالّی موسنەدوئیلەیهیم خوێند. بەڵام بۆ پایز مەلا ئەحمەدیش هەر لەترسی ئاژاوە بیارەی بە جێ هێشت و منیش لە گەڵی ڕۆیشتم بۆ سولەیمانی. لەوێ لە یەك جوێ بووینەوە، ئەو بوو بە مەلای دێی(گەلاڵە) لای عەباس ئاغای پژدەر و منیش لە خانەقای مەولانا لە سولەیمانی دامەزرام لە خزمەتی مامۆستا شێخ عومەری مەشهوور بە (ابن القرەداغي)دا.

لەو ساڵەوە بیارە بێ مەلای مودەڕیس مایەوە تا ساڵی ١٣٤٦. لەو ساڵەدا شێخ مەلا طاهای باڵیسانی بە فەرمانی شێخ هاتە بیارە و بوو بە مودەڕیس، بەڵام ئەویش لە بەهاری ساڵی داهاتوودا گەڕایەوە بۆ خۆشناوەتی. پاش ڕۆیشتنی ئەو، هەر لە ساڵی ١٣٤٧دا من بە فەرمانی شێخ بووم بە مودەڕیسی بیارە و خوا مووەفەقی کردم بتوانم ماوەی ٢٤ سا لەوێ بمێنمەوە تەدریس بکەم.

لەوماوەیەدا من لە بیارە مودەڕیس بووم، شێخ زۆر بە گەرمی خزمەتی خوێندن و فەقێیانی ئەکرد و هەمیشە بیارە ٢٠– ٥٠ و بەڵکو زیاتر فەقێی لە هەموولایەکی کوردستانەوە، بەڵکو جارجار فەقێی عەرەب و تورك و تاڵشیشی تیا بوو. من خۆم دەرزم بە (موستەعید)ەکان ئەوت کە ئەوانە بوون زۆریان نەمابوو، ئیجازە وەربگرن و ببن بە مەلا، ئەوانیش دەرزیان بە فەقێ مام ناوەندییەکان و ئەوانیش دەرزیان بە

فەقێ سەرەتاییەکان ئەوت کە پێیان ئەڵێن (سوختە). بیارەی ئەو سەردەمە بەش بە حاڵی ئەم کوردستانی عێراقە نیمچە دانشگایەك بوو. لە بەیانییەوە تا یەك دوو سەعات پاش نوێژی مەغریب، دەنگی دەرز و دەوری فەقێ لە خانەقا و حوجرەکان و سەربانەکان نەئەبڕا، لەوە پاشیش تا درەنگێ بە بێ دەنگی موتاڵای کتێب ئەکرا. خانەقای بیارە چەند هەزار بەرگ کتێبی وەقفی چاپ و دەسنووسی بۆ فەقێیان تێدا بوو.

لەو ماوەیەدا پتر لە ٥٠ فەقێی زیرەك و خوێندەوار ئیجازەی مەلایەتییان لای من وەرگرتووە و گەڕاونەتەوە بۆ ناوچەی خۆیان و بوون بە مەلا و خزمەتی عیلم و ئاینیان کردووە.

لە سەردەمی شێخ عەلائودیندا بیارە زۆرتری وەخت پڕ بوو لە مەلای گەورە گەورە لە موراد و مەنسووب کە لە زۆر شوێنەوە ئەهاتن. زۆر جار مەلایانی ناوچەی دەوروبەر وەك خوالێخۆشبووان مامۆستا مەلا قادری سۆفی و شێخ عەبدولکەریمی ئەحمەدبڕندە، مەلا عەزیزی پریس، شێخ ڕەسوڵ و شێخ عومەری هەڵەبجە، مامۆستا شێخ بابەڕەسوولّی عەبابەیلێ (بێدنی)، مەلا عابیدی بیاوێلّە، مەلا عەولای دەرەشیش و مەلایانی تر ئەهاتن بۆ بیارە و ماوەیەك لەوێ ئەمانەوە و پاشان ئەگەڕانەوە. هەروا مەلایانی ناوچەی سەقز، بانە، سنە، هەورامان، مەریوان، سولەیمانی، موکریان، خۆشناوەتی، ڕەواندز، پژدەر هەموو ساڵێ دەستە ئەهاتن بۆ بیارە.

لە بەشی زۆری سەردەمی شێخ عەلائودیندا لە بیارە مامۆستا مەلا بەها ئیمامی خانەقا و سەر حەڵقەی خەتم و تەهلیلە، سەید مەظهەر کاتبی شێخ، میرزا ئەحمەد بەردەستی شێخ، مەلا صدیق بانگدەر و سەڵاکەری بوون. من خۆیشم، کە مودەڕیس بووم، خوطبەی نوێژی جومعەشم ئەخوێندەوە.

سەفەرەکانی شێخ عەلائودین

ئەم ذاتە لە سەردەمی ژیانی باوکیا گەلێ سەفەری بۆ بانە و سەقز و مەریوان و سنە و جوانڕۆ و شوێنانی تری دەوروبەر کردووە. پاش کۆچی دواییی باوکیشی لە ١٣٤٠دا سەفەرێکی مەریوانی بووە بۆ ئاشتکردنەوەی سەیدەکانی چۆڕ لەگەڵ بەگزادەی فەتالی بەگی کە لەسەر ئاڵوگۆڕی دوو پارچە مولّك ناکۆکییان بووە. لە ١٣٤١یشدا سەفەری بەغدا و دەیروزوورو حەڵەبی بووە و چووەتە گەلێ شوێنی تریش لە ڕێگادا. لەو

سەفەرەیدا خاتوو ڕابیعەی کچی شێخ ئەحمەدی خەلیفەی لە دەیروزوور مارە کردووە.

لە ١٣٤٤دا سەفەرێکی کردووە بۆ سولەیمانی و لە ١٣٤٨دا سەفەرێکی تری کردووە بۆ بەغدا. ئەم سەفەرەی شەش مانگی خایاندووە. لەم سەفەرەیدا شێخ عەبدولکەریمی ئەحمەد بڕندەی لەگەڵ بووە.

لە ١٣٥٠دا سەفەرێکی تری بەغدای کردووە. لەم سەفەرەیدا شێخ بابەڕەسوولّی عەبابەیلێ و شێخ موحەمەدی قزڵجی و شێخ عوثمانی کوڕی و سەید مەظهەری کاتبی و سەید نیظامودین و میرزا ئەحمەد و منی لەگەڵ بووین. ئەم سەفەرە لە فەسڵی پایز و لە ١٨ی شەعباندا دەست پێ کرد. من و شێخ بابەڕەسوولّ پاش ڕەمەزان گەڕاینەوە، بەڵام شێخ پاش دوو مانگی تر هاتەوە.

لە ١٣٥٦یشدا سەفەرێکی تری کردووە بۆ بەغدا. هەروا لە ١٣٥٨دا سەفەرێکی تری بەغدای کرد. لە گەڕانەوەیدا هەواڵی کۆچی دواییی شێخ حوسامودینی پێ گەیشت و چوو بۆ پرسەی.

پاش ئەم سەفەرەی تا کۆچی دواییی کرد، لە وردە سەفەری هەڵەبجە و شارەزوور بەولاوە سەفەری نەکرد.

ژن و منالّی شێخ عەلائودین

ئەم ذاتە گەلێ ژنی هێناوە. من لێرەدا تەنیا باسی ئەوانەیان ئەکەم کە منالّیان لێ کەوتووەتەوە.

یەکەمین ژنی بێوەژنی مەلا حەکیم ناوێکی ژاوەڕۆیی بووە کە لە بیارە بووە و لەوێ مردووە و شێخ ژنەکەی مارە کردووە بۆ خۆی. لەم ژنە کچێکی بووە شووی کردووە بە شێخ موحەمەد سەعیدی کوڕی شیخ موحەمەدی کوڕی مەولەوی.

دووەمین ژنی نووریجان خانی کچی میرزا عەبدوڵڵا خانی سەولّاوا بووە کە شێخ عوسمان و شێخ خالید و پێنج کچی لێ بووە.

سێیەمین ژنی زوبەیدە خانی کچی مصطەفا خانی باوەجانی بووە کە عیزودین و زاهید و موختار و نووری و سێ کچی لێ بووە. چوارەمین ژنی کچی مەلای ژریژە بووە کە کوڕێکی لێ بووە ناوی موحەمەدە. ژنی پێنجەمی خاتوو ڕابیعەی کچی شێخ ئەحمەدی دەیروزوور بووە کە ئەمین و ثابیت و مەظهەر و کچێکی لێ بووە.

کۆچی دواییی شێخ عەلائودین

ئەم ذاتە لە ڕۆژی یەکشەمبە لە مانگی ڕەجەبی ساڵی ١٣٧٣ی کۆچیدا کۆچی دواییی کرد و لە بەردەمی قەبری باوکیەوە لە بیارە بە خاك سپێررا[١] و پاش ئەو شێخ عوثمانی کوڕی لە جێی دانیشت[٢].

وەسیەتی شێخ عەلائودین

خوالێخۆش بوو شێخ عەلائودین بە شایەتیی من و مامۆستا مەلا بەهای ئیمامی خانەقا و سەید مەظهەری کاتبی و سەید نیظامودینی باوەڕپێکراوی و شێخ عوثمانی شێخ مارفی نیرگسەجار و عومەر مستەفای عەرەبی دواوانی شارەزوور لە بیستی مانگی ڕەجەبی ساڵی ١٣٦٣ی کۆچیدا ئەم وەسیەتەی کردووە:

---

(١) گەلێ لە خوێندەوارانی سەردەم بە شیعر لاواندوویانەتەوە و مەرثییەیان بۆ نووسیوە. منیش مەرثییەیەکم بۆ نووسیوە، بەم دوو بەیتە دواییی هاتووە:

روز یـکشنـبـه رجب مـاه بـه نـوروز دری
بـلـبـل داغ زده کـرد فـغـانـی اثـری
گفتمش: چیست همین ناله؟ بگفتا: ای وای
«گـم شد از بـاغ مـحبت گل بـاغ عـمری»

کە بە حیسابی حوروفی ئەبجەد نیوە بەیتی دواییی ئەکاتە ١٣٧٣و ئەوەش ساڵی کۆچی دواییی شێخە خوا لێی خۆش بێ.

(٢) شێخ عوثمان لە پاش کۆچی دواییی باوکی بە پێی بیروڕای ئەو موراید و مەنسووبانەی هاتبوون بۆ پرسە لە جێی باوکی دانرا بوو بە پۆستنشین و پاش چەند مانگێکیش ئەنجوومەنی عیلمی لە ئەوقافی سلێمانی ئیمتیحانی کرد و فەرمانی شاهانەی بۆ پۆستنشینی بۆ دەرچوو. شێخ عوثمان لە ساڵی ١٩٥٨ەوە بیارەی بە جێ هێشت و ماڵی گواستەوە بۆ هەورامانی ئەودیوو لە (دووڕوو) دانیشت و خانەقاکەی ئەوێی ئاوەدان کردەوە و بارمگایەکی گەورەی لەوێ بۆ خۆی پێکەوە نا و تا ئەم ساڵانی دواییە لەوێ مایەوە. لە ساڵی ١٩٧٩دا دیسانەوە گەڕایەوە بۆ عێراق و ماوەیەك لە بیارە دانیشت و پاشان ماڵی هاتە بەغدا.

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد الله رب العالمين، والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله وصحبه أجمعين.

اما بعد، به شەهادەتی خودای تەعالا و مەلائیکەی موقەڕەبین و پێغەمبەرانی خودا ئەم وەسیەتە ئەکەم: وەسیەت ئەکەم کە سێ یەکی عوموومی ماڵی مەملووکی خۆم بۆ عوموومی موسڵمانان بێ لە ساکنانی خانەقای بیارە و ئەوانەی بە عەزمی زیارەت دێن بۆ بیارە یا بە میوانی وارید ئەبن کە بە هەموو شێوەیەکی عادەتی ئیستیفادە لە ماڵی من بکەن، خواهـ بە دانیشتن و نووستن و هاتوچۆ بە خانووەکانما یا بە خواردن و خواردنەوەی ئەوەی عائیدی منە، خواهـ نان و ئاو و چێشت و چایی و میوە و غەیری ئەمانە، وە بە بەکارهێنانی قاپ و قاچاخ و لێفەو سەرین و فەرش و کەلوپەلی ماڵ بە قەدەر پێویستیان.

ئەم وەسیەتەم شامیلە بۆ هەر مولکێکی شەرعیم هەبێ چ لە بیارە یا لە باقیی دێهاتی عێراق یا لە دێهاتی مولکی ئێران و لە باقي شوێنەکان، خواهـ ئەوەی ئێستە هەمە یا ئەوەی لەمەولا پەیدا ئەبێ. بۆ تەوضیح: مەقصەدم لەم وەسیەتە بردنی عەینی ماڵەکەم نییە بۆ خۆیان، بەڵکو ئیستفادەیە بە خواردن و خواردنەوە وغەیری ئەمانە لە وجووهی ئیستفادە فمن بدلها بعد ما سمعها فعليه الوزر. وصلى الله على سيدنا محمد وآله و صبحه وسلم تسليما. و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين.

الموصى

خادم الطريقة النقشبندية والقادرية

علاءالدين العمري العثماني

٢٠ رجب ١٣٦٣

پاشبه‌ند

ئیجازەنامەیەکی خەلافت

لەلایەن شێخ عوسمان سیراجودینەوە

بۆ یەکێ لە خەلیفەکانی

ئەمە ئیجازەنامەیەکی خەلافەتە شێخ عوسمان سیراجودین بۆ یەکێ لە خەلیفەکانی نووسیوە. ئەم خەلیفە، وەك لە ئیجازەنامەکەدا ناوی هاتووە، ناوی مەلا ئەحمەدە، ئێمە لە خەلیفەکانی شێخ عوسمان سیراجودیندا دوو مەلا ئەحمەد ناو ئەناسین: حاجی مەلا ئەحمەدی نۆتشەیی و مەلا ئەحمەدی شاوری. شێخ لە ئیجازە نامەکەدا تەعریفێکی زۆری مەلا ئەحمەدە ئیجازە دراوەکەی کردووە. ئێمەیش شارەزای مێژووی ژیانی مەلا ئەحمەدی شاوری نین، بەڵام عیلم و فەزڵی حاجی مەلا ئەحمەدی نۆتشەیی لە ناوچەی بابان و هەورامان و ئەردەڵاندا زۆر بەناووبانگە، بۆیە وای بۆ ئەچین ئیجازەنامەکە ئیجازەنامەی خەلافەتی ئەو بێ. بەداخەوە ئەم ئیجازەنامەیەمان پاشوەخت دەسگیر بوو، بۆیە نەکەوتە ناو باسی شێخ عوسمان سیراجودینەوە و وا لێرەدا بڵاوی ئەکەینەوە:

بسمه سبحانه وتعالى

أحمدُ الله على ما أنعم، وأصلي وأسلم على النبى الأكرم.

وبعد، حقير خادم طريقهء مباركه عثمان خالدى مجددى نقشبندى، عفى الله عنه وعن أسلافه و اخلافه، گزارش مى نمايد كه چون جميع طريق موصله الى الله سبحانه سيما طريقهء عليه نقشبنديه مؤسس بر اساس سنن سنيهء حضرت مصطفويه است صلى الله على مصدرها وسلم، لاجرم هر كه را مراعات آداب شرعيه بيشتر است، قدمش در سلوك طريق مسلوك پيشتر است، و از جملهء سعادتمندانى كه باين دولت ممتازند و در بين أقران مختار و سرافراز، برادر أعز امجد ملا احمد است كه بعد از آنكه مدتى از عمر شريف را در اكتساب علوم شرعيه صرف نمود و حق سبحانه درگه فتوح علوم الهيه را بروى وى گشود، حسن نيت و نهاد پاكى طنيت و اعتقادش از قوه بظهور آمده بقصد سلوك طريقهء نقشبنديه قدس الله اسرار سادتها نزد حقير آمد و بيعت طريقهء مباركه و اذكار و اوراد مقررهء اين خانوادهء عليا را گرفت، والحق شرايط و آداب سلوك

را کما ینبغی مراعات نمود، و بر اذکار و مراقبات موظفه مواظبت کرد، و با حسن آدب و اعتقاد مدتی در صحبت فقرا بسر برد، تا الحمد لله بمصداق (الحکمة ضالة المؤمن) مورد واردات و تجلیات گشت، و دریچهء فیض و فتوح بر قلب و روح و سایر لطایفش مفتوح شد، از کمال طریقه بتکمیل آن روی نهاد. لذا حقیر که بترجمانی سادات علیة الدرجات معروف است، و بخادمی فقرای طریقهء انیقه موصوف، اورا بارشاد طریقهء علیهء نقشبندیه مأذون و مجاز، و دربین همگان بخلعت خلافت مشرف و سرافراز نمود. دست او در قبول بیعت و تلقین اذکار ومراقبات دست حقیر است، و نفسش در تربیت معهوده و نظرش در توجهات معموله نفس و نظر فقیراست. طالبان سلوك طریقه نسبت با وی معتقد و مخلص باشند، و تخم ارادات و اعتقاد را در مزرع استعداد خویش پاشند. و برادر مشارالیه نیز باطالبان حسن تربیت و از جادهء شرعیه اجتناب را از خود و مریدان خود قبول ننماید، و از بدعت مهما أمکن اگر چه بدعت حسنه هم باشد متجنب باشند.

جعله الله وإيانا من المتمسكين بالسنة، المتجنبين عن البدعة. وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم وبارك وكرم. والسلام على من اتبع الهدى[1].

عثمان الخالد المجددي النقشبندي

چەند پارچە شیعرێکی تری

حاجی شێخ عەبدورەحمان ئەبولوەفا

کاتێ کە لە چاپکردنی ئەم کتێبەدا گەیشتبووینە شیعرەکانی شێخ عەبدورەحمان ئەبولوەفا، لەڕێگای دۆستی دڵسۆزم شێخ ئەمینی نەقشبەندییەوە کۆمەڵێك شیعری ئەبولوەفام دەسگیر بوو کە بە خەتی ئەدیبی خۆشنووس، دۆستی بەڕێزم سەید طاهیری هاشمیی دەوڵەتاوایی نووسرابووەوە. ئەوکاتە – وەك لە شوێنی خۆیشیدا ئیشارەتم بۆ کردووە – لەبەرئەوە کە پرۆژەکان کرابوون بە فۆرمە و ئامادە کرابوون بۆ چاپ، هەر ئەوەندەم پێ کرا بەراوردێك لە نێوان ئەو چەند پارچە شیعرانەدا بکەم کە لای خۆیشم و لە نوسخەکەی شێخ ئەمینیشدا هەبوون و هەڵە و ناتەواوییەکانی نوسخەکەی خۆم لە ڕووی نوسخەکەی ئەو ڕاست بکەمەوە. بەڵام نوسخەکەی شێخ

(١) لە ڕووی فۆتۆی دەست خەتی مەلا حامید نووسراوەتەوە.

ئەمین چەند پارچە شیعریشی تیابوو کە لای من نەبوون. جا بۆ ئەوە کە ئەو پارچە شیعرە زیادانەش بکەنەوە بەرچاوی خوێندەواران و ئەو بەرهەمانەی ئەبولوەفا لە مەترسیی لەناوچوون بپارێزم، وا لە دواییی ئەم بەشی دووەمەی کتێبەکەمەوە بڵاویان ئەکەمەوە.

أ

۱

نسبت خود را به یار خویش میدانیم ما
همچو گیسویش ز سر تا پا پریشانیم ما

یا چو آن خال سیه بر عارضش در بین زلف
برزخی جامع میان کفر و ایمانیم ما

ابروست آن برزخ زیبات، یا قوس قضا،
یا دم شمشیر تقدیر است؟ حیرانیم ما!

نیست مارا الفتی با سیر صحرای ختن
بهر این شهری غزالان سینه بریانیم ما

حیرتی دارم که این فوارەهای دیدگان
از چه میجوشد؟ مگر تنور طوفانیم ما!

روز اول آتش عشقش به جان ما فتاد
تا ابد زان آتش جانسوز سوزانیم ما

شورش و غوغای طفلان پیش و پس خوش عالمی است
چون (وفا) از دولت عشق تو سلطانیم ما

۲

ای ز حسن جلوەات آیینەها را صد جلا
چەرەات زاب لطافت میزند موج صفا

شعلهء حسنت به گلها آتش خجلت زند
سرمهء حیرت کشد خالت به چشم مدعا

تا نهال سرو سیم اندام او بالا کشد
در دل ما بی نوایان میکشد بالا بلا

لعل جان بخشش گر از جوش تبسم دم زند
خندهها ریزد به فرق چشمهء آب بقا

بی تو چندان دیدهء امیدواری جوش زد
پای نومیدی به خون اشك ما بندد حنا

درد هجرش را کجا تدبیر درمانی کنیم
بعد ازین دست امید ما و دامان دعا

جای شبنم مردمك از دیدهها پالد (وفا)
زاب و تاب چهرهء چون آفتاب (بوالبها)

۳

الحمد لمبدعِ البدایع
والشکر لخالق البرایا

در روز دوم صباح جمعه
ساعت ز دو بود نه به بالا

از ماه رجب که مشعل مهر
(من مطلعه إذا تجلّی)

شیپور سرور و کوس بهجت
در زد به جهان خروش و غوغا

ناگاه به گوش من سروشی
(من حضرةِ قدسهِ تعالی)

در داد یکی نوید وگفتا
ای خاص به فیض و فضل مولا

چوبك زن بام تو سکندر
در کوی تو هندویست دارا

ای مهبط واردات غیبی
درویش خرابه گرد وشیدا

باز از سر نو نوازش حق
بر کام تو گشت جلوه فرما

دادت پسری که مهر چهری است
رخشنده چو لؤلوئیست لالا

شد بخت به یمن او مباهی
هم توأم توست سعد کبری

در کسوت فضل صدر أبنا
در خلعت فقر فخر آبا

گردید به نام پیر احرار
مخصوص تفؤلا به أسما

در عالم غیب تاج دادند
اورا لقب از جناب مولا

یا رب به کمال فضل و رحمت
این اختر عزت و شرف را

با علم و عمل قرین دولت
توفیق رفیق و عقل بر جا

مقرون به صفا و طول مدت
مسعود و سعید و سعد فرما

تـــاریـــخ ظـــهـــور ایـــن کـــرامت
جستـم ز خـرد، بـه نـاز گـفـتـا:

«لانـــرغب» ثـــم قـــلت«فـــارغب»
«الـــصبـــح بـــه إذا تجلّـــی»

گـفـتـا کـه بـگـوی (بـوالـوفـا) را:
«بشراك وحـــبـــذا وأهـــلا»[1]

ت

٤

تـا بـه مـا آن لب یـاقـوت تـو خـنـدان شده است
حـــالت سیـــنـــهء صد چـــاك نمایـــان شده است

جـمـع گـردیـد حـریـفـان بـه تماشا کـامشب
کـــوی مـــا از شرر آه چـــراغـــان شده است

تـا دلـم بستـهء آن گـــیسوی مشك افشان شد
چـمـــن سیـــنـــه لـگـدکـوب غـزالان شده است

ز آتـش سـنگ[2] شده گـلـخـن مـا گـلشن نـاز
شکـر طـفـلان کـه شب هـجـر چـراغـان شده است

تـــیـــره ایـــام چـــنـــانست(وفـــا) در غـــم عشق
هـــمـــچـــو زلـف تـــو سراپـــاش پـــریشان شده است

(١) دیاره ئەبولوەفا ئەم پارچە شیعرەی بەبۆنەی لەدایکبوونی شێخ تاجودینی کورپەوە وتووە. وشەکانی ناو هەرکام لە کەوانۆلکەکانی دوو بەیتی دوایی بە حوروفی ئەبجەد ئەکەنە ١٢٨٣ کە ساڵی لە دایکبوونی شێخ تاجودینە.

(٢) اشك- (ن).

۵

تـا گـل روی تـرا دیـدم بـه بـازار آمـده است
هـرکـه در عـالـم بـه چشمـم نـقش دیوار آمـده است

تـا سحـر از بـیـم چشم فـتـنـه خـوی رهـزنت
در دو چشمـم کـاروان خـواب بـیـدار آمـده است

هـیـچ نـقـاشی چـنین صورت نـبستـه بـر خـیـال
فکر مانی هم در این سودا چو پرگار آمده است

کـاش دیـگـر در چـمـن مـیدیدم آن گل پـیـرهـن
تا شدی حل عقدهء مشکل که در کار آمده است

حـوری است آن یـا فـرشتـه یـا بشر یـا خـود پـری
کـی چـنین در عـالـم اظـهـار دیـار آمـده است

در لـطـافت شیـوهء حـور و مـلك دارد ولـی
طبع و خویش در دل آشوبی پری وار آمده است
نـالـه و فـریـاد و افـغـان(وفـا) بـی درد نـیست
فـتـنـهئـی بـهـر بـلای جـان پـدیدار آمـده است

٦

تـا بـه آن بـالا بـلا دل[۳] آشنـا گـردیـده است
رشتـهء مـهـر و وفـا را از جـهـان بـبـریـده است

دل کـهتـیـغ ابـروی خـونـریـز آن جـلاد دیـد
مرغ سان در خون خود شادی کنان رقصیده است

تن به رقص آمد ز شادی جان همی پرد زشوق
گـویـا کـان شاه خـوبـان نـام مـا پـرسیـده است

(۳) دل ما– ن.

چـرخ دولابـی یـقین گـردد بـه کـامـم بـعـد ازیـن
چـون بـه نـام مـن زبـان دلستـان گـردیـده است

پـای پـیك یـار مـن افسرد و از رفـتـار مـانـد[٤]
آنـقـدر عـاشق بـه روی دیـدهاش مـالـیـده است

رحـم بـر مـن آیـدش بـاز آن نـگـار نـازنین
گـوی یـا آه و فـغـان و نـالـهام بشنـیـده است

بـا حـریفـان آشنـا و بـا رفـیـقـان سر خـوش است
از من مسکین عجب چون بی سبب رنجیده است

شیـوهء مـهـر و (وفـا) مـعـدوم شد بـا (بـوالـبـهـا)
گـر کسی دعـوی کـنـد از یـار مـا دزدیـده است

ن

٧

مـطـرب نـوای چـنگ بـه آهـنگ ساز کـن
ساقـی تـو درگـه مـیـخـانـه بـاز کـن

ساقـی مـیـار جـام و، صرای بـه کـار نـیست
در ده یـکـی سبـو و مـرا سرفـراز کـن

عـیـد است ومـوسم طـرب است و زمـان عـیش
بـخـرام سوی گـلشن و آهـنگ و نـاز کـن

می بر کف است و کف به دف و گوش بر غزل
از در درای و مـجـلس مـا را بساز کـن

گـل در کـنـار و سبـزه و صحـرا ولالـهزار
بـاز آی و نـاز عشق بـر اهـل نـیـاز کـن

(٤) فرسود از رفتار من– ن.

ساقی و شاهد و می و مهتاب و بذله گوی
یارب شبی چنین تو به لطفش دراز کن

بزم است وچنگ و جام می است و نوای نی
مطرب تو ساز زمزمه‌های حجاز کن

رنگ حنا ثبات ندارد عزیز من
انگشتها به خون دل ما طراز کن

قربانی توام من و آن شکر لبت
نه در دهانم و سرم از حلق باز کن

رسم است روز عید که عیدانه میدهند
یك بوسه با (وفا)ی جفاکش نیاز کن

۸

کند افگنده بر رخ زلف را، لیل و نهار است این
فروزان کرده در شب آفتابی را، عذار است این

به تیر غمزه‌ام چشم سیه مستش زد و گفتا
ز ما از گلشن ناز و نزاکت یادگار است این

بخوابم روی زیبا نیز ننماید گهی، آری
که مزد گریه‌های دیدهٔ شب زنده‌دار است این

به هنگام وداعت ناله در هر استخوان من
چو بهلول دل از کف داده گویی نی سوار است این

مرنج از دل به چین زلف بی هنگام اگر ناله
که بس بیمار و بی تاب و پریشان روزگار است این

حریف بزم وصلش باوجود غیر نتوان شد
مزاج نازك ما بیدلان را زهرمار است این

نمـی آیـد ز فـرط حـیـرتم مـژگـان بـهـم آری
بـه قـانـون نـامـهء مـجـنون دلیل انتظار است این

فـریب عشوه‌هـای چشم فـتـانش مـخـور ای دل
کـه جـاودکـار عـیـار و مـحـیـل و پـرقـمـار است این

چـو بـیـنـم خـنـدهء گل را همـه خون گـریم ازحسرت
نشانـی از تـبسمـهـای لـعـل آبـدار است ایـن

بـه عـیـاری بـرد دل، بـاز چـون مـیـجـویمش، گـوید:
کجا؟ چون؟کی؟ چرا؟ برگو؟ دروغ آشکار است این

فـروغ از دل فـراگـیـرد چـراغ خـانـدان عشق
که هم نوراست و هم ناراست و هم عین شراراست این

گل افشان شست تـازش چون کند بر بیدلان گوید
بـه طـرز خـودنمـائـیـهـا کـه بـه‌بـه لالـه‌زار است ایـن

حـدیث کشمـکشهـا بـر مـخـوان تـیـر وکـمـانش را
فـرایـادم دهـی دل را کـمـال اضطـرار است ایـن

ز بـیـداد مـحـبت بس کـه چشمـم چشمـه‌خـیـز آید
ز جیب هر بن مژگان یکی صد چشمه‌سار است این

خـدا زافت نـگـه‌دارد خـرابـات مـحـبت را
(وفـا) دارالأمـان نـو گـرفـتـاران زاراست ایـن

چوارینه

۱

اگـر دل ز یـاد تـو غـافـل نشیـنـد
خـدنگ بـلا بـر دل نشیـنـد

اگر دل خلاصی ز زلف تو خواهد
به زنجیر و قید و سلاسل نشیند

٢

تا سوی درت روی به راه آمده‌ایم
با اشك نیاز عذرخواه آمده‌ایم
از بهر شفاعتت به رسم هدیه
بابار گناه کوه کاه آمده‌ایم

تاك

١

چشم و رخ نیکوی او، پیچ و خم گیسوی او
مانند مل، مانند گل، مانند سنبل بر قفا

٢

اشکم روان، آهم دوان، سوی بیاره رهزنان
فریادگو، افغان کنان (یا لیتني کنت تراب)

٣

من دیوانه چو زلف تو رها میکردم
هیچ لایقترم از حلقهء زنجیر نبود

٤

طالبان راه حق را شرط باشد، والیا
پاس شرع مصطفی و حب عثمان داشتن(٥)

(٥) دیاره ئەبولوەفا لەم بەیتەدا قسەی لەگەڵ غولامشاخانی مەشهوور بە ئەمانوڵا خانی والی ئەکا کە بووبوو بە شیعە.

دوو نامەی تری شێخ عومەر ضیائوودین

ئەمەش دوو نامەی تری شێخ عومەر ضیائودینە، پاش لێبوونەوە لە چاپکردنی نامەکانی تری دەسگیرمان بوو. وا لێرەدا بڵاویان ئەکەینەوە:

نامەی یەکەم

بۆ موظەفەرودین شای قاجاری نووسیوە

بسم الله خير الأسماء

نير أشرف أكرم اعظم طالع همايون مطالع سلطنت منافع، اعليحضرت سليمان حشمت قدر قدرت، ذات حماد صفات، شاهنشه تخت شهريارى دامت شوكته كه از مطلع أرفع أنفع ألطاف مواهب ايزد اقدس أجل مالك الملك ملك الملوك أحد صمد بارى جل جلاله بر أفق أعلى ظفر نصرت قدرت مسند آراى أرايك سلطنت، و زينت افزاى تخت و بخت و شهريارى، و سعادت بخش ملك و ملت و رونق ده لشكرى و كشورى از مه تا بماهى، الحمد لله چون نور ساطع گرديد، ذرات مستعدهء عالم ارادت را از جميع جهات بتدارك مافات جامع، ولمعات پرتو كواكب مراحم شاهانه حبال حبل اغيار و بيگانه را قاطع، و ظلمات دياجى دعا گويان را در آفاق جهان رافع، و جبال افكار مختال فخور را با طالبان فجور له المنة قالع آمد. از جملهء ارادتمندان صديقت همراه حامل ادعيه نامه را با كمال جان نثارى كه كمر يقين را با آيين ارباب تمكين بسته، از قعر بئر دورى بفيفاى باصفاى حضور مبارك آيات كشيده، و در بزم سعادت رزمش بدستور مقبولان داخل دواير افتخار سرور گردانيد. (ان في ذلك لذكرى لمن كان له قلب أو ألقى السمع وهو شهيد). درين بهار فرخنده نهار كه اشجار بساتين يقين اميدواران بقطرات رحمت، و گلزار آمال خيريهء هواداران از انهار بحار مكرمت آثار شهريار در حيات تازه با اظهار انواع شكوفه و ازهار تذرو تمنايش را گويا نوروز، و ديجور جفايش را روشن روز، و شب استدعايش از يمن بدر منير دعاى زندهدلان شب زندهدار ضياى باوفا رسيد و كوكب در بروز آمد سر ارادت را بهكمال صداقت در ميدان اخلاص به تمناى سعادت اختصاص گوى چوگان الطاف و انصاف ملازمان خواص در بارگاه كيوان پناه اعليحضرت خلافت اكتناه پادشاه جمجاه، دامت شوكته، داشت.

سعادت آن کسی دارد که شه باشد پناه او
چو شه باشد پناه او فلك شد تکیه گاه او

(معلوم) کز خیر محض جز مکارم ناید. دیگری هرچه از دور عرضه دارد جای هدر خواهد بود کەشاهان تخت و بخت و شوکت بر جمیع مصالح ملك آگاهند که از آثار أفعال ایزد فعال ستار مظهر تجلیات (أناء اللیل والنهار) و مصدر ظهور افکار و ملهم از فضل رب پروردگارند و اظهار دعاگویی درویشانهء فقیرانه در نظر سعادت کیشان صداقت اندیش داخل فضولی و خارج دائرهء قبول اصحاب صفهء عقول که در گلشن نیستی به گلخن هستی دویدن مشکل و تنگنای قصور انانیت و وجود و وجود بر غرفه نشینان(جنات عدن) تا جمیع حورش سراپا جفا و محن می نماید در زاویهء زهدیه بهیئت فقریه بهر بکره و عشیه بأدعیهء عبقریه مددکار ارکان دولت علیه بودن أولی، و آمور را همه تفویض بحضرت مولا نمودن احسن و پای از گلیم بیرون نیاوردن از همه زیبا است.

(حافظ) وظیفهء تو دعا گفتن است و بس
در بند آن مباش که نشنید یا شنید

همینکه عبادالله در ضل ظلیل اعلیحضرت ظل الله اید الله ملکه استراحت نمایند، فقیر در جمع عباد شکور مبتهج و شاد و مسرور است. (وسلام علی عباده الذین اصطفی). وصلی الله علی خیر الوری، والآخرة خیر وأبقی.

٦صفر ١٣١٥

نامەی دووهەم

لە وەڵامی یەحیای مەعریفەتدا نووسیویە

(یا یحیی خذ الکتاب بقوة) واشرب ماء الحب ممزوجاً بحبوب الطاعة، مغلی بنار الصدق في قدر الإخلاص، تحصل لك العافیة عند الاختصاص، ولکن الاستقامة علی أعتاب الأوامر شرط للذاکر، والإرادة مع أهلها في الباطن والظاهر تؤیدك في الأول والآخر.

و ان شئت أن تحیی سعیداً فمت به
شهیداً، وإلا فالغرام له أهل

نصحتك علماً بالهوى والذي أرى
مخالفتي فاختر لنفسك ما يحلو

ان أخذتة بالقوة تصل مقام أهل الفتوة. ودون اجتناء النحل ما جنت النحل(۱).

عمر العثمانی

(۱) ئەمەش نامەکەی یەحیای مەعریفەتە کە بۆ شێخ عومەر ضیائودینی نووسیوە. نامە و وەڵام هەردوو لە ڕووی فۆتۆی خەتی خۆشی یەحیای مەعریفەت خۆی نووسراونەتەوە.

با وجود باوجودت ز من آواز نیاید که منم، ولی
من خاك كف پای سگ كویكسی ام
كو خاك كف پای سگ كوی تو باشد

بدیهی است که طایفهء ما فدویان غریق میاه این سلسلهء جلیله و دودمان علیهء نبیله ابدها الله تعالی الی مدید الزمان و افتراق الفرقدان، بوده و هستیم، و بارها مخمر خمیر اخلاص تخمیر فدوی این بوده که شرفیاب بزم مینورزم حضور سراسر نور شود، با اینکه کعبهء فقرا بانی و زمزم اضطرار را اسماعیل ثانیم، سر قدم ساخته که ماه تیرهء بدن خود را بدان وتیره از محاق دوری و أختراق مهجوری باستقبال آن شمس سماء اجلال و آفتاب آسمان افضال رسانم، تا ماه رخشنده و بدر درخشنده گردم. در این اوقات بحمدالله تعالی آنچه در دلم بود از درم فراز أمد، و توقع است ان شاءالله از حضیض نکبات بأوج سماوات حصول مهمات برایم، لهاذا بعرض میرسانم.

قربان محرمان کعبهء حضور و واقفان قبلهء مهر ظهورت گردم ! مدتی است نیز توفیق تحصیل علوم این فدوی در عقدهء ذنب توقیف و تعطیل منسکف گردیده، و شاه طاقت و اشتیاق بر صفحهء شطرنج سعی و اهتمام در میدان عدم طاقتی و اشتیاق مات و طاق مانده، و مرض با عرض ضعف قوهء بی تابی، با مزاج بی ابتهاج قوهء ضعف تابش و توان در بحران است. دیگر لقمان را حکمت آموختن عین حرمان، بهمدلول:

چو رسی بکـــوی دلبر (أرني) بگو و میگذر
شنوی ز دوست حرفی بود ارچه (لن تراني)

محض افتخار بدستخط مبارك عالی در جواب خود فدوی حاضر نبوده. بعون الله همگی اوقات را من بعد در سلك عتبه بوسان منسلك کرده و خواهم کرد. مستدعی است علاوهء استمداد همت باطنی، نسخهء دوای این درد و دستور العمل این علت را در گوشهء عریضه دستخط فرمایند که پیغمبر از کبر نیامده. والسلام.

الاقل: یحیی

ئیجازه نامەیەکی خەلافەت لەلایەن شێخ عومەر ضیائودینەوە بۆ یەکێ لە خەلیفەکانی

ئەمەیش ئیجازەنامەیەکی خەلافەتە شێخ عومەر ضیائودین بۆ یەکێ لە خەلیفەکانی نووسیوە کە ناوی شێخ مەلا موحەمەد ئەمین. ئێمە لە ناو خەلیفەکانی شێخ عومەر ضیائودیندا سێ ئەمین ناو ئەناسین: شێخ ئەمینی بێژوەیی و مەلا موحەمەد ئەمینی شەریف ئاوایی و شێخ موحەمەد ئەمینی بارام ئاوا. لە بەرئەوە کە ناوی خەلیفەکە، وەك لە ئیجازەنامەکەدا هاتووە، لەو سێ خەلیفەیەدا لە ناوی شێخ ئەمینی بێژوەوە نزیکترە لەو دووانەکە و لەبەر ئەوەیش کە شێخ ئەمین وەك خواناسێکی دیار بووە، مەلایەکی گەورەیش بووە، لامان وایە ئیجازەنامەکە هیی ئەوە. الحمد لله الذي أحيا قلوب العارفين بنور الصدق واليقين، والصلوة والسلام على سيد المرسلين وإمام المتقين محمد وآله وصحبه أجمعين. أما بعد، فان الطريقة هي الأخذ بالشريعة والتخلق بها الحقيقة، فمن لا شريعة له لا طريقة له في الحقيقة، وأولها تعلم الأحكام بعد تحصيل الإيمان، ثم الجهد بالإسلام، ثم الوصول إلى أعلى مدارج الإحسان وهو أن تعبد اللة كأنك تراه فان لم تكن تراه فانه يراك. وفي المضمون إشارة إلى كمال المشاهدة والفناء. فكلما يكون الفناء أدوم كان البقاء أتم، ولا يلقيها إلا ذو حظ عظيم. ونحن خدام صفة أهل الصفوة لسنا قائلين بالرؤية في الدار ونختار في تحقيق المشاهدة ما اختاره الأخيار، ان الصوفي هو الذي تحقق فيه صدق وصبر وصفاء، ود وورد ووفاء، و فرد و فناء. من لم يكن بهذه الأوصاف وادعى انه صوفي، فاعلم انه ممكور، وغير معذور في الأدعاء، فلا يليق بالصحبة لدى أصحاب كهف الصحة، ولا بالالفة لأهل الصفوة، لأنه يوجب الكلفة على أرباب الفناء. ولايخفى أن شجرة الطريقة على حسب الشريعة في الحقيقة أصلها ثابت وفرعها في السماء، ومنبتها أرض الزهد، وسقيها من عين الورع، وأغصانها الشرع، وأوراقها التقوى، وأثمارها الوصول إلى درجة القبول في الحقيقة، وهي ما كان عليها النبي والأصحاب كما شهد به السنة والكتاب. وقال من هو أهل الحال ما حاصله: الأعمال بذوي عدل، فكل باطن يخالف الظاهر فهو باطل، فماذا بعد الحق إلا الضلال؟ وموجب بسط الكلام أن الأخ العزيز مع السعادة قرين، جناب الشيخ ملا محمد أمين، على حسن ظنه وكمال يقينه أخذ الطريقة العلية النقشبندية على يد

الفقير الحقير الكسير الذي ليس له يد في القليل والكثير، عمر العثماني الشهير بغلام محمد، كان الله له وستره بعفوه في الدنيا والآخرة، وسلك طريق آدابها في التعلم والتعليم، واستنار بأنوار أذكارها على حد استعداده القديم، ووصل إلى مقام الغيبة الناشىء منها الفناء، وصار لايقاً بتعلم ما تعلم، وسايقاً إلى ما به الإنسان يكرم. فقد أجزناه في تعليم الطالبين، وأمرناه على ما ظهر لنا من الإشارة المعنوية بأخذ المريدين. فاللايق بالمخلصين أن يتأدبوا معه كي ينتفعوا به كل وقت وحين، فمن لاأدب له لاصدق له. والمرجو من الشيخ المذكور إدخال السرور في صدور الأحباب بالرفق والحلم والمحبة وتقليل التكاليف على الناس، والإنس بالشريعة ظاهراً وباطناً، والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر على تلك الحالة موصوف، وان لا يرى لنفسه مكانة عند الخلق، وأن يصاحب الخلق بالحق للحق ولايبعد عنهم أكثر مما هو لازم. ربنا تقبل منا انك أنت الحكيم الودود. وصلى الله على سيدنا محمد وآله وسلم.

تمنای قبولش دارم و دانم كة نا اهلم. مدد يا روح شاة نقشبند و غوث گيلاني. والسلام[1].

عمر العثماني النقشبندي

(١) له ڕووی فۆتۆی ئەسڵی نامەكەوە نووسراوەتەوە.

بەشی دووهەم

هەندێ لە موورید و مەنسووبە دیارەکانی شێخە نەقشبەندییەکانی هەورامان

یادی مەلا حامیدی کاتب

کوڕی مەلا عەلیی بێسارانییە، لە دەوروبەری ١٢٢٥ی هیجرەتدا لە دایك بووە. پاش تەواوکردنی خوێندن بە پیێ داوونەریتی ئەو سەردەمە هاتووەتە لای شێخ عوسمان سیراجودین بۆ وەرگرتنی تەریقەت لەسەر دەستیا.

بەپێی نووسینی خۆی لە ١٢٥٠دا بە ڕێنموونیی شێخ موحەمەد صادقی خەڵکی (مازی بن) لە ناوچەی ژاوەرۆ لە هەورامانی ئێران هاتووەتە لای شێخ عوسمان و تەریقەتی لا وەرگرتووە و لای ماوەتەوە و کاری (کاتبی)ی شێخیشی لە ئەستۆ گرتووە و لەوەوە بە (کاتب) ناووبانگی دەر کردووە. کە شێخ سیراجودین بە فەرمانی ئەحمەد پاشای بابان لە بیارەوە ئەگوێزێتەوە بۆ سولەیمانی و لە خانەقای مەولانا دائەمەرزێ، مەلا حامیدیش لەگەڵ خۆی ئەبا. لەوکاتەوە هەرچەندە شێخ بە سەفەر چووبێ بۆ شوێنێ مەلا حامیدی لە جێی خۆی داناوە و ئەو کاروباری مرید و مەنسووبەکانی بە ڕێوە بردووە.

شێخ سیراجودین مەلا حامیدی زۆر خۆش ویستووە و برازایەکی مەولانا خالیدی بۆ هێناوە کە ژن خوشکی خۆی بووە. مەلا حامید لەم ژنە دوو کوڕ و چەند کچی بووە.

مەلا حامید تا کۆچی دواییی شێخ سیراجودین هەر لای بووە و پاش ئەویش لای شێخ موحەمەد بەهائودین و ئەوسا لای شێخ عومەر ضیائودین بووە و لە دەوروبەری ١٣١٠دا لە بیارە کۆچی دواییی کردووە و لە گۆڕستانی (ملەگای چنار) بە خاك سپێرراوە. مەلا حامید هەرچەند صیفەتی دەرس وتنەوەی نەبووە، گەلێ جار چ لە تەوێلە و چ لە بیارە دەرسی بە فەقێ وتووەتەوە و زۆر کەس لای خوێندوویانە. هەرچەندیش کاتبی شێخەکان بووە، گەلێ شتیشی بۆ خۆی نووسیوەتەوە وەك چوار ڕوبعەی (تحفة ابن حجر) بە حاشیەکانی مەلا یەحیای مزووریشەوە، تا باسی نوێژی جەماعەت. ئەم نوسخەیە لە کتێبخانەی خانەقای بیارەدا بوو. ئەبێ هێشتا لە کتێبخانەی ئەوقاف بێ لە سولەیمانی. مەلا حامید خەتی زۆر خۆش بووە.

مەلا حامید گەلێ تەئلیفاتیشی هەیە، وا لێرەدا باسیان ئەکەم:

(١) عەقیدەی ئیمان و ئیسلام بە هەورامییانە. ئەمە ئەوەیە کە من کردوومە بە کوردیی سۆرانی و لەچاپم داوە.

(٢) شەرحی مەثنەویی مەولانا جەلالودینی ڕۆمی بە فارسی لە سێ بەرگدا. لە شێخ عەلائودینم بیستووە فەرمووی مەلا حامید ئەم شەرحەی لە سەر تەقریری شێخ موحەمەد بە هائودین نووسیوە. ئەم کتێبە لای کوڕەکانی مەلا حامید بوو، لە دەورووبەری ١٣٦٠دا کەوتە دەستی مەلا عەزیزی پریس، جا نازانم کڕیبووی لێیان یا بە ئەمانەت لێی وەر گرتبوون. ئێستاش لای حاجی مەلا عوثمانی کوڕی مەلا عەزیزە لە هەڵەبجە.

(٣) حاشیەی لەسەر (گلشن راز)ی مەحموودی شەبوستەریی تەبریزی لە عیلمی تەصەوفودا. ئەم کتێبە ئێستا لای منە لەلایەن نەوەکانیەوە دەستم کەوتووە.

(٤) شەرحی مەنظوومەی (الزبدة) لە فیقهی شافیعیدا کە بە فارسی نووسیویە. ئەم کتێبە لە کتێبخانەی خانەقای بیارەدا بوو.

(٥) شەرحی مەنظوومەی (ذات الشفا)ی ئیبنولحاجی جێشانەیی. ئەم شەرحەیش بە فارسییە. نوسخەکەشی لە کتێبخانەی خانەقای بیارەدا بوو.

(٦) (ریاض المشتاقین) کە باسی مەولانا خالید و شێخ عوسمان سیراجودین ئەکا. ئەم کتێبانەی کە ناوم هێنان خۆم دیومن.

مەلا حامید شاعیرێکی ورد و ناسکیش بووە. پێشتر لە باسی هەرکام لە شێخ عوسمان سیراجودین و کوڕەکانیدا چەند قەسیدەیەکیمان نووسییەوە، وا لێرەشدا هەندێکی تر لە شیعرەکانی ئەخەینە پێش چاو:

قەسیدەی یەکەمی بە بۆنەی هاتنی فەرهاد میرزای مامی ناصیرودین شای قاجارەوە بۆ سەر هەورامان و شکستخواردنی[١] وتوویە:

بە سال(فور)[٢] پس از الف روز یکشنبە
کە بود سلخ محرم قریب ماه صفر

بیان واقعە میرزا پلنگ اورامی
کە هست کاتب دیوان و قاضی عسکر

(١) لە باسی «ڕووداوێك لە نێوان شێخ موحەمەد بەهائودین و فەرهاد میرزای مامی ناصیروددین شای قاجاردا» باسی ڕازی ئەم هێرشە بخوێنەوە.

(٢) لەگەڵ (الف)ەکەدا کە هەزارە، ئەکاتە ١٢٨٧ .

علی البدیهه همین قطعه کرده است انشاء
به فتح نامهء شهزادهء بلند اختر

جناب معتمد الدوله شیر ایرانی
که هست در عالم علم به علم و هنر

سخنورانی که در مناقبش خوانند
زهی چو رستم دستان تهمتن و صفدر

زهی ز شوق وغا بی قرار چون کشتی
زهی به معرکه صاحب ثبات چون لنگر

صلا زد از پی تسخیر سد اورامان
به هیبتی که بدی رشك روح اسکندر

چو تیغ قهر کشیده، قبای صبر درید
به نیتی که کند محو نامش از دفتر

نهاد روی به راه و سپاه در عقبش
به هیئتی که زدی طعنه بر شه سنجر

خروش وش به خروش و سحاب وش در جوش
ز شوق اخذ غنیمت سپاه و سر لشکر

شبی که راه همایون بر این قرار گرفت
که بهر ساعت آسودگی ز رنج سفر

(هزارخانی) و (انجمنه) گشت جای موکب او
هزار خان همه انجم صفت درآن سنگر

به گرد خیمهء آن مه چو هاله حلقه زدند
به صورتی که به جز بادرا نبود گذر

ز احتیاط مبادا که چشم زخم رسد
ولی ز حکم قضا و قدر به وقت سحر

بـران سپـه دو سه گـربـه بـه هـول مـو کـردند
ازان نـــهـــیب یـــلان را پـــریـــد هـــوش ز سر

خـــزیـــد حـــضرت شهـــزاده در یـــکـــی سوراخ
شدنـد عسکـر شاهـــانـــه جـمـلـه زیـر و زبـر

بـــه بـــاد شد بـــنـــه و بـــارخـــانـــه و خـرگـاه
ز یـــاد شد یـــدك و اسپ و تـــازی و استـــر

گـــرفت حـــق گـــذشتـــه ز وارث بـــهـــمـــن
زهـــی تـــهـــمتن ثـــانـــی گـرفت خـون پـدر

بـلـی، فـرار ز مـالایـطـاق هـم هـنـری است
ضرور نـــیست زدن مشت بـــر سر نشتـــر

چه لازم است فتد ماکیان به چنگ شغال
خـلاف عـقـل بـود چـنگ پشه بـا مـرمـر

مسلم است چو سر هست قحط نیست کلاه
فـــدای سر هـــمـــه اسبـــاب شاهـــی و افسر

ئەمەیش قەسیدەیەکی تری لە لاواندنەوەی شێخ عەبدورەحمانی خالصی تاڵەبانیدا:

شـیّخ آفـاق کـه در مـعـرفت عـلـم عَـلَـم بـود
مـخـزن فـکـرت و گـنـجـیـنـهء اسرار حِـکـم بـود

طـلـعـتش مـطـلـع انـوار و دلش مـنـبـع اسرار
سیـنـهء او بـه مـثـل لـوح و زبـانش چـو قـلـم بـود

بـصرش مـائـل بـالا، خـبـرش مـائـل مـیـنـا
نـظرش گـرچـه بـه صورت هـمـه دم زیـر قدم بـود

زمـــرهء اهـــل صفـــا را بـــه درش روی ارادت
جـرگـهء اهـل وفـا را بـه سرش جـمـلـه قسم بـود

غـلـغـل کـورهء ذکـرش نمك شور مـحـبـت
قـلـقـل کـوزهء فـکـرش هـمـه انـوار قِـدم بـود

کـاشف سر طـریـقت، در دریـای حـقـیـقت
سنـد اهـل شریـعت، شرف اهـل هـمـم بـود

رحـمـتش تـرجـمـهء رحـمت رحـمـان صیـتش
مـنـتشر در صفـحـات عـرب وروم و عـجـم بـود

عـبـد رحـمـن عـلـم و فـخـر زمـان بـد لـقب او
(خـالص)ش گـاه تـخـلص ز پـی نـظم رقـم بـود

از هـمـه بـود بـه مـعـنـی چـو الف صفر مـجرد
گـرچـه بـر مسنـد عـزت شه بـا خـیـل و حشم بـود

دم ز حـکـمش چـه زنم خـاك نشین سر کـویش
عـارش از تخت فریدون و کی و حشمت جم بود

بـر جـهـیـد از قـفس تـنگ جـهـان بـلـبـل جـانش
عـمـرهـا بـود چـو دستـان زن گـلـزار عـدم بـود

مـانـد انـدوه و دریـغ و غـم و حسرت پـی عـالـم
زانـکـه او سدّ سکـنـدر پـی بـأجـوج ستـم بـود

سفـره ای بـود مـهـیـا ز پـی مـؤمـن و کـافـر
خـوان یـغـمـای کـرم بـود پـر الـوان نـعـم بـود

گـوهـری بـود بـه دریـا بـه کـنـار آمـد و بـاز
شد به دریا و درین جلوه دوصد گونه حکم بود

غـرهء مـاه جـمـادی، چـه جـمـادی؟ مـه أولـی
شب سه‌شنـبـهء آن اول ایـن مـاتم بـود

دل کـزیـن وحشت عـظمـی و ازیـن صدمت کـبـری
پـر زانـدوه و غـم و ولـولـه و درد و الـم بـود

خـواست تـاریـخ وفـاتش(ز غـم و کـرب) نـویسد
نـاگـهـان گفت سروشی که بگو(بـاغ کرم)[۳] بود

(۳) ئەکاتە ۱۲۷۵.

ئەمەیش قەسیدەیەکی تری لە ساڵی ١٢٩٤دا وتوویە بۆ بەخێرهاتنەوەی موحەمەد پاشای جاف لە ولاتی ئێرانەوە بۆ ولاتی عوسمانی:

آمـــــدی و آمـــدنت بس خـــوش است
رفتن و بـــــــاز آمـــدنت مـــەوش است

جـــاذب دولت بـــه خـــود مـــیـــکشد
شاهـــد اقـــبـــال عـــجب دلـــکش است

ای شه مـــیـــدان کـــرم رخ مـــتـــاب
اسب طـــرب را بـــه جـــهـــان دوشش است

بـــخت بـــهـــرجـــا کـــه روی مسنـــد است
تـــخت بـــهـــر جـــا کـــه شوی مـــفـــرش است

حـــال خـــودش دشمـــن بـــدخـــواه تـــو
حـــال خس و دشمـــنـــی آتـــش است

عـــصمت حـــق هست تـــرا دور بـــاش
غـــیـــرت مـــردان خـــدا چـــاوش است

جـــلـــوه کـــن ای سرو خـــرامـــان بـــه نـــاز
زانـــکـــه تـــرا غـــایت کش وفش است

فش چـــه بـــود؟ دست فشانـــدن بـــه جـــود
جستن دلـــهـــای عـــزیـــزان کش است

جـــمـــع شد از بـــهـــر تـــو ایـــن دم دو عـــید
نوش کن این جام صفای بی غش است

جـــائـــزهء جشنـــی و عـــیـــدانـــه است
ایـــنـــکـــه نـــویسی کـــه دمـــاغـــم خـــوش است

ئەم قەسیدەیەشی لە بەهاری ساڵی ١٢٩٢دا بۆ بەخێرهاتنەوەی مەحموود پاشای کوڕی موحەمەد پاشای جاف لە سەفەری بەغدا، نووسیوە:

مـژده ای دل کـه بـهـار آمـد و دلـدار آمد
ساغـر عـیش پـر از بـادهء سرشار آمد

چـمـن از غـائـلـهء زاغ زغـن فـارغ شد
بـلـبـل نـغـمـه‌سرا بـاز بـه گـلـزار آمـد

سحـر از لـطـف هـوا غـالـیـه‌سا گشت صبـا
گـویـی از طـرف چـمـن آهـوی تـاتـار آمد

بـلـبـلـی رفت ازیـن جـانب و شهـبـاز آمد
بـاز گـردیـد کـنـون طـالب آشکـار آمد

این خبر کز اثرش غنچه صفت دل بشگفت
مـرهـم سیـنـهء مـجـروح و دل زار آمد

خـاطـر اهـل صفـا تـازه‌تـر از گـلشن شد
لـیك در دیـدهء اربـاب جـفـا خـار آمد

ای ایـاز از غـم و انـدیشهء مـکـروه زمـان
دل بـه پـرواز کـه مـحـمـود جـهـانـدار آمد

زبـدهء اهـل کـرم، مـفـخـر اربـاب عـجـم
عـمـدهء اهـل صفـا، نـادره کـردار آمد

بـخت هـم عـاشق دیدار تـو بـاشد هـمـه روز
از پـی دیـدن رخسار تـو صد بـار آمد

قـوهء نـطـق ز تـقـریـر ثـنـایت خـجـل است
زانـکـه وصفت بـدر از حـیـطـهء گـفـتـار آمد

این قدر بس که وجودت اثر لطف حق است
سطـوتت تـرجـمـهء سطـوت قـهـار آمد

دل ز انـدیشه نـگـه‌دار بـه هـر جـا کـه تـوی
هـمت اهـل حـق و لـطـف حـقت یـار آمد

یادی حاجی مەلا ئەحمەدی نۆدشەیی

حاجی مەلا ئەحمەدی کوڕی مەلا عەبدولڕەحمانی نۆدشەیی زیاتر لە بیست پشتی دانیشتووی دێی نۆدشە بوون لە هەورامانی لهۆن و هەموو مەلای گەورە بوون و گەلێ پیاوی بە زانست و ئاینپەروەریان تیا هەڵکەوتووە، بە تایبەتی خۆی و باوکی.

مەلا عەبدولڕەحمان چوار کوڕی بووە: موحەمەد و ئەحمەد و فەضلودین و جەلالودین. موحەمەدیان بە منالّی مردووە. کوڕەکانی تر گەورە بوون و ژنیان هێناوە و نەوەیان لێ کەوتووەتەوە.

مەلا ئەحمەد لە ١٢٢٨ی هیجرەتدا لەدایك بووە و[١] هەر بە منالّی لای باوکی دەستی کردووە بە خوێندن و قورئانی تەواو کردووە و کتێبە وردەکانی خوێندووە و بووە بە فەقێ. ماوەیەك لای باوکی ماوەتەوە، پاشان بە ئوسوولّی ئەو سەردەمە چووە بۆ خوێندن و زۆر لای کوردستان گەڕاوە. سەرەنجام لای مەلا موحەمەدی خەتێ مەلای میری گەورەی ڕەواندز ئیجازەی مەلایەتیی وەرگرتووە.

مەلا عەبدولڕەحمان باوکی مەلا ئەحمەد پاش چوونی مەلا ئەحمەدی کوڕی بۆ فەقێیەتی، دلّی لە نۆدشە هەڵئەکەنرێ و ئەچێ بۆ سنە. میرەکانی ئەردەڵان لای خۆیان ئەیکەن بە مودەڕیس. پاش ئیجازە وەرگرتنی مەلا ئەحمەدی کوڕی لە سنەیش نامێنێ و دێ بۆ سولەیمانی و لە مزگەوتی (مەڵکەندی) ئەبێ بە مامۆستا و پێشنوێژ. پاشان ئەشکرێ بە موفتیی سولەیمانی و تا کۆچی دواییی کردووە لە ١٢٦٤دا، هەر موفتی بووە. قەبری حاجی مەلا عەبدولڕەحمان لە گردی سەیوانە.

ئەم دیاریکردنی ساڵی وەفاتی مەلا عەبدولڕەحمانە لەسەر ئەوەیە کە شێخ موحەمەدی سمێرانی لە (بارقات)دا نووسیویە ئەڵێ: حاجی مەلا عەبدولڕەحمان لە سەردەمی موتەسەڕیفییەتیی موحەممەد مونیب پاشادا بووە کە ئەویش پاش تەواوبوونی چەرخی بابانەکان هاتووە کە ڕێکەوتی ئەو ساڵە ئەکا.

هەروەها شێخ موحەمەدی سمێرانی ئەڵێ حاجی مەلا ئەحمەد پاش وەفاتی باوکی

---

(١) ساڵی لە دایکبوونی حاجی مەلائەحمەد بە حەرفەکانی ئەبجەد لەم بەیتەدا دیاری کراوە، کە نیوە بەیتی دووەمی ئەکاتە ١٢٢٨: هاتفی از سر الهام به تاریخش گفت:

«بود احمد خلف امجد عبدالرحمن»

بەیارمەتیی موحەممەد مونیب پاشا ئەکرێ بە موفتی لە جێی باوکی و پاش ئەو موحەمەد مونیب پاشا نەقڵ ئەکرێ بۆ مووسڵ و موصطەفا پاشا ناوێك دێتە جێی. ئەم موصطەفا پاشایەش ئینسانێکی سالم و باش بووە و زۆر حورمەتی حاجی مەلا ئەحمەدی گرتووە و دەرزی صەحیحی بوخاریی لە خزمەتیدا خوێندووە. بە عادەتی هەمیشە پاش ماوەیەك هەندێ کەس دەستیان کردووە بە مونافەسەی حاخی مەلا ئەحمەد و بەم مەبەستە هاتوچۆیەکی زۆر لای موصطەفا پاشایان کردووە و عەرزوحاڵیان داوە بۆ داوای عەزڵکردنی حاجی مەلا ئەحمەد تا فەرمانی عەزڵی لە ئەستەموڵەوە دێ، بەڵام موصطەفا پاشا لە بەر ڕەوشت بەرزیی خۆی ڕووی نایەت فەرمانەکە پیشانی حاجی مەلا ئەحمەد بدا، پێی ئەڵێ بڕۆ بۆ بەغدا بەڵکو بەهۆی موفتیی زەهاوییەوە فەرمانی موفتیییەکەت بۆ دووبارە ببێتەوە. حاجی مەلا ئەحمەدیش ئەچێ پۆ بەغدا و بە میوانی لای موفتی دائەبەزێ. موفتی هەوڵێکی زۆری بۆ ئەدا تا دووبارە ئەمری موفتییەتیی بۆ دەرئەچێتەوە، بەڵام حاجی مەلا ئەحمەد بەهۆی هەندێ حاڵەتی نەفسیی خۆیەوە پەشیمان ئەبێتەوە و ناچێتەوە سەر وەزیفەکە. بیستوومە هەر لەو ڕۆژەدا کە ئەمری دانانەوەی حاجی مەلا ئەحمەد گەیشتووەتە دەستی موفتیی زەهاوی، حاجی مەلا ئەحمەد بە خزمەتی موفتی ئەگا و موفتییش مژدەی بە موفتی کرانەوەکەی پێ ئەگەیەنێ. حاجی مەلا ئەحمەدیش پاش سوپاسی زۆر و بەیانی مەمنوونییەتی لە موفتی عەرزی ئەکا کەوا بڕیاری داوە ئیتر موفتییەتی نەکا. موفتی زەهاوی لەمە زۆر دڵگران ئەبێ و بە حاجی مەلا ئەحمەد ئەڵێ بە هۆی ئەم مەسەلەیەوە گەلێ لە پیاوماقوولانی سولەیمانی لێم دڵگران بوون، کەچی وا ئێستە تۆیش وەزیفەکەت ناوێ، بەڵام حاجی مەلا ئەحمەد لە بڕیاری خۆی پاشگەز نابێتەوە و ئەگەڕێتەوە بۆ سولەیمانی و لە سولەیمانییش بار ئەکا و ئەچێتەوە بۆ نۆدشەی هەورامان و لەوێ دەست ئەکاتەوە بە دەرزوتنەوەی فەقێ و پێشنوێژیکردنی موسوڵمانان. بە پێی هەندێ بەڵگە ئەبێ ئەم ڕووداوانە لە ١٢٦٨ی هیجرەتدا ڕوویان دابێ.

لەگەڵ ئەوەشدا کە حاجی مەلا ئەحمەد بە هۆی پایەی بەرزی مەلایەتیی خۆی و بە یارمەتیی موحەمەد مونیب پاشا، پاش کۆچی دواییی باوکی بووە بە موفتیی سولەیمانی و پاش موحەمەد مونیب پاشا، موصطەفا پاشایش زۆر قەدر و حورمەتی گرتووە، بە هۆی کرداری بەدی هەندێ کەسەوە گەلێ جار تووشی دڵگرانی بووە؛ چونکە

ئەوانە ویستوویانە بیشکێنن و بەدناوی بکەن. بیستوومە ڕۆژێ لە مەجلیسێکی گەورەدا مەلایێ شوێنێکی لە (ابن حجر) نیشان داوە و داوای لێ کردووە مەعنای لێ بداتەوە، بەڵام ئەو شوێنە لەو نوسخەیەدا هەڵەیەکی تیابووە، حاجی مەلا ئەحمەدیش پاش تەماشاکردنی شوێنەکە بە خەتی خۆی ڕستەیەك ئەنووسێ و ئەڵێ ئەم شوێنە بە بێ ئەم زیادەی منە مەعنای نایەت، کە پاشان نوسخەی بێ هەڵەی (ابن حجر) دێنن، تەماشائەکەن هەمان زیادەی تیایە کە حاجی مەلا ئەحمەد نووسیبووی، تەنیا حەرفێکی (و) نەبێ. ئەمە لەناو خەڵکدا دەنگ ئەداتەوە و ئەبێ بە هۆی بەرزتربوونەوەی پایەی حاجی مەلا ئەحمەد لە کۆمەڵدا، بەڵام ناحەزان و بەدکاران بەوەش داناکەون و دەس لە بەدکاریی خۆیان هەڵناگرن. هەر لەو سەردەمەدا کە حاجی مەلا ئەحمەد موفتیی سولەیمانی بووە گەلێ جار مەلایانی سولەیمانی بەربەرەکانێیان کردووە، وەك ئەوە کە لە مەسئلەی شەرطی تەعلیقی و ئیلزامیدا ڕووی داوە، کاتێ کە موفتی فتوای بە کەوتنی تەڵاقی کابرایەك داوە و مەلاکانی تر هەریەکە لە ئاستی خۆیەوە نووسینێکی دوور و درێژی لەسەر نەکەوتنی ئەو تەڵاقە نووسیوە، حاجی مەلا ئەحمەدیش بە پێی پێویستیی وەزیفەکەی خۆی کە موفتییەتی بووە و بۆ ئیسپاتکردنی ڕاستیی فتواکەی نووسینێکی لە بەرپەچدانەوەی ئەواندا نووسیوە. هەموو ئەو نووسینانەم لە بەرگی سێیەمی (جواهر الفتاوی) یەکەمدا لە چاپ داوە. هەر کەسێ ئەندازەیەك مەلایەتیی هەبێ و بێ ئینساف نەبێ ئەزانێ فتواکەی حاجی مەلا ئەحمەد ڕاستە و ئەوانی تر لە ڕێگەی ڕاست لایان داوە.

حاجی مەلا ئەحمەدی نۆدشی هەلێکی لەباری بۆ هەڵکەوتووە بۆ خوێندن. لە خزمەتی باوکی و لە خزمەتی مەلا گەورەکانی ئەو سەردەمەی کوردستانی خواروودا خوێندوویەتی. لە عولوومی عەقڵی و نەقڵیدا سەرامەد بووە. لە ڕیازیاتدا دەستێکی باڵای بووە. ئیجازەی مەلایەتیی لای زانای گەورەی کوردستان مەلا موحەمەدی خەتێ وەرگرتووە. کە گەڕاویشتەوە بۆ سولەیمانی تەدریسێکی باشی کردووە و فەقێی بە قابیلەت و تێگەیشتووی بووە. یەکێ لەوانە مەلا عەبدولڕەحمانی مەشهوور بە مەلای پێنجوێنی بووە کە هەربە حاجی مامۆستا ناوی بردووە. هەروەها مەلا قادری کانی کەوەییش کە بە مەلای گەورە و مەلای بیارە بە ناووبانگ بووە، لای ئەم ئیجازەی وەرگرتووە.

لە دەوروبەری ١٢٩٠ی هیجرەتدا مەلا عەلیی قزڵجی کە مەلایەکی بەناووبانگ بووە

و له تورجان مودەڕیس بووە، بە سەفەر هاتووە بۆ هەورامان و لە خانەقای تەوێڵە لەگەڵ حاجی مەلا ئەحمەد کەونە گفتوگۆ لەبارەی وشەی (تەڵاقم)ەوە کە لەناو کورداندا باوە، ئاخۆ صەریحە بۆ تەڵاقدانی ژن و تەڵاقی پێ ئەکەوێ، یا کینایەیە و ئەبێ نیازی تەڵاقی لەگەڵدا بێ ئەگینا تەڵاقی پێ ناکەوێ؟ مەلا عەلی لای وابووە کینایەیە و حاجی مەلا ئەحمەد بە صەریحی داناوە. پاش گفتوگۆیەکی زۆر مەلا عەلی هاتووەتە سەر ڕاکەی حاجی مەلا ئەحمەد و جارێ داوە کەوا لە ڕاکەی خۆی پەشیمانە.

مەلا عەلی کە ئەگەڕێتەوە بۆ موکریان، بە مەریوانا گەڕاوەتەوە. لە ڕێ لائەداتە لای حاجی سەید حەسەنی چۆڕی کە ئیجازەی لە سەر دەستی مەلا عەلیدا وەرگرتووە، لەگەڵ ئەویش ئەکەوێتە گفتوگۆ لەوبارەیەوە و پێی ئەڵێ کەوا لە ڕاکەی خۆی پەشیمان بووەتەوە و چووەتە سەر ڕاکەی حاجی مەلا ئەحمەد. حاجی سەید حەسەن پێی ئەڵێ: قوربان ! ئێمە چەند ساڵە لەسەر ڕاکەی تۆین و بەوە فتوا ئەدەین، ئێستە تۆ چۆن بە سەعاتێ لە ڕاکەی خۆت پاشگەز بوویتەوە و چوویتە سەر ڕای حاجی مەلا ئەحمەد؟ مەلا عەلییش وەڵامی ئەداتەوە ئەڵێ: حاجی سەید حەسەن ئینساف زۆر خۆشە. باوەڕ بکە کە حاجی مەلا ئەحمەد کەوتە تەقریری مەعنای عیبارەتی ئیبنو حەجەر، وای لێك ئەدایەوە کە ئیبنو حەجەر خۆیشی هەر وای ئەزانی.

جارێکیان لەبارەی پایەی مەلایەتیی حاجی مەلا ئەحمەدەوە لە مەولەوی ئەپرسن، ئەویش ئەڵێ: بەڕاستی پایەی عیلمیی حاجی مەلا ئەحمەد بۆ من دیاری ناکرێ، بەڵام ئەوەندە ئەزانم لە سەردەمی خۆیدا تاقانە بوو: جارێکیان حاجی مەلا ئەحمەد لە سنە بوو، منیش لە خزمەتیا بووم، ئاخوونێکی زۆر گەورە و بەناووبانگی ئێرانی هاتبوو بۆ سنە، بەو بۆنەیەوە گەلێ لە ئەعیانی شارو زانایانی ولّات کۆبوونەوە، ئاخوونیش هات. ئێمەیش لەو کۆبوونەوەدا بەشدار بووین. لە کۆبوونەوەکەدا مەسەلەیەك هاتە پێشەوە. ئاخوون و مەلاحاجی ئەحمەد کەوتنە قسە. تا ماوەیەك قسەی هەردوولا بەجۆرێ بوو هەموو مەلا بەشدارەکان لێی حاڵی ئەبوون، پاش ئەوە وا بەرزبووەوە تێ گەیشتم ئەهلی مەجلیس هیچی لێ تێ ناگەن و تەنیا حاجی مەلا و ئاخوون لەیەك ئەگەن. پاش ماوەیەکی تر وای لێ هات زانیم ئاخوونیش سەرسام بووە و هەر (بەڵی)کردنی بۆ ماوەتەوە. سەرەنجام بە تەواوی کپ و بێدەنگ بوو.

ئەگێڕنەوە لە ساڵی ١٢٩٠ی هیجرەتدا حاجی مەلا ئەحمەد لەگەڵ شێخ موحەمەد بەهائودین ئەچێ بۆ حەج. کە ئەگەنە بەغدا بە میوانی لای موفتیی زەهاوی دائەبەزن.

پاش نانخواردنی شەو مەلای نۆدشەیی شوێنێکی حاشیەی عەبدولحەکیم لەسەر شەرحەشەمسی لە موفتی ئەپرسێ، موفتییش وەڵامی ئەداتەوە. مەلای نۆدشەیی ڕەخنە لە وەڵامەکەی موفتی ئەگرێ. دیسانەوە موفتی وەڵامی ئەداتەوە و ئیتر هەر بەم چەشنە ڕەخنە و وەڵام درێژە ئەکێشێ تا خزمەتکارەکەی موفتی دێ ئەڵێ: «مولانا ! طلع الصباح»، واتە بەو باسەوە شەو ڕۆژ ئەکەنەوە. ئەمەش ئەوە ئەگەیەنێ کە هەردوولا چەند خوێندەوار و ورد بوون و چۆن عیبارەتی حاشیەکەیان لێك داوەتەوە و قسەیان لەسەر کردووە، ئەگینا گفتوگۆ لەبارەی باسێکی واوە ئەوەندەی پێ ناوێ شەوی پێ ڕۆژ بکرێتەوە. ئەگێڕنەوە هەر لەو سەفەرەی حەجەدا ئەیشچنە میسر. لەوێ مەلایەك گەلێ پرسیار و ڕەخنە ئامادە ئەکا لە حاجی مەلا ئەحمەدی بگرێ. کە ئەکەونە قسەوە ماوەیەکی زۆر قسە ئەکەن. لە ئەنجاما مەلاکە عەرزی حاجی مەلا ئەحمەد ئەکا: قوربان ! بە شێوەی بەڵگەهێنانەوە، بەڵگەم نەماوە و قەناعەتم بە قسەکانتان کردووە، بەڵام هێشتا دڵم ئاوی نەخواردوەتەوە و هەروەکو ئەوسا وام. جا حاجی مەلا ئەحمەد عەرزی شێخ موحەمەد بەهائودین ئەکا ئەڵێ: قوربان ! ئیتر لەمەولا مەیدانی تەئثیری ڕۆحانییە و من لەو مەیدانەدا دەستم ناڕوا. تۆ پێت ئەکرێ چارێکی ئەم داماوە بکە زۆر خێرە. لە کورتی بیبڕینەوە حاجی مەلا ئەحمەدی نۆدشەیی یەکێك بووە لە مەلا هەڵکەوتووەکانی سەردەمی خۆی. ئەم ذاتە گەلێ فتوای بە قیمەتی نووسیوە، من هەندێکیانم دەسگیر بووە و لە بەرگی سێیەمی (جواهر الفتاوی) یەکەمدا نووسیومنەتەوە و بڵاوم کردوونەتەوە. هەندێکیشانم بەداخەوە دەستگیر نەبوو. حاشیەی لەسەر کیتابی نیکاح و صیداق و خولع و تەڵاقی توحفەی ئیبنو حەجەر هەیە، دەستم نەکەوتوون. ئەو نوسخەی ئیبنو حەجەرە کە ئەو حاشیانەی لەسەر نووسراوەتەوە، لای نەوەکانی هەیە، ئەگەر کەسێ بۆی هەڵکەوێ بییاننووسێتەوە و لە چاپیان بدا خزمەتێکی گەورە بە فیقهی ئیسلام ئەکا[٢]. بیستوومە پیاوێکی

(٢) مەلاکانی کوردستان دەستێکی باڵایان لە حاشیە لێکردن و لێکوڵینەوەی توحفەی ئیبنو حەجەردا بووە، بەڵام بە هۆی نەبوونی چاپەوە لەو سەردەمەدا لە کوردستان و بە هۆی گوێ نەدانی خوێندەوارانی ئەمڕۆوە ئەم جۆرە بابەتانە، بەرهەمی ئەو مەلایانە بەدەگمەن دەست ئەکەون و لەوانەشە بفەوتێن، لەگەڵ ئەوەشا کە بڵاوکردنەوەی ئەو حاشیانە بەشداریەکی گەورەیە لە ژیاندنەوەی بەشداریی مەلایانی کوردستاندا بۆ پەرەپێدانی فیقهی ئیسلام. بۆ نموونە بیستوومە یوسفی ئەصەم کە مەلایەکی گەورەی ناوچەی =

نەخوێندەوار بووە خزمەتی حاجی مەلائەحمەدی کردووە. حاجی مەلا ئەحمەد لەوەختی پرسی شەرعی لێکردندا ئەوەندە پێی وتووە فلان کتێبم بۆ بێنە و فلانە شوێنی بکەرەوە و کابرایش زۆر ورد بووە، وای لێ هاتووە فێر بووە کام باسی شەرعی لە کام شوێنی کام کتێبدایە، پاش کۆچی دواییی حاجی مەلا ئەحمەد هەر کاتێ مەلایان لە مالّی ئەودا کۆبوونەوە بۆ کۆڵینەوە لە باسێکی شەرعی، لەو کابرایانە پرسیوە فلانەباس لە کام کتێبدا هەیە بۆمان بێنە و ئەویش هێناوەیە و تەماشایان کردووە و مەسەلەکەیان لێك داوەتەوە. ئەم پیاوە نەخوێندەوارە لەناو مەلایاندا بە (مەلای دەیمی) ناووبانگی دەرکردووە. حاجی مەلا ئەحمەد لە تەصەوفیشدا پایەیەکی بالّای بووە. لەسەر دەستی شێخ عوسمان سیراجودیندا تەمەسوکی کردووە و سولووکی کردووە. کەلە سولەیمانییەوە گەڕاوەتەوە بۆ نۆدشە، بەشێکی وەختی لە بیارە بەسەر بردووە و لە خزمەتی شێخ عوسمان سیراجودیندا خەریکی خۆپەروەردە کردن بووە. پاش وەفاتی شێخ عوثمانیش بووە بە موریدی شێخ موحەمەد بەهائودین و لە دوادواییی ژیانی ئەودا لە بەر بەدڕەوشتیی کۆیخایەکی نۆدشە، دلّی لەوێ هەڵکەنراوە و کۆچی کردووە بۆ سنە و ئەعیانی سنە پێشوازییەکی گەرمیان لێ کردووە و بنەماڵەی موعتەمەد لەسەر مزگەوتێکی خۆیان دایانمەزراندووە و دێیەکیان کە ناوی (عیساوا)یە بۆ خۆراك پێدانی فەقێ و ژیانی خۆی و ماڵ و منداڵی پێ بەخشیوە تا بتوانێ بە ڕەحەتی ئەرکی ئاینیی سەرشانی خۆی جێبەجێ بکا. بەم جۆرە حاجی مەلا ئەحمەد بە قەدرو حورمەتەوە لە سنە ژیاوە و وەك بیستوومە لە ١٣٠٢ی هیجرەتدا کۆچی دواییی کردووە.

= باڵەك بووە مودەووەنەیەکی لەسەر توحفە هەیە تا باسی ڕەهن گەیشتووە، نوسخەیەکی لای شێخ موحەمەدی خاڵ هەبوو، لەگەڵ دەسنووسەکانی کتێبخانەکەیدا بەخشیی بە کتێبخانەی ئەوقافی سولەیمانی. مەلا موحەمەدی ئیبنولحاجی جێشانەییش مودەووەنەیەکی لە سەر هەموو توحفە هەیە، نوسخەیەکیم دیوە لە کاغەزی ڕەنگاوڕەنگ نووسرابووەوە لە کتێبخانەی مزگەوتی گەورەی سولەیمانیدا. بیستوومە نوسخەیەکی تریشی هەیە لای حاجی مەلا مارفی خاوێ لە قەرەداغ. مەلا یەحیای مزووورییش حاشیەی تا باسی نوێژی جەماعەت لەسەر توحفە نووسیوە، نوسخەیەکی لە کتێبخانەی خانەقای بیارەدا هەبوو، ئەبێ ئیستا لە کتێبخانەی ئەوقافی سولەیمانیدا بێ. لە مەلا عەبدولعەظیمی موجتەهیدیی سنەییشم بیستووە کە مەلا یەحیا مودەووەنەی لەسەر هەموو توحفە هەیە، بەڵام خۆم نەمدیوە.

حاجی مەلا ئەحمەدی نۆدشەیی دوو کوڕی بووە. یەکەم عارف کە لە بیارە لەدایك بووە. ئەم کوڕە لە خزمەتی باوکیا خوێندوویە تا ئیجازەی وەرگرتووە و لەپاش کۆچی دواییی باوکی بووە بە جێنشینی و دەرزی وتووەتەوە. کوڕی دووەم زەینولعابیدین. ئەم کوڕەشی لای مەلاکانی ناوچەکە خوێندوویەتی و سەرەنجام لای مەلا عەبدولقادری بیارە خوێندنی تەواو کردووە و ئیجازەی وەرگرتووە. حاجی مەلا ئەحمەد دەستی شیعریشی بووە و نازناوی شیعری (فانی) بووە. بەداخەوە من تەنیا بەیتێکی چەکامەیەکی کە بۆ شێخ عوسمان سیراجودینی نووسیوە و پارچەشیعرێکیم، دەسگیر بووە کە لێرەدا بڵاویان ئەکەمەوە.

ئەمە تاقە بەیتەکەی چەکامەکە:

قطع راه هفت خوان قتل این دیو سفید
از سراج الدین طلب (فانی)، تهمتن همت است

ئەمەش پارچە شیعرەکەی:

آن شیرین [ی] یار من دارد همی
صد چو شیرین کوهکن دارد همی

کوژپشت است این زلیخای فلك
یوسف کنعان وطن دارد همی

ور عرق شد برگ گل عین گلاب
شرم ازان نازك بدن دارد همی

بوستان محض باشد دلستان
سنبل و سرو و چمن دارد همی

ظلمت کفر از دو زلفش بر نخاست
دوستی با اهرمن دارد همی

در عبای تن لطائف در سلوك
شیوەای زان پنج تن دارد همی

زنده دل هرگز نمیرد(فانیا)
ننگ از قید کفن دارد همی

یادی سەید عەبدولڕەحیمی مەشهوور به مەولەوی

ژیانی مەولەوی

سەیدعەبدولڕەحیمی نازناو (مەعدوومی) و به ناووبانگ به (مەولەوی)، کوڕی سەعید تاوەگۆزی و له نەوەی مەلا یوسف جانی کوڕی مەلا ئەبووبەکری چۆڕییه که به (موصەنیف) مەشهوور بووه و ڕشتەی پشتیان ئەچێتەوه سەر خواناسی ناودار سەید موحەممەد زاهیدی کوڕی سەید مەحموودی مەدەنی که به (پیر خدری شاهۆ) ناسراوه و لە نەوەی حەزرەتی حوسەینی کوڕی حەزرەتی عەلیی کوڕی ئەبووطالیب و فاطیمەی زەهرایه خوایان لێ ڕازی بێ.

مەولەوی له ساڵی ۱۲۲۱ی هیجرەتدا له دێی (سەرشاتە)ی ناوچەی تاوەگۆزی که ئەکەوێته بەری باشووری ڕووباری سیروان، له دایك بووه. هێشتا منداڵ بووه ماڵی باوکی ناوچەی تاوەگۆزییان به جێ هێشتووه و له دێی (بێژاوه) جێگیر بوون و لەوێ لای باوکی قورئانی پیرۆز و کتێبه وردەکانی خوێندووه و فێری نووسین بووه.

پاشان به پێی داوونەریتی فەقێیی وڵاتی کوردستان ڕۆیشتووه بۆ هەڵەبجه و لەوێ دەستی کردووه به خوێندن. هەروەها له مەدرەسەکانی دەوروپشتی هەڵەبجه وەك خەرپانی و خورماڵ و بیاره و تەوێڵەیش خوێندوویەتی وپاش ئەوه چووه بۆ پاوه و ماوەیەکیش لەوێ خوێندوویەتی و پاش ئەوه ڕۆیشتووه بۆ چۆڕ له مەریوان که مەڵبەندی کۆنی خۆیان بووه و پاش ماوەیەکیش خوێندن لەوێ، چووه بۆ شاری سنه و لەوێ له مزگەوتی وەزیر دامەزراوه. ئەو سەردەمە سەردەمی فەرمانڕەواییی ئەمانوڵڵاخانی گەوره بووه که یەکێ بووه له پیاوه بەناووبانگەکانی ئەردەڵان و مزگەوتی دارولئیحسان ئەو دروستی کردووه. پاش ماوەیەکی تریش له سنەوه ڕۆیشتووه بۆ بانه و لەوێشەوه پاشتر هاتووه بۆ سولەیمانی و له سەردەمی ژیانی شێخ مەعرووفی نۆیدا به فەقێیەتی له مزگەوتی گەوره دامەزراوه. پاش ماوەیەك مانەوه له سولەیمانی، لەوێشەوه چووەتەوه بۆ هەڵەبجه و له مەدرەسەی شێخ عەبدولڵای خەرپانی له مزگەوتی جامیعه دامەزراوه و لای مەلا صادقی تەوێڵەیی خوێندوویەتی. ئەم مەلا صادقەیش یەکێ بووه له موستەعیدەکانی شێخ عەبدولڵا خۆی.

بیستوومه لەم سەردەمەدا باوکی مەولەوی کۆچی دواییی کردووه و مەولەوی

ماوەیەك پەکی خوێندنی کەوتووە و خەریکی بەخێو کردنی برا و خوشکەکانی بووە. پاشان دەستی کردووەتەوە بە خوێندن و چووە بۆ قەڵای جوانڕۆ بۆ لای مەلا موحەمەدی قازی و ماوەیەك لەوێش خوێندوویەتی، جا بۆ جاری دووەم چووەتەوە بو سنە و لە مزگەوتی دارولئیحسان دامەزراوە. لەم چەرخەدا شێخ موحەمەد سەعیدی باوکی شێخ عەبدولقادری موهاجیر مودەرپیسی دارولئیحسان بووە. مەولەوی ئەم جارە زیاترلە جاری پێشوو لە سنە ماوەتەوە و پاشان دیسانەوە هاتووە بۆ سولەیمانی و لە خزمەتی مەلا عەبدولڕەحمانی نۆدشەییدا کە مودەرپیسی مەدرەسەی مەڵکەندی بووە، خوێندوویەتی و لای ئەو تەواوی کردووە و ئیجازەی مەلایەتیشی لای ئەو وەرگرتووە.

بیستوومە پاش ئیجازە وەرگرتنی مەولەوی، بە پێی داوونەریتی پاشاکانی بابان کە هەر فەقێیەك لە سولەیمانی ئیجازەی وەرگرتایە یەکێ لە پاشازادەکان فەقێ ئیجازە وەرگرتووەکە و کۆمەڵێ مەلا و فەقێی شار و کۆمەڵێ دەستە و دائیرەی خۆی لەگەڵ خۆی هەڵئەگرت و ئەچوون بۆ سەیران بۆ سەرچنار، ئەحمەد پاشای بابانیش کە میانەی دۆستایەتیی لەگەڵ مەولەوی زۆر بووە، مەولەوی و کۆمەڵێ مەلا و فەقێ لەگەڵ خۆی ئەبا بۆ سەیران. لە ڕێگەدا فەلاحێك سەری ڕێیان لێ ئەگرێ و دەست ئەکا بە سکالای حاڵی خۆی لای ئەحمەد پاشا و ئەڵێ پارچە بەراوێکم هەیە، هەموو ساڵێ ئەیکەم بە تەڕەکاڵ و پێی ئەژیم، ئەمساڵ یەکێ لە پیاوەکانی تۆ لێی داگیر کردووم و زۆریشم لێ ئەکا بە جووتی خۆم بیکێڵم و بیکەم بە تەڕەکاڵ بۆ ماڵی پاشا. مەولەوی دێتە پێشەوە خۆی لە کابرای فەلاح تووڕە ئەکاو ناهێڵێ ئەحمەد پاشا وەڵامی بداتەوە. کابرای فەلاح سەرسام ئەبێ و بە مەولەوی ئەڵێ: مەلا! تۆ لای خۆت مەلاو پیاوی ئاینی، کە تکایەکم لای پاشا بۆ ناکەی بۆ وا لێم تووڕە ئەبی؟ مەولەوییش پێی ئەڵێ: کابرا ! مردووت مرێ... من لەبەر عەقڵی تۆ تووڕە بووم لێت. ئاخر تۆ نەتبیستووە دنیا کێڵگەی قیامەتە؟ جا ئەگەر پاشا ئێستا بە جووتی بێگاری زەویی داگیرکراو نەکێڵێ و نەیکا بە تەڕەکاڵ بۆ ماڵی خۆی، دنیای چۆن بۆ ئەبێ بە کێڵگەی قیامەت؟ ئەحمەد پاشا کە ئەم قسەیەی مەولەوی ئەبیسێ، شەرم ئەیگرێ و بە مەولەوی ئەڵێ تکا ئەکەم ئیتر بەس! کابرا تۆیش بڕۆ زەویی خۆت بۆ خۆت و هەر کەس هات بەنزیکتا لێت داگیر بکا و زۆرت لێ بکا، گوێی مەدەرێ و لە کەس مەترسە.

مەولەوی پاش ئیجازە وەرگرتنی ئەڕوا لە دێی چروستانە کە دێیەکە لە نزیکی

هەڵەبجەوە، ئەبێ بە مەلا و مزگەوتێکی تیا ئەکاتەوە و چەند فەقێیەك ڕاگرێ و دەست ئەکا بە دەرز پێوتنیان. شوێنەکەی زۆر پێ خۆش ئەبێ تەنانەت باغێکیشی تیا دائەنێ. بەڵام پاش ماوەیەك ئەگوێزرێتەوە بۆ دێی گونە [گوندە] لە ناوچەی نەورۆڵی لە نزیکی چروستانەوە. لەوێیش مزگەوتێك دروست ئەکا و فەقێ ڕاگرێ و حوجرەیان بۆ ئەکاتەوە و بەپێ خوێندنی ئەوان و ئامۆژگاریکردنی موسوڵمانانەوە چەند ساڵێکیش لەوێ ڕائەبوێرێ.

پاشان لەوێشەوە ئەگوێزێتەوە بۆ کانی کەوە لە ناوچەی شەمێران کە نیشتمانی هۆزی (یەزدان بەخشی)یە. لەو سەردەمەدا سەرپەرشتیکردنی ئەو ناوچەیە بە دەست شێخ عەلیی عەبابەیلێییەوە بووە کە زۆر دۆستی مەولەوی بووە و خاتری گرتووە و خزمەتی کردووە. پاشان موحەمەد پاشای جاف ناوچەکەی لەسەر خۆی تاپۆ کردووە و بەڕێوەبردنی لە شێخ عەلی سەندووەتەوە و داویەتە دەستی عوسمانی خاڵە کە پیاوموناسبی یەزدان بەخشی بووە. پاش ئەمە مەولەوی کانی کەوە بە جێ ئەهێڵێ و ئەگەڕێتەوە بۆ سەرشاتەی زێد و نیشتمانی کۆنی خۆی.

کە موحەمەد پاشای جاف لەمە ئاگادار ئەبێ نامەیەکی گلەیی ئامێز بۆ مەولەوی ئەنووسێ. مەولەوییش لە وەڵامدا نامەیەکی بۆ ئەنووسێ و بۆی باس ئەکا کە لەپاش دەرچوونی شێخ عەلییەوە لە شەمێران، وەزعی عەشرەتەکەی وەك ئەوسا نەماوە و بۆیە ناچار بووە لەبەر ئەوان بار بکا و ئەم چەند بەیتەشی بۆ ئەنووسێ:

وزان سوی وطـن هـیـجـرت نمودم
خـــلافت از عـــلـــی دانستـــه بـــودم

بـــه تـــاثـیـر مـحـمـد پـیـر اکـمـل
خـلافت چـون بـه عـثـمـان شد مـحـول

دل خـویشان مـــارا پـر ز خـون کـرد
به خویشاوند خود نعمت فزون کرد

ئیتر لەگەڵ ئەوەشا کە ناوچەی تاوەگۆزی زۆر کوور و دێم بووە و ژیانی تیا گران بووە، مەولەوی هەر لەوێ ماوەتەوە و نەجووڵاوە و بە هەر جۆر بووە ژیانی بەسەر بردووە، تا لە ١٣٠٠ی هیجرەتدا کۆچی دواییی کردووە و لە گۆڕستانی مەشهوور بە گۆڕستانی

ئەسحابە لە دێی (سەرشاتە) لە سەر بەرزاییەك بە خاك سپێرراوە. مەلا حامیدی کاتبی شێخ عوسمان سیراجودین ئەم چەند شیعرەی لە لاواندنەوەیا داناوە:

آسمـان گـر خـون بـبـارد بـر وفـات مـولـوی
زیـبـد ار بـرگ سیـه پـوشنـد اهـل دنـیـوی

مجمع علم و عبادت، مخزن صدق و صفا
مـظـهـر عـقـل و درایت مـیـر ملك مـعـنـوی

پـیـرو شرع مـحـمـد شیـخ اولاد حسین
سالك راه طـریـقت، در طـریـق اخـروی

فارس نظم و قصاید در حقیقت، در مجاز
ریـزه چین خـوان جـودش صد امـیـر دهـلـوی

بـهـر تـاریـخ وفـاتش آنـقـدر کـردیـم فـکـر
کـاسمـان(غش) کرد بر مرگ جنـاب مـولـوی

مەولەوی لە دواسالّەکانی ژیانیا کوێر بووە و حەوت سالّی بە کوێری بە سەربردووە و لە ژیانی خۆیا کەپرەکەی ئاگری تێ چووە و کتێبەکانی سووتاون و خۆشی لە پارچە شیعرێکیا ئیشارەت بۆ ئەو ڕووداوە ئەکا کە چۆن شیعرەکانی تیا سووتاوە. لەمەوە دەرئەکەوێ کە ئەبێ مەولەوی شیعری زۆری فەوتابێ. ڕاستەکەشی قەوارەی بچووکی دیوانەکەی نە لەگەڵ ژیانی درێژی پڕ لە خۆشی و لە دەرد و مەینەتی و نە لەگەڵ دەستی بالّای لە شیعردا ڕێك ناکەوێ.

ئەو کتێبانەی مەولەوی داینـاون

ئەم ڕاتە لەبەر ئەوەی کە شوێنێکی موناسبی نەبووە تیا بحەسێتەوە و ڕێگایەکی شك نەبردووە گوزەران و ژیانی خۆی بە ڕێکوپێکی لێوە دابین بکا و زۆر وەختی ژیانی لە گواستنەوەدا بووە لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر، ئەبوو هیچ نووسراوێکی لەپاش بەجێ نەمایە، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا گەلێ کتێبی بەنرخی نووسیوە هەموویان ماون و دیوانێکی شیعریشی لەپاش بەجێ ماوە کە نوسخەی زۆر لێ نووسراوەتەوە و بە گەلێ ناوچەی کوردستانا بلاّو بووەتەوە. ئەم دیوانە شیعرەی یەکەمجار لەسالّی ١٩٣٥دا

بە دوو بەرگ لەگەڵ وەرگێڕانیا بە شیعر بۆ دیالێکتی کرمانجیی خواروو لەلایەن پیرەمێردەوە بڵاو کراوەتەوە و جاری دووەمیش لە ١٩٦١دا بە لێکدانەوەوە لەلایەن منەوە لە چاپ دراوە(١).

کتێبە دانراوەکانی مەولەوی، جگە لە دیوانەکەی ئەمانەن:

یەکەم: کتێبێکی کوردی بە شیعر لەبارەی عەقیدە و بیروباوەڕی ئیسلامەوە. ئەم کتێبە هێشتا چاپ نەکراوە. من خۆم نوسخەیەکیم لایە(٢).

دووەم: کتێبێکی تری کوردی بە شیعر بە ناوی (العقیدة المرضیة)وە لەبارەی عەقیدەی فیرقەی ئەشعەرییەوە کە لە دوو هەزار بەیت زۆرترە و لەوپەڕی جوانی و ڕەوانیدایە. ئەم کتێبە زۆر بە سوودە و مەولەوی خۆی حاشیەی زۆری لێ کردووە و هەروا حاجی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ عوسمان سیراجودینیش گەلێ حاشیەی لێ کردووە. وا دیارە بە دەرزیش لای مەولەوی خۆی خوێندوویە کاتێ کە مەولەوی لە تەوێڵە بووە لای شێخی باوکی سولووکی کردووە. نوسخەی تەواوی ئەم کتێبە لای حاجی مەلا خالیدی کوڕی مەلا عەبدوڵڵای موفتیی سنە و لای حاجی مەلا سەعیدی ساداوایی هەیە.

سێیەم: کتێبێکی بە فارسی بە شیعر لەبارەی عەقیدە و بیروباوەڕی موسوڵمانانەوە کە ناوی (الفوائح)ە، واتە شتە بۆن خۆشەکان یا بۆنی خۆش گەیێنەکان. ئەم کتێبەش لە هەزار بەیت زیاترە.

---

(١) لەپاش ئەو چاپەی دیوانی مەولەوییەوە تائێستا گەلێ نوسخەی ترمان دەسگیر بووە کە بەراوردکردنیان لەگەڵ نوسخە چاپەکە پێویستە. بۆیە بەدەستمانەوەیە، خوا ڕێکی بخا، لە هەلێکا چاپێکی تری دیوانی مەولەوی بکەینەوە ئەنجامی بەراوردی ئەو نوسخە تازە دەستکەوتووانەشی تیابێ. نیازمان وایە لەم چاپە تازەیەدا لە داوێنی شیعرەکانەوە تەنیا مەعنا گشتییەکەیان بنووسینەوە و مەعنای وشەکان هەڵگرین و لە جیاتیی ئەوە لە داوێندا فەرهەنگێکی تێکڕاییی یە پێی تیپەکانی ئەلف و بێ بۆ بکەین. هەروا ئەشمانەوێ پارچە شیعرەکانی بە گوێرەی بابەتیان ڕێك بخەین.

(٢) من خۆم لە ساڵی ١٣٣٩ی هیجرەتدا ئەم کتێبەم لای مامۆستا مەلا ئەحمەدی پاش بەردیی مەشهوور بە مەلا ئەحمەدی ڕەش خوێندووە. لە ڕێگای ئەم کتێبەوە پێوەندیی ڕۆحیم لەگەڵ مەولەوی پەیداکرد و عاشقی شێوەی شیعر و نووسینی بووم.

ئەم دوو کتێبە پێکەوە لە ساڵی ١٣٥٢ی هیجرەتدا لە میسر لەلایەن خوالێخۆشبوو (محی الدین صبری النعیمی الکانی مشکانی)یەوە لە چاپ دراون. لەم ساڵانەی دواییشدا لە ڕووی ئەو چاپەوە بە ئۆفسێت لە چاپ دراونەتەوە.

چوارم: نامیلکەیەکی لەبارەی ئیسپاتکردنی دروستیی (رابطە)وە کە یەکێکە لە ئادابی تەریقەتی نەقشبەندی. ئەم نامیلکەیە بە فارسییە، نوسخەیەکی لای شێخ حەیدەری کوڕی شێخ جەعفەر هەیە کە لە دێیەکی نزیك لە سەید صادقی شارەزوورەوە دائەنیشێ. ئەم نامیلکەیە تا ئێستا لە چاپ نەدراوە.

پێنجەم: کتێبێکی شیعری ڕەجەزە بە عەرەبی ناوی (الفضیلة)یە ٢٠٣١ شیعرە لە بارەی زانستی ئوسوولی دینەوە. ئەم کتێبە کتێبێکی زۆر بایەخدارە، مەولەوی بە فەرمانی شێخ موحەمەد بەهائودین داینناوە و لە سەردەمی ژیانی خۆیدا زۆر خوێنراوە. منیش لە سایەی خواوە لە ساڵانی ١٣٧٦ –١٣٧٧دا شەرحێکی باشم بە پێی توانای خۆم لێ کردووە بە ناوی (الوسیلة في شرح الفضیلة) و لە ساڵی ١٣٩٢ی هیجرەت (١٩٧٢ی. ز)دا لە چاپم داوە و ٨١٩ لاپەڕەیە و بە گەلێ ولاتی موسوڵمانان و زۆر لای کوردستانا بلاو بووەتەوە. نوسخەیەکی نایابی ئەم (الفضیلة)یەم لایە بە خەتیکی زۆر جوان نووسراوەتەوە، حاشیەی زۆری مەولەوی خۆی و مەلا فەتاحی پاوەیی و خەتی مەولەوی خۆیشی پێوەیە.

لە خوالێخۆشبوو سەید عەبدولڕەحمانی عازەبانیم بیستووە ئەیفەرموو: لە بیارە لە خزمەتی شێخ نەجمودیندا کتێبێکم دی ناوی (خاطراتی مەولەوی) بوو گەلێ شتی بەسوودی لەبارەی مەولەوییەوە تیابوو. ئەبێ ئەم کتێبە فەوتابێ وا شوێنەواری لە هیچ لایەکەوە دیارنییە. هەروا بیستوومە حاجی سەید عەلیی مەلای (لۆن)، دیوانێکی مەولەویی لایە موناسبەتی دانانی پارچە شیعرەکانی تیا نووسراوە و لە ڕووی نوسخەی مەلا ئەسعەدی پایگەلان نووسیویەتەوە.

ئاخ، مەولەوی! خۆزگە بەو سۆز و عەشق و تێکوشینە لە ولاتێکدا ئەبووی هەرچیت ئەنووسی وەرئەگیراو لە چاپ ئەدرا، تا جیهانی کوردستان بەڵکو هەموو جیهانی موسوڵمانان بە تەئلیفات و ئاسار و ئەشعارت ڕووناك بووبوویایەتەوە و تا هەموو دنیا بیزانیایە بێشەی کوردستان چ جۆرە شێرێکی تێدا بووە و مزگەوتە بێ ئەوقاف و بێ نازەکانی زانای گەورە و بەرز و پیاوانی خاوەن بەهرەی ئەدەبیی چۆنیان پێ

گەیاندووە. لە شاعیرانا کەسانی وەك مەولەوی و مەلاخدری نالی و عەبدولڕەحمان بەگی سالم و مستەفا بەگی کوردی ومەلا موحەمەدی مەحوی و شێخ ڕەزای تاڵەبانی و مەلا مستەفای بێسارانی و صەیدیی هەورامی و وەلی دێوانە و موحەمەد ئاغای دەربند فەقەرە و خانای قوبادی و مەلکەی مرادوەیس و حاجی قادری کۆیی و مەلا عومەری ڕەنجووری و لە زانایاندا کەسانی وەك ئیبنولسەلاحی شارەزووری و کەمالودینی ئەربیلی و ئیبنولحاجیبی سندی و سەیفودینی ئامودی و فاضیل موحەمەد ئەفەندیی گۆرانی و ئیبنو خەلەکان و مەلا عەبدوڵڵای بیتووشی و کەسانی تریش پەروەردەی سووچی ئەم مزگەوتانە بوون.

هەربژی ناوی نامیی مەولەوی
لە ڕیزی سەعدی و جامی و دیهلەوی

بژین زانایان لە ڕووی جیهانا
لە زانای عیلمی مادی و مەعنەوی

حەشرمان بکا خودا بە کەرەم
لەژێر سای ئاڵای بەرزی نەبەوی

سەفەری مەولەوی بۆ ئەملا و ئەولا

مەولەوی زیاد لە ورده سەفەرەکانی بۆ دیدەنیکردنی دۆستان و برادەرانی لە تاوەگۆزی و جوانڕۆ و زەهاو، بۆ ناو عەشایری قوبادی و باوەجانی و وەڵەدبەگی و جاف و شەرەف بەیانی و بۆ شارەزوور و بۆ هەورامان بۆ زیارەتی شێخ سیراجودین و بەهائودین و بۆ سولەیمانی بۆ زیارەتی کاك ئەحمەدی شێخ و بۆ سنە بۆ خزمەتی شێخ عەبدولقادری موهاجیر کە لەوێ مامۆستای بووە، چەند سەفەری تایبەتیی تریشی بووە کە ڕۆژگار پێویستی کردوون لەسەری. وا کورتەیەك باسی هەندێ لەو سەفەرانەی ئەنووسینەوە بۆ ئاگاداری و بۆ یادگار.

یەکێ لەو سەفەرانەی سەفەرێکیەتی بۆ سنە کە بە فەرمانی شێخ عوسمان سیراجودین بووە لە ١٢٧١ی هیجرەتدا لە خزمەتی مەلا ئەحمەدی نۆدشەیی و شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفای کوڕی شێخدا بۆ لای ئەمانوڵڵا خانی والیی کوڕی خوسرەوخانی ئەردەڵان کە لەقەبی(غوڵام شا خان) بووە. ئەم سەفەرە لە سەر داوا و

پێشنیهادی مەلایان و پیاوماقوولانی سنە بووە لای شێخ سیراجودین کە یەکێ لە کورەکانی لەگەڵ کۆمەڵێ لە مەلا گەورەکانا بنێرێ بۆ لای غولام شا خان ئامۆژگاریی بکەن بەڵکو لە بیرویاوەڕی شیعەیەتی پەشیمان ببێتەوە و بێتەوە سەر ئایینی خەڵکی کوردستان و ئەگەر هەر وازیش ناهێنێ، هیچ نەبێ واز لەوە بهێنێ کە حاجی کەریم خانی موجتەهیدی هەمەدانی بێنێ بۆ سنە و بە زۆر بەسەر خەڵکەکەیدا بسەپێنێ، تا شیعەیەتی لەناویانا بلاو بکاتەوە.

شێخیش، شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفای کوڕی و حاجی مەلا ئەحمەدی نۆدشەیی و مەولەوی بۆ ئەم مەسەلەیە ئەنێرێ بۆ سنە. خەڵکی سنە پێشوازییەکی گەرم لەم میوانانە ئەکەن. ئەمانیش چەند ڕۆژ لە سنە ئەمێننەوە و لەم چەند ڕۆژەدا چەند جار چاویان بە غولام شا خان ئەکەوێ و گەلێ گفتوگۆی لەگەڵ ئەکەن، بەڵام هەمووی بێ سوود ئەبێ و غولام شا خان لەسەر حاڵی خۆی ئەمێنێتەوە و ئەمانیش ناچار بەدڵگرانییەوە ئەگەڕێنەوە بۆ هەورامان(٣).

سەفەرێکی تری مەولەوی بۆ سابڵاخ بووە کە ئێستە بە (مەهاباد) بەناووبانگە. مەولەوی لە ڕێی مەریوانەوە چووە بۆ ئەم سەفەرە و لە ڕێ لای زانای گەورە سەید حەسەنی چۆڕی لای داوە، کە ئەویش بە پشت ئەچێتەوە سەر مەلا ئەبووبەکری موصەنیفی باپیرە گەورەی مەولەوی.

بیستوومە مەولەوی لەم سەفەرەدا فەرەنجییەکی درێژی لە بەردابووە، لەوانە لەناو قوبادی و باوەجانیدا لە بەریان ئەکەن. لە مەلا ئەوڕەحمانی چۆڕیم بیستووە کە ژن برای سەید حەسەن بوو ئەیوت، مەولەوی لەگەڵ ئەوەشدا کە ڕێبوار و ماندوو بوو، شەوان پاش ئەوە کە میواندارەکانی بە جێیان ئەهێشت کەمێك ئەنووست، ئیتر پاشان هەڵئەسایەوە بۆ شەونوێژ و دوای ئەوە ڕووەو قیبلە دائەنیشت خەریکی ذیکر و فیکری خوا و بەجێهێنانی ئادابی تەریقەت ئەبوو و بەوجۆرە ڕۆژی ئەکردەوە.

مەولەوی کە ئەگاتە سابڵاخ مەلاکانی ئەوێ پێشوازییەکی گەرمی لێ ئەکەن، بەڵام تاقمی مالّی سەید نیظامی لەگەڵ ئەوەیش کە چۆڕی و خزمی مەولەوی بوون، گوێی

(٣) لە ئەنجامی ئەم مەسەلەیەدا هەرایەکی گەورە لە سنە قەوماوە کە بە (واقیعاتی کاروانسەرا) بەناووبانگە و چەند کەسی تیا کوژراوە. لە باسی (دۆستانی مەولەوی)دا ئەگەڕێنەوە بۆ ئەم مەسەلەیە.

نـادەنـێ، تـا سەرەنجام بـە هـۆی یـەکتـردیتن و گـۆڕگرتن لـە مـوناقـەشاتـی عیلمیـی مەولەوییەوە لە پایە و ڕێ و شوێنی ئەگەن و بـانگی ئەکەن بۆ مـاڵی خۆیـان و قـەدر و حورمـەتی ئـەگرن.

سەفەرێکی تری مـەولەوی بۆ کەرکووك بووە لـە سـەردەمی ژیـانی شێخ عەبدولڕەحمـانی خـالصیی تـاڵەبانیدا. مـەولـەوی ئـەم سـەفـەرەی لـە زەمـانی شێخ عوسمـان سیراجودینـدا کردووە. شێخ عـەبدوڕەحمـانی تـاڵەبـانی لـەم سـەفـەرەی مـەولـەویدا زۆری حورمـەت گرتووە. بـیستـوومـە مـەولـەوی بـە شەو گـەیشتـووەتـە کـەرکـووك و یـەکسـەر چـووە بـۆ لای شێخ عەبدوڕەحمـان و دیویە هـەرچـەند خـەڵك هـەموو نووستوون ئـەو بـەخـەبـەرە و خـەریکی عیبـادەتـە، ئـەم بـەیتـەی بـەسـەرا ئـەخوێنێتـەوە:

شەوەن، خـەڵـوەتـەن، مـاڵ بـێ ئـەغیـارەن
ئـاڵـەم گـرد وتـەن، دۆس خـەبـەردارەن

ئـەویش بـەم بـەیتـە وەڵامی ئـەداتـەوە:

نـیـازم نـاڵـەن بـەی کـەڵـپـۆسـەوە
شەو نـــــــاڵین وەشەن وە لای دۆسـەوە

مـەولـەوی لـەم سـەفـەرەدا مـاوەیـەك لـە تـەکیە ئـەمێنێتـەوە، جـا ئـەگـەڕێتـەوە.

سـەفـەرێکـی تـریشی هـەروا بـۆ کـەرکـووك بـووە، بـەڵام پـاش کـۆچـی دواییـی شێخ سیراجودین و شێخ عەبدولڕەحمـانی تـاڵەبـانی و لـەسـەردەمـی شێخ بـەهـائـودین و شێخ عەلیی تـاڵەبـانیدا. بـرادەرێك لـە زمـانی سـەید موحـەمـەدی کوڕەزای مـەولـەوییـەوە بـۆی گێڕاومـەتـەوە کـەوا ئـەم چـوونـەی مـەولـەوی بـۆ کـەرکـووك جـۆرە تـۆرانێك بـووە لـەبـەر دڵ عـاجزی، هـەرچـەند نـەیئـەزانی هـۆی ئـەم دڵ عـاجزییـەی چی بـووە.

مـەولـەوی لـەم سـەفـەرەیدا چـەند مـانگێك لـە کـەرکـووك ئـەمێنێتـەوە، پـاشـان بـە فـەرمـانی شێخ بـەهـائـودیـن، شێخ ضیـائـودیـنـی بـرای لـەگـەڵ چـەند سواریك ئـەچـن بـۆ لای بـۆ کـەرکـووك بـەڵکو ئـاشتی بکـەنـەوە و بیهێننـەوە، بـەڵام مـەولـەوی بـە گوێیـان نـاکـا. پـاش ئـەوەی ئـەوان سوار ئـەبـن و ئـەکـەونـە ڕێ بگـەڕێنـەوە بـە دوو سێ سـەعـاتێك، مـەولـەوی ئـەکـەوێتـە حـاڵێکـی نـاتـەبـیعـیی وەك جـەزبـەوە. شێخ عـەلـی بـەوە ئـەزانـێ پـێی ئـەڵـێ: مـەولـەوی! وا ئـەزانم ئـارەزوت لێیە بگـەڕێیتـەوە؟ چـەند سواریك ئـەخـاتـە تـەکی، لـەگـەڵی ئـەڕۆن تـا ئـەگـەنـەوە بـە شێخ ضیـائـودیـنـدا، مـەولـەوی لـەگـەڵ ئـەوان ئـەگـەڕێتـەوە و

سوارەکانیش ئەگەڕێنەوە دواوە بۆ کەرکووک.

هەروا بیستوومە لە زمانی سەید موحەمەدەوە گێڕاوپانەتەوە مەولەوی ئەو پارچە شیعرەی کە بەم بەیتە دەس پێ ئەکا:

وەخـــیـــلافـــەوەن، یـــاران سەرمـــەس
تـەقـازای زاتـیـی تـەبـعـم هـەرچـی هـەس

بە هۆی ئەو تەبیعەت تێکچوونەیەوە وتوویەتی، کە ئەوەبووە قسەی شێخ بەهائودینی شکاندووە و شێخ ضیائودینی هەروا گێڕاوەتەوە، پاشان ئەو حاڵەتە دەروونییە تونەی بەسەرا هاتووە و ئەو پارچە شیعرەی وتووە و لەگەڵ پیاوەکانی شێخ عەلیدا کەوتووەتەڕێ تا گەیشتووەتەوە بە شێخ ضیائودین و لەگەڵی گەڕاوەتەوە بۆ هەورامان(٤).

سەفەرێکی تری مەولەوی بە نیازی حەج بووە. لەم سەفەرەیدا تا بەغدا دێ. پاش چەند ڕۆژ مانەوە لە بەغدا هاورێکەی ڕێی کە لەگەڵی هاتووە لە ڕێدا خزمەتی بکا و هەرچی پارەی مەسرەفی ڕێیان بووە لای ئەو بووە، هەڵدێ و پارەکەیش ئەدزێ و لەگەڵ خۆی ئەیبا و ئەگەڕێتەوە بۆ تاوەگۆزی و لەناو هۆزدا بڵاوی ئەکاتەوە کەوا مەولەوی لە بەغدا مردووە و کوڕەکانی پرسەی بۆ دائەنێن. مەولەوییش کە بێکەس و بێ مەسرەف ئەمێنێتەوە، ناچار ئەبێ بگەڕێتەوە بۆ ماڵ. کە ئەگاتە بەرەوە ئەبینێ هاورێکەی لەوێیە و خزم و عەشیرەت هەموو بە هۆی هەواڵی درۆی مردنی ئەوەوە کە ئەو کابرا پێی گەیاندبوون، پەڕێشانن، بەڵام ئەم لە جیاتیی ئەوەی لۆمە و سەرزەنشتی کابرا بکا پێی ئەڵێ بەخوا قەسەم بمزانیایە هاتوویتەوە بۆ ئێرە، تا تۆ لەم وڵاتەدا بوایەی پێم تێ نەئەنا، بۆ ئەوەی شەرمەزار نەبی(٥).

وتمان مەولەوی زۆر جار بۆ زیارەتی کاك ئەحمەدی شێخ و شێخ عەبدولقادری

---

(٤) لە دیوانی مەولەویدا وتوومانە مەولەوی ئەم پارچە شیعرەی لە وەڵامی نامەیەکی شێخ سیراجودیندا وتووە. ئەگەر ئەمەی بە زمانی سەید موحەمەدی کوڕەزای مەولەوییەوە گێڕاوەتەوە، ڕاست بێ، ئەبێ ئەوەی ئەوی هەڵەبێ. بەڵام تێکڕا بە پارچە شیعرەکەدا دیارە کە نامەیەك لە مەیدانایە و مادەم ئەمی سەید موحەمەد گێڕاویەتەوە ڕاست بێ، ئەبێ نامەکە هیی شێخ بەهائودین بووبێ و بە شێخ ضیائودیندا بۆی ناردبێ.

(٥) ئەبێ ئەم کابرا کابرایەکی بێگانە لە هۆز و عەشیرەتی مەولەوی بووبێ، چونکە پیاوی عەشیرەت ڕووی نایە کاری وا ناپیاوانە بکا و بشگەڕێتەوە ناوی عەشیرەت.

موهاجیری مامۆستای چووه بۆ سولەیمانی. لە یەکێ لەم سەفەرانەیدا، کاك ئەحمەد پێی ئەڵێ مەولەوی ئامۆژگارییەکم بکە. مەولەوییش وەڵامی ناداتەوە. کاك ئەحمەد بۆ جاری سێیەمیش داوای لێ ئەکاتەوە، ئەم جارە مەولەوی ئەڵێ: لە جاری یەکەمدا کە پێت وتم، تەماشام کرد هیچ واجب و سوننەتێك نییە تۆ تەرکت کردبن و من عەرزت بکەم، بیکە. لە جاری دووەمیشدا تەماشام کرد هیچ حەرام و مەکرووهێك نییە کردبێتنت، تا پێت بڵێم تەرکیان بکە. ئێستا هەر ئەوەندەت عەرز ئەکەم شەیتان خۆی ملاس داوە بۆت، ئاگات لە خۆت بێ تەفرەت نەدا و لە خۆتت بایی نەکا. جا کاك ئەحمەد گەلێ فرمێسك بە چاویا دێتە خوار.

خوالێخۆشبوو سەید ئەحمەدی عازەبانی بۆی گێڕامەوە وتی: سەید حەسەنی موفتی داوای حەبیبە خانی کچی شێخ عەلیی عەبابەیلێ ئەکا و ئەیدەنێ. جا کە لە سولەیمانییەوە ئەڕۆن بۆ عەبابەیلێ بەشوێن بووکدا، شێخ عەلیی باوکی بووك بە مەولەوی ئەڵێ مەولەوی من کەسم نییە لەگەڵ حەبیبە بینێرم بۆ سولەیمانی و لە تۆ مەحرەمتر نییە بە مااڵی ئێمە، لەگەڵی بڕۆ، ئەویش لەگەڵ بووك ئەڕوا.

لە ڕێگادا بە عادەتی برازاوا دەست ئەکەن بە گۆرانی وتن. یەکێ لەو کۆمەڵە کە ناوی (حەمەی ئامین) بووە، دەنگی زۆر خۆش بووە. دەس ئەکا بە (قەتار) و (ئای ئای) وتن بە شیعری مەولەوییەوە. مەولەوی بە سواریی ولاخەوە لەبەر خۆشیی دەنگی حەمەی ئامین جەزبە ئەیگرێ و بە جۆرێ لە حاڵی تەبیعی دەر ئەچێ ئەکەوێتە خوارەوە. خەڵکەکە دائەبەزن و ڕاستی ئەکەنەوە و سواری ولاخەکەی ئەکەنەوە و لە حەمەی ئامینیش تووڕە ئەبن ئەڵێن خەتای تۆ بوو وا مەولەوی کەوتە خوارەوە. حەمەی ئامینیش دێ بەالی مەولەوییەوە پێی ئەڵێ قوربان بۆچی وات پێ هات، خو من هەر شیعرەکانی خۆتم ئەخوێندەوە؟ ئەویش ئەڵێ کوڕە کەی شیعری من ئەوەندە خۆش و بە تەئسیرە؟ بەخوا خەتای ئاوازەکەی تۆ بوو.

پێوەندیی ڕۆحیی مەولەوی

سەرەتای پێوەندیی ڕۆحیی مەولەوی، وەك مەنسوبێکی تەریقەتی نەقشبەندی، بە شێخ عوسمان سیراجودینەوە بووە. پاش کۆچی دواییی ئەو بووە بە مەنسوبی شێخ موحەمەد بەهائودینی کوڕی و زۆری باوەڕ پێ بووە و بە (ئاینەی کامڵ) واتە ئاوینەی

تەواوو پێگەیشتوو ناوی بردووە، واتە هەموو سیفەتە بەرزەکانی باوکی ڕەنگیان لەمیشا داوەتەوە.

مەولەوی بە نامەی بەرز و شیعری پڕ سۆز هەستی پاکوخاوێنی خۆی بەرابەر بەم دوو ذاتە هەمیشە دەربڕیوە. لێرەدا بۆ نموونە ئەو پارچە شیعرەی ئەنووسینەوە کە بەبۆنەی هاتنەوەی شێخ بەهائودینەوە لە سەفەری حەج دای ناوە و بۆی ناردووە:

ئـایـنـەی کـامـڵ! ئـازیـزەکـەی فـەرد!
فـیـدای ئـامـات بم صەفـایـیت ئـاوەرد!

خـەیـاڵـێن گـەرد پـات نـە دیـدەم دوور بـێ
یـانـەی چـەم وێران تـەمـام خـاپـوور بـێ

خـاس بـێ تـەشریـفت هـەم ئـاوەردەوە
گـەرد پـات وەتـەن ئـاواکـەردەوە

ساقـی، ئـیـنـە بـەزم وەصڵ یـارانـەن
چـەرخـیـچ هـەر ئـەو چـەرخ هـەردە جـارانـەن

دەورێ دەر وە بـەزم وە پـیـاڵـەوە
ژەنگ دڵ وە زاخ مـەی بماڵـەوە

جـامـێمـان جـە دەس تـۆ هـەم سەنـدەبـۆ
فـرسەتـەن نـصیـو نـەك نـەمـەنـدە بـۆ(٦)

چەردەیەك لەبارەی ژیانی کۆمەڵایەتیی مەولەوییەوە

لـەگـەڵ ئـەوەشدا کـە مـەولـەوی لـەبـارەی ئـابـووریـیـەوە هـەرگـیز ژیـانێکی خـۆشی ڕانەبواردووە، هەرگیز ئامادە نەبووە لە پێناوی ژیانی دنیادا دەس لە عیزەتی نەفسی خـۆی هـەڵـگـرێ. لـە نـامـەکـانـی مـەولـەویدا کە دەسگیرمـان بـوون و هـەروەهـا لـەو دەنگوباسانەیەوە کە دەم بە دەم ئەگێڕرێنەوە، بۆمان دەرئەکەوی کە زۆر جاریش

(٦) لە دیوانی مەولەویدا نووسیومە کەوا مەولەوی ئەم پارچە شیعرەی لە پێشوازی لێکردنی شێخ بەهائودیندا وتووە کە چووە بۆ سەرلێدانی، بەڵام پاشان بۆم دەرکەوت ئەوە هەڵەیە و بەبۆنەی هاتنەوەی شێخەوە لە سەفەری حەج داینـاوە.

فەرمانڕەوایانی ناوخۆی ناوچەکە بەو جۆرەی کە شایانی کەسێکی وەک مەولەوی بێ لەگەڵی نەجوولاونەتەوە و قەدریان نەزانیوە. کەچی فەرمانڕەوایانی قاجاری و ئەردەڵانی گەلێ جار بانگیان کردووەتە لای خۆیان و دێهات و مواڵکیان داوەتێ، بەڵام ئەو ئەو قوبووڵی نەکردووە و هەرگیز نەیویستوە خزم و کەسوکارەکانی و ناوچەی کڕێنی تاوەگۆزی بەجێ بهێڵێ و بە مواڵکی دنیای نەگۆڕیونەتەوە. بۆ نموونە فەرهاد میرزای مامی ناصرودین شا داوای لێ کردووە بڕوا بۆ ئێران و هەر مواڵکێ دڵی ئەیگرێ هەڵی بژێرێ بۆ خۆی. غولام شا خانی ئەردەڵانیش داوای لێ کردووە بچێ بۆ ناوچەی سنە و دێی (زەلان) وەربگرێ بۆ خۆی، بەڵام مەولەوی هەر ئەوەی پێ باش بووە هەر چۆن بووە لە (سەرشاتە) کڕێنەکەی خۆی بمێنێتەوە. مەولەوی تا ساڵی ۱۲۹۳ی هیجری، واتە تا دەساڵ پاش کۆچی دواییی شێخ سیراجودین، بێ دەرد و مەینەت ڕای بواردووە، بەڵام لەو ساڵەوە ئیتر کەوتووەتە بەر تیری گەردوون. مردنی عەنبەر خاتوونی ژنی و پاش ئەوە کوێربوونی خۆی و ئەنجا سووتانی ماڵەکەی کە کتێبخانەکەشی تیا سووتاوە و پاشتر کۆچی دواییی شێخی بەهائودین و ئەو کەلێنەڕۆحییە گەورەیەی بەو ڕووداوە کەوتووەتە ژیانی و پاش ئەوانەش لە وڵاخ کەوتنەخوار و پشت شکانی، هەموو ئەمانە دوا ساڵەکانی ژیانیان لێ تاڵ کردووە و ئیتر تا سەری یەکجاریی ناوەتەوە بەدەم دەرد و ئازاری دڵ و دەروونەوە تلاوەتەوە.

خێزان و منداڵی مەولەوی

ئەوەی لە پاشماوەی بنەماڵەی مەولەویمان بیستووە ئەوەیە کە مەولەوی تاقە ژنێکی هێناوە و ئەو ژنەیش (عەنبەر خاتوون)ی خوشکی (ئەکرەم) ناوی ئەفغانی بووە کە یەکێ بووە لە چەند ئەفغانی لە وڵاتی خۆیانەوە کۆچیان کردووە بۆ کوردستانی بابان و لە پەنای پاشای بابانا خۆیان گرتووەتەوە. لە ناو ئەمانەدا ئەکرەم زۆر دیار و سەربەدەرەوە بووە. مەولەوی عومرێکی باش و خۆش و پڕ خۆشەویستیی لەگەڵ عەنبەر خاتوون بەسەر بردووە. ئەمەش بەوەدا دەرئەکەوێ کە بە مردنی عەنبەر خاتوون دنیا لە پێش چاوی مەولەویدا تاریك بووە و گەلێ پارچە شیعری ناسکی پڕسۆزی لە لاواندنەوەیا وتووە کە بەرزترین نموونەی شیعری خۆشەویستی و لاواندنەوەن لە ئەدەبی کوردیدا.

مەولەوی لە عەنبەر خاتوون چەند کوڕ و کچی بووە. کوڕەکانی ئەمانەن:

(١) سەید موحەمەد کە گەورە بووە و ژنی هێناوە، بەڵام لە ژیانی مەولەوی خۆیدا بە گەنجی مردووە و لە دێی (گوندە) بە خاك سپێرراوە. ئەگێڕنەوە لە کاتی نەخۆشیی مردنی ئەم کوڕەی مەولەویدا، باوکی لە تەوێڵە بووە لای شێخ سیراجودین. ئەنێرن بەدوایا بگەڕێتەوە. کە دێتەوە لەپشت دێی(عەنەب)ەوە دەس ئەکا بە گریان. لێی ئەپرسن بۆچی ئەگری؟ ئەویش ئەڵێ چۆن نەگریم ! حەزرەتی یەعقووب بۆنی کراسەکەی یوسفی کوڕی بە لووتا هات پێی شادمان بوو، من بۆنی کفنی موحەمەدیکوڕم دێتە لووت و دڵم ئەبرژێ ! کە ئەگاتەوە ماڵ ئەبینێ موحەمەدی کوڕی مردوە و شۆڕراوە و پێچراوە لە کفنەکەی و چاوەڕوانی گەڕانەوەی باوکینی. ئەم سەید موحەمەدە تاقە کوڕێکی بووە کە ناوی موحەمەد سەعید بووە و وەچەی لێ کەوتووەتەوە.

(٢) شێخ موحەمەد کە ئەمیش گەورە بووە و ژنی هێناوە، بەڵام بە گەنجی مردووە و کوڕێکی لێ بە جێ ماوە کە ناوی عەلی بووە. ئەمیش هەروا وەچەی لێ کەوتووەتەوە.

(٣) سەید عەبدوڵڵا کە زۆر ژیاوە و چەندین ژنی هێناوە و گەلێ وەچەی لێ کەوتووەتەوە.

(٤) هیدایەت کە بە گەنجی بەر لە ژن هێنان مردووە. بیستوومە شێخ بەهائودین بە بۆنەی مردنی ئەم کوڕەوە چووە بۆ دڵدانەوەی مەولەوی و سەرخۆشی لێکردنی. مەولەوی بەم هاتنەی شێخ ئەوەندە شادمان بووە، وتوویە خۆزگە چەند کوڕم ئەبوو یەك لەپاش یەك ئەمردن بە مەرجێ تۆ بۆ پرسەی هەرکامیان بەم جۆرە ئەهاتی بۆ لام.

نەوەی مەولەوی هەموو ئینسانی ڕەوشت بەرز و بەشەرەف بوون و تێکەڵییان لەگەڵ بنەماڵەی شێخ سیراجودین بووە و هاتوچۆی شێخ ضیائودینیشان کردووە، تەنانەت ئەوەندە لەگەڵ ماڵی شێخ تێکەڵ بوون هەرچەندە هاتوونەتە بیارە ئەوەندە خۆیی بوون و ئەوەندە ماونەتەوە، زۆر کەسی نەشارەزا وایان زانیوە کوڕانی شێخن لە دەرەوە هاتوونەتەوە بۆ ماڵی باوکیان. ئەمانە زۆر بە قەناعەت و بوردەباری لە دێهاتی عەشرەتی خۆیانا، وەك(مۆرتکە) و (زارێن) و(سەرشاتە) ڕایان بواردووە، لەگەڵ ئەوەش

هەمیشە میوانیان بووە و خەڵك لایان داوەتە لایان و مااڵیان وەك کاروانسەرا بووە، بۆ ڕێبوارانی ئەوە ناوچەیە.

دۆستانی مەولەوی

کەسێکی ئەدیب و نوکتەزان و سۆفی و مەلای گەورەی وەك مەولەوی، لە ماوەی هەشتا ساڵی ژیانیا بە تەبیعەتی حاڵ ئەبێ دۆست و برادەرێکی زۆری بووبێ. ئێمە لێرەدا باسی هەندێ لە بەناووبانگەکانی ئەوانە ئەنووسینەوە.

یەکێ لەو دۆستانەی مەولەوی ئەحمەد پاشای[٧] کوڕی سولەیمان پاشای بابانە کە هەر لە سەردەمی فەقێیەتیی مەولەوییەوە دۆستی بووە و پێشتریش باسێکم گێڕایەوە کە پاش ئیجازە وەرگرتنی مەولەوی سەیرانێکی بۆ ڕێك خستووە بۆ سەرچنار.

یەکێکی تر لە دۆستانی مەولەوی موحەمەد پاشای جاف بووە کە سەرۆکی هەموو خێڵی جاف بووە. پاشان خوا یار بێ ئەو نامە بێ نوختەیە ئەنووسینەوە کە مەولەوی بۆی نووسیوە.

یەکێکی تر لە دۆستانی مەولەوی مەحموود پاشای جاف و یەکێکی تریان عوسمان پاشای برای مەحموود پاشا بووە.

دۆستێکی تری مەحموود بەگی خزمی مەحموود پاشا بووە کە زۆر دۆستی بووە و بە شیعر و پەخشان نامە لەبەینیانا هاتووە و چووە. یەکێ لەو نامانە ئەم پارچە شیعرەیە کە ئەم مەحموود بەگە بۆ مەولەویی ناردووە:

---

(٧) ئەحمەد پاشا خۆیشی لە عولوومی دینیدا پایەبەرز بووە. من خۆم نوسخەیەك کتێبی کەمالی شەرحی شافیەم لەلایەن مامۆستام شێخ عومەری (ئیبنولقەرەداغی)یەوە دەسگیر بوو لە ئاخریەوە نووسرابوو بە دەستی ئەحمەدی کوڕی سولەیمانی بابان نووسراوەتەوە و ساڵی نووسینەوەکەی بە هیجری و میلادی و عیبری و قیبطی دیاری کردبوو بەداخەوە پاشان ئەم کتێبەم لەدەست دەرچوو.

لە سەردەمی تەدریس کردنیشما لە نێرگسەجارِ لە ١٣٤٤ی هیجرەتدا لاپەڕەی یەکەمی کتێبێکی تەفسیری بەیضاویم لە ناو کتێبەکانی کتێبخانەی مەدرەسەی نێرگسەجارِدا دی بە خەتی ئەحمەد پاشای بابان لێی نووسرابوو ئەم تەفسیری بەیضاوییەم وەقف کرد لە سەید عەبدولڕەحیمی مەولەوی. دیارە کتێبەکە پاش مردنی مەولەوی کەوتووەتە ئەوێ و بە دەستی فەقێوە دڕاوە و هەر ئەو پەڕەیەی ماوە.

شمـــالا عـــمـــر افـــزای و جـــان بـــخش
کـــه هستـــی چـــون دم عـیسی روان بـخش

سیـــه ابـــر از تـــو چـــون سیـــمـــاب گـــردد
ز فـــــرت کـــــوه بـــــرفین آب گـــــردد

کـــــه دارم عـــــرضه‌ای ای دلـــنـــوازم
تحمـــل کـــن کـــه بـــنـــده عـــرض سازم

مـــهـــمـــی هست مـــا را از شمـــیـــران
ز روی لـــــطـــــف آنجا اسب مـــیـــران

مـــترس آنجا اگـــرچـــه جـــای بـــیـــم است
مـــقـــام مـــرشدم مـــولـــی (رحـــیـــم)است

ز آشوب زمـــــان و چـــــرخ غـــــدار
ز شومـــــی (عـــــمـــــر پـــــاشای سردار)

یـــزیـــد ثـــانـــی آن سردار افـــخـــم
ولایت شد ز بـــیـــدادش پـــر از غـــم

(اذلّـــــه) را نموده اهـــــل عـــــزت
کـــه مـــولای مـــن از او کـــرده هـــجـــرت

(چـرستـانـه) بـزد آتش بـــه یك بـــار
گـــزیـــده جـــای خـــود دامـــان کـــهسار

مـــیـــان (قـــلـــعـــه) و دشت(ولـــوبـــر)
سیـــا چـــادر زده چـــادر بـــه‌چـــادر

ورا(عـثـمـان خـالـه) و (کـاکـه یـونس)
نـــدیمان یمین هستـــنـــد و مـــونس

یسارش را (خضر بگ) با (فتاح) است
بـــه هـــمـــراهـــیش آنـــهـــا ذوجـــنـــاح است

شرفیاب حضورش باش از من
تو از من دست آویزش به دامن

ز حال بنده میپرسد که چون است
بگو دیدم که در گرداب خون است

که ازخیل مهین بانوی أرمن
لرستان را قدیمه کرده موطن

ز قصر از بیم شیرویه گریزان
به (مخمل کو) شدند افتان و خیزان

یکی مه پاره ای از نسل شیرین
بت شکر شکن بازوی رنگین

رخش ماه دو هفته کرده محبوس
لقب شیرین ثانی نام طاووس

پی تفریح قلب و خواهش دل
سرای میر ما را کرده منزل

نه بتواند قلم وصفش نوشتن
به خود دارد همی بیم شکستن

مه دو هفته در وی دید ناگاه
مقابل چون نشد با روی آن ماه

اشارت کرد تار هر دو گیسو
مه دو هفته را آرند بر رو

خبردار است البت سرور ما
ز حبس ماه وحکم دلبر ما

خرامان رفت روزی سوی صحرا
شود سر سبز ازو گلهای حمرا

ز (شیـروان تـپـه) تـا دامـان (شاکـل)
گـــروه آهـــوان بـــد گـــلّـــه در گـــل

نـــظـــر افـــتـــادشان بـــر چشم جـــادو
ســـراســـر چـــشـــم آهـــــــو گشت آهو

غـزالان جـمـلـه صف صف ایستـادنـد
اطـاعت را هـمـه گـردن نـهـادنـد

مـن مـهـجـور طـاقت رفـتـه از دست
ربـــوده جـــان و دل آن نـــرگس مست

گـریـزان گشتـه عـقـل و هـوش هـر سو
مـــعـــلـــق روح مـــانـــده دست زانـــو

ولـــی او از بـــدن کـــرده کـــنـــاره
بـفـرمـا، سرورا، تـا چـیست چـاره؟!

بـۆ ڕۆشنـکـردنـەوەی مـەبـەست لـەم پـارچـە شیـعـرە، ئـەڵـێین کـەوا مـەولـەوی، وەك پێشتریش باسمان کرد، پاش ئیجازە وەرگرتنی هاتووە لە دێی چروستانەی نزیك هـەڵـەبجـە دانیشتووە و مـاڵـی مـوحـەمـەد پـاشای جـاف و خزمـانیشی لـە هـەڵـەبجـە و دەوروپشتی هـەڵـەبجـە بوون و گـەلی جار هـاتوون بۆ دیدەنیی مـەولـەوی و مـەولـەوییش سـەری لـەوان داوە. لـەو سـەردەمـەدا دەوڵـەتی عوسمـانی ئـەیـەوێ چـەك لـە مـوحـەمـەد پـاشا و خێڵـەکـەی وەربگرێ و بێ چـەکیان بکا، بـەم نیـازە (عومـەر پـاشای سـەردار) بـە سوپـاوە ئـەنێرێتـە سـەریـان. ئـەوانیش نـاچـار ئـەبن شارەزوور بـە جـێ دێڵـن و ئـەگوێزنـەوە بۆ ئـەو چیـایانـەی بنـار.

مـەولـەوییش کـە مـاڵـی لـە چروستانـە ئـەبـێ بـار ئـەکـا ئـەچـێ بۆ پشتی کانی کـەوەی شـەمێران و لـە شوێنێکدا کـە نـاوی (ولّبـەر)ە نیشتـەجـێ ئـەبـێ. عومـەر پـاشایش گـەلـێ لـە دێهـاتی شـارەزوور ئـەسـووتێنـێ کـە هـیی دەستـە و دائیـرەی مـوحـەمـەد پـاشا ئـەبن و چروستانـەیش یـەکـێ ئـەبـێ لـەو دێهـاتانـە. ئـەم کـارەسـاتـە لـە ١٢٧٦ی هـیجـرەتدا ڕووی داوە. عـومـەر پـاشا کـە سـەرنـاکـەوێ بـە مـەرامـی خـۆی بـگـا و عـەشایـری جـاف چـەك دامـاڵـراو بـکـا و مـوحـەمـەد پـاشا بـگـرێ، ئـەگـەڕێتـەوە بـۆ مـووسـل. بـەگـزادە و خـەڵـکـی

کۆچکردوویش ئەگەڕێنەوە بۆ ئەم بەری سیروان و لەم کاتەدا موحەمەد پاشایش زەماوەند بۆ مەحموود پاشای کوڕی ئەکا و ژنێکی دەنگخۆشی (تاوس) ناو لەو زەماوەندەدا گۆرانی ئەڵێ، ئەو سەردەمە هێشتا مااڵی مەولەوی هەر لەوبەرەوە بووە و هێ شتا نەگەڕاوەتەوە بۆ چروستانە خانوو لەوێ بۆ خۆی دروست بکاتەوە و لەگەڵ موحەمەد پاشای دۆستی بەیەك بگەنەوە.

مەحموود بەگ ئەم پارچە شیعرەی لەم بارەوە بۆ مەولەوی نووسیوە و لە سەرەتایەوە باسی ئاژاوەی عومەر پاشای سەردار و سووتاندنی چروستانە و بارکردنی مەولەوی لەگەڵ خەڵکی دەوروبەردا بۆ شەمێران و دەوار هەڵدانیان لە (ولّبەر) ئەکا. پاشانیش دێتە سەر باسی زەماوەندەکە و گۆرانی وتنی تاوس و جوانیی ئەم تاوس ناوە. دیارە مەولەوییش وەاڵمی ئەم نامەیەی داوەتەوە و ئەبێ بە پارچە شیعرێکی جوانی– دوور نییە پڕ لە هەستی نەتەوەیی و داکۆکیکردن لە وڵاتیش وەاڵمی دابێتەوە، بەاڵم سەد داخ ئێمە تا ئێستا ئەم وەاڵمەیمان دەسگیر نەبووە و ئاگادار نین ئەبێ لە کوێ و الی کێ بێ!

دوانی تر لە دۆستانی مەولەوی ڕەزاقولی خان و غوڵام شا خانی کوڕانی خوسرەو خانی کوڕی ئەمانوڵڵا خانی ئەردەاڵنن(٨).

(٨) ڕەزاقولی خان و غوڵام شا خان ئەدیب و بنووس بوون، بەتایبەتی غوڵام شاخانیان ئەدیب و شاعیرێکی بەرز بووە و شیعری بە دیالێکتی گۆران وتووە و لێرەدا چەند پارچە شیعری بااڵو ئەکەینەوە:

١

مـیـرزام زام حـەی... مـیـرزام زام حـەی..
دانـــایـــان دەور، دانش کـــەردە تـــەی...

ئـەفـاتـوون فـامـان، حـەکـیـمـان حـەی
پـــەی ئـــازار دڵ نـــیشان دان دوو بـــەی

هـــۆرێزام دەردەم شاران کـــەردم تـــەی
نـاگـا دیـم دوو بـەی نـە سەر شاخـەی نـەی

بـــەی چ بـــەی؟ ئـەمـەر نـەونـەمـام نـەی
خۆاڵسە و خۆش بۆ، خۆش مەزە چۆن مەی =

مەولەوی لە ماوەی بوونی دووەم جاریا لە سنە بۆ خوێندن لە مزگەوتی

= نە فەوق بەیدا جفتێ سیا حەی
موستەحفیظ مدران نە دەوران بەی
تەواسیامەوە، مەخفی بیم جە حەی
تەرسام، نەبەردم دەس پەی بنەی بەی
مەر هەم بای شەماڵ یاوۆ پەی پەی
جە هەم جیا کا حەی و بەی و نەی
وەرنە ئەی طیفلە طیفل ئاسای خودڕەی
پەنجە مەپێکۆ نە قولابەی بەی
حەی و بەی و نەی جەرگم کەردەن پەی
زیندەگیم پەی چی؟ وەی وە یانەم وەی!
قەومان و خوێشان کێ دییەن، کێ، کەی؟
بەی میوەی نەی بۆ، حەی نە دەور بەی؟
گێسوو چون عەقرەب پێچ پێچەن چون حەی
لوولەن چوون لاولاو پای نەمام نەی
بە حوکم قادر عەلا کوللی شەی
وە بەیان بەیان مەقسەد کردم تەی
(غولام) بە شق ئەو شا لامەکان کەرد تەی
بێ دەرس، عولووم حاسڵ بییەش پەی
وەس بشۆ نە فیکر ئینتیظار بەی
سەودای بەی رەنگت زەرد کەرۆ چون خوەی

۲

ڕاس دڵ مەیژە (والی) ئەر شا بێ
واجبە بۆ دز پا لە حاشا بێ
بەڵ ئەمە خوداس حەپس تەقدیر بێ
دەس وە دوو شاخەی زوڵف زنجیر بێ =

= حـوسن بـێ پـایـان زوڵـف پـەریشان
زنجیـرەکـەی دڵ، تـازیـانـەکـەی گـیـان
زوڵـف و کـاکـۆڵـی دوو دەرد تـەوئـەم
ئەم عوقدەی موشکوڵ، ئەو بەند مەحکەم
شێت بـە بـەو زنجیـر، بـەو دەشت و دەردا
ئـەمـجـار نـۆبـەتـە بـدەی وەسەردا
سەرتـا پـام قـوربـان پـا تـا سەرت بـێ
دەوڵـەتـەکـەی حـوسن هـەرتـا سەرت بـێ
لـەو بـادە بـدە ساقـیـی بـێ مـیـژال
ذەوقێ وەك هیجران، شەوقێ وەك ویصال
فـاریـغ کـا لـە قـەیـد سوود و زیـانم
نـە سوود و زیـان حـەتـتـا نـەزانم
مـەستـم یـا هـوشیـار، بـێدارم یـا خـەو
یـارم یـا ئـەغـیـار، مـن مـنـم یـا ئـەو
ئـەرزانـی بـێ مـیسر بـە عـەزیـزەکـەی
خـەلاص بـیـم نـە دەس تـۆرە حـیـزەکـەی
یـارەب بـە یـەعـقـووب یـۆسف وە سەبـرێ
حـەقـم بسێنـی، حـەقـۆسێن نـەمـرێ
بـە یـەکـێ وەك خـۆی دەسەویـەخـەی کـا
نـیـمـە شەو دوچـار چـغـە چـغـەی کـا
وەك چـاو ئـێشەدار ئـێش و گـلـی بـێ
ئـەمـجـارە نـۆبـەی تـلاوتـلـی بـێ
بـە دەرد عـیشقـۆ دەوا دەوا کـا
بـدا وەسەردا، خـودا خـودا کـا

٣

مـادە مـوستـەعـیـد وەقت نـەشتـەرە
وەلـێکین خـۆفـێ سەختـم لـەبـەرە =

و نوکتەی خۆشیان لەنێواندا وتراوە. ئەگێڕنەوە جارێکیان ڕەزاقولی خان بە مەولەوی

= سەراپام مەملوو لە مەیل لەیلە
وجوودم نە جام حەیات کەیلە
فەساد بێ خەبەر نەکەین و بەینێ
ئێش نێش وە مەیل لەیلێ نەگەینێ
لەو وەختە نەفەس کەوتە شومارە
دیدە وە حەسرەت نیگای دووبارە
نالەی بوڵبوڵێ بۆ لائوبالی
(والی) نە بوڵبوڵ خاستر دەنالێ
وەڵڵاهی صیدقە ئەوقاتت تاڵە
مصیبەت زەدەی، حاڵت بەد حاڵە
لەو زەخمە دەرهات وە بن گوێچکیدا
دەرچوو، خاس دەرچوو، وەلای دۆچکیدا
ئەگەر وەك جاران ئەیتلێنێتەو
قەدرێ وەئەدەب نەیکولێنێتەو
لەبەر ئێش و نێش خدێم زاریە
زەخم (ئەورام) ان خەیلێ کاریە
لەو حاڵەتەیشدا فەرامۆش نەبووی
ئافەرین (والی) بازی گۆش نە بووی
ثابیت قەدەم بووی، دڵ دڵە نەبووی
سیر نیگادێر بووی، دەم هەڵە نەبووی
مووونیس و ئەنیس شەو تارم بووی
گاهـ گوڵ، گاهـ بوڵبوڵ، گاهی خارم بووی(*) =

(*) ئەم سێ پارچە شیعرەم لە ڕووی کەشکۆڵەکەی خوالێخۆش بوو مەحموود پاشای جاف نووسیوەتەوە، لەوێ تەنیا لە پارچەی یەکەمیان نووسرابوو هیی (غولام شاخان)ە لەو دووانەکەیان نووسرابوو هیی (والی)ن، بەڵام وا مەشهوورە (والی) نازناوی شیعریی غولام شا خانە.

ئەڵێ: مەولەوی ! ڕاستە ئەڵێن فەقێکان لەگەڵ خانمەکان میانە دائەمەزرێنن و ئەگەر

= ئەم غولام شا خانە و ڕەزاقولی خانی برای چەند جار بە هۆی ناحەزیکردنیانەوە لەگەڵ یەکتر و پەنابردن بە حوکمڕانانی تاران، لە حوکمڕانیی ئەردەڵان لابراون و لەسەری دانراونەوە. سەرەنجام حوکمڕانی بۆ غولام شاخان جێگیر بووە و لە سەری ماوەتەوە تا کۆچی دواییی کردووە. هەندێکیش ئەڵێن دەرمانخوارد کراوە. ئەڵێن ئەم ذاتە بووە بە جەعفەری و گەلێ جار لە سەر هەندێ شت هەرا و ئاژاوە لە وڵاتەکەیا پەیدابووە. جارێکیان مەولەوی پشت بە دۆستایەتیی کۆن نامەیەکی بۆ نووسیوە لە بارەی هەندێ شتەوە ئامۆژگاریی تیا کردووە. ئەو نامەیەم بەداخەوە نەدیوە، بەڵام وەڵامەکەی غولام شاخانم دەسگیر بووە، ئەوا لێرەدا ئەینووسمەوە:

«نازم بە خرابات کە اهلش اهل است
چون نیك نظر کنی بدش هم سهل است
یك اهل دل از مدرسه نامد بیرون
ویران شود این مدرسه دارالجهل است

نامهء نامی و خطاب مستطاب گرامی سامی بتمامی، من البداء الی الختم اولاً و لفظاً، و من الختم الی البداء ثانیاً و معنی، بنظری از شائبهء دوربینی محفوظ، و خاطری از رسیدن نصف المواصلة محفوظ، ملحوظ گردید.

غمت را در دلم کرد آشکارا زخم پیکانت
فغان در پرده نگذارد یکی راز نهانی را

فدای التفاتهای نهانی و عیانیت را شوم. مطلب طریقتی و بلکه پارهای از نکات شریعتی را بحکم حدیث« استر مذهبك» مستور و دائما غیر مسطور داشتهام. ولی در این مقام که موقع بیشتر از پیشتر خفا واخفا است، اگر عرض نکنم روحانیان دور نیست ارباب هوای نفس و غرضم شمارند(و لا حول و لا قوة إلا بالله).

در اوائل عمر عزیز که بهار نوشانوش و بریز بریز بود، با عدم سلوك و غلبهء نهایت شکوك و استطاعهء حالی و مالی ابناء ولاة و ملوك متذکر شدم(ما للعب خلقنا). حتی المقدور، از نزدیك و دور ظاهرا أحکام شرع مقدس را تابع، و نفس اماره بسوء را بمفاد (لایسقط المیسور بالمعسور) از مناهی و ملاهی مانع گشتیم. بعد از چندی و گرفتاری بکنده و کمندی خستگی دلبستگی بهم رسید متذکر گردیدیم که اولوالالباب را حضرت دوست محض این قشر و پوست نساخته است. اگرچه هرچه از دوست میرسد نکو است بخیال وصال افتادم، و دیده دل براه دیدن آن جمال را گشادم، من جانب الله اخذ طریقهء =

ئارەزوو بکەن ماچیشیان ئەکەن؟ مەولەوییش لە وەلامدا ئەڵێ: جا، والی قەیدی چییە

= علیهء نعمت اللهی را از سالك مسالك و منجی هر مهالك مرحوم كلاب علی شاه كه منسوب بشاه علی رضا شاهندی بود نمود و مدتها طریق این طریقت علیه را پیمود.
و در ثانی در دارالخلافهء تهران در خدمت مستان معرفت جناب مستان شاه هندی تكمیل بقدر استعداد شد. و بعد در خدمت مرشد هندی رحمه الله اخذ طریقهء علیه قادریه كرده بود، و در خدمت سراسر سعادت مرحوم مولانا ملا عبدالله تهمتائی طائی طاب ثراه اخذ طریقهء علیهء نقشبندیه كرد، و مدتی در خدمت كعبهء ایشان و مرحوم ملا احمد كولهساره رحمه الله تعالی بسر برد تا الی یومنا هذا كه محض فضل حضرت رحیم بشرف صحبت ناشرالدین و الأمان جناب شیخ عبدالرحمان سلمه الله تجدید عهد نمود، و بلسان قلب استدعای گشودن باب رحمت كرد. امید است از ذكر(یا من هو بمن ترجاه كریم) حسن خاتمه نصیب گردد.

چەکار داشتی کە نگذاشتی دردم
نهان و خلق در حقم بی گمان باشند

بعد از این تفصیلات زحمت میدهد آن جناب در املاكات من مختارند هر جا میل داشته باشند سكونت نمایند، بخصوص در قریهء(زلان) ملك من مادام حیات من و شما، آن شما است، و بعد از من تو از بازماندگان من خوشحال و صریح میباشید، و اخلاف شما اهل شما باشند حسبما قرر و حرر آنها برقرار دارند. من كه طاقت وداع ندارم خدا حافظ. (ان الذي فرض علیك القرآن لرادك إلی معاد. وصلی الله علی محمد وآله الطاهرین أجمعین».
لە ڕستەکانی دواییی ئەم وەلامەی غولام شاخانەوە وا دەرئەکەوێ مەولەوی لە سەفەرێکی سنەیدا، پێش گەڕانەوە بۆ كوردستانی عوسمانی نامەكەی بۆ نووسیوە و ئەویش وەلامی داوەتەوە، بۆیە داوای لێ ئەكا لە دێی (زەلان)ی مولكی ئەودا دانیشێ و ئەبێ پێشانیش لەم ڕووەوە قسەی لەگەڵ كردبێ و هەروا ئەبێ مەولەوی مالاوایی لێ كردبێ، بۆیە ئەویش ئایەتی (ان الذي فرض علیك القرآن لرادك إلی معاد)ی بۆ نووسیوە. ئەم غولام شاخانە و ڕەزاقولی خانی برای كوڕی خوسرەو خانی ناكامن و دایكیان ناوی (حوسنی رجیهان خان) و كچی فەتحەلی شای قاجار بووە و بە هۆی دایكیانەوە بارودۆخی ناو خانەدانیان گۆڕاوە و لە سوننییەتییەوە بوون بە جەعفەری و بە تایبەتی یەكەمیان بە تەواوی بووە بە جەعفەری، بەڵام دووەمیان ئەڵێن لەسەر ڕێوشوێنی سوننییەتی ماوەتەوە.
خوسرەوخانی باوكیان كوڕی ئەمانوڵا خانی گەورەیە كە مزگەوتی دارولئیحسانی =

ئەگەر خانم ڕەزا بێ؟ ئەم وەڵامەی مەولەوی زۆر ناسکە و دوو مەعنا هەڵئەگرێ. یەکەم

= سنەی دروست کردووە. باوکیان وەك دایکی ئەمان ژنی بووە، مێردی (مەستوورە)ی شاعیری بەناووبانگیشە کە دیوانی لەچاپدراوی هەیە. بنەماڵەی ئەمانە مەشهوورە بە (ئەردەڵانی) و ئەڵێن با پیرە گەورەیان ناوی (ئاردڵ) بووە واتە (ئاگر دڵ) واتە چوست و چالاك و ئازا و پاڵەوان.

ئەم بنەماڵەیە لە سەرەتای موسوڵمانبوونی کوردستانەوە سەریان هەڵداوە و لە دەربارى وەزیرەکانی (بەنی موهەللەب) و (ئەبوو موسلیمی خوراسانی)دا بوون و پاش ماوەیەك بوون بە سەرۆك و فەرمان بەدەست و میرنشینیان بۆ خۆیان پێکەوە ناوە. لە سەردەمی موغوولەکاندا (قوباد) ناوی ئەردەڵانی کە هاوچەرخی (پەشمووت)ی کوڕی هولاکۆ بووە، دەسەڵات بەدەست بووە و خۆی لەگەڵ موغوولەکانا سازاندووە. ئەم بنەماڵەیە سەدەها ساڵ حوکمڕانی ناوچەی کوردستانی ناوەڕاست بوون(کە پاشان بە ناوچەی ئەردەڵان و بابان ناسراوە)، هەرچەند گەلێ جار ئەم حوکمڕانییەیان کشاوەتەوە و کەم دەرەتان بووە و گەلێ جاریش پەرەی سەندووە و زۆر لای گرتووەتەوە. لە سەرەتادا ماوەیەکی زۆر پێتەختیان لە (پاڵنگان) بووە لە هەورامانی ئەودیو لە دواینی کێوی شاهۆوە. تا ئەم دواییەش مزگەوتی ئەو دێیە کە ئەڵێن لە سەرەتای هاتنی موسوڵمانانداا کراوە بە مزگەوت، هەر مابوو و کۆڵەکەکانی بە پێوە بوون(*). ماوەکیش پێتەختیان (قەڵای مەریوان) بووە. ماوەیەکی تریش لە (قەڵای زەڵم)ەوە حوکمڕانییان کردووە، جا گواستوویانەتەوە بۆ دێی (حەسەن ئاوا) کە بە ناوی حەسەن خانی ئەردەڵانەوە دروست کراوە و ئەوسا گواستوویانەتەوە. بۆ قەڵای (سینەدژ) کە ئێستا مەشهوورە بە (سنە).

(*) مەشهوورە مەولانای جامی لە سەفەری حیجازیا ڕێی کەوتووەتە ئەو مزگەوتە. لەو کاتەدا مەلایەك دەرزی جامی (الفوائد الضیائیة)ی بە فەقێیەك وتووەتەوە، شوێنەکە باسی (ئەمری دائیر) بووە، مەلاکە باش نەیزانیوە جنێوێکی داوە بەوەی کتێبەکەی داناوە کە مەولانای جامییە و لە مەجلیسەکەدا حازر بووە، بەڵام مەلاکە نەیناسیوە. کە مامۆستا و فەقێ هەڵساون و مەجلیسەکەیان بە جێ هێشتووە، مەولانا حاشیەیەکی لە سەر ئەو شوێنە نووسیوە لە کتێبەکەدا و بۆی ڕوون کردوونەتەوە تیایا. دوعایەکی شەڕیشی لە نەوەی ئەو مەلایە کردووە کە هەرکامیان کتێبی جامی بخوێنێ تەواوی نەکا. ئێستا بنەماڵەی مەردۆخی جامی ناخوێنن چونکە لە نەوەی ئەو مەلایەن و گوایە ئەترسن دوعاکەی مەولانایان لێ گیرا ببێ.

ئەوەیە: قەیدی چییە فەقێ خانم ماچ بکەن ئەگەر خانم خۆی پێی خۆش بێ؟ دووەمیش ئەوەیە: قەیدی چییە فەقێ خانم ماچ بکەن ئەگەر خانم خانمی ڕەزاقولی خان بێ، واتە ژنی ئەو بێ؟ یەکێکی تر لە دۆستانی مەولەوی مەلا موحەمەد صالحی فەخرولعولەمایە[٩] کە لە بنەماڵەی مەردۆخییەکانە لە لقی ناوچەی (بێڵەوار)یان و

(٩) ئەم مەلا موحەممەد صاڵحە موڕی شێخ موحەمەدی کۆڕی شێخ ئیمامی کوڕی شێخ موحەمەدی کوڕی شێخ قەسیمی کوڕی شێخ مەحموودی کوڕی شێخ ئەحمەدی تەختەییە کە بە شێخ ئەحمەدی عەللامە بەناووبانگ بووە. ولاتی خۆیانیان بەجێ هێشتووە و لە دێی (دەژن) لە نزیك (پاڵنگان) نیشتەجێ بوون. ئەم ذاتە پاش ئیجازە وەرگرتن لە سنە نیشتەجێ بووە، خەریکی تەدریس بووە. شیعریشی هەیە، چەند پارچەیەکیم لە کەشکۆڵەکەی مەحموود پاشای جافدا بەرچاو کەوتووە، وا لێرەدا ئەیاننووسمەوە:

١

نازك سارا و دەشت، شیرین کۆساری
صەفای بەهەشتی تێدا ئەواری

گوڵ شێوەی ڕوخسار ئازیز دەنوێنێ
بوڵبوڵ وەڕوویدا وەك من دەخوێنێ

لالە کەم کەم چاو بڵاو دەکاتۆ
دەوێژی مەستە و شەراب دەخواتۆ

وەشنۆی نەسیم چنوور ئەلەرزێ
دیماودیم دەکا هەر تەڵ وە تەرزێ

شەتاو وەك فرمێسك چاوم ئەدا جۆش
گوڵاو هەروەك خوون دڵ هاتۆ خوروٚش

ئاخ بۆ دڵ خۆشێ قەراری نەوێ
غوصەی بێ مەیلیی نازداری نەوێ

دەس یەك بگرن هەروەك لەگەڵ یار
سەیر بەهار کەن دیارە و دیار

نەك چون من هەر یەند خەم لێم بووگە کۆ
گوڵ فێشتەر زامم ماوەڕۆ ئەوسۆ =

= سا، نەی چی، دەی، نەی ! دەرۆیش، دەفێ!
قەزای پەنجەتان لە گیانم کەفێ!
تۆ وە صەدای دەف، ئەو وە نالەی نەی
جەرگم لەت لەت کەن، ڕیشەی دڵ کەن پەی
بەڵ وەها کەمێ زامم ساکن بۆ
ساتێکیچ دنیا وە کام من بۆ
نەموت بێشەی عیشق خاری شێرگیرە
چلەی چەنگەڵی قولاپەی تیرە
چنگی لە ناودڵ هەر کەس مەحکەم کرد
دەسی هەڵنەگرت ڕیشەی دەر هاورد

٢

مەنەت بارە وێم!
ئەی موسوڵمانان منەت بارە وێم!
زەردی زام سەخت تیر خارە وێم!
مەجروح بێ هۆش، گوروفتارە وێم!
هیجریی هیجران کێش، هیجران بارە وێم!
جە یاران بڕیای بێ قەرارە وێم!
خەم کێش خەمبار خەم خەڵاتە وێم!
جە زامن بڕیای دوور ولاتە وێم!
سەرتاپا سفتەی کۆی زوخاڵە وێم!
غەریب شاران وێران مااڵە وێم!
تەن پارە پارە، لەت لەت جەرگە وێم!
بێ وادە یاوان وادەی مەرگە وێم!
تا وە ڕۆی مەردەن دڵ ناشادە وێم!
هەی داد هەی بێ داد، ڕەنج وە بادە وێم! =

مەحموودی دشەییيە. ئەم ذاتە ئینسانێکی زۆر پیاو چاك و خوا پەرست و دەست لە دنیا

= حەسرەت یاران نە خاك بەردە وێم!
وێڵ سەرگەردان هەردەی هەردە وێم!
تا (یوم المحشر) گرفتارە وێم!
زەلیل زەبوون بێ غەمخوارە وێم!
جە گۆشەی شاران ئەرامەندە وێم!
جە لای نازداران ددان کەندە وێم!
شاباز بێ پەڕ، بێ پەروازە وێم!
بێ کەس، بێ ڕەفیق، بێ هامرازە وێم!
جە دنیای فانی نا ئومێدە وێم!
مەئیووس مەجرووح، دوور جە زێدە وێم!
حەیف، صەد حەیف پەی فەصڵ وەهاران وێم
پەی سەیر و شکار هەرجاران وێم
پەی گوڵ و گوڵزار سەر مەیدان وێم
پەی نیم نیگای یار گشت ڕەفیقان وێم
واوەیلا پەرێ نوور دیدەی وێم
پەی نوور دیدەی بەرگوزیدەی وێم
پەی فەصڵ هامن هەواران وێم
پەرێ نشینگەی نازداران وێم
پەی زەوق و زینەت مەجلیسان وێم
پەی ئێل و عەشرەت گشت کەسان وێم
پەی فەصڵ پایز ڕەزانان وێم
پەرێ نەمامان خەزانان وێم
پەی شەمع فانۆس چراخان وێم
پەی زەمزەمەی بەزم دیواخان وێم
پەی شەونشینگەی هامسەران وێم
پەرێ ڕەفاقەت دڵبەران وێم =

داشۆردوو بووە. هەر لەبەر ئەم سیفەتانەی بووە شێخ عوسمان سیراجودین کردوویە

= پـــەی سەرحـــەد گـــەڕیـــی ولاتـــان وێم
پـــەی هـــەی ڕووگـــەریـــی ولاتـــان وێم
یـــاران، هـــامسەران قـــەومـــان و خـــوێشان
سەرتـــاپـــا تـــەنم لـــێم بین هـــەراسان

٣

ئـازیـزم بـەستـەن.... ئـازیـزم بـەستـەن...
جـــەوساوە نـــە ڕات زونـــنـــارم بـــەستـــەن
شیشەی نـام و نـەنگ تـەقـوام شکستـەن
ئـەعـزام جـە بـادەی مـەیـل تـۆ مـەستـەن
ئـــــەذانم صەدای سەودای بـــــالاتـــــەن
(قـد قـامت)م ذیـکـر بـالای ئـالاتـەن
تـا وە زوڵـف و ڕووی تـۆ تـەمـاشامـەن
ئـەدای نمای فـەرز صوبـح و عـیشامـەن
سەجـادەم وە هـوون زامت ڕەنگ کـەردەن
سوجدەم وە مـیحـراب ئـەبرۆی تـۆ بـەردەن
ئـــەدای زەکـــاتم نـــیـــثـــار ڕۆحـــەن
وە خـاك پـای تـۆم هـەزار فـوتـووحـەن
حـەجـم، طـەوافـم ئـەر شەوەن ئـەر ڕۆن
هـەوای گـەشت دەورئـاسانـەکـەی تـۆن
تـەپـڵ ڕسوایـیـم وە هـەرجـا ژنـیـا
نـامـەی بـەدنـامـیـم پـەی هـەر کەس ونیا
پـەردەی ئـابـڕووم صەد جـار دڕیـاوە
تـاسم نـە بـازار عـاڵـەم زڕیـاوە
هـوونم چ حـاکـم چ قـاضی چـە شێخ
واجب مـــزانـــان بـــڕێزان وە تـــێخ =

= ئـازیـز سا وه ڕەغـم قـەول خـاص و عـام
جـــه تـــاو تـــانـــەی مـــەردم ئـــەیـــام

شەرط بۆ، کامین شەرط؟ شەرط هـەر جاران
شەرط عـاشقـان جـانـفـیـدای یـاران

تـا زەڕێ جـه تـەن مـانـۆم نـەفـەسێ
گۆش نەدەم وه حەرف واتەی هیچ کەسێ

تـا ڕۆی ڕەستـاخـێز ساعـەتم نـەبـۆ
غـەیـر جـه دیـن تـۆ طـاعـەتم نـەبـۆ

کەی مەیل، کەی مۆیەت، کەی سۆزش دڵ
هـەر ڕۆز زیـاد کـەم تـا سای سەرای گـڵ

حـەرفـێن واتـەنم، عـەهـدێن کـەردەنم
شەرطـەن وەفـای وێم وه گـڵ بـەردەنم

ئـەر عـاڵـەم تـەمـام وەنـەم بـیـیـان جـەم
بـەند بـەند ئـەعـضام جـیـاکـەن جـه هـەم

ڕەگ ڕەگ بمپـێکـان وه قـەنـارەوه
ئـاوێزانم کـەن وه سێدارەوه

جـارِ بـدەن وه نـاو کـووچـەی شارانـدا
وه عـیـبـرەتم کـەن وه بـازاڕانـدا

شەرط بـۆ هـەر ساعـەت مـەیلت زیـاد کـەم
خـاطـر هـەر وەعـەشق بـاڵاکـەت شاد کـەم

تـەرك وەفـا و مـەیـل جین و بـەشەر کـەم
وه مـەیـل تـۆوه ڕوو ئـەو مـەحشەر کـەم

سا ئـازیـز، قـوربـان، دیـده و حـەیـاتم
بـتـم، بـادەکـەم، لاتم، مـەنـاتم

ڕۆحـەکـەم، حـوورم، بـاغـم، بـەهـەشتـم
ئـارەزووی دنـیـا و قـیـامـەت گشتـم =

بە مامۆستای گەلێ لە کوردەکانی(١٠).

= قوربان تۆیچ بە عەشق ئەوڵ جارینت
بەشق سۆز عەشق گەرم پاریەنت
بزان گیانفیدام، ئیمتحان تا کەی!
وێنەی من عاشق سەرگەردان تا کەی!
عاشق جە ڕای دۆس مەیلش جانی بۆ
حەیفەن دۆس مەیلش وە زوبانی بۆ
عەرض حاڵ وێم وەلات ئاوەردەن
دەرد جە حەکیمان کێ پەنهان کەردەن
وەرنە جەفای تۆو واتەی بەدکاران
زوو پێم مناسان ماوای مەزاران
نە زووخ زامەت ڕەنگ گرتەن کەفەن
تۆێج جوانەنی صەد ئارەزووت هەن
سەر حەڵقە نشین بەزم مەیخانەم
تەرسا پەرسم، کلیسا یانەم

ئەمەش پارچە شیعرێکیەتی بە فارسی:

کشت مرا تغافلت دی چو شدی دچار من
یافتەای کە عاشقم، وای بە روزگار من
دید قرار زلف تاب از دل بی قرار من
حلقه بحلقه، مو به مو، زد گرهی به کار من
من که به اختیار خود دل به تو دادهام ولی
دل بربود جبر تو از کف اختیار من
کیست که فرق میکند جبر ز اختیار، کو
جبر شده است در ازل علت اختیار من

(١٠) ئەم مەلا مەحموودە کورێکی بووە ناوی مەلا عەبدوڵڵابووە مەلایەکی زۆر خاوەن بەهرە بووە، لای حاجی مەلا عومەر ئەفەندیی باوکی مەلا ئەبوبەکر ئەفەندیی مەشهوور بە مەلا ئەفەندی لە هەولێر ئیجازەی وەر گرتووە. لە مەنطیق و ئوصوولی فیقهـ و =

= ئوصوولی دین و ڕیاضیات و فەلەکیاتدا زۆر بەرز بووە. پاش تەواوکردنی خوێندن لە مزگەوتی دارولئیحسانی سنە دامەزراوە و کراویشە بە موفتی. ئەم ذاتە لە ١٣٤١ی هیجرەتدا لە سنە کۆچی دواییی کردووە.

ئەم ذاتە شیعری جوانیشی بە کوردی و بە فارسی هەیە، وا بۆ نموونە چەند شیعرێکی لە باسی قەزاوقەدەردا ئەنووسمەوە لە کتێبێکی جوانی بچکۆلەیم وەرگرتووە لە باسی عەقیدەی ئیسلامیدا داینناوە:

جەودما باوەڕ بە قەزا و قەدەر
یانێ جە عەرصەی ئیمکان سەراسەر

هەرچی مەوجوود بۆ ئەزەڵ تا ئەبەد
جە خێر و جە شەڕ، جە نێك و جە بەد

خوا جە کردەوەی ئیختیاری بۆ
خوا هەر وە قودرەت ذات باری بۆ

گرد جە ڕۆی ئەزەل حەق مەعلووم کەردەن
یەکسەر وە ڕشتەی تەحریر ئاوەردەن

وەر جە کائینات قەڵەم بی مەئموور
جە (لوح المحفوظ) کەردەنش مەسطوور

بێ قەزا و قەدەر، بێ تەقدیر حەق
مومکین نێن نەسیم بجمنۆ وەرەق

نەواچی وەختێ گرد وە تەقدیر بۆ
مشیۆ ئیختیار بەستەی زنجیر بۆ

تەکلیف وە عەبدی فائیدەش نییەن
هەر چێوە کەرۆ موقەدەر بییەن

چونکە جوابت پێسە مداوە
زەمانە نییەن وە لای خوداوە

ئەزەڵ تا ئەبەد مەعلووم بییەن لێش
کائینات یەك سەر هەر کام نە جای وێش =

نەسیم و شێخ وەسیمی کوڕانی[11] شێخ موحەمەد سەعیدی تەختەیی مودەڕیسی

= جـەمـیـعش زانـان، جـەلاش ویـەردەن
جـە دمـای زانـا تـەقـدیـرش کـەردەن
عـیـلـمش مـوحـیـطـەن یـووەن ڕووادادی
نـە جـەبـرەن پـەی وێش نـە پـەی عـیـبـادی
مـزانـۆ هـەرکـەس فـکـرش مـەجـمـووعـەن
عـلـیـم تـابـیـعـەن، عـەمـەل مـەتـبـووعـەن
زەمـان مـەتـبـووع ئـەر صەد لاحـیـق بـۆ
واجـبـەن (بـالـذات) هـەر ئـەو سابـیـق بـۆ
ئـیـنـە کـافـیـیـەن پـەی ئـەهـلـو فـامـی
شەرحت گـەرەکـەن عـیـلـمـو کـەلامـی

(۱۱) ئەم ذاتانە لە مەلا گەورەکانی کوردستان بوون و لە مزگەوتی دارولئیحسانی سنە پێ گەیشتوون. شێخ عەبدولقادر سێ شەرحی لە سەر کتێبی (تهذیب الکلام) نووسیوە کە بە (شەرحی قـەدیم و جـەدید و ئـەجـەد) مـەشهوورن. تـا ئـەم دواییـیـە لـە خوێندنگاکـانـی کـوردسـتـانـا هـەر سێ شەرحـەکـە ئـەخـوێنـران. هـەروا ڕیسالـەیـەکـی لـە عـەقـایـددا هـەیـە مامۆستام شێخ عومەری ئیبنو لقەرەداغی شەرحی لەسەر کردووە. حاشیەیەکیشی لەسەر حاشیەی لاری لەسەر قاضی میر هەیە لە عیلمی حیکمەتا. شێخ وەسیمیش حاشیەی بەسەر شەرحی تەهذیبەکەی شێخ عەبدولقادرەوە هەیە. ئەم بنەماڵەیە خزمەتێکی زۆری عولوومی ئیسلامییان کردووە.

لە ساڵی ۱۲۷۱ی هیجرەتدا لە سەردەمی حوکمڕانیی والی غولام شاخانی کوڕی خوسرەو خـانـی نـاکـامـدا بـە هـۆی ئـاژاوەگێڕیـی حـوکـوومـەتـی قـاجـاری و دەست تێوەردانـیـەوە لـە کـاروبـاری ئـاینیی موسوڵمانـاندا، هـەرایەك لە سنە ئەقەومێ گەلێ کەسی تیا ئەکوژرێ. ژیـانـی گـەلـی کـەسیشی تـیـا ئـەکـەوێتـە مـەتـرسـیـیـەوە. بـەبـۆنـەی ئـەو ڕووداوەوە شێخ عـەبـدولـقـادری مـوهـاجـیـر و شێخ نـەسیـمـی بـرای سنە بـە جـێ ئـەهـێڵـن و ڕوو ئـەکـەنـە هـەورامـانی تەخت و پاش چەند ڕۆژێ لەوێیشەوە ئەڕۆن بۆ سولەیمانی. شێخ عەبدولقادر لە سولەیمانی لە مزگەوتی مەشهوور بە مزگەوتی (عەلی نیظامی) دائەمەزرێ و شێخ =

مەدرەسەی دارولئیحسانی سنەن کە کوڕی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ مەحموودی

= نەسیمی برایشی لە خورماڵ(*) دائەمەزرێ و تا مردن خەریکی تەدریس و خزمەتکردنی زانست و ئاین ئەبن. شێخ عەبدولقادر لە بەری ڕۆژاوای گردی سەیوان لە سولەیمانی و شێخ نەسیم لە خورماڵ بە خاك سپێرراون. شێخ عەبدولقادر لە ساڵی ١٢١٥دا لە دایك بووە و لە ساڵی ١٣٠٥دا کۆچی دواییی کردووە.

مەشهوورە کە شێخ عەبدولقادر و شێخ نەسیم ئەگەنە هەورامان، پاش چەند ڕۆژێك حەسانەوە شێخ عەبدولقادر بە دابی جاران دیوانی خواجە حافظی شیرازی ئەگرێتەوە بزانی چی دێتە ڕێی و چی بکا باشە؟ ئەم بەیتەی ئەکەوێتە بەر چاو: =

(*) وا مەشهوورە مزگەوتی خورماڵ لە سەردەمی هاورێیانی پێغەمبەر (د)دا دروست کراوە کە هاتوون کوردستانیان گرتووە. لە سەردەمی سوڵتان سەلیمی عوسمانییشدا تازە کراوەتەوە. هەروا لە سەردەمی سڵێمان پاشای بابانداا مووسابەگی قایممقامی لەوێ، جارێکی تر تازەی کردووەتەوە و ئەم چەند بەیتەشی لەسەر بەردە مەرمەرێك هەڵکەندووە و لە دیواری مزگەوتەکەی قایم کردووە:

والی ملك جود و کهف عباد
آن (سلیمان) تخت عزت و داد

ید بیضا نمود (موسا) را
حکم گلعنبرش بلطف بداد

در بناهای خیر شد ساعی
بهر اجر و ثواب روز معاد

مسجد کهنه سال شاه (سلیم)
دید گشته است جای قذر و رماد

از کرم چند بدره در تعمیر
صرف کرد و بیافت اجر مراد

این اشارت ز غیب شد تاریخ
(بوده مسجد بذکر حق آباد)

ئەم نیوە بەیتە دواییی بە حیسابی حوروفی ئەبجەد ئەکاتە ١١٦٢ کە ساڵی تازەکردنەوەی مزگەوتەکەیە بە ساڵی هیجری.

کوڕی شێخ ئەحمەدی عەللامەی کوڕی شێخ موصطەفای کوڕی شێخ شەمسودینی کوڕی شێخ عەبدولغەففاری کوڕی مەلا گوشایشی کوڕی شێخ موحەممەد مەردۆخییە، کە بە گوێرەی شەجەرەی نەسەبیان کە پیاوانی بەناووبانگی ئەو سەردەمە مۆریان کردووە ئەچنەوە سەر ئیمام حەسەنی کوڕی حەزرەتی عەلی.

کاتێ کە مەولەوی لە مزگەوتی دارولئیحسانی سنە فەقێ بووە لە سەفەری دووەمیا بۆ سنە بۆ خوێندن، بووە بە هاوڕێ و دۆستی ئەم برایانە و دۆستایەتییان تا دوایی هەر بەردەوام بووە.

مەولەوی بەبۆنەی کوێربوونیەوە کە ئیتر توانای خوێندنەوەی کتێبی نەماوە و کاری کردووەتە سەر دەرزوتنەوەی بە فەقێکانی، پارچە شیعرێکی بە سۆزی بۆ شێخ موحەمەد جەسیم نووسیوە، زۆر بەقەدرەوە ئیشارەتی بۆ پایەی شێخ عەبدولقادر و شێخ جەسیم و شێخ نەسیم تیا کردووە، لێرەدا ئەم چەند بەیتەی لێ ئەنووسینەوە:

تـەدریس و تـەقـدیس، تـەمـجـید، بـێ دەنـگـەن
حـەسارەی تـەقـریـر تـەوحـید بـێ رەنـگـەن

= ئەو سەردەمەی سولەیمانی ڕاپۆرت ئەدا بە ئەستەموڵ و نوسخەیەکیش لە شەرحی (تـهـذیب الـکـلام)ی شێخ عـبـدولـقـادر لـەگـەڵ ڕاپـۆرتـەکـەی ئـەنـێرێ بـۆ لای سوڵـتـان عەبدولمەجید خان و باسی پایە و شوێنی شێخ عەبدولقادری بۆ ئەنووسێ. ئەمە لە ساڵی ١٢٧٢ی هیجرەتدا بووە. سوڵتانیش لە وەڵامی ئەمەدا نامەیەك بۆ شێخ عەبدبولقادر ئەنووسێ، ئەمەی تیا ئەنووسێ: «بعد السلام علیکم، قد ظهر فضلکم من أثرکم، ونحن تفاءلنا بیوم قدومکم المصادف لیوم دخول عساکرنا المنصورة بلدة (سواستبول). فها قد خصصنا لکم شهریة تکفي معیشتکم. فان لم تکف فاکتبوا لنا بعد فراغنا من غوائل الحرب، ولاتنسونا من الدعاء. والسلام علیکم».

پاش وەفاتی شێخ عەبدولقادر شێخ عەبدولکەریمی کوڕی لەجێی دانیشتووە و تەدریسی کردووە. ئەم ذاتە پاشان مزگەوتێکی کردووەتەوە و گواستوویەتەوە ئەوی. ئەم مزگەوتە ئێستا بە ناوی شێخ لەطیفی کوڕیەوە ئەناسرێ.

بیستوومە شێخ نەسیم زۆر ناسك و قسەخۆش بووە، بەڵام ئەگەر سوختەیەك [سوختە فەقێی پلەی سەرەتاییی خوێندنە] کارێکی بێ عەقڵانەی بکردایە زۆر لێی تووڕە ئەبوو. کە لێیان ئەپرسی بۆ وا لەو سوختەیە تووڕە ئەبی، ئەیوت: سوختەی بێ عەقڵ ئەبێ بە موستەعیدی بێ عەقڵ و موستەعیدی بێ عەقڵیش ئەبێ بە مەلای بێ عەقڵ و دنیا وێران ئەکا. کەواتە هەر لە ئێستەوە چاری بێ عەقڵییەکەی بکرێ چاکترە.

پـارچـەی تـەئـلـیـفـات شێخ مـوهـاجـیـر
گـرانـەن، نـیـیـەن مشتـەری و تـاجـیـر

(کشف الـغـطـا)ی صەدر (مـوحـەمـەد جـەسیم)
غـونـچـەی نـەشکفتـەن بـێ شنۆی(نـەسیم)[١٢]

بـێ نـازەن کـیـتـاب (عـەطـا)ی (دەولـەتـەیـن)
یـەنـد ڕێزان قـەتـرەی خـوم جـە عـەیـن عـەیـن

تـەفـاوت نـیـیـەن تـێشدا جـە مـابـەیـن
شوبـهـەی شێن و سین مـیـثـل عـەیـن و غـەیـن

بـاڵ نمەدۆ تـەیـر تـەحـریـر وەهـەمـدا
گـا وە ڕووی ڕۆمـدا، گـا وە عـەجـەمـدا

یەکێکی تر لە دوستانی مەولەوی حاجی مەلا ئەحمەدی نۆتشەییە کە پێشان باسێکی تایبەتیمان بۆ تەرخان کرد. مەولەوی هەرچەند بەتەمەن چەند ساڵ لە حاجی مەلا ئەحمەد گەورەتر بووە، هەروەکو عەللامەی سەردەم و مورشیدی خۆی تەماشای کردووە. مەشهوورە مەولەوی لە مەدرەسەی شێخ عەبدوڵڵای خەرپانیدا لە هەڵەبجە کە ئێستە مزگەوتی جامیعەی پێ ئەڵێن دەرزی خوێندووە. بۆ دەرخستنی پایەی بڵندی حاجی مەلا ئەحمەدی نۆتشەیی، ئەوە بەسە ئەم چەند بەیتەی مەولەوی بنووسینەوە کە بەشێکن لە (جفنە)ی یەکەمی (مشرعە)ی یەکەمی کتێبی(الفضیلە)کەی:

و مـن عـلا صفـتـه و رسمـه
انـه کـان دائـمـاً کـأسمـه

جـوهـره مـجـمـوعـاً أو مشوشاً
بـحـمـده و مـدحـه مـنـقشاً

فـلـم یـقـع في عین عـقـده قـذی
بـذاك احـمـد، و مـادح بـذا

(١٢) لەوانەیە لە کاتی نووسینی ئەم پارچە شیعرەی مەولەویدا (شێخ وەسیم) لە دنیادا نەبووبێ، بۆیە ئیشارەتی بۆ ناوی ئەو نەکردووە.

أروى هــواء جــريــه مــن غــطش
أروى الــورى بــوريــه مــن عــطش

مــن مــن شذاه كــل عــطــر يــنــتشى
حــضرة مــولاى المصفــى الــنــودشي

یەکێکی تر لە دۆستانی مەولەوی شێخ عەزیزی جانەوەرەییە[١٣]. ئەم ذاتە، کوڕی شێخ مــوحــەمــەدی کوڕی شێخ مــەحــمــوودی کــوڕی شێخ ضیــائــودیــنــی کــوڕی شێخ حەیدەری برای شێخ حەسەنی مەولاناوایە[١٤] واتە لە بنەماڵەی شێخانی (بست) و (مەولاناوا)یە.

شێخ عــەزیــز ذاتــێکــی شاعــیر و خۆشنووس و[١٥] هــەڵکــەوتــوو بــووە. لــە سەردەمی فەقێیەتیدا لە سنە ناسیاویی لەگەڵ مەولەوی پەیداکردووە و بووە بە دۆستی. مەولەوی گــەلێ پــارچــە شیعری بۆ شێخ عــەزیــز نــووسیــوە کــە ئێمــە چــەند پــارچــەیــەکیــانمــان لــە دیوانەکەیدا بڵاوکردووەتەوە[١٦]. یەکێکی تر لە دۆستانی مەولەوی ئەحمەد بەگی

(١٣) جانەوەرە دێیەکە لە ناوچەی (کەڵاتەرزان) لە نێوان مەریوان و سنەدا.

(١٤) ئەم ذاتە لە خانەدانێکی عیلم و فەزڵە لە شێخانی (بست) و (مەولاناوا) کە پیاوی گەورەی زۆریــان تیــا هــەڵکــەوتــووە. لــە مــەنسووبــەکــانی شێخــانــی(کــاکۆزەکــەریــا)یە و لە ١١٣٦ی هیجرەتدا کۆچی دواییی کردووە و ڕستەی (شێخ حسن حق)یان کردووە بە مــادە تــەئریــخی وەفــاتی. مــەولاناوا دێیەکە لە ناوچەی (خوڕ خوڕە)ی سەر بە شاری (سەقز).

(١٥) لــەبــارەی خــۆشنــووســیــی شێخ عــەزیــزەوە مــەشهــوورە مــەولــەوی وتــوویــەتــی: شیــعری مــن شایــانــی ئــەوەیــە شێخ عــەزیــز بــە خــەتــەخــۆشەکــەی بــینــووسێتــەوە و نــاوی دەنگــخــۆشێکــی (تووداری) یشی هێناوە کە ئێمە لە یادمــان نەماوە، وتوویە ئەویش بە گۆرانی بیڵێ.

(١٦) شێخ عەزیز برایەکیشی بووە ناوی شێخ عەبدولڕەحمان بووە. ئەم شێخ عەبدولڕەحمانە سەرگوزشتەیەکی هــەیــە وا لێرەدا ئەینووسینەوە:

لە سەردەمی شێخ عەزیزدا جاف گەرمیان و کوێستانیان کردووە و هــاوینــان بۆ هــاوینــە خۆری گەیشتوونەتە نزیکی جانەوەرە. لەم جافانە عەشرەتی کەرەم وەیسی لەگەڵ مــاڵی شێخ عــەزیــز بــوون بــە ئــاشنــا و هــاتوچۆی یــەکیــان کردووە. ئــەم (کــەرەم وەیسی) یــانــە ژنێکیان تیا بووە (ئامان) ناو، شێخ عەبدولڕەحمانی برای شێخ عەزیز دڵی لێی چووە. کە قسە کە بڵاو ئەبێتەوە و بەرگوێی کەرەم وەیسییەکان ئەکەوێتەوە، لەبەر پایە و ڕێوشوێنی مــاڵی شێخ عــەزیز بە ئــاشکرا هیچ نــاڵێن، بــەڵام ئــەیــانــەوێ بــە فێڵ شێخ عــەبدولڕەحمــان =

= لەناو بەرن. ئەسپێکی شێتی سەر کێشی بۆ زین لێ ئەکەن و بۆی ئەهێنن کە پێشتر کەس نەیتوانیوە سواری ببێ، بەڵکو ئەمە خوایە کە سواری بوو، هەڵی گرێ و فڕێی داتە خوار و ملی بشکێ. کە شێخ عەبدولڕەحمان سواری ئەسپەکە ئەبێ، ئەسپ ئەداتە غار و بەرەو ژوور و بەرەو خوار کردن و نیو سەعات پتر بە شوێنی خۆش و ناخۆشا غار ئەکا، بەڵام نایخاتە خوار، ئاخری ماندوو ئەبێ و لەخۆیەوە ڕائەوەستێ و شێخ عەبدولڕەحمانیش دائەبەزێ. کەرەم وەیسیەکان ئەمە بە کەرامەت دائەنێن بۆ شێخ عەبدولڕەحمان و دەسبەرداری ئەبن. ژنەکەیش پاش ماوەیەك ئەمرێ و مەسەلەکە بەوجۆرە ئەبڕێتەوە.

ئەم شێخ عەبدولڕەحمانە دیوانێکی شیعری هەیە دەستی ئێمە نەکەوتووە، لای شێخەکانی خزمیەتی، بەڵام چەند پارچەیەکیمان بە هۆی شێخ عەبدولڕەحمان ناوێکی خزمیەوە دەسگیر بووە، وا لێرەدا بڵاویان ئەکەینەوە:

ئازیز ئەر پەرسی چۆنەن ئێڵاخان
داخان داخانەن، زاخان نەداخان

ئەو هەرد، ئەو هەڵەت ئەوسا پێوە بیت
ئەو شەوق ئەو زینەت ئەوسا کە تو دیت

ئیسە جە دووریت پۆشان سیاتەم
هاژەی قەڵەوزان بێ دەنگەن ماتەم

ئەو ئەرخەوانان نە گوێ شەتاوان
ئەو تەرقە سەوڵان نە پای گۆل ئاوان

دڵتەنگەن نە داخ دووریی دیدەی تۆ
وەرس مەنزڵگای دەرەی (تەنگە کۆ)

(تاویل بەگ) نە داخ بۆتەی فیراقت
تەوەن تاونەن نە ئیشتیاقت

پشت (بەردەڕەش)، پاڵ (هەرەس گا)
(قەجە) و (گڵ جەڕە) و هەردەی (کەلەبا)

(کەس نەزان) هەر یەند ئەسرینان ڕێزان
تاف قەڵەوزەی (هەڕجاران) بێزان =

= (کـەلـەبـا) وە بـای هـەنـاسان سەرد
کـەللـەش چون کـەللـەی من بـییـەن وە گـەرد

(مێ ڕەش) ڕەشپۆشەن، (ساتیار) ئازیەتبار
(قـەجـە) زاریشەن، (بـەردەڕەش) زگـار

(سەرڕەوان) نـە چـەم ڕەوان کـەردەن سەیـل
(کـاوان) گـۆلاوان (هـەردە) کـەردەن کـەیـل

(سوڵتـان ئـەغزەتوو)، (مێ ڕەش) و (ساتیـار)
مـنـاڵـۆن وە سۆز بـڕگـەی مـۆسیـقـار

پـای (تـۆراخ تـەپـە) چـەنـی (مـێشەڵ واز)
هـەریـەك وە نـەوعـێ لـێش مـەیـۆ ئـاواز

(تـرشکـەدار) خـەمین، (بـارگـە) زاریشەن
ئـەویش وێنـەی مـن دەرد کـاریشەن

(تووەڕەشکە) مەلوول، (تووەسووران) سوورەن
پـەی تـۆ (تـۆراخ تـەپ) مـات و مـەهـجـوورەن

(دەشت مـیـل) زەلـیـل، (چـنـار) خـەفـەتـبـار
(ئـەشکـەوت) شیـنشەن جـە هـیـجـران یـار(*)

کـراسەکـەی خـەم ئـەکـەن وە بـەردا
بـەرگ ئـازیـەت بـار ئـەدەن وە سەردا

یـە(ڕەحـمـان) واتـەن دەروون پـڕ جـە دەرد
گـرد نـە هـیـجـرانـان (ئـامـان) گـەردەن زەرد

لە مالاّوایی لێکردنی برادەرێکیشا وتوویە:

دیـدەم، دیسان چـەرخ چـەواشەی بـەدخـوو
سازان فـێڵ پـەی وەصڵ بـەیـن مـن و تـوو

ئـاخـۆم نـصیب عـەزەم کـام ولاّتشەن
هـەم زام خـەدەنگ کـێ خـەلاّتشەن =

(*) وشەکانی ناو دوو کەوانەکان ناوی شوێنن.

= ئـەم جـار وەتـاقـیـق دووریـی تـۆ سەردان
دووریت وێنـەی قـەیس کـەردەن سەرگـەردان

سەبـزیـی چـەمـەنـان تـەبـدیـل بـی وە زەرد
لـە بـەرزان ڕەزان ڕێزان هـەردە و هـەرد

بـێ داخ وە پـەرداخ کـۆچ کـەرد نـە لـەیـلاخ
پـڕداخ بـی دەمـاخ شی وە کـۆی ئـاخ ئـاخ

ڕەم ڕەم ئـاهـووان، کـەڵ گـەل گـەلـەخـان
مـەیـل کـەردەن ئـەو زێد خـاك گـەرمـیـان

نـۆمـالان وێنـەی غـەزالان بـەڕ
گـەرمـەسێر خـێر هـەم ئـاوەرد وە فـەڕ

دیـدە مـەستـەکـەی جـەیـران ئـاساکـە
سەردەلـیـلـەکـەی حـەرەم جـیـاکـە

هـێمـای چـون ئـێلاخ هـا نـە پـەرداخـدا
بـۆی پـایـز نـەدان بـۆش وە دەمـاخـدا

شەمـالّ شۆ(*) گـێسوو ئـاسا
نم زەرد ئـەشك، هـەرس سەیـل ئـاسا

نم بـدەر وە ڕووی تـاش زاخـەدا
زەردیـی وەڵگ نـە ڕەنگ دار بـاخـەدا

مـەپـەرسۆ جـە ڕووی گـەرمـیـی مـەیـلـەوە
چـوونـەن قـەیسەکـەی وە دوجـەیـلـەوە

واچـە سەراپـاش سۆزان نـەفـتـەن
هـەردە و هـەردشەن، ساتـێ نـەسرەفـتـەن

یـەنـد خـەیـاڵ تـۆش هـا نـە دەروونـدا
کـەفـتـەن وە ڕووی ئـێش دەرد مـەجـنـووندا =

(*) لە ئەسڵەکەدا شوێنەکەی بە بۆشی هێڵرا بووە.

= جـه زایـفـیـی وێش هـەردەم مـدا پـێچ
شنـۆی بـای هـیـجـران وەنـەش مـدا گـێچ
گـــێچ مـــداو مـــوات وە دەم دەردەوە
وە سۆز تـەئـثـیـر ئـەم چـەنـد فـەردەوە
فـیـدات بـام ئـازیـز، شۆخ شیـریـن ڕەنگ
چەم سیای بووم زەرد، شۆخ شەیدای شەنگ
ڕەم ڕەم ئـاهـوان چـەمـەڕای ڕاتـەن
ئـیـنـتـیـظـار وە دیـن گـەردەکـەی پـاتـەن
تـا بـەیـان وە دیـن دیـدەت ئـاهـووان
ئـامـاوە جـە سۆنگ تـۆ وە گـەرمـیـان

ئەم پارچەیەشی بە بۆنەی کۆچی دواییی ئامانەوە داناوە:

فـەڵـەك پـەی شوومـیـی تـاڵـەی سیـای مـن
جـۆش دا بـە کـووڕەی دەردان دیـوای مـن
پـەی بـەخت و تـاڵـەی وە بـەد سوروشتـەم
سەنگ دا نە ڕووی جام بەخت بەرگەشتەم
کـۆس کـۆس نـۆم جـە نـۆ ژنـیـاوە
بـاروووت نـە ڕووی زام تـازەم شنـیـاوە
یـەخـەی مـەیـنـەتم داوە وە سەردا
بـەرگ ئـازیـەتـیـم هـەم کـەرد وە بـەردا
هـەڕەس هـەڕ گـاو لـێو شەتـاوان
دیسان هـەم جـەم بـی نـە ڕووی کـلّاوان
تـاو گـەرمـیـی مـەیـل نـیـهـانـیـی یـاران
سەرد بـی چـون سەردیـی بـەفـر نـزاران
خـوصووص قـیـبـلـەکـەی ڕشتـە دوودیـدەم
ئـەرواحـەکـەی تـەن مـەیـنـەت کـەشیـدەم
دەوای ئـێش دەرد دڵـەی ڕەنجوورم
مـەڵـهـەم نـە ڕووی زام سفـتـەی نـا سوورم =

کۆماسییه[۱۷] که مەولەوی جارجار بە (خالۆی کۆماسی) وجارجاریش بە (خالۆ)ی ناو ئەبا.

ئەحمەد بەگی کۆماسی دیوانێکی شیعری هەیە بە لەهجەی گۆران، لەچاپ نەدراوە بەڵام لەناو عەشرەتەکەیا دەسگیر ئەبێ. ئەحمەد بەگ و مەولەوی گەلێ جار بە شیعرنامەیان بۆ یەك نووسیوە وەك لە دیوانی مەولەوییەوە بە ئاشکرا دەرئەکەوێ و ئەمەیش نموونەیەکی. ئەحمەد بەگ بۆ مەولەویی نووسیوە:

= تاقەتدەر وە جیسم خەستەی خەم کێشم
تەفریح خاطر وە خەمان رێشم
دڵسۆز نازکێش، جای نیازەکەم
باعیث شادی و زەوق سازەکەم
ناگا بی وە تیر قەزای بەختەوە
وە بەدیی دیدەی سزای سەختەوە
پێکیا وە پەیکان نادیارەوە
پێچا وە کاڵای ئازیەت بارەوە

ئەمەش بە شێکە لە پارچە شیعرێکی. هەروا بە ناتەواوی دەسگیرم بووە. دیارە بەهارێك وتوویە، لە چاوەڕوانیی گەیشتنی کۆچ و باری مااڵی یارا لە گەرمیانەوە:

ئامە ئامانەن، ڕای هاتت ماتەن
خەیمەی گوڵاڵان چەمەڕای ڕاتەن
بەر لە گشت گوڵێ (نەورۆزە)ی پەل دێز
یەخە و دامنە سیا، دیدە سوورمەڕێز
لەگەڵ (گەزیزە) هەر ڕۆڕۆیانە
لە تۆی پەردەوە تەمای تۆیانە
نەورۆزە و گوڵان باقی خەمبارەن
هەموو بە تەمای دیدار یارەن

(۱۷) کۆماسی ناوچەیەکی سەر بە مەریوانە لە نێوان مەریوان و کەڵاتەرزاندا، زمانی خەڵکەکەی شێوەیەکی تایبەتیی هەیە. عەشرەتی (کۆماسی)ش عەشرەتێکی دلێر و لێهاتوون.

ئـــەر بـــۆپـــڕووزێ وە مـــەلالـــەوە
یـــاوان وە لای تـــۆ جـــە شەمـــاڵـــەوە

ئـانـە بـۆپـڕووز سفـتـەی جـەرگـمـەن
مـالـوومـەن، مـەعـدووم، وادەی مـەرگـمـەن

(مەولەوی)یش لەوەڵاما بۆی نووسیوە:

ئـارەزووی ئـامـای مـەرگ وێت کـەردەن
گـــۆیـــا خـــەلاصیت وە دڵ ئـــاوەردەن

ئـەی پـەی تـۆ نـەبـۆ دۆسەکـەی گـیـانـی
چـەنـد بـۆپـڕووز بـۆ تـۆ هـەر بمانـی

مەولەوی گەلێ جاریش شیعری ئەحمەد بەگی تەضمینی شیعری خۆی کردووە، واتە خستوویەتیە ناو شیعری خۆیەوە، وەك ئەوە کە ئەڵێ:

بـــوڵـــەنـــد کـــەر مـــەقـــام دڵسۆز ڕاسی
تـەنـزیـلـەش فـەرد گـەل خـاڵـۆی کـۆمـاسی

«ڕۆی وەصڵت هـەر بیم ئەی ڕووە پڕم بی
جـەوبـۆ نـۆ دائـیـم ڕۆڕۆ خـدێم بـی»

یەکێکی تر لە دۆستانی مەولەوی مەلا نیظام ناوێکە کە ئەم سێ بەیتەی بۆ مەولەوی نووسیوە:

دڵـەی دێوانـەم هـیـمـمـەتش واستـەن
ئـامـان هـا ئـامـان، تـەن وە جـا ئـاستـەن

چـون کـەفـتـەکـاران دڵ ئـەو شۆن تـۆن
بەند وە تای ڕشتەی وەی وە هوون تۆن

تـەن چـون سیـاسەنگ نـە هـەوارانـەن
پـاشکستـەی دەرد دمـای یـارانـەن

مەولەوییش بە پارچە شیعرێکی نۆ بەیتی وەڵامی داوەتەوە ئەمە سەرەتاکەیەتی:

هـەی نـیـظـام، نـە زام نـامـەت تـۆ لابـەرد
ئـای ئـای سزاش دا و قـیـامـەتش کـەرد

یەکێکی تر لە دۆستانی مەولەوی شێخ یوسفی نۆسمەییە[١٨] کە لە شیعرا ئەمیش، وەك ئەحمەد بەگی کۆماسی، بە (خاڵۆ) ناو ئەبا. وادیارە ئەم شێخ یوسفە زۆر دەست ڕاست بووە، چونکە مەولەوی لە پارچە شیعرێکیا بەم جۆرە باسی ڕاوکردنی ئەکا:

مـن خـۆ دوور جـە تـۆ چـون مـەردە مـەردە
هـەر هـام نـە خـەیـاڵ سـاڵ وێـەردە

ئـەساسەی نـەچـیـر مـاوەردم پـەرێت
وێت تەیار مەکرد، چون کێ؟ هەر چون وێت

مـەوێـنـای ڕەزن مـادەنـیـی کـانـی
مـانـی وە صەنـعـەت سەلـیـقـەی (مـانـی)

صوب نـە جـاسووسگـەی مـلان سەربـەرزان
چـون سۆمـای خـورشید شۆڵـە کـەرد هـەرزان

مشانـای وە پـێڵ لـوولـەی دوور مـەنـزڵ
مـووسەویـی سەرتـەڵ کـارخـانـەی مـووسڵ

لە دیوانەکەی مەولەویدا چەند پارچە شیعر هەیە کە بۆ ئەم شێخ یۆسفەی نووسیون. یەکێکی تر لە دۆستانی مەولەوی مەلا عەبدولڕەحیمی نجاریە[١٩]. مەولەوی پارچە شیعرێکی بۆ ئەم مەلا عەبدولڕەحیمە نووسیوە سەرەتاکەی بەم بەیتە دەست پێ ئەکا:

تـەختـەی مۆبـەت تـاش نـەجـار دڵ تـەنگ
گـیـر گـێـج دام کـڵاڤـەی شەوڕەنگ

دوستێکی تری مەولەوی شێخ عەبدوڵڵای داخییە کە شاعیرێکی بەرز بووە و هەرچەند بە باشی بۆم ساغ نەبووەتەوە کێیە، بە هەندێ نیشانەدا وادیارە شێخ عەبدوڵڵای مرادوەیسی خاڵۆزای مەولەوی بێ. بە نیشانەی ئەوەشا کە مەولەوی گەلێ پارچە

(١٨) نۆسمە دێیەکە لە ناوچەی پاوە لە کوردستانی ئێران.
(١٩) نجار دێیەکە لەوبەری سیروان لە نزیکی پاوەوە

شیعری خۆیی بۆ ئەم نووسیوە، ئەبێ ئەمیش شیعری زۆری بۆ ئەو نووسیبێ(٢٠).

(٢٠) لە کەشکۆڵەکەی خوالێخۆشبوو مەحموود پاشای جافدا؛ چوار پارچە شیعری ئەم ذاتە هەیە، وا لێرەدا سیانیان بڵاو ئەکەینەوە. ئەوی تریان لە دیوانی مەولەویدا بڵاو کراوەتەوە.

١

دڵـــە بـــــا وەس بۆ
هوشیار بەر، وادەی مەستیت با وەس بۆ
زەمامت با وەس وە دەس هەوەس بۆ
وەس فامت نە فکر کردەی عەبەس بۆ
بـا وەس خـەیـاڵت خـەیـاڵ خـاڵ بـۆ
وەس وە تەمای وەصڵ نازك نەوهاڵان
سەرمـایـەی عـومـرت بـدەر وە تـاڵان
وەس جۆیای دیدار دیدەی خاسان بەر
وەس مەدح جەماڵ مودبیر باسان کەر
بدیە هام فەردان، هام درد، هام مەشق
نازك خەیاڵان، دەروون دەریای عەشق
گـردیـن وەو خـەیـاڵ نـازك کـەردەوە
وە بـــار فـــیـــراق ئـــەنـــدۆ و دەردەوە
هـەر یـەك وە تـەمـای نـەوهـاڵـێکـەوە
وە پـــەژارەی خـــاڵ بـووم لاڵاڵـێکـەوە
مەزەی بادەی ناب حەقیقەت چەشتن
نەی وارگەی پڕ شۆر وە ناکام وەشتن
خـــاڵـــی بـــی یـــاگـــەی نـــازك خـــەیـــاڵان
بێ مەدداح مەندن نەونوختەی خاڵان
مەیخانە خاڵی، مەیخۆران بێ شەوق
بادەکەش ماتەم، بادەنۆش بێ ذەوق
زیـاد جـە گـردیـن شای سینـە سافـان =

= مەخدوومی (مەعدووم) مەولەوی جافان(*)
جادار ڕەویەی (بێسارانی) وی
ئەبیات (یۆسف)، ئەشعار (خانا)
جە خەیاڵ خاسیش وە هیچ منمانا
فەر وەش مەضموون (مەڵڵا)کەی گۆران
ئەبیات (تەرکە)ی مەدداح بۆران
دانەی (داخی) وەند، (خانە)ی داخەمین
فەرمووەی (شەفیع) دەروون ماتەمین
ئەفکار ئەبکار (صاڵحی) کەردە
ئەبیات بەنات(نەجەف) پەروەردە
ئەشعار ڕەنگین (دێوانە)کەی شەم
گوفتەی (ڕەنجووری) دەروون دەریای خەم
بێ خود جەلای خەیاڵ خاسیش بی
بێ وجوود جە فکر خاسان باسیش بی
وادەی موناجات (قاضي الحاجات)
وەکزەی دەروون صیدق دڵ هەر سات
ئەی دانەی نەفیس شەفافتەر جەلاڵ
مەسفت وە قەڵەم سەر نووك خەیاڵ:
«یا جە گونای من کەرەم ئاوان تەر!»
«ڕەحمەت جە تاوان من فراوانتەر!»
« هەر تۆنی وە تاق دانا و توانا»
«تۆم هەنی، هەنی وە کێم بۆ هانا»
نە فەصڵ فیراق بە صەد زاری و دەرد
ئەی لافە نە گەنج خاطر بەرماوەرد: =

(*) ئێمە *وای* بۆ ئەچین *داخی* ئەم پارچە شیعرەی بە بۆنەی کۆچی *دواییی مەولەوییەوە و بۆ لاواندنەوەی وتبێ.*

(بولبول)ه و شاعیرێکی باش بووه. ئەم ذاته له خزمەتی مەولەویدا خوێندوویەتی و

= «وه وردە زامـــدا دڵ تـــاقـــەت بـــێزا»
«هـــەرچـــی بـــیـــم یـــەکسەر وه چـــەمـدا ڕێزا»
«تـاقـەت بـی وه هـوون جـه سەختـیی زامـان»
«تك تك چـــەنـــی هـــەرس ڕێزا وه دامـــان»
وادەی تـــەمـــەنـــنـــای ویـــصال یـــاران
وەخت ئـــارەزووی دیـــدەی نـــازداران(*)
مـەجـنـوون ثـانـیـی کـۆی دوجـەیـل مـاوا
یـــۆرت دڵ وه ئـــێل مـــەیـــل لـــەیـــل ئـــاوا
سەردار سەرتـــیـــپ سوپـــای دڵـــڕێشان
(مـحـبـوب الـقـلـوب) جـەرگـەی دەرویشان
لـــێویـــای لـــێوەی لاڵ، لاڵ لـــێو لاڵان
شێویـــای شێوەی شۆخ شای شیـریـن خـالاڵن
ئـینشای سەربـەستـەی بـەستـەی سەر خـامـەت
یـانـێ نـامـەکـەی مـیشکین خـیـتـامـەت
یـــاوا وه سەروەخت دڵ خـــار خـــاران
مـــەحـــرووم دیـــدەی دیـــدە خـــومـــاران
دڵ شاد بـــی وه شاد و دڵشاد بـــی وه شاد
کـۆ کـۆ کـۆی خـەرمـان خـەمـان دا وه بـاد
فـەرمـابـێت جـه ڕووی ڕەویـەی غـەمـخـواری:
ئـەحـوالّت چـۆنـەن؟ چـەنـی مـە ویـاری؟
چـێش عـەرض بـۆ ئـەحـوالّ بـەدحالّیی حالّم!
دوور جـه تـۆ نـەحسی و چـەفـتـیـی ئـەحـوالّم
جـه بـەدبـەختـیـی وێم هـەر کـەس وانـام لـەیل
دێر صولّح بی و زوو جەنگ، کەم وەفا و بێ مەیل =

(*) هـەر چەند لە کەشکۆڵەکەی مەحمود پاشادا ئەم پارچە شیعرە بەم جۆرەیە، بەڵام ئێمە وای بۆ ئەچین ئەگەر هیی تری بەدەمەوە بێ لێرەوە فەوتابێ و ئەمەی پاشەوەی پارچەیەکی تری (داخی)بێ.

حەزی لە کچێکی کردووە و لە دڵیشیا بووە کە داوای بکا، بەڵام دەنگی نەکردووە تا

= مــەعــلــووم جــە تــەقسیــم ئــاڵــەم بــاڵا
کــاڵای خــەمــانم بــڕیــان وە بــاڵا

٢

لــەیــل وە نیگــاوە.
دیدەی فـیـتـنـە جـۆش هــا وە نـیـگـاوە
پـێڵ وە حــەی تــاران ئــەفــعــی نماوە
مــەر کــەمــەند وە شان فــەریدوون شاوە
حــاجـیب وەو هــەیـبــەت قــەوس قــەزاوە
مــەر قــەوس و قــەزەح وە ڕووی سەمــاوە
بـیـنـی وەو شەمـیـم ڕەمـیـم ئـیـحـیـاوە
ئـیـجــازە دارۆ جــە مــەسیــحــاوە
لــەب گـوڵ غـونـچــەی بـاخ وە نــەوشکـاوە
خاڵ وەنەوشەی دێز پای هــەردەی کاوە
تـۆپ تــەڵای زنــج صەیــقــەل ئــەیساوە
یــا نــارنــج بــاغ خــاصەی داڵــتــاوە
دانــەی خــاڵ وە جـیـد جــەیـران ئـاساوە
مـنـمـانـۆ چـون نــەقش وە ڕووی مـیـنـاوە
مــەم وە تــەخت صەدر پــڕ جــە صەفــاوە
ثــەمــەرەی سیـدرەن وە مــونــتــەهــاوە
نــەرمـیـی لـیـف وە ڕووی کـافـوور نماوە
مــەر قــاقــوم وە ڕووی کــاتــبــی شاوە
ڕان وە ڕەوانـــیـــی ڕەوان ئـــەفـــزاوە
ساق سفید چون ثەلج پای هــەردەی کاوە
یــا شا تــا زەمین هــا وە پشت گــاوە
بمانـــۆ وە حـــوسن نـــازدار بـــاوە =

مەولەوی، کچەکەی داوە بە شوو، ئەوجا بە پارچە شیعرێك گلەییی لە مەولەوی کردووە

= (داخی) هـا جـە داخ ئـەو پـەنجە و پـاوە
سەر نـیـیـا وە سەر ئـەڵـحـەد سەراوە

٣

لە وەڵامی پارچە شیعرێکی کاك ئەحمەدی خوسرەو چاوەشیشدا نووسیویە:

سەرمـەست بـادەی بـەخشنـدەی تـەوفـیـق
مـەجذووب جـەذبـەی مـەعشووقـەی حـەقیق
پیسوای سووق زوهد شەحنەی شەهر عەشق
جورعە نۆش بەزم زومرەی مەینەت مەشق
دیوانـەی حـەیـران وادەی مـەحـروومـی
سەرگـەشتـەی پـای کـۆی نـەجد مـەعدوومی
بـەدنـام جـەرگـەی طـاعـەت فـرۆشان
لای خـوار خـەرقـەی مـەی حـەقیقی نۆشان
سوار نـەیـجـەی بـاڵـوڵ دانـا
دیوانـەی وە عـیـلـم حـەقـیـقـەت زانـا
تووڵ دڵ مەصرووف عیلم صەرف و نەحو
ثـانـی نـە لـیـقـای ذات بـێچـوون مـەحـو
شکـار چـەنـگـاڵ صاحـێب جـەنـاحـەیـن
گـیـرۆدەی کـەمـەند سەمـیـی (ذي النورين)
سەردار سەر دار، حـەلـلاج ثـانـی
گـۆیـای (أنـا الحق)، دانـای سوبـحـانـی
جـبـەی تـەن خـاڵـی نـە مـاسیـوای حـەق
هـووەیـدا مـەمـلـوو جـە ذات مـوطـڵـەق
نـیشتـەی ڕووی مـەسنـەد شای نـەقشبـەندان
جـای مـەلجە و ئـومـێد ئـیـقـبـاڵ بـوڵـەنـدان
نـامـەی پـڕ جـە ڕەمـز عـیـلـم حـەقـیـقـەت
ئـیـنشاکـەردەی نـووك خـامـەی طـەریـقـەت =

که سەرەتاکەی ئەم بەیتەیە:

= ضیـــادا وە عـــەیـــن بـــێ تـــۆ بـــێ نـــوورم
شیـــفـــا دا وە ئـــێش دڵـــەی ڕەنجوورم
حـــاڵـــی بـــیـــم یـــەك یـــەك گـلـــەیـــی کـــەردەت
ظـــەن سەرد مـــەیـــلـــی وە یـــاران بـــەردەت
وە مـــەرگت دڵ یـــەنـد جـــە مـــەیـلت کـــەیـلـــەن
زەڕێ زیـــنـــدەگـیـــم ئـــەر بـــۆ، بـــەو مـــەیـلـــەن
بـــەڵام تـــۆ عـــاڵـــەم عـــولـــوی مـــاواتـــەن
گـــەردەنـــەی سەربـــەرز مـــەڵـــەکـووت جـاتـــەن
نـــە سایـــەی ئـــەڵـطـاف صیـدق صیـدیـقـــی
ویـــردتـــەن وە فـــەخـــر (هـــذا طـــریـــقي)
مـــن گـیـرۆدەی چـای گـونـای هـــاروو‌تـیـم
وەتـــەن نـــە مـــاوای سوفـلای نـــاسووتـیـم
تەرسوون ئەر خامەی وە خەم شەق وەردەم
تـەحـریـر کـەرۆ ڕاز مـەخـفـیـی تـۆی پـەردەم
نـــاپـــاکـیـم هـــەر یـــەنـد نـــە حـــەد ئـەودەر بـــۆ
پـــەی صەفـــای خـــاطـــر پـــاکـــان کـــەدەر بـــۆ
ئـــەر تـــەنـیـای بـــێ فـــەرد فـــەرد گشت فـــەردان
ڕەحمش کەرد وە حاڵ جەستەی سەرگەردان
پـــێم یـــاوان وە شەهـــد لـــوطـــف حـــەلاوەت
صەیـــقـــەل دا وە زەنگ زەهـــر قـــەساوەت
ئـــەوسا ئـــەر هـــەر ڕۆ، هـــەر سات، جـــە نـــۆوە
شەمـــامـــەی نـــامـــەم نـــامـــات وە بـــۆوە
بـــزان سەردەفـــتـــەر دڵ بـــێ دەردانم
عـــەبـــەس نـــە پـــای هـــەرد دەرد سەرگـــەردانم
سا بـــۆ بـــەشق شای نـــەقشبـــەنـــدان گشت
نـــەفـــەس چـــون شمشیـر مـیـصری نـە بـرشت =

نـیشانـەی نـاوك نـیـگـای نـازاران
یـانـێ سەردەفـتـەر سوپـای خـەمـبـاران

مەولەوییش زۆر پێ ناخۆش ئەبێ کە بەم ئارەزووەی ئەوی نەزانیوە تا بۆی جێبەجێ بکا و پارچە شیعرێکی زۆر ناسکی لە وەڵامـا بۆ ئەنووسێ کە سەرەتاکەی ئەم بەیتەیە:

چـێشەن پـەشێویـم؟ مـاتـەمـیی دڵـەن،
یـا کـزەی ئـامـای نـامـی بـوڵـبـوڵـەن؟

بوڵبوڵیش بەرابەر بەم هەستەی مەولەوی پارچە شیعرێکی تری بۆ ئەنووسێ، بەڵام لەمیشا هەر دڵگرانیی خۆی لە بەنسیب نەبوونی کچەکە دەرئەبڕێ و بەم بەیتە دواییی دێنێ:

ئەمـا حەیف (بوڵبوڵ) جە وێت هەراس کەرد
پەی تەنیا گوڵێ وێت کەس نەناس کەرد(٢١)

یـەکێکـی تـر لـە دۆستـانـی مـەولـەوی شێخ مـۆمـنـی سازانـییـە کـە خـەلـیـفـەی شێخ موحەممەد بەهـائوددین بووە و مەولەوی زۆری ڕێز لێ گرتووە و لە سەرەتای پارچە شیعرێکیا بەم جۆرە قسەی لە گەڵ ئەکا:

نـەتـیـجـەی پـاك دیـن شێخ سازانـی
خـاس وەتـەن نـە تـۆی دەروون سازانـی

دۆستێکی تریشی مەلا یوونس ناوێك بووە بۆم ساغ نەبووەتەوە کێیە و خەڵکی کوێیە. مەولەوی لە پارچە شیعرێکیا بەم جۆرە ڕووی دەمی تێ ئەکا:

نـالآت جـە داوەر پـەی حـاڵ مـن بـۆ
لاڵات پـەی ئـەحـواڵ مـەلال مـن بـۆ
بـەڵ ئـەی حـاڵ تـەبـدیـل وە حـاڵ خـاص بۆ
شیشەی دڵ نە زەنگ عیصیان خەڵاص بۆ
(داخی)م دڵ وە زەنگ عیصیان خاڵ خاڵم
مـوحـەووەل وە لـوطـف تـەحـویـل حـاڵـم

پارچە شیعرەکەی کاك ئەحمەدیش پاشان لە باسی خۆیدا بڵاوئەکەینەوە.

(٢١) ئەم سێ پارچە شیعرەی بولبول و مەولەویمان لە دیوانی مەولەویدا بڵاو کردووەتەوە.

لـوقـمـەکـەی مـاسا و قـووڵ دەریـای مـەیـل
لـوخت سای کـۆڵـەی سارای دووریـی لـەیـل

یەکێکی تر لە دۆستانی مەولەوی سەید عەبدولصەمەدی خانەگایی بووە کە پاش تەواوکردنی خوێندن و وەرگرتنی ئیجازەی مەلایەتی ئەکەوێتە ڕێ بۆ کرماشان تەدارەکی ژن هێنان بکا، لە ڕێدا لە نزیکی دەوڵەتاوا مار پێوەی ئەدا و ئەمرێ و لە دەوڵـەتـاوا بـە خـاکـی ئـەسپـێرن. مـەولـەوی بـە پـارچـە شیـعرێکـی بـەسۆز ئـەم ذاتـەی لاواندووەتەوە. سەرەتای ئەو پارچە شیعرە بەم بەیتە دەست پێ ئەکا:

پـای شادیـم دیسان مـاران گـەستـەوە
نـە پـیـاڵـەی چـەم ژار تـۆ بـەستـەوە

یـەکێکـی تـر لـە دۆستـانـی مـەولـەوی حـاجـی مـەحـمـوودی یـاروەیسە کـە وەکیل و مـەسرەفـداری مـەحـموود پـاشای جـاف بـووە[۲۲]. دۆستـایـەتـیـی مـەولـەوی و حـاجـی مـەحـمـوودی یـاروەیس دۆستـایـەتـیـیـەکـی زۆر بـە هـێز بـووە. هـەر لـەمـەیشـەوەیـە کـە عـەبدولڕەحمـانی کوڕی حاجی مەحموودی یاروەیس بە گوللەی وێڵ پێکراوە و مردووە، مـەولەوی بـە چـەند پـارچـە شیـعری پـڕسۆز لاواندوویـەیتـەوە کـە یـەکێکیـان ئـەوەیـە بـەم چـەند بـەیتـە خـەمگیـنانـە دەست پـێ ئـەکا:

ئـــای کـــێ بـــی هـــەواڵ لـــوای تـــۆ ئـــاوەرد
بـەختـش بـەر گـەشت بـۆ هـۆشم وەحشی کـەرد

مـــدیـــا ئـــەو شۆنت دڵ نـــە پـــەنـــهـــانـــدا
چـــون ئـیسم (ڕەحـیـم) وەشۆن (ڕەحـمـــان)دا

کـــۆتـــرەکـــەی ئـــازاد حـــەریـــم دڵ بـــیت
دانـــەی مـــۆبـــەت چین پـــەی وێت غـــافـــڵ بـیت

(۲۲) ئەم حاجی مەحموودە لە ئەسڵا لە عەشرەتی (کڵاشی)یە، وەختی خۆی کۆچیان کردووە و لە عەشرەت جوێ بوونەتەوە و هاتوونەتە شارەزوور لە ئاوایییەکانی (تەپەکوڕە) و (تەپی سەفا) و (بەشارەت) نیشتەجێ بوون. حاجی مەحموود پیاوێکی کارامە و لێهاتوو بووە و لە ناو بەگزادەی جافا زۆر بە حورمەت بووە و پێوەندیی ڕۆحییشی بە شێخانی تەوێڵە و بیارەوە زۆر پتەو بووە.

صەیـیـاد چـەپـگـەرد ئـاخـر فـرسەت سەنـد
نـاکـاو دوور ئـەنـداز دووریت وە دڵ شەنـد

یەکێکی تر لە دۆستانی مەولەوی مەلا فەتاحی جەباری بووە، کە ئەمیش شاعیرێکی ناسکی لەهجەی گۆران بووە(٢٣).

(٢٣) وا لێرەدا ئەم بەهارنامەیەی مەلا فەتاح بلاوئەکەینەوە:

ساقـی، سا (دەی) شی، وەهـار ئـامـاوە
گـولان سەرکـێشان نـە تـۆی ساراوە

هـەوای دڵـگـوشای نـە ڕووی بـەهـەشتـەن
فەڕ وە ڕووی سەحرای گەرمەسێر وەشتەن

وادەی بـادەی نـاب سەیـر وەهـارەن
سەرزەمین مـەظـهـەر لـیـقـای دیـدارەن

زەمـزەمـەی فـیـراق دڵ ئـەفـگـارانـەن
صەدای تـەپـڵ تـیـپ دەردەدارانـەن

وەخت نـۆشانـۆش سەبـووی قـەرقـەفـەن
دەنگ زیـل و بـەم دائـیـرەی دەفـەن

درەختـەن، سەبـزەن، شنـۆی شەتـاوەن
نـەورۆزەن، گـوڵـەن، هـەوای پـای کـاوەن

مـەیـەن، مـەعشووقـەن، مۆبـەتـەن، مـەیلـەن
خـومـەن لـەبـڕێزەن، پـیـاڵـەن کـەیـلـەن

شۆڕەن، شۆڕشەن، غـەوغـا و غـریـوەن
وەر جـیـلـوەی جـەمـال دڵان فـریـوەن

نـە گشت دیـاریٚ تـەجـەڵـلای طـوورەن
نـەفـحـەی گـیـرودار قـەتـل مـەنـصوورەن

فـەنـا فـیـللاهـان مـەست دڵ ئـاگـاهـ
بـێ بـاك مـواچـان (اني أنـا اللـه)

ڕەنـدان سەرمـەست جـان فـیدای جـانـان
(أنـا الحق) چـون ذیـکـر زاهـیـد مـوانـان =

= بـۆ تـا بـگـێریـن خـوسرەوی بـەزمـێ
چـەنـی هـەستـیـمـان بـکـەیـن ڕەزمـێ
بەزمێ چون مەجلیس بەهمەن وەکام بۆ
گـا حـەدیث جـەم، گـا بـاس جـام بـۆ
ئـەی ساقـی دەخـیـل مـن وەی زامـەوە
ئـیـلـتـیـفـاتـێ کـەر تـۆ وەلامـەوە
عـیـلاجـێ پـێم دەر سوودمـەنـدم بـۆ
بـاعـیث حـەیـات قـەیـدمـەنـدم بـۆ
ڕستـگـارم کـەر لـەم بـەنـد دامـە
قـەدەم ڕەنجان کـەر وادەم تـەمـامـە
تـەشریـف بـاوەرە وە سەبـووتـەوە
وە پـیـاڵـەی گـوڵـڕەنگ چـون یـاقـووتـەوە
وە سیـنـیـی سیـمین ظـەرف زەڕەوە
وە جـام گـوڵ فـام بـۆ عـەنـبـەرەوە
هـەرکـەس بـگـێڵـۆ نـە جـام پـەی کـامـێ
دەرمـان بـۆ پـەی ئـێش هـەر دەرد و زامـێ
وە مـۆسیـقـەی مـەشق صەد قـانـوونـەوە
دەم وە صەدای ساز ئـەرغـەنـوونـەوە
مـوطـریب تـۆیش وە چـەنگ دڵـنـەوازەوە
وە سۆز سەمـتـوور صەدای سازەوە
مەر واچان (مەلا) جە هـەستیی وێش ڕەست
بـی وە کـاسەلـێس مـەستـان(ألست)

ئەم مەلافەتاحە پێوەندییەکی بە تینی لەگەڵ بەگزادەی جافی گەرمیان بووە و هاتوچۆی لای موحەمەد پاشا و مەحموود پاشای جافی زۆر کردووە. جارێکیشیان میوانی ماڵی قادر بەگ ناوی جاف ئەبێ لە (بانەبۆر)، ئەمنە خانی ژنی قادر بەگ پێی ئەڵێ: مەلا بێ لای ئێمە دانیشە بانەبۆرت ئەدەینێ بۆ خۆت بیکێڵە. ئەویش ئەڵێ: بەخودا ئەمنە خان، بانەبۆری ئێوە هەر بۆ قادر بەگ باشە، بەمن ناکێڵرێت.

نامەکانی مەولەوی

مەولەوی وەك مەلایەکی گەورە و شاعیرێکی باڵا و پیاوێکی کۆمەڵایەتیی خاوەن ڕێ و شوێن و وەك مەنسووبێکی دڵ ڕِ لە سۆزی شێخانی نەقشبەندیی تەوێڵە و هەروا وەك یەکێ لەو بلیمەت و هەڵکەوتووانەی چەرخی ڕۆژگارەکەیان لە ئاستی بلیمەتی و هەڵکەوتوویی ئەواندا نەبووە، گەلێ نامەی لە پاش بەجێ ماوە و هەر بەوەشا کە ئەو نامانە گەلێ لەوە کەمترن کە لەگەڵ پایەی لە گەلێ سەردەوە بەرزی مەولەویدا بگونجێن– دیارە چەند ئەوەندەشیان فەوتاون یا هەر هیچ نەبێ زۆریان هێشتا لەژێر باری تۆزی گەردووندا شارراونەتەوە.

ئێمە بە بڵاوکردنەوەی ئەم ئەندازە بەردەست کەوتووەی نامەکانی مەولەوی، دەرگایەکی گەورە بۆ ئەوانە ئەخەینە سەر پشت کە عەوداڵی ناسینی چاتری مەولەوین و ئەیانەوێ لە درزی دەروونی خۆیەوە لێی بکوڵنەوە و هەڵی سەنگێنن. هیواشمان ئەوەیە ئەو دڵسۆزانەی نامەی تری مەولەوییان لا هەیە پیشانمانی بدەن، بەڵکو ئەمە خوایە بتوانین لە بەرهەمەکانی لەمەوپاشماندا بیانخەینەڕوو و نەهێڵین وەك هەزاران بەرهەمی تری هەڵکەوتووەکانی کورد و کوردستان بفەوتێن.

نامەی یەکەم

بۆ شێخ عوسمان سیراجودینی نووسیوە

مخدوم مطاع مهربان، و قطب دائرهء حق شناسان، و ضیابخش دل ناتوان، و روشنی دە دیدهء پیر و جوان، اعنی بە شیخ عثمان کە حدیث (الحیاء شعبة من الإیمان) در شأن او جویان است، بە قادر منان میسپارم تا مدید الزمان در أمان خود نگە دارد.

و از جانب آن مرکز دائرهء أمن و أمان، و از کلك درر سلك دبیر عطارد نشان، نامهء عنبر فشان بە یاد آوری مخلص آستان روانە فرمودە بودند، در أسعد زمان و امجد أوان چون وحی آسمان مقوی عقیدهء ایمان گردید. و از خصوص عزای ما ایمائی رفتە بود، بە موافق آیهء (ان لله وان إلیه راجعون)، دیدە را نوری و جان را سروری و دل غمدیدە را صبوری حاصل شدە(٢٤).

(٢٤) مەولەوی لە سەردەمی شێخ عوثمان سیراجودیندا ماڵی لە دێی (گونە) بووە. لەو =

و باقی بندهء اخلاص کیش و معتقد عقیده اندیش اخلاصش زیاد از حد و بیش از پیش است. والسلام ختام.

المعدوم

نامەی دووهەم

بۆ شێخ موحەمەد بەهائودینی کوڕی شێخ عوسمان
سیراجودینی نووسیوە لە وەڵامی نامەیدا

تمیمهء بازوی حیات درویشان، و تتمهء نیروی ثبات دلریشان، اعنی نتایج افکار ابکار منشیان ایشان، به سروقت فقرای بی مراد و سرافرازی حقرای خلوصیت نهاد رسید. شمایم بوی گلهای فقراتش بوی بساتین عهود قدیمه به مشام رسانید، پیر جان را به جوانی جاودانی مشرف گردانید. آنچه از شفقت اظهار فرموده بودند عکس پرتو اخلاص بیدلان است. بلی

عشق هر چند بین بین آید
میل کلی ز جانبین آید

(رفع الله حجاب الاثنینیة من البین، وأدام الطرفین للطرفین). ازینکه فراق را به تمنای وصال دوستتر داشتم یقین

هجری که بود مرا ز دلبر
از وصل هزار بار خوشتر

علاوه بر آنکه اگر تعلق روحانی که عبارت از مرحمت سرکار و عقیدهء این شرمسار است، تلاقی جسمانی را چه فائده که: گر در یمنی چو با منی، پیش منی، والا

چو پیوندی نباشد آب و گل را
چه خیزد از ملاقات آب و گل را

بهر صورت

گر بمانیم زنده، بر دوزیم
جامه ای کز فراق چاك شده

= سەردەمەدا کورێکی سەید موحەمەد ناوی مردووە. وا دیارە شێخ سیراجودین ئەم نامەیەی بۆ پرسە بە بۆنەی مەرگی ئەو کورەیەوە بۆ نووسیوە.

ور بمیریم، عذر ما بپذیر
ای بسا آرزو که خاك شده

حاصل ملاقات عدم فراموشی یکدیگر است، نه از ما فتوری، و نه از شما قصوری. (رزقنا اللّه وإیاکم الاستقامة وشرّفنا معکم بحسن الختام. والسلام).

المعدوم

نامەی سێهەم

بۆ شێخ موحەممەد بەهائودینی نووسیوە لە وەڵامی نامەیەکیا

تتمهء اعتقاد درویشان، و تمیمهء بازوی اعتضاد ایشان، یعنی سرافرازنامهء سامی، و مفاوضهء واجب الاعزاز گرامی از جانب آن مظهر کلام خدائی و نوازندهء نوای آشنایی بسروقت دلریشان رسید، موجب تذکر عهد قدیم گردید. اظهار از بابت کثرت شفقت خود فرموده بودید. راست است استیلای خلوصیت و اشتیاقی که از طرف فقیران است(شاهد صدق علی ذلك الحال و اصدق دلیل علی هذا المقال). آری:

عشق هر چند بین بین آید
میل جزئی ز جانبین آید

(رب المشرقین والمغربین) طرفین را بجهت طرفین نگهداری فرماید، وآینهء یکدیگر را برای انعکاس محبت یکدیگر مصیقل نماید (والحمد لله رب العالمین).

نهاده داغ بر دل همچو لاله
کند جان از درون نی چو ناله
چو از دل بر کشد ناگه نوائی
جدا بر خیزد ازهر نی صدائی
ز مضمونش هرانکس واقف آید
دعا گویيت مستنبط نماید

که حق تعالی ظاهرت را به زینت احکام شرع انور و باطنت را به زیب رویّهء صالحان فیوضات گستر، قدس الله سرهم الاطهر، آرایش دهد، و نبض عمل صحت دایما در بازوی اعتدال تام برجهد.

خصوصا عمر فرزندان نامیش
مفضل دار ز اخلاق گرامیش

پیش کسان کس دعا همین است و بس که انسان بی انصاف بظاهر و باطن بصورت انسان است، و ظاهر بی باطن و باطن بی ظاهر وجود و عدمش یکسان است. دولت دنیویه بالمرة(هباء منثورا) و اهل معرفت از هباء منثور دور و نفور و مذنبان را انابت به رب غفور و شکور ضرور. والسلام.

عبدالرحیم الحسیني

نامەی چواردەم

بۆ شێخ عەلی حوسامودینی نووسیوە

یا علیّ الأعلی و یا أباالحسن ! عرض میشود که بندهء پیر را در طاق رواق فراموشی گذاشتند، و در مصیبت امسال و پارسال بخانهء خاموش گماشتند. اگرچه لایق آنم، چونکه نافرمانم، همیشه درین ضیقت بمانم، لکن رحمیت و حمیت علی امری است آشکار و جلی. همان رحمیت را چه شد و آن حمیت شهزادهء آزادگیت کجا رفت؟ امتثال امر:

نادِ علیاً مظهرَ العجائبِ
تجده عوناً لك في النوائب

را بجا آوردم، و فرزندی عبدالله را بهمت علی سپردم که آگاهی اگر کاسنی تلخ است از بوستان است، و اگر عبدالله مجرم است از دوستان است. زیاده ازین چه عرض شود.(مشکلة شارحها أبو الحسن). مختارند. والسلام.

نامەی پێنجەم

بۆ کاك ئەحمەدی شێخی نووسیوە

سلامی با صفاتر از نفحات نافهء تاتار، و تحیاتی خوش نماتر از روایح گلهای بهار، و دعواتی سوزفزاتر از نغمات عنادل گلزار، بران روشنی بخش دیدهء اشکبار، و آن مایهء زندگی و حیات روزگار، و آن نونهال حدیقهء حیدر کرار، و آن نظر کردهء الطاف حضرت

پروردگار، و آن والا برگزیدهء أحمد مختار، و آن در طریق حق پاینده و بر قرار، و آن صفابخش قلوب جمیع ابرار، و آن در میان خاص و عام چون زر کامل العیار، و آن ملاذ و ملجأ عبید و أحرار مبعوث و اصداد میگردد.

و بعد از طی مراسم دعا و شرح شوقمندی بمد منتها، مشهود رأی بیضا ضیای شعشعه پیرای آن بزرگوار کامگار نامدار وفادار کامل العیار میدارد.

حالات را جویا شوند، خدا شاهد حال است و گواه(ما في البال) و بینهء صدق مقال است، شب و روز دست تمنا به درگاه قادر بی همتا از جهت دعای خیر برای ذات بابرکات کامل الصفات آن منبع جود و حسنات برداشتهام. امید به خدای غفار و قادر مختار و خالق لیل و نهار چنان دارم از حوادث روزگار و نوائب فلك کج رفتار و مصائب زمانهء غدار نگهدارد. مرجواست که من بعد رویهء مخلص نوازی را به جا آورند، و دورافتادگان درمانده را از گوشهء ضمیر منیر مرحمت تخمیر فرو نگذارند. والسلام.

المعدوم: عبدالرحیم

نامهی شهشهم

بۆ شێخ عهزیزی جانهوهرهیی نووسیوه

برادر عزیزم، تشنگان و تاریك نشینان دوری را به آب حیات عبارات نامه به صحابت خضر سیراب فرمودند. کرم کردی، (جزاك الله خیراً). بدین شکسته بسته مصدعم:

دیدهم، نهونهمام، نهوتووڵ ساوا.. الخ

پرتو آفتاب بر ذرهء نایاب افتاد، هی شادی ! نسیم روح پرور گل در باغ[۲۵] بلبل در دام افتادهء بند مشکل را طراوتی داد، ای آزادی !

من که باشم که بران خاطر عاطر گذرم
لطفها میکنی ای خاك درت تاج سرم

حق تعالی آن نو گل باغ لطافت را هرگز پژمردگی ناورد، و بران بهارستان گذر سردی خزان نبرد. عذر نفرستادن تحفه آورده بودند، تصدیعی را زیاده بر خاطر نازك

(۲۵) له دهستووسهکهی سهید طاهیری هاشمیدا نووسراوه: دماغ.

افزوده‌اند، و گرنه یادآوری ایشان عین هدیه است. همان التفات هر زخمی را دوا است، و همان مرحمت هر زاری را شفا. همیشه این شیوه را مراعات و پیشه فرمایند. دلدادگان را به گوشهء چشم مرحمت خوشه نمایند. والسلام.

المعدوم

نامەی حەوتەم

بۆ مەلا موحەمەدی صالحی فەخرولعولەمای نووسیوە(٢٦)

من من، بلکه خرمن خرمن، به انجمن کمالات مکمن فخر ز من، زمن افتادهء زمن، عرض سلام و دعای حسن ختام رسیده باد.

---

(٢٦) لە شێوەی ئەم نامەوە وا دیارە هەرچەند مەولەوی ڕووی دەمی لە فەخرولعولەما کردووە تیایا، لە ڕاستیدا ڕووی دەمی لە شێخ یۆسفی مودەڕیسی دارولئیحسانە و وەلامی ئەو ئەداتەوە. ئەم شێخ یووسفە، پاش کارەساتی (کاروان سەرا)ی سنە و ناچاربوونی شێخ عەبدولقادری موهاجیر و شێخ نەسیمی برای بۆ کۆچکردن بۆ وڵاتی بابان، بە فەرمانی غولام شا خان کراوە بە مودەڕیسی دارولئیحسان، چونکە بە پێی مەشرەب و ئارەزووی ئەو ژیاوە. پاش مردنی غولام شا خانیش کە فەرهاد میرزای مامی ناصیرودین شا ئەبێ بە فەرمانڕەوای سنە، ئەم هەر لەسەر مزگەوتی دارولئیحسان ئەمێنێتەوە، چونکە لەگەڵ ئەمیش جۆر بووە.

هەروا لە خوێندنەوەی نامەکەوە دەرئەکەوێ کە مەولەوی نامەیەکی بۆ فەرهاد میرزا نووسیوە و بە هۆی فەخرولعولەماوە بۆی ناردووە و نەیویستووە کەسی تر لەوە ئاگادار ببێ، بەلام شێخ یووسف پێی ئەزانێ و فەخرولعولەمایش دانی بۆ پیا ئەنێ کە نامەی مەولەوییە. هەروا دیارە کە شێخ یووسف لە جیاتیی ئەوەی وەك مەلایەکی بەڕاستی مەلا داکۆکی لە ڕێبازی ئاینیی خۆی بکا، بەلای ڕێبازی ئاینیی فەرهاد میرزایدا شکاندووە و فەخرولعولەمایش لەم مەیدانەدا بەرپەرچی نەداوەتەوە. شێخ یووسف کە لە نامەکەی مەولەوی و بابەتی نامەکە ئاگادار بووە، نامەیەکی پڕ لە تانە و تەشەر و لەڕێگالادانی بۆ مەولەوی نووسیوە. بەلام مەولەوی نەیویستووە ڕاستەوخۆ وەلامی بداتەوە، لە کەلێنی فەخرولعولەماوە وەلامی داوەتەوە. ئەمە ئەو نامەیە و بەئاشکرا ئەو بابەتانەی لێوە دەرئەکەوێ کە شێخ یووسف لە نامەکەیدا نووسیونی. هەروا لەم نامەیەوە دەرئەکەوێ کە مەولەوی بۆ داکۆکیکردن لە بیروباوەڕی خۆی چەند ئازا و نەترس بووە، وەك چۆن =

وبعد، مجتهدین ما در کتب فقهیة از انفاس متبرکهء نبویه این حدیث را آورده‌اند و انذار علمارا به او کرده‌اند که « إذا ظهرت البدع و سب أصحابي، فليظهر العالم علمه، فمن لم يفعل ذلك فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين. لا يقبل الله له صرفاً ولا عدلاً».

پس چاره چیست اگر نگوییم، و دادرس کیست اگر نجوییم؟ سلسلهء علیهء فخر العلما به علم و فضل مشهورند. بایستی که نگذارید جناب مدرس مقدمات لاطایل بنویسد، چرا که در حضور حضرت شیخ ما قدس سره اغلب اوقات اجلهء اعزه مثل ملا احمد نوتشی و ملا علی طالشی و ملا عثمان اهل سلیمانی و ملا عبدالله داغستانی و ملا حامد اورامانی که هر یك در علم و معرفت و صلاحیت بی نظیر و بیان مناقبشان خارج از دائرهء تحریر است، هستند. مکتوب همچنانرا دیدند، شهرت سلسلهء ایشان در رتبهء آحاد همی نمی ماند. انسان در پیش عوام هر طرز باشد چ ضرر، ولی ثبوت بی دانشی در خدمت خواص (فيه خطر وحظر، أي خطر وحظر).

وز پی رد و قبول اندر کمین
وز پی رد و قبول اندر کمـــین

و از هر جانب صدای:

ای مگس عرصهء سیمرغ نه جولانگه تست
عرض خود میبری و زحمت ما میداری

به گوش مدرس خواهد رسید. ازان جهت روی خطاب به سرکار شما نمودم، از علم و عقلت ایمن بودم. در خصوص فرموده بود: گفتم این عریضهء چلیپایی نوشته شده از کیست؟ فخر العلما به تبسم به تکلم به خموشی به نگاه فرمود از معدوم است. پس تو

= ئەوەش دەرئەکەوێ کە لەم کێشەدا فەرهاد میرزای حوکمڕان و ڕێبازی ئایینی لە ڕێبازی ئایینیی مەولەوی جیاواز، گەلێ لە شێخ یووسفی بەدیمەن هاوڕێبازی مەولەوی، بەڵام لەڕاستیدا خۆ بەدەست حوکمڕانانەوە داو، نەرمتر و گونجاوترو سنگ فراوانتر بووە!
شایانی وتنە فەخرولعولەمایش و شێخ یووسفیش، وەك شێخ عەبدولقادری موهاجیر لە بنەماڵەی مەردۆخین و خزمی یەکن و پاش چەند پشت ئەگەنەوە بە یەك. لە باسی (دۆستانی مەولەوی)دا چەردەیەك لە بارەی فەخرولعولەمایش و شێخ عەیدولقادر و براکانیشەوە قسەمان کرد.

اگر اشاره به شیرینی عبارات عریضه و مضمون آن کرده، و مدرس حالی نشده خوب، والا تو چه جرئتی کرده‌ای خود را در پریشانی عبارت و کتابت اشاره ای که ابلغ از صریح است شریك مدرس ساخته و به دام مخالفهء حق انداخته، عریضهء مجملهء سابقه با این عریضهء مفصلهء لاحقه هر دو را ملحوظ فرموده فرمایند، پس حالت مرقومهء مدرس را که در جواب ما نوشته است منظور نمایند، والا در خصوص مدح و ثنای جواب والا أیده الله تعالی هر چه فرموده زحمت کشیده، چرا که:

مدح و تعریف است تخریق حجاب
فارغ است از مدح و تعریف آفتاب

مدح او حیف است با زندانیان
گویم اندر مجمع روحانیان

آنچه در ضبط و ربط و عدالت و معرفت نواب والا اعانه الله نوشته شده، دانه‌ی از چند انبار و قطره ای از چند بحار است و بس.

کمال روح اعظم زین چه باشد
به جز ذم وی این تحسین چه باشد

صد چندانهء جناب مدرس و مفتی زهابی[۲۷] اخلاص داریم بلکه مدح و ثنای فقیر در میان امنای دولت عثمانیه به نواب والامشهور است، و نفس مبارك والا خودش میداند که وقتی تشریف به کردستان آوردند أول کسی که از دعاگویان دولتین و برزخ مابین عریضه نوشت و دلالت خادم و استمالت خائن و التیام دادن بائن و ترغیب مستقیم بودن کائن نمود من بودم، و حالا نسبت به نواب والا همچنان هستم، وبعد ازین انشاءالله همچنان خواهم بود. و نواب والا حفظه الله تعالی هم هرچه عرض نموده‌ام از رعایت علما و صلحا دریغ نفرموده، و در تعمیر و تسخیر ملك و رعیت پروری ساعی بوده، و موافق (هل جزاء الإحسان إلا الإحسان) با خادمان به لطف و مرحمت و مطابق(وجزاء السیئة سیئة بمثلها) با خائنان در عنف و نقمت بوده‌اند. دیگر افراط و غلو در علو رتبه زیاده ازین نمیخواهد، و هر آنیه اخلاص ما زیادتر است چرا که خارج

(۲۷) سەید طاهیری هاشمی لە دەسنووسەکەی خۆیدا لە سەر ئەم شوێنەی نووسیوە: وا دیارە فەرهاد میرزا و مفتیی زەهاوی پێوەندیی دۆستانەیان لە نێواندا بووە.

دولتیم، و این قدر نعمت جناب والا در حق جناب مدرس بوده در حق ما نبوده. بایستی که جناب مدرس چنانکه نبوت و وحی آمدن را برای والی مرحوم رحمه الله که غلام شاه[۲۸] و چاکر نواب والا بود ثابت مینمود، و اهل سنه اغلب شهادت بر آن میدادند برای نواب والا که صد پایه از والی زیادتر است، میبود الوهیت را ثابت نماید. عجبم میآید که به محض تعریف نسبت به نواب والا و به مجرد مدح اکتفا نموده.

و ثانیاً خِلَع ملوك در پیش اصحاب صف و ارباب سلوك، کلی باشد یا جزئی، مرغوب باشد و محبوب القلوب است. کتاب قاموس به سرافرازی این اخلاص مأنوس نه مجدول بود و نه مذهّب، از وجه کرم و لطف عجب شرف ورود بخشود. حمد خدا را به جا آوردیم، شکرانهء انعام نواب والا را به منطوق (من لم یشکر الناس لم یشکر الله) به دل و زبان کردیم، بر هر دو دیدهاش نهادیم و فرستاده را تبرك درویشانه دادیم. همان تفاوت بین کلی و جزئی را مگر جناب مدرس بفرماید: کار پاکان را قیاس از خود مگیر. علت مشترکهء بین الاصل و الفرع در اینجا نیست، قیاس مع الفاروق است، بلکه در نزد علما کلی جزئی است و جزئی کل، ولکن انعام کتاب سبط ابن الجوزی را به فحوای(زین عصا تا آن عصا فرقی است ژرف) حیثیتی جدا و جهت دیگر است، چونکه ایماً و اقتضاءً و صراحةً مشتمل در جاهای متعدده بر سب و لعن و طعن اصحاب کرام است (رضي الله عنهم أجمعین).

ازان جمله در مبحث (ذکر ماجری له بعد وفات أمیر المؤمنین کرم الله وجهه) تماشا کن چه در مدونه و چه در حاشیه چه کرده است، و نقل از زمخشری نموده که معتزلی بدعقیده و مخالف اهل حق در اصول و فروع بوده و توبهاش در آخر عمر هم معلوم نیست و کلامش را جهت شبهه و ضلالت به جا گذاشته. والحق علامهء بیضاوی علیه الرحمه در تفسیر مثل سایر علماء در کتب کلامیه در رد و ابطال مذهب زمخشری و تجریح و تزییف و تضعیف ادلهء سائر اهل اعتزال کوشیده و داد سخن دادهاند. بنا بران میگویم مبادا چونکه مختوم به مهر نواب والا در چند جا است علماء و امنای دولت عثمانیه ببینند خدا ناخواسته چنانکه در بغداد در خصوص امثال آن کتاب در این چند سال نزدیك آن همه همهمه پیدا شد نقصی یا طعنی به بارگاه نواب والا برسد ازان جهت گستاخی نموده بلاتشبیه(لامناقشة في المثال) بسان واقعهء(و اذقال ربك

(۲۸) غولام شاخان: ئەمانوللا خانی والی، پێشان له باسی (دۆستانی مەولەوی)دا ناومان هێنا.

للملائكة اني جاعل في الأرض خليفة، قالوا أتجعل فيها.. إلى آخر الآية) سوأل از حكمت فرستادن آن كتاب كرديم نه رخنه از رب عالم يا عيبت حضرت آدم صلى الله على نبينا و عليه و سلم باشد.

پس نواب والا وفقه الله جواب حكيمانهء با نوازش و التفات را موافق اصول شرعيه و قانون دولتيه نوشتند و صادر فرمودند، به قوهء دراكه يافته بود كه اين فقير را چه مطلب است جزاه الله تعالى، ولى جناب مدرس درك نكرده بود متصدى عبارات پريشان شده‌اند، از جمله آن عبارت است (محرك سلسلهء تبديل وفاق دولتين به نفاق ذات البين بود). انتهى. الحمد لله دولتين متفقند و كس در تدبير خلاف اصول مابين نيست. سوآل و جواب علماء ومناظره دگر است و افساد و اصلاح مابين و دخل امور ملكين چيزى دگر. سوآل علما، چنانكه در عصر قديم و جديد بوده و هست از تحقيق مسائل است و افساد و اصلاح خائن و خادم در امور ملك و عزل و نصب و تبديل و خاك و آب و بغى و عصيان و تفرقگى رعايا و برايا است. جناب مدرس را چه حالت است كه پى نبرده. اين ره كه تو ميروى به تركستان است.

و ثالثا فرموده بود كه:

ساقى مگر وظيفهء حافظ زياده داد
كاشفته گشت طرهء دستار مولوى

خوشم ازان لسان الغيب شيرازى عليه الرحمة آمد. آرى راست فرموده از نشئهء صهباى شيخ خود قدس سره كه پير ميخانهء سعادت اولوى و اخروى است، آشفته شدن لمرهء دستار مولوى سبب جمعيت و باعث هزار فيض صورى و معنوى است. بلى:

تا ابد بوى محبت به مشامش نرسد
هر كه خاك در ميخانه به رخساره نرُفت

لكن اى مستولى بر مدرسهء پر وسوسه، و اى متولى اوقاف، نشنيده اى:

فقيه مدرسه دى مست بود و فتوى داد
كه مى حرام، ولى به ز مال اوقاف است

مدرس و گفتگوى مناسب بدين مقام حاشا و كلا. مولوى باور ندارد اين كلام.

و رابعاً فرموده بودند: كتاب سبط ابن جوزى نسخهء آنرا از علماى اعلام اهل سنت

گرفته. انتهی. ازین عبارت مفهوم است که مجموع آن کتاب از آن علماء مأخوذ است، چرا که از طرف ثبوت وجود مجموع به وجود اجزاء است، ولی ندانسته است که در جانب نفی انتفای مجموع به انتفای اجزا هم میشود. ما نمیگوییم اگر فرضاً از سبط ابن جوزی است مجموعش از علمای اهل سنت نیست، أما آنچه از فضایل و مناقب در آن کتاب است مسلم است. و فرموده است که احادیث منقولهء مجتمعه در آنجارا متفرقا میتوان در مؤلفات خبر و مصنفات سیر پیدا نمود. انتهی. بلی در مؤلفات خبر اهل حق و در مصنفات سیریکه حلال و حرام و راست و دروغش آمیخته نباشد میتوان یافت، لکن فضایل و مناقب نه سب و طعن چنانکه در آن کتاب است. و فرموده است: نقل اقوال میکند و بیان گفتهء رجال مینماید. انتهی. آری نقل اقوال میکند، اما مختلط به صحیح و ضعیف شدید الضعف که (لایعمل به في الفضائل فضلاً عن أعماله في السب والطعن والرذایل). و بیان گفتهء رجال مینماید، بلی اما نحو من و مدرس که نه مجتهدیم و نه متبحر در مذهب، بلکه عامی غیر متأهل للنظر و مقلد محضیم، و خبر از تمیز حدیث صحیح از غیر صحیح و آگاهی از اتصال سند و اطلاع از احوال رجال رواة نداریم و عالم بالتمام به آیات ناسخه ومنسوخه و خاص وعام مثلا نیستیم ومطلع ناقص به اسباب نزول هستیم، برای ما عمل به امثال آن کتاب و یا به آیات و احادیث مسکوت عنها احتجاج کردن چهگونه جایز است(کما في فتح المبین الذي نقل المدرس عنه في بحث التقیة)؟

پس از تقیه بیا بحث کنیم. ماهیت مقسم مشترك بین الاقسام است، ولی امتیاز اقسام از یکدیگر به انضمام قیود متباینة یا متخالفه است. از نفی قسمی نفی قسمی دیگر لازم نمیآید. مثلاً ماهیت مشاعه بین غبطه و حسد، وحقیقت مشترکه میان مداراة و تقیه هست، لکن امتیاز بین اقسامشان به حیثیات است. آنچه این فقیر از مذهب اهل حق و از اصحاب کرام رضی الله عنهم نفی کردهام حسد مذموم و تقیهء مشؤومه است نه مداراة محموده و غبطهء معلومه، چنانکه از عریضهء لاحقهء موافق کتاب صواعق کالصاعق مستفاد میشود.

جناب مدرس را بعد اربعین ادراك بوی فتح المبین شرح اربعین مگر به دماغش برسد. فرموده بود که تجرید که حاشیهء جدیده و قدیمهاش از عالم ربانی جلال دوانی است خلاف بسیار دارد، مطاعن زیاد میشمارد. انتهی. نعم صدق المدرس و صدقه الفقیر، ولی ندانسته است من گفتهام که سب و طعن در کتب اهل سنت، و او تا حال

حالی نشده است که صاحب تجرید کیست، و آن همه رد و ابطال در حاشیه‌اش بهر چیست. و فرموده است که از سوء سلوك صاحب کرم از کرم پشیمان و دست زبردستان از احسان کوتاه و روزگارشان تباه آید. انتهی. اول سوء سلوك این است که تقیهء مشؤومه را بکنی و کتمان حق را بنمائی. حاکم ادباً موافق(وشاورهم في الأمر) مشورت به شما میفرماید، و شما جرئت آن نداشته باشید که فتوای حق را اظهار کنید. حاکم مشمول طعن و خودتان را مطابق حدیث مورد لعن نمایند. فقیر از سلسلهء رسولم، و از صلب مرتضی و ترائب بتول. غایتش این است که زهرم بدهند یا شهیدم بکنند و سرم بر سر نیزه نهند، از کس نترسم و از حق پرسم. وثانی اگر چنانچه مدرس کم ظرف و زودرنج است نواب اشراف والا خدا ناخواسته همچنان است راست است، والا ای فخر من مثل نواب والا ظل الله است یك نهج در حق مطیع و طاغی و نسبت به منقاد و باغی نوازش میفرماید، رزق را به گناه از کس باز نمیگیرد، و به سبب قدرتی که دارد آینهء حلمش غباری نپذیرد و باز آن کس که نعمت خوارهء نواب والا است اگر نواب والارا به خالق و رازق میداند، عشقبازان چنین مستحق هجرانند، بگذار معذب باشند. و اگر به سبب اعادیش میخواهند و در حمایت ظاهریهء وی آسایش میجویند هرگاه که نواب والا یکی از اسباب است بی التفاتی فرمود حضرت مسبب الاسباب جل جلاله و عم نواله البته سبب دیگر را خواهد ساخت.

بی مگس هرگز نماند عنکبوت
رزق را روزی رسان پر میدهد

عجب عقیده ای مدرس دارد، ومعذالك چنانکه پیشتر گذشت کسی سوء ادبی از وی صادر نشده، بلکه هرکه مثل این فقیر گستاخی بکند محض نصیحت و ادای غیرت است که میگویم مبادا خدا نخواسته زبان نقص گفتن بگشاید، واگرنه در امور ملکیه و حکومت نه کسی حد سوء ادب دارد و نه احدی را گله از نواب والا هست.

نـایـد از وی چـنـان مـعـامـلـه‌ای
کـــه کسی را رسد دران گـــلـــه‌ای

نـیست از وی بـه جـز گـلـه گـلـه‌مند
زانـکـه لـطـف ویش زبـیـخ بـکـنـد

و خامساً جناب مدرس به قرینهء رقم پریشانش وهم برده این فقیر رجاء کرده‌ام نواب

والا وفقه الله دارالاحسان را به جناب صاحبی شیخ محمد جسیم کرم فرماید. اولاً این فقیر هرگز این خیال به خاطر نیاورده‌ام. بلی بی التفاتی را شنیدم نواب والانسبت به وی دارد، عرض نمودم که بی التفاتی نفرماید، فضل وی را مشاهده نموده، معاش وی را منتظم نماید. نواب والا انعم الله علیه رقم عنبر شیم صادر فرموده بودند که امر معاش او و اولادش را به ذمت همت گرفتم و توجیه جواب را فرمودند. دیگر نه بحث دارالاحسان و نه گفتگوی عزل و نصب در میان بوده. وثانیاً با مرحمت نواب والاجناب صاحبی شیخ محمد جسیم در هر زاویه در هر شهر بنشیند اگر چه حاده باشد برای او منفرجه و دارالاحسان است که(شرف المکان بالمکین) نه (فضل المکین بالمکان) است. اما چه فایده قضا و قدر اغلب در پی ضیقهء اهل فضل است. باز (نقول فیه حقه بحق الیقین، فالحمد لله والشکر لله علی شعار الصالحین).

فرقه ای استهزاء به وی میکنند (الله یستهزیء بهم ویمدهم في طغیانهم یعمهون). گروهی سفیهش میخوانند(إلا انهم هم السفهاء ولکن لایعلمون). و ثله ای دیگر پر مکر و فنون(یقولون أفتری علی الله کذباً، أم به جنة؟ قل لهم: لا، والله ما صاحبکم بمجنون) بلکه در این زمانه به یقین سلطان مبین و حجة الله علی العالمین و العالمین است، ولکن ذات او را یك صنعت نقص است و ازآن نقصهم خیلی بیم است که میگوید خدا یك است و بر آن گفتن مستقیم است.

مدرس گفته است: عقل بگذار کان عقیلهء تست. انتهی شکر بکند که وی فرموده است: سراسر مضمونش معجونیست از حب و بغض سرشته. انتهی. ای فخر من ! ای فقر من ! جناب مدرس متشخص باز مثل مداراة تقیهء مشؤومه ماهیت حب لله، و حب لغیر الله، و بغض لله، و بغض لغیر الله را ندانسته که ضمن کدام قسم ممدوحند و در ضمن کدام مذموم. حب ما برای ترویج شریعت و بغض به جهت اخفای سنت و ظهور بدعت است.

سادساً، از بیانی که من در تحقیق احوال مذهب حق کرده‌ام، چنان دانسته است که من ذم مذهب دیگر کرده‌ام و ظن بد دورادور به مسلمین برده‌ام.

اولاً من ظن بد دورادور نبرده‌ام، بلکه نزدیك نزدیك سب و طعن اصحاب کرام را در آن کتاب دیده‌ام. و ثانی مذهب اهل حق هر وقت چهرهء منورهء خود را گشاید، بذاته وبنفسه خودش ذم و رد و ابطال مذاهب دیگر است، نه به تحریر و بیان و تقریر و به

تحسین و تبیین این فقیر است، چه کله گله بر سر این فقیر است.

زعشق نـــاتمام مـــا جـــمـــال یـــار مستـــغـــنـــی است
به آب و رنگ و خال و خط چه حاجت روی زیبا را

و سابعاً، به منطوق(وبنینا فوقکم سبعاً شداداً) بی ادبی میشود: اول در مناظره، چونکه (اظهاراً للصواب) است، غباری را به خاطر راه ندهید، و از طرایف عبارات است و لطایف اشارات موافق شریعت بی کم و کاست، چنانکه شیوهء مشارب خوش طبعان گذاشته است از جای تجهید و تقلید. و ثانی المعروض این است امثال ما و شما که از مراتب معلومه که اجتهاد به تجرد و تقلید است معلوم است غیر از رتبهء تقلید نداریم، پس اگر مقلدین و مجتهدین اهل سنت و جماعت هستیم باید به دست و زبان در دفع تغییر منکر کوشیم، و هرگاه به دست و زبان ممکن نشد باید غمناك شویم و حسرت کشیم، وایـن عـاجـزی قـلـبـی و حسرت کشیدن را بـانـی شریـعت صلـی اللـه عـلـیـه وسلم(أضعف الإیمان) نامیده. هوش داشته باشیم هرگاه به دل عاجز نشویم، بلکه سهل است به مدلول(ودوا لو تدهن فیدهنون) مداهنه کنیم و خنده نماییم و کیف خوش باشیم چه خاك بر سر پاشیم، (أضعف الإیمان) هم نمیماند (نعوذ بالله)، یکه‌تاز شرك و کفر فرصت آورده دواسپه اسب را بر سرمان یدواند(ان لله وان إلیه راجعون).

تو هرگاه در دین خود متین و پابرجا، و از (أحکم الحاکمین) و (مالك یوم الدین) ادب و حیا و خوف و خشیت داشته باشید البته حاکم عصر هم ادب و حیا از تو میکند ومیداند که چنانکه اخلاص و عقیده در راه خدای خود داری، در دعاگویی و رضاجویی و مصلحت اندیشی حاکم عصر هم راستی، و اگر در شدت رضا با خدای مضطرب بودی البته میداند با حاکم عصر همچنان هستی اگر چه به ظاهر نوازشت بفرماید، اما به دل منافقت میداند و خوشش از تو نمیآید، و اگر خارج اهل سنتیم و همه بندگان خسرو پرست در زیر بار منتیم، پس حدیث است که (إذا لم تستح فاصنع ماشئت). بعد ازان کار اهل تشیع طی شدن و شرع اهل سنت نمودن آن حوالهء امام الزمان ایشان که از سرداب (سرمن رأی) سر بیرون آرد، و این مفوض به نزول حضرت عیسی بر منارهء بیضا پرهای ورود را فروگذارد، و محول به جناب مهدی که از جناب بطحاء علم خروج را برپا آرد، والا ای فخر من به فصاحت و بلاغت من و تو درست شود، حاشا وکلا !

چـو دریـای قـدر جـنـبش نمایـد
ز بانگ غول بی سامان چه آید

(ما شاء الله، لا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم).

نامەی هەشتەم

بۆ شێخ موحەمەد جەسیمی مەردۆخیی نووسیوە

عنوان:

عريضة بلغت في الحقيقة أقصاها بل كتاب لايغادر صغيرة ولا كبيرة إلا أحصاها. فبلغها ولاتفتر. فمن شاء فليؤمن، ومن شاء فليكفر. ولاتخف كلالة القلب وملالته، فان لم تفعل فما بلغت رسالته.

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي تجلى بتجليه في المظهر الأتم سيدنا محمد الجسيم عليه أفضل الصلوة والتسليم على جهة التعظيم، وعلى آله وأصحابه الذين تخلقوا بخلقه العظيم.

وبعد، فأقول: يا أيتها الصحيفة المزبورة في طيكِ قصة الورى مسطورة

زینـــــهار کــه آوری پیش نـظر

لو صرت بنظرة الرضى منظورة

چون خەیاڵ وە ماچ پاش وەشحـــاڵ مەبی،

کاش، جە کۆن ئەو بەخت، لەب خەیاڵ مەبی !

[تم العنوان].

بسم الله الرحمن الرحيم

مثلى وصنعة لبوس ثنائك السديد، ولو أعين داودي وألين له الحديد، وقدر تقديراً في السرد. لا، إذ بلغت في الكمال نهاية صرت نوعاً منحصراً في الفرد. حرفة حدادَى نظمَى حدي ورسمي وإفادة تلك الهدية، كلا! فاليأس إحدى الراحتين. ان أرم عدم الأذية، هل من عارف لك غير غارف من معرفة نفسه، وسوى من مُنَّ عليه مِن منَّ كونِ غده أعلى[٢٩]

(٢٩) لە ئەسڵەکەدا (اعلم أعلى) نووسراوە، بەڵام دیارە هەڵەیە.

من أمسه. يا من أولاه مولاه أجلّ الاه، وجعل أخراه أولى من أولاه، فبمَ المديحُ بعد الأخبار بما في طي إنشاءِ دعاكَ، فيم أنا من ذكراك، إلى ربكَ منتهاك؟ ألستَ أنت الوسيم بمحمد الجسيم، فعليك وعلى لاثمى نعليكَ سلام قولاً من ربٍ رحيم. وبعد، فقد قال بعض الأجلّة، آنَ أن ساق بعضَ الأدلّة، علةُ العدم عدمُ العلة. فبلغ سلامَ اعتراضي إليه وان كان كبُرَ عليه بأنّ عدمى من وُجودِك( )[٣٠] تحققك عليٍّ وَجودِكَ، و أسنده أنا إليّ، وما أحس بحقيقة الأمر مع ذلك الوضوح. فيا لعرفانِ وتبصرٍ يأتي إلي من أهل الفتوح. ثم قل للقائل في ظلٍّ مريةٍ، والقائل بالطعنِ فيك فرية، هل سببُ خفائي إلا الظهور؟ لا تَر بَي، لم تر بي غير ما هو من خواصَ نورِ النور ! أو هل ترى[٣١] فيّ نقصاً، بيدَ أن زدتُ في الكمال إليّ إلا فُزتهُ بما وسِعَته منه طينتي، وانعكسَ في مرآة طويتي؟ لا والذي أفاض ما شاء كما شاء على من شاء في أزل الآزال ! با يار دوزبان دوزبانى بهتر است. تازى اگرچه والاگهر است، پارسى را نيز لذتى دگر است.

ترکان پارسی گو بخشندگان عمرند
ساقی بشارتی ده پیران پارسا را

ولى نه چون من پيرى عمر ضايعى آمال پارسا را.

جانم نقصى كه در تست جز از كمالت نديده‌ام، وجفائى كه سبب جفاى سرت است غير از غايت ظهور سرت نپسنديده‌ام، و بهرطرزيكه ساخته‌اند دگرگون نخواهى شد. (ومايبدل القول لديّ) را مبدل چون خواهى گشت ! (يمحو الله مايشاء ويثبت) را دانسته از (وعنده علم الكتاب) چرا در گوشهء اغماض نشسته‌اى؟ و حكمى كه از قوانين منطقيهء شاهيه بر كليات مطالب، و حملى كه از قواعد الهيه بر عموم موضوعات مقاصد جارى ميشود، بتو سرايت نميكند، ازآن جهت است كه اگرچه كليات بيچاره در افراد فرضيه متساويند، ترا عارفان قوانين اصوليه كه امناى دولتيه‌اند، از جزئيات فرضيهء آن كليات و از افراد تقديريهء آن موضوعات هم نميدانند. و ازينكه خطا بر قلم صنع نميرود، خطا بر بزرگان گرفتن خطا است. خداوند پست و بلند، و سايه‌هاى پاك خداوند[٣٢] از ناشايسته مقدسند و ارحم از همه كس، ولى زيردستان ايشان اغلب

(٣٠) لە ئەسڵەكەدا لێرەدا وشەيەك هەيە كوژاوەتەوە.

(٣١) لە ئەسڵەكەدا (هل تر) نووسراوە، بەڵام دیارە هەڵەيە.

(٣٢) مەبەست فەرمانرەوای سەردەمە.

بدنس مخالفه مدنسند و آلوده به خار و خس، مصلحت خاصهء نفس خود را بميان آورده، و سركار والا ايدهما الله تعالى مينمايند كه:

در ايام عدل تو اى شهريـار
ندارد شكايت كس از روزگار

پس اگر قبلهء عالم مثلاً يا نواب والا غير از اينكه الحمدلله بگويند، چه بگويند؟ ازآن رو متوجهان كعبه وايه از آنانكه وقَفَهء عرفهء معرفتند يكسر، و آفتاب زدگان مايل بسايه از اهل هنر يا بى هنر از لقب قبلهء عالمى و ظل اللهى همان ميبابند كه مذاق بندهء مسكين از شنيدن اسم شكر.

احرام چه بنديم كه آن قبله نه اينجا است
در سعى چه كوشيم كه از مروه صفا رفت

پس اگر برين توانای كه محل نقص( )[۳۳] و از لطافت بروى و داخل كثافت و آشكارا شوى و دگرگون نهاد گشته، و از جملهء آن جزئيات و افراد ميگردى، بسم الله الفرد بيا، برو، بشو، بگرد، هرچه بايد كرد. اين همه زخم نهان است و مجال آه نيست. على الخصوص بافهم اغلب قوم كه اظهار حق را بى ادبى، و تحقيق مسئله را ذم و غيبت ولؤم ميدانند. ازان علت(فما لهؤلاء القوم لايكادون يفقهون حديثاً) ورد اهل حق گشته، و دهن ذهن ادبشان بتردد بگويم و نگويم آغشته است. بلى چون غالب كس تميز آه از نفس، و عشق از هوس، و باز از كركس، و هدهد از مگس، و گوهر اشرف را از شبه سرخس نميكنند، پس از براى حق، وبسى بى باك از هر خس نى سالب بلب نای نهاده، با اين نوا هم نفس خواهم آمد.

اگر چه اين كلمات طيبات مساعداست نوشته بر صدر كه در صدر اهل قدر (كالقمر ليلة البدر) پرتو افگن و لمعات اجمالشان بسان تفصيل ضيا افروز ابنيهء عامره از هر خوضه روزن است. ولى از آنجا كه طويت اكثر حوادثات است و طبيعت اكثر كائنات (بطرفٍ خفي) نگران بطرف آيات بينات است، اطالت باعث الملالتى، بل مورثة الخجالتى نسبت بمن باين بى حالتى لازم است. منها بلند مثلا مبدء تو كه يكى است معين از صفات كاملهء ازليه كه در يكى از اسماى حسناى عليه كه در يكى از أعيان

(۳۳) لێرەدا وشەیەك هەیە بۆمان نەخوێنرایەوە

ثابته که در یکی از اشیای از اصل حبهء کریمه نابته که وجود عینی خارجی تست و غیر آن نخواهد جست، جلوه نموده.

نکو رو تاب مستوری ندارد
ببندی در ز روزن سر برآرد

اعنی تجلی مهر آن مبدأ آینه افروز چاره از بروز روز بروز جهت ظهور مردودی و مقبولی (في حضرةٍ بعد حضرةٍ) در مراتب قوس نزولی از حضرات کلیهء خمسه یا سته تا بآخرین نسخهء حقیقیهء جامعهء تو رسیده نداشته.

و اگر راه هوا پویی تمنایی کرده میگویی بایستی که من متجلای ن صفت دگر باشم نه مجلای این تا آن چنان بودی نه این چنین. جان من این نمیشود تا تو هم آینهء آن بواده باشی نه مظهر این. محبوب حقیقی با جلا و استجلا، آینهء بالانمایش جدا، و آینهء این حسنش از آینهء این حسنش، چون این حسنش ازآن حسنش جداست. (وان لم تكن صفاته عين ذاته ولاغيره، كهذه الصفة مع ذهى، فأعرف المذاهب ومشرب أهل السير. فلأجل ذلك قالوا قلب الحقائق محال، وما تعين اللاتعين إلا لهذا العرفان يا أصحاب الصفا والأحوال). هی مرا چو با تو میلی است چه خوش فرموده بودی که هی حق بطرف لیلی است. بگو مدعی را بگذار انکار را درین کار که پروردگار در هر کار بیدار است، (لا بل أعلم وصاحب علم، وبيد قضائه الصحف والقلم، وقد رفعت الأقلام وجفت الصحف، وتم في ذه الحيثية الكلام. وأما في حيثية أخرى فأنشد إنشاداً أخرى).

آن خـــيـــالاتـــی کـــه دام اولـــيـــا است
عـــکس مـــهرويـــان بستـــان خـــدا است
زلف او خال است و خالش دانهء آن دام و من
بـــر امـــيـــد دانـــهءی افـــتـــادهام در دام دوست

پس سر این سلسلهء تعلق نابگسلیدهء تو و استاد بی گونیا و[٣٤] اسباب و بنای این قصر بی استعداد مشیدهء تو در چه جا و کیست. وی ترا چو با من با مقولهء من محبت مکنون است میمویم و میگویم که هی حق بطرف مجنون است.

(٣٤) له ئهسڵهکهدا نووسراوه (کونیاد) بهڵام وشهکه له فهرههنگه فارسییهکانا (گونیا)یه، کهواته (د)هکهش (و)ی عهطفه.

لب و دنـدان خـوبـان خـطـارا
بـديـن خـوبـی نـبـايست آفريدن

ومنها...(۳۵)

نامەی نۆهەم

بۆ فەرهاد میرزای والیی سنەی نووسیوە

(ربنا اغفر لنا ولإخواننا الذين سبقونا بالإيمان، ولا تجعل في قلوبنا غلا للذين آمنوا. ربنا انك غفور رحيم).

وبعد، در مطلع سخن، از منطوق این آیهء نصیحت مایه، که حق تعالی تعلیم ما را بدان فرموده، سخن من تمام شد. ولی تکرار را در کلمات حق چند بار باید تأسیس بکار نیاید جهت تاکید لازم دید. پیشتر ازین بیشتر با جناب میرزا ربیع که بلکه بوساطت جناب منیع حضرت فخر العلماء سلمه الله بنظر نواب والا اولاه الله آلاه مشرف شود، عرضی را نوشتیم، ضیف صیف آمد و رفت، بزم حریف خریف عرش و فرش را زرافشان کرد و گذشت، شتاب شتا بانواع شتی نوبتش رسید، نسیم جواب ربیع از جهت اشرف الجهات نواب والا ایده الله تعالی نوزید. اگر رسیده است وملتفت بجواب نگشتەاند، از دو صورت بیرون نیست: یا گویا جواب جاهلان خاموشی است، پس (أعوذ بالله ان اكون من الجاهلين، فليسألوا حتى نأتي ببيان مبين رفعاً لتشابههم وايصالاً إلى الحق اليقين)، و یا سکوت را در محل مناظره و سوأل اختیار فرمودەاند. پس در این مقام بوی الزام به مشام اهل افهام و افهام میرسد. و اگر هنوز نرسیده است، مضمون آن عریضهء معروضهء مجملهء پسندیده، به دیبای زیبای این عبارت پیچیده است، که کتاب را منسوب به مؤلفین شافعیه فرموده، و تحفه به حضور باهرالنور حضرت شیخ(۳۶) ما قدس سره و دام برکته وبره، مبعوث نموده بودند، دیدیم و بین الدفتین آنرا ملاحظه کردیم. مضمونش معجونی بود مرکب از فضایل و محبت حضرت علی و باقی ائمهء اطهار و توابع آن خاندان عالی شأن رضی الله عنهم اجمعین، و ممتزج از طعن

(۳۵) ئەم نامەیەم بە فۆتۆکراوی یا لەجەنابی سەید طاهیری هاشمی یا لە جەنابی عەبدولحەمیدی حوسەینییەوە بۆ هاتووە، لەیادم نەماوە ئەسڵەکەی خەتێکی خۆشی تارادەیەک کۆنە. بەداخەوە لەم شوێنەدا پچراوە و و دواییەکەی نییە.

(۳۶) مەبەستی لە شێخ موحەمەد بەهائودینی تەوێڵەیە.

و بغض بعضی اصحاب کرام و مذمّت ایشان(حاشاهم الله من ذلك ورضی الله تعالی عنهم هناك وهنالك).

این معجون برای بدن دین اسلام به ضرر مقرون، و امزجهء معتدلهء اهل حق که مذهب فرقهء ناجیهء اسلامیهء سنت و جماعت است نه درمیان انبیاء علی نبینا و علیهم الصلواة والسلام ونه در بین اصحاب کرام، رضی الله عنهم اجمعین تفرقه نمیکنند. ایمان به بعضی شیمهء اهل سنت و جماعت نبوده و نیست و نخواهد بود. مجموع انبیاء را اجمالاً و تفصیلاً مصدقند و تمام اصحاب کرام را هکذا معتقدند. چنانکه انبیا را بر غیر انبیا تفضیل میدهند، اصحاب را بر غیر اصحاب از اولیاء مفضل میدانند و هیچ احدی را از اصحاب و سایر اولیا نعوذ بالله بر هیچکدام از انبیاء تفضیل نمیدهند،

وهمگی اصحاب را کلهم اجمعین مجتهد و عادل و مصیبشان را به دو اجر یا ده اجر و مخطئشان به یهك اجر مأجور و معذور و غیر مأزور میشمارند. احدی را از اهل قبله بی برهان مثل(الشمس مشرقة) تکفیر نمیکنند و لعن هیچ شخصی را بخصوصه بی دلیل قاطع– چونکه حسن خاتمه مجهول و قوهء واهمهء غلط لازمه و روایات کاذبه غیر مقبول است– جائز نمیدارند. و به فرض محال اگر کفر آن شخص به ادلهء ثابتهء ساطعه ثابت شود، غایتش این است مثل کفر ابلیس مجمع علیه باشد، حق تعالی لعن ابلیس را به جزء عمل مقرر نفرموده که بفرماید «العنوا الشیطان».

دل و زبان را حق تعالی برای ذکر و تسبیح خود خلق فرموده، چه فائدهء معتدبها در مشغول کردن جوارح ظاهریه و باطنیه به لعن شیطان متصور است، بلکه شیطان فرصت را برای شغل مسلمانان به فعل عبث جهت غفلت انسان غنیمت میشمارد و اگر چه لعن شیطان باشد، خصوصاً کسی را که اصل ایمانش ثابت و کفرش که عارضی موهومی و مشکوکی بل دروغ محض باشد. لعن کردن شرعاً یا عقلاً چه گونه جائز است، و یا ابلیس یا کافر دیگر را همیشه رابطه کردن و صورت او را به خاطر آوردن و دل را به لعن او پروردن و اعمال قبیحهء او را در خیال جای نمودن، به علت انعکاس خباثت و شآمت او بر ظلمت درون افزون، و آینه خاطر را به رنگ زنگ هزار فضیحت آلودن است.

یاد خدا و رسول (صلی الله علیه وسلم) باید، و نام خدا و رسول (صلی الله علیه؟ وسلم) شاید، نه یاد کردن کافر ملعون یا نام بردن اشخاص و افرادی به کفر حقانیت

مقرون که با یاد گل گلشنی و با تصور زبل و سرگین گلخنی. پس سب و طعن و لعن مطلق نه مطابق حکم ظاهر شرع، و نه موافق کشوفات و وجدانیات اهل باطن و ورع است.

(ثم نقول) منظور نواب والا در ارسال این کتاب اگر اینست که گویا ما از فضایل حضرت علی(کرم الله وجهه) آگاهی نداریم، و او را (استغفر الله) مستحق خلافت و امامت نمیشماریم، بدان کتاب متنبه شویم، حاشا و کلا که ما بری ازین تهمتیم، و از خاکساران عتبهء علیه و تربت عترتیم. و فضایل علیه و مناقب جلیلهای که ثبت جریدهء آن کتاب است، بالمضاعف آن در کتب معتبرهء صحیحهء ما هست، (بحمد الله) به آنها معترف، و از دریای مودتشان به قدر غرفهء استعداد معترفیم، و حضرت امیر را اسدالله غالب و مجتهد و مقتدر دانیم نه روباه مغلوب جبان جاهل عاجز متحیر، و وی را (کرم الله وجهه) مستحق خلافت و امامت میخوانیم به دلیل ساطع لکن نه بی موقع بل در موقع رابع، و هیچکس از اصحاب، بی رأی و مصلحت وی خلیفه نشده چرا که علماً مجتهد و آگاه از همه نصوص بوده، و شوکةً و قدرةً و اختیاراً آماده از هر خصوص، و صاحب عشیرتی مثل بنی هاشم(کأنهم بنیان مرصوص) بودهاند.

از کس نترسیده، چرا که زیاده بران شوکت که شنیدی، تقیهء در مذهب اصحاب کرام چنانکه در غزوات و نزاعات و زخم آوردن و مشقت کشیدن و شهد شهات چشیدن ایشان تا به حضرت حسین (رضی الله عنهما) میرسد معلوم است نبوده، و از تقلید نمودن به کسی نپرسیده، چه که علم و فهم و اجتهاد وی رضی الله عنه مشهور، و در نزد اهل تشیع خصوصا به (عالم بماکان و مایکون) مذکور است.

و تعظیم و توقیر اصحاب نسبت به حضرت امیر و تعظیم و توقیر امیر در حق اصحاب در کتب معتبرهء اهل حق ثابت است. مخالفه و اختلافی که در بین ایشان بوده موافق (اختلاف أمتی رحمة) مخالفهء اجتهادیة بوده نه عداوتیه، که در بین عداوت و مخالفه عموم و خصوص است نه مساوات، همه عدواتی مخالفه است نه همه مخالفهای عداوت، چنانکه اقتضای انعکاس قضیه کلیه است. مخالفهء فروعیهء اجتهادیة فرضا اگر هم به نزاع بکشد، غیر از ثواب عقابی ندارد، و از محبت قرابت و مودت اسلامی و اخوّت دینی قلبا بیرون نمیشوند. در عدم هوای نفسانی و وجود حمیت مسلمانی، و در حق بینی و اصول دینی همگی متفق و با عزم صمیم صدیق حمیم یکدیگر بودهاند.

و مدح و تعظیم و توقیری را که حضرت امیر نسبت به اصحاب کرام خاصه در

خلفای ثلاثه به‌جا آورده، بنابر دلیل سابق از و جه تقیه نبوده، که شیر حق و صاحب اقتداری همچنان و تقیه فرمودن(معاذ الله) ! باری بنا بر زعم مدعی فرضا در حالت حیاتشان اگر تقیه مسلم باشد بعد از مماتشان که از میت میترسد؟ بارها بعد از وفات اصحاب و خلفای ثلاثه در خلوه و به کرّات در جلوه به مدح و ثنای اصحاب و ذکر مناقب خلفای ثلاثه زبان بلاغت بیان را میگشود. و از خصوص یاغیانی که بنابر اجتهاد و تأویل محاربه با وی(کرم الله وجهه) مینمودند، میفرمودند(إخواننا بغوا علینا)، و از سب و لعن آنها زجر و تهدید و تشدید میکردند. و نزاعی را که ام المؤمنین (رضی الله عنها) و خال المؤمنین(رضی الله عنه) با امیرالمؤمنین (کرم الله وجهه) کردند، نه بر سر خلافت و امامت بوده. هر روایتی که مخالف این تقریر مروی شده یا کذب و افترای محض است یا به تأویل صحیح به قرینهء حالیه احس المحل وارد و بلکه بر سر به دست آوردن قتلهء حضرت عثمان رضی الله عنه بود ازان موافق اجتهاد تقدیم قصاص را از قاتلان واجب میشمردند، و از طرف امیرالمؤمنین باز اجتهاد به علت عدم استقرار امر خلافت و کثرت توابع و اعوان قتلهء مذکوره تأخیر و تحمل را تا وقت استقرار و فرصت یافتن حیدر کرار لازم دانستند تا به سبب حیله و خوف و تحریك فرقهء قتله أجلاف و اوباش عرب نزاع را برپا کردند، و طرفین مجتهدین اصحاب با یکدیگر فرصت مناظره و اظهار حق را نیاوردند. پس غایت آن نزاع که طرف امیر دو اجر یا ده اجر را چنانکه گذشت– برده، و آن طرف به یهك اجر مأجور بوده باشند (فالاجتهاد للطرفین جنة، فلا یؤثر فیهم سهام مطاعن أرباب جنة، قاتلهم وقتیلهم لذلك الاجتهاد من أصحاب الجنة).

و اگر منظور نواب والا ایده الله این است که بنا بر آن فضایل و مناقب، خلافت بلافاصلهء حضرت علی را ثابت نماید، چنانکه از منطوق عبارات آن کتاب که میگوید: (هذا نص صریح في إمامته) مستفاد میشود، آن مدعی البته بسر نمیرود، چرا که اولاً امامت نزد اهل تشیع از اصول دین است، و مطالب اصول دینیه بالاتفاق براهین یقینیة میخواهد. ادلهء ظنیه برای مطالب فروعیه که (الفقه من باب الظنون) خواهد آمد. و ثانیا اگر ازان عبارت مؤلف را اراده این است که (هذا نص علی استحقاقه الإمامة وکونه إماماً في موقعه الذي هو المرتبة الرابعة کما وقع واستمر، فنحن لاننکره کما مر، فنعم الوفاق ومرحباً بالاتفاق). و اگر ارادهء آن نموده که (هذا نص في إمامته في المرتبة الأولی بلافاصلة)، این اراده کردن معنی نص را ندانستن است، زیرا که از أدله ای که

دران کتاب یا در کتب ما است نصی که منطوقش همان مضمون باشد موجود نیست.

فرض کردیم مثلا که لفظ (مولی) در امثال (من کنت مولاه.. الخ) یا لفظ (ولي) در نحو (إنما ولیکم الله.. الآیة) متواتر باشد ولی ندانسته است معنی (مولی) و (ولی) بدان مقصودی که مراد اواست متواتر نیست، بلکه نه بعرف لغوی و نه بعرف شرعی بمعنی امام اول بلافاصله بلکه بمعنی امام نیامده‌اند.

این تحریر بر کنار. فرض کرده باشد که فضایل حضرت حیدر کرار در صحت و متانت و کثرت اشتهار بمثابهء معجزات سید کائنات(علیه وعلی آله وأصحابه الصلوات والتسلیمات) رسید، آیا آن معجزات دلالت بر نبوت دارند یا بر خاتمیت؟ بی نص(ولکن رسول الله وخاتم النبیین) عدم ثبوت خاتمیت یقین است، پس فضایل حضرت علی دلالت بر فضیلت وی دارند نه بر خلافت اولیهء بلافاصله یا بر افضلیت و عصمت او، بلکه نص همچنین میخواهد که (علي هو المعصوم وأفضل البشر بعد النبیین وخلیفتي اولا بلافاصلة بعدي). ببین تفاوت راه از کجا است تا به کجا.

و خصوص بر زعم عدم جواز تقدیم مفضول از افضل، ثابت شدن افضلیت امری است مشکل و معضل، چرا؟ که افضلیت به معنی زیادت قرب معنوی به حق تعالی و کثرت ثواب است(کما هو المقصود ههنا) و این معنی را سوای حق تعالی و رسول وی صلی الله علیه و سلم به ایحاء و الهام حق تعالی کس نمیداند، بلکه علم کرام الکاتبین هم به آن نخواهد رسید که میداند حسنات آن چند و حسنات این چه قدر، و قرب آن تا چه درجه و قرب این تا چه مرتبه است، و دلایل ظاهریه بین الجانبین متعارضند، و لازمهء تعارض تساقط و توقف است، ولاسیما این افضلیت و استحقاق اولیت خلافت مختلف فیه است، و وقوع خلاف بدین ترتیب واقع متفق علیه است. آن را گذاشته، بر متفق علیه موافق قاعدهء اصولیهء متفق علیها بیاییم.

پس غایتش این است که مدعی به زعم خود دلیل را بر ابطال این وقوع مرتب بیارد، چنانکه گفتیم دلیل یقینی از او مطلوب است که بر نفی و بطلان وقوع کذائی و بر اثبات امامت اولیت حضرت امیر بیارد تا بشنویم، (وطلباً للثواب وإظهاراً للصواب) مکالمه بکنیم، و بیخ مکابره را به مناظرهء اهل حق بکنیم. علاوه بر این علمای ما (شکر الله سعیهم) خوارج ضاله را دیدند که (نعوذ بالله) تکفیر و طعن و لعن حضرت امیر را میکنند، و باعث بداعتقادی مردم در حق امیر شده‌اند، سعی کردند که از آیات و احادیث

آنچه دلالت بر فضیلت حضرت علی امیر میکند فراهم آورند، چنانکه اهل تشیع را دیدند که سب خلفای ثلاثه و ام المؤمنین و سایر اصحاب کرام را مینمایند، آنچه دستگیرشان شد از آیات و احادیث در فضایل ایشان جمع نمودند، و همگی را صاحب فضیلت و منقبت دانند، و تمامی را بری از طعن و لعن و تهمت و عاری از نقص و بغض و مسبت خوانند، نه برای افضلیت در بین ایشان اثبات کردن و معصومی و خیریت یکی را بر یکی به خاطر آوردن بود، بلکه برای آن بود که آنچه خارجی نسبت به حضرت علی یا شیعه نسبت به خلفای ثلاثه و سایر اصحاب میگویند و بافته میکنند، اهل حق همچنان نگویند و نکنند، و بغض اصحاب کرام را که با ایمان در هیچ دلی جمع نمیشود به دل راه ندهند، همگی را مبشر به دخول و خلود جنت و مشرف به بشارت و رضای رب العزة دانند.

علمای شیعه، خدا انصافشان بدهد، آن فضایل علی را که علمای ما جمع نمودند، به دلیل افضلیت و خلافت اولیت و معصومیت حضرت علی کردند. از ما آموخته و خریده و باز به ما فروختند، و زعمات بی اصل و بی جهت را در انبار ضمیر خود اندوختند. و اگرنه نظیر این افضلیت از که پنهان است؟ حق تعالی بنابر قلت فهم مکلفان میفرماید(تلك الرسل فضلنا بعضهم علی بعض) الایه. نمیفرماید که آن رسول معین بر این رسول معین افضل است، بلکه به مبهم اشاره فرموده، یعنی ایمان به نبوت شرط است که میسور است، نه به افضلیت یکیشان بر یکی مقصور است. پس نه دانستن افضلیت پیغمبری بر پیغمبری، و نه معرفت خیریت امامی بر امامی، هیچ کدام از واجبات عقاید نیستند، بلکه تابع اجماع سلف و خلف اهل حق بودن و به ظاهر حکم ایشان به هرچه فرموهاند معتقد نمودن لازم است که یقین بی سند حکم نکردهاند، و مقلد را دانستن سند مقلد چه ضرور است.

و بودن آن کتاب مرسل از تصنیفات علمای شافعیة مسلم نیست، زیرا که مخالف هر چهار مذهب است. کسی از مجتهدین مذاهب اربعهء ما از متبحرین یا از مقلدین ایشان بغض و طعن هیچ یکی از اصحاب رسول الله (صلی الله علیه وسلم) نه روایت درایت جایز نداشتهاند. واگر فرضا مصنفهء یکی از علما شافعیه بنابر دلیل سابق البته موافق(خلطوا حلالها بحرامها) روایات واهیه و اقاویل ضعیفه و حکایات کاذبهء مختلفه را در آن افزودهاند، از اثبات مطالب یقینیه دورند، و از ثبوت مدعی مهجور و محجور.

پس عادت ظل اللهی و بزرگی مثل نواب و الا حفظه الله تعالی این بوده که به انتظام

امور حکومت مشغول شود، و جمیع برایا و رعایا از علما و صلحا و شرفا و فقرا هریکی را در حد ذات خود مخلوظ داشته فرماید و تفاوت برابر پرورده کردن پشه و عنقا ننماید.

ز یك شاخیم اگر شیرین اگر تلخ
ز یك بزمیم اگر هشیار اگر مست

وبعد ازان، بر ما فقیران و سائر منسوبان شکر گذاری لازم آید. حالا که نواب والالباس مجتهدی در بر، و برای امر به معروف و نهی ازمنکر حسب العقیدهء خود بر در، و جهت دعوت خلق به سوی آیین دین تشیع بر رهگذر است، علمای اهل حق را واجب است که علم خود را اظهار. و قرار را در مناظره بر فرار ایثار نمایند.

رجای آن داریم که آینهء خاطر عاطر را به غبار انکدار آلوده نفرمایند، و جواب را بنویسید و بفرستید، تا دوباره به موقف عرض اندر آییم و سلّمنائی یا منعنایی را معروض نماییم.

چونکه مصدع گردیدیم، ختم عریضه بدین مقوله مناسب دیدیم که:

غیر ازین نکته که حافظ ز تو ناخشنود است
در سراپای وجودت هنری نیست کــه نیست

اما ناخشنودی حافظ ازان جهت است که مطولا عرض نمودیم. و اما هنرهای عجیبهات این است که در معرفت و بینش نظیرت کم، و در ادای ضبط و ربط امورات قلم ابکم، و در دفع و رفع اهل ناهموار میکوشید، و از پیالهء با صفای درك تعمیر مملکت مینوشید. سخاوت و کرم را به اندازه، و باغ حکومت را به آبیاری مرحمت تازه دارید. (وفقکم الله تعالی لخیر عقباکم، وما ضر ما نسمعه من القاء الفَرق بین الفِرق بسعادة دینکم ودنیاکم. آمین. والحمد لله رب العالمین. والصلوة والسلام علی سیدنا محمد وآله وصحبه أجمعین(۳۷).

(۳۷) بەڕاستی پێویستە ئینسان بە چاوی ئینساف تەماشای ئەم نامەیەی مەولەوی بکا کە بۆ فەرهاد میرزای نووسیوە، تا حاڵی ببێ ئەم زانا و ئەدیبە جەوانمەردە چەند مەردی و ئازایەتیی بەکار هێناوە و چۆن توانیویە بەرابەر شازادەیەکی خاوەن خامە و نامە و وڵات و دەسەڵات کە مامی ناصیرودین شای قاجار و حوکمڕانی سنە بووە، بەم جۆرە قسە بکا و نامەیەکی چەند موافیقی حەقیقەتی بۆ نووسیوە و کەموزۆر لەبەرابەریا ترس و =

نامەی دەهەم

بۆ موعتەمودولدەولە فەرهاد میرزای نووسیوە

قدوم میمنت لزوم نواب والا حفظه الله تعالی سعادت مقرون، و تشریفش بر برایا از علماء و سادات و سائر فقرا و رعایا میمون، و منزل عدالت موئلش مبارك، و تاج معتمد الدولتیش بر تارك باد. وبعد، رقم عنبر شیم[۳۸] در جواب این مخلص خلوصیت توأم شرف ورود بخشود[۳۹]. درویشان را ارادت و صداقت زیادتر فرمود. هر سوألی که از

= دوودڵیی نیشان نەداوە و بە جۆرێ کە بە گوێرەی ئاین و عەقڵ بێ لەگەڵی دواوە. وەك لە دووتوێی ئەم نامەوە دەرئەکەوێ، مەولەوی لە وەلامی نامەیەکی فەرهاد میرزادا نووسیویە کە دیارە ویستوویە ئەوەی تیا بۆ ئیسپات بکا کە ڕێبازی ئاینیی ئەو ڕاستە و کتێبێکیشی بە بەڵگە بۆ ئەم مەبەستەی بۆ ناردووە و خەڵکیشی تیا بانگ کردووە کە بچنە سەر ڕێگاکەی ئەو، (مەولەوی) یش بەم نامەیە وەلامی داوەتەوە. وەك بۆم دەرکەوتووە فەرهاد میرزایش وەلامێکی ناسکی وەلامەکەی مەولەویی داوەتەوە و مەولەوییش دووبارە نامەیەکی تری بۆ ناردووە، بەڵام بەداخەوە لەو هەموو نامانە تەنیا ئەمەمان دەسگیر بوو. هەروا زانیومە پاش ئەوەی ئەم نامەیەی مەولەوی ئەگاتە دەستی فەرهاد میرزا، شێخ یۆسفی مودەڕیسی مزگەوتی دارولئیحسان نامەیەکی توندوتیژ و ناپەسەند بۆ مەولەوی ئەنووسێ و لەسەر فەرهاد میرزا ئەکاتەوە لە نامەکەیدا. بەڵام مەولەوی وەلامی ناداتەوە و لەبارەی بابەتی نامەکەیەوە بۆ فەخرولعولەما ئەنووسێ و ئەو نووسراوەیش هەر لەم بەشەی باسی مەولەویدا بڵاو کراوەتەوە.

بە بۆنەی ئەم نامەی مەولەوییەوە بۆ فەرهاد میرزا، جێی خۆیەتی لێرەدا ئەوە بڵێم فەرهاد میرزا شیعری مەولەویی زۆر بەرز هەڵسەنگاندووە و بە (آغای بالەخانەی چم) ڕووی دەمی کردووەتە مەولەوی، چونکە ئەم چوارینەی مەولەویی زۆر پێ جوان بووە کە سەرەتاکەی بە وشەی (بالّەخانەی چەم) دەس پێ ئەکا:

بالّەخانەی چەم دڵ دێوانەکەت
بانەناو وە خاك ڕای ئاسانەکەت
تکەش عاجز کەرد خەیالّت تێشدا
ئازیز بۆ جارێ پا بنیە پێشدا

(۳۸) لە دەسنووسەکەی خۆماندا (شمیم) نووسراوە.

(۳۹) لە دەسنووسەکەی خۆماندا(بخشید) نووسراوە.

نواب والا ایده الله تعالی شده بود، جوابش رامطابق و موافق اصول شرعیه و قانون دولتیه، و هر توجیهی را از هر خصوص فرموده بود موجه و با شاهد ملیح و صحیح مشاهده نموده. آری:

سخنهای شه کز دل پاك خاست
قبول است، شاه سخنهای ماست

بـر ایـن نـکـتـه بـاشد دلـیـل تـمـام
(کـلام الـمـلـوك مـلـوك الـکـلام)

چونکه حضرت عالی همت شیخ ما قدس الله اسراره و افاض علینا برکة انواره، نواب اشرف اقدس والا را طال بقاؤه، در امکنهء مستطابه و ازمنهء مستجابه بدعای خیر مذکور، و خلفا و منسوبان خود را در اوقات ذکر و فکر باستدعای طول عمر و دولت ایشان مامور میفرماید. بموافق (الناس علی دین ملوکهم) بر سر همگی تابعین وی لازم است که بهمان راه سلوك نمایند.

جواب عبارات جناب شیخ مدرس مدرسه، سبب به واسطهء عزل و نصب پر وسوسه (علمه الله ما لم یعلم) به یقین به نظر کیمیا اثر خواهد رسید.

زیاده بقای نواب والا را از کرم حق تعالی مرام، وشنیدن خبر صحت ذات پسندیده صفاتشان مقصود است. والسلام.

العدوم

نامەی یازدەهەم

لە وەڵامی حوسامولسەڵتەنەدا نووسیویە (٤٠)

برکت حرکت نواب اقدس، بر هرکس ونا کس، و بر عامهء هر نو گل و خار وخس، جهت

(٤٠) حوسامولسەلتەنە برای فەرهاد میرزا و مامی ناصیرودین شا و لەقەبی مراد میرزا بووە، لە ١٢٩٣ی هیجرییەوە تا ١٢٩٥ حوکمڕانی ناوچەی کرماشان و سنە و دەوروبەر بووە، ئەمیش وەك فەرهاد میرزای برای زانا و ئەدیب و بنووس بووە. لەگەڵ مەولەوی زۆر جار نامەیان بۆ یەکتری نووسیوە. نامەیەکی بۆ مەولەوی نووسیوە، ئەم دوو بەیتەی بۆ تیا نووسیوە: =

کس ونوگل باعث نشئه و نما، و در حق ناکس و خار و خس سبب فنا باد. دعای بقای بزرگان ناصر دین و استدعای لقای مراد بر جمیع مؤمنین لازم است(تقبل الله لهم دعاءهم آمین).

پیشتر بیشتر درین زمان پریشان آیین در انجمن عدالت مکمن فرهادی، در زیر این طاق بیستون بوضع شیرین اوقات را چندی بسر بردیم، لکن دولت مستعجل بود، سرکشی گلگون گردون عنان آن دولتم را از دست ربود، حالا بدین دلشادم که دعاگوی خالص و طالب مرادم.

نیست ذاتم همچو ذات مولوی
یا کلامم چون کلام مثنوی

لیك گویم با امید بس قوی
بهر درویشان حسام الدین توی

باوجود شرف الملك در خاکپای مبارك دوزبانی چون خامه و روسیاهی چون نامه، نامحرم است.

والسلام علیکم وقلبي بدلاً عن قالبي لدیکم بین یدیکم.

العدوم

نامەی دوازدەهەم

بۆ عەلی ئەکبەر خانی شەرەفولمولکی نووسیوە

ز غواصان این بحر فلك فلك، جواهر دعای بقا و ارتقای دینی و دنیوی عاید سرکار عالی شرف الملك باد. و بعد، علاوء هجوم مصایب دقیقه ای از دیدهء آشوب زمانه غایب نیستم.

= ای تو ذاتت همچو ذات مولوی
وی کلامت چون کلام مثنوی
سلطنت را گر شدستم چون حسام
اندرین دوران حسام الدین توی

(مەولەوی) یش بە نامەی سەرەوە وەڵامی داوەتەوە

هر بلایی کز اسمان خیزد
گرچه از بهر دیگری باشد

نارسیده زمین همی پرسد
خانهء (انوری) کجا باشد

از جهت آن است در نوشتن عرایض مقصریم. باری با ربط و تعلقی که باطناً با سرکار است، تعارف ظاهری را چه اعتبار است؟ می بینمت عیان و دعا میفرستمت، خصوصاً نایبی مثل جناب خیر الحاج مولانا محمد نیری غفر له داریم، باوجود مسعود ایشان وجود خود را معدوم میشماریم. در أصل میل فقیر این است که در دعای خیر جهت سرکار تنها نباشیم که (الجماعة رحمة). هر چند رفیقم زیاد باشد بهتر است.

مورچگان را چو بود اتفاق
شیر ژیان را بدرانند پوست

خاصة اجماع علما و صلحا و منسوبین نقشبندی (قدس سرهم) که همهء شیران جهان بستهء این سلسلهاند. روبه از حیله چه سان بگسلد این سلسله را. از آن سبب وقتی شخصی عزیز الوجودی را مثل ملا محمد نایب خواهم کرد و گاهی نفس زکیهء باصلاح را بسان مخدوم ملا عبدالفتاح بمیان خواهم آورد. زیاده بر اینکه خودش شخصی است عالم و عامل و صالح و سالك. مثل این چهار صفت خودش از نقاط اخلاط اخلاق رویهء پاك است. برادر نیك سیر مخدوم سعادت ملزوم ممجد شیخ محمد است که هر دو ساکن قریهء(آرندان) اند و از دعا گویان خاص آن خانداننند، دعای خیرشان غنیمت است، و صحبت و رعایتشان گوهری است خارج از قیمت، وعلی الخصوص بشارتی داد که چونکه سرکار عالی شرف الملك است ملك آرندان مملوك سرکار شده،

ازین مژده گر جان فشانم روست
که این مژده آسایش جان ماست

این فقیر در همگی مایملك سرکار شریکم، بلکه همگی را از خودم میدانم. جناب مخدوم ملا عبدالفتاح را وکیل خودم کردهام که حاصل بخش و ملك من تسلیم او شود، جفتی برای او مقرر بفرمایند وسعتی را در معیشت جهت وی حاصل نمایند، بی خطره و فارغ بال در معیت مخدوم شیخ محمد برادرش بدعاگویی سرکار باشند، و در استدعای خیر

با این فقیر همچنان شوند.

ای شرف ملك دل من، چند چیزرا پیش چند چیز رضای خداوند مالك الملك غنیمت بخوان تا بعد أز ان حسرت نکشی: دولتمندی را پیش از فقیری، و صحت را پیش از مرض، و علت فراغت را پیش از مشغلت، و جوانی را پیش از پیری، و حیات را پیش از ممات به فرصت بدان. کس نیاید ز پس تو پیش فرست. روز قیامت برای همه کس حسرت است. اگر بد عمل است حسرت میخورد که چرا کردم، و اگر صاحب عمل صالح است حسرت میخورد که زیادتر نکردم، تا درجه‌ام بلندتر باشد. زیاده تصدیع ندارد و مطلبی دیگر غیر از سلامتی سرکار و خبر دانستن مجاری احوال سرکار عالی نیست.

والسلام علیکم وقلبي لدیکم.

المعدوم الحسیني

نامەی سیازدەهەم

بۆ مەحموود پاشای جافی نووسیوە

بی عرض غرض، و خالی از حرص حرض عرض مینماید که سرکارت از آفت و مرض محفوظ باد.

وبعد، پس از ایامی سفارش بی نگارش دعا و سلامی با سید علی محمد که آمد رسید و رسانید، در چه زمانی؟ در زمانی که چشم انتظار بدیدن نگارش سرکار از جانب این روزەدار بی قرار و گوش صائم پراضطرار به شنیدن سفارش آن مرحمت شعار مشتاق تر به نداء و صدای (الله أکبر) افطار بود. خیلی بەجا استدعای دعا فرموده و طلب همت از سالهای پیشتر بیشتر نموده‌اند، چرا که اولا ماه رمضان زمان استجابت است، و این فقیر هم الحمد لله کمال صلاحت و مسلمانی و ثوابم آماده‌تر از هر بابت است، به چه سبب؟ به سبب رفتن پارسال ومراجعتم این قدر غیبت و طعن و لعن از زبان و دل دوستان به طرف ما حواله شد که لیل و نهار بر قطار ثواب اجر شما عاید روزگارم گشته که به صد حج اکبر حاصل نمیشد. عدو شود سبب خیر گر خدا خواهد. ولی چون تو مرحمت مند قدیمی و با هر اهل کمال همدم و ندیم، گاهی با آنان گفتگو را به میان أرند مناظره بفرمایند، این حکایت را به آنها اظهار نمایند.

حکایت: درویشی در گذر راهش به خانەء قصابی و خبازی و یك گیوەگر که

همسایهء یکدیگر بودند افتاد. از خانهء قصاب قدری گوشت و از خانهء خباز بعضی نان گرفت. به در خانهء گیوهگر نرفت. درویش راهی شد برود، سگ هر سه خانه در پیش دویدند، عفعفی کردند، رختش دریدند. درویش رو به سگ گیوهگر کرد و گفت: سگ قصاب گوشت از صاحبش گرفتم و سگ خباز نان، ای سگ گیوهگر تو به چه جهت؟ کسی کـه تـعـارفـی کرده بـاشد عیبـی نـدارد اگر گفتگویی بکند، ولـی آنـانکه ضرری نکشیدهاند اگر محض حسد و طعن و لعن نیست چرا چیزی بگویند؟ باوجود اینکه آنان که تعارف کردهاند اگر هم چیزی بگویند محض عوام کالأنعامی است، چرا که آنکس حج را واجب کرده است و میکند خدای تعالی است، سبب به اینکه تو چهار قران به هزار نـاز و علی بدهـی برای خـاطر تو این حج را بر سر من چرا واجب میفرمایند، یا من چرا بر سر خودم بنا به خاطر آنکه تو بگویی فلان کس شخصی صالح است فرضش میکنم. من عبادت برای خدا میکنم و خدا استطاعهء ماله و بدنیه را شرط کرده است. فقیر علاوهء اینکه استطاعهء مالیه نداشتم از استطاعهء بدنیه هم افتادم. اطاعهء خدایم خوشتر آمد از مدح مخلوق.

عوام اگر مدح بکنند انسان ترقی نمیکند تا اگر ذم بکنند انسان تنزل بکند. اگر نیمه حکیمی که جان را میبرد و یا نیمه ملایی که ایمان را ببرد و نیاورد یا متشیخی که آگاهی از خود و مریدش ندارد و به غیر از (آغه بلی) چیزی بر زبان نمی آورد قصه بگوید اوهارا بگویند که معرکهء علما به شما لایق نیست شما را و گمراهی و گمراه کردن خلق گفتهاند. سلیمان چون براند آنکه مورش مرکب است.

انـدریـن عـرصه چـگـونـه دو کـنـد
مـه فشانـد نـور و سگ عـوعـو کـنـد

چون خدا خواهد که پردهء کس درد
مـیـلش انـدر طـعـنـهء پـاکـان بـرد

نـکـتـهـا چـون تـیـغ پـولاد است تـیـز
تـو نـداری چـون سپـر واپس گـریـز

(الحمد لله ثم الحمد لله) پارسال بدان مال نصیب من نشد، و خودم به تقصیر خودم معترفم چرا که هر کس به غیر از حق تعالی از یکدیگر اعانه طلبید البته حق تعالی او را تأدیب میکند و مبتلایش خواهد نمود. اگر همچنان نمیبود بدان آزار گرفتار نمیشدم.

گـر بـه تـقـوی و قـنـاعت انـدری
چون مسیح از آسمان می بگذری

چونکه یوسف دید آن غیر معین
مـانـد انـدر چـاه در (بضع سنین)

آنها بر کنار. اگر حق تعالی از حرکت و سکونم راضی است، هر کس هرچه بگوید پاك را باك نیست. واگر ناراضی است هرکس هرچه بگوید هنوز کم است. ،و در کناره گرقتنم هم تعجب نکنید. آن وقت که تمنای آن بود بلکه رجای فقیری از امتی به گردن میگرفتم و آمد و شد میکردم. حالا شنیدن فریاد زیردستان بسیار و نشنیدن عدل و داد زبردستان بی شمار. کناره از همه سازگارتر است. هیچ نمانده است که نگویم، و هیچکس ندیدم که بشنود. علی الخصوص اگر کسی گمراه و عاقبت شر نباشد، بعد از اینکه رفیقهایش همه رفتند و عمر عبثش به آخر رسید و ریشش سفید شد، چرا این قدر دنیا را به آغوش بگیرد، و چنان بداند که نمیمیرد. فقیر دگر آلوده نشود بهتر است.

چون پرده ز روی کارها برخیزد
معلوم شود که در چه کاریم همه

ان شاء الله از دعای خیرت فراموش نکنم. والسلام.

المعدوم

نامەی چواردەهەم

بۆ مەحموود پاشای جافی نووسیوە

عرضه آنکه در بین محمودی تو و ایازی این فقیر، گفتهء اهل عناد و به قول فرقهء فتنه و فساد، فرزندی عبدالله مستاصل شد و دلگیر شد.

نه شه کاذب نه شیرین بیستون رو
خداوندا کـه هست این تهمت از نو

باری هزار دفعه مؤذن نبود و عابدان سحری ترك نماز صبح را ننمودند، عاجزی و بهانه آسان است، حتی از اطفال میآید. لکن بر سر رحمت آمدن بزرگان را میشاید. فرزندی عبدالله را فراموش کردن عیب و نقص کلی بر مرحمت ظاهری که داشتی

آوردن است. بدنم ضعیف و کوفتهء راه بود، و از سایهء تو پیاده بودم، والا ملاقاتی حاصل و تصدیعی در مکالمه مینمودم.

گفتگو آیین درویشـــی نبود
ورنه با تو ماجراها داشتیم

تاروپود گله را نمیبافتم و دیبای دلسردی را نمیساختم. بیا این داوریها را به پیش دوار اندازیم.

هـــهرچـــی دیت وه چـــهم شی وه سهفـــهردا
هـــهرچـــی مـــویـــنـــی هـــا نـــه گـــوزهردا

کـهس حـالّـی نـهبـی و هـیـچ کـهس نـهفـامـا
ئهو پهی چێش ویهرد، ئێد پهی چێش ئاما(٤١)

اما صد بار سعی بکنیم و بیخ اهتمام را بکنیم، چارهء راه رفتن و نصیبمان اگر باشد دو گز زمین و سه گز کفن است. نه عجز تو پایدار و نه پریشانی ما برقرار. (لمن الملك الیوم؟ لله الواحد القهار). والسلام.

فرزندی عبدالله با چند فقیری که عاصی نیستند و قدیمند و مرید و منسوب آن سرکار و آن صاحبی هستند و دخلی بمن ندارند. تو میدانی و آنها. میماند بر سر من. اگر التفات نمودند اعانه دادند مبارك است. و اگر بر سر عادت خودت بودی، حجره و خانه نشیمن و گذرانی درویشی در خدمت حضرت شیخ، قدس سره، برای من و فرزندی هدایت حاضر است، و بلکه حضرت شیخ بفرماید حاضر خواهد شد. مرا ز کنگرهء عرش میزنند صفیر. والسلام.

المعدوم

(٤١) ئاد ویهرد پهرێ جهزای کاروبار
ئێد ئـامـا پهرێ سزای رۆژگـار

(نامی)

نامەی پازدەهەم

بۆ مەحموود پاشای جافی نووسیوە

عەرضە شاهیدەن خاس بدیە پێشدا
حەرف نوختەدار مەوینی تێشدا(٤٢)

اول هر کلام که همواره اهل کمال در سطور آرد، و اکمل واَصح هر طور املح و سحر حلال که کلك درر سلك گهر مرسوم معدوم محروم محرر و مسطور دارد، حمد و مدح هر حامد و هر مادح، در گروه هر مسلم و در رهط هر ملحد کادح، کرور در کرور، در همه اعصار و دهور، مر درگاه عالم آرامگاه (لا إله إلا الله) را، و درود لامعدود و سلام لا محصور و لا محدود عدد(کل داء و داوء مادام السمك والماء، والسماك والسماء)، مر سالار ملك محدود و سردار محل محمود، و کارگاه در علوم همهء علماء آگاه، (محمد رسول الله) را، و مر آل اعلام و اولاد اطهار الاسرار احرار را، و سائر اهل ایلام و گروه صوالح الاطوار را، حمد اله عالم حاصل، و درود و سلام رسول کامل آمد.

مرسوم کالوصول را آماده، و طرح اهل وداد را در دل آورده، که همراه آه دل مکدر در هر مساء و سحر سرکار مکرم و سردار اکرم و اولواالامر مکارم و مراحم همه را ادام الله عمره طوعا و روحا مرسل رسائل دعا و سلامم.

معلوم سرکار آمده که ولد آدم و حواء ولد داود آسا اگر همه عالم کالهواء محکوم امر و رام حکم او گردد، در مآل کار کر و کور، و محل او گور، و همسر او مور گردد، عرعر و سرو عمر همه کس صرصر عدم و ارهء مرگ در راه دارد، و حاصل محصول دوام هر احد را داس اعدام ملك مالك الارواح در درو آرد. سرو هر رهرو دل در دارالسلام در گرو راه آورد اعمال صوالح آمد. حالا که همدم روحم ولاء عمل صلحاء در کاردار که (لو راح الروح، وصار آدم کالمکروه المطروح، لاطمع لعامل السوء إلا سوء الدار)، ارحم همهء رحماء و اکرام همهء کرماء مردهها را همه در دارالسلام مع السلام همسر سور و سرور و حور و سرکار کرم مدار و اولاد و اهل وداد را کام روا و دائما در آلاء سرمد و روح مدد همم اهل الله محروس و مسلم و مسرور، و اعداء او را در آلام ممد ملوم و مدحور

(٤٢) مەبەستی ئەوەیە ئەم نامەیە هەمووی لە پیتی بێ نوختە پێك هاتووە.

دارد. ملول دعا مدلول صعلوك در صدد سلوك راه وصال اعدل الملوك را درد در دل ووصل سركار او را روحا مائل آمده رسائل رسائل، اما هوا سرد و دل آلوده درد و راه دور و كاس آمال مالامال گرد. اصل اصول همه كامها و آسای كل مامول و مرام (الدعاء لكم ولأولاوكم مادام الروح و وسعه الحال، والسلام والإكرام هو الموصل لكل موصول مدلول مرسول معدوم ملول ومحمح إدراك سركار آمر مكرم هم اسم محمد مكرم صل اللهم له وسلم مادام العالم. والسلام).

المعدوم

نامەی شازدەهەم

بۆ مەحموود پاشای جافی نووسیوە

افواهی از سفر بغدادتم آگاهی دادند، از بیم دوری چنانكه از حله به كوفه میرود، آب سرابها از چشمهء چشمم با شتاب و تاب روان است.

اگر راست است اگرچه حسرتها خوردم، لكن تدارك سفر خیریت اثرت را آمادهام. رو با خدا، بی ناخدا، بسلامت روی و باز آیی. خطم بجای مُهر است و جفایت بجای مهر.

المعدوم

نامەی حەڤدەهەم

بۆ مەحموود پاشای جافی نووسیوە

ئەیاز هەمراز نالّەی داخ و دوود
عەرزش هەن وە خاك ئاسانەی مەحموود

ئەر نائیرەی تۆ زمناكۆ جا كەرد
دووی من نە چەرخ هەفتەمین ویەرد

ئەر باوەر ناكەی لە خودا بترس
خەبەر لە دیدەی هەساران بپرس

ولی چه باید كرد؟ دوری نه در قبضهء سركار ایشان، نه در قوهء اختیار درویشان است

چـــرخ آواره بـــه هـــر سو کـنـدم مـیـدانـی
رشك مـیآیـدش از صحـبت جـان پـرور مـا

در طی عبارت به بی اخلاصی فقیر اشارت فرموده بودند، بلی:

آنچه من میبایدم گفتن، تو میگویی به مـن
شکر میگویم که این هم هست نوعی زاتحاد

در هر صورت اگر تقدیر مساعد تدبیر فقیر آمد، یقین است که به خدمت مشرف میشوم.

ور نصیب ما نشد وصل حبیب
ما و درد بی نصیبی یا نصیب

جهت کتاب عقیده اظهاری رفته بود، فقیر حالا در خدمت سرکار بندگان عالی سلمه الله هستم، اگر آدم آن صاحبی گذرش به کویهء درویشان که باغ سوخته است، افتاد، البته فرزندی عبدالله کتابش تسلیم خواهد نمود. واگر به مضمون (الناس علی دین ملوکهم) آدم آن صاحبی مثل آن صاحبی راهش به خانهء درویشان نیفتاد کوتاهی از من نیست. آن وقت در دشت و صحرا بودند به دست نمی افتادند. حالا من صیاد پیر افتاده و تو شاهباز آشیانه بر بالای کوه قرار داده، دام با چه طور ترا باید بگیرد.

عـنـقـا شکـار کس نشود دام بـار بـرچین
کـانـجـا هـمـیشه بـاد بـه دست است دام را

باری آتش آن مرحمت دستور بر کوه زمناکو مثل کوه طور افروخته، و من هم از دور نگاه چشم بران دوخته، به حسرت مینگرم و این بیت را به خاطر می آورم:

آتشی می بینم ای یاران ز دور
گرم میآید به چشمم کـــوه طور

گر آستان بوسی محمودی شد فنعم المطلوب، والا با سوز و نیاز ایازی، همرازی و دمسازی هست.

والسلام.

المعدوم الحسيني

نامەی هەژدەهەم

بۆ حاجی مەحمودی یاروەیسی خەزنەداری
مەحمود پاشای جافی نووسیوە

جناب مصرف ! همیشه نقد سعادت دارینش در کف، و همت ارواح اولیای بزرگوار پیرامون احوالش صف اندر صف باد.

اولا، گوهری که من داشتم، در صحبت بی معرفتان گذاشتم، وتسلیم خریدار خودش نکردم، و به بازار کسادیش آوردم. گله از خود دارم نه از کس. حسرت بی فایدهء گذشته ما را کافی است. پس باز به همین فقرهء صادقه خیلی دلخوشم، و راضیم بدین بی حرمتی و دلشاد بدین کشاکشم، که حق تعالی با آن عظمتی که دارد نیمهء مخلوق از روس و مجوس اطاعهاش را به جوی نمیشمارند، و پیغمبری با آن همه معقولی از دست اغلب طوایف خصوصا از اقارب کالعقارب خویش چند ملولی بر سرش آمد. و مع ذلك نه بر دامن جلال خدای غباری نشست، و نه از تاروپود دیبای نبویه تاری گسست. از ندیدن خفاش نور آفتاب را چه ضرر، و از نداستن عوام و اوباش عارفان را چه خطر.

و منظورم ازین تقریر و تحریر تحقیق مسأله است، نه اینکه بفرمایند تزکیهء نفس خودم باشد، یا بفرمایند دلم در ولوله است، چرا که حسن خاتمه مجهول است. چەگونه حتی خودم از گبر و یهود بهتر نمیدانم، و خودم ازین دردسری که خودم و اولادم از بیگزادها دیدم نارضامند نمیخوانم. هرچه از دوست حقیقی آید آگر مغز و اگر پوست، همگی از او است و نکو است. اگر کدخدایان قدر مرا ندانند امیران میدانند، و اگر امیران ندانند خوانین و سلاطین میدانند، و اگر آنها هم ندانند پادشاهان میدانند، واگر مخلوق بی التفات باشند التفات خدا و رسول صلی الله علیه و سلم و اولیای کرام باعث حصول تمام مرام است. نه خودم و نه اولادم ضرری برای کس نداشتهایم، و علم سرایلی و رئیس عشایری بر نیفراشتهایم. نه خداوند رعیت نه غلام شهریاریم، بلکه به محض کرم حق تعالی امیدواریم.

فرزندی عبدالله با آن بی اقتداری و کم تجربگی و بی اختیاری قرض غلهء جوانرود و قرض سرکار محمود را ادا نمود، حلا در کوشش رضامندی جناب شما است. البته ان شاء الله به نظرت خواهد رسید. چونکه سرکار شما بحمد الله صاحب معرفت و با

صداقت و محبت هستی، و به نشئهء بادهء خیرخواهی و حق گفتن مستی، از آن جهة این تقریر عرض نمودم و بر تصدیعت افزودم.

من ملك بودم و فردوس برین جایم بود
آدم انداخت در ایـــن دیر خراب آبـــادم

سردی نخورم هر چه بپوشم، و گرسنگی نکشم و تشنگی نچشم هرچه بخورم و هرچه بنوشم. تدارك قیامت عمل خیر و دو گز زمین و سه گز کفن است. والسلام. المعدوم

نامەی نۆزدەم

بۆ حاجی مەحمودی یاروەیسی نووسیوە

عریضهء این زخم زدهء هر طرف بخدمت سرکار محمود آقای مصرف امید است که برسد. خامه بر روی نامهء ملالت علامت خواهد نوشت جراحت وفات فرزانه فرزند سرکار ایشان چون زخم ممات جگر گوشهای این کمترین درویشان خطیر. نی نی چون آشنای معنوی ما بود، اثرش در دل خطر تر مینمود. ولی ازینکه درمان زخم قضا غیر تسلیم و رضا چیزی دگر نیست، و در دائرهء تنگ بی شکیبائی است، (من لم یرض بقضائي ولم یصبر علی بلائي، فلیخرج تحت سمائي ولیطلب رباً سواي)[٤٣]. از بدل آمدن برای تعزیه چند غزلی را در تاریخ وفات و مرثیه روانه خدمت کردیم وآخر عریضه را بدین دعا آوردیم: حق رحیم و غفور آن مرحوم را مغفور و سرکار ایشان را صبور و مأجور و ما را و سائر اصدقاء و احبا را بحسن خاتمه و عاقبت محمود مسرور و محبور فرماید آمین.

گـر بـمـانـیـم زنـده بـردوزیـم
جـامـهای کـز فـراق چـاك شده

ور بـمـردیـم عـذر مـا بـپـذیـر
ای بـسـا آرزو کـه خـاك شده

والسلام

المعدوم

(٤٣) واتە: ئەم حەدیثە قودسییە بەرابەر بە بێ سەبرە دڵتەنگەکان وارید بووە، کەواتە جوملەی حەدیثەکە، بە پێی قەواعیدی نەحو، بە ئیعتیباری (هذه الجملة) موبتەدایە و عیبارەتە فارسییەکە خەبەرە.

نامەی بیستەم

بۆ سەید عەبدوڵڵای کوڕی نووسیوە

نور چشما ! سلمك الله.

جواب سركار عالی شرف الملك را سلمه الله تعالی، فرستادم، بخوانید. ساعت اول تحمل نكنید، قیمت پنجاه تغار گندم باید حاضر باشد، اینجا بیارید، و همان صد تغار قرض باید تمسك بدهید و الاغ و آدمت زود بیایند. تمامی صدوپنجاه تغار گندم را بدست بگیرید و ببرید. اگر خودت چابك میروید برای نقد و كاروان برو، و اگر آدم میفرستید بفرست. زود زود زود. هوا سرد و دیر است، و خودت باید بعد از قیمت پنجاه تغار حاضر كردن اینجا بحضور خان حاكم(٤٤) سلمه‌الله بیائی قیمت را تسلیم بكنی

(٤٤) عەلی خان كە لەقەبی (حاكم) بووە و كوڕی عەلی خانی شەرەفولمولكە. ئەمانە سەرۆكی ولاتی جوانڕۆ و بێڵەوار و مایەدشت بوون. مەولەوی ڕۆیشتووە بۆلایان بۆ قەرزی گەنم و شەرەفولمولك لەو كاتەدا لە سنە بووە، نامەیان لەم بارەوە بۆ نووسیوە، ئەویش وەڵامی داوەتەوە كە بیدەنێ. جا مەولەوی بۆ سەید عەبدوڵڵای كوڕی نووسیوە كە هەندێ پارە بێنێ بۆ لای خان حاكم و گەنمەكە وەرگرێ.

لەم نامەوە دەرئەكەوێ كەوا مەولەوی دڵگرانییەكی زۆری لە سەید عەبدوڵڵای كوڕی بووە. لەم بارەوە ئەمەوێ بڵێم مەولەوی وەك پیاوێكی بەناووبانگ و خاوەن ڕێوشوێن، خەڵكێكی زۆر ئامۆشۆیان كردووە و هەمیشە میواندار بووە و لەگەڵ ئەوەشا نە لە دەوڵەتەوە دەرامەتێكی بووە و نە شوێنەكەشی بۆ ئەوە شیاوە كاسبییەكی ئەوەتۆی تیا بكرێ. بۆیە زۆر جار مەجبووری ئەوە بووە دەغڵ لە ولاتی (مایەدشت) بكرێ كە ولاتێكی زۆر بە پیتە و دەغڵی تیا هەرزان بووە و تا ئەم سالانەی دواییش هەرچەند قاتی و قرییەك لە ناوچەی هەورامان و شارەزوور و بەری سیروان و گەرمیان پەیدا بووایە ئەچوون بۆ مایەدشت بۆ دەغڵ، بەڵكو لەبەر بێ دەسەلاتی زۆر جار ناردوویە لەوێ دەغڵی قەرز كردووە تا خوا دەستی ئەدا پارەكەی ئەداتەوە. دیاریشە مەولەوی خۆی ئەم ئەركەی پێ جێبەجێ نەكراوە، بەڵكو بە سەید عەبدوڵڵای كوڕە گەورەی سپاردووە و ئەركەكەش ئاسان نەبووە، چونكە لە ناوچەی مایەدشتەوە تا سەرشاتە مەسافەیەكی زۆرە و زۆرتری ڕێگاكە كەژ و كێوە و ئەو سەردەمەیش ئەبوو بە كەروبار ئەم دەغڵە بگوێزرێتەوە. لەم لۆمە و سەرزەنشتەی مەولەوییەوە كە لەم نامەدا دەرئەكەوێ، بەئاشكرا دیارە سەید =

و حجت صد تغار دگرش بدهی، و گندم را تمامی ببرید. دگر بهانه شما هیچ نمانده، و فقیر هم از دست شما هراسان شده‌ام بلکه خلاص بشوم هرچه میکنی زود باشد.

و سرکار صاحبی حبیب بگ(٤٥) اگر دران مابین و در آن آمد و شد کرم بفرماید، از خصوص آدم و الاغ و اعانهء این سر و آن سر دریغ نفرماید، خیلی خوب است. خلاصه راه دور و هوا سرد و وقت دیر است، زود هرچه میکنی بکن. و خبر طرف ملا علی خان اگر آمده بفرستید. آخر آن وقت بکرماشان رفتی اگر اظهار مینمودی این قدر طول نمیکشید. کار تو همچنین است، همیشه نمیدانی چه میکنی. والسلام.

المعدوم

نامه‌ی بیست و یه‌کەم

بۆ سەید عەبدوڵڵای کوڕی نووسیوە

فرزندی عبدالله، نور چشما سلمك الله.

سرکار بندگان عالی محمد پاشا سلمه الله چند سال است این فقیر را بخون جگر و برحمیت پرورده کرد و انواع نعمت کرم فرمود. سرکار رئیس العشائر سلمه الله هزار کس مال پاشا را خورد، برای صد تغار غله مرا به کاروان فرستاد و رحم از تو نکرد، و حالا این آست هم گرفتار کار شرف بادینی کافر گشته شده‌ام، نمیدانم آخرش چه‌طور میشود.

باری آنچه رأی سرکار پاشا است همچنان عمل بکنید، بلکه بر حمیت قدیمی و

= عەبدوڵڵا بە باشی ئەم ئەرکانەی ڕانەپەڕاندووە. بەڵکو خۆی بە ڕاوکردن و هاتوچۆی شارەزوور و ناو عەشایری تاوەگۆزی و قوباد و باوەجانییەوە خەریك کردووە و زۆر جار بووە بە هۆی دڵئێشانی باوکی.

ئەم نامە و چەند نامەیەکی تر چەردەیەکی باری دەروونی و دڵ ناڕەحەتیی مەولەویمان لەو زرووفی ژیانی سەختی خۆیە بۆ ڕوون ئەکاتەوە، وەك چۆن ئەمە لە نامەیەکیشیەوە بۆ حاجی مەحموودی یارەویس کە لەم بەشەی ئەم کتێبەدا بڵاو کراوەتەوە، بەئاشکرا دەر ئەکەوێ.

(٤٥) مەبەست حەبیبوڵڵاخانی قوبادییە. مەلا عەلی خانیش یەکێکە لە کۆمەڵی ئەکرەمی ئەفغانیی ژن برای.

جدیدی خودش عسرت و قرضداری تو درست شود. زیاده نمیدانم آخر کار شرف بادینی چگونه صورت پذیر میشود[٤٦]. المعدوم عبدالرحیم الحسینی

نامەی بیست و دووهەم

بۆ حەبیبوڵڵاخانی قوبادیی نووسیوە

بارها نوشتەام:

به عـهد تـو میبینم آرام خلق
پس از تو ندانم سرانجام خلق

سرکار بندگان عالی مشمول فیض متواتر و متوالی باد. حقوق نعمت قدیمت در پیش چشم دلم هست. وفای این حقوق نمیگذارد که این فقیر از عقوق اولادت پریشانی بخاطر آرد. ان شاء الله جود ذی رجود بندگان مرحمت نشان عدالت سمات پرده پوش عیوب اولاد و بنده و متعلقات است. کسی اخلاص مند و دعاگوی بندگان عالی حفظه الله باشد، لابد باید از خار آزار غیر روی دلش نخراشد، چرا که آنکه سرکار عالی را شناخته است این فقیر است، و بزرگی که فقیر را شناخته بندگان عالی مرحمت مصیر است، و آنکه هر دو را شناخته حضرت علیم و خیبر است. کس قدر من ندانست غیر از تو، وکس قدر تو ندانست غیر از من. نه تو از مرحمت دریغ بفرما و نه من از دعای خیر.

و اما یك حسرت دارم که صدقهء جاریه ای از مثل مسجدی و مدرسه ای بعد از خودت بجا نگذاشتی، و دائما مثل این فقیر با عشرت بی غیرت و طائفهء بدملت پر علت مشغلت داشتی. هر دو عمر را ضایع نمودیم، و بر ضرر خودمان و نفع اغیاران افزودیم، چه سود. اکنون که کار از دست رفته و زمام از دست رُفته، باری اگر اهل و عیال بگذارند فرزندی عبدالله بوجه مرحمت ملحوظ دارند[٤٧]. فالأمر إلیکم، والسلام علیکم.

المعدوم

---

(٤٦) ئەم نامەیە و نامەی پێشووم لە ڕووی کەشکۆڵەکەی خوالێخۆشبوو مەحموود پاشا نووسیوەتەوە کە لە بەر دەستخەتی مەولەوی خۆی نووسیویەتەوە. حەسەن بەگی جاف لە پەڕاوێزیانەوە نووسیویە: وا ئەزانم مەولەوی ئەم نامانەی لە ١٢٨٥ی هیجریدا نووسیوە.

(٤٧) ئیشارەیە بۆ خوازبینیی کچی حەبیبوڵڵاخان بۆ سەید عەبدوڵڵای کوڕی.

نامەی بیست و سێهەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

معروض میشود که از تقدیر باری، بخل چرخ زنگاری یارای صحبت و ملاقات بیداری نمیدهد، و باز از نارسائی طالع ناساز:

نـایـدم خـواب مـبـادا کـه بـخـوابت بـیـنـم
دیدهء بـخت مـرا بـیـن چـه بـخواب است امشب

باری.

شرح ایـــن هـــجـــران و ایـــن سوز جـگـــر
ایـــن زمـــان بـــگـــذار تـــا وقت دگـــر

و درین مدهء پرسوز و تاب، بامیدواری یك عتاب آنجانب، بمقام سوآل و خطاب برنیامدیم. ازان ترشی عتاب که ممزوج شیرینی عبارت خوشاب باشد، و اسکنجبین وار رشحه را بر حرارت صفرای حرمان ذی مرارت باشد محروم گشتیم. لاعلاج از احوال سبطیان که محفوظ از آزار قبطیان آسا شوند، چون ارباب حاجت بکوه طور حضور سوآل و مناجاتی کردیم:

طـــور جـــان عـــاشق آمـد صادقـا
طـور مست و(خـرّ مـوسی صعـقـا)

آب نـیـل است ایـن حدیثم خوش بیاب
سبـطـیـان را قـبـطـیـان خـون بـاب

گـــر عـــجـــایب آیـــدت پـیش نـظـر
کـــی ز شیـــئ واحـــد آمـــد دو اثـــر

انـگـبـیـن بـیـن در مـزاج مـعـتـدل
خـوش مـزه (فـیـه شفـاء) قـوت دل

طـبـع صفـرائـی ازان نـفـرت کـنـد
پـیش وی طـعـنـه بـحـنـظـل مـیـزنـد

چـون نـدانـم قـوت تـقـريـر حـال
مـخـتـصر بـهـتـر ز تـطـويـل مـقـال

گـوش هـوشم را چـو پـنـبـه انـدر است
بـر سر ظـاهـر بـيـايـم خـوشتـر است

و در زمان شریف و سعید و اوان ظریف از اغیار بعید عباراتت رسید. اگر به عیدیش میخوانیم و اگر به عیدش میدانستم بعید نبود. آری زینهار ز تو آید چنینها تو کنی. اشارات آن ارجمند بسان عبارات حسام الدین ما یعنی حسن نظری موجب شادمانی خاطر و خرسندی و باعث هشیاری و بیداری.

به بی جنبش هوشیاری مجویید
بـجـنـبـانـیـدم اول، پس بـگـویـید

باوجود اینکه در حرکتم برکتی نخواهم دید که در جنبش و خروشم تحریر بجای نازك خواهد رسید.

مپرس از من حدیث زلف پرچین
مـجـنـبـانـید زنـجـیـر مـجـانـین

بهر صورت دفع الوقتی ضرورت بود. چند فردی را در تاریخ تولد فرزندی عبدالله سلمه الله بر زبان نی خامه گذشته بود بخدمت فرستادم. عریضه را تهی از هدیه نمودن اگرچه هدیه قابل نباشد خوش نما نیست.

پـای مـلـخـی نـزد سلـیـمـان بـردن
عیب است، و لیکن هنر است از موری

و آن هدیه این است:

کـرم کـرد داور بـمـا یك پسر
سنـای بـصیـرت، ضیـای بـصر

تـفـاؤل بـقـول شفـیـع الانـام
بـنـام مـحـمـد نـهـادیـم نـام

بـدیـن عـهـد داده هـمـان ذوالـهـمم
(وقـد كـان أوفـی الـوری بـالـذمم)

عـجب آیـد ایـن فـال پـیش نـظـر
ز هـمـنـامـی ایـن پسر بـا پـدر

ازان رو شنـیـدیـم بآواز نـی
(عـجیب غـریب) بـتـاریـخ وی[٤٨]

نامەی بیست و چواردم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

در زمانی که گوش هوش اشتیاق آواز نی داشت، و دیدهء فکرت نظر بر بیچونی چون نائی نی میگماشت، ناگاه از صدای نوای نی، و از ندای نائی بی نشان، نشانی از بی نشانی بگوش هوش رسید. آری:

نی نشان از چون بیچونی دهد
عاشقان را شور مجنونی دهـد

ومذاق قوهء استعداد را لذتی و کیفیتی چنان بخشید که زبان و دست و قلم مکیف از تقریر و تحریر و تصویر چگونگی ذوق آن ندا و صدا که بسته و خسته و شکسته ماند. بیت:

گرچه تقریر زبان روشنگر است
لیك عشق بی زبان اولی تر است

مصداق اهل احوال آمد. بنابر این در زاویهء خمول گشاده، و مهر خاموش بر لب، و سر بزانوی حیرانی نهاده. والسلام.

المعدوم

نامەی بیست و پێنجەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

فقیر خلوصیت خصال، مخدوم حسن الفعال را عرض مینماید که نامه ننوشتنت اگر به علت نبودن کاغذ است، الحمد لله کاغذ ارزان است. و اگر به سبب عدم آمد و شد است

(٤٨) رستەی (عجیب غریب) بە حیسابی حرووفی ئەبجەد ئەکاتە ١٢٩٧ کە سالّی لەدایکبوونی ئەو کورەزایەی مەولەوییە.

از کثرت مرور قاصد راه دست نمی افتد. خلاصه به قدر فراموش کاری شما درویشان را اخلاص است.

چون خەیاڵ وە ماچ پات وەشحاڵ مەبی
کاش جە کۆن ئەو بەخت لەب خەیاڵ مەبی

گرمیانی دلگرمی و ئیلاقی دلسردی آب و هوای ولایت شما همچنین است. سردی مقتضای ذات ایشان است. گله را فائده نیست. ایزد تعالی توفیق کامل و عمر دراز و علم و عملت را روزی فرماید. والسلام.

العدوم

نامەی بیست و شەشەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

برادر عزیزم، ما و شما را تمنای مرگ چون خلایق راست هوای نمودن سر گردانی حیرانی بر تو آورده. چاره جز این نیست اگر راضی شوی، و اگر ناراضی بسوزی و بسازی، و آخر الامر اگر ممکن باشد جان بازی. والسلام.

المعدوم

نامەی بیست و حەوتەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

برادر عزیزم، ضیای دیدهء دلم. اگر ماهی را از آب دریا سیری است ما را نیز از بلای دلبران سیرابی خواهد بود. از ایشان بلا و از درویشان (بلی). از ایشان جوشیدن و خروشیدن و گمان کشیدن، از دلریشان سرخوشی و گردنکشی نوشیدن و چشیدن. والسلام.

المعدوم

نامەی بیست و هەشتەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

تا به سبب دیگران یادم کنید، باز شکر. شما را و آب سرد ییلاق و، ما را و کرسی و دل

مشتاق. (الفراق .. الفراق.. إلى يوم التلاق).

مـرا کـم بود داغ بی نصیبی
فزون کردی بران درد غریبی

والسلام.

المعدوم

نـامـه‌ی بیست و نۆهـه‌م

نازانم بۆ کێی نووسیوه

جان عزیزم ! بعد از تماشای چشم قاصدت، که این چشمی است کان رخسار دیده است، وبعد از بوسیدن پای پیکت، که این پایی است کانجاها رسیده است، عرض خواهد شد که یا اول عهد نباید بستن، یا در آخر نمیبود شکستن. اگر شما زمستان میآمدید البته ما هم تابستان بازدیدی میکردیم. (هەر بازەم وەی بەخت سیای وێمەوە). چه حرکتی را در طبیعت من گمان بردەاید که تکلیف آمدن را فرمودەاید. نظم:

چـەم بـی پـەی دینت، بـینـایـیش کـەم بـی
گـۆش بـی مشنـەفـتش صەدات، مـاتـەم بـی

تـەن بـی بـارکـێشت، خـەستـەی هـیجران بـی
دڵ بـی مـەنـزڵـگـەی مـەیـلت، وێران بـی

چـــە دادێ مـــدۆ خـــاکـــم وەسەر بـــۆ
ئـــیسه ئـــارەزووی لای ئـــاسانـــەی تـــۆ

خلاصه مضمون کلام جامی قدس سره السامی شامل حال این خاطر پر ملال است.

عشق تـــو ای نـــگـــار فـــرزانـــه
آن چـنـــان کـــرده در دلـــم لانـــه

کـه نـمـانـده مـجـال گـنـجـائـی
بـعـد ازیـن خـوشتـرم بـه تـنـهـائـی

ایزد تعالی شما را سلامت بدارد و ما را تحملی مرحمت فرماید. والسلام.

المعدوم

نامەی سیهەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

جان عزیزم !

مرا با تست هردم تـازه عشقی
ترا هر ساعتی حسنی دگر باد

وبعد، پیش دلدادگان سرگردان وصل و فراق و قهر ولطف دلبران یکسان است. اگر بخـوانـند جلـوهء جمـال، و گر برانند جلوهء جلال است. زمستـان دوری چون بـهـار مشاهدهء حضوری است. آری:

در بهار کفر دو تا در بهار چین یکی است
حـمـلـهء مـار خشیـن و لـهـجـهء کبك دری

محبوبـان را هم لازم است که آه را از نفس و عشق را از هوس تفاوت دانند، تا سوز پروانه و آخ صادقانهء عاشقانه به نالهء گرسنه شکم انبانه مشتبه نشود. والسلام.

المعدوم

نامەی سی و یەکەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

زخم تو بستهء درویشان دلریش را به مشکین تحریرت تازه فرمودی، خدا خیرت دهـاد، چه کاری کردی. به هر صورت شوقمندی ملاقات را اظهار فرموده بودند، علاقهء روحانی بدل تلاقی جسمانی است. آری: قرب جانی چو بود بعد مکانی سهل است. امید است تا دیده را از دیدنی نوری رسد، از ارسال روح افزا نامجات دریغی نفرمایند.

ایزد تعالی جمیع دوستان را حسن خاتمه روزی فرماید. آمین ، یا رب العالمین. والسلام.

المعدوم.

نامەی سی و دووەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

جان عزیزم ! بە رسیدن عریضە آمدن را فریضە دانید. خیلی دل تنگ، و نالە فرسنگ بە فرسنگ، و ساز عاجزیم در آهنگ، و با بخت بد دل در جنگ است. زود بیایند زود. دریغی نباید نمود. والسلام.

المعدوم.

نامەی سی و سێیەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

آە، حسرتا ! فراق یار، و از نیرنگ زمانەء غدار، و از چرخ دولابی کج رفتار، این بیچارە را در چاە غم انداختە، و جیش و جند محن و اندوە و سپاە کینە بر سرم تاختە، و مریخ و زحل سلحشور تیغ خونریز بر سرم آختە. ناچار سینە را سپر بلا و دل را هدف ناوك قضا ساختەام. حالاتم را جویا شوند، اختر بدم از افق بدطالعی غروب کردە، سهاوار در زاویەء تاریکی افتادەام. آری. مگر آن شب ثاقب مددی کند سهارا. بسرت سوگند از روزی کە رفتەاند روزم دیجور و چشمم بی نور و دلم رنجور است. با دل داغدار و سینەء افگار و جگر پر خار و تن بیمار و چشم خون بار شب تا سحر در گریە و زارم. چرا گاهی بنوید فرح مزید ما را یاد و شاد نمیفرمایند. باقی پروانەء بی پروبال بهمراهی فلانی خجستە خصال بە آن دیار پرواز گرفت تا پروانە وار سوختەء شمع دیدار گردد. والسلام.

المعدوم

نامەی سی و چوارەم

نازانم لە وەڵامی کێدا نووسیویە

از طرف مخدوم بوصف حسن موصوف، بصحابت قرة العین کاکە معروف، سرورافزا نامەء مشکین ختامە، بسر افرازی این خلوصیت علامە رسید، قوت جان و قوت ناتوان

گردید. اگرچه بنا به اتحادی که عرض شده به یك جواب تصدیع داده‌ایم، بنا بصورت ظاهریه هم بدین عریضهء علی حده مصدع شدیم. آری چون شوقمندی نوع نوع داریم، باید بهمه نوع عریضه هم خود را بخاطر عاطر آریم.

خبر را پرسیده بودند. از همت ایشان سلامتی قرین حال است و آرزومندی ملاقات ایشان در بال. اگر گاهگاهی از نوشتن عرایض دریغی واقع شده آن را از بی التفاتی ندانید، و فقیر را کم اخلاص نخوانید، چرا که کسیکه عرایض را برساند کمتر اتفاق می افتد. اگر نه فقیر همیشه مکاتبه را بخدمت ایشان مشتاقم. زیاده علاوهء دعای خیر، در وقت نوشیدن برف و آب گرمازدهء پر تب و تاب را فراموش نفرمایند. والسلام.

المعدوم

نامەی سی و پێنجەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

عرض میشود: جوانمرد جهان حاضر و برقرار و پایدار و باقتدار، و من دعاگوی غائبم بدین مصیبت گرفتار روزگار غدار ناپایدار. غیرت جوانمردیت چرا بحرکت نمی آید؟ ازین زیادتر فقیر عرض نمی نماید. خودت و غیرتت. والسلام.

المعدوم

عبدالرحیم الحسینی

نامەی سی و شەشەم

نازانم لە پرسەی کێدا بۆ کێی نووسیوە

عرضه آنکه، وصل و ازدواجی که با تعینات است و سبب آن همه شکایت و حکایت از جدائی است، چرا اگر اظهار کمالات نباشد باشد، و فصل و افتراقی که از مظاهرات است چونکه باعث رجعت است چرا نباشد. اشارت با اهل بشارت صراحت، و زیاده ازین نسبت به آن حضرت که عین معرفت است ازین بی نوایان خلاف ادب و صباحت است.

(الباقي للباقي حسن الخاتمة والتسليمات الفاتحة، والماضي المستقبل إلى حاله الشريفة الفاتحة). والسلام.

المعدوم

نامەی سی و حەوتەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

سلامی چو بوی خوش آشنایی
بدان مردم دیدەء روشنایی

وبعد، دوستی کی آخر آمد، دوستداران را چه شد. نه سلامی، نه کلامی، نه نگارش، نه پیامی. پای در میدان بی التفاتی افشرده یا از غم بی اسبابی افسرده. آن همگی شیرینی خطابت بر سر چه کوهی بجا مانده، و آن همه سوآلهای با عتابت در چه صحرائی کرد پنهانی بر روی مرحمت افشانی. چه تقدیری از ایشان روی داد، یا چه تقصیری از درویشان نقاب رخ گشاد. بگو هرچه میدانی، بنویس آنچه میتوانی، بلکه تفریحاً بدوك فکر من هم رشتەای را بریسم، و تفریحاً لنفسکم در جوابت اگر توانستم دو کلمەء بنویسم.

اگر غم لشکر انگیزد که خون عاشقان ریزد
من و ساقی بهم سازیم و بنیادش بر اندازیم

آسمان آس مان است.

هەر پاسه شادیش نییەن بەینەتش
بەڵ بێ بەقا بۆ سزاو بەینەتش

والسلام.

المعدوم

نامەی سی و هەشتەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

فقیر قاسی، به سرکار اشکاغاسی از هیچ خصوص از دعای خیر ناسی نیستم، لکن

نوشتن عریضجات از گردش و مشوشی خاطر ترك نموده‌ایم، و اعتماد بر ربط قلبی افزوده‌ایم، و ازین عبارت که نوشته‌ایم، البته سرکار رئیس العشائر سلمه الله هم فرصت میداند و توجیه ننوشتن خودش را خواهد فرمود. آری از خودم میخرد و بخودم میفروشد. والسلام.

المعدوم
عبدالرحیم الحسینی

لە پشتی کتێبی دۆستێکی نووسیوە

در پشت کتاب دوستان خط
بنویس و به یادگار بگذار

بدان جهت کتابت را بر کتابت ترك کردم، و شما را در جواب یاد آوردم که محبت با شما خیلی است، و خلوصیتم نسبت به شما کلی، و بعد نه نوشتن دلالت بر محبت و نه ننوشتن قرینه بر عدم مودت است. اگر بنویسم و گر نه همان مخلص قدیمم و بر دوستان رحیم. و معلوم است که بدین صفت موصوفم و بدین اخلاص معروف. والسلام.

دوو پارچە شیعری مەولەوی بە فارسی لە لاواندنەوەی شێخ عەبدورەحمانی خالصیی تالەبانیدا

۱

ضیائی کان برحمانی درین کون
میان سالها ممتاز گردید

به فیضش هریك از اجزای عالم
(علی استعداده) همراز گردید

مثالش چون ز رحمت مشتق آمد
پی مصدر روان پرواز گردید

بـتـاريـخش قـلـم زان سان رقـم زد
(برحمت جان پاكش باز گرديد)[٤٩]

٢

ريـخت قـطب جـهـان مـى مـاتـم
در گـلـوى جـهـانـيـان خـم و غـم

بـگشادنـد از غـم هـجـرش
چشمـهـا ز اشك چشمـهـا مـردم

زين دو مصرع از انچه با اشك است
نـيست تـاريـخ فـوتش از مـا گـم

(بـاد در جـلـوهء كـرم مسرور)
(رضي الـلـه تـعـالـى عـنـهـم)[٥٠]

***

(٤٩) ئەم نیوە بەیتە بە حیسابی حوروفی ئەبجەد ئەکاتە ١٢٧٥ کە سالّی کۆچی دواییی شێخ عەبدولڕەحمانی خالصیی تالّەبانییە.

(٥٠) ئەم بەیتەیش، حەرفە نوختەدارەکانی لێ دەرکەین کە (ب) و(ج) و (ض) و دوو (ى) و (ت) و (ن) ن، بە حیسابی ئەبجەد ئەکاتە ١٢٧٥ کە وەك وتمان سالّی کۆچی دواییی شێخ عەبدولڕەحمانی خالصییە.

تێبینی:

لەئامادەکردنی ئەم باسەی مەولەویدا کەڵکێکی زۆرم لە هەندێ دەسنووسی دۆستی بەڕێزم سەید طاهیری هاشمی و هەروەها لە فۆتۆی هەندێ ڕوونووس وەرگرتووە کە بەڕێز عەبدولحەمیدی حوسەینی بۆی ناردووین. سوپاسی گەرمی هەردوو کیان ئەکەم.

یادی ئەحمەدی پریسی

ئەحمەدی پریسی کوڕی خەسرەو چاوەش و لە خێڵی مکایڵیی جافە و لە دێی پریس[1] لە ناو هۆزی نەورۆڵی دانیشتووە.

خەسرەو چاوشی باوکی برایەکی بووە ناوی عەلی چاوەش بووە. هەردووکیان لە سوپای عوسمانیدا چاوەش و کاربەدەست بوون. خەسرەو چاوەش سێ کوڕ و کچێکی بووە: ئەحمەد و مستەفا و کاك ئەولا و لەیلێ. عەلی چاوەشیش چوار کوڕ و کچێکی بووە: ئەحمەد و فەتاح و کەریم و حەمەسوور و بەییجێ. لەیلێی خوشکی ئەحمەد پریسی کچێکی جوان بووە، مەولەوی حەری لێ کردووە، ویستوویە داوای بکا، پیا نە گەیشتووە داویانە بە شوو بە ئەحمەدی کوڕی عەلی چاوەشی ئامۆزای. مەولەوی ئەمجار ئەیەوێ داوای بەییجێی کچی عەلی چاوەش بکا، لەم ڕووەوە بۆ ئەحمەد پریسی ئەنووسێ:

قسەیێ ئەکەم وە ڕێ و جێ وێ:
کە لەیلێ نەوو، با بەییجێ وێ

ئەحمەدیش لە وەڵاما بۆی ئەنووسێتەوە:

قسەیێ ئەکەی بێ ڕێ و جێ وێ
تۆ کە مەجنوونی، چۆن بەییجێ وێ!

واتە: تۆ ئەگەر ڕاستە دڵت بە لەیلێی خوشکمەوە بووە و مەجنوونی ئەو بوویت، ئێستا چۆن ئەبێ دڵ بگۆڕی و بیدەی بە بەییجێی ئامۆزام؟ ئەمیشیان نەداوەتێ و داویانە بە شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا.

لە شێخ عەلائودینم بیست گێڕایەوە وتی، ئەحمەد پریسی لە تەمەنی چواردە ساڵیدا لەگەڵ عەبدوڵڵای مرادوەیس، بە فەقێیی ئەچن بۆ نۆدشە. لە ڕێگەدا لە تەوێڵە لائەدەن، لەوێ شەو ئەچنە ناو حەڵقەی خەتمی موریدەکانی شێخ سیراجودینەوە، ئەوانیش بە بیانووی ئەوە کە منااڵن و داخڵی تەریقەت نەبوون ئەیانکەنە دەرەوە. ئەمانیش غیرەتیان قوبووڵ ناکا، هەر بەو شەوە خەلیفەیەك ئەدۆزنەوە و تەریقەتی لەسەر دەستا

(١) پریس: دێیەك بوو لە نزیکی هەڵەبجە.

وەرئەگرن و ئادابی تەریقەتی لا فێر ئەبن و ئەچنەوە ناو حەڵقەی خەتم و ئەوەندەی پێ ناچێ ئەحمەد بۆ یەکەم جار جەزبە ئەیگرێ و ئیتر وردە وردە بە جۆرێ لە تەسەوفدا پێش ئەکەوێ ئەڵێن گەیشتووەتە پلەی (رجال الغیب)ی. لەم بارەوە مەولەوی ئەڵێ:

بڕیا وە بـاڵای کـاڵای ڕەئیسی
(رجال الغیب)ە ئەحمەد پریسی

ئەحمەد پریسی لە ڕادەبەدەر زۆر جەزبەی لێ هاتووە و لەبەر ئەوە بە (کاك ئەحمەدی مەجذووب) ناووبانگی دەرکردووە. تەنانەت گەلێ جاریش لەسەر هەراهەرای حاڵەتی جەزبە لای شێخ شکاتیان لێ کردووە و جارێکێشیان شێخ دەری کردووە، بەڵام ئەو هاتووەتەوە بۆلای و بەدەم جەزبەوە ئەم شیعرەی وتووە:

رشتـــه ای در گـــردنـــم انـداخت دوست
می کشد هر جا که خاطرخواه اوست

ئـەحـمـەد پـریسی زۆر دۆستـی (مـەولـەوی)یش بـووە و هـەمـوو جـارێ بـە شیـعـر بـەربـەرەکـانـێیـان لـەگـەڵ یـەك کـردووە. بۆ نـموونـە بـەرانبـەر بـەوە کـە مـەولـەوی لـە لاواندنەوەی سەید عەبدولسەمەدی خانەگاییدا کە مار پێوەی داوە و مردووە، لە پارچە شیعرێکیا وتوویە:

گوڵ عادتشەن بێ خـار نمەبۆ
گەنج ڕەویەشەن بێ مار نمەبۆ

ئەم، ئەم بەیتەی وتووە:

نە نە ئەو مـارە هەر مـار غار بی
پەی پابۆس پاش وە ئینتیزار بی

ئێمە چەند چوار خشتەکی و چەند پارچە شیعرێکی ئەحمەد پریسمان دەسگیر بووە، وا لێرەدا بڵاویان ئەکەینەوە:

ئەمە چوار خشتەکییەکانی:

١

ئـەوسە تـا چـەپگـەرد ڕاست مـەگـەرد کـەم کـەم
ڕان وەبـــان ڕان مـــەنـــیشتین وەهـــەم
ئـیسە هـــەر وەختـــێ تـــاسەی تـــۆمـــانـــەن
وە سەودای نـــامـــەی ئـــامـــوشۆمـــانـــەن

٢

هـەر چـەنـی شاهـیـن نـیـم نـیـگـاش پـڕتـاو
بـــەست پـــەرێ دڵـــەی تـــۆی دەروون کـــەواو،
یـــانـــێ چـــەرخـــیـــا ئـــەولام ئـــەو هـــەتـــاو،
وانـام کـەلـیـمـەی (نـیـعـمـە لـئـیـنـقـیـلاو)[٢]

٣

هـیـــچ چـیـنـــە وەشتـــەر نـیـیـــەن نـــە ئـافـاق
وەفـتـوای جـومـهـوور مـەعشەرەی عـوششاق
پـــەی کـــەسێ وە عـــیشق دڵ سەودایـــی بـــۆ
دۆس نـــە بـــەهـــانـــەی خـــودنـــومـــایـــی بـــۆ

٤

ئـەلـعـەجـەب، دیـدەم، عـەجـیـبـتـەر چـێشەن
چـــەنـد سااڵـــەن وە تـــیـــر عـــیشقت دڵ ڕێشەن
قرچە و چۆقەی جەرگ سەنگ نە بەر تاوان
هـــێمـــای پـــزیسکـــەش وە تـــۆ نـــەیـــاوان

(٢) خوالێخۆشبوو مەحموود پاشای جاف لەبارەی ئەم چوار خشتەکییە و پارچە شیعری سێ بەیتیی (ئەر پەرسی چەنیم...،)ەوە، لە کەشکۆڵەکەیا نووسیویە: لە بەهاری ١٢٨٢دا بۆ جۆماڵ و پاککردنەوەی (دەلێن) و جۆگاکانی تری شارەزوور لە بەکراوا بووم، کاك ئەحمەدیش هاتبوو، ئەم پێنج شیعرەی وت.

٥

بـیـنـایـیـی دیـدەم! ئـەر بشنـەوان گـوڵ
گـەنـج ئـاسا تـەشریـف بـەردەنـی وە گـڵ،
پـــای وێ مـــکـــێشۆ جـــە دامـــانشان
نـــمـــەبـــۆ هـــەوەس بـــەرامـــانشان(٣)

ئەمەش پارچە شیعرەکانی:

١

فـەڵـەك وە نـاسوور.. فـەڵـەك وە نـاسوور..
ئـای چـەن زامـانت کـەوتـەن وە نـاسوور..

هـەر نـە ڕۆی (ئـەلـەست) تـا وە نـەفـخ صوور
یـانـەی کـێ وە دەس تـۆ نـەوی خـاپـوور

پـەی وە قـوڵـنگ قـەتـل چـەنـی دیـوانـە
وەسڵ شیـریـنت کـەرد وە بـەهـانـە

ئـیسە کـاریٓت کـەرد ئـەوان شەردەوە
دیسان (کـەلـبـە لا)ت تـازە کـەردەوە

ئـەو سەرئـێل خـاس جـای سەرکـڵافـان
ئـەو ئـێل بـەگـیـی ئـێل قـەبـیـلـەی جـافـان

ئـەو صەفـای خـاطـر کـەمـەنـد وە پـێڵان
ئـەو نـازار خـاس دوور جـە ڕەوێڵان

ئـەو قـەڵـغـان دەفـع ڕۆی قـەزای ئـافـاق
ئـەو ڕۆستـەم نـە بـەیـن ئـێرانـیـان تـاق

(٣) کاك ئەحمەد ئەم چوارخشتەکییەی لە لاواندانەوەی دۆستێکی کۆچی دواییکردووەتووە.

ئـەو (سەعـد) ڕۆی بـەدر جـیـهـان ئـارای نـەو
ئـەو هـەر خـاصەی ئـەو شەو یـەڵـغـار شەو

تـــا بـــەردت وە سای سەنگ مـــەزاران
شێونـــات نـــازان ڕەعـــنـــا ڕەفـــتـــاران

کـــۆڕپـــە ئـــەگـــریـــجـــان نـــازاران چـیـن
وردە پـیـرۆزان ڕووی صەفـحـەی جـەبـیـن

ئـەو پـاچـیـان وە پـاچ مـەودای دوور تـێخ
ئێد وە صەرف تێخ ناخوون هات جە بێخ(٤)

٢

نـــەسەر دیـــاریّ.. نـــەسەر دیـــاریّ...
ئـــارۆ شەخـــصیّ دیـــم نـــە سەر دیـــاریّ

چـون چـەشمـەی حـەیـات خـاڵ زەنـەخ داریّ
چـەرخ چـەم چـون بـاز کـەتـوون مـەی تـاریّ

شەونـم نـە ڕووی بـەرگ گـوڵ بـاغ بـەهـاریّ
صەیـــاد صەیـــدان چـــون مـــن هـــەزاریّ

جـە صەفـحـەی جـەبـیـن ساکـار سامـانـیّ
مـەکـتـوب بـی وە ئـەمـر شای لامـەکـانـیّ

---

(٤) ئەحمەد پریسی ئەم پارچە شیعرەی لە بەرانبەری پارچە شیعرەکەی مەولەویدا وتووە کە بەم بەیتە دەس پێ ئەکا:

کام سارا صەد ڕەنگ نوور پێدا وەشتەن
کشتش کشت دەشت هەر هەشت بەهەشتەن

ئەمیش، وەك ئەو، بۆ لاواندنەوەی قادر بەگی کەیخەسرەو بەگی جافی وتووە کە بە گوللەی وێڵ کوژراوە و لە گۆڕستانی سەید خەلیل نێژراوە لە گەرمیان. من ئەم پارچە شیعرەم لە ڕووی کەشکۆڵەکەی خوالێخۆشبوو مەحموود پاشای جاف نووسیوەتەوە کە لە ساڵی ١٢٨٢ی هیجریدا نووسیویەتەوە و نووسیویشیە ئێ کاك ئەحمەد خۆی لەبەر بۆی خوێندمەوە و منیش نووسیمەوە و وتیشی هەموم لەبەر نییە.

سەرئـــێل ڕەوێڵ زوڵـــف کـــلاڤـــانـــێ
شەم شێوە شیـــریـــن نـــەسل جـــافـــانـــێ

دیـم دەس وەسەر سەر کـەمـان گـرت مـەحکـەم
کـــێشا تـــا سەر سەر کـــێش سەردان وەهـــەم

خـــەمـیـــاو هـــەوادا عـــەلـــەم کـــەرد قـــامـــەت
شەصت نـــەو کـــەمـــان پـــەی کـــەردەی زامـــەت

سەراسەر سارای تـــــەن وە هـــــوونـــــاو وەرد
پـــــەڕە پـــــەڕەی جـــــەرگ پـــــڕان پـــــڕان کـــــەرد

تـــا چـــەرخ چـــەپـــگـــەرد مـــدران وەپـــاوە
گـــــل مـــــدەون وە زام نـــــاسۆر نـــــمـــــاوە

مـــەجـــزووبـــم جـــەزەڵ، هـــەر دوور نـــە شادیـــم
کـــــوشتـــــەی سەرڕەوێڵ ئـــــێل مـــــرادیـــــم

٣

عـــەرزە داشت بـــەنـــدەی دڵ وە خـــەم خـــارت
سەودایـــیـــم کـــەردەن تـــاسەی دیـــدارت

زەڵـــم و تـــانـــجـــەرۆی دیـــدەی پـــڕ جـــە هـــوون
بـــیـــن وە ڕەشك ئـــەفـــزای فـــورات و جـــەیـــحـــوون

یـــانـــێ هـــای دیـــدەم یـــەنـــد زۆر ئـــاوەردەن
ڕای قـــوفـــە و کـــەشتـــی و جـــیسرش بـــەنـــد کـــەردەن

جـــە قـــەڵـــوەزەی هـــوون شەهـــیـــدان یـــەکسەر
بـــێ جـــا کـــوشتـــەی تـــێغ نـــیـــم نـــیـــگـــای دڵـــبـــەر

سارای شارەزوور ئـــیـــنـــە چـــەن بـــەیـــنـــەن
وێنـــەی کـــەلـــوەلای ئـــیـــمـــام حـــوسەیـــنـــەن..

ڕای ئـامـاو لـوای قـاصیـد بـەنـد بـیـیـەن
پـەوکـە نـامـەمـان ئـامـوشۆش نـیـیـەن

٤

خـاڵـۆ ظـاهـیـر بـۆ وە زەیـن عـارف
خـاڵـی بـۆ وەشان شێوەی تـەعـارف

مشیـا مـن وەی دەرد بـێ سامـانـەوە
وەی صەفـای ئـامـای صەد ئـامـانـەوە

هـەی هـوو دەمـێ بـی تـەشریـف بـوەردام
دەس وەی زیـنـدەگـیـی عـەبـەث نـەکـەردام

بـەڵام مـالـوومـەن شك نـەداروو لـێش
مـەرهـوونـەن ئـومـوور پـەرێ وەخت وێش(٥)

(٥) ئەحمەد پریسی برادەرێکی ئەدەب دۆستی بووە ناوی میرزا موحەمەد بووە، لەگەڵ میرزا مەحموودی برای لە دێی (میراولی) دانیشتوون لە نزیك هەڵەبجە. برایەکی تریشی بووە میرزا عەبدوڵڵا ناو مەنسووبی وەسمان پاشای جاف بووە. ئەمانە لەوچەرخەدا دیاری بوون و دەوریان بووە.
میرزا موحەمەد کوڕێکی ئەمرێ، ئەحمەد (پریسی)یش نامەی پرسە و سەرەخۆشی لێکردنی بۆ ئەنووسێ، ئەویش بەم پارچە شیعرە وەڵامی ئەداتەوە:

خـاڵـۆ! وە دیـدەی ئـازیـز خـاڵـۆت
وە نـاڵـەی وەیـاد دووریـی تـۆ نـاڵـۆت

جـەوساوە خـاڵـۆت ئـازیـزش مـەردەن
ڕۆم جـە شەو تـار تـەوفـیـر نـەکـەردەن

ظـوڵـمـات بـی وەلام سەر هـەرد ئـێڵاخ
هـەم هـا گەرمەسێر بین وە (ئاخ و داخ)

(قـەسر) و (بـێشکـان) صەفـای سەر بـیرە
سەیـر سەیـرانـگـەی سەر سەراو (دیـرە) =

٥

ئـەر پـەرسی: چـەنـیـم چـەنـی پـەژاران
ئـەڵـبـەت مـالـوومـەن جـە لای نـازاران

تـا جـەلای جـەبـهـەی لـەیـلـێ هـەرشێوەن
قـەیس هـەر ڕۆ تـەرزێ دێوانـە و لـێوەن

تـا نـیـم نـیـگـای عـەیـن دیـدەی حـەویـوەن
مـن مـەرگـم مـیـوان، دەردم نـصیـوەن

٦

سەیـد بـەنـدەی دڵ وە خـەم خـەستـەت
عـەبـدوڵـڵای وە ئـەمـر حـەق کـەمـەر بـەستـەت

دانـەی خـەزانـەی (لاریب) نـە جـێ پـاك
مـەمـنـوون خـەڵات فـاخـیـرەی (لـولاك)

ڕەشحـەی بـەحـر نـوور چـەشمـەی وشکـاوبـێز
گـوڵ غـونـچـەی گـوڵشەن ڕەوضـەی صەفـاڕێز

= مـەزەی قـەتـارەی قـازان نـە قـەتـار
گومەتەی جەیران نە باغچەی (حەسار)
سەیـر هـاژەی تـاف ساف (قـۆرەتـوو)
نیگای ناز نە عین ئاهووی سەربەسوو
تەماشای بینای (حەوش) خۆش بونیاد
تـەجـرەبـەی تـەصویر تـاقـەکـەی فـەرهـاد
لـەذیـذیـی شنـۆی شکـارگـەی (سەرنـەفت)
لـێم بـیـیـەن وە ژار مـەنـدەی تـاس هـەفت

جا ئەحمەد پریسی ئەو پارچە شیعرەی بۆ ئەنووسێ کە لەسەرەوە نووسیمانەوە.

خــەطــاط سەرمــەشق عــیشق نــەوهــالاّن
داخ دڵ خـــاڵ خـــاڵ خـــەیـــاڵ خـــالاّن

نــەسەر تــەختــانــچــەی تــەن نــە چــەمــەی چــەم
تــەوحــیــد سەرایــیش مــەیــۆ صۆفــیــی خــەم

نــــەوپــایــز هــیــجــر وە وەیشوومــــەی دەرد
وەڵگ سووەیـــــل ڕەنگ شادیـــــم بـــــەراوەرد

ئـــەر ئـــەدەب جـــە یـــاد تـــۆ نـــەکـــەردەبـــی
سفــتــەی تــەن شەمــاڵ صەد جــار بــەردەبــی

ئـــەوڕۆ دەفـــتـــەردار ڕای (مـــا فـــي الـعـدم)
خـــامـــەی سەرنـــویشت دا نـــە ڕووی ڕەقـــەم

هـــەر کـــالاّی جـــەلاش وە مـــن سپـــەردەن
لــیــقــاشان جــە عــیشق مــن پــەیــدا کــەردەن

هـــالاّی نـــەووەهـــار لـــوطـــفت پـــێوارەن
جــەو بــی غــونــچــەی عــیشق مــن نــادیــارەن

ئــەرامــەنــدەی بــەخت بــەنــدەی دڵ ئــەو گــار
چ خــاك وەسەر کــەم، وە چــێش کــەم مــدار[٦]

سالّی لەدایکبوون و مردنی ئەحمەد پریسی نازانم. ئەحمەد پریسی لە دێی پریس دانیشتووە و هەر لەوێیش کۆچی دواییی کردووە. لە گۆڕستانەکەی (ملەی مزیار) لە ژوور دێی پریسەوە، لە لای ڕاستی ئەو ڕێگاوە کە لە پریسەوە ئەڕۆیشت بۆ (نەورۆڵیی پارچە) بە خاك سپێررراوە.

(٦) ئەحمەد پریسی ئەم پارچە شیعرەی بۆ شێخ عەبدوڵڵای داخی نووسیوە، لە وەڵامی پارچە شیعرێکیا کە لە باسی (دۆستانی مەولەوی)دا بڵاومان کردەوە.

ئەم ذاتە لە سەیدەکانی تاوەگۆزییە و لەگەڵ مەولەوی خاڵۆزاو پوورزان[1]. پیاوێکی پیاوانە و لێهاتوو بووە. تەریقەتی لەسەر دەستی شێخ سیراجودینداوەرگرتووە و لە سەردەمی شیخ بەهائودینیشدا هەر بەردەوام بووە و لە سەردەمی شێخ ضیائودینیشدا ڕێوشوێنی ئیرادەت و دڵسۆزیی تێك نەداوە. لە دێی(کێوەڕێ)ی مەشهوور بە (بەشی ئەحمەد بەگ) دانیشتووە و خەریکی ڕێی بەدێییکردن و ئامۆژگاری و پێگەیاندنی موسوڵمانانی ناوچەی شەمێران و تاوەگۆزیی خوار و ژوور بووە و زۆر جاریش بۆ ئەم مەبەستە بە دیهاتی ئەو ناوچانەدا گەڕاوە مریدی گرتووە و[2] هێناونیەتیە ڕیزی طەریقەت، تا لە ١٣١٢ی هیجرەتدا لە (کێوەڕێ) کۆچی دواییی کردووە و لە گۆڕستانی

(١) لە لاپەڕە٣٤٠ و ٣٤١ی ئەم کتێبەدا، لەباسی (دۆستانی مەولەوی)دا وتم: وای بۆ ئەچم (شێخ عەبدوڵڵای داخی) ئەم (شێخ عەبدوڵڵای مرادوەیس)ە بێ.

(٢) یەکێ لە مریدەکانی سۆفییەك بووە فەتاحی ناو بووە و بە فەتاحە گورگە بەناووبانگ بووە. ئەم سۆفییە زۆر جار جەزبەی لێ هاتووە و بەشی زۆری وەختی بە کەژ و کێو و چۆلییەوە بووە. ئەڵێن ئەوەندە لە کەژ و کێو و چۆڵی ماوەتەوە مەڕ و بزنەکێوی ئولفەتیان لەگەڵ گرتووە و لێی نەسڵەمیونەتەوە و هاتوونەتە نزیکی و ئەمیش هەمیشە خوێی پێ بووە خوێی داونەتێ. ڕۆژێ لە ڕۆژان بە عادەتەکەی خۆی هەندێ خوێ لەگەڵ خۆی هەڵئەگرێ و ئەڕوا بۆ کێو. مەڕ و بزنە کێوی کۆ ئەبنەوە لە دەوری، ئەمیش خوێیان بۆ دائەکا، بەڵام ئەوان نایەن خوێکە بخۆن و ئەسڵەمێنەوە. فەتاح زۆر لەمە سەری سووڕ ئەمێنێ، نازانی بۆ وایە؟ دەس ئەکوتێ بۆ گیانی خۆی ئەبینێ چەقۆیەك لە گیرفانیایە. تومەز حەیوانەکان بۆنی چەقۆکەیان کردووە بۆیە نایەنە لایەوە، خوێکە بخۆن. فەتاح چەقۆکە لە گیرفانی دەردێنێ و تا هێزی تیایە فڕێی ئەدا، جا حەیوانەکان دێنە سەر خوێکە و هەمووی ئەلیسنەوە.

لە شێخ عەلائودینم بیستووە گێڕایەوە وتی: فەتاحە گورگە هەرچەند مریدی شێخ عەبدوڵڵای مرادوەیس بووە، بەڵام هەر خۆی بە مریدی شێخی باوکم (ضیائودین) داناوە. شەوێکیان بەهار ئەبێ، ئەرخەوان سوور، سیروان هاتووە، فەتاح لە ماڵی خۆیا لە شەمێرانەوە جەزبەی لێ دێ و لە ماڵ دێتەدەر، تەماشا ئەکا وا باوکم لە خواری شەمێرانەوە وەستاوە، فەتاح ئەڕوا بۆ لای. کە ئەگاتە ئەوێ تەماشا ئەکا، لەوبەری =

(کلاوسوور) بە خاك سپێرراوە.

لە رێزی ئەو کەرامەتانەدا کە دراونەتە پاڵ شێخ عەبدوڵڵا ئەگێڕنەوە کاتێ کە مەحموود پاشای جاف لە ئەستەموڵ دەسبەسەر و خانەشاری بووە، شێخ ضیائودین بە سەفەر ئەچێ بۆ شەمێران. هەندێ لە خزمانی پاشا ئەڕۆن بۆ لای داوای لێ بکەن دوعایەکی خێر بکا بەڵکو ئەمە خوایە گیرا ببێ و مەحموود پاشا بێتەوە بۆ کوردستان. لەوکاتەدا کە ئەمانە داواکەیان باس ئەکەن بۆ شێخ، شێخ عەبدوڵڵای مرادوەیسیش لە مەجلیسی شێخدا ئەبێ. شێخ ضیائودین وەڵامیان ئەداتەوە: تا چل ڕۆژی تر دێتەوە.. شێخ عەبدوڵڵا بە حاڵی جەزبەوە ڕاست ئەبێتەوە ئەڵێ: تا من مابم نابێ بێتەوە.. قەزاوقەدەر وا ئەبێ شێخ عەبدوڵڵا پاش مانگێ لەو قسانە کۆچی دوایی ئەکا و مەحموود پاشایش پێش ئەوەی چل ڕۆژەکە بەسەر بچێ و پاش مردنی شێخ عەبدوڵڵا بەچەند ڕۆژێ ئەگەڕێتەوە....

= سیروانەوەیە، ئەنیشێتە سەر سیروان و لێ ئەپەڕێتەوە ئەم بەر. تەماشا ئەکا، لەویایشا نەماوە، لە دواوەترە. هەر بەم جۆرە هەر تاوێ شێخ لە شوێنێکا ئەبینێ، تا پاش ڕۆژبوونەوە ئەگاتە بیارە. شێخ عەلائودین وتی: تەماشامان کرد وا فەتاح بە جەزبەوە خۆی کرد بە حەوشی خانەقادا. پێم وت: فەتاح ئەم هەراهەرایەت لە چییە؟ وتی: لێم گەڕێ، برا، بڕۆ لە باوکت بپرسە ئیمشەو چ دەردێکی داومەتێ و لەکوێوە گەیاندوومیەتە ئێرە!

یادی شێخ عەبدوڵڵای قوتبی قەرەداغی

ئەم ذاتە کوڕی شێخ عەبدولەتیفی کوڕی شێخ عەبدوڵڵای کوڕی شێخ عوثمانی کوڕی شێخ عەبدوللەتیفی کوڕی شێخ مەعرووفی[1] کوڕی شێخ موحەممەد حەسەنی کوڕی شێخ شەمسودینی کوڕی شێخ عەبدولغەفاری کوڕی مەلا گوشایشی کوڕی شێخ موحەمەد مەردۆخە. بەم جۆرە دیارە کە ڕشتەی نەسەبی ئەم ذاتە لە زانایانی خاوەن پایەی بەرز بوون و بەبڵاوکردنەوەی ئاین و زانست سەرزەویی کوردستانیان ئاوەدان کردووەتەوە.

شێخ عەبدوڵڵای قوتب لە ١٢٣٤ی هیجریدا لە زەردیاوای قەرەداغ لە دایك بووە و لە خزمەتی باوکیا خوێندوویە و هەر لە سەرەتای تەمەنیا گەیشتووەتە پایەی بەرزی زانیاری و ئیجازەی دەرس وتنەوەی وەر گرتووە. هەروا لە شازدە ساڵیدا چووە بۆ خزمەتی شێخ عوسمان سیراجودین و تەمەسسوکی پێ کردووە و مەشغووڵی سولووکی تەریقەت بووە و لە ماوەیەکی کەمدا پێ گەیشتووە و ئیجازەی ئیرشادی دراوەتێ و ئەمیش ئیتر دەستی کردووە بە ئیرشاد و ڕێ پیشاندانی موسوڵمانان[2].

ئەم ذاتە هەروا تەریقەتی قادری و سوهرەوەردی و مەولەوی (تەریقەتی مەولانا جەلالودینی ڕۆمی) یشی وەرگرتووە و بەم بۆنەیەوە مۆرێکی بۆ خۆی هەڵکەندووە لێی نووسیوە (عبدالله النقشبندی القادری السهروردی الجلالی).

ئەم ذاتە لە ١٢٥٩دا لە تەمەنی بیست و پێنج ساڵیدا کۆچی دواییی کردووە.

---

(١) ئەم ذاتە لە گۆڕستانی (دەرەقوولّە)ی خوار چەمی بیارە بە خاك سپێرراوە. وا باوە کە لە سەفەردا بووە لەو شوێنەدا نەخۆش کەوتووە و کۆچی دواییی کردووە.

(٢) لەبارەی ئیجازەی خەلافەت وەرگرتنی ئەم ذاتە و شێخ موحەمەدی برایەوە، بگەڕێرەوە بۆ باسی «هاتنی شێخ عوثمان بۆ خانەقای مەولانا لە سولەیمانی بە تکای ئەحمەد پاشای بابان بۆ ماوەیەك» لە لاپەڕە ١٦ – ١٩ی ئەم کتێبەدا.

یادی سەید شاکەرەمی تاوەگۆزی

ئەم ذاتە لە پشتا لە (سەید ڕەجەب)دا لەگەڵ مەولەوی ئەگەنەوە بەیەك، واتە ئەمیش لە نەوەی مەلا یوسف جانی کوڕی مەلا ئەبووبەکری موصەننیفە. ئەم ذاتە هەرچەند نەخوێندەوار بووە، بەڵام لە ڕێگای تەصەوفەوە گەیشتووەتە پلەبەکی بالای دەروون پاکی و ڕاستبێژی.

ئەگیڕنەوە جارێکیان لە شوێنێك ئەبێ، لۆتی لەو شوێنە خەریکی زوڕنالێدان ئەبن، ئەمیش باش گوێ بۆ زوڕناکەیان شل ئەکا. پێی ئەڵێن: مامە شاکەرەم بۆ گوێی لێ ئەگرێ، زوڕنا حەرامە. ئەویش ئەڵێ: ڕۆڵە، بە قوربانی چاوەکانتان بم، چۆن دڵتان دێ وا بڵێن، بۆ نازانن ئاخری ئاوازەکەی دێتەوە سەر(ئەڵڵا)؟ جارێکیشیان لە تەوێڵە لە جەماعەتا نوێژ ئەکا، کە لێ ئەبنەوە کابرای هاوشانی، کە دیارە خوێندەوار بووە، پێی ئەڵێ: کوڕە کابرا ! نوێژەکەت هەمووی غەڵەت بوو، بۆ ڕەوانی ناکەی؟ ئەمیش وەڵامی ئەداتەوە، ئەڵێ: بەصەدەقەت بم! من عەوامم، زمانم لەمە زیاتر قابیلەتی نییە، بەڵام ئەی تۆ بۆ ناچی ئیمانەکەت ڕەوان بکەی؟

سااڵی لەدایکبوون و کۆچی دواییی سەید شاکەرەم نازانم، بەڵام ئاگام لێیە چەند کوڕی لەپاش بە جێ ماوە، یەکێکیان سەید قادر ناوێك بوو لە (گومە) دائەنیشت.

یادی شێخی بورهان

ئەم ذاتە ناوی یوسف و لەقەبی شەمسودین و خەڵکی دێی (بورهان) و لە هۆزی (بڵباس) بووە، پاش ئەوەی لە خوێندندا ئەگاتە پلە و پایەیەکی بەرز، ئەڕوا بۆ هەورامان و لەسەر دەستی شێخ عوسمان سیراجودیندا تەمەسسوك ئەکا و خەریکی ئادابی تەریقەت ئەبێ و تا پاش ماوەیەك ئیجازەی خەلافەت وەرئەگرێ و ئەگەڕێتەوە بۆ وڵاتی موکریان و دەست ئەکا بە ئامۆژگاریکردن وڕێ پیشاندانی موسوڵمانان.

ئەم ذاتە یەکەمجار لە دێی (بورهان) و پاشان) لە (شەرەف کەند) و ئەوجا لە (سۆلاف کان) ئیرشادی کردووە و لەمەی دواییداندا خانەقای دروست کردووە.

ئەم ذاتە گەلێ سیفەتی پیاوانەی تیا بووە وەك ئەوە کە:

(١) لەسەر هەموو موریدێکی پێویست کردووە ئەگەر نەخوێندەوار بێ دەرزی قورئان بخوێنێ بە تەجویدەوە و هەموو ڕۆژی بە گوێرەی توانا دەوری هەندێکی بکاتەوە.

(٢) ئەهمیەتدانی بە سوننەتی پێغەمبەر، درووەی خوای لێ بێ، بە تایبەتی لە ئادابی دەسنوێژ و ڕۆژوو و مەناسیکی حەجدا.

(٣) بڕیاری داوە لەسەر هەموو مەنسووبێکی کە نانی کاسبی و ڕەنجی شانی خۆی بخوا، مەگەر تووشی دەردێکی وا بووبێ کە ڕێگای کاسبیکردنی لێ گرتبێ، ئەوە ئەتوانێ دانیشێ و خەڵك خزمەتی بکەن.

(٤) خۆیشی بۆ خۆی کاسبی کردووە و نانی خانەقای لە کەسبی دەستی خۆی داوە و سالانە ئەوەندە بەروبووی کاسبی و کشتوکاڵی بووە زەکاتی ماڵی بە گەلێ کەسی هەژار و کەم دەسەلات داوە و دێی (ئاغەبلاخ)ی کڕیوە و وەقفی کردووە بۆ هەژاران و کەسانی عیبادەتکار و ڕێبوارانی خانەقاکەی.

(٥) کە لە ١٣٣٣دا نەخۆش کەوتووە[1] وەسیەتی کردووە لە کوڕانی کەسیان جێی نەگرێتەوە، چونکە کەسیان سولووکی تەریقەتی نەبووە و شایانی ئیرشادکردن نەبوون. کاری وا لە هەموو کەسێك ناوەشێتەوە و نیشانەی پلەیەکی بەرزی ڕاستگۆییە لەگەڵ خوا و خۆ و خەڵکدا. بۆ سەرپەرشتیکردنی کاروباری ئەوقافی

(١) هەر لەو ساڵەدا بەو نەخۆشییە کۆچی دوایی کردووە.

خانەقاکەشی ناوی دوازدە کەسی بەڕێز هێناوە. هەروا بڕیاری داوە پاش مردنی ئەو دوازدە کەسە هەموویان، ئەهلی خانەقا خۆیان یەکێك هەڵببژێرن و بیکەن بە سەرپەرشتیکەری کاروباری خانەقا و ئەوقافی خانەقا.

لەئەنجامی ئەم ڕەوشتە بەرزانەیەوە بووە، شێخ موحەمەدی کوڕیشی وا پەروەردە بووە کەوا لەگەڵ ئەوەیش کە مەلایەکی زانا و پایەبڵند بووە نەیهشتووە بە ناوی شێخیەتییەوە کەس دەسی ماچ کات.

شێخی بورهان بەسەر تەپۆڵکەیەکی بەرزەوە لە نزیك خانەقاکەیا بە خاك سپێرراوە.

یادی حاجی شێخ ئەبووبەکری هەولێری

شێخ ئەبووبەکری کوڕی مەلا موحەمەدی هەرشەمیی هەولێری، پیاوێکی هەڵکەوتووی بەهرەمەند و خاوەنی ڕەوشت و خوویەکی باڵا بووە. لای باوکی دەستی کردووە بە خوێندن و تا بووە بە مەلا و ئیجازەی وەرگرتووە هەر لای ئەو بووە. پاشان ناووبانگی ئیرشادی شێخ عوسمان سیراجودین ڕای کێشاوە بۆ تەوێڵە و تەمەسوکی لا کردووە و تا ئیجازەی خەلافەتی وەرگرتووە خەریکی ئادابی تەریقەت بووە.

شێخ ئەبووبکر لەگەڵ خەریکبوونی ئیرشاددا دەرزیشی وتووەتەوە و هەمیشە فەقێی چاکی بووە. مەشهوورە کەوا تەفسیری بەیضاویی زۆر باش زانیوە و هەرچەندە لە دەرزوتنەوەی بووەتەوە تەزبێحێك (استغفر الله)ی کردووە. لێیان پرسیوە ئەم تەزبێحە ئیستیغفارەی هەموو جارێ پاش وتنەوەی دەرزی تەفسیری بەیضاوی لەبەر چییە؟ وتوویە: لەوانەیە لە توانای دۆزینەوە و دەرخستنی مەعنا وردەکانی تەفسیرەکە و تێگەیاندنی فەقێوە تووشی خۆلێبایبوون و خۆ بە زانا زانین ببم و ئەوەش سیفەتێکی ناپەسەندە و ئەو ئیستغفارەم لەوەیە تا خوای گەورە بەهۆی ئەم سیفەتە ناپەسەندەوە لە ئەوابی دەرزوتنەوەکە بێ بەشم نەکا.

یادی شێخ نەبیی ماویلیی ڕەواندزی

ئەم ذاتە مەلایەکی گەورە و زانا و مرۆیەکی بەهرەمەند و خۆشنووسێکی بەناووبانگ بووە. لەو سەردەمەدا کە ئەم لە خوێندن ئەبێتەوە و ئیجازە وەرئەگرێ و ئەبێ بە مەلا، دەنگوباسی شێخ عوسمان سیراجودینیش بڵاو ئەبێتەوە، هەواڵی هەندێ گوفتار و ڕەفتاری بە دڵی ئەم نابێ. بۆ ئەوەی بەڕاستی لە مەسەلەکە بگات ڕێگای بیارە ئەگرێتەبەر کە بارەگای سیراجودین لەودەمەدا لەوێ بووە. کە ئەگاتە بیارە، یەکەم کەس دێتە ڕێی شێخ عەلیی تەوێڵەیی بووە کە یەکێ بووە لە خەلیفەکانی شێخ عوسمان سیراجودین، بەڵام شێخ نەبی ناینناسێ.

شێخ عەلی، پاش حەسانەوە لێی ئەپرسی بۆچی هاتووە بۆ بیارە؟ ئەویش ئەڵێ دەنگوباسی ئەم شێخ عوثمانە و مریدەکانیم بیستووە و لە زۆر شت ناڕەحەت و دڵگرانم، هاتووم بزانم ڕاستییەکەی چۆنە؟ شێخ (عەلی)یش ئەڵێ: کاکە! تۆ وەك من نایاننناسی، ئەگینا زۆرتر ناڕەحەت ئەبووی.. ئەمانە گەلێ جار ڕۆژووی ڕەمەزان ناگرن، زۆر جار لە جیاتیی نوێژی چوار ڕکاتی دوو ڕکات ئەکەن. وایش ئەبێ لە پەنامەکیدا کچی خەڵکی ماچ ئەکەن... شێخ نەبی بێ ئەوەی ورد ببێتەوە مەعنای ئەم قسانەی شێخ عەلی چییە، ئەوەندەی تر تووڕە ئەبێ.

کە هەڵئەستن ئەچن بۆ مزگەوت بۆ نوێژ، گەلێ لە مریدەکان بە ڕێز و حورمەت لێگرتنەوە بە پیری شێخ نەبییەوە دێن. شێخ نەبی بەمە تۆزێ دڵی ئەحەسێتەوە و دێتەوە سەر خۆی. لەوبەینەدا لە قسە و باسی خەڵکەکەوە شێخ عەلییش ئەناسێ، ڕووی تێ ئەکا لێی ئەپرسێ ئەڵێ بۆ خاتری خوا مادەم تۆ شێخ عەلیی تەوێڵەییت بۆچی و چۆن ئەو قسانەت بۆ کردم و مەبەستت چی بوو؟ شێخ عەلییش وەڵامی ئەداتەوە ئەڵێ کاکە مەلا، ماشەڵا تۆ ئەوەندە بە عیلمەکەی خۆت ئەنازیت و لە خۆت باییت، تەنانەت ئەو شەرعەیش کە بە دەرز خوێندووتە و بە خەڵکی ئەڵێیتەوە فەرامۆشت کردووە و ڕەفتاری پێ ناکەی! جا پاش مەدح و تەعریفکردنی شێخ عوسمان سیراجودین و مەسووبەکانی، بۆی ڕوون ئەکاتەوە کە مەبەستی لە ڕۆژوونەگرتنی جارویاریان، کاتێکە کە نەخۆش بن یا بە ڕێوە بن. مەبەستیشی لە دوو ڕکات نوێژکردنیان لە جیاتیی نوێژی چوار ڕکاتی، هەروا کاتێکە کە لە سەفەری دریژدا بن. دیارە کە ژنیش

دینن ژنەکانیان کچی خەڵکن و هەر بە نهێنییش ماچیان ئەکەن نەك لە بەرچاوی خەڵکا. ئیتر شێخ نەبێ شەرم ئەیگرێ و بە خۆیدا ئەچێتەوە کە چۆن لەم (مەتەڵ)ەی شێخ عەلی تێ نەگەیشتبوو و لە خۆیەوە گومانی خراپی بردبوو[1]. لە کورتی بیبڕینەوە شێخ نەبی پاش بەخزمەت گەیشتنی شێخ عوسمان زۆری ئەچێ بەدڵا و تەریقەتی لا وەرئەگرێ و پاشان ئەیشبێ بە خەلیفەی و ئیجازەی ئیرشادکردنی موسوڵمانانی ئەدرێتێ و ئەگەڕێتەوە بۆ وڵاتی خۆی.

شێخ نەبی بەتایبەتی لە زانینی شەرعدا دەستێکی بالای بووە و گەلێ جار لەبارەی مەسائیلی شەرعەوە لەگەڵ مەلایانی سەردەم کەوتووەتە موجادەلە و گفتوگۆ و لە ئەنجاما دەر کەوتووە کە قسەی ئەم ڕاست و موافیقی شەرعە. شێخ نەبی لە ١٣٠١ی هیجریدا کۆچی دواییی کردووە.

---

(١) لەم شێخ عەلییە هەروەك خواناسێکی بێ درێغ بووە، زۆر نوکتەچییش بووە. ئەو سەرگوزەشتەیەی ئێستا گیرامانەوە، ئەتوانرێ بە نوکتەیەکی خوشیش دابنرێ. نوکتەیەکی تری ئەوەیە ڕۆژێکیان کوڕەکانی شێخ سیراجودین برسییان ئەبێ پێی ئەڵێن، کاکە عەلی قاوەڵتییەکمان بو ڕێك بخە، ئەویش ئەڵێ فەرموون با لە (یەکاوە) تێرتان بکەم. یەکاوە جۆرە قوبڵییەکی برنجە لەپێشا ڕۆن و پیازی بۆ داخ ئەکرێ و ئەوجا ئاوی بەسەرا ئەکرێ و کە ئاوەکە هاتە کوڵ برنجەکەیشی تێ ئەکرێ، ئیتر ئاوی تری بەسەرا ناکرێ. ئەوانیش لەگەڵی ئەڕۆنەوە بۆ ماڵ. ماوەیەك دائەنیشن، پاشان شێخ عەلی جامێ ئاو دێنێ لە بەردەمیانا دایئەنێ و ئەڵێ فەرموون بخۆن. ئەوانیش دائەمێنن و ئەڵێن ئەی برنجەکە کوا؟ شێخ عەلی ئەڵێ: برنجی چی؟ من گفتی (یەکاوە)م پێ دان، ئەم ئاوەیش یەك ئاوە ئاوی تری نەکراوە بەسەرا و لەوە زیاتریش شك نابەم!

شێخ حەیدەری مەشهوور کە لە بیارە ژیاوە و لە ١٣٥٣ی هیجریدا لە تەمەنی هەشتا ساڵیدا کۆچی دواییی کردووە، کوڕی ئەم شێخ عەلییەیە. شێخ حەیدەر خواپەرستێکی بەناووبانگ و شەرعزانێکی کەم هاوتا بوو. خەتیشی ئێجگار خۆش بوو. عومری خۆی بە خواپەرستی و وتنەوەی دەرزی شەرع و قورئان خوێندن ئەبردە سەر. لە گۆڕستانی(ملەگای چنار) لە بیارە بە خاك سپیرراوە.

یادی حاجی شێخ ئەمینی خاڵ

ئەم ذاتە کوڕی شێخ موحەمەدی خاڵی کوڕی مەلا ئیسماعیلی کوڕی مەلا موصطەفای کوڕی مەلا شەمسودینە کە هاوچەرخی دروستکردنی شاری سولەیمانی بووە و ئەچێتەوە سەر مەلا ئەبووبەکری موصەنیفی چۆڕی.

ئەم ذاتە لە ساڵی ١٢٩٥ی هیجرەتدا لە سولەیمانی لەدایك بووە و پاش ئەوەی سەرەتای خوێندنی تەواو کردووە، لای زانایانی بە ناووبانگ مەلا موحەمەدی کەوانەدۆڵی و شێخ عەبدولقادری موهاجیری سنەیی بووە بە فەقێ تا ئیجازەی مەلایەتیی وەرگرتووە و پاشان چووەتە تەوێڵە لەسەر دەستی شێخ موحەممەد بەهائودیندا تەریقەتی نەقشبەندیی وەرگرتووە و پاش چەند ساڵ سولووککردن ئیجازەی خەلافەتی دراوەتێ و ئیتر گەڕاوەتەوە بۆ سولەیمانی و دەستی کردووە بە دەرز پێوتنی فەقێیان و بە ڕێ نموونیکردنی موسوڵمانان. ئەم ذاتە دەستێکی بالآیشی لە زمانی کوردی و عەرەبی و فارسیدا بووە و ئەو حەوت چامەیەی لە ڕێی حەجدا بە فارسی وتوونی، نموونەیەکی بەرزی ئەدەبی فارسین.

ئەم ذاتە لەئاست ژیانی دنیادا زۆر گۆشەگیر بووە و چ لە سەردەمی ئینگلیز و چ لە ڕۆژانی فەرمانڕەواییی شێخ مەحموودی حەفیدو چ لە سەردەمی حوکوومەتی عێراقدا هێچ پایە و پلە و مانگانەیەکی لە دەوڵەت وەرنەگرتووە.

ئەم ذاتە لە ١٣٥٠ دا کۆچی دواییی کردووە و لە گۆڕستانی گردی سەیوان بە خاك سپێرراوە[١].

---

(١) ئەم ذاتە باپیری جەنابی شێخ موحەمەدی خاڵە کە خاوەنی کۆمەڵێك دانراوی ئاینی و ئەدەبییە بە کوردی و عەرەبی.

یادی مەلا ئیبراهیمی بیارە

مەلا ئیبراهیمی کوڕی مەلا ئیسماعیل کە مودەڕیس بووە لە دێی بیارە، یەکێ بووە لە گەورەکانی کوردستانی چەرخی خۆی. مەلا ئیسماعیلی باوکیشی هەروا مەلایەکی چاك بووە. ئەگیڕنەوە کاتێ کە کۆچی دواییی کردووە، بیارەیی لە ناوخۆیانا ئەکەونە قسەکردن، یەکێکیان بە تانەوە ئەڵێ: ئەرێ.... ئەرێ....

مەلا ئیبراهیم دەرز بە فەقێیکانی باوکی ئەڵێ! ئەم قسەیە زۆر کار ئەکاتە دڵی مەلا ئیبراهیم و لەوەوە بیارە بە جێ دێڵێ، بۆ خوێندنی پتر. ئەچێتە سولەیمانی لای زانای بەناووبانگ سەید عەبدولکەریمی بەرزنجەیی کە سەردەستەی مەلایانی ئەو ڕۆژەی سولەیمانی بووە و لە مزگەوتی ئەورەحمان پاشای بابان مامۆستا بووە کە ئێستا بە مزگەوتی شێخ بابە عەلی بەناووبانگە – دەس ئەکاتەوە بە خوێندن. پاشان دێتەوە بۆ بیارە و بە یارمەتیی پاشایانی بابان لە جێی باوکی دائەمەزرێتەوە و دەس ئەکا بە دەرزوتنەوە و گەلێ فەقێی پایە بەرز لەسەر دەستیا ئەبن بە مەلا.

ئەم ذاتە بە تایبەتی لە عیلمی ڕەوانبێژی (بەلاغە)و عیلمی دانان(وەضع)دا زۆر بەدەسەلات بووە. ئەڵێن لەو سەردەمەدا (عصام الدینی وضع) لای هیچ مەلایەك وەك لای ئەو باش نەخوێنراوە.

لە زوبانی مەلاعەبدولقادری مودەڕیسی بیارەوە گێڕراوەتەوە کە فەرموویەتی باوك و باپیری مەلا ئیبراهیم تا بیست و پێنج پشت مەلای زانا و گەورە بوون[1].

مەلا ئیبراهیم[2] هاوچەرخی شێخ عەبدوڵڵای خەرپانی و مەلا جەلالی خورمالی بووە کە لە مەلا گەورەکانی کوردستانی سەردەمی خۆیان بوون.

---

(١) مزگەوتی ناودێی بیارە کە مەلا ئیبراهیم لەوێ دەرزی وتووەتەوە و وا مەشهوورە لە سەردەمی داگیرکردنی کوردستانا لەلایەن لەشکری ئیسلامەوە دروست کراوە، سەردابێکی تیایە بە چەندین پلەکانە ئەڵێن ئەچێتە خوار. لەناو بیارەییدا واباوە کە قەبری پیاوەچاکێك لەو سەردابەدایە و پڕە لە کتێبی کۆن کە بە درێژاییی ساڵ تێی فڕێ دراوە. هەرچۆن بێ کەس ڕاستی و ناڕاستیی ئەم قسە باوەی تاقی نەکردووەتەوە.

(٢) هەرچەند مەلا ئیبراهیم مەنسووبی هیچ کام لەو شێخانە نەبووە کە لەم کتێبەدا ناومان هێناون، لەبەر ئەوەی مەلای بیارە بووە و بیارەیش مەرکەزێکی گەورەی شێخانی نەقشبەندی بووە، بە پێویستمان زانی باسی ئەمیش بکەین.

یادی حاجی سەید حەسەنی چۆڕی

ئەم ذاتە زانایەکی گەورە و بەناووبانگ بووە. لە وەچەی مەلا ئەبووبەکری موصەنیفە کە ئەچێتەوە سەر سەید موحەمەدی مەشهوور بە پیرخدری شاهۆ. وەکو لە نەوەکانی خۆیم بیستووە ڕشتەی نەسەبی بەم جۆرەیە: سەید حەسەن کوڕی سەید عەبدولقادری کوڕی سەید ئیبراهیمی کوڕی سەید عەبدولغەفاری کوڕی سەید ئیبراهیمی کوڕی مەلا عەبدولکەریمی کوڕی مەلا ئەبووبەکری موصەنف، خوا لێیان خۆش بێ.

وەك بیستوومە لە فەقێیەتیدا مەشهوور بووە بە زیرەکی و لەناو هاوڕێیانیا سەرامەد بووە. ناووبانگی مەلا عەلیی قزڵجیی بیستووە کە لە دێی (تورجان) مودەڕیس بووە، چووە بۆ لای بۆ خوێندن و چوار ساڵ لای ماوەتەوە. یەکێ لەو کتێبانەی لەو سەردەمەدا لای ئەو خوێندوونی، حاشیەی عەبدولحەکیمی سەیالە کووتی بووە لەسەر شەرحی شەمسییە لە عیلمی مەنطیقدا کە بە یەکێ لە کتێبە گران و درەنگ لێ حاڵیبووەکان دائەنرێ. مەلای قزڵجی لەبەرئەوەی کە فەقێی زۆری لا بووە و بە ئاسانی پیا نەگەیشتووە هەموو ڕۆژێ دەرز بە هەموویان بڵێ، ڕۆژی بۆ دیاری کردوون و ڕۆژانی یەکشەمە و چوارشەمەی بۆ سەید حەسەن تەرخان کردووە. سبەینان دەسیان کردووە بە دەرس تا نوێژی نیوەڕۆ، جا ئەگەر تا ئەوکاتە لێ بووبنەوە، باشە، ئەگینا پاش نوێژی نیوەڕۆ و قاوەڵتیکردن سەرلەنوێ تێ هەڵچوونەتەوە تا لێ بوونەتەوە. سەید حەسەن ئەم چوار ساڵە بەم جۆرە لای مەلا عەلیی قزڵجی حوێندوویە و پاشان ئیجازەی مەلایەتیی لا وەرگرتووە و گەڕاوەتەوە بۆ چۆڕ[1] و دەسی کردووە بە دەرز پێوتنەوەی فەقێ و بڵاوکردنەوەی ئاین و زانست لەو دەوروبەرەدا و بووە بە مەرجەع و پەنای خوێندەواران و موسوڵمانان تێکڕا و فەقێ لە هەموولایەکەوە ڕوویان تێ کردووە و ئەویش هەر خەریکی ئەوە بووە، بەچەشنێ کە جگە لە چەند جارێ کە بۆ داوەریی سەندنەوەی بەشە مووڵکێکی لە دێی چۆڕ چووە بۆ سەفەر، هەمووکاتی خۆی هەر لە چۆڕ و بە خزمەتکردنی زانستەوە بەسەر بردووە.

سەید حەسەن لەگەڵ بەردەوامییشیدا لە دەرس وتنەووە بە فەقێیاندا، گەلێ وەختیشی بە کتێبدانانەوە بەسەر بردووە. ئەمانە ئەو کتێبانەن کە ئەو داینناون و من پێیان

(١) چۆڕ دێیەکە لە ناوچەی مەریوان لە کوردستانی ئێران.

ئەزانم:

(١) حاشیەی لەسەر سەعدوڵلّای بچووك.

(٢) حاشیەی لەسەر تەصریفی مەلا عەلی.

(٣) حاسیەی لەسەر فەریدەی جەلالودینی سیووطی.

(٤) حاشیەی لەسەر (تهذیب المنطق).

(٥) حاشیەی لەسەر جەلالی مەنطیق.

(٦) حاشیەی لەسەر گەلەنبەویی بورهان.

(٧) حاسیەی لەسەر عەبدولحەکیمی شەرح شەمسی.

(٨) کتێبێکی بە ناوی (الرسالة الکلامیة).

(٩) حاشیەی لەسەر تەفسیری بەیضاوی. لەم کتێبەیدا گەیشتووەتە سوورەتی (القیامه) و لەوێدا کۆچی دواییی کردووە.

ئەم کتێبانەی سەید حەسەن لەناو مەلا و فەقێی ناوچەی مەریوان و هەورامانا باون و دەسگیر ئەبن، بەڵام حاشیەکەی لەسەر گەلەنبەویی بورهان، وەك بیستوومە، دوو نوسخەی هەیە یەکێکیان لای سەیید عەطائوڵلّای کورەزای و یەکێکیان لای سەید ئەحمەدی خەڵکی چاولکانی نزیك سنەیە.

سەید حەسەن لە ١٣٠٥دا لەگەڵ حاجی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ سیراجوددیندا ڕۆیشتووە بۆ حەج و هەر لەو سەفەرەدا تەریقەتی لەسەر دەستی ئەوەدا وەرگرتووە. لەگەڵ ئەوەشدا زۆر دۆست و دڵسۆزی شێخ ضیائودین بووە و خانەقای بیارەی لە فتوایەکیدا وا باس کردووە: «سماها بعض المنصفین بسفینة نوح». بیستوومە جارێکیان لەگەڵ هەندێ لە سەیدەکانی خزمی لەسەر چەند پارچە مولّکێك ناکۆك بووە، ئەو سەیدانە چوون بۆ بیارە کاغەزێك لە شێخ ضیائودین بسێنن بۆ کاربەدەستی قەڵای مەریوان تا یارمەتییان بدا. لە هەمان کاتا هەندێ کەسی ئاژاوەگێڕیش چوونەتە لای سەید حەسەن و وایان تێ گەیاندووە کە شێخ ضیائودین لەو هەرایەدا لایەنی سەیدەکان ئەگرێ. حاجی سەید حەسەن بەمە زۆر دڵگران ئەبێ و هەواڵەکەش ئەگاتەوە بە شێخ . شێخیش دەسبەجێ لە بیارەوە سوار ئەبێ ئەچێ بۆ قەڵای مەریوان بۆ لای کاربەدەستەکە و نامەکەی خۆی لێ وەرئەگرێتەوە و ئەیبا بۆ سەید حەسەن و

پیشانی ئەدا ئەڵێ برا! بزانە چیم بۆ نووسیوە، ئەویش کە ئەیخوێنێتەوە و ئەبینێ جگە لە داوای هەوڵدان بۆ ڕێکخستنیان هیچی تیا نییە، هەندێ مەعزەرەت بۆ شێخ دێنێتەوە و داوای لێبووردنی لێ ئەکا.

حاجی سەید حەسەن لە ساڵی ١٣٢٣دا لە تەمەنی حەفتا ساڵیدا کۆچی دواییی کردووە. مەلیکولکەلامی سنەیی بەم جۆرە لاواندوویەتیەوە:

ستـوده سیـد فـاضل حسن کـه در دانش
نـدیـدەاست چـو او دیـدەء زمـیـن و زمـن

زهـی کـه بـود ز هـفـتـاد و انـد سال افـزون
همیشه کار او احیای علم و شرع و سنن

شد از دیـار فـنـا شادمـان بـدار بـقـا
بـدان صفت کـه غـریـبـی رود بسوی وطـن

نـوشت از پـی سال وفـات او (مـجـدی)
«بسوی دار بقا شد روان، روان حسن»(٢)

حاجی سەید حەسەن چوار کوڕی لێ بەجێ ماوە کە هەموویان مەلا بوون: سەیید عەبدولقادر و سەید عەبدولکەریم و سەید حوسین و سەید موحەمەد کە ئەمەیان لە هەموویان مەلا چاکتر بووە، بەڵام سەید عەبدولقادری کوڕی جێی گرتووەتەوە و بووە بە شیخولئیسلام. سەید موحەممەدیشیان هەروا خەریکی دەرس وتنەوە بووە.

(٢) ئەم نیوە شیعرە بە حیسابی حوروفی ئەبجەد ئەکاتە ١٣٢٣ کە ساڵی کۆچی دواییی ئەو خوالێخوش بووەیە.

یادی مەلا عەبدولقادری مودەڕیسی بیارە

ئەم ذاتە کوڕی شێخ عەبدولڕەحمانی کانی کەوەیی بازیانییە و ئەچێتەوە سەر مەلا مرادی بازیان کە لە نەوەی مەلا ئەبووبەکری موصەنیفی چۆڕی و لە ساداتی پیر خدرییە. لە دەوروبەری ١٢٨٥ی هیجریدا لە کانی کەوەی بازیان هاتووەتە دنیاوە و لە سولەیمانی و دەوروپشتی خوێندوویە و بیستوومە لای مەلا عەبدولڕەحمانی پێنجوێنییش خوێندوویە، کاتێ کە ئەو نزیکە لە تەواوکردن و ئەم لە پلەی ناوەندیدا بووە. مەلا عەبدولقادر بە نیازی خوێندنی مەنطیق و ئوصوولّی فیقهـ لە خزمەتی مەلا ئەحمەدی نۆتشەییدا لە سولەیمانییەوە ئەڕوا بۆ هەورامان. لەڕێدا لە تەوێلّە لەسەر دەستی شێخ بەهائودیندا تەریقەتی نەقشبەندی وەرئەگرێ. پێشتریش لە سولەیمانی لەسەر دەستی کاك ئەحمەدی شێخدا تەریقەتی قادریی وەرگرتبوو. کە ئەگاتە نۆتشە و مەبەستەکەی خۆی بە مەلای نۆتشە ئەڵێ، مەلا ئەڵێ، باری سەختی گوزەرانی خۆی و فەقێکانی کەسی تر هەڵناگرێ. بۆ ڕۆژی دوایی کە مەلای نۆتشە چاوی پێ ئەکەوێتەوە لە بارەی خوێندنیەوە پرسیاری لێ ئەکا کە چی ئەخوێنێ و نیازی خوێندنی چیی هەیە. کە تێ ئەگا هاتووە مەنطیق و ئوسوولّی فیقهی لا بخوێنێ و بەتایبەتی کە ئەزانێ کتێبی (گەلەنبەوی بورهان)ی پێیە کە ئەو پێشتر نەیدیوە، لە قسەکەی دوێنێی پەشیمان ئەبێتەوە و جێی ئەکاتەوە. بەم جۆرە مەلا عەبدولقادر لای مەلا ئەحمەدی نۆتشەیی ئەمێنێتەوە تا ئەبێ بە مەلا و ئیجازە وەرئەگرێ، هەرچەند نازانم ئاخۆ لە نۆتشە ئیجازەی وەرگرتووە، یا لە سنە پاش کۆچکردنی مەلا ئەحمەد لە نۆتشەوە بۆ ئەوێ. بەلاّم زیاتر بۆ ئەوە ئەچم کە لەگەڵیا چووبێ بۆ سنە و لەوێ ئیجازەی وەرگرتبێ، چونکە پاش ئیجازە وەرگرتنی بووە بە مەلای دێی (کوچك چەرموو) لە نزیکی سنەوە لای ئەمینولسادات. ئیتر تا گواستوویەتەوە بۆ بیارە هەر لە کوچك چەرموو بووە و بە دەرس پێوتنی فەقێیانەوە خەریك بووە.

حاجی مەلا عەبدوڵلّای پەسوێ خوا لێی خۆش بێ، لە بیارە بۆی گێڕامەوە وتی: مەنسووبی ضیائوددین بووم، هاتبووم بۆ بیارە، مەلا عومەری واشەمەزینییش لە سەردەشتەوە هاتبوو بۆ بیارە. ڕۆژێکیان شێخ پێی فەرمووم مەلا عەبدوڵلّا ئەم کاغەزەم نووسیوە بۆ مەلا عەبدولقادری مودەڕیسی کوچك چەرموو، لەگەڵ مەلا عومەرا بۆی ببەن و پێی بڵێن بە ناوونیشانی ئەو خەوەی شەوی ٢٧ی ڕەمەزان دیویە،

چییان پێ وتووە ڕەفتاری پێ بکا. ئێمەیش ڕۆیشتین و پاش چەند ڕۆژ بە زەحمەت گەیشتینە ئەوێ و نامەکەمان دایە و خوێندیەوە. وتی من بە بێ ئیجازەی حاجی مامۆستای نۆتشەیی هیچ ناکەم. فەرموو با بڕۆین بۆ خزمەتی بۆ سنە بزانین ئەڵێ چی؟ ڕۆیشتین و عەرزی کرد، فەرمووی: مەلا قادر تۆ ئیستیخارە بکە و منیش ئیستیخارە ئەکەم تا بزانین ئەنجام چۆن ئەبێ. شەو نووستین. سبەینێ حاجی مامۆستا هات فەرمووی من وام حاڵی بووە هەرکەس لەگەڵ شێخ عومەر بێ قازانج ئەکا. مەلا عەبدولقادریش وتی منیش هەر شتێکی وام حاڵی بووە و قەراری دا بێ بۆ بیارە[1]. جا ئێمە عەرزمان کرد خەوەکەی ڕەمەزانت چی بوو؟ وتی لەخەوما لە حەوشی خانەقای تەوێڵە کۆڕی شەربەتخۆری بوو، شەربەتیان ئەگێڕا. منیش پرسیم ئەمە چییە؟ وتیان شەربەتی دیاریکردنی مەلا عەبدولقادرە بۆ مودەڕیسی مەدرەسەی شێخ عومەر ضیائودین. جا ئیمەیش عەرزمان کرد وتمان مادەم ئەمەت دیوە، ئەم پرسیار و هاتوچۆتە بۆ کرد؟ وتی ئاخر خەو نابێ بە دەلیلی شەرعی وەکو ئیستیخارە.

پاش دامەزراندنی مەلا عەبدولقادر لە بیارە شێخ ضیائودین، فاطمە ناوی کچی خۆی لێ مارە ئەبڕێ بۆ ئەوەی بە تەواوی ببن بە هاوبەش و هاوماڵی یەك. بەم خزمایەتییە مەلا عەبدولقادر چەند قات دڵی گەرمتر ئەبێ و چالاکانەتر ئەکەوێتە مەیدانی دەرس وتنەوە و خزمەتی دین و پایەی لەناو کۆمەڵیشدا بەرز ئەبێتەوە و فەقێ لە هەموو لایەکەوە ڕووئەکەنە بیارە و مەدرەسەی بیارە ئەبێ بە مەڵبەندێکی گەورەی خوێندن.

مەلا عەبدولقادر پاش ئەوەی کە دێتە بیارە و لەوێ ئەبێ بە مەلا، بۆ جاری سێیەم تەریقەت وەرئەگرێ و ئەمجارە ئەبێ بە مەنسووبی شێخ عومەر ضیائودین و سەرەڕای خەریکبوونی بە دەرس پێ وتنی فەقێیانەوە، بۆ خۆیشی خەریکی سولووك ئەبێ و لەم مەیدانەشدا پلەی بەرز ئەبێتەوە. لە سەردەمی مەلا عەبدولقادردا بیارە، مەڵبەندێکی گەورەی خوێندن بووە لە کوردستانا و لە هەموولایەکەوە فەقێ ڕوویان تێ کردووە و زۆر جار فەقێی (مونتەهی) هاتوون لەوێ ئیجازەیان وەرگرتووە. وا لێرەدا ناوی هەندێ لەو مەلا گەورانە باس ئەکەین کە لای مەلا عەبدولقادر ئیجازەیان وەرگرتووە لە بیارە:

---

(١) لەبارەی ئەم مەسەلەوە بگەڕێرەوە نامەی بیست و سێیەمی شێخ ضیائودین.

١- مەلا قادری مەلا مۆمن

٢- مەلا عەبدولڕەحیمی چروستانەیی

٣- مەلا قادری صۆفی

٤- مەلا عەبدوڵڵای عەبابەیلێیی

٥- مەلا موحەممەدی جوانڕۆیی

٦- مەلا ئیسحاقی هەجیجی

٧- مەلا زەینولعابیدینی نۆتشەیی

٨- مەلا ڕەحیمی هەوشاری

٩- مەلا ناصیحی کەرکووکی

١٠- مەلا عەبدوڵڵای پەسوێ

١١- مەلا عومەری سەردەشتی

١٢- مەلا فەتاحی خەتێ

١٣- مەلا عەزیزی ڕۆخزایی

١٤- مەلا موصطەفای خورماڵی

١٥- مەلا صەلاحودینی پاوەیی

١٦- مەلا بەهائودینی دزاوەری

١٧- مەلا حەمەسەعیدی عەبابەیلێیی

١٨- شێخ بابارەسوواڵی بێدەنی

١٩- شێخ موصطەفای موفتی

٢٠- مەلا عەزیزی پریس

مەلاچاکی وەکو مەلا عەبدڵڵای کانی سانانی و مەلا عەلیی مەریوانی و مەلا عەبدولقادری دەگاگایی و مەلا سەعیدی حەیدەریی سەقزی و شێخ قاسمی قەیسیی بەغداییش لەوانەن کە لەو سەردەمەدا هاتوونە بیارە و لەوێ خوێندوویانە.

مەلا عەبدولقادر چ لە سەردەمی شێخ عومەر ضیائودین و چ لە سەردەمی شێخ

نەجمودیندا یەکێ بووە لە پیاوە گەورەکانی خانەقای بیارە و دەورێکی دیاری لە بەرێوە بردنی ئەو دەسگایەدا بووە.

مەلا عەبدولقادر بیست ساڵیش پاش کۆچی دواییی شێخ ضیائودین، تەدریسی کردووە و ئیتر لە ١٨ی شەشەلانی ١٣٣٨دا کۆچی دواییی کردووە. مەلا عەبدولقادر لە کچەکەی شێخ ضیائودین سێ کوڕ و کچێك: حەسەن[٢]و حوسەین و عەبدولخالق و حومەیرای لی بە جێ ماوە. پاش وەفاتی ئەو ژنەشی یەك لەدوای یەك دوو ژنی تری هێناوە.

***

ئەمەش وەڵامی نامەیەکی مەلا عەبدولقادرە بۆ شێخ عومەر ضیائودینی نووسیوە:

أعلى المنطق حمد منان نوّر نَوْرَ رياض قلوب أصحاب الصفا بنور جمالكم، وأولى الكلام شكر حنان يسَّر صعوب أمور أصحاب الوفا بضياء خيالكم، وأعلى البلاغة صرف العمر نحو تحصيل آداب السالكين في فروع وأصول آلائكم. اللهم اجعلنا من المنخرطين في سلك المتشبثين بأذيالكم، وانظمنا في سمط المقتبسين من نور جمالكم.

وبعد ماكنا في بوادي الفراق عطاشاً، قد أتانا ووردنا من معدن الفضل والإيقان عبارات كلامها جمع الجوامع، وغاية تهذيب الأخلاق، ومنع الموانع لمن رضى بها وعمل بما فيها.

نعم قد لاح من إشاراتها أنواع النور، وفاح من رموزات عطورها فائحة الفرح والسرور، إلا انها شفاء لما في الصدور، وغاية المأمول ونهاية المسؤول من حضرتكم ان لاتنسانا من دعاء العمل بما في الكتاب، واتخاذ سبيل من أناب، والميل عمن حاد عن طريق الحق والصواب. وان كنتم سائلين عنا فلله الحمد نحن سالمون عن كدورة الصفاء، ودائبون على دعاء دوامكم على إحياء الشرع والسنن، وإماتة البدع والفتن. ربنا تقبل دعاء. والسلام.

---

(٢) حەسەن، مەلا حەسەنی قازییە کە نازناوی (شاهۆ) یە و شاعیرێکی باش بووە و دیوانێکی لەچاپدراوی هەیە.

ئەم ذاتە خەڵکی پەسوێی وڵاتی شنۆ و لاجانە. پیاوێکی زۆر لە خواترس و یەکێك بوو لە مەلا گەورەکانی کوردستان، بە تایبەتی لە عولوومی ڕیاضیات و مەنطیق و کەلام و حیکمەتدا. هەروا لە عیلمی حوروفیشدا دەستێکی باڵای بوو. یەکێکە لەوانەی لەسەر دەستی شێخ عومەر ضیائودیندا تەمەسسوکیان کردووە[1]. پاش ئیجازە وەرگرتن و طەریقەت وەرگرتنی هەمیشە کاتێ خۆی لە نێوان دەرس وتنەوە و بەجێهێنانی ئادابی طەریقەت و موتالاّی دەرسی فەقێیان و شەونوێژ و حەسانەوەی پێویستدا دابەش ئەکرد. ڕابواردنی عادەتیی زۆر کەم بوو.

پاش ئیجازە وەرگرتنی، لای حاجی ئیلخانی لە موکریان دائەمەزرێ و زۆر بە قەدرو حورمەت وەختی بەسەر ئەبا. فەقێ لە زۆر ناوچەی کوردستانەوە ڕوویان تێ کردووە بۆ کەڵك وەرگرتن لە عیلم و فەضڵی. لە ١٣٤٩ی هیجریدا کە من دووساڵ بوو هاتبوومە بیارە، حاج مەلاعەبدوڵڵا هات بۆ ئەوێ بۆ زیارەت و مەلا موحەمەد ئەمینی کورێشی لەگەڵ بوو کە فەقێیەکی زیرەك و بەهرەمەند بوو و ئەوەندەی نەمابوو ئیجازە وەربگرێ. ڕۆژێکیان ئەم کورەی پێی وتم من ناوێرم پرسیار لە باوکم بکەم، تۆ پرسیارم بۆ بکە مەعنای ئەم دوو بەیتەی نیظامی چییە کە ئەڵێ:

الهی طول و عرض عالمی را
تـــوانـــی در دل مـــور آفریدن

نـــه وسعت در درون مـــور آری
نـه عـالـم را سر مـویـی بـریدن

مـنـیش پـرسیـارەکـەم لـێ کرد. لـە وەڵامـا فـەرمـووی: بـە ظـاهـیر مـوساواتـی مـەکـان و موتەمەکین واجبە و عەدەمەکەی مەحاڵە، کەوابێ ئەم دوو بەیتە لەسەر ئیعتباری صوورەتی عیلمی بیناکراون نەك صوورەتی عەینی و بەم وەڵامە ئیشکالەکە حەل بوو.

(١) پێشتر لە باسی مەلا عەبدولقادری مودەڕیسی بیارەدا باسمان کرد کە شێخ ضیائودین ئەم و حاجی مەلا عومەری واشەمەزینیی ناردووە بۆ (کۆچك چەرموو) مەلا عەبدولقادریان لەوێوە هێناوە بۆ بیارە.

حاجی عەبدوڵڵا لەو سەردەمەدا کە لای ئاغەواتی ئیلخانی مەلا بووە، سەفەری حەجیشی کردووە و پاش گەڕانەوە لە حەج لە جاران گەرمتر خەریکی تەدریس و خزمەتکردنی ئاین بووە.

حاجی مەلا عەبدوڵڵا لە ١٣٥٦یا ١٣٥٧دا باش ئاگادار نیم– کۆچی دواییی کردووە و سێ کوڕی مەلای لەپاش بەجێ ماوە کە دوانیان مەلا چاك بوون: مەلا عەلی مەلای دێی حەمامیان و مەلا موحەمەد ئەمین. کوڕی سێیەمیشیان ناوی مەلا عەبدولڕەحمانە. ئاگادار نیم ئێستا وەزعیان چۆنە.

یادی مەلا عەبدولڕەحیمی چروستانەیی

ئەم ذاتە خەڵکی دێی(چروستانە)یە کە دێیەك بوو لەنزیك هەڵەبجەوە و لە هۆزی (میراولی)یە کە لە (میر عەبدوڵڵا) وەرگیراوە. میراولییەکان خۆیان بە سەیدی حوسەینی دائەنێن.

مەلا عەبدولڕەحیم لای مەلا عەبدولقادری بیارە خوێندوویەتی و دۆستێکی دڵسۆزی شێخ عومەر ضیائودین بووە. پیاوێکی زۆر لەخواترس و عیبادەتکار بووە. ئەگێڕنەوە مەلا عەبدولقادری مامۆستای ڕۆژێکیان لەناو کۆمەڵێ مەلا و فەقێدا وتوویە: مەلا عەبدولڕەحیم لە هەموومان صاڵحترە. جارێکیشیان شێخ ضیائودین لە مەجلیسێکدا مەدحی مەلا عەبدولڕەحیم ئەکا، نازانێ کە ئەو خۆی لەو مەجلیسەدایە. کە پێی ئەزانێ داوای لێ ئەکا هەڵسێ هەندێ خۆڵ بکا بە سەروڕوویا، چونکە پێغەمبەر دروودی خوای لێ بێ فەرموویەتی:«أحثوا التراب في وجوه المداحين»

مەلا عەبدولڕەحیم هەرچەند لە شێخ ئەپارێتەوە کە شتی وای پێ نەکا، کەڵکی نابێ، ناچار هەڵئەسێ خۆڵەکە ئەکا بە سەروڕوویا.

مەلا عەبدولڕەحیم لە زۆر شوێن تەدریسی کردووە. مەشهوورە لە دەشتی دزەیی و لە خانەقای سەید ئەحمەد لە کەرکووك و لە چەمچەماڵ و لە ئاوایی ئابلاخی لای سولەیمانی و لە ئەحمەد بڕندە و لە بەرزنجە مەلایەتیی کردووە و لەمەی دواییاندا کۆچی دواییی کردووە. مەلا عەبدولڕەحیم مەلایەکی چاك بووە. گەلێ حاشیەی لەسەر گەلەنبەوی بورهان و گەلەنبەوی ئاداب و فەرائیضی شیخ مەعرووفی نۆدێ هەیە. دوو کوڕی لێ بەجێ ماوە: مەلا موحەمەد کە لە ساڵی ١٣٨٣ ی هیجریدا لە سولەیمانی کۆچی دواییی کرد و حاجی مەلاعەبدوڵڵا کە مەلایەکی باش و بە ئەدەب و زمانپاکە و ساڵەها دەرسی عوللوومی دینیی وتووەتەوە و لە سایەی خواوە هێشتا ماوە.

ئـەم ذاتـە لـە عـەشرەتـی جـافـە و مـەلا مـۆمـنـی بـاوکـی مـامـۆستـای مـەحـموود پـاشا و عوسمـان پاشای کوڕانی موحەمەد پاشای جاف بووە.

ئـەم ذاتـە لـە مـنـداڵیدا لای بـاوکـی خـوێندوویـەتـی و پـاشان چـووە بـۆ خـوێندن بـۆ مـەدرەسەکـانـی دەوروپشتـی هـەڵـەبـجـە و لای مـەلا عـەبدولڕەحمـانـی پێنـجـوێنییش خوێندوویە. هـەر لە سەردەمی فەقێیەتیدا بووە بە مەنسووبی شێخ عومەر ضیائودین و پاشانیش بووە بە مەنسووبی شێخ نەجمودینی کوڕی.

وەك بیستوومە مەلا قادر لە زۆر شوێن تەدریسی کردووە. یەکەم جار لای شێخ حوسەینی چرچەقەڵا بووە و پاشان هاتووەتە پریس و ماوەیەکی زۆر لەوێ بووە و ئەوجا بە فەرمانی مەحموود پاشای جاف و بە مەسڵەحەت زانینی شێخ نەجمودین چووەتە قزرابات و تا کۆچی دواییی کردووە لەوێ بووە. بەڵام چ لەو سەردەمەدا کە لە چرچەقەڵا بووە و چ لەو سەردەمەدا کە لە قزرابات بووە، زۆر بێزار بووە و دڵی هـەر بۆ دەوروپشتی هـەڵـەبجە لێی داوە، بە تایبەتی لە قزرابات کە فەقیی باشی لەوێ دەس نەکەوتووە و ئەویش مەلایەکی زۆر چاك بووە و زۆر حەزی لە وتنەوەی دەرسی مەنطیق و حیکمەت و کەلام کردووە.

مەلا قادر ئینشای زۆر جوانی نووسیوە و خەتیشی زۆر خۆش بووە. مەلا قادر لە بەهاری ساڵی ١٣٢٦ی هیجرەتدا لە قزرابات کۆچی دواییی کردووە. لەوکاتەدا کە ئەمرێ قەبرێکی حازر بووە لە قزرابات، مەحموود پاشا بۆ خۆی هەڵکەندووە و قورئان خوێنی لەسەر داناوە قورئانی بەسەرا بخوێنێ.. مەحموود پاشا خۆی لە قزرابات نابێ، لە کوێستان ئەبێ. خەڵکی قزرابات ئەڵێن ئێستا ئەم قەبرە حازرە، بۆ مەلا قادری تیا نەشارینەوە؟ پاشا پاشان ئەمر ئەکا قەبرێکی تری بۆ هەڵکەنن و قورئان خوێن قورئانی بەسەردا ئەخوێنێ. بەو جۆرە مەلا قادر لە قەبرەکەی مەحموود پاشادا ئەشارنەوە. پایزێکی درەنگ کە پاشا لە کوێستان ئەگەڕێتەوە و پێ ئەزانێ، بەوە رازی نابێ و پرس بە عولەمای شەرع ئەکا و ئەوانیش فتوای بۆ ئەدەن کە مادەم زەویی قەبرەکە مولکی خۆی بێ و ڕازی نەبێ، مەلا قادر تیا بشارێتەوە، بە مەلا قادر حەرام ئـەبـێ. بـەوپـێیـە لاشەکـەی مـەلا قـادر لـە قـەبـرەکـە دەر ئـەهـێنـێنـن و لـە شوێنێکی ترا

ئەیشارنەوە. لە حاجی شێخ عارفی قزرابـاتم[1] بـیست وتـی، کە مـەلا قـادرمـان لـە قەبرەکە دەرهێنا تەنیا کەمێ ڕەنگی کفنەکەی نەبێ زەرد بووبوو، ئیتر نە کفن و نە لاشەکەی هیچیان لێ نەهـاتبوو و ئەمە بە هۆی پتەوبوونی باوەڕی خەڵکەکە بە پایە و پلەی پیاوانی خوا لە بارەگای خوادا.

دۆستانی مەلا قادر بە مردنی زۆر دڵگران بوون. یەکی لەوانە فەقێکی بووە کە ناوی مەلا ئەحمەدی فەقێ عەلی و نازناوی شیعریی (فەوزی) بووە، ئەم چەند شیعرەی لە لاواندنەوەیا وتووە و نـاردوویە بۆ حاجی شێخ عارف:

دیده از هجرت دوست شد بی نور
جـان و تـن ار وفـات او رنـجـور

گـاه در بـحـر اشك غـرقـه بـه خـون
گـه ز فـریـاد و نـالـه دل پـرشور

حـسـرت آه در دل افـــــزون شد
کـــه عـــدو شد ز مـــردنش مسرور

در بـیـابـان هـجـر او دائـم
مـیـکـنـم نـالـه بـا دل مـکسور

آنـکـه او بـهـر مـغـلـقـات عـلـوم
حـیـدری بـود در جـهـان مشهـور

ولـد حـیـدر و حـبـیب آله
مـتـقـی هـمـچـو قـاسم و طـیـفـور

(١) ئەم حاجی شێخ عارفە کوڕی شێخ حوسیەینی هۆرێنییە کە مەنسووبی شێخ سیراجودین بووە و لە (هەرگێنە)ی لای پێنجوین مردووە. کە شێخ عومەر ضیائودین لە ١٣٠٣دا خـانـەقـای قـزرابـاتـی دروست کـردووە، حـاجـی شێخ عـارفـی نـاردووەتـە ئـەوێ بـۆ ئیرشادکردنی موسوڵمانان و تا لە ١٣٥٩دا کۆچی دواییی کرد هەر لەوێ ماوەتەوە. ئەم ذاتـە ئـینسانـێکـی خـوانـاس و بـەئـەدەب و ڕەوشت بـەرز بـوو. بـەشێکی زۆری نـامـەکـانـی مـەولانـا خـالـید کە لـە بـەرگی یـەکـەمـی ئـەم کتێبـەدا بـڵاوم کردنـەوە، لـە ڕێگـای ئـەوەوە دەسگیرم بوون.

هـــاتـــفـــی از وفـــات او نـــاگـــاه
قـــال تـــاریـــخ فـــوتـــه(مـــغـــفـــور)[۲]

مەلا قادر دەستی شیعریشی بووە و شیعری وتووە، بەڵام نازانم کۆمەڵەی شیعرەکانی کەوتووەتە کوێ و لای کێ. من ئەم چەند پارچە و چوارخشتەکی و تاکە بەیتانەم دەسگیر بووە وا لێرەدا ئەیاننوسمەوە بۆ ئەوەی هیچ نەبێ ئەمانەی نەفەوتێن. لەم پارچە شیعرە کوردییەیدا کەلوپەلی دەواری دەوارنشینانی باس کردووە و ناوەکانی ڕیز کردوون:

فـــیـــراقـــی تـــۆ لـــە (هـــەردە)ی دڵ دەس و دەم
هـــەڵـــی دا (ڕەش دەوار)ی مـــەیـــنـــەت و غـــەم

بـــــە (گـــــرۆیس)ی سیـــــاتـــــاری پـــــەژارەم
بـــە(مـــێخ)ی مـــەحـــکـــەمـــی نـــاڵـــە و شەرارەم

(چـڵـە)ی فـرمـێسکـی (قـوڵـف)ی چـاوەکـانـم
(چـەڵـەم) قـامـەت خـەمـیـدەی وەك کـەمـانـم

بـــە(کـــۆمـــاج)ی (هـــەسوون)ی بـــێ دەمـــاخـــم
بـــە (تـــیـــلاّ) و (چـیـخ)ی (ئـەسپـەرپـێچ)ی ئـاخـم

(سنگ) و (کـووچـیـل) و (سەردرز)ی هـەنـاسەم
بـــە سەیـــلـــی (دووەەم)ی خـــوونـــیـــنـــی تـــاسەم

لـــە (بـــەرمـــاڵ) و لـــە (پش مـــاڵ) تـــاڵـــە حـــاڵـــم
دەنـــــاڵـــــێـنـــــم، دەڵـــــێم وێرانـــــە مـــــاڵـــــم

ئەمەش پارچە شیعرێکی بە فارسی:

عجب زین مشت خاك من جبلها از زیان دارد
تحیر زین محقر همچنین بار گران دارد

هزاران مرکب عصیان عطای نفس اماره
برای گمرهی از شاهراه حق نهان دارد

(۲) وشەی (مغفور) بە حیسابی حوروفی ئەبجەد ئەکاتە ۱۳۲٦ کە ساڵی کۆچی دواییی مەلا قادرە.

ز فیض حضرت قرآن چنان غافل شده گوئی
خیـال کسب جـهـل انـدر کـتـاب اهـرمـن دارد

گهی سر بر فلك میساید اندر خواب خودبینی
گـهـی عـزم شرارت بـا هـمـه اهـل جـهـان دارد

خیـال یـاس از رحمت مکن بـا این همه غفلت
امـید مـغـفـرت از حضرت حق بـی گـمـان دارد

شفـیـع روز مـحشر رحـمـة لـلـعـلـمـین احمد
مـحـمـد مـلـجـا ارباب عـصیـان پشتبـان دارد

گـروه مـذنـبـیـن امـتش شافـع بـود بـی شك
که او از حضرت عالی در عهد و نشان دارد

ئەمەش چوارخشتەکییەکان:

١

سواران امـــیـــن وحـــی مـــرکب
دوانـــیـــدنـــد هـــر یك سوی مـــطـــلب

مـــحـــمـــد شهسوار قـــاب قـــوسیـــن
دران مـــیـــدان بـــرایشان شد مـــقـــرب

٢

آهم باقتضای طبع و فغانم ز اضطرار
ســـوز درون و آتش هـجـران جـلا دهـد

زانـدم شدم جـدا ز تـو ای کـوکب هـدی
اشکم علـی الـدوام بـه سینـه بـلا دهـد(٣)

(٣) ئەم چوار خشتەکییەی بۆ شێخ نەجمودین نووسیوە.

٣

گـر قـمـر در سر نـبـودی خـدمت گـیسوی تـو
مـی نـگشتـی شانـه از تـاب فـراق مـوی تـو
زان شود هر ماه مه در گردشش بدر و هلال
مـیـپسنـدد نسبـتـی بـا طـلـعت و ابـروی تـو

ئەمەش تاکە بەیتەکان:

١

ای سرو ورق سبـــــــــز دل آرام بـــــی زوال
گـــوئـــی کـــتـــاب دوری یـــاران نـــدیـــدەای

٢

ای خـــاك تـــیـــره عـــزیـــز مـــرا نـــگـــاه دار
کاین نور چشم ما است تو در بر گرفتەای(٤)

(٤) وا دیارە ئەم بەیتەی بۆ سەر کێلی گۆڕی ئازیزێك نووسیوە.

یادی شێخ مەعرووفی نێرگسەجارِی

ئەم ذاتە کوڕی شێخ عەبدولڕەحمانە و[1] دایکی ناوی پیرۆز خانی کچی حاجی حوسەین بەگی صاحێبقرانی سولەیمانی بووە. لە دەوروبەری ١٢٨٠ی هیجرەتدا هاتووەتە دنیاوە و لە تەمەنی شەش حەوت ساڵانا نراوەتە بەر خوێندن و قورئان و کتێبە وردەکانی خوێندووە، ئەنجا بە فەقێیەتی چووە بۆ مەدرەسەکانی دەوروبەری شارەزوور و ماوەیەك لە هەڵەبجە خوێندوویەتی. پاشان ڕۆیشتووە بۆ دەوڵەت ئاوای جوانڕۆ و ماوەیەکیش لەوێ خوێندوویەتی. جا گەڕاوەتەوە بۆ شارەزوور و لە هەڵەبجە لە مەدرەسەی شێخ مەحموودی موفتیی کوڕی شێخ عەبدوڵڵای خەرپانی

(١) وەك لە شێخانی نێرگسەجارِ خۆیانم بیستووە، ڕشتەی نەسەبیان بەم جۆرەیە: شێخ عەبدولڕەحمان کوڕی شێخ قادر کوڕی شێخ عەبدولعەزیز کوڕی شێخ مەعرووف کوڕی شێخ مەحموود کوڕی شێخ عەبدوڵڵا کوڕی شێخ موحەمەدی بچووك کوڕی شێخ موصطەفا کوڕی شێخ موحەمەدی گەورە کوڕی شێخ عەلی کوڕی شێخ عەبدولڕەحیم کوڕی شێخ عەبدولعەزیز کوڕی شێخ مەعرووف.

ئەم بنەماڵەیە چەند صەد سەدەیە لەم ناوچەیدان. هەندێ کەس ئەڵێن ئەگەڕێنەوە سەر سەیدەکانی سۆڵەی قەرەداغ و هەندێ کەسی تر ئەڵێن ئەوان ئەگەڕێنەوە سەر ئەمان، بەڵام هیچ کام لەم دوو قسەیە ڕاست نییە چونکە سەیدەکانی سۆڵەی قەرەداغ، وەك شێخ مەعرووفی نۆدێ نووسیویە، ئەچنەوە سەر شێخ یاسینی کوڕی سەید قەلەندەری بەرزەنجەیی و باپیری شێخانی بەرزنجەیی کە شێخ عیسایە لە ٦٨٧ی هیجرەتدا هاتووەتە کوردستان و لە بەرزنجە نیشتەجێ بووە، بەڵام باپیرە گەورانی شێخانی نێرگسەجارِ پێش ئەوکاتەیش لە نێرگسەجارِدا بوون، چونکە لە ٤٩٨ی هیجرەتدا کە شێخ عەبدولقادری گەیلانی هاتووە بۆ عێراق، بە کوردستانا هاتووە و بە تەواتور مەشهوورە لە نێرگسەجارِ لای داوە و چەند ڕۆژ میوانی ئەو شێخانە بووە، تەنانەت دارپەڵکێك لە باخەکەی نزیکی ناودێی نێرگسەجارِدا بوو، ئەڵێن چەند جار شێخ عەبدولقادر پاڵی پێوە داوە و بەردێکی شینی گەورە و پان لە حەوشی مزگەوتەکەیا بوو، ئەڵێن نوێژی لەسەر کردووە. شێخ (أبو الوفاء النرجسي)یش کە لە (پووشێن)ی شارباژێر بە خاك سپێرراوە و لە دۆستانی شێخ عەبدولقادری گەیلانی بووە و بە ڕستەی (أخي أبو الوفاء النرجسي) ناوی ئەبا و زۆر ڕێزی لێ ئەگرێ، لە شێخانی نێرگسەجارِ بووە.

خوێندوویەتی تا خوێندنی تەواو کردووە. لەبەر ئەوەیش کە شێخ مەعرووف پیاوێکی دەست و دەم پاك و زانا و نەجیب بووە و شێخ موصطەفای کوڕی شێخ مەحموود لەو سەردەمەدا مناڵ بووە شێخ مەحموود فەرمان ئەدا بە شێخ مەعرووف لەسەر مەدرەسەکەی دانیشێ و یارمەتیی بدا لە دەرس پێوتنی فەقێکاندا، چونکە ئەو خۆی بە کاری فتوادانەوە خەریك بووە. بە مەبەستی مانەوەشی لەو شوێنەدا، شێخ مەحموود کچی خۆی لێ مارە کردووە. بەم جۆرە شێخ مەعرووف دە ساڵ لە هەڵەبجە ماوەتەوە دەرسی بە فەقێیان وتوەتەوە.

لەم سەردەمەدا شێخ مەعرووف تووشی چاوئێشە ئەبێ و بۆ داوای دوعای خێر یا بۆ تیمارکردنی چاوی ئەچێ بۆ بیارە بۆ لای شێخ عومەر ضیائودین. شێخ داوای لێ ئەکا تەمەسسوك بکا و بێتە ڕیزی پەیڕەوانی تەریقەتی نەقشبەندییەوە. ئەویش داواکەی بە جێ دێنێ. کە ئەگەڕێتەوە هەڵەبجە زۆری پێ ناچێ خێزانی ئەمرێ و ئەویش ئیتر دڵی لە هەڵەبجە هەڵئەکەنرێ و ئەگەڕێتەوە بۆ نێرگسەجار. لەپاش ئەم گەڕانەوەیەوە بۆ نێرگسەجار، لە جاران گەرم و گوڕتر خەریکی ئادابی تەریقەت ئەبێ و بە جۆرێ تیا پێش ئەکەوێ پاش ماوەیەك ئیجازەی خەلافەتی ئەدرێتێ.

پاش ماوەیەکی تر بە فەرمانی شێخ ضیائودین، ماڵی بارئەکا بۆ (ئەحمەد برێندە) و لەوێ خانوو دروست ئەکا و مەلایەك ڕاگیر ئەکا و ژنێکی تازە لە هۆزی (کەرەم وەیسی) ئەهێنێ و تەکیەیەك بۆ جێبەجیکردنی ئادابی تەریقەت و میوانداریی موسوڵمانان[٢] دروست ئەکا.

---

(٢) مەلا ئەحمەدی فەقێ عەلی کە نازناوی شیعریی (فەوزی) و مرۆیەکی خوێندەوار و هاورێی شێخ عەبدولکەریمی خانەشووری [شێخ عەبدولکەریمی ئەحمەدبرێندە] و شێخ بابەڕەسوولّی بێدەنی بووە، لە مەدحی تەکیەی ئەحمەدبرێندەدا ئەم چەکامەیەی نووسیوە:

ئەم تەکیەیی شێخ مارفە چوار فەسڵە بەهارە
جێی سونبول و گوڵ یاسەمەن و سەروو چنارە
ئەم صەحنە چ صەحنێکە کە ڕێی هەرکەسی تێ کەوت
دەرچوونی لەبۆ باغی ئیرەم زەحمەت و عارە
ئەم باغە چ باغێکە کە نەشئەی سەحەری ئەو
بۆ بادەپەرستان سەبەبی ڕەفعی خومارە =

= ئاوی وەکو کەوثەر چەمەنی ڕەشکی بەهەشتە
خاکی چ بڵێم چۆنە هەموو موشکی تەتارە
هەر ذەڕە هەوایێکی وەکو ساجەیی چینە
هەر نوقطە لە خاکی بە نەظەر قەصر و تەلارە
کوحلی بەصەرە، ئەصلّی کەمالاتە غوبارى
هەرچەندە لەبەر صەفوەتی خاڵّی لە غوبارە
هەر چوار طەرەفی مەحکەمە مەربوطە بە شادی
یەك جارى ئەوەی خۆشە لەوێ غەم کە فیرارە
وەك باغی بەهەشت وایە موقابیل بە جەهەننەم
ئەم جەنەتی دنیایە ئەویش دارى قەرارە
هەر مەنطیقەیێکی بە خودا خولدى شیعارە
ڕێحانەیی بۆن خۆشە وەکو طوڕەیی دڵدار
مەستە لە خەوا نەرگسی وەك چاو نیگارە
سەیرى کە چ ڕەنگینە لە عەکسی گوڵ و سەبزە
قەوس و قەزەحە دائیرەی ئەو حەوش و حەصارە
ئاونگی لەگەڵ سەبزەیی گوڵ هێندە لەطیفە
هەروەك عەرەقی سەبزە وو خەطط و ڕوخی یارە
بنواڕە لە عەکسی چەمەن و قەطرەیی شەبنەم
ئەفلاکی وەکو نیلووفەڕ پڕ لە ستارە
جێی عیشوە وو نەظظارەیی کام دڵبەرە ئاخۆ
صەف صەف کە وەها حوور و پەرى دێنە نەظارە
جیلوەی چ نیگارێکە کە لێی کردووە تەئثیر
خارى بە مەثەل عەینی گوڵە، زاغی هەزارە
مەنظەرگەهی کام ڕەشکی پەرى و غیرەتی حوورە
دائیم کە لەبۆی جینن و مەلەك دێنە زیارە
ئەلحەق لە جیهاندا نییە مانەند و شەبیهی
جێیەکی وەها موستەعیدی سەیر و نەظارە =

= ناگاهـ حەریفێ لە جوابا وتی ئەی دۆست
ئەم جێگە کەوا خاریجە وەصفی لە ژمارە
ئەم عەرصە غەریبە لەگەڵ ئەم باغە عەجیبە
نازانی مەگەر مەنظەرەیی حەزرەتی یارە
کام یارە؟ بڵێ: یاری وەها سەروی ڕەوانە
کام دڵبەرە، ئەو دڵبەرە وا شوهرەیی شارە
شۆخێکە کەوا شێخ و مەلا عاشقی ئەو بوون
جوانێکە کە عالەم لە غەمی پیر و نزارە
ڕۆژی فەلەکی حوسنە لە نێو جوملەیی خووبان
خەڵکی هەموو وەك دائیرە، ئەو قوطبی مەدارە
نوسخەی خەطی لەو ڕۆژەوە بینیوە عەطارید
بۆ خزمەتی ئەو دائیمە بێ صەبر و قەرارە
ڕۆحێکە موجەسەم کە لەبۆ یەك نیگەهی ئەو
جان و دڵی عوششاق بە یەکبارە نیثارە
تا عەسکەری موژگانی دڵی کردمە (ئەدرنە)
هەر نااڵەیی گەرمم بووەتە عەینی شەرارە
چاوێ بە دوو چاوی کە دەکا مەیلی بە هەرلا
چەن سامیری ئاشفتە دەکا هێندە عەیارە
خاڵێ کە لەسەر صەفحەیی ڕووی ثابیتە نەقشە
جێی حیرەتە بەم ڕۆژە کە شەو چۆنە دیارە
عەببادی دووصەد سالّە کە ئەو چاو و بروّی دی
مەستانە نەی و عوود و شەرابی لە کەنارە
مووسا دەسە، عیسا نەفەسە، داودی نەغمە
گوڵ غونچە دەمە، موو کەمەرە، لالە عوزارە
زوهرە لە سەما کەوتە سەما و ڕەقص و تەرانە
ئەڕۆژە کە دێی عیشوەیی ئەو ڕەشکی نەهارە =

بووه هەموو سالّێ زەویی ئیجاره کردووه و کردوویه به مەرەزه و حاسلاتەکەی خەرج کردووه(۳).

شێخ مەعرووف لەو دوو ژنەی بەولاوه که باسمان کردن، دوو ژنی تریشی هێناوه. له هەموو ژنەکانی، ژنی یەکەمیان نەبێ، منالّی لێ کەوتووەتەوه و کۆمەلّێ کۆڕ و کچی لێیان لێ بەجێ ماوه.

= هێند چابوك و چالاکه لەبۆ صەیدی دلّی خەلّك
بەستەی سەری هەر مووی دووصەد عاشقی زاره
هەروا دلّی خەلّکه که دەنالّێ له غەمی ئەو
ئەو ئاهووه صەیاده عەجەب شێری شکاه
بەرهەم زەنی ئۆردوویی غەمه لەشکری غەمزەی
شۆر ئەفگەنی ڕۆم و عەجەمه هەر بە ئیشاره
(فەوزی) چ دەلّێیت؟ گەر شەوو ڕۆژ مەدحی بکەم من
نایێتە نیهایەت بە مەثەل یەك له هەزاره
تەشریحی سەمای وەصفی وەکو نایەتە تەقریر
تەوضیحیشی وا نایێتە ناو دورجی عیباره(*)

(*) ئەم یارچه شیعره له ڕووی دەسنووسی شاعیر خۆی نووسراوەتەوه. له دوێنەکەیەوه نووسیویه: « تحریر شد از دست احمد فوزی برای جناب ملا فتاح». لەوکاتەدا لەگەڵ شێخ عەبدولکەریم و شێخ بابەڕەسوڵ له ئەحمەدبڕنده فەقێ بووه.

(۳) له دەرویش ئەحمەدی صەیاحم بیست وتی: شێخ مەعرووف ڕۆژێکیان پێی وتم: ئەحمەد تۆ ئەزانی گۆخلّەکانی مەرەزەی قۆرتاس چەند بار چەلّتووکیان دزیوه و ئەیانەوێ بیبەن بۆ شەمێران؟ وتم: حا چی بکەین؟ فەرمووی: برۆین ڕێگەی تەموورەژەنان بگرین، بەلّکو مەنعیان بکەین. ڕۆیشتین، ڕێگەکەمان گرت تا ئەوان بە بار و کاروانەوه هاتن. جا لەویا بانگی لێ کردن بارەکان بکەن بە دوو بەشەوه، بەشێکیان ببەن و بەشێکیشیان بە جێ بێلّن. ئەوانیش وایان کرد، بەشێکیان بەجێ هێشت بۆ ئێمە و ئەوی کەیان برد بۆ خۆیان.

شێخ مەعرووف یەکێ بووە لەوانەی زۆر بەوردی پەیڕەوی شەریعتیان کردووە. تا پێی کرابێ بە دەسنوێژەوە وەختی بەسەربردووە و نوێژی بە جەماعەت کردووە و ڕەواتیبەکان و سوننەتە موقەییەدەکانی بە جێ هێناوە. تەریقەتی کەسی دانەداوە تا بە تەواوی فێری ئادابی دینی نە کردبێ. تەنانەت ژنانیشی کۆ کردووەتەوە و نوێژی پێ ڕەوان کردوون.

نموونەیەکی دڵ و دەروون فراوانیی شێخ مەعرووف ئەوەیە بیستوومە کوڕێکی بووە ناوی سەید ئەحمەد بووە، بە هەرزەکاری مردووە، پاش ژن هێنانی بە ماوەیەکی کەم. دەستێ جلی تازەی بووە دایکی دای ناوە بەسەریا گریاوە. شێخ مەعرووف پێی وتووە من لەبەریان بکەم چاترە لەوە تۆ وا ڕایان خەی و بەسەریانا بگریت. کردوونیەتە بەری و سوار بووە چووە بۆ شوێنێك. لە دەرەوەی نێرگسەجارەوە تووشی کابرایەکی هەژار دێ شتێکی ئەوتۆی لەبەردا نابێ، جلەکانی بەری خۆی دائەکەنێ و ئەیان دا بەو عاباکەی لە خۆیەوە ئەپێچێ و ئەگەڕێتەوە بۆ نێرگسەجار.

هەروا بیستوومە جارێکیان خۆی لە ئەحمەدبەرندە نابێ، فەقێکان دڵی خێزانی ئەیەشێنن. ئەوێش هەڵئەسێ ئەگەڕێتەوە بۆ ماڵی باوکی لە ئاوایی (دەق). لەڕێدا تووشی شێخ مەعرووف ئەبێ و ڕووداوەکەی بۆ ئەگێڕێتەوە. ئەمیش ئەڵێ تا نەگەڕێیتەوە بۆ ئەحمەد بەرندە و دڵی فەقێکان نەهێنیتەوە و جێ و ئاشتیان نەکەیتەوە سەر بە ماڵی خۆمدا ناکەم. من کە فەقێ دڵیان لێم بییەشێ، ئیتر ژیانم بۆ چییە؟ ئیتر خێزانی بە ناچاری دێتە دواوە و ئەچێ دڵی فەقێکان دێنێتەوە جێ.

شێخ مەعرووف لەگەڵ ئەوەشدا کە بەبەری ڕەنجی شان و ئارەقی ناوچاوانی خۆی ژیاوە و نانی فەقێ و میوان و ڕێبوارانی داوە، سێ مەدرەسەی پێکەوە ناوە: مەدرەسەیەك لە نێرگسەجار کە شێخ عەبدوڵڵای شێخ موحەممەد ئەمین مامۆستای بووە و مەدرەسەیەك لە وازۆڵ کە مەلا عەزیزی وازۆڵی مامۆستای بووە و مەدرەسەیەك لە ئەحمەد بەرندە کە مەلا عەبدولڕەحیمی چروستانەیی مامۆستای بووە.

شێخ مەعرووف هەمیشە پەنا بووە بۆ داماو و لێقەوماوان و هەرکەس هاواری بۆ هێنابێ ئەوەندەی پێی کرابێ فریای کەوتووە. زۆر هەتیوی بێ کەسی پێ گەیاندووە و پێی خوێندوون تا وایان لێ هاتووە توانیویانە بڕۆن بۆ فەقێیەتی و خۆیان پێ بگەیەنن. دوان لەمانە شێخ عەبدولکەریمی کوڕی سەید ئەحمەدی خانەشووری و شێخ

بـابـەڕەسوولّـی کـوڕی شێخ ئـەحـمـەدی بێدەنـین کـە مـنـاڵ بـوون بـاوکـیـان مـردووە و کەوتوونەتە لای شێخ مەعرووف و پێی گەیاندوون تا سەرئەنجام ئەوە دوو پیاوە گەورەیان لێ دەرچوو کە خەڵکی ناوچەی هەڵەبجە و وارماوا و قەرەداغ و شارەزوور هەموو ئەیانناسن. تەنانەت شێخ عەبدولکەریم پاش کۆچی دواییی شێخ مەعرووف، بە فەرمانی شێخ نەجمودین لەسەر مەدرەسە و مزگەوتی ئەحمەدبڕندە دانیشتووە و بە ئاوەدانی ڕای گرتووە و تا کۆچی دواییی کردووە هەر لەوێ بووە.

شێخ مەعرووف لە ساڵی ١٣٣١دا کۆچی دواییی کردووە.

یادی مەلا عەبدوڵڵای جەلیی کۆیی

ئەم ذاتە کوڕی حاجی مەلا ئەسعەد ئەفەندیی جەلییە، لە ١٢٥٠ی هیجرەتدا لە کۆیە هاتووەتە دنیاوە و لای باوکی خوێندنی تەواوکردووە و دەستی کردووە بە دەرس پێوتنی فەقێیان، وەکو لەناو بنەماڵەی خۆیان و لە ناوچەکەدا باو بووە.

وەك لای باوکی خوێندوویە، لای مەلایانی گەورەی وەك مەلا موحەمەدی خەتێ و مەلا موحەمەدی کاك عەبدوڵڵای شێخ وەتمانی و کەسانی تریش خوێندوویە.

ئەم ذاتە پێوەندێکی کۆمەڵایەتیی زۆری بە ناودارانی ئاینی و دنیاییی سەردەمی خۆیەوە بووە. لە ١٢٩٣دا سەری لە بەغدا داوە و لەلایەن موفتیی زەهاوی و گەورە پیاوانی بەغداوە زۆر ڕێزی لێ گیراوە. لەو سەردەمەدا کاك ئەحمەدی شێخیش هاتووە بۆ بەغدا و زۆری ڕێز لێی گرتووە و پێشتریش و لەوە پاشیش نامەیان لە نێواندا هاتووە و چووە. ئەگەرنەوە لە چاوپێکەوتنێکا لەگەڵ شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری بووە بە دەمەقاڵەیان و شێخ عوبەیدوڵڵا بەو و بە کۆمەڵێ شێخ و سەید و مەلای کۆڕەکەی وتووە ئێوە خزمەتکاری منن، ئەمیش لە وەڵاما گوتوویەتی خوا چۆن ڕازی ئەبێ من خزمەتکاری تۆ بم کە بە ناویش و بە لەشیش لە تۆ گەورەترم، واتە من ناوم (عبدالله) و تۆ ناوت (عبیدالله) یە کە بچووککراوەی (عبدالله)یە و دیارە بە لەشیش لەو گەورەتر بووە. ئەم وەڵامەی لای خەڵك کە زۆر ئەسەند ئەبێ و بەو دەوروبەرەدا بڵاو ئەبێتەوە. لە ١٣٠٩یشدا چووە بۆ سابڵاغ بۆ چارکردنی ناکۆکییەك لە نێوان عوسمانی و قاجاردا و لە کارەکەیا سەرکەوتووە و بەم بۆنەیەوە لە هەردوولاوە خەڵات کراوە.

هەروەك پێوەندی ڕۆحیی لەگەڵ کاك ئەحمەدی شێخ بووە، پێوەندی ڕۆحیی بەتینی لەگەڵ شێخ عەبدولڕەحمانی خالصی تاڵەبانی و شێخ عومەر ضیائودینیشدا بووە. لەباسی شێخ ضیائودیندا ئەو دوو پارچە شیعرەمان بڵاو کردەوە کە بۆ یەکتریان ناردوە و نیشانەی ئەو پێوەندییەن. ئەم ذاتە تا ١٣١٨ بە دەرس وتنەوە خوتبە خوێندنەوەی جومعەوە خەریك بووە و لەو ساڵەوە دەستی لێ هەڵگرتوون بۆ مەلا موحەمەدی کوڕی و لە ١٣٢٦دا کۆچی دواییی کردووە.

یادی شێخ سەلیمی تەختەیی

ئەم ذاتە یەکێکە لە مەلا گەورەکانی بنەماڵەی مەردۆخی و کوڕی شێخ ئەحمەدی تەختەییە. لە ئەدەبیاتیشدا دەستێکی بالای بووە و شیعری بە فارسی و کوردی و عەرەبی زۆرە و لە مەیدانی شیعردا بە (سالمی سنە) مەشهوورە بۆ بەرانبەرکێ لەگەڵ (سالمی سولەیمانی) وای پێ ئەڵێن. ئێمە تەنیا چەند پارچەیەکمان لە شیعری دەسگیر بووە، لەم کتێبەدا بڵاویان ئەکەینەوە.

شێخ سەلیم زۆر مەفتوونی شێخ عومەر ضیائودین بووە و لە سنەوە بەتایبەتی هاتووە بۆ لای بۆ هەورامان. کە ئەگاتە خزمەتی کۆمەڵێ مەلا بەدەوری شێخدا ئەبن، شێخ لێیان ئەپرسێ: ئەزانن سەلیم موحتاجی چییە؟ هەریەکێ لە مەلاکان قسەیەك ئەکا. شێخ ئەفەرموێت: زۆر بۆی دامەچن، (سلیم) موحتاجی حەرفێکی(ت)یە بخرێتە سەری ببێ بە (تسلیم)، واتە ئەگەر خۆی بدا بەدەستەوە کاری مەیەسەر ئەبێ. شێخ سەلیمیش هەر لەوێدا تەمەسوك ئەکا و ماوەیەك لە بیارە ئەمێنێتەوە و پایەیەکی بەرزی لە تەصەوفدا دەسگیر ئەبێ.

بیستوومە ڕۆژێکیان شێخ ضیائوددین پاش نوێژی بەیانی ئەچێتە سەر جێگەکەی شێخ سەلیم، ئەبینێ هێشتا نوستووە، ئەفەرموێت: آفتاب بر سر آمد بر نمیخیزی هنوز؟

ئەویش دەستبەجێ لە وەڵامـا ئەڵێ:

بی تو روزم شب بد و تو آمدی شب گشت روز

شێخ سەلیم شارەزایییەکی زۆریشی لە عیلمی عەرووضدا بووە و لە هەموو بەحرەکانی عەرووض شیعری لە تەعریفی شێخ ضیائودیندا وتووە. بۆ نموونە لە بەحری (سالم) وتوویە:

أرجوكَ یا مولی الموالي، ذا العُلا
أن ترحم الصَّبَّ العشوقَ المبتلی

إنـي حـزیـنٌ مستـکینٌ ضارِعٌ
استدفعُ البلوی بکم یا ذا العلا

له بەحری (رەمەل)یش وتوویە:

سهـمُ لـحـظٍ مـن غـزالٍ صادنـي
بـعـدَ مـا مـن صبَّ حبٌّ كـاَدنـي

فـابـتـلانـي مـثـلَ قـيسٍ بـالـهوى
ذات لـيـلٍ مـثـل لـيـلـى عـادَنـي

ثـم داوانـي بـفـورٍ لـطـفِـهِ
لـلـهُـدى والـرشدِ فـضلاً قـادنـي

ذاك نـجـم الـديـن مـصبـاح الـهُدى
كـادنـي بـاللـطف ثم اصطادني[1]

له بەحری (كاميل)یش وتوویە:

مـلكَ الـهـوى خَـلَـدي هـوا قـمـر الـمـلا
قـمـرٌ سنـاه دُجـى الـهـواءِ بـه انـجـلـى

هـــو مـــرشدٌ بـــأوانِـــهِ، ومـــجـــدِّدٌ
لـزمـانِـهِ، قـمـرٌ عـلـى فـلكِ الـعُـلا

له بەحری (موتەدارەك)یش وتوویە:

سادتـي ! صادنـي هـجرُكم، فـارحـموا

إنـــنـــي عـــاشقٌ والِـــهٌ مـــغـــرَمُ
عـادنـي مُـدنـفـي عـادلـي شافـيـاَ

ذو الـهـوى عـنـدَ مـهـويَّـهِ مُـكـرَم
لـه بـهـحـرى(رەجـەز) يش وتـوويـه:

يـا مـعشرَ الـعّـشاقِ حـبـاً زوروا
مـــنـــزِلـــهُ الشريـــفُ شهـــرزورُ

---

(١) مەبەستی لە شێخ نەجمودینی کوڕی شێخ ضیائودینە.

ان قـيـلَ انَّ شبـهَـهُ مـوجـود
والـلـهِ ان ذا الـمـقـولَ زورُ

له بەحرى(وافير)يش وتوويه:

أَنـارَ ضيـاءُ كـوكـبـنـا الـمـنـيـرِ
فـصادَ بـه السرورُ اذاً سمـيـري

لِـحـاظ دِلالٍ بَـغـتَـةً رمـانـي
فـنـارَ بـيُـمـنِ لحظَـتِـهِ ضمـيـري

لـه بـەحـرى (بـەسيـط)يش وتـوويـه:
وجَّـهتُ وجـهـي إلـيـكـم راجـيـاً أَمـلـي

أنـتـم كـرامٌ بـلا مَـنٍ ولا عـلـلِ
فـحـقِّـقـوا سُؤلَـتـي يـا أَهـلَ مكرمـةٍ

بـجـودِ كم عـجَّـلـوا إذ حـان لـي أَجلي
لـه بـەحـرى (تـەقـاروب)يش وتـوويـه:

بسطْـتُ ذراعينِ لـي بـالـوصيـد
لـكـهـفِ الأمـانـيِّ بـابِ الـحـمـيـد

أَرْجَّـي لـقِـطـمـيـرَ مـنـكـم قـبـولاً
فـعـنْ بـابـكـم مـا لـنـا مـن مـحـيـد

له بەحرى (طەويل)يش وتوويه:

حـبـيـبـي الـذي إحسانـهُ استْعبدَ الورى
ضيـاءُ مُـحـيّـاه جـلا ظُـلـمَـةَ الـثَّـرى

وهـذا ضيـاءُالـديـنِ غـوثُ الـخـلائِـقِ
لـغـرقـى الـمـعـاصي ذلِكُمْ أَوثقُ العُرى

لە بەحری (طەویلی سالم)یش وتوویە:

بە احسان توی حاتم، بە رفعت توی کسری
بە فرمان توی آصف، بە برهان توی عیسی

چگویم نگارینا کە با من چها کردی
قرار ز دل بردی، ز صبرم جدا کردی

ئەمەش چەند پارچە شیعرێکی کە پێوەندیان بە شێخ ضیائودینەوە هەیە.

بە کوردی:

١

پیری صیدیقی طەریق و تاجی فارووقی لەسەر
واریثی عوثمانی ذینووریەن و کەڕاڕی ثەبات

ڕۆحی شیرینم لە دەوری قەدی شەمشادت گەڕێ
تا تەصەدوق بێ لەبۆ ڕەددی هەموو دەرد و بەڵات

خاڵی هیند و زوڵفی چین و ڕۆمیی ڕووی ڕوومەتت
وان لە قەبزەی قەهری شمشێری بڕۆی جەنگ ئازمات

چاوی مەستت چۆن لە هەرلا مەردمی دڵ بردووە
بێ دڵان بۆ دڵ لە هەرلا بێتەحاشا دێنە لات

هەر نیگاهێ صەیقەلێکە بۆ مسی پڕ ژەنگی دڵ
بەڵ تەڵای خاڵص دەبێتن مس بە ئیکسیری نیگات

گیانفیدای گوفتاری شیرینت کە عەینی حیکمەتە
کەشفی ئەسراری تەریقەت حەللی کونهی موشکیلات

دڵ بە قوربانی نیگای قەلبولعەیانی کاری تۆ
وا دەکاتن قاعیدەی حیکمەت بە تالیی وا ثەبات

قامەتی زیبای قیامەت خیزی تۆ بێ ببڕێ ڕێ
مەحشەرێ بەرپا دەکا بۆ سەرخۆشی جەور و جەفات

کارنامەی خاصی ئادابی طەریقی بەندەگیت
مونتیجی حەقولیەقین قەطعی عەلاقەی مومکینات

فەیصەلی حەقولیەقین فەصلولخیطابی عاریفان
تەرجومانی سیڕی ئایاتی دەلالەت موعجیزات

بێتە مەیدانی صەداقەت (سالما) قەلبی (سەلیم)
تا موشەڕەف بێ بە یومنی دەوڵەتی بیری خودات[٢]

بە عەرەبی:

٢

اخواني باللهِ ذروني وبكائي
في رحلةِ مولى العلما والعرفاءِ

من كانَ به سيَّدنا أحمدُ باهى
من قامَ به الملّةُ دينُ الحنفاءِ

قد كانَ لذكرين خفيٍّ و جليٍّ
رأساً، ولعِلمين كذا قطبَ سماءِ

في طاعةِ مولاه قضى حقَّ جهادِ
واستكَملَ ما كلِّفَ في دار فناءِ

أحصى رُتبَ القربِ جميعاً وتعاطى
ما كان سوى البعثةِ في كلِّ ولاءِ

قد حاز خِلالاً وخصالاً وتحلَّتْ
من كلِّ سجايا لكِرام القدمَاءِ

ما غادرَ ما أمكن في وصفِ كمالِ
إلا بتعاطيهِ و في حقِّ وفاءِ

(٢) ڕووی دەمی شێخ سەلیم لەم پارچە شیعرەدا لە شێخ ضیائودینە.

قــدْ أحْــصِدَ فــي مــزرع أخــراه زروعٌ
خُــصَّتْ بــه مــن كــلَّ خُــيــورٍ عــظــمــاءِ

إذ تّــم مــقــامــاتِ سعــاداتِــهِ تــمَّــت
فــي عــاجِــلَــةٍ مــدَّتــهُ وقتُ ضيــاء

فــانــجــابَ عــنِ الــخــلــقِ إلــى الــلــه تــعــالــى
طــوعــاً فــقــضــى نــحَــبــه شوقــاً لــلــقــاء

إذ ذاكَ رَجَــتْ وانــتــظــرتْ روحــهُ أمــراً
بــالــعــودِ عــلــى الــبــدءِ عــلــى وفــقِ قــضاءِ

حــتــى سمــعتْ: أيــتُــهــا الــنــفسُ ! إلــيــنــا
عــودي، ودعــي الــخــلــقَ، فــلــبِّــت لــنــداءِ

دامت نــزلاً مــن غُــرفِ الــجــنَّــة جــداً
أسْرَتْ فَــثَــوَتْ مــنــزلَــهــا خــيــرَ ثــواءِ

ارتــجَّ عــلــى هــجــرَتِــهِ الأَرض وأودى
فــي مــآتمِهِ بــعضُ أصَيْــحــابِ ولاءِ

فــي رحــلــةِ طــاهــا وقــعَ الــواقِــعــتــانِ
مــا أحسن قــفــواً لــه فــي حــالِ مَــضاءِ

أحسنْ بــتــوفــيــه بــالأثــنين تــبــاعــاً
لــلــخــاتــم فــي خــاتمِهِ مــثــلَ بــداءِ

فــي الــكــلَّ قــفــا سيــدنــا أحــمــدَ حــتــى
فــي الــعــمــرِ فــأصغــوا لأسَالــيبِ رثــاء

لاغَــرْوَ ان أحــمــرَّ مــن الحزنِ سمــاءٌ
عــمــا مــطــرٍ يــقــطُــرُ يــبــكــي بــدمــاء
مــنْ أعــيُــنِ أَحــبــابــهِ تــنــصَبُّ دمــوعٌ
حــمــرٌ فــتــرى الأَرضَ مَــخــرَّ الــقُــتــلاءِ

مــن فــرقــتــهِ أنــضَجَ نــيــرانُ زفــيــرِ
أحشاءَ مــحــبَّــيــه فــصارتْ كشواءِ

فــي مــأتمهِ ألسنــةُ الــحــالِ تُــنــادي
يــا كــهــفَ نــجــاةٍ ومــلاذَ الــغُــرَبــاءِ

رفــقــاً بــأسارى لكَ فــي سجــنِ فــراقٍ
لــلــوصلِ جــيــاعٍ ولــلُــقــيــاكَ ظِــمــاءِ

فــي قــلــبــيَ جُــرحٌ لأطِــبّــاء أبــاء
عَــنْ مــرهَــمِــه وَيْــلــيَ قــدْ عَــزَّ دوائــي

يــالائــمــي دعــنــي وزفــيــري وبــكــائــي
فــي هــجــر حَــبــيبٍ هــو فــي دارِ بــقــاءِ

انْ حــيّ حــبــيــبــي فــعسى يــنــفــعُ صبــري
لــكــنَّــهُ قــد مــاتَ فــمــن أيــنَ عــزائــي

فــالــمــوتُ دوائــي، فــلــعــلّــي بــه ألــفــي
أيــاهُ فــيــا مــوتــي سارِع لــفــنــائــي

يــا (سالــمُ) قــد صرتَ (سلــيــمــاً) لــفــراقٍ
قــلْ آه مــنَ الــهــجــرة هــجــران ضيــائــي

ألــهــمْــتُ مــنَ الــلــهِ لــتــاريــخِ وفــاتِــهْ
يــا (سالــمُ) أرّخ (هــو فــي دارِ رِضائــي)[٣]

٣

يــا تُــربــةً ضمِــنتْ نــورَ الــهُــدى عُــمــرا
مــن كــان بــالــجــهــدِ ديــنَ الــلــه قــد عَــمَــرا

(٣) شێخ سەلیم ئەم پارچە شیعرەی بەبۆنەی کۆچی دواییی شێخ عومەر ضیائودینەوە وتووە و ڕستەی (هو في دار رضائي) بە حیسابی حوروفی ئەبجەد ئەکاتە ١٣١٨ کە بە ساڵی هیجری ساڵی کۆچی دواییکردنیەتی.

أصبحتِ ذاتَ ضياءٍ باهرٍ قمرا
بعدَ الظلام وفُقتَ العنبَر العطِرا

واهاً لنشرٍ أريجُ المسكِ يغبِطهُ
واهاً لنورٍ ضياءَ الشمسِ قد بَهرا

وكيفَ وهو ضياءُ الدينَ مرشدنا

أرسى به الدين دينَ اللهِ وافتخرا
طوبى لبيتٍ به طوفُ العتيق لما

ثواه من فيهِ ربُ البيت قد ظهرا

يزار من كل فجٍّ انّ زائرهُ
كأنّما حجَّ بيت اللهِ واعتمرا

بُشرى لدارٍ يدورُ العرشُ منْ عَلِها
لعله يتعاطى نورَها البهِرا

يا مضجعاً ضمَ كالعشّاق أعظُمَةُ
وصلْتَ عنا بما قد كان منتظرا

قد نلتَ ماكان مأمولاً لطائفةٍ
تهواهُ مهجورةً ترثوهُ مُذ هَجَرا

في حقَّ مأتمه الأهوالُ قائمةٌ
قد لا يدُكُّ الجبالَ الصُّمَّ والحجرا

الشمسُ طالِعةٌ ليست بكاسِفةٍ
تبكي عليكَ نجومَ الليلِ والقمرا

يا من غدا كعبةَ الحاجاتِ مرقَدهُ
أرحمْ (سليماً) إذا ماصار محتضِرا(٤)

(٤) شێخ سەلیم ئەم پارچە شیعرەی لە ١٣١٩دا داناوە کاتێ کە چووە بۆ زیارەتی ئارامگای شێخ عومەر ضیائودین و تەعریفی ئەو ئارامگایەی پێ ئەکا.

٤

مَـن حسنُـهُ قـد تـمَّ ومـا خـالَـطَ شيْـنـا
مِـنْ أصبـحَ فـي الـحسنِ وحُسنـاه حُسينـا

مَـن كـانَ بـدورُ فـلكِ الـديـنِ سُهـاهُ
مـن دكّ لـه الـقـتـمُ وكـانت لـه لـيْـنـا

مَـنْ زُمـرةُ أصحـابِ جـمـالٍ وجَـلالٍ
مـنْ عـزَّهِ يـمشونَ حـوالَـيـهِ هـوَيـنـا

مـنْ ذبَّ عـنِ الـديـنِ دُجـى الـبـدعَـة ذبّـاً
مَـنْ زانَ سَنـا طـلْـعـتـهِ الملَّـةَ زيـنـا

شمسٌ لسنـاهـا أفَـلَـت كـلُّ شمـوسٍ
عَـنْ أفـئـدَةِ الـخـلـقِ أزاحَـتْ هـي زيْـنـا

أعـنـي عـمـرَ الـثـانـي ومـن فـيـه تـجـلّـى
مـولاه غـدا قـلـبـه طـوراً لـه سيـنـا

ذا يـوسفُ إخـوانُـهُ أصحـاب جـمـالٍ
فـيـهِ اخـتـلـفَ الـكـلّ عـلـى فـقـدهِ مَـيْـنـا

قـد صارَ عـزيـزاً هـو فـي مـصرَ كـمـالٌ
دانت لـه إخـوانُـه مـن عـزَّه ديـنـا

قـالـوا لـه اذ قـد ظَـهَـرَ الحقّ لَـديْـهـم
تـاللّـهِ لـقـد آثَـرَكَ الـلـهُ عـلـيـنـا(٥)

٥

بُـلـيتُ بـوصفِ لـلـهـلالِ الـمـنـوّرِ
لـبـدرٍ مـنـيـرٍ كـانَ فـي الـنـورِ حـاكـيـا

(٥) ئەم پارچە شیعرە بە (قەسیدەی حوسەینییە) بەناووبانگە و شێخ سەلیم لە تەعریفی شێخ ضیائودیندا وتوویە.

يُسمى بنجمِ الدين هضماً لنفسهِ
نعمْ انَّ في هَضمِ النفوسِ تعاليا

ولا بأسَ أن يُدعْى بذا الاسم رفعةً
لكونهِ نجمَ القُطبِ في الوسطِ راسيا

فتىً كالجبالِ الراسياتِ وقارُهُ

تراه ببُرجِ الاستقامةِ ثاوياً

رقيبٌ لما في قلبِ شيخِ المشايخِ
أبيه، مطيعٌ بعدَ ما كانَ واعيا(٦)

٦

فُتِنتُ بفتانٍ فتىً ذي تدلُّلِ
أغَنَّ غضيضَ الطَّرفِ أعيَنَ أكحَلِ

سبى القلبَ مني بعدما سَلَبَ الحِجى
بطرفٍ خفيٍ أو بجيدٍ معطَّلِ

وأوثقني بعدَ انطلاقيَ سائراً
على أحرفِ الدنيا بقيدٍ مُسلسَلِ

ومهما مشى هوناً مشى بمشاعِري
وان آبَ أوباً آب نحوي تَعَقُّلي

تَولّى إذا ولّى سروري وأقبلَتْ
إليَّ مسراتي إذا كان مُقبِلي

اذا اهتَزَّ بانُ القدِّ منه يَهُزُّني
تمايُلهُ مثلَ القَنا المتزَلزِلِ

إذا قامَ قامت من قيامٍ قيامتي
ويبعَثني من ذاكَ ريَّا القرنفلِ

(٦) شێخ سەلیم ئەم پارچە شیعرەشی لە مەدحی شێخ نەجمودیندا وتووە

إذا صدّ عـنِّـي سدَّ عـنـي مـذاهـبـي
وان يـلـتـفِـتْ لـي أنـجُ مـن كـلِّ مُـعْـضَلِ

بُـلـيتُ بـوجـهِ نـاضرٍ كـانَ نـاظِـراً
إلـى ربِّـه الـرحـمـنِ ذي الـعـزَّةِ الـعـلـي

بسيـمـاهُ سرٌ مـن كـان ساريـاً
بـه السِّرُّ يَـسري لـلـفـتـى المتـأمَـلِ

مُـحَـيٍ مُـحَـيـاهُ ومُـحـيٍ لميَـتٍ
مُـمـيتٌ لِـحَـيٍ مُـغـرَمٍ وإلِـهٍ وَلـي

تـعـاطى جمـالاً جـالـيـاً ظُـلـمـةَ الـهـوى
لِـراءٍ وعـنـهُ غُـمَّـةُ الـقـلبِ تـنـجـلـي

يشاهَـدُ نـورٌ فـي جـبـيـنـه شاهـدٌ
بـأَنَّـه قـيُّـومٌ عـلـى الـكـلِّ مُـعْـتـلـي

عـلا فـي عُـلاه أولـيـاءَ زمـانِـهِ
وذلِـكَ بـحـرٌ هـؤلاءِ كـجـدوَلِ

مـقـامـاتُ قُـطبِ الـدَّهـر جـاز مـقـامَـةُ
فـمـا ذاكَ إلا مـخـدعٌ فـتـأمَّـلِ

وذلكَ نـجـمُ الـديـن شيـخ زمـانِـهِ
بـه يـقـتـدي أهـلُ الـهُـدى والـتـوكُّـلِ

أبـوهُ الـكـريـمُ الـمستـطـابُ وَجَـدهُ
مـقـدَّمـتـانِ والـنـتـيـجـةُ ذا الـولـي

ألا انَّ ذيـنِ الـوالـديـنِ مـقـدَّمٌ
وذلكَ تـالٍ مـقـتـفٍ غـيـر مـؤثـلِ

تـواتَـرَ عـنْ عـثـمـانَ جـدهِ انَّـهُ
ولـيٌّ ولـيٌّ لـلـهـدى والـتـوسُّلِ

لـقـد قـال شيـخـي ان هـذا لـنـائـبـي
وذا غـيـرُ مـنسوخٍ وغـيـرُ مـبـدَّلِ

وأجـمـعَ أهـل الـحـلَّ والـعـقـدِ أنَّـهُ
هـو الأهـلُ فـي أمـرِ الـهـدى لـلـتـحـمـلِ

ولاسيـمـا عـلاّمـةِ الـدهـرِ شيـخـنـا
وأستـاذِنـا الـمـولـى الـكـريـم المفـضّلِ

وذلك عـبـدُالـقـادرِ الـعـارف الـفـتـي
كـفـى حُـجَّـةً لـولا اعـتسافُ الـتـعـلُّـلِ

ومـن كـان ذا عـقـلٍ سلـيـم فـمـلـهَـمٌ
مِـنَ الـلـهِ بـالحقَّ «الحقـيـقِ» الـمـعـوَّلِ

ولـولا الـذي فـي المدَّعـى قـد ذكـرتـهُ
لـجِـئتُ عـلـيـهِ بـالـدَّلـيـل الـمـدَّلـلِ

تَـحـلـىّ بـأوصافِ الـولايـةِ والـعُـلـى
وان هـو ذو مـجـدٍ سَنـيّ مـؤثَّـلِ

إلا انـه نـجـلُ الـولـيـيـن وارثٌ
لِـعُـلـيـاهـمـا حـقـاً بـغـيـرِ تَـقَـوُّلِ

لـه أسوةٌ فـي سيـد الـخـلـقِ أحـمـدٍ
عـن الـحـقّ لـم يـخـرُج ولـم يـتـحـوَّلِ

ولـم يـتـكـلَّـم بـالـذي شأن شأنـهِ
ولـم يـعـرفِ السُّوى ولـم يـتـقـوَّلِ

تـخـلَّـقَ بـالشرعِ الـقـويـم ولـم يـحُـدْ
عـن الـحـقّ مـقـدارَ الـفـتـيـل الـمـقـلَّـلِ

ويُـفـضي كـمـا يُـفـضي حـيـاءً وهَـيـبـة
فـأحسِنْ بـه مـن كـامـلٍ ومـكـمَّـلِ

فـيـاربِّ هبْ لـي فـيـه قـلـبـاً مـصدَّقـا
سلـيـمـاً مـن الـزَّيـغِ وسوءِ الـتـبـدُّلِ(٧)

٧

هـذا عـمـرُ الـثـانـي، مـا أطـيبَ ذكـراه
مـن نـالَـهُ أحـيـاهُ مـن نـورِ مُـحـيّـاهُ

مـن كـان يـرى خِـلـفـاً بـالصدقِ فـهذا هـو
آتـاهُ مـنـايـاهُ مـن حـضرةِ مـولاهُ
لـم يـبـقَ لـنـا هـمٌ يـا مـعشرَ أحـبـابـي
حـيُّـوا وخـذوا وجـداً مـن نـورِ مُـحـيّـاه

مـن نـورِ سراجِ الـديـنِ قـد لاحَ بـلا كَـتـمِ
هـذا عـمـرُ الـثـانـي مـا أطـيبَ ذكـراهُ

٨

زمـانـاً كـنتُ مشتـاقـاً لـمـا الـعشاّقُ تـهـواهُ
شرابـاً مِـن شرابِ مَـنْ مِـنِ الساقـي تـعـاطـاه
يـنـالُ الـحـقَّ حـقّـاً لا يـرى فـي الـكـونِ إلا هـو
«أدارَ الـكـأسَ شيـخُ الـعـهـدِ مـولـى الـخـلـقِ أبـقـاهُ
فـأحـيـانـاً بـروحِ الـودَّ ربُّ الـخـلـقِ أحـيـاهُ»

***

أنـارَ الـقـلـبَ مـن فـضلِ وزكّـى الـنـفسَ مـن مَـجـدِ
ووافـانـي بـمـا أهـداه لـيـلـى مـن ثَـرى نـجـدِ
فـلـمـا كـان مـا أهـداه أحـلـى كلَّ مـا يُـجْـدي
«أذاقَ السِّرَّ والـروحَ كـمـالَ الـروحِ والـوجـدِ
وَ والانـا بـمـا أغـنـاهُ مـولاه وولاّهُ»

***

(٧) شێخ سەلیم ئەم پارچە شیعرەیشی لە تەعریفی شێخ نەجمودینی کوڕی شێخ عومەر ضیائودیندا وتووە.

حـبـيبٌ لاتـرى شبـهـاً لـه شرقـاً ولا غـربـاً
لأَهـلِ الـقـولِ لا يـخـتـارُ إلا الـصَّدَّ والـكِـذبـا
لـصافـي الـقلبِ يسقي دائماً من خمرَةٍ شهبا
«لأهلِ الـوجدِ من لحظٍ أباحَ الفضلَ والقربا
فـواسانـا بـمـا آتـاهُ مـولاهُ وأدنـاهُ»

***

وإذ كـنّـا كـقـومٍ فـي بَـوادي الـجـهـلِ هُـيّـامِ
ولسنـا آخـذيـن مـن يدِ الـمـحـبـوبِ مـن جـامِ
سكَـرْنـا إذ لـنـا أبدى مـحـيّـا وجـهِـهِ السامـي
«جـزاهُ الـلـهُ ربّ الـفـضلِ عـنـا خـيـرَ أنـعـامِ
فـلا مَـلـجـا ولا مَـنـجـىْ لـعـبـدٍ مـنـه إلا هُـو»

***

إلـهـي أنتَ أنشأتَ الـورى بـالـحبَّ لـلـحبَّ
ومـا لـي مـا بـهِ أخـطـى بـحبِ مـنكَ مـن لُـبَّ
تـوسَّلتُ بـصبَّ عَـبـرتـي صبّـاً عـلـى صبَ
«فَـرَبـي ربِّـنـي فـضلاً وكـن لـي دائـمـاً ربـي
ولـي ولَّ وَلـيّـاً كـانَ ربُّ الـفـضلِ ربّـاهُ»

***

فـريـدٌ فـي عـبـاداتٍ، وحـيـدٌ فـي إشاراتِ
وسارٍ فـي سمـاواتٍ وعـارٍ مـن مساواتِ
سريٍ فـي كـمـالاتٍ، بـريءٍ مـن مُـبـالات
«فَصيحٍ في مقالاتٍ، صحيحٍ في كراماتِ
هـويـنـا الـمشربَ مشيـاً إلـهُ الـخـلـقِ أعـلاه»

***

عـلـى الأمّـارةِ الـخُـبـثـى أَمـيـرٌ عـادلٌ قـاهِـر
لـه فـي عـالـمِ الأَسرارِ حـظٌ وافـرٌ بـاهِـر
لـهُ وجـهٌ جـمـيـلٌ شبِـهُ وردٍ نـاضرٍ زاهِـر

«سليمُ الطبعِ في الباطن، حليمُ الخلقِ في الظاهر
عظيمُ الخلقِ من صبرٍ إلهُ الخلقِ أعطاهُ»(٨)

٩

فـاجـاكَ يـا ألـمُ الـجسورُ بـلـيَّـة
تُـمسى بـهـا مـتـلاشيـاً ومَـنـيّـة

أرعـدتَ أفـئِـدةَ الـذيـن تـعشَّقـوا
قـمـراً لـذاكَ عـلـى الـبدورِ مـزيَّـة

كـيـفَ استـطـعتَ دُنـوَّ وردةِ جسمِـهِ

لـذُبـولـهـا لازالَ عـنكَ رزيَّـةَ

لـم لا تـخـافُ لـهـيبَ نـارِ تـأوهِ
لـهُـواتـهِ فـتُـصيـبَكَ الـلـظَّـويَّـة

هـو نـائبٌ لـنَـبـيَّـه وخـلـيـفـةٌ
عـمِـرَتْ بـذاكَ شريـعـةٌ نـبـويَّـة

وطـريـقَـةُ الـصَّديـقِ خـيـرُ طـريـقـةٍ
مـن بـعـد مـا هُـدِمتْ فـنـا عـمـريَّـة

لا، بـل بـه عُـمِـرَ الـطـرائـقُ كـلـهـا
لاسيـمـا الـجـهـريَّـة الـعـلـويَّـة

هـو جـامـعٌ لحقـائـقٍ ومـعـارفٍ
ولـه الـذي هـو لـلـكـرامِ طـويَّـة

ولـه مـنـاقبُ أولـيـاءٍ تـوفـيَـتْ
تـأتـي إلـيـه نسائـمٌ مـدنـيَّـة

وتجلّـيـات إلـهـهِ مـن بـيـتـهِ
فـي كـلّ آنٍ تـعـتـريـه هـويَّـة

(٨) ئەمە پێنج خشتەکیی شێخ سەلیمە لەسەر شیعری شێخ عومەر ضیائودین.

لـيَـطُـفْ بـه مـن تـقـصدنّ زيـارة الـ
ـحـرمينِ ولـيـصرِفْ إلـيـه مـطـيّـة

أحـجـيـجَ بـيتِ الـلـهِ فـاتـكـمُ الـذي
عَـرضَتْ لـكـم لـلـقـاءِ ذاكَ أذيَّة

كـالشمسِ تشرقُ عـالـمـاً بـضيـائـها
يـعـلـو الـنـهـارُ بـوَجـنَـتـيْـهِ عشيَّة

هـوَ نـيَّـرٌ شمِـلَ الـورى لـمـعـانُـهـا
وأشعـةٌ لـجـمـالِـهـا قـمـريّـة

مـلكَ الـخـوارقَ والـكـرامـة كـلَّـهـا
نـعـمَ الـمـواهبُ مـالَـه وعـطـيَّـة

ملكَ الـقـلوبَ مع الـجسومِ جميعَها
فـلـه الـتـصرُّفُ فـيـهـمـا وفـقِـيَّـة

أسِرَتْ بسجنِ صدودِ ذلك مُـهـجَـتـي
خـلَـدى بـحـلـقَـةِ فـودِ ذاكَ رعـيَّـه

وهـوَ الـضيـاءُ ضيـاءُ قـلبِ سراجِـنـا
هُـدِيَـتْ بـنـورِ جـمـالِ ذاك بـريّـة

هـو مـظـهـرٌ ثـمَّ إلـى السبـعِ الـعُـلا
لـضيـاءِ ذاك تـجـاوزٌ ورُقِـيّـة

هـو بـالـذي لـمـحـمـدٍ مـتـخـلَّـقٌ
ولـذا صفـاتُ عـلاهُ مـصطـفـويَّـة

أ(سلـيـمُ) كـفَّ عـنِ الـمـديـحِ فـانـهُ
بـحـرٌ، ولـيسَ تحيـطُـهُ الـعربـيَّـة(٩)

(٩) شێخ سەلیم ئەم پارچە شیعرەی لە کاتی نەخۆشیی شێخ عومەر ضیائودیندا وتووە.

ئەمەش پارچە شیعرێکی بە فارسی:

١٠

بـدور رخت صف بـصف دل نشیـنـد
چـو بـر شاخ گـلـبـن بـلابـل نشیـند

بـلـی اخـتـران را نـبـاشد تـجـلـی
کـه بـر آسمـان مـاه کـامـل نشیـند

صف مـه رخـان را نـبـاشد نـمـودی
کـه یـارم بـصدر مـحـافـل نشیـنـد

بـکـنـج لـبت هـنـدوی تـکـیـه کـرده
چـو زاغـی کـه بـا گل مـقـابـل نشیـند

مـقـام مـحـمـد روا نـیست کس را
کـه فـاروق ثـانـی عـادل نشیـنـد

خـودی گشت مـارا رقـیب مـزاحـم
کـه بـیـن مـن و دوست حـائـل نشیـند

(سلیـم) از لـبـاس خـودی منسلخ شو
کـه خـودوار بـا یـار مشکل نشیند(١٠)

ئەمەش دوو تاقە بەیتی بە عەرەبی و فارسی:

١

بـنـجـم ضیـاءالـدین کـان استضاءتـي
إذا کـنتُ ذا غـيٍ بـتـلكَ بـراءتـي(١١)

(١٠) ئەم پارچە شیعرەش هەر لە تەعریفی شێخ ضیائودینداید.
(١١) مەبەستی لە شێخ نەجمودینە.

۲

عـمـر در دیـن پـیـغـمـبـر سراسر چـون مـحـاسن شد
ضریح سربسر نورش مقارن با (محاسن) شد[۱۲]

(۱۲) مەبەستی لە ئارامگای شێخ ضیائودینە کە سندووقی (مەحاسینی پێغەمبەر) لەپاڵیایە.

یادی شێخ عەزیزی تەختەیی

ئەم ذاتەیش لە بنەماڵەی مەردۆخییەکان و لە خزمانی شێخ سەلیمی تەختەییە. مەنسووبی شێخ ضیائودین بووە و لە مەیدانی ئەدەبیاتیشدا دەستێکی بالآی بووە. پارچەیەك لە شیعرە فارسییەکانیم دەسگیر بووە کە لە تەعریفی شێخ ضیائودیندا وتوویە، وا لێرەدا بڵاوی ئەکەمەوە:

سخن تا کی نهان دارم که بوی یارمی آید
نسیم آستان حضرت دلدار می آید

به هر گلبن که گل چینم، به هر وادی که بنشینم
نسیم صبح با عطر وی از گلزار می آید

درین صحرای عشق او دمادم میوزد عطری
که گویی بوی تار زلفش از تاتار می آید

چمن گویا چو جنت شد بیا یکدم تماشا کن
صدای بلبلان با حمد بر اشجار می آید

عجب فصلی بهاری شد که با یاد سحرگاهی
به هر آنی شمیم احمد مختار می آید

من دیوانهء صحرانشین مدهوش و سر مستم
ز بوی روضهء احمد کزین کهسار می آید

ز فیض حضرت قطب الیقین جادار ذی النورین
مرا از مبدء فیاض حق انوار میآید

به بتخانه گذر افتد به مسجد یا به میخانه
نسیم نسبت یار از در و دیوار می آید

به هر باغی، به هر راغی، به هر شاخی، به هر کاخی
که می بینم ز عشقش نغمهء طیار می آید

ز عشق بـــادهء چشمـــان شاهـــد صوفـــی و زاهـــد
صدای جـــذبـــهء ایشان ز هـــر اقـــطـــار مـــی آید

هـزاران هـمـچـو مـن دیـوانـه و سر گشتـهء عشقش
زسوز عشقشان در دل لـــهـــیب نـــار مـــی آید

اگر روز است چون خورشید، اگر شب چون مه تابان
در اقـلـیـم جـهـان شعـلـه ازان رخسار مـی آید

تـو مـنـع مـن مـکـن زاهـد ز تـرك صومـعـه حـقـا
صدای جـوش مـن از خـانـهء خـمـار مـی آید

بـیـفـتـاد از کـفـم تسبیح صنعـان سان کـه اندر سر
هـــوای عشق تـــرساوو بت و زنـــار مـــی آید

هـمـــی نـالـد دلـم امشب ز سوز آتش عشقش
ز شیشه قـلـقـل و جـوش از مـی گـلـنـار مـی آید

دریـن گـلشن هـمـی بـیـنـم ز عشق خـنـدهء گـلـهـا
صدای بـلـبـل و قـمـری بـه هـر اشجـار مـی آید

(بـیـاره) ساخت کـعـبـه بـهـر زائـر بـی گـمـان آری
دران وادی تـجـلـیـهـاش از ستـار مـی آید

به حصر عشق رخسارش به هر سویی که می بینی
خـریـدار زلـیـخـایـی پـی دیـدار مـی آید

به هر میخانه و مسجد، به هر بزمی، به هر رزمی
صداهـای (مـدد) بـا نـامش از مـی خـوار مـی آید

جـمـال عـالـم افـروزش چـو هـر نـقـاش مـی بـیـنـد
عـجب زیـن نـقش بـی مـانـنـد و زیـن کـردار مـی آید

چـنـان غـوغـا فـگـنـده در مـیـان ایـن جـهـان حـتـی
ز عشقش بـوی مشك و عـطـر ازیـن اشعـار مـی آید

اگـر مـن شمـهء وصفش بـه تـحـریـر و بـیـان آرم
ز تـحـریـر و بـیـان او دوصد طـومـار مـی آید

اگـر افـتـد گـذار مـقـدمش بـر تـربت عـاشق
تـن پـوسیـده‌اش رقـصان ز تـو هشیـار مـی آید

چـو بـگشایـد بـه خـنده غـنـچـهء تـنگ دهـن هـرگـه
تـو گـویـی بـوی عـطـر از بـوطـهء عـطـار مـی آید

چـو جـلـوه مـیـکـنـد از بـرج رعـنـایی و زیـبـایی
پـی نـظـاره بـانگ(یـا أولـی الأبـصار) مـی آید

بشارت بـاد بـهـر مـعشر اسلام اهـل حـق
پـی دیـن رسول الـلـه عـمـر مـعـمـار مـی آید

مـبـارك خـانـقـاهـی ساخـتـه از نـور سبـحـانـی
کـه وصفش آیـهء(مـن تـحـتـهـا الأنـهـار) مـی آید

مشو نـومـیـد (یـا مستـمسکـاً بـالـعروة الـوثـقـی)
کـزو بـهـر گـنـه‌کـاران صد استـغـفـاره مـی آید

نـدارد کس فـصاحت در مـقـام مـعـرفت گـویـی
چـو او بـا آن بـلاغت در خـط مـضمـار مـی آید

بـه مـیدان خدا جـویی چـو جـولان مـی زند گـویی
بـه مـیـدان جـهـاد حـیـدر کـرار مـی آید

(ضیـاءالـدیـن) ذو الاسرار عـالـم را مـنـور ساخت
بـه نـزد کـچـروان ایـن قـول حـق دشوار مـی آید

بـلـی شب پـرهء نـاچـیـز نـابـیـنـا بـه دور او
ز نـور عـالـمـیـن افـروز خـورانـکـار مـی آید

نـه از انـکـار خـفـاشش(ضیـاءالـدیـن) بـود نـقـصی
کـه فـیض حـق مـددکـار از شه مـخـتـار مـی آید

(عـزیـزاً) وصف او در حـیـطـهء بـحث و بـیـان نـاید
خـمش چـون وصف او اکـثـار بـر اکـثـار مـی آید

یادی شێخ موحەممەد ئەمینی هەولێری

ئـەم ذاتـە کـوڕی شێخ فـەتـحوڵڵای هـەولێرییـە و لـە دەوروبـەری ١٢٧٠ی هـیجرەتـدا هـاتـووەتـە دنـیـاوە لـە مـاڵی بـاوکیـا قـورئـان و سەرەتـای خوێندنـی خوێندووە و کـە گەورەیش بووە چووە بۆ فەقێیەتی و پاش بوون بە مەلا تەریقەتی قادریی لە باوکی وەرگرتووە و پاشانیش چووە بۆ بیارە و لەسەر دەستی شێخ ضیائودینـدا تەمەسوکی کردووە و خەریکی سولووك بووە تا ئیجازەی خەلافەتی وەرگرتووە و جا گەڕاوەتەوە بۆ هـەولێر و لەوێ نیشتەجێ بووە.

پـاش مـاوەیـەك دڵی لە هـەولێر هـەڵکنراوە و چووە بۆ حیجاز و نزیکەی ١٠ سـاڵ لە مەکەی موکەڕەمە مـاوەتەوە. پـاش ئەوەش چووە بۆ قـاهیرەی میسر و لەوێ سەقـامگیر بووە. لەبـەر ئـەوەش کە زۆر حەزی لە خوێندن کردووە دەستی کردووەتەوە بـە خوێندن و لەومـاوەیـەدا موسنەدی ئیمـامی شافیعی و مووەطای ئیمـامی مـالیك و هـەندێ لە تەفسیری بـەیضـاویی خوێندووە و پـاشان دەستی کردووە بـە ئیرشادکردن و تەریقەت دادانی موسوڵمـانان و لەناو عـالمـانی قـاهیرەدا ناووبـانگی بڵاوبووەتەوە و بـەو جۆرە مـاوەتەوە تـا لـە ١٣٤٨دا کۆچی دواییی کردووە. گەلێ لە زانـایان و ئەدیبـانی میسر پـارچـە شیـعـریـان لـە مـەدحیـدا دانـاوە، وا لـێرەدا یـەکێ لـەو پـارچـە شیـعرانـە بـڵاو ئەکەینـەوە:

حـتّـامَ لاتَـرعَـوي عـن حبِّ فـانـيـةٍ
فـي مـنـتـهـاهـا جـمـيـعُ الـهمِّ والنَّصبِ

هـلاّ صرفتَ زمـامَ الـكـومِ تـلـفـتُـهـا
صوب الـهـمـام بـذاكَ الـحـيِّ والـطَّنبِ

صوبَ الإمـام تـقـي الـقـلبِ طـاهِـرهِ
طـودِ الـهُـداةِ شريـفِ الأصلِ والـنسبِ

(مـحـمـد) الـنـقشبـنـدي (الأمين) ومَـنْ
شادَ المكـــارمَ بـــالاخـــلاصِ والحسبِ

طـلـقُ الـمُـحـيّـا، عـلـيُّ الـقـدرِ ذو هِـمَـمٍ
تـجـلـو الـكـروبَ، نـديُّ الـقـلـب فـي الـقـربِ

بـدرُ الـمـعـالـي، أبـو الأرواحِ سيّـدُنـا
غـوثُ الـورى مـنـجِـدُ الـغـرقـى مـن الـعـطـبِ

بـحـرُ الـمـعـارفِ نـورُ الـلـه مـرشـدُنـا
شمس الـحـقـايـقِ شيـخُ الـعـجـمِ والـعـربِ

تـاجُ الـفـخـارِ وحـيـدُ الـدهـرِ ذو مـددٍ
فـاقَ الـعُـبـابَ وجـودَ الـغـيثِ والسُّـحُـبِ

امـامُ أهـل الـتُّـقـى، سرُّ الـولايـةِ، مـنْ
أحـيـا الـطـريـقـةَ بـالإرشادِ والأدبِ

كـنـزُ الـمـعـارفِ قـطـبُ الـواصـلـينَ ومَـنْ
تـعـنـيكَ أفـعـالُـهُ الـغـرا عـن الـكـتـبِ

تـبـاركَ الـلـهُ كـم أحـيـتْ مـكـارِمُـهُ
مـواتَ قـلـبٍ فـأضـحـى مـظـهـرَ الـعـجَـبِ

كـذاكَ وارثُ (طـه) فـي شمـائـلـهِ
عـلـيـهـمُ حُـلّـةُ الأنـوارِ فـي الـحـقـبِ

هـو (الـعـزيـزان) ان فـاخـرتَ فـي حسبٍ
أو (نـقـشـبـنـد) الـذي قـد فـاز بـالأدبِ

أنـفـاسهُ عـن سنا (المعصومِ) تـخـبرُنا
وعـن إمـامـةِ (سيـف الـديـن) فـي الـطـلـبِ

فـلـيَـحـيْ سادتـنـا (الاكـرادُ) انـهُـمُ
أهـدوا لـنـا سيـدَ الأبـطـالِ والـنُّـجـبِ

ولـتـهـنَ مـصرُ وأهـلـوهـا بـهِ شرفـا
بـالـيـمـنِ فـي روضـةِ الأفـراحِ والـطـربِ

فـيـا مـريـدَ الـعـلا فـي ظـلَ رايـتـهِ
أقـبـلْ ولا تُـصغِ لـلـواشي فـذاك غـبـي

وكـنْ بـآداب أهـلِ الـحبّ مـلـتـحـقـاً
وقـبِّـلِ الـنـعـلَ تـرقـى مـنـتـهـى الـرتَبِ

یادی مەلا مەحموودی باکی

مەلا مەحموودی مەشهوور بە (باکی) خەڵکی ناحیەی (خورخورە)ی دەوروبەری سەقز. ئەدیبێکی باڵا و شاعیرێکی خاوەن هەست بووە. تەریقەتی لەسەر دەستی شێخ ضیائودیندا وەرگرتووە و هەر لە بیارەش ژیاوە، بەڵام سااڵی دوو مانگ چووە بۆ سولەیمانی حەکاکیی کردووە و مۆری هەڵکەندووە بۆ خەڵك و بەکاری ئەو دوو مانگە خەرجی ئەو دە مانگە کەی سااڵی پەیدا کردووە و پاشان گەڕاوەتەوە بۆ بیارە.

لە سەید ئەحمەدی عازەبانیم بیست وتی سااڵێکیان مەلا مەحموود دوو مانگەکەی لە مزگەوتی ئێمە بەسەر برد، دیم سەجعی مۆرەکەی خۆی ئەم دوو بەیتە بوو:

مژەات بهر رخنه در دلها
از من آموخته است حکاکی

هم ز مژگان تست بر گشته
شده بخت سیاه از باکی

لە شێخ نەجمودینی کوڕی شێخ شەمسودینی کەسنەزانیشم بیست وتی جارێکیان لەو سەردەمەدا کە مەلا مەحموودی باکی لە بیارە سولووك ئەکا، چەند ڕۆژێك شێخ ضیائودین لە ماڵ نایەتە دەرەوە بۆ خانەقا. سالیکەکان بەمە نارەحەت ئەبن، جا مەلا مەحموود ئەم پارچە شێعرە دائەنی و ئەینێرێتە ماڵەوە بۆ شێخ:

ای بلای دل صاحب نظران بالایت
آتش خرمن سودازدگان سودایت

غارت جان همه از فتن چشم سیاه
آب حیوان نمکی از لب شکر خایت

عیش جنت ثمری از شجر وصل شما
تاب دوزخ شرری از غم جان فرسایت

مست مخمور سر از خاك لحد بردارد
هر که لب تر کند از چاشنی صهبایت

مـا بـدام تـو گـرفـتـار و تـو از مـابـيـزار
تـو زمـا فـارغ و مـا شيـفـتـه و شيـدايت

ديـــدهء خـــاك نشيـــنـــان سر كـــويت را
بـاز روشن بـكـن از سرمـهء خـاك پـايت

ذرهايـــم و بـــهـــواى رخ تـــو سرگـــردان
والـــهء چشم ضيـــا غـــمـــزدهء سودايت

نـظـرى بـر مـن بـيـچـارهء مسكـيـن فـرمـا
مـن فـداى نـظـر و مـنـظـر مـهـر افـزايت

جـان بـلب آمـده پـروانـهء دل سوخـتـه را
شمـع جـم تـا بـكـى آخـر نـبـود پـروايت

نـازنـيـنـا بسرا پـردهء عـزت بـازا
كور آن چشم كه بى روى تو بيند جايت

بـاكـى از بـاكـى دل تـنگ پـريشانت نـيست
شاه مـــن آه ز بـى بـاكـى و استـغـنـايت

ئەم ذاتە كتێبێکی جوانی لە باسی مەناقیبی شێخ ضیائودینداا نووسیوە، نوسخەیەکی لە کتێبخانەکەمدایە(١).

(١) لە باسی شێخ عومەر ضیائودینداا، پارچە شیعرێکی ئەم ذاتەمان بڵاو کردەوە کە لە لاواندنەوەی شێخی ناوبراودا داینناوە.

یادی مەلا مەجیدی پێشنوێژی خانەقای بیارە

ئەم ذاتە کوڕی مەلا حامیدی کاتبە کە لە سەرەتای ئەم بەشەدا باسمان کرد و دایکیشی برازای مەولانا خالیدە. پاش وەفاتی شێخ بەهائودین لە خزمەتی شێخ ضیائودیندا بووە و لای ئەمیش پێشنوێژی خانەقا بووە و پیاوێکی زۆر لەخواترس و عیبادەتکار بووە و پیاوانی لەخواناسی گەورە و بە ناوودەنگ هەمیشە لە پشت سەریەوە نوێژیان کردووە.

مەلا مەجید تا مردنی پێشنوێژی خانەقا بووە. ئەگێڕنەوە ڕۆژێکیان کۆمەڵێك مەلای مەریوانی لە بیارە دەوری لێ ئەدەن پێی ئەڵێن بێ قەزابی بۆچی خۆتت لەم بیارەدا بە فەقیری و گەدایی پیر کرد. وەرە لەگەڵمان بۆ مەریوان، لەوێ لە دێیەك داتئەمەزرێنین خەڵات و بەراتی سالانەت ئەوەندە و ئەوەندە زۆر بێ لە گەنم و جۆ و برنج و پارە و حەیوان و بەجارێ دەولەمەند ببی.. زۆری لەگەڵ ئەڵێن.. ئەویش سەرەنجام وا وەڵامیان ئەداتەوە، ئەڵێ براینە! ئینسسافتان ببێ. من حەقم نییە بەرابەر بە پێشنوێژی داوای هیچ بکەم. نوێژە، فەرزە لەسەرم و بۆ خۆمی ئەکەم. پێشنوێژیشە، فەرزی کیفایەیە هەر کەس ڕێ کەوێ ئەیکا، ئیتر بۆ مەمنوونی خوا نەبم، خەڵك ئەمخەنە پێشی خۆیانەوە و لە پشت سەرمەوە نوێژ ئەکەن؟

مەلا مەجید پیاوێکی گۆشتن بووە. ئەگێڕنەوە جارێکیان کابرایەك ڕێی ئەکەوێتە خانەقای بیارە، برسی ئەبێ، مەلا مەجید ئەبینێ بەو هەمووە گۆشتنییەوە، پێی ئەڵێ ئەرێ مەلا ئێوە بۆ لە خوا ناترسن؟ من وا لەبرسانا ئەمرم، تۆیش ئەو هەموو گۆشتەت پێوەیە وەختە لەت ببی.. ئا بمبەرەوە بۆ ماڵی خۆتان تیکەیێ قوبڵیم بدەرێ. مەلا مەجیدیش تۆزێ مات ئەبێ، پاشان ئەڵێ برا! باوەر ئەکەی مەگەر جەژنە و جەژن لە ماڵی خۆما چاوم بە برنج بکەوێ. منیش وەك تۆ گەدام، بەڵام بڵێم چی خوا ئەم هەمووە گۆشتەی داومەتێ و وا گۆشتنی دروست کردووم!

مەلا مەجید دەستی شیعر وتنیشی بووە. ئەمە پارچە شیعرێکیە بۆ پارانەوە لە خوا وتوویەتی:

سر خـجـلت فـگـنـده شرمسارم
نـه طـاعت نـه زبـان عـذر دارم

خداوندا نیم لایق به جنت
توانای تب دوزخ ندارم

کرم فرما مرا توبه نصوحی
ببخشا و بفردوس اندر آرم

ندارم غیر عفو تو پناهی
بفضل خود ز منفوران شمارم

بهاءالدین، ضیاءالدین بکردند
پی امر امامت اختیارم

امام اولیای وقت خویشم
ملا گویم، چرا مخفی بدارم

سراج الدین، بهاء الدین، ضیا هم
ز مآمومان خود بر می شمارم

اگر هر موی من گردد زبانی
ز صد شکرش یکی را چون گزارم

نگویم من که لایق بودم این را
ولی عین عنایت بود یارم

رجا دارم قبول آن نمازی
که با این اولیاها میگزارم

امام ساکنان خانقاهم
بغیر از این دیگر چیزی ندارم

تو نجم الدین صفت رحمی بحالم
اگر نکنی، چه سان باشد قرارم

چه سان گویم که من عبد مجیدم
نواهی چون اوامر میگزارم

بـه سال(شغل)[1] این ابیـات گفتم
کـه تـا مـانـد بـدوران یـادگـارم

بـهشت جـاودان بـاشد مـر آنکس
بـخـوانـد عـفـوم از پـروردگـارم

مـەلا مـەجـید لـه سالآنـی یـەکـەمـی ۱۳۳۰دا کۆچـی دواییـی کـردووه و لـه گۆڕسـتـانـی (ملەگای چنار) له بیاره به خاك سپێررارە.

(۱) ئەم وشەیه به حیسابی حوروفی ئەبجەد ئەکاته ۱۳۳۰ که سالّی وتنی پارچه شیعرەکەیه.

یادی حاجی مەلا موحەمەدی جوانڕۆیی

باوکی ناوی مەهدی و لە سەیدەکانی پیر خدرییە. لە منالّییەوە دەستی کردووە بە خوێندن و چووەتە بیارە و لەوێ ماوەتەوە تا ئیجازەی وەرگرتووە. هەر لە سەردەمی فەقێیەتیدا تەریقەتیشی وەرگرتووە و خەریکی عیبادەت و خواناسی بووە. بە فەرمانی شێخ عومەر ضیائودین لای حەسەن بەگی سلێمان بەگ لە گەرمیان بووە بە مەلا و پاش ئەوە چووەتە خانەقی و ئەرکی پێشنوێژی و دەرس وتنەوەی لە خانەقای شێخ ضیائوددیندا گرتووەتە ئەستۆ و تا مردن لەوێ ماوەتەوە. سەفەری بەیتوڵڵای بووە و حەجی کردووە و لە حەجەکەیا چاوی بە مەلیك عەبدولعەزیزی سوعوود کەوتووە و گەلێ ئامۆژگاریی کردووە. پاش ئەوە چاوی بە مەلیك فەیسەڵی یەکەمیش کەوتووە و فەیسەڵ مانگانەی بۆ بڕیوەتەوە، بەڵام ئەم داویەتە دواوە و ئەڵێن بەم ڕستەیە وەڵامی داوەتەوە:(ترکُ القناعةِ عار علیّ في الدنیا ونار في الآخرة).

لە ١٣٥٦دا کاتێ کە لە بیارە مامۆستا بووم، حاجی مەلا موحەمەد هات بۆ ئەوێ. زۆر لەگەڵم بە لوتف بوو. منیش بۆ ئەوەی سەنەدی ئیجازەی عیلمیم بە سەنەدی مەلای گەورەی بیارەوە پێوەند بێ، کە حاجی مەلا موحەمەد لای ئەو ئیجازەی وەرگرتبوو، داوای ئیجازەم لێ کرد، ئەویش ئیجازەی دامێ و بە خەتی خۆی لە پەڕاوێزی ئیجازەنامەکەمەوە کە مامۆستا شێخ عومەری ئیبنولقەرداغی بۆی نووسیوم، بۆی نووسیم.

ئەم ذاتە لە ١٣٥٨ی هیجریدا کۆچی دواییی کردووە.

یادی مەلا عەبدوڵڵای عەبابەیلێ یی

کوڕی شێخ قادری عەبابەیلێییە. هەر لە منداڵییەوە دەستی کردووە بە خوێندن و لە گەنجیدا تەریقەتی لە بیارە لەسەر دەستی شێخ عومەر ضیائودیندا وەرگرتووە و پێکەوە خوێندووشیەتی و سولووکیشی کردووە و لە هەردوو مەیداندا پێ گەیشتووە. پیاوێکی قەناعەتکار و دوور لە دیمەنپەرستی بووە و لە ئەمر بە چاکە و نەهی لە خراپە درێغیی نەکردووە و چەندیشی لەتوانادا بووبێ بە دەرس پێوتنی فەقێیانەوە خەریك بووە. لەسەر دالانی حەوز و مزگەوتی عەبابەیلێ حوجرەیەکی بۆخۆی ڕێك خستووە کەسێ شارەزا نەبووبێ پێی نەزانیوە. لەبەر ئەم دوورییەی لە خەڵك خۆی ناونابوو (ئیلاهی) واتە هەر خوا پشت و پەنایەتی.

گەلێ فەتاوای فیقهیی هەیە و لە گەلێ مەیداندا نووسراوی بە کەڵکی هەیە. یەکی لەوانە نامیلکەیەکە لەبارەی (تاپۆی عوسمانی)یەوە، لەم نامیلکەیەدا ئەڵێ ئەگەر تاپۆ لە سەر تەملیککردنی ئەرزی بەیتولماڵی موسوڵمانان بێ ئەوە لەبەر ناچاری نەبێ دروست نییە و ئەویش بەومەرجە کە بە (ثمن المثل) بێ. خۆ ئەگەر لەسەر قاعیدەی (ارفاق) بێ واتە بە دەسەڵاتدارێکی وا بدرێ کە خزمەتی ئیسلام بکا، ئەوە ئەوەیش تا ئەوکاتە دائەمەرزێ کە خزمەتەکە بەردەوام بێ، ئەگینا بە شەرع ڕەوا نییە. مەلا عەبدوڵڵا ئەم نامیلکەیەی ناردووە بۆ مەلا قادری گەورەی بیارە، ئەویش لە پشت نامیلکەکەوە نووسیوەیە ئەوەی لەم نامیلکەیەدا نووسیوتە ڕاست و موتابیقی شەرعە، بەڵام کردنەوەی ئەم باسە لەم ڕۆژەدا ئەبێ بە هۆی هەرایەکی وا زیانی لە ئەسڵی مونکەرەکە زۆرتر بێ، کەواتە بێدەنگی چاترە!

مەلا عەبدوڵڵا لە ١٣٧٥دا لە دێی عەبایلێ کۆچی دواییی کردووە و هەر لەوێ بە خاك سپێرراوە.

یادی مەلا بەهائوددینی پێش نوێژی خانەقای بیارە

ئەم ذاتە لە ساڵی ١٢٩٤ی هیجرەتدا لە دێی(دزاوەر) لە دایك بووە و بە منادڵی دەستی کردووە بە خوێندن و پاش گەیشتن بە پلەی (موستەعید) چووە بۆ بیارە بۆ خوێندن و لەوێشەوە چووە بۆ لای حاجی مەلا عەبدوڵڵای پەسوێ لە موکریان و ڕیاضیات و هەندێ بابەتی تری لا خوێندووە و دسانەوە هاتووەتەوە بۆ بیارە و لای مەلای گەورەی بیارەش خوێندوویە و ئیجازەی لا وەرگرتووە و لەسەر دەستی شێخ عومەر ضیائودینداا تەریقەتی وەرگرتووە و هەر لە بیارە ماوەتەوە و پاشان بووە بە پێشنوێژ و سەر حەڵقەی خەتم و تەهلیلە و تا کۆچی دواییی کردووە هەر پێشنوێژ و سەرحەڵقە بووە.

مامۆستا مەلا بەها وەختی خۆی بە فیرۆ نەئەدا. لە غەیری وەختی نوێژ و خەتم و تەهلیلەدا خەریکی قورئان خوێندن و ویرد خوێندن و دەرس پێوتنی فەقییان ئەبوو، بە تایبەتی دەرسی تەجویدی قورئان و شەرع و لەشەرعیشدا بە تایبەتی دەرسی فەرائیض واتە جۆنیەتیی دابەشکردنی میرات.

ئەم ذاتە لە ١٣٦٨دا لە بیارە کۆچی دواییی کردووە و لە پشت مەرقەدی شێخ عومەر ضیائودینەوە، لەوشوێنەدا کە خۆی قەبری بۆ خۆی تیا هەڵکەندبوو و لە پێش مردنیەوە بە ماوەیەك قورئانی بەسەردا ئەخوێند- بە خاك سپێرراوە.

ئەم ڕاتە کوڕی شێخ ئەمینی قەرەداغی و لە بنەماڵەی مەردۆخییە و ئەچێتەوە سەر شێخ مەعرووفی گەورە کە لە دەرەقووڵەی نزیك بیارە بە خاك سپێرراوە.

لە ساڵی ١٣٠٣ی هیجرەتدا لە سولەیمانی لەدایك بووە و پاش فام پەیداکردن نراوەتە بەر خوێندن و بەردەوام بووە تا بووە بە مەلا و ئیجازەی وەرگرتووە و بەهۆی بەهرەی زیرەکیی خۆی و خەریکبوونی بێ وچانیەوە بە دەرز پیوتنەوەی فەقێیان و کتێبدانان و شەرح و پەڕاوێز لەسەر نووسینی، بووە بە یەکێ لە مەلا هەرە بەناووبانگەکانی کوردستان.

ئیبنولقەرەداغی زیاتر لە مزگەوتی خۆیانا و جارجاریش لە مەدرەسەی زەردیاوای قەرەداغ کە شێخ نەجیبی قەرەداغی مودەڕیسی بووە خوێندوویە. خۆی گێڕاویەتەوە کەوا لە خزمەتی شێخ نەجیبدا دەستی کردووە بە خوێندنی (جەمعولجەوامیع)، بەڵام شێخ نەجیب لەبەر ئەوە کە زۆر بەسەر عیلمەکەدا زاڵ بووە ئەوەندە موبالاتی بە فەقێ نەکردووە. لەبەر ئەوە ئیبنولقەرەداغی کە لە موقەدیمەی کتێبەکە ئەبێتەوە دێتەوە بۆ سولەیمانی و کە ئەبینێ گەلێ لە دەرزەکانی موقەدیمەکەی جەمعولجەوامیعی بە سادەیی خوێندووە، لای مەلا حوسەینی پیسکەندی لە سەرەتاوە دەست پێ ئەکاتەوە.

ئیبنولقەرەداغی لە حیساب و ڕیاضیات و ئوستورلاب و ڕوبعدا دەستێکی زۆر باڵای هەبوو. گێڕایەوە فەرمووی زۆر ئارەزوومەند بووم لە خزمەتی عیرفان ئەفەندیدا دەرزی تەشریحولئەفلاکی بەهائودینی عامیلی بخوێنم، بەڵام عیرفان ئەفەندی مەجالی نەئەدام تا ناچار بووم ڕازی بووم سەماعی دەرز مەلا هادیی بێساڕانی بکەم[1]، مەلا (هادی) یش عادەتی وابوو هەر بابەتێکی نەحو لە دەرزەکەیا هەڵکەوتایە ئەیپرسی لە عیرفان ئەفەندی، ئەویش بەمە زۆر ناڕەحەت ئەبوو، ئەیفەرموو من

(١) سەماع ئەوەیە دەرزەکە دەرزی فەقێیەکی تایبەتی بێ و چەند فەقێی تریش بۆ سوود وەرگرتن بێن گوێ بگرن. لەم حاڵەدا هەر ئەو فەقێ تایبەتییە حەقی (بەڵێ)کردنی بۆ مامۆستا هەیە و ئەوانی کە تەنیا ئەوەندەیان بۆ هەیە جارجار پرسیارێك لە مامۆستا بکەن بێ ئەوەی درێژەی بدنێ، بەڵام ئەتوانن لەپاش دەرزەکە هەمان بابەت لەگەڵ مامۆستا بەدرێژی لێك بدەنەوە.

دەرزی ڕیاضیات ئەڵێمەوە، هەقم بە نەحووەوە چییە؟ منیش لە جیاتیی عیرفان ئەفەندی وەڵامی پرسیارەکەی مەلا هادیم ئەدایەوە، لەمەوە خۆشەویستیم کەوتە دڵی عیرفان ئەفەندییەوە و وای لێ هات سەربەخۆ دەرزی تەشریحولئەفلاکەکەی پێ ئەوتم و بەوجۆرە تەشریح و کتێبەکانی ترم لا خوێند. ئیبنولقەرەداغی بەدەم خوێندنی ئەم کتێبانەوە ئەوەندەی سەعی و موتالآ تیا کردوون، مودەووەنەی حاشیەی لە سەر تەشریحولئەفلاك و حاشیەی تەشریح و ڕیسالەی حیساب و ئوستورلاب و ئەشکالولتەئسیس و ڕوبعی موجەییەب و ڕوبعی موقەنطەرات نووسیوە.

ئیبنولقەرەداغی کە لە خوێندنی مادەکانی فەقێیەتی بووەتەوە، چووەتە لای شێخ نەجیبی قەرەداغی ئیجازەی وەرگرتووە و لە مزگەوتی خۆیاندا لەسولەیمانی کە مەشهوورە بە مزگەوتی شێخ مارف لەگەڵ شێخ مارفی برای دەرزیان بە فەقێ وتووەتەوە، تا پاشان لە ساڵی ١٣٣٧ی هیجرەتدا، خەڵکی گەڕەکی دەرگەزێن بە یارمەتیی چەند کەسێکی وەك حاجی سەعید ئاغا و حاجی مەلا موحییدین و حاجی عەبدوڵڵا و حاجی فەقێی شاڵی خانەقای مەولانایان ئاوەدان کردووەتەوە و چەند هۆدەیەکی نوێیان بۆ مەلا و فەقێ تیا دروست کردووە و هاتوونەتە لای ئیبنولقەرەداغی و تکایان لێ کردووە کە ببێ بە مەلای خانەقا و ئەویش بە گوێی کردوون و چووەتە خانەقا و تا کۆچی دواییی کردووە هەر لەوێ ماوەتەوە. بەدرێژاییی ئەو ماوەیە خەڵکی دەرگەزێن و بە تایبەتی حاجی مەلا موحییدین و حاجی عەبدوڵڵا و حاجی فەقێ بە دڵسۆزی و دڵ فراوانییەوە خزمەتی ئیبنولقەرەداغی و فەقێکانیان کردووە و مانگانەیان بۆ بڕیونەتەوە[٢].

ئیبنولقەرەداغی هەرگیز کاتی خۆی بە خۆڕایی بەسەر نەئەبرد، یا دەرزی بە فەقێ ئەوت، یا موتالآی کتێبی ئەکرد یا کتێبی دائەنا. لە مەجلیسیشیدا لە باسی زانست و زانایان بەولاوە هیچی تر نەبوو. لەبەرئەوە باشترین فەقێی ناوچەکە بەئاواتەوە بوون لە مەدرەسەی خانەقای مولانا جێیان ببێتەوە و مامۆستا شێخ عومەری

(٢) هەرچەند باسی پیاوەتیی ئەم دوو برایە بکەم لەگەڵ مامۆستا شێخ عومەر و فەقێکانیدا هێشتا حەقی خۆیان نادەمێ. ئەمانە هەمیشە بەدەممانەوە بوون و لە هەموو تەنگانەیەکدا یارمەتییان ئەداین و شەوانی سێشەمە و جومعە ئەهاتن بۆلامان و قەسیدەی بوردییەیان لەگەڵمان ئەخوێندەوە.

ئیبنولقەرەداغی دەرزیان پێ بڵێ. ئەویش هەمیشە فەقێکانی هان ئەدا لەسەر نووسین و نووسینەوە و خوێندن و خوێندنەوە. ژمارەیەك لە باش مەلاکانی کوردستانی خواروو لای ئیبنولقەرەداغی ئیجازەیان وەرگرتووە و هەریەکێ لە ناوچەیەك بوون بە مودەرِیس و دەرزیان بە فەقێ گوتووەتەوە و زانستیان بڵاو کردووەتەوە.

ئەمەش ناوی هەندێ لەو فەقێیانەی لای ئیبنولقەرەداغی خوێندوویانە و ئیجازەیان لا وەرگرتووە و پاشان لەناو مەلاکانی کوردستانی عێراق و ئێراندا بە مەلاباش ناووبانگیان دەرکردووە:

١- مەلا قادری سماقانیی بانەیی.

٢- شێخ عەبدولکەریمی هەڵووژانی.

٣- سەید حوسەینی تایرلوغیی موکریانی.

٤- مەلا موحەمەدی کورەزای شێخولئیسلامی بانە.

٥- مەلا سەعیدی ئاغجەلەری.

٦- مەلا عەبدوڵڵای چروستانەیی.

٧- مەلا رەحیمی پەرخی

٨- مەلا صاڵحی برازای مەلا عەزیزی پریس.

٩- مەلا موحەمەدی رەئیس.

١٠- مەلا عینایەتی سەروماڵی.

١١- مەلا موحەمەد سەعیدی صاحیبی.

١٢- مەلا عومەری عومەر گومەتی.

١٣- مەلا یەحیا بانەیی و.... گەلێکی تر(٣)

(٣) من خۆیشم یەکێکم لەوانەی چەند ساڵ لای مامۆستا شێخ عومەر خوێندوویانە و ئیجازەیشم هەر لە خزمەتی ئەوا وەرگرتووە. لە مانگی رەبیعولئەووەلی ١٣٣٩وە چوومەتە خزمەتی لە خانەقای مەولانا و تا مانگی شەعبانی ١٣٤٣ لە خزمەتیا ماومەتەوە، جا ئیجازەم وەرگرتووە. لەم ماوەیەدا ئەم کتێبانەم لە خزمەتیا خوێندووە: ئەقصەلئەمانی لە عیلمی بەلاغەدا، تەشریح بە حاشیەکانی موصەنیفەوە، رِیسالەی حیسابی عامیلی، =

ئیبنولقەرەداغی هەمیشە شانبەشانی دەرزوتنەوەی بە فەقێکانی خەریکی نووسینیش ئەبوو. ئەمەش ناوی هەندێ لەو کتێبانەی کە داینـاون:

١- حاشیەی مودەووەنەی لە سەر شەرحی تەهذیبو لکەلام لە ئوسوولّی دیندا.

٢- حاشیەی مودەووەنەی لە سەر جەمعولجەوامیع و شەرحەکەی لە ئوسوولّی فیقهدا.

٣- حاشیەی لەسەر ئەقصەلئەمانی عیلمی بەلاغەدا.

٤- حاشیەی مودەووەنەی لەسەر گەلەنبەویی بورهـان لە عیلمی مەنطیقدا (لە چاپ دراوە).

٥- حاشیەی مودەووەنەی لەسەر گەنبەویی شەرح لە عیلمی مەنطیقدا.

٦- حاشیەی مودەووەنەی لەسەر گەلەنبەویی ئاداب لە ئادابی بەحث و موناظەرەدا (لەچاپ دراوە).

٧- حاشیەی مودەووەنەی لە سەر ڕیسالەتولحیساب.

٨- حاشیەی مودەووەنەی لەسەر تەشریحولئەفلاك لە فەلەکیاتدا.

٩- حاشیەی لەسەر ئوستورلاب.

١٠- حاشیەی لەسەر ڕوبعی موجەییەب.

١١- حاشیەی لەسەر ڕوبعی موقەنطەرات.

١٢- حاشیە لەسەر فەریدەی جەلالودینی سیووطی لە نەحو و صەرفدا.

١٣- حاشیەی لەسەر تەسریفی مەلا عەلی (لەچاپ دراوە).

١٤- ڕیسالەیەك لە فەرائضیدا.

١٥- شەرحی ڕیسالەی فەرائیض (لە چاپ دراوە).

١٦- المنهل النضاح في اختلاف الأشياخ أبن حجر والقاضي والرملي والمغني.

= ئەشکالولتەئسیس، ئوستورلاب، ڕوبعی موجەییەب، تەقریبولمەرامی شەرحی تەهذیبولکەلام، جەمعولجەوامیع، قاضی و لاری بە حاشیەکانی شێخ عەبدولقادری موهاجیرەوە، فەریدەی سیووطی بە حاشیەکانی ئیبنولقەرەداغی خۆیەوە، گەلەنبەویی بورهـان، شەرحی مەنهەجی قاضی زەکەریا لە سەرەتاوە تا کیتابی نیکاح، کیتابی خولعی توحفەی ئیبنو حەجەر.

١٧- فەتواكانى لە وەلّامى ئەو پرسيارە شەرعييانەدا كە لێى كراون (بە پێى بابەت لە ناو [جواهر الفتاوى]كەى مندا لە چاپ دراون).

١٨- شەرحى مەقوولاتى عەشەرەى مەلا عەليى قزلّجى.

١٩- حاشيەى لەسەر عەبدولّلايەزدى لە عيلمى مەنطيقدا.

٢٠- رسالة في الصلوات على سيد الكائنات عليه أفضل الصلوات والتسليمات (لەچاپ دراوە).(٤).

مامۆستا شێخ عومەرى ئيبنو لقەرەداغى نموونەى ڕەوشت و خووى بەرز بوو، بە جۆرێ كە فەقێكانى ئەوەندەى لە عيلمەكەى كەلّكيان وەرئەگرت، ئەوەندەش لە ڕەوشت و خووى فێر ئەبوون و كەلّكيان وەرئەگرت. عيززەتى نەفسێكى بێ ئەندازە زۆرى هەبوو. بە هيچ جۆرێ لە دنيايەك نزيك نەئەكەوتەوە كە بۆنى سووكى و دەنائەت بدا. زۆر قانيع بوو بەوەى دەستى ئەكەوت. زۆر بێ فيز و خۆ بەزل زانين بوو. هەموو جارێ بە دەستى خۆى قاپە چێشتى لە ماڵەوە ئەهێنا بۆ فەقێكان و هەرگيز بە يەكێكيانى نەئەوت برۆ لە ماڵى خۆمان چێشت هەيە بيهێنە بۆ خۆتان.

لەبارەى تەمەسوكيشەوە لە شارى سولەيمانى بە خزمەتى شێخ نەجمودين گەيشتووە و تەريقەتى لەسەر دەستيدا وەرگرتووە.

ئەم ذاتە لە ١٣٥٣دا كۆچى دواييى كردووە و لە گردى سەيوان بە خاك سپێررراوە.

---

(٤) كتيبە لە چاپ نەدراوەكانى ئيبنولقەرەداغى هەموو لاى شێخ عەبدولڕەحمانى كورپنى، بەلّكو خوا يارمەتيى بدا بۆ لەچاپ دانيان بۆ ئەوەى خوێندەوارانى موسولّمانان سوودياں لێ وەربگرن.

یادی شێخ موصطەفای موفتیی هەڵەبجە

ئەم ذاتە کوڕی شێخ مەحموودی موفتیی کوڕی شێخ عەبدوڵڵای خەرپانییە. شێخ مەحموودی باوکی موفتیی قەزای هەڵەبجە و مەلایەکی گەورە و پیاوێکی خاوەن قەدر و حورمەت بووە. لە دێی خەرپانی و لە چەمی بیارە هەندێ باخ و مووڵکی بووە، بەڵام هەرچیی بووە بۆ خزمەتی خەڵکی خەرج کردووە. شێخ مەحموودی موفتی لە ١٣١٩ی هیجرەتدا کۆچی دواییی کردووە. لەوکاتەدا شێخ موصطەفای کوڕی فەقێ بووە لە بیارە، دەستی لە خوێندنەکەی هەڵگرتووە تا تەواوی کردووە و ئیجازەی وەرگرتووە، جا گەڕاوەتەوە بۆ هەڵەبجە و لەسەر مزگەوتی خۆیان کە مزگەوتی جامیعەیە بەپێشنوێژی و ئیمام جومعەیی دامەزراوە و وەزیفەی موفتییەتییەکەی باوکیشی دراوەتێ.

مامۆستا موفتی و مامۆستا شێخ عەبدوللەتیفی قەرەداغی لە هەڵەبجە، بەش بەحاڵی مەلا و فەقێی ئەو ناوچەیە وەك مامۆستا باوك وابوون، کەس هەستی بە بێگانەیی خۆی نەئەکرد تیایانا. من خۆم لە ١٣٣٥ی هیجرەتەوە ناسیاویم لەگەڵ مەلایانی هەڵەبجە پەیدا کردووە. لەو کاتەوە و بە تایبەتی پاش ئەوە کە لە سولەیمانی ئیجازەم وەرگرت و لە نێرگسەجارِ بووم بە مودەڕیس، هەرچەند چووبمە هەڵەبجە ئەم هەستەم بەرابەر لە یەکێ لەو دوو مامۆستایەوە و هەموو جارێکیش کە مەلایانی هەلەبجە و دەوروبەر لە یەکێ لەو دوو مامۆستا کۆئەبوونەوە، ئەمزانی کە هەمووان هەر وا هەست ئەکەن.

لەم دانیشتنانەماندا وەختێکی زۆرمان بە باسی مەسائیلی ئاینی و مەلایانە و ئەدەبییەوە بەسەر ئەبرد و لە شیعری شاعیرانی وەك نالی و سالم و مەحوی و کوردی و ئەوانە ئەکۆڵینەوە. بەم چەشنە ئەم دوو مامۆستا کۆڕی مەلایان و پیاوانی بەزەوق وا بوون.

کە ئینگلیز عێراقیان داگیر کرد و هەڵەبجە و دەوروبەریش کەوتە ژێردەستیان، زیانێکی زۆریان بە شێخ موصطەفای موفتی گەیاند و ئەویش ناچار بوو زۆر تری مامۆ و مووڵکی خۆی بۆجێیەجێکردنی تەکلیفاتی ئەو داگیرکەرانە بفرۆشێ. هەر لەو سەردەمەدا تووشی نەخۆشی بوو لە مووسڵدانەیا و ئازارێکی زۆری پێوە چێشت تا لە ١٣٧٥دا کۆچی دواییی کرد.

یادی شێخ عەبدوللەطیفی قەرەداغی

ئەم ذاتە کوڕی شێخ موحەمەدی کوڕی شێخ عەبدوللەطیفی قەرەداغییە، لە ساڵی ١٣٠٠دا لە هەڵەبجە لەدایك بووە و لای باوکی دەستی کردووە بە خوێندن و هەر لای ئەویش خوێندنی تەواو کردووە و لەسەر دەستی شێخ نەجمودینیشدا تەمەسوکی کردووە و تەریقەتی وەرگرتووە و پاش ئەویش لەسەر دەستی شێخ عەلائودیندا تازەی کردووەتەوە.

شێخ عەبدوللەطیف پیاوێکی دوور لە دنیا و دەست و دڵ کراوە و دڵسۆزی موسوڵمانان بوو. لە کاروباری کۆمەڵایەتیدا زۆر لێهاتوو چالاك و خزمەتگوزار بوو. ماڵی هەمیشە وەك کۆڕی کۆبوونەوە و ڕابواردنی مەلایانی هەڵەبجە و دەوروپشت وابوو.

ماوەیەك قازیی هەڵەبجە بوو. لەوماوەیەدا دیاریی لە دۆستان گل نەئەدایەوە. ڕۆژێکیان کۆمەڵێ مەلا بووین، مەلا عەزیزی پریس و بابارەسوولی عەبابەیلێ و چەند کەسێکی تر، پاش نوێژی بەیانی گەڕاینەوە بۆ ماڵی ئەوان. کە دانیشتین زۆری پێ نەچوو کابرایەك هات شووتییەکی گەورەی پێ بوو، دای نا. شێخ عەبدوللەطیف لێی پرسی: ئەمە چییە؟ کابرا وتی: بێستانێکی باشم هەیە کاڵەك و شووتیی باشی تیایە، ئەم شووتییەم لێ هێنا بۆ ئەم ماڵە بە دیاری. شێخ عەبدوللەطیف وتی: بیستووتە من قازیی هەڵەبجەم؟ کابرا وتی: بەڵی. شێخ عەبدوللەطیف. وتی: کەواتە شووتییەکەت بەرەوە. کابرا سەری سووڕما و لە قسەکەی شێخ عەبدوللەطیف تێك چوو، بە عاجزییەکەوە شووتییەکەی هەڵگرت. کە گەیشتە دەرگای دەرەوە مەلا عەزیز ڕای کرد بەدوایا، گرتی و شووتییەکەی لێ سەندەوە، وتی: باوکم! تۆ نایخۆی، کەیفی خۆتە، هەر مەیخۆ، ئێمە ئەیخوێن. شێخ عەبدوللەطیف لە مزگەوتی پاشای هەڵەبجە مودەڕیس و پێشنوێژ بوو(١).

(١) پاش شێخ عەبدوللەطیف شێخ عومەری برا بچووکی لە جێی دانیشت. ئەمیش پیاوێکی قەناعەتکار و خزمەتگوزار و بەحیا و شەرم بوو. ژیانی تا ماوەیەکی زۆریش بە ئاشێکی وەقفی سەر پێشنوێژی مزگەوتی پاشا بوو. ئەم ذاتە لە بەهاری ١٣٧٣دا کۆچی دواییی کرد.

یادی مەلا حەمەسەعیدی عەبابەیلێیی

ئەم ذاتە کوڕی ئەحمەدی فەتاح و لە دەوری ١٣٠٠دا لەدایك بووە. لە منالّییەوە دەستی کردووە بە خوێندن و لە عەبابەیلێ و هەڵەبجە و سولەیمانی و بیارە خوێندوویەتی و ئیجازەی لای مەلا قادری گەورەی بیارە وەرگرتووە و گەڕاوەتەوە بۆ عەبابەیلێ و دەستی کردووە بە بازرگانی و دەرس پێوتنەوەی فەقێیان پێکەوە. لە ١٣٣٩دا لەگەڵ سەید فەرەجی عەربەتی چووینە خزمەتی بۆ خوێندن، چەند مانگێ لای ماینەوە.

من لەوکاتەدا گەلەنبەویی بورهانم ئەخوێند. پاشان گەڕامەوە بۆ هەورامانی ئەودیو. لە ١٣٤١یشدا جارێکی تر چوومەوە خزمەتی. ئەم جارە لە سولەیمانییەوە چوومەلای، لە ترسی بۆمبابارانی سولەیمانی لەلایەن ئینگلیزەوە هەڵاتبووم. ئەوکاتە (لب الأصول) م ئەخوێند، دوو سێ مانگ لای مامەوە. مامۆستامەلا حەمەسەعید پیاوێکی ڕەوشت بەرز و خاوەنی عیززەتی نەفس بوو. لەسەر دەستی شێخ نەجمودیندا تەمەسوکی کردبوو. پاشان لەسەر دەستی شێخ عەلائودینیشدا تەمەسوکی کرد. ئەم ذاتە لە ١٣٤٦دا کۆچی دواییی کردووە و لە داوێنی مەرقەدی (أبو عبیدە)وە لە عەبابەیلێ بە خاك سپێرراوە.

یادی شێخ موحیدینی قزڵباخی

ئەم ذاتە لە شێخەکانی خۆبەخوڕەی لای سەقزە، بۆ خوێندن هاتووەتە بیارە و لە خزمەتی شێخ نەجمودیندا تەمەسسوکی کردووە و تا ئیجازەی مەلایەتیی وەرگرتووە لە بیارە ماوەتەوە. پاشان لە هەڵەبجە دامەزراوە و بووە بە پێشنوێژ و مودەڕیسی مزگەوتی خانم (خانمی خێزانی عوسمان پاشای جاف) و تا لە ١٣٣٢دا کۆچی دواییی کردووە بە خزمەتی زانست و ئاینەوە خەریك بووە.

ئەم ذاتە دەستی ئەدەبیاتیشی هەبوو. نازانم دیوانی کۆ کراوەی ببێ یا نە، بەڵام من پارچە شیعرێك و چوار خشتەکییەکیم دەسگیر بووە، وا لێرەدا بڵاویان ئەکەمەوە.

ئەمە پارچە شیعرەکەی:

ای آنکه جان عاشق مسکین فدای تو
یارب فدای پای تو جان گدای تو

من خواهم از خدا که بجویم رضای تو
چون در رضای تست رضای خدای تو

انوار مرشدان جهان مقتبس شده است
از کوکب(ضیا)ی (سراج) و (بها)ی تو

خاك است اگر وجود کثیفم طلا شود
از فیض پرتو نظر کیمیای تو

فرقم به تاج شاهی عالم همی رسد
باشد به زیر سایهء بال همای تو

اکسیر اعظم است یقین نزد اهل دل
خاکی که هست زیر کف پای تو

گر عاجزند خلق ز وصف شمایلت
حیرانم از بیان حیاء و وفای تو

عـثـمـان چـو دید روی تـو وقت وفـات گـفت
ایـن است بس خـلـیـفـهء مـا از حـیـای تـو

از رشك(معن زائده) پیچید به خود چو مار
گـر بشنـود چـو حـاتـم طـائـی سخـای تـو

چـون از ثـنـات(مـحـیـی) بـی چـاره دم زنـد
خـارج ز حـد عـقـل بـود چـون ثـنـای تـو[1]

ئەمەش چوار خشتەکییەکەی:

ای شاه وقت عـیـد سعـیـدت مـبـارك است
در مـاه وسال عـیش رغـیـدت مـبـارك است

انـعـام شامـل احـوال هـر کس است
انـعـام بـا قـریب و بـعـیدت مـبـارك است[2]

(١) شێخ موحیدین ئەم پارچە شیعرەی لە پیاهەڵدانی شێخ نەجمودیندا وتووە.
(٢) شێخ موحیدین ئەم چوارخشتەکییەی بۆ جەژنە پیرۆزە بۆ شێخ نەجمودین ناردووە.

یادی شێخ بابارەسوولّی بێدەنی

ئـەم ذاتـە کـوڕی شێخ ئـەحمـەدی کـوڕی شێخ عـەبدولصەمـەدی بێدەنـی و لـە سەیدە بەرزنجەییەکانی سۆڵەیە. لە ١٣٠٣ی هیجرەتدا لە دێی(بێدەن) هـاتووەتە دنیـاوە و دایکی خوشکی شێخ حوسەینی چرچەقەڵایە. حەوت سالاّن بووە باوکی کۆچی دواییی کردووە و دایکی بردوویەتی بۆ مـاڵی شێخ مەحموودی موفتی لە هـەڵەبجە تـا لەوێ بنرێتە بەر خوێندن. مـاوەیەك لەوێ مـاوەتەوە خوێندوویەتـی و هـەر هێشتا منـاڵ بووە رێی کەوتووەتە بیـارە و بە خزمەتی شێخ عومـەر ضیـائودین گەیشتووە و شێخ داویـەتە دەستی مـەلا عـەبدولقـادری مودەرِیس و داوای لێ کردووە ئـاگای لـێ بـێ.

بـابـارەسوولّ، وەك فـەقـێکـانـی تری کوردستـانـی سەردەمـی خۆی، لـە گـەلـێ شوێن خوێندوویە. جگە لە هـەڵەبجە و بیـارە، لە پریس لای مـەلا قـادری مـەلا مومن و لە قزرابات هـەر لای ئەو و لە سولەیمـانی لای شێخ بـاباعـەلیی تەکیـەیی و مـاوەیـەکیش لە مزگەوتی مـەلا ئەمینی مـام رِوستـەم بووە، بـەڵام هـەر لای شێخ بـاباعـەلی خوێندوویە.

بـابارەسوولّ پـاش ئەوەی خوێندن تـەواو ئـەکـا ئـەچـێ بۆ بیـارە و لـەسـەر دەستی شێخ نـەجمودینـدا تـەمـەسسوك ئـەکـا و هـەر لـە بیـارە ئـەمێنێتـەوە، لای شێخ نـەجمودین وەختی بـەسـەر ئـەبـا و بـە جێی نـاهێڵـێ و بـە پێی توانـایش لـە دەرز پێوتنی فـەقێدا بـەشداری ئـەکـا و پـاشان لـە سـاڵی ١٣٣٥دا بـە هیـەخان نـاوی ئـامۆزای مـارە ئـەکـا.

لەو سەردەمـەدا شێخ عـەبدولکەریمی ئـەحمـەدبرِندەیش کـە هـەر لـە منـاڵییـەوە هـاورِێی بـابـارەسوولّ بـووە، لـە بیـارە ئـەبـێ. کـە شێخ مـەعرووفی نێرگسەجارِ لـە ١٣٣١دا کۆچی دوایی ئـەکـا، لـەبـەر ئـەوە کـە شێخ عـەبدولکەریم لـە منـاڵیدا لـە بـەردەستی شێخ مـەعرووفدا پـێ گـەیشتووە، شێخ نـەجمـودین ئـەینێرێ بـۆ ئـەحمـەدبرِەندە کـە خزمـەتـی مزگەوتی ئـەحمـەدبرِندە و چاودێریی منـاڵەکانی شێخ مـەعرووفیش بکـا. شێخ بـابـارەسوول بـە هۆی ئـەوەوە کـە هـیچ پێوەندی بـە دنیـاوە مـەبـەست نـەبـووە، توانیویـە ئـەو مـاوە زۆرە هـەروا لـە بـیـارە بـمـێنـێتـەوە. کـە شێخ نـەجمـودین لـە ١٣٣٧دا کۆچـی دوایـی ئـەکـا و شێخ نووروودینی کوڕی لە جێی دائـەنیشێ و سـاڵی دوایی ئـەویش و مـەلا عـەبدولقـادری مودەرِیسیش کۆچی دوایی ئـەکـەن و شێخ عـەلائودین لـە هـەورامـانی ئـەودیوەوە دێتـەوە بۆ سـەر خـانـەقـای بیـارە، بـرِیـار ئـەدا شێخ بـابـارەسوولّ ببـێ بـە مودەرِیسی بیـارە و مـەلا

حوسەینی کوڕی مەلا عەبدولقادر یارمەتیدەری بێ. ماوەیەکی کەم بەم جۆرە ڕائەبوێرێ، پاشان تاقەتی نامێنێ و بیارە بە جێ دێڵێ و ئەچێ بۆ هەڵەبجە و لە ماڵی شێخ عەبدولەطیف دائەبەزێ. پاش ماوەیەك لەوێیشەوە ئەچی بۆ سۆڵە و ئەبێ بە مەلای شێخ حوسەینی خاڵۆی. پاش ماوەیەکی تریش لەوێوە ئەگوێزێتەوە بۆ زەلەڕەش و ئەبێ بە مەلای حوسەین بەگی مەحموود پاشا تا ساڵی ١٣٤٦ کە مەلا حەمەسەعیدی عەبابەیلێ کۆچی دوایی ئەکا، ئەوجا ئەگوێزێتەوە بۆ عەبابەیلێ تا ١٣٥٥، لەوساڵەدا لەسەر هەندێ شت دڵی ناڕەحەت ئەبێ و ئەڕوا بۆ سۆڵە بۆ لای شێخ قادری قەمچی ڕەش کە خاڵۆزای بووە، ماوەیەك لەوێ ئەبێ، پاشان دووبارە ئەگەڕێتەوە بۆ عەبابەیلێ و ئیتر لەوێ ئەمێنێتەوە تا لە ١٣٦٣ دا کۆچی دوایی ئەکا.

شێخ بابارەسوول ذاتێکی زۆر پایەبڵند و ڕەوشت بەرز و دڵسۆزی هاوڕێیانی و خزمەتگوزاری کۆمەڵەی موسوڵمانان بووە. لەناو مەلایانی دەوروبەری هەڵەبجەدا ئەو سەربەندە بوو کە هەموویانی بەیەکەوە گرێ دابوو، لە هەموو گیروگرفتێکدا فریارەسی هەموویان بوو. بە مردنی ئیتر ئەو ڕشتەیە پچڕایەوە کە هەموویانی پێکەوە بەستبوو.

سیرەت و باسی ڕەوشت و خووی بەرز و کرداری مەردانە و هەڵوێستی پیاوانەی بابارەسوول لە چەند لاپەڕەیەکدا هەرگیز تەواو نابێ و دەفتەرێکی گەورەی پێویستە. بە کورتی بابارەسوول مرۆیەك بوو لەهەموو سیفەتێکی مەردانەدا نموونە و کەم هاوتا بوو.

شێخ بابارەسوول وەك زانایەکی گەورە بوو، ئەدیب و شاعیرێکی باڵایش بوو، شیعری بە کوردی و فارسی زۆرە. من چەند پارچە شیعری کوردی و فارسییم دەستگیر بووە، لێرەدا بڵاویان ئەکەمەوە بە هیوای دەسکەوتنی شیعرەکانی تریشی کە لە هەڵێکی ترا بڵاویان بکەمەوە.

بە کوردی:

١

ناطیقەی حاڵی وەطەن دەرسی وەطەن تەقریر ئەکا
کاتبی دڵ حەرفەکانی یەك بەیەك تەحریر ئەکا

گفتوگۆیەکی خۆش و پڕ مەغزە دایم دێتە گوێم
وائەزانم هاتیفێکی غەیبییە تەفسیر ئەکا

پێم ئەڵێ بۆ غەم ئەخۆی، سوڵطانی سەیاسی وەطەن
هەر بە قانوونی مەحەببەت دوژمنی تەسخیر ئەکا

عاقیبەت میعماری فیکری ئیتیفاقی قەومی کورد
دارولئیحسانی بیلادی کوردەکان تەعمیر ئەکا

سیلسیلەی کاکۆڵی ئاڵۆزاوی مەحبووبەی وەطەن
وابزانە زووبەزوو وا عاشقی خۆی زەنجیر ئەکا

خزمەتی خاکی وەطەن فەرضێکی عەینە بۆ هەموو
داخڵی ئەم حوکمەیە کێ فەرقی جوان و پیر ئەکا

ظوڵمەتی جەهل ئەرچی زۆری سەندووە باکت نەبێ
نووری عیلمی عالمێکە عالەمێ تەنویر ئەکا

بۆ دیفاعی زەهری ماری دوژمنی خاکی وەطەن
سەر طەبیبی مەعریفەت تەرتیبی شەکر و شیر ئەکا

ڕۆژ و شەو بۆ پاسی ناموووسی وەطەن ئینسانی کورد
سنگ بە قەڵخان و سوپەر بۆ نووکی شیر و تیر ئەکا

هەر کەسێ فکری مەزاری باوك و باپیری هەبێ
بۆ بەقای ئیعزازی خاکی خۆی چلۆن تەقصیر ئەکا

بۆ نشاندانی میثالی پاڵەوانی قەومی کورد
ئاوی کوردستانە عەکسی شێری نەڕ تەصویر ئەکا

دادی حیکمەت دائەخا صەیادی طەبعی موستەقیم
هەر لە یەك داوا بە ملوێن وەحشی پێ تەسخیر ئەکا

طەبعی کەششافی ئەدیبی چاپ ئەکا (روح البیان)
ئایەتی عەقدی برایی کوردەکان تەفسیر ئەکا

پیاوی عالم دائیما نەفعی عوموومی مەطلەبە
جاهیلی ناپیاوە هەر بۆ نەفعی خۆی تەدبیر ئەکا

لووتی وەرچەرخان لە شووشەی پڕ گوڵاوی شیعری من
مونکیری ئاثاری کوردی بۆنی پیاز و سیر ئەکا

بەعزە ئەشخاصێ هەیە مەیلی لە خورما خواردنە
ذائیقەی بەعضێکی تر مەیلی تریٚ و هەنجیر ئەکا

کەعبە کەچ نابێ بە کوردی ناوی کوردستان ئەبەم
پێی بڵێن واعیظ بە تورکی بۆچی من تەکفیر ئەکا

٢

من غوباری گوزەری گەردشی دامانێکم
عاشق و شیفتەیی جیلوەیی جانانێکم

بۆ گوڵی ڕوویی کەسێ ئیستە منیش وەك بولبول
لە گولستانی غەما مورغی سەحەرخوانێکم

ئاخ! زەمانێکە لە گۆشەی قەفەسا وەك قومری
بێ پەڕ و باڵی قەدی سەروی خەرامانێکم

مەکە تەکلیفی شەرابم بە خودا، ئەی ساقی
مەستی بادەی قەدەحی دیدەیی فەتانێکم

وەحشەت ئەنگێزە غوبارم لە هەموو دنیادا
گەرد و بادی قەدەمی فەوجی غەزالانێکم

خۆ زەمانێکە لە بەیتولحەزەنا وەك یەعقووب
چاوەڕێی پیرەهەنی یۆسفی کەنعانێکم

گەر دەپرسی خەبەر ئیستا کە لە گۆشەی غەمدا
منی بێچارە عەجەب بێ سەروسامانێکم

بـۆچـی تـەحـقـیـرم ئـەکـەی زاهـیـدی طـاعـات فـرۆش
کـوێرە نـازانـی مـنـیش ئـێستـە مـوسوڵـمـانـێکـم

وەرە بـڕوانـە کـە کـون کـون بـووە سیـنـەم ئـەمـڕۆ
هـەدەفـی تـیـری بـەڵای جـونـبـوشی مـوژگـانـێکـم

مـودەتـێکـە کـە لـە داوێنـی شەبـی هـیـجـرانـدا
دائـیـمـا مـونـتـەظـیـری صوبـحـی گـریـبـانـێکـم

شەو هـەمـوو شەو وەکـو پـەروانـەیـی بـێ صەبـر و قـەرار
بـاڵ و پـەڕ سۆخـتـەیـی شەمـعـی شەبـوسـتـانـێکـم

ئـەی ڕەفـیـقـان بـە خـودا ئـیستـە مـنـیش بـۆ لـەیـلا
بـێ سەروشوێنـم و مـەجـنـوونـی بـیـابـانـێکـم

تـا قـیـامـەت بـە خـودا زەحـمـەتـە هـوشیـارەوە بـم
مـن کـە مـەخـمـووری شەراب و دەس و فـنـجـانـێکـم

تـا لـە جـەمـعـیـەتـی ئـەحـبـابـی بـڕیـوم دەوران
لـە بـیـابـانـی غـەمـا طـورفـە پـەڕیشانـێکـم

ئـەی(ڕەئـووف) خـاصیـەتی صوحبەتی (بـابـا)یە کە من
ئـەدەب ئـامـۆخـتـەیـی مـەجـلـیسی عـیـرفـانـێکـم[1]

٣

لـە گـۆشەی عـوزلـەتـا دایـم قسەی بـێ خـود ئـەکـەم بـۆ خـۆم
لـە حـوجـرەی پـڕ ئـەسەفـدا، (ڕەمـزی یـا) مـەشغـوولّـی یـادی تـۆم

ئـەگـەر بـێچـارە(بـێخود)، (ڕەمـزی یـا) قـامـەت خـەمـە، (بـابـا)یش
بـڵـێ بـۆ شاهـیـدی صوحـبـەت ئـەوە چـاوە، مـنـم ئـەبـرۆم

(١) شێخ بابارەسوولّ ئەم پارچە شیعرەی بو مەلا ڕەئووفی مەلا ئەحمەدی صائیبی هاورێی نووسیوە. ئێمەیش لە ڕووی فوتۆی کەشکۆڵەکەی مەلا عەزیزی ڕێشاویی جوانڕۆیی نووسیومانەتەوە.

لـه بـەزمـی گـوڵشەنـی ئـەحبـابـی یـەك دڵـدا مـن و (بـێخـود)
لـەبـۆ گـوڵـدەستـەیـی ئـولـفـەت ئـەوە وەك ڕەنگ و مـن وەك بـۆم

ئـەوا وەك پـیـری کـەنـعـان قـافـڵـەی بـادامـی چـاوم نـارد
لـه شاری مـیسری وەسڵـی ئـێوەدا مـن مـوشتـەریـی یـەك بـۆم(٢)

٤

حـاڵـی بـەدحـاڵـی ئـەمـن مـەعـلـوومـە، ئـیـفشای عـالـەمـە
دیـدە پـڕ ئـاب و جـگـەر داغ و زوبـانـم ئـەبـکـەمـە
عـەیش و شادیـم، چـاوەکـەم، گـریـان و شیـن و مـاتـەمـە
ساکـنـی گـۆشەی دەروونـم پـێم مـەڵـێ دەردت کـەمـە
خـوا لـه بـاتیی لـەعـلی فـەنـەر حوجرەکـەم مـەملـووی خـەمـە

***

طـاقـەت و صەبـر و قـەرار و هـۆش و ئـارامـم چـووە
مـەصڵـەحـەت وایـە سەری خـۆم هـەڵـگـرم تـا کـو زووە
بـۆ کـەسێ دیـنـی ببـێ لـەم جـێگـە نـیشتـن قـەت بـووە
حـوجـرەکـەی ئـەم دیـو (یـقـیـنـاً) هـەروەکـو قـەبـری جـووە
چـۆن لـه بـاتیـی لـەعل و لـەمیـا دوود و عـەقرەب هـەمدەمـە

***

قـەت لـه بـاسی خـواردنـی ئـەم جـێگـە هـیـچ کـەس نـادوێ
دۆیـنـەکـە گـەر بـیـکـەیـە صەحـرا ئـیـتـر گـیـای نـاڕوێ
بـێ درۆیـە ئـەم قسه دیـکـەم بـەڕاستـی بـیـبـیـێ
گـەر لـه بـەحثی ئـەکل و شوربیش بـێمـه تـەحریر جوزئـیـیـێ
بـێ درۆ نـابـێ لـه فـەرضێ ئـەر بـڵـێی عـەیـنـی سەمـە

***

(٢) ئەم پارچە شیعرە لە ڕووی فۆتۆی کەشکۆڵەکەی مەلا عەزیزی ڕێشاوی نووسراوەتەوە. لەوێدا نووسراوە بۆ (بێخودی)ی نووسیوە، بەڵام بە شیعرەکە خۆیا دیارە وا نییە، شێخ بابادەسوولّ باسی خۆی و بێخود ئەکاو ڕووی دەمی لە (ڕەمزی) ناو یا نازناوێکە کە لامان وایە (ڕەمزیی مەلا مەعرووف) بێ.

مـن لـەبـەر خـوێندن بـە دائیـم خـوێنـی جـەرگـی خـۆم ئـەخـۆم
بـێ کـەس و ڕووت و غـەریب و عـاجـز و دڵ پـڕ لـە غـەم
بـەحـڕی عـیـلـمـی ئـەم زەمـانـت بـۆ بـکـەم بـێ زیـاد و کـەم
گـەر قسەی ڕاستت ئـەوێ (بـابـا) ئـەمـن عـەرزت دەکـەم
خـوێنـدن و تـەحـصـیـلـی ئـێستـە بـاعـیـثـی دەرد و غـەمـە

***

مـن فـیـرارم کـرد لـە دەس ئـەم جـێگـە، ڕێم تـێ کـەوتـەوە
بـەختـم هـەڵسابـوو لـە خـەو، دووبـارە بـۆ خـۆی خـەوتـەوە
ڕەبـبـی وێران بـێ بـە حـوجـرە و مـەدرەسە و مـزگـەوتـەوە
مـن خـۆم مـەحـرووم لـە چـایـی، هـەم لـە دار و نـەوتـەوە
بەحڕی دۆینەیش خۆت ئەزانی دەر دوو هەفتە یەك ژەمە(٣)

٥

هـەر کـوردە کـە عـوشرەتـی نـەمـابـێ
هـەر کـوردە کـە بـەزمـی بـێ صەدا بـێ

پـیـاوێ بـە ڕەواڵـدزی ئـەفـەرمـوو:
«ئـەم مـەسئـەلـە کـوو دەبـێ وەهـا بـێ»

عـالـەم لـە سەعـادەتـا دەژی گشت
هـەر کـوردە حـەیـاتـی لـێ بـڕابـێ

دنـیـا هـەمـوو عـەیش و نـۆشە تـەنـیـا
هـەر مـەحـفـەلـی کـوردە بـێ صەفـا بـێ

قـانـوونـی تـەبـەللـومـە ئـەفـەرمـوێ:
ئـەم کـوردە لـەژێر ئـەسارەتـا بـێ

سا گاز کەنە قەومی کوردی (خۆشناو)
بـا ڕۆمـی لـە قـەومـی (پـژدەر)ا بـێ

(٣) دیـارە شێخ بـابـارەسوڵ بـەم پـارچـە شیـعـرەی باسی ژیـانـی ناخـۆشی ئـەو سەردەمـەی فەقێیان ئەکا.

دەشتی (دزەیی) لە دەشتی (هەولێر)
باعیث چییە، ئەهلی بۆ جیا بێ

ڕمبازیی (جاف) و (تاڵەبانی)
با (داودە) وو(زەنگنە)ی تیا بێ

(سوورداش) و (سیوەیل) و (شاربازێڕ)
بۆ (شێوەکەڵ)ی ئەبێ فیدا بێ

(هەورامی) یو کوردی (شارەزوور)ی
بۆ دەردی (لهۆن) ئەبێ دەوا بێ

(گەڵباغی)یو (تیلەکۆ) و (مەریوان)
بۆ میللەتی(ژاوەرۆ) نەمابێ

(سنجاوی)یو (کەلوڕ) و (هەمەوەند)
بۆ میللەتی (لوڕ) ئەبێ شیفا بێ

(سابڵاغ) و (سنە) و (سەقز) بەجارێ
با بانگ کەنە ئەهلی (بانە) دا بێ

تیعدادی هەموو عەشایری کورد
باوەڕ مەکە بۆ کەسێ کرابێ

ئەمما بە هەموو ئەڵێم بە ئیجمال
گوێی هۆشی لە بانگی کابرا بێ

گوێی لێیە عوموومی کوردەواری
مەر ئەو کەسە گوێی دڵی نەمابێ

بۆ نەصرەتی مەنطیقەی جونووبی
با کوردی شیمالی عەینی با بێ

ئیمانی هەیە ئەگەر بە ئایەت
ئەم کوردە هەموو ئەبێ برا بێ

بـورهـانـی مـوفـەکـیـراتـی کـوردی
بـێ شوبـهـەیـە بـێ نـەتـیـجـە نـابـێ[٤]

به فارسی

٦

جـانـا مـراد هـر دو جـهـانت مـریـد بـاد
عـمـرت بـه کـام اهـل مـحـبت مـدیـد بـاد

از مـقـدم تـو غـنـچـهء دلـهـا شکـفـتـه شد
فـیض نسیـم صبـح وصالت مـزیـد بـاد

آنکس کـه داد مـژدهء جـان بـخش مـقدمت
یـا رب هـمـیشه شاد دل و خوش نـوید بـاد

وقت عـــزیـــمت سفـــر و بـــازگشتـــنت
حـضرت دلـیـل و پـیشروت بـایـزیـد بـاد

جـانـا صفـای عـیـد غـریـبـان لـقـای تست
خوش طـالـع آن غـریب ز تـو مستـفـید بـاد

مـــاتـــم زدای جـمـــع غـــریـــبـــان بـــی نـــوا
عـیشت مـدام و عـیـد شریـفت سعـیـد بـاد

خـــوشنـــود بـــاد از کـــرمت آشنـای تـو
بـیـگـانـهات ز عـیش جـهـان نـاامـیـد بـاد

وصلت بـــرای عـــاشق صادق فـــزون بـــود
هـجـرت نـصیب جـان رقـیب پـلـیـد بـاد

آن نـاکسی کـه مـنـکـر ایـن آستـانـه است

(٤) ئـەم پـارچـه شیـعـرە لـە رووی فـۆتـۆی کـەشکـۆڵـی مـەلا عـەزیـزی رێشاویـی جـوانـرۆیـی نووسراوەتـەوە.

از فیض خواجگان طریقت بعید باد

بسمل صفت به خاك طپان در مقام عشق
عشاق تو به تیغ محبت شهید باد

ای در برابر کرمت بحر، قطره‌ای
احسان تو قرین قریب و بعید باد

شرح شمایل تو مطول خوش است لیك
شایسته آنکه مختصر و هم مفید باد
در نزد قدرت همت تو آسمان زمین
در پیش چهره‌ات مه و خور ناپدید باد

بادا همیشه یاور تو لطف مصطفی
یارت مدام عون خدای مجید باد(۵)

۷

ای چشم یار! درد تو جان را خراب کرد
دل را دچار شدت صد اضطراب کرد

ای درد سوی نرگس جانان چه میروی
ای وای این قدر که ترا بی حجاب کرد

ای درد! اگر به دیدهٔ انصاف بنگری
باید ز طوق دیدهٔ او اجتناب کرد

ای درد چشم دور شو، این جور تا به کی
جانانه از شآمت تو ترك خواب کرد

چشمی که نور دیدهٔ اهل وفا بود
ای بی بصر چه حق بود او را عذاب کرد

(۵) شێخ باباڕەسوولّ و مەلا ڕەئووفی مەلا ئەحمەدی صائیب، ئەم پارچە شیعرەیان پێکەوە بۆ پیرۆزبایی لێکردنی شێخ نەجمودین وتووە بە بۆنەی گەڕانەوەیەوە لە سەفەر.

چشمی که روشن است ازو دیدهء جهان
او را چه ممکن است پر از پیچ و تاب کرد

چشمی که دسته ستە به گلزار کائنات
نرگس برای بندگی او شتاب کرد

چشم و رخی که نرگس و گل از حیای او
گل آب شد ز حسرت و نرگس حجاب کرد

ای خان و مان خراب چه بیداد میکنی
با دیدهء که تربیت شیخ و شاب کرد

ای بی ادب برو عرق انفعال ریز
ورنه ترا نتوان بدعا غرق آب کرد

آزار چشم دلبر ما لایق تو نیست
همچون تو کیست این گذر ناصواب کرد

چشم (رءوف) و دیدهء(بابا) مقام تست
اکنون توان که دیدهء ما کامیاب کرد

یارب کند به دیدهء ما زود انتقال
دردی که چشم مست ترا پر آب کرد(٦)

٨

آه از غم بی نیازی یار
فریاد ز دست جور دلدار

لیلای من از رم غزالت
دیوانهترم ز قیس بیزار

(٦) شێخ بابا پەسوولّ و مەلا پەئووفی مەلا ئەحمەدی صائیب ئەم پارچە شێعرەیشیان پێکەوە بەبۆنەی چاوێشەی شێخ نەجمودینەوە وتووە.

از فـتـنـهء جـاودان چشمت
بـیـمـار تـرم ز چشم بـیـمـار

شادم بـه امـیـد حـرفـی از تـو
از لـوم رقـیب و طـعـن اغـیـار

یـکـبـار گـل رخت نـدیـدم
دیـدم دوهـزار نـیش از خـار

بـر عـاشق بـی نـوا گـواهـی
از بـهـر خـدای حـی دادار

عـمـریست فـتـاده بـر در تـو
شایـد بـه سرم روی تـو یـکـبـار

جـانـا چـهشود بـرغـم زاهـد
بـاری گـذری بـه ایـن گـنـهکـار

تـا چـنـد خـورم غـم فـراوان
تـا چـنـد کشم جـفـای بسیـار

مـن طـاقت هـجـر دلـبـرم نـیست
ای وصل تـو جـان مـن نـگـهـدار

فـریـاد ز بـی کسی کسی نـیست
حـال دل مـن بـپـرسد از یـار

سالـی است ازو خـبـر نـدارم
رنـجـور بـرفت از بـرم یـار

در چـاه زنـخ بـمـرد یـا خـود
در سلسلـهء دو زلـف طـرار

گـر مـژده دهـی بشارت آرد
دل گشت فـدای پـای دلـدار

(بابا) سر و مال و جان خود هم
زین مژده دهد به آن خبردار

۹

ای مالك جهان نبوت توی امیر
وی پادشاه ملك ولایت توی شهیر
بر سرّ امر و نهی (کما هي) توی خبیر
ای مظهر فیوض الهی توی بشیر
وی مظهر مراد خدایی توی نذیر

***

ای مقتبس ز شمس ضمیر تو انبیا
وی مقتبس ز بدر منیر تو اولیا
قطع نظر نموده ز خود جمله ماسوی
روز جزا به جز تو ندارد پیشوا
ای تو شفیع مطلق و من عاصی و اسیر

***

روزی که یك قلم دو جهانرا یکی است شاه
این ملك و مال و عزت مردم شود تباه
واندم که هرکسی به شفیعی برد پناه
با اشك سرخ و موی سفید و رخ سیاه
ماییم دست دامن و تو شاه دستگیر

***

در گلشن هوا هوسی صرف کرده‌ام
در گلخن خطا نفسی صرف کرده‌ام
در نار سهو خار و خسی صرف کرده‌ام
عمر از هوای نفس بسی صرف کرده‌ام
بی طاعت و عمل تو رءوفی و هم ظهیر

***

ای خلعت شفاعت کبری توی وبس
روزی که پرسشی نکند هیچ کس ز کس
بر نقد طاعتی چو نداریم دسترس
از لطف عام خود تو به فریاد ما برس
تو منعم و کریمی و ما سائل و فقیر[۷]

۱۰

ای نفس بداندیش دمی بهر خدا باش
از بهر خدا تابع احکام قضا باش

با اهل جهان چند توان رنج کشیدن
یك لحظه هواخواه محبان خدا باش

اظهار تملق همه رسوائی محض است
زینهار دمی صبر کن ای نفس رضا باش

آسوده شو از کشمکش شهرت دوران
در گوشهء عزلت نفسی بی سروپا باش

تا کی همه جا سلسله جنبان تکبر
این داعیه بگذار و انیس فقرا باش

از اهل جفا هیچ صفائی نتوان یافت
زینهار غبار قدم اهل وفا باش

بربادمده خاك خود از آتش آمال
سیلاب فنای خس و خاشاك هوا باش

اندیشهء آهنگ بقا نیست کسی را
آمادهء تحریك دم تیغ فنا باش

(۷) شێخ باباڕەسوولّ ئەم پێنج خشتەکییەی لە تەعریفی پێغەمبەردا وتووە (دروودی خوای لێ بێ).

بـــگـــذر ز خـــيـــال غـــم آشوب عـــلايـــق
در هر دو جهان عاشق بی برگ و نوا باش

از فـتـنـــهء امـلاك مـكـن شكـوهء بـی جـا
مـــردانـــه بـيـــا و هـدف تـيـر بـلا بـاش

خـواهـی كـه سرافـراز شوی در هـمـه عـالـم
با خواجهء خود بندهء بی روی و ريا باش

احـرام ادب بـنـد بـه طـوف حـرم دوست
لـبـيك زنـان خـادم اربـاب صفـا بـاش

خـواهـی كـه مـراد هـمـه عـالـم شوی ای دل
از صدق مـريـد خـلـف الصدق(ضيـا) بـاش

پـاك ار كـنـی آيـيـنـهات از زنگ كـدورت
جـويـای غـبـار قـدم (نـجـم) هـدی بـاش

از طـرز ادب دور نـبـايـد شدن ای دل
هـنـگـام حضورش عـرق افشان حيـا بـاش

گـر مـيـطـلـبـی راه بسر مـنـزل تـحـقـيـق
از هستـی مـوهـوم دريـن بـزم جدا بـاش

ای صاحب مـا قـبـلـهء حـاجـات غـريـبـان
گـاهـی بـه كـرم هـم نـفس اهـل دعـا بـاش

گـر جـای تـو تـنگ است بـه غـم خـانـهء دلـها
پـايـی بـنـه و مـردمك ديـدهء مـا بـاش

وابستـه بـه لـطـف تـو بـود حـاصل آمال
از كـار فـروبستـهء مـا عـقـدهگشا بـاش

(بابا) همهدم همچو (رءوف) از سر اخلاص
در وصف ثـنـايش گـهـر افشان ثـنـا بـاش

هـر چـنـد کـه يك (خـپـلـه) نـيـرزد گـهـر نـظـم
ای جـائـزهء گـفـتـهءمـا (شکر و چـا) بـاش[۸]

۱۱

بـر خـوان هـمـيشه نـعت بـه نـام مـحـمـدم
تـــر کـــن زبـــان ز شربت جـــام مـــحـــمـــدم

با خال و حور و کاکل و غلمان مرا چه کار
مـــرغ اسيـــر دانـــه او دام مـــحـــمـــدم

ديـگـر هـوای روضهء رضوان نـمـيـکـنـم
از قـــمـــريـــان سرو خـــرام مـــحـــمـــدم

ار نـــالـــهام بـــوجـــد در آيـند قدسيـان
مـــن عـــنـــدلـيب بـــاغ مـقـام مـــحـــمـــدم

تـا حشر اگـر بـه هـوش نـيـايـم عـجب مدار
مست مـــدام بـــادهء جـــام مـــحـــمـــدم

از عـلـو شأن نـاز بـر افـلاك مـيـکـنـم
تـــا خـــاکسار در گـــه و بـــام مـــحـــمـــدم

آمـيـخـتـه چـو شيـر و شکـر فـکـر خـاطرم
تـــا در خـيـــال مـــدح کـــلام مـــحـــمـــدم

در بـحـر فـيض شد صدف گـوهـر يـتـيـم
قـربـان لـفـظ و مـعـنـی نـام مـحـمـدم

ايـن بـنـدگـی بـه رتـبـهء شاهـی نـميـدهـم
فـخـر هـمـيـن بس است غـلام مـحـمـدم

بـر صبح طـعـنـه مـيـزنـم از صاف طـيـنـتـی
تـــا در پـــنـــاه طـــرهء شام مـــحـــمـــدم

(۸) شێخ باباڕەسوولّ و مەلا ڕەئووفی مەلا ئەحمەدی صائیب، ئەم پارچە شیعرەیشیان پێکەوە وتووە لە بیارەد

فـردا کـه یك قـلـم دو جـهـان را پـنـاه اوست
امـیـدوار رحـمت عـام مـحـمـدم[۹]

۱۲

فـارغ از پـاس حـیـاتـم، در فـنـای بـیـخـودم
غـافـلـم از خـویشتـن تـا مـبـتـلای بـیـخـودم

نـیستـی در عـالـم هستـی بـقـای دیـگـر است
مـطـلـق از قـیـد تـعـلـق، در ولای بـیـخـودم

عـاشق مـهـجـورم و یـادم بـه جز معشوق نیست
خـویشتـن گـم کـردهء دشت ولای بـیـخـودم

گـاه در امـیـد وصل و گـاه در بـیـم فـراق
مـعـتـکـف در مسجد خوف و رجـای بـیـخـودم

بـر سمـاطـم حـاتـم طـائـی گـدائـی مـیـکـنـد
ریـزهخـوار خـوان احسان سخـای بـیـخـودم

مـقـتـبس از شعـلـهء ادراك مـا مـهـر فـلك
ذرهء پـروردهء فـیض لـقـای بـیـخـودم

در لـبـاس فـقـر نـاز پـادشاهـی مـیـکـنـم
تـا بـه زیـر سایـهء بـال هـمـای بـیـخـودم

روح پـاکـم، فـارغـم از نـحس و سعـد روزگـار
از گـروه قـدسی اوج سمـای بـیـخـودم

پـاکـم از ظـلـمـات تـرکـیب عـنـاصر کـردهاند
مـطـهـر نـور تـجـلای صفـای بـیـخـودم

طـیـنـتـم آیـیـنـهء تـمـثـال نـیـکـی ساختـنـد
از بـدی بـیـگـانـهام، مـن آشنـای بـیـخـودم

(۹) شێخ باباڕەسوولّ ئەم پارچە شیعرەی لە تەعریفی پێغەمبەردا وتووە.

طعنه بر جام جهان بین میزند آینه‌ام
صورت نورم، هیولای هوای بیخودم

آفرینم میرسد از فرش تا عرش برین
زآدم وجن و ملك تا در ثنای بیخودم

عاقبت(بابا) برای دفع علتهای دل
شربتی دادند از دارالشفای بیخودم

ناله‌ء ما شور آهنگ سماع قدسیان
بلبل خوش نغمه‌ء رضوان سرای بیخودم

باکم از طوفان عصیان نیست در روز جزا
ناخدای کشتی لطف خدای بیخودم(۱۰)

۱۳

من گوی بلادیده‌ء چوگان فراقم
حیران و سراسیمه‌ء میدان فراقم

از حال من شیفته حیرت خبری نیست
موج یم بی تابی عمان فراقم

ای شیفته‌ء نرگس فتان غزالان
بی پا و سر خنجر مژگان فراقم

ای مست شراب نگه یار قدح نوش
دریاکش پیمانه‌ء پیمان فراقم

تو بلبل گلزار وصال ومن غمبار
بی بال و پر گوشه‌ء زندان فراقم

تو زنده‌ء سرچشمه‌ء حیوان وصالی
من مرده‌ء هجرانم و بی جان فراقم

(۱۰) شێخ باباڕەسوولّ ئەم پارچە شیعرەی بۆ مەلا مەحموودی بێخود نووسیوە.

تو محرم بزم می وصل و من محروم
درد کش میخانهء هجران فراقم

بر نالهء من گوش کن ای یار وفادار
آوازهء پر شور نیستان فراقم

مینالم و این سوز نهان میکنم اظهار
دل سوختهء آتش سوزان فراقم

از حسرت آن یوسف گم گشته عزیزا
ماتم زدهء کلبهء احزان فراقم

گم گشته و آوارهء صحرای تحیر
حرمان زدهء بی سروسامان فراقم

بر لوح دلم فاتحهء یأس نوشته
استاد ازل طفل دبستان فراقم

آن بلبل حرمان زدهء گلشن وصلم
در کنج قفس مرغ خوش الحان فراقم

من قانعم از پیرهن یار به بویی
ای نور بصر ساکن کنعان فراقم

در باغ دلم جز گل پر داغ نروید
من لالهء شیدای گلستان فراقم

آهم دوداست شرر قطرهء اشکم
ای وای که من مجمر نیران فراقم

مجنون صفتم با صف اشك و علم آه
خود پادشه ملك بیابان فراقم

پروانهء بی بال و پرم از اثر هجر
شبهاست که من شمع شبستان فراقم

در میکدهء هجر دو صد جام لبالب
می نوشم و مدهوش خمستان فراقم

عمریست که در بیشهء هجران غزالان
چون شیر ژیان سلسله جنبان فراقم

جنسم همه غم، نقد متاعم الم و داغ
در سوق بلا تاجر دکان فراقم

خاکم همه برباد شد از آتش هجران
سیلاب دیدهء طوفان فراقم

از نام و نشانم خبر ار هست و اگر نیست
(بابا)ی جفا دیدهء حرمان و فراقم

۱٤

عاجز و بی سروسامان غمم
جان من واله او حیران غمم

ای شه مصر ملاحت رحمی
بندهء بندی زندان غمم

گنجم و بر سر من مار فراق
ساکن خانهء ویران غمم

بی تعلق ز هم شاه و گدا
بندهء حضرت سلطان غمم

مورم و با علم آه دوان
آصف ملك سلیمان غمم

گو جهان بحر کند سیل سرشك
نوحم و ساکن طوفان غمم

دیگر از آب سرشکم چه غم است
آتش کشتی عمان غمم

فارغ از سود و زیان دو جهان
هائم راه بیابان غمم

دست بر سفرهء حاتم نکشم
ریزهخوار نعم خوان غمم

از ازل آمده با داغ درون
تا ابد لالهء بستان غمم

بی خبر از نفس راه حجاز
همدم شور صفاهان غمم

مرکز گردش پرگار بلا
نقطهء جدول دوران غمم

یاد جمعیت کاکل تا کی
طرهء زلف پریشان غمم

گوشهء چشم به قیصر نکنم
خسرو محفل دوران غمم

رندم و گوش به سلطان ندهم
چاکر بندهء مستان غمم

رونق گلشن داغ جگرم
قطرهء بارش نیسان غمم

بی نصیبم ز می و جام طرب
مست پیمانهء پیمان غمم

فارغ از کشمکش قصر فلك
اختر طالع ایوان غمم

آفت قـــلب سپـــاه فـــرحـــم
فـــارس عـرصهء مـيـدان غـمـم

سربسر داغ دلـــم از هـــجـــران
نـقـد سرمـــايـــهء دکـان غـمـم

نـاسخ جـمـلـهء احـکـام فـرح
آيت مـــعـــجـــز قـــرآن غـــمـــم

در ره هـــجـــر شدم گـرد کـنـــون
رفـتـــه از گـردش دامـان غـمـم

آه ازيـــن آتـش دلـسـوز ای وای
شعـلـهی مـجـمـر نـيـران غـمـم

بـنـگـر از مـعـجـزهء تـيـغ فـراق
مـــاهـــم و پـــاره زکـتـــان غـمـم

وين عجب تر که به گلزار سرور
بـلـبـل کـلـخـن ويـران غـمـم

طـــائـــر قـــدسم و از داغ فـــراق
قـــمـــری سرو گـلستـــان غـمـم

ايـــن بـبـيـن کـز اثـر سردی آه
جـان و دل سوخـتـه بـريـان غـمـم

آه صـــــد آه ازيـــن بـــخت سيـــاه
تـيـره روز شب هـــجـــران غـمـم

حـال(بـابـا) ز مـن حـيـران پـرس
عـاجـز و بـی سر و سامـان غـمـم

١٥

ای چـای، اگـر راحت جـانـهـائـی، جـفـایـی
نـه نـعـمت عـامـی، بـه خـدا عـیـن بـلایـی

گـر آب حـیـاتـی سمـی، گـر لـعـل خـزف وار
بـدیـمـن زغـن گـر بـه مـثـل مـرغ هـمـایـی

هـرچـنـد کـه در انـجـمـن خـلـق عـزیـزی
بس خـواری چـو بـر چشم شه عـصر نـیـایـی(١١)

مـحـبـوبـی اگـر در نـظـر مـردم دنـیـا
مـبـغـوضی چـو متـروك ز مـحـبـوب خدائی(١٢)

دل گـفت بـرو تـرك کـن ایـن آرزوی نـفس
(بـابـا) بـه حـقـیـقت تـو اگر طـالب مـایـی(١٣)

---

(١١) و (١٢) مەبەستی لە شێخ نەجمودینە کە وادیارە چای نەخواردووەتەوە.

(١٣) شێخ باباڕەسوولّ ئەم پارچە شیعرەی بۆ بەدناو کردنی چایی داناوە. سەیید عەبدولقادر ناوی تاڵشیش کە فەقێیەکی هاوڕێی شێخ باباڕەسوولّ بووە، بەم جۆرە لە وەلاّما داکۆکیی لە چایی کردووە:

(بـابـا) مـتـنـفـر اگر از حضرت مـایـی
دستت نـرسد دامـن وصلـم ز گـدایـی

حـاشا اگـر از عـزت، نـقص و فـتـوری
حاصل شود از نفرت هر بی سر و پایی

گر محفل جمع است و گر منزل و حدت
بـی فـیض وجـودم نـبـود هـیـچ صفـایی

شوری به سرت از طرف ارچه نمانده است
در ذم چه کوشی و چنین سفله چرائی

در زمـرهء عشاق خـودت شهـرهء آفاق
بنمودی به بی مهری و بی عهد و وفایی =

چوار خشته‌کی

فـریـــاد ز کـوی نـیـکـوی دور شدیـم
ای وای ز فـیض بـاری مـهـجـور شدیـم

در بـــزم وصال سوخـتـــم از هـــجـران
افسوس ز نـــــادیـــدن او کـــور شدیـــم

= آن شاه کـه در طـبـع شریـفش نـه عـزیـزم
مـطـبـوع نـبـاشد بـر او هـیـچ غـذایـی

یادی شێخ عەبدولکەریمی ئەحمەد برێندە

ئەم ذاتە کوڕی سەید ئەحمەدی کوڕی سەید موحەمەدی کوڕی سەیید عەبدولڕەحیمی میسرییە[1]. لە خانەشوور لە ناوچەی باوەجانی نراوەتە بەر خوێندن و پاشان کە تۆزێ ئاوزاویەتی هاتووە بۆ شارەزوور بۆ فەقێیەتی و لە دێی ئەحمەدبرێندە کە ئەوکاتە مەلا عەبدولڕەحیمی چروستانەیی لەوێ مەلا بووە لای شێخ مەعرووفی نێرگسەجارِ- دامەزراوە و پاش ماوەیەك لەوێشەوە چووە بۆ هەڵەبجە و لەوێ لەگەڵ شێخ بابارەسوولّی بێدەنی یەکتریان ناسیوە و بوون بە برادەر و ئیتر پێکەوە خوێندوویانە. پاش ماوەیەکی تر لە هەڵەبجەوە پێکەوە چوون بۆ پریس بۆ لای مەلا قادری مەلا مۆمن و لەوێ خوێندوویانە. لەگەڵیشی چوون بۆ قزرابات و پاش ماوەیەك لەوێوە چوون بۆ سولەیمانی ولای شێخ بابەعەلیی تەکیەیی دامەزراون. لە سولەیمانییەوە لێك جیا بوونەتەوە و شێخ بابارەسوولّ- وەك پێشتر باسمان کرد- چووە بۆ بیارە و شێخ عەبدولکەریم لە جێی خۆی ماوەتەوە. پاشان ئەمیش چووە بۆ بیارە و لەگەڵ شێخ بابارەسوولّ یەکیان گرتووەتەوە و ئەمیش لەوێ دەستی کردووە بە خوێندن. تا پاش کۆچی دواییی کردنی شێخ مەعرووفی نێرگسەجار.

شێخ عەبدولکەریم کە ئەوکاتە جەمعولجەوامیع ئەخوێنێ، بە فەرمانی شێخ نەجمودین دەست لە خوێندن هەڵئەگرێ و ئەڕوا بۆ نێرگسەجارِ لە جێی شێخ مەعرووف دائەنیشێ و دەست ئەکا بە دەرس پێوتنەوەی فەقێیان و ئەبێ بەپێشنوێژی خەڵك، چونکە وەختی خۆی کە شێخ عەبدولکەریم لە خانەشوورەوە هاتووە بۆ ئەحمەد برێندە، شێخ مەعرووف چاودێری و سەرپەرشتیی کردووە و لەبەر ئەوە شێخ نەجمودین بە مونناسبی زانیوە پاش کۆچی دواییی شێخ مەعرووف شێخ عەبدولکەریم بڕوا سەرپەرشتیی ڕێ و شوێنەکەی بکا و نەهێڵێ کوێر بێتەوە؛ چونکە منداڵی گەورەی وای نەبووە ئەم ئەرکە بەجێ بهێنێ.

---

(١) ئەم سەید موحەمەدە کە بەحاجی موحەمەد مەشهوور بوو، لەگەڵ سوپای میسر کە چووە بۆ حیجاز بۆ سەرپانکردنەوەی بزووتنەوەی وەهابی، چووە بۆ مەکە و مەدینە و لەوێوە هاتووە بۆ بەغدا و لەوێشەوە چووە بۆ ناوچەی باوەجانی لە کوردستانی ئێران و لە دێی خانەشوور نیشتەجێ بووە.

شێخ عەبدولکەریم ئینسانێکی ڕەوشت بەرز و دڵسۆزی موسوڵمانان و خزمەتگوزاری خەڵك بوو. ئەو خزمەتەی ئەو بە منالانی شێخ مەعرووف و تێکڕای خەڵکی ئەو ناوچەیەی کردووە، لە هەموو کەسێ ناوەشێتەوە. بۆیە بەش بە حاڵی دانیشتووانی ئەو ناوچەیە، نەك هەروەك مەلایەکی گەورە یا وەك شێخێکی باش و ڕێ پیشاندەرێکی لێهاتوو، بەڵکو هەمیشە وەك برایەکی دڵسۆزیش تەماشای کراوە. شێخ عەبدولکەریم پاش دامەزرانی لە ئەحمەدبڕندە و ژن هێنان و ماڵ پێکەوەنانی، پێوەندیی جارانی لەگەڵ شێخ بابارسوولّی بێدەنی و لەگەڵ مەلاکانی هەڵەبجە و دەوروپشتی بە تینتر کردووە. هەمیشە هاتوچۆی بۆ بیارە بۆ لای شێخ نەجمودین و پاش ئەویش بۆ لای شێخ عەلائودین بووە و، بێ وچان لەگەڵ ئەو هاورێیانەدا بەدەم موسوڵمانانی ئەو ناوچەیەوە بوون بۆ چارکردنی هەر گیروگرفتێك هاتبێتە ڕێیان.

ئەم ذاتە لە ١٣٦١ دا کۆچی دواییی کردووە و تا دواڕۆژی ژیانی هەر لە ئەحمەدبڕندە ماوەتەوە.

شێخ عەبدولکەریم وەك مەلایەکی باش بوو، دەستی شیعریشی هەبوو. بەداخەوە شیعرەکانی کۆنەکراونەتەوە، بەڵام من چەند پارچەیەکیم لایە، وا لێرەدا بڵاویان ئەکەمەوە.

بە کوردی

١

ئەم دەردە تووشی من بووە ئەمڕۆ لە ڕووی هەوا
چارەی چییە پێم بڵێن ئەی ڕەفیقانی باوەفا

هەرلا ئەچم چ جایێ ئەجانیب کە قەوم و خوێش
بەدتر لە ئەجنەبی لە دەری خۆی دەرم ئەکا

مەنفووری طەبعی کافر و موسلیم وەها بووم
ڕێم نادەنێ بچم نە ئە دەیر و نە خانەقا

دەرمانی دەردی تۆ لەلای منە بێچارە پێت بڵێم
هەستە بڕۆ پەنا بە بە ئەصحابی موصطەفا

گـەر کـافـری مـوعـانـیـدی صەد سالّـە بـێتـە لای
گـورجـیّ ئـەبـێتـە مـوجـتـەهـید و مـەحـرەمـی خـودا

٢

وەرە ئـەی دڵ وەکـو پـەروانـە بـاڵّـی عـیشق پـەیـدا کـە
بـەدەوری شەمـعـی شەرعـی ئـەنـوەرا صەد سۆز بـەرپـا کـە

لـە طـەعـنـەی شێتـەکـانی وەك حوبـارای رێگە لـیّ گوم بـوو
مـەڕەنجە و بـیّ بـەیـەك شوعلە هـەمـوویـان تـەفروتوونـا کە

طـەرەفـداری شەریـعـەت شێرە وەك صیـدیـق و فـاروقـە
لـە حـیزە فـێڵّـیـی رێوێـی بـوولـەهـەب یـا جـەهـل بـیّ بـاکە

ئـەگـەر بـاوەڕ بـەمـن نـاکـەی وەرە تـۆزێ بـە چـاوی دڵ
تـەمـاشای حـوسنـی ئـیـقـدامـی مـودیـری وارمـاوا کـە

دەسا ئەی ئەهلی فەضڵ و مەعریفەت هـەردەم بە سۆزی دڵ
تـەمـەنـنـای نـەصرەت و تـەوفـیـقـی ئـەم ذاتـە بـکـەن چـاکە

قـوبـووڵی کـەی لـوطـفـی خۆت خـودایـا ئـەم تـەمـەنـنـایـە
بـە حـەقـقـی ئـەوکـەسـەی فـەرمـووتـە پێی (لـولاكَ لـولاكَ)[٢]

٣

ئـەمـە چـی بـوو سولـەیـمـانـی وەهـا پـڕ شین و گـریـانـە
کـەچـی شادی و بـەشارەت سەربـەسەر پـڕ گـردی سەیـوانـە

(٢) مامۆستا مەلا قادری سۆفی مەلای فەقێ جنە ئەبێ لای حسێن بەگی حەسەن بەگی موحەممەد پاشا کە مودیری ناحیەی وارماوا بووە، ئیجازەی مەلایەتی بە مەلا حەسەنی شاتری ئەدا کە پاشان بە مەلا حەسەنی هۆرێن ئەناسرا. حسێن بەگ بەم بۆنەوە ئاهەنگێك ئەگێڕی و شێخ عەبدولکەریمیش لەسەر داوای مامۆستا مەلا قادر کە ویستوویەتی قەدرزانینی خۆی لە پیاوەتیی حسێن بەگ دەربببڕێ، ئەم چەند بەیتە ئەڵێ و ئەیدا بە یەکێ لە فەقێکان لە کۆڕی ئاهەنگەکەدا ئەیخوێنێتەوە.

ئەمە چی بوو کە زیندوو یەك قەڵەم بێ دەنگ و خامۆشە
لە ناو مردوو کەچی هەر بەزمە، هەر ئاهەنگە، سەیرانە

ئەمە چی بوو کە ئەم قەبرە دووصەد ساڵانە وەك قەسرن
کەچی ئەم قەسرە شیرینانی شارە وا پەرێشانە

چییە پووش و پەڵاشی گردی سەیوان عەینی گوڵزارە
کەچی باغ و گوڵ و گوڵزاری شار وەك شاری مووڕانە

لە یەك مزگەوت و تەکیە و مەدرەسە کەس نابیێ دەنگێ
نەقەد قامت نە یاهوویێ، نە بسم اللە نە سوبحانە

لە هەر قەبرێکەوە گوێ بگری هەروەك نەغمەیی داوود
صەدای تەکبیری عید و خوطبەیی ئاوازی قورئانە

وەها زانی منیش ئەو حاڵەتە ڕوئیایە ئەیبینم
لەبۆ تەحصیلی بێداری خۆمم هێنایە جۆلانە

کە هۆشم هاتەبەر نەختێك و پرسیم بۆم موحەقەق بوو
ئەمە ئاثاری کۆچی شێخی عەصر و فەخری کوردانە

چ شێخێ؟ حەزرەتی بابا عەلی، عەلامەیی دەوران
کە نەقصە گەر بڵێم عیلمی وەکو دەریایی عەمانە

بە فەیضی عیلمی ئەو ڕەبی بە قوربانی عولوومی بم
فوروو و ئەصڵی ئەم دینە وەها خۆش ڕەنگ و ڕەییانە

بە عیلمی ئەو بوو ئەم ئەسرارە شیرینانە دەرکەوتن
بە فیکری ئەو بوو دەرهاتن هەموو ئەم دوڕو مەرجانە

بەیاناتی بەدیعەی بۆ مەعانیی موشکیل و مەخفی
بە نەحوێ بوو کە صەرفی لێ ئەبوو ئەشکالی بێگانە

کەلامی وا بە حیکمەت سەوق ئەفەرموو بۆ عەقیدە و دین
موعانید دائەما لەم تەرزە تەفسیرە و حەدیثانە

لـه پـاکیـی طینـهتـی چـی بڵـێم؟ مـهلـهك حـهیران ئـهبـوو ئـهیـوت
چـیـیـه ئـهم ڕۆحـی مـهحضه وا لـه فـهردی نـهوعی ئـینسانـه

هـهزار و سیـصهد و پـهنجاو و نـۆ شێخ هـیـجـرهتـی فـهرمـوو
بـه عـهزمـی سێیـهری ئـهو تـاقـه سهروی بـاغـی ئـهکـوانـه

تـهقـاضای ئـهم هـهموو تـهحقیقـی عیلم و خزمـهتـی دینـه
بـهڵـێ نـهیـلـی جـیـواری حـهزرهتـی شاهـی ڕهسوولانـه

بـه قـوربـان گـهر بـڵـێم تـۆ مـردووی لاڵ بـم وهکـو لالـه
خـهڵاتـی زیـنـدویـی قـهطـعیت لـهمـهولاوه لـهسهر شانـه

بـه ئـێمـه گـهر بـڵـێن مـردوو لـهپـاش تـهشریـفـی تـۆ حـهقـه
کـه قـووتـی ژیـنـی ڕۆحـی ئـێمـه بـۆ ئـهو بـهحری ئـیحسانـه

یـهقـیـنـه تـۆ مـهقـامت جـهنـهتـی فـیـردهوسی عـولـیـایـه
مـهقـامـی ئـێمـه هـهم مـهعلـوومـه بـێ تـۆ قـهعری زیندانه

لـه ئـهم زیـندانـیـیـانـی خـۆتـه قـهت غـافـڵ مـهبـه قـوربـان
لـه حـاڵـی عـهبـدی خـۆ پـرسیـنـهوه شێوهی بـزورگـانـه

غـهمـهت لابـه، فـهرهح بـێتـه دڵت (فاني) کـه نـووری ئـهو
لـه جـێگـایـه وهکـو خـۆری دهرهخشان پـرتـهو ئـهفشانـه(٣)

٤

لـهپـاش دهرچـوون لـه دهستـی بـهفـر و بـاران
بـه لاوازی و کـهمـیـی ئـیـنسان و حـهیـوان

بـه لاقـرتـی سوئـاڵـم کـرد لـه شوانـێ:
چـیـیـه تـهئـریـخـی ئـهم ساڵـه بـرا گـیـان؟

(٣) شێخ عهبدولکهریم ئهم پارچه شیعرهی بۆ لاواندنهوهی شێخ باباعهلیی تهکیهیی وتووه که یهکێك بووه له مهلا گهورهکانی سولهیمانی.

بە صەد ئەفسووس و حەسرەت جوابی داوە
«سیاساڵێکی پیس و عەشرەت ئامان»[٤]

بە فارسی

١

ای دل گم گشتە خون شو، عالمی بربـاد شد
گریە کن ای دیدە، صبر از دل کە بی بنیاد شد

سینە آتش گیرو خاشاك وجودم را بسوز
تیز شو آتش کە آە و نالەات امداد شد

ای کف افسوس رو بر زانوی غم حلقە شو
غم مخور پیشانی عجزت دگر املاد شد

نالەء مواج رو در شهر غم آواز دە
یك قلم شادی ز ملك خاطران ناشاد شد

ای چمن رو خاك بر سر کن تو سرو خویشرا
کز میان باغ دین آن قامت شمشاد شد

آنکە از بازوی سعیش در طریق مصطفی
خانقاە و مدرسە از علم و دین آباد شد

آنکە از اکسیر فیضش هر کە را یك ذرە یافت
زرّ خالص گشت و از زنگ هوا آزاد شد

(٤) زستانی ساڵی ١٣٤٣(١٩٢٥) زستانێکی تووش و سەخت بووە. شێخ عەبدولکەریمیش ئەم پارچە شیعرەی بۆ یادکردنەوەی ئەو زستانە داناوە. دوا نیوەبەیتی پارچە شیعرەکە بە حیسابی حوروفی ئەبجەد ساڵی ١٣٤٣ ئەگرێتەوە بە مەرجێ وشەی (عەشرەت) بە رێنووسی کۆن واتە بە (عشرت) بنووسرێ. (پیس و)یش بە شێوەی قسەکردنی هەندێ ناوچەی کوردەواری واتە (پیس بوو). ئەم پارچە شیعرەمان لەڕووی فۆتۆی کەشکۆڵەکەی مەلا عەزیزی ڕێشاوی نووسیوەتەوە.

گـرچـه کـوه بـیستـون جـهـل بـالاگـیـر بـود
بـهـر تـخـریـبش چـه شیـریـن تـیشهء فـرهـاد شد

از حـوادث هـرکـه دیـدی مـنـکـر مـعروف خـواند
بـی نـوایـان را کـه هـرجـا اهـل استـمـداد شد

وضع را اندر بیان دین به نحوی صرف کرد
از زبـان مـنـکـران عـهـد هـم آزاد شـد

تا شد آن خورشید برج معرفت غایب ز خلق
از مـیـان اهـل دیـن خـود مـحشری ایـجـاد شد

مستقیم اندر شریعت، بـهـرهمـنـد اندر طـریـق
چـون ضیـاء نـجـم دیـن آن رهـبـر امـداد شد

هـرکـرا از هـمت فـاروق ثـانـی پـرتـوی
شد نصیب از غم برست و هم چو او دلشاد شد

طـالـبـان علـم خـامـوش و مـریـدان در خـروش
وای بـر حـال هـمـه از دستشان ارشاد شد

مـنـع درویشان مـکـن از نـالـه و آه و فـغـان
آه صـد آه از جـهـان آن مـرکـز ارشاد شد

گـرچـه از خـدمت جـدایـم، لـیك از لـطـف خـدا
خـاطـرم بـا مـنـکـرانش خـصم مـادرزاد شد

گریه کم کن (فانیاً)، همت ز نجم الدین طلب
آنـکـه از فـرمـودهاش ایـن بـیت شیـریـن یـاد شد

منکر از من چون جدا شد خویش را داند که او
زیـر بـار نـفس و شیـطـان خستـه و بـیـمـار شد

او چـو از شغـل خـدا یك لـحـظـه آسایش نـداشت
رمـز تـاریـخش ز حـرف(شاغـلٌ) ایـجـاد شد[٥]

(٥) شێخ عەبدولکەریم ئەم پارچە شیعرەی بەبۆنەی کۆچی دواییی شێخ مەعرووفی =

۲

این چه‌ج غوغائی است می خیزد ز ارکان جهان
شور محشر شد هویدا در میان انس و جان

واله و سرگشته و حیران و در جوش و خروش
شاه و سلطان، میر و خاقان، جمله‌ء پیر و جوان

چشمه‌ء چشم صفای مهر از غم پر کدور
نقطه‌ء حال جفا بر سینه‌ء مه شد عیان

از تنور دیده شد بسط زمین طوفان اشك
سرخ شد از جوش سیل خون دل هفت آسمان

رونق باغ صفا از آه مردم شد خراب
رنگ: گل از ناله‌ء بلبل برفت از بوستان

لاله خون ریز است از آه دل و گل سینه چاك
زخم خار صد جفا در پرده‌ء دل باغبان

شد پریشان خاطر مجموع اعیان زمین
گرد حسرت بر جبین بنشست ارکان زمان

کاکل مشك جهان ببریده از تیغ جفا
سنبل زلف بتان پژمرده از باد خزان

از خرد پرسیدم این غوغا و واز حزین
گریه بر لب، دست بر سر، گفت هان ای بی نشان

آفتاب برج عدل و ماه اوج سلطنت
شاه جم جا، میر والا، سایه‌ء نوشیروان

= نێرگسه‌جارەوه وتووه. پیته‌کانی وشه‌ی (شاغل) به حیسابی حوروفی ئەبجەد ئەکەنە ۱۳۳۱ که سالّی کۆچی دوایی کردنی شێخ مەعرووفە.

فخر ملت، تاج سطوت، زینت تخت و نگین
مهر رفعت، زیور شوکت، سلیمان زمان

اشك بخش خسرو و حسرت ده کاووس و کی
پنجه بر پیچ اسد، خون ریز صد چون قهرمان

شیر میدان، شاه ایران، رستم میدان جنگ
آفت قلب سپاه، آشوب جان دشمنان

کنز احسان، بحر عرفان، خادم پیر و مرید
نظم دولت، سعد ملت، راحت روح روان

زین معما پرده برداریم دل خون شد ز سوز
تابع خیر البشر، نور بصر، سرکار خان

(مصطفی) نامش بسان نام فخر المرسلین
مرغ روحش شد طفیل او به گلزار جنان

در میان کافران مانند شاه کربلا
جان به جانان داد و از دنیای فانی شد نهان

از سوار برگ ماتم شد جهان شام غریب
گرد گل از خون شفق در مشرق روی بتان

کاش هنگامی که تیرش از نیام آمد برون
دست دشمن خشك و قامت خم شدی همچون کمان

کاش آن روزی که گلگون شد زمین از خون او
میدریدی تیغ قدرت سینهء داود خان

کاش آن وقتی که شد غلطان خون آن شهسوار
پایمال سیل قهر حق شدندی کافران

زین جفا از ابر تا روز جزا خون میچکد
میر میران مصطفی شد کشتهء شیطانیان

آسمـــان جـــور و ارض مـــعـــدلت بـــی نـــور مـــانـــد
از غـــــروب پـــــرتـــــو مـــــهـــــر رخ آن نـــوجـــوان

از وفـــاتش سبـــعـــهء سیـــاره بـــی تـــاب و قـــرار
در عـــزایش چشمـــهء چشم ثـــوابت خـــون چـــکـــان

ابـــر بـــر نـــاکـــامـــی او آنـــچـــنـــان بـــگـــریست زار
خـــانـــهء اهـــل جـــهـــان از سیـــل خـــون شد بـــی نشان

ریـــخت چـــنـــدان اشك حسرت عـــرش بـــر بـــام فـــلك
گشت بـــهـــر جـــوی خـــون چشم کـــواکب نـــاودان

حسرتـــا شد مـــلك ایـــران بـــی نـــظـــام از فـــوت او
مهوشان بی ناز و جمع خانمان بی خان ومان

خواهم از تیغ غضب جان و تنش صد پاره باد
آنـــکـــه بـــاعث گشت بـــهـــر ایـــن جـــفـــای بـــیـــکـــران

(فـــانـــیـــاً) زیـــن سوز دیـــگـــر خـــامـــه را کـــوتـــاه کـــن
مـــرغ و مـــاهـــی سوخـــتـــنـــد از آتـــش آه و فـــغـــان

بـــهـــر تـــاریـــخش فـــروشد فـــکـــر در بـــحـــر خـــیـــال
نـــیـــل بـــر سر، نـــالـــه در دل، دیـــده گـــریـــان نـــاگـــهـــان

خـــامـــهء دست قـــضـــا بـــر لـــوح خـــاطـــر زد رقـــم
رمـــز سالش(خـــیـــمـــه زد بـــر مـــأمـــن دار الامـــان)[٦]

(٦) شێخ عەبدولکەریم ئەم پارچە شیعرەی بۆ لاواندنەوەی موستەفا خانی قوبادی وتووە کە لە جەنگی قەڵخانیدا کوژراوە. پستەی ناو دوو کەوانەکە لە نیوەی دووەمی ئەم بەیتەدا، بە حیسابی حوروفی ئەبجەد ئەکاتە ١٣٣٧ کە ساڵی کوژرانی موستەفا خانە.

ئەم ذاتە کوڕی موحەمەدی کوڕی سەفەری کوڕی ئەحمەدی کوڕی موحەمەدە، ئەچێتەوە سەر(وەڵی) ناوێك و لەمەوە ئێستا نەوەی ئەم پیاوە هەموو بە (هۆزی وەڵی) ناسراون.

ئەم (هۆزی وەڵی) یە بەرلەوەی جافی مرادی بێنە گەرمیان لە ناوچەی (دزیایش) نیشتەجێ بوون و جاروباریش ڕۆیشتوون بۆ دەوری (کانی بەردینە) و (بیسەڵمێن) و گەلێ جاریش لە (گوڵان)ی نزیکی (فەقێ جنە) ماونەتەوە. کەواتە ئەمانە لە جافی مرادی نین، بەڵام بەهۆی ژن و ژنخوازەوە لەگەڵ هۆزی (شاتری) ئێستا وایان لێ هاتووە بە بەشێك لەوان دائەنرێن و لە خێر و شەڕا بە یەکێ ئەناسرێن.

باوکی مامۆستا مەلا قادر لە دێی (ژاڵەناو) دانیشتووە. مەلا قادر هەر بە منالّی نراوەتە بەر خوێندن و پاشان کە فامی پەیدا کردووە چووە بۆ بیارە بۆ خوێندن و تا بووە بە مەلا خوێندوویەتی و هەر لە بیارەیش ئیجازەی وەر گرتووە لای مامۆستا مەلا قادری گەورە و پاش ئیجازە وەرگرتنیش هەر لە بیارە ماوەتەوە و ژنی نەهێناوە تا لە ساڵی ١٣٣٣دا لە سەردەمی شێخ نەجموددیندا و بە فەرمانی ئەو بە مەلایەتی چووەتە کانی کەوەی شەمێران و(١) لەناو عەشرەتی (یەزدان بەخشی)دا بووە بە مەلا و پاش ماوەیەکی کەم زینەت خانی کچی حاجی مەلا عەزیزی وازۆڵی هێناوە کە جافی هاروونییە و بە دەرس وتنەوە و ئامۆژگاریکردنی موسوڵمانانەوە خەریك بووە و فەقێی بەهرەمەندی زۆری وەك مەلا فەتاحی کاگردەڵی و مەلا فەیزوڵڵای تاڵشی لای خوێندوویانە و پێ گەیشتوون.

پاش چەند ساڵ مامۆستا مەلا قادر کانی کەوەی بەجێ هێشتووە و باری کردووە بۆ (فەقێ جنە) لە ناحیەی وارماوا و لای حوسەین بەگی حەسەن بەگی موحەمەد پاشای جاف بووە بە مەلا و لەوێیش هەر خەریکی پێگەیاندنی فەقێ و ئامۆژگاریکردنی موسوڵمانان بووە و نزیکەی بیست ساڵ لەوێ ماوەتەوە، ئەوجا باری کردووە چووەتە دێی (بانی خێڵان) و مزگەوت و مەدرەسەی تیا کردووەتەوە و تا لە مانگی ڕەبیعولثانیی ساڵی ١٣٧٢ (١٩٥٣)دا کۆچی دواییی کردووە.

هەر لەوێ ماوەتەوە. مامۆستا مەلا قادری صۆفی، یەکێ بوو لەو کەسە نایابانەی

کە سەرانسەری ژیانی خۆیان بۆ خزمەتکردنی موسوڵمانان سەرف ئەکەن. مااڵی هەمیشە وەك دیوەخان وابوو. زۆرتری مەسرەفی فەقێکانی لە گیرفانی خۆی بوو. بەشێکی زۆری وەختی لە هاتوچۆی ئەم الو ئەوالدا بوو بۆ چارکردنی گیروگرفتی ناوخەڵك و ئاشتکردنەوەی ناکۆکان و دۆستیکردن لە نێوانیانا، سەرەڕای خواپەرستی و جێبەجێکردنی ئەرکە ئاینییەکانی بەرامبەر بە موسوڵمانان و وەاڵمدانەوەی پرسی شەرعی لە هەموو الیەکەوە. هەمیشە بەر لە ڕۆژبوونەوە لە مزگەوت ئامادە ئەبوو و ئێوارانیش تا پاش نوێژی خەوتنان نەئەگەڕایەوە بۆ ماڵ.

ئەو پێوەندی دۆستییەی لەگەڵ شێخ نەجمودین بوویەتی زۆر بەتین بووە و زۆر کات لە ژوورە بچوکەکەیا بەسەر پلەکانەکانی دااڵنی خانەقای بیارەوە کە ئەچێ بۆ مەدرەسە و حوجرەی فەقێکان، پێکەوە دانیشتوون. ئەو دۆستایەتییەی لەگەڵ شێخ عەالئودینیش هەر بوو و هەمووسااڵی ئەهات بۆ بیارە بۆ سەرلێدانی و هەر چەند نامەی بۆ ئەنووسی، ئەم چوار خشتەکییە جوانەشی لە سەرەتای نامەکەیەوە بۆ ئەنووسی:

همه بیگانگان چنان دانند
که منت آشنای در گاهم

ترسم ای میوهء درخت بلند
که نیایی بدست کوتاهم

وەك زانیومە ناونانی مامۆستا مەال قادر بە (سۆفی) بۆ جوێکردنەوەی بووە لە (مەالقادری مەال مۆمن) واتە باوکی ئەو ناوی مەال مۆمن بووە و باوکی ئەم ناوی سۆفی موحەمەد بووە. بیستووشمە بۆیە وا ناونراوە؛ چونکە هەر لە سەرەتای فەقێیەتییەوە سولووکی کردووە و بووە بە سۆفی و هەر لەخۆیشیا سۆفی مەشرەب بووە.

یادی مەلا مەحموودی موفتی «بێخود»

مەلا مەحموودی بێخود کوڕی مەلا موحەمەدئەمینی موفتیی سولەیمانیی کوڕی مەلا ئەحمەدی موفتیی مەشهوور بە (چاومار)ی کوڕی مەلامەحموودی دێلێژەییە کە لەگەڵ شێخ مەعروفی نۆدێ پێکەوە مودەڕیسی مزگەوتی گەورەی سولەیمانی بوون. بێخود لە ساڵی ١٢٩٦ی هیجرەتدا لە سولەیمانی هاتووەتە دنیاوە و لە مەدرەسە و مزگەوتی خۆیان و هەروا لە مەدرەسە بەناووبانگەکانی تری سولەیمانی خوێندوویە. ماوەیەکیش لە پێنجوین لای مەلا عەبدولڕەحمانی پێنجوێنی و ماوەیەك لای مەلا قادری گەورەیش لە بیارە خوێندوویە. هەر لەو ماوەی لە بیارە خوێندنەیدا پێوەندی ڕۆحی لەگەڵ شێخ نەجموودین پەیدا کردووە و بووە بە یەکێ لە موریدە جانانەکانی. ماوەیەکیش لە هەڵەبجە بووە بە (حاکم) و ماوەیەکیش لەگەڵ ڕەفیق حیلمی و زێوەر مامۆستایەتیی کردووە. سەردەمێکی زۆری تەمەنی لە هەڵەبجە بەسەر بردووە تا مەلا عەبدولعەزیزی موفتیی کاکی لە ١٣٦٦دا کۆچی دواییی کردووە، ئەوجا گەڕاوەتەوە بۆ سولەیمانی و لە جێگەکەی ئەو دانیشتووە، تا لە ساڵی ١٣٧٦(١٩٥٥/٨/٢٥)دا کۆچی دواییی کردووە[١].

---

(١) تا من لە بیارە بووم و بێخود لە هەڵەبجە بوو، هەرچەند بچوومایەتە هەڵەبجە لەگەڵ ئەو و مەلاکانی هەڵەبجە پێکەوە ڕامان ئەبوارد. کە پاش گەڕانەوەی بێخود بۆ سولەیمانی، منیش لە ١٩٥١دا بیارەم بە جێ هێشت و چوومە سولەیمانی، دۆستایەتیمان لە جاران بەهێزتر بوو و هەموو هەفتەیەك ئەچوومە لای. بەداخەوە کە کۆچی دواییی کرد من لە سولەیمانی نەمابووم و گواستبوومەوە بۆ کەرکووك. هەوالّی مردنی زۆری ناڕەحەت کردم. لە دووڕەوە بەم پارچە شیعرە لاواندمەوە:

بێ خودە یا باخودە، بێ هۆشە یا هوشیارە دڵ
نووستووە و چاوی لەخەودایە، وەیا بێدارە دڵ

ئەم سەعاتە ڕۆژە یا شەو بۆچی بەرچاوم ڕەشە
یا دەمی هیجرانە، بۆیە عاجز و غەمبارە دڵ

یاوەکو بیستوومە (بێخود) مەنبەعی عیلم و ئەدەب
ئەو عەزیزی میسری ڕۆحە لەو پڕ و سەرشارە دڵ =

بێخود ئینسانێکی پاك مەشرەب و دڵ ڕووناك و کردار چاك بوو. دڵفراوان و دەسبڵاو بوو. باوەڕناکەم کەس لەوەوە ئازاری پێ گەیشتبێ. لە تەماعی دنیا دوور بوو. تا مرد

= ڕەختی کۆچی بەست و ڕووی کردە بیابانی بەقا
یانێ لەم دارولفەنای خاوەن جەفا بێزارە دڵ

کۆچی بێ وادە لە زومرەی یاوەران و دۆستان
یانێ ناچاری قەزای فەرمانی بێ ئینذارە دڵ

پێنجەمی مانگی موحەڕەم بوو تەمی ئەم ماتەمە
یانی هادەردی شەهیدی کەربەلای ئازارە دڵ

کۆچی خێرت بێ بێ برا بۆ دیدەنی دڵدارەکان
بۆ لیقای (بابارەسوول) و یارەکەی ئەفگارە دڵ

دڵ بە ئێش و موبتەلایە، ئیشی بەم چەرخە نییە
یانێ لەم بازارەدا بێ کاسبی و بێ کارە دڵ

تاڵ بووە لێم کاکی من سەیرانی گوڵزار و چەمەن
چۆن بە بێ تۆ طالیبی دەشت و دەر و گوڵزارە دڵ

بێ سەر و بێ سەروەر و بێ غەمخۆر و بێ یاوەرم
بێ حەبیب و بێ طەبیب و خەستە و بیمارە دڵ

هەر لە شەوق و ذەوقی تۆ بوو لەم هەموو غەمباریا
وام ئەزانی مەست و سەرمەستی گوڵی بێ خارە دڵ

چی بوو ئەم سەکتە کە سەکتەی دا لە زەوقی دۆستان
یا مەگەر جێی تیری تەقدیر و قەزای قەهارە دڵ

دڵ کە مەحرووم بوو لە بێنی باغی ڕووی تۆ کاکی خۆم
هەرچی باغاتە لەلای وەك شۆرەکات و خارە دڵ

بێنی یارانت ئەدا (بابارەسوول)، (عەبدولکەریم)
بۆیە دایم وای ئەزانی هەر لەلای دڵدارە دڵ

ناوی (نامی)ی تۆیە ویردی دایمی (عەبدولکەریم)
وەقفی فیکری تۆیە خاطر خاوەنی ئەسرارە دڵ

مەطڵەعی سالّی هەزار و سێصەد و حەفتاو و شەش
ئەو دەمەی پڕ بوو لە ئێش تا ئیستە وا بیمارە دڵ

هەر بە ڕەبەنی ژیانی بەسەر برد.

بێخود شاعیرێکی پایە بڵند بوو. شیعری بە کوردی و فارسی زۆرە. دیوانەکەی لەلایەن موحەمەدی کورمەوە بەیارمەتیی عەبدولڕەحمانی موفتیی برازای لە ١٩٧٠دا لەچاپ دراوە[٢]، بەڵام هەموو شیعرەکانی تیا نییە. لێرەدا بە مونناسبی ئەزانین چەند پارچە شیعری بڵاو بکەینەوە کەلە دیوانەکەیدا بڵاو نەکراونەتەوە.

(١) بە کوردی

(بحمد الله) کە میعماری ئەزەل کۆیەی تەماشا کرد[٣]
بە صونعی سەرمەدیی خۆی دائیرەی ئەوقافی ئاواکرد

(٢) جێی خۆیەتی لێردا هەڵەیەک ڕاست بکەینەوە، کە لە دیوانەکەیدا ڕووی داوە، ئەویش ئەوەتە کە لەسەر پارچە شیعری:

(بحمد الله) دڵی دەریایە خادیم
مەعانیی لوئلوئی لالایە خادیم

نووسراوە بێخود بۆ سەید عەلیی ڕەفیقی (خادم السجادة)ی نووسیوە. لەڕاستیدا، وەک وەختی خۆی مامۆستا موحەمەد حەوێز لە نامەیەکی پڕلە لە مەعلوومادا بۆ موحەمەدی کورمی ڕوون کردووەتەوە، بێخود ئەو پارچە شیعرەی بۆ حاجی میرزا عەبدوڵڵای کۆیی نووسیوە کە نارناوی شیعریی (خادیم) بووە و زۆر دۆستی بێخود بووە. شایانی وتنە خادیمیش بە پارچە شیعرێکی جوان وەڵامی بێخودی داوەتەوە کە سەرەتاکەی ئەمەیە:

لە عیشقی حەزرەتی مەولایە بێخود
سەری پڕ نەشئەیی سەودایە بێخود

(٣) بێخود ئەم پارچە شیعرەی بەبۆنەی ئەوەوە داناوە کە مەئموورێ ئەوقافی ئەو سەردەمەی کۆیە کە ناوی سەید هادی بووە و خزمی بێخود خۆی بووە لە ساڵی ١٣٥٤دا چاخانەیەک و شەست و چوار دووکان و چوار سەکۆ لە تەنیشت مزگەوتی گەورەی کۆیەوە بە پارەی ئەوقاف بۆ سوودی ئەو مزگەوتە ئەکاتەوە. ئەم پارچە شیعرە هەرچەند لە دیوانەکەی بێخوددا نییە، بەر لە بەچاپگەیاندنی دیوانەکە لە ژمارە (١٠)ی ساڵی (١)ی گۆڤاری (ڕووناکیدا بڵاو کراوەتەوە کە لە ٢٥ی نیسانی ١٩٦٣دا دەرچووە. پاش دەرچوونی دیوانەکەیش لە ژمارە (٣٠١)ی ساڵی (٧)ی ڕۆژنامەی (هاوکاری) دا بڵاو کراوەتەوە کە لە ١٩٧٦/١/٢٣دا دەرچووە [بۆ زانینی زۆرتر لەبارەی ئەم پارچە شیعرەوە بڕوانە ژمارەی ناوبراوی ڕۆژنامەی هاوکاری، وتاری «دیوانەکەی بێخود و پارچە شیعرێکی دۆزراوەی» کە مامۆستا کەریم شارەزا نووسیویە].

دەمێ بوو تووشی عیللەت بووبوو ئەوقافی قەزای کۆیە
قەدەر کردی کە دوقتۆرێکی هێناوە پێی مواوا کرد

خودا وەك بووعەلیی سینا کە (سەید هادی)یی بۆ نارد
بە قانوونی شیفا ئالام و دەردی تەفروتوونا کرد

لەپاش مزگەوتی گەورە و تەکیە دەستی کردە ئینشائات
لە ناوشارا نزیك حەفتا دوکانی تازەی ئینشا کرد

کە ئەم بازارە وەك قەسری بەهەشتەی بۆ دروستکردن
زەمانی حوور و غیلمانی سەراپا پڕ لە طووبا کرد

ئەگەر لوطفی ببێ مافەوق ئیتر شایانی تەرفیعە
کە چونکو بۆ حوکوومەت واریداتی زۆری پەیدا کرد

لە سایەی ڕاتیبی مافەوقە ئەم مەئموورە ئەوقافە
لە کۆیسنجاق کەوا فەوقی وەزیفەی خۆیشی ئیفا کرد

چ مافەوقێ؟ کە وەك ڕۆستەم لە مەیدانی دلێریدا
بە تیغی جەوهەری دێوی سپیی زوڵمی یەکالا کرد

وەلی نیعمەت مودیری عام (کوبەیسی) عیسەیی دەوران
(ڕەئووف) بەگ یەعنی ئەو ذاتە کەوا ئەوقافی ئاوا کرد

کە (بێخود) سالّی تەئریخی لە مامۆستای خیرەد پرسی
لە شێوەی فارسیی لادا، بە کوردیی تازەی ئیملا کرد

بە صەد تەحسین جەوابی دایەوە و دەستە و دوعا فەرمووی:
«مووەفەق هەر بژی (هادی) وەك ئەم بازارەی ئینشا کرد»(٤)

(٤) بۆ ئەوەی پیتەکانی ئەم نیوە شیعرە بە حیسابی حوروفی ئەبجەد ١٣٥٤یان لێ دەرچێ کە سالّی دروستکردنی چاخانە و سەکۆ و دووکانەکانە، پێویستە نیوە شیعرەکە بەم جۆرە بنووسرێتەوە: « موفق هەر بژی هادی وەك ئەم بازارەی انشا کرد».

(۲) به فارسی

چـرا در مـزرع دل تـخـم مـهـرم کـاشتـی، رفـتـی
مـگـر از حـاصلاتش دست را بـرداشتـی، رفـتـی

تو خود چون گل شدی در جنت قادر کرم شادان
مـرا در دوزخ غـم خـار را پـنـداشتـی، رفـتـی

نشستـی چـون هـمـا بـر شاخسار روضهء مـقـصود
بـه قـاف عـزلـتـم عـنـقـا صفت بـگذاشتـی، رفـتـی

وصالت را وجـودم هست چـون شیـر عـلـم لـرزان
مـرا تـا رایت هـجـران بـدل افـراشتـی، رفـتـی

بـــه اشك گـــرم و آه سرد(بـیـخـود) از غـمت گـویـد
چـرا در مـزرع دل تـخـم مـهـرم کـاشتـی، رفـتـی[۵]

(۵) وەختی خۆی پاش دەرچوونی دیوانەکەی بێخود، دۆستی خۆشەویستمان شێخ حوسەینی شێخ عـوثـمـانـی شێخ مـەعـرووفـی نـێرگسەجـارِ ئـەم پـارچـە شیـعـرەی بـۆ نـاردین. لـەم دواییـیەشدا لە کەشکۆڵەکەی مەلا فەتاحی کاگردەڵیدا دیمانەوە کە فۆتۆیەکی لای دۆستی خۆشەویستمان شێخ عەلیی قەرەداغییە، مەلا فەتاح خۆی لەسەری نووسیوە لەگەڵ بێخود لە کەرکووك پێکەوە خوێندوویانە، پاشان ئەو کەرکووکی بەجێ هێشتووە و چووە بۆ قادر کەرەم، بێخودیش یادی کردووەتەوە، ئەم چەند شیعرەی لە کەرکووکەکوە بۆ نووسیوە. شایانی وتنە شێخ عەلیی قەرەداغی، لەبارەی کەشکۆڵەکەی مەلا فەتاحەوە، وتارێکی لە ژمارەی ۱۲–۱۳ی پاشبەندی کوردیی رۆژنامەی عێراقدا بڵاو کردووەتەوە کە لە شوبات و مارتی ۱۹۷۸دا دەرچووە، ئەم پارچە شیعرەی تیا نووسیوەتەوە.

پێڕست

بەشی یەکەم – شێخە نەقشبەندییەکانی هەورامان ٨
یادی شێخ عوسمان سیراجودین ٩
لە دایکبوونی شێخ عوسمان و پشت و بنەچەی ٩
خوێندنی شێخ عوسمان سیراجودین ١٠
تەریقەت وەرگرتنی شێخ عوسمان لەسەر دەستی مەولانا خالیددا لە بەغدا ١٢
گەڕانەوەی شێخ عوسمان بۆ سلێمانی لە خزمەتی مەولانادا ١٣
گەڕانەوەی دیسانەوەی شێخ عوسمان بۆ سلێمانی لە خزمەتی مەولانادا ١٤
گەڕانەوەی شێخ عوسمان بۆ هەورامان ١٥
دەوری شێخ عوسمان سیراجودین پاش کۆچکردنی مەولانا بۆ شام ١٦
هاتنی شێخ عوسمان بۆ خانەقای مەولانا لە سولەیمانی... ..... ١٦
ناوی هەندێ لە خەلیفەکانی شێخ عوسمان سیراجودین ١٩
دارایی و باری گوزەرانی شێخ عوسمان سیراجودین ٢٦
سەفەرەکانی شێخ عوسمان سیراجودین ٢٧
خێزان و منالّەکانی شێخ عوسمان سیراجودین ٣١
کۆچی دواییی شێخ عوسمان سیراجودین ٣٢
لاواندنەوەی شێخ عوسمان سیراجودین لەلایەن... ..... ٣٨
نامەکانی شێخ عوسمان سیراجودین ٣٩
نامەی یەکەم – بۆ کاك ئەحمەدی شێخی نووسیوە ٤٠
نامەی دووهەم – بۆ سەید عەبدولڕەحیمی... ..... ٤٢
نامەی سێهەم – بۆ حاجی موحەمەدی سمێرانیی نووسیوە ٤٢
نامەی چوارەم – دیسان بۆ حاجی موحەمەدی سمێرانیی نووسیوە ٤٣
نامەی پێنجەم – بۆ موریدانی ناوچەی جوانڕۆی نووسیوە ٤٣
نامەی شەشەم – بۆ مەلا عومەری عومەر گونبەتیی نووسیوە ٤٤
نامەی حەوتەم – بە مەبەستی ڕوونکردنەوەی ئامانجەکانی... ..... ٤٥
چەند نامەیەکی مەولانا خالیدی نەقشبەندی بۆ... ..... ٤٦
وەسیەتەکانی شێخ عوسمان سیراجودین بۆ مورید و مەنسووبەکانی ٤٨
وەسیەتی یەکەم ٤٩

وەسیەتی دووەم ٤٩
وەسیەتی سێیەم ٥٢
وەسیەتی پێنجەم ٥٣
وەسیەتی شەشەم ٥٥
وەسیەتی حەوتەم ٥٦
وەسیەتی هەشتەم ٥٨
وەسیەتی نۆهەم ٥٩
ووەسیەتی دەهەم ٦٠
چوارینەیەك و چەند تاكە بەیتێكی شێخ عوسمان سیراجودین ٦١
یادی شێخ موحەمەد بەهائودینی كوڕی شێخ عوسمان سیراجودین ٦٢
كورتەی مێژووی ژیانی شێخ موحەممەد بەهائودین ٦٢
ڕووداوێك لە نێوان شێخ موحەمەد بەهائودین... ..... ٦٧
مولّك و داراییی شێخ موحەمەد بەهائودین ٧٠
كۆچی دواییی شێخ موحەمەد بەهائودین ٧٣
نامەكانی شێخ موحەمەد بەهائودین ٧٣
نامەی یەكەم – بۆ طەهماسیب میرزای موئەییدو... ..... ٧٣
نامەی دووەم – بۆ شێخ عوبەیدوڵڵای شەمزینیی... ..... ٧٥
شیعری شێخ موحەمەد بەهائودین ٧٧
پارچە شیعری یەكەم ٧٧
پارچە شیعری دووەم ٧٩
پارچە شیعری سێیەم ٧٩
یادی حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفای... ..... ٨١
لە دایكبوون و خوێندنی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا ٨١
خێزان و منالّی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا ٨٢
سەفەرەكانی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا ٨٢
كۆچی دواییی حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا ٨٤
نامەیەكی حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا بۆ... ..... ٨٤
بەشێكی دیوانی شیعری حاجی شێخ عەبدولّڕەحمان ئەبولوەفا ٨٦
پرسیاری حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا ٨٦
یادی شێخ عومەر ضیائودینی كوڕی شێخ عوسمان سیراجودین ١٢٤
لە دایك بوون و پێگەیشتن و ئیرشادكردنی شێخ عومەر ضیائودین ١٢٤

ژن و منالّی شێخ عومەر ضیائودین ١٢٨
خانەقاکانی شێخ عومەر ضیائودین ١٣٠
هەڵوێستی شێخ عومەر ضیائودین بەرانبەر بە خوێندن و مەلا و فەقێ ١٣١
ئەدەبیاتی شێخ عومەر ضیائودین ١٣٦
چەند پارچە شیعرێکی بە دیالێکتی گۆرانی ١٣٧
چند پارچە شیعرێکی بە دیالێکتی کرمانجیی خواروو ١٣٩
چەند پارچە شیعرێکی بە زمانی فارسی ١٤٦
چەند پارچە شیعرێکی بە زمانی عەرەبی ١٦٧
سێ نامیلکەی شێخ عومەر ضیائودین ١٧٨
رسالەء در بیان لطائف جهت دفع اشکال مسلمانان ١٧٨
نامیلکەیەك لە وەڵامی هەندێ لە مەلا گەورەکاندا بۆ... ..... ١٨٠
نامیلکەیەك بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە.... ..... ١٨٣
نامەکانی شێخ عومەر ضیائودین ١٨٥
نامەی یەکەم – بۆ شێخ نەجموددینی کوڕی نووسیوە ١٨٥
نامەی دووهەم – دیسان بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە ١٨٦
نامەی سێهەم – هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە ١٨٦
نامەی چوارەم – هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە ١٨٦
نامەی پێنجەم – هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە ١٨٧
نامەی شەشەم – هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە ١٨٨
نامەی حەوتەم – هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە ١٨٩
نامەی هەشتەم – هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە ١٨٩
نامەی نۆهەم – هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە ١٩٠
نامەی دەهەم – هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە ١٩١
نامەی یازدەهەم – هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە ١٩١
نامەی دوازدەهەم – هەر بۆ شێخ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە ١٩٢
نامەی سیازدەهەم – هەر بۆ شێخ نەجمودینی کوڕی نووسیوە ١٩٣
نامەی چواردەهەم – بۆ شێخ عەلائودینی کوڕی نووسیوە ١٩٣
نامەی پازدەهەم – بۆ خەلیفەی خۆی شێخ مارفی نێرگسەجارِی نووسیوە ١٩٥
نامەی شازدەهەم – دیسان بۆ شێخ مارفی نێرگسەجارِی نووسیوە ١٩٥
نامەی حەڤدەهەم – لە وەڵامی نامەی شێخ مەعرووفی نێرگسەجارِدا نووسیویە ١٩٦
نامەی هەژدەهەم – بۆ حاجی شێخ عارفی قزراباتی نووسیوە ١٩٧

نامەی نۆزدەهەم – هەر بۆ حاجی شێخ عارفی قزراباتی نووسیوە ١٩٧
نامەی بیستەم – هەر بۆ حاجی شێخ عارفی قزراباتی نووسیوە ١٩٨
نامەی بیست و یەکەم – بۆ شێخ حەسەنی قەرەچێواری نووسیوە ١٩٨
نامەی بیست و دووەم – لە وەڵامی نامەی حاجی مەلاعەبدوڵڵای جەلیدا نووسیویە..... ١٩٩
نامەی بیست و سێیەم – بۆ ئەمینو لساداتی نووسیوە لە دێی کوچك چەرموو ٢٠٠
نامەی بیست و چوارەم – لە وەڵامی حاجی مەلا عەبدولسەلامی بانەییدا نووسیویە ٢٠٣
نامەی بیست و پێنجەم – بۆ شێخ غیاثوددینی ئەنصاریی تاڵشیی نووسیوە ٢٠٤
نامەی بیست و شەشەم – بۆ شێخ سەلیمی مەردۆخیی سنەییی نووسیوە ٢٠٥
نامەی بیست و حەوتەم – بۆ شێخ شەمسوددینی سەقزیی نووسیوە ٢٠٦
نامەی بیست و هەشتەم – بۆ شێخ مەلا عەبدولقادری دێوانەی نووسیوە ٢٠٧
نامەی بیست و نۆیەم – بۆ حەبیب ئەفەندیی خانەقینیی نووسیوە ٢٠٧
نامەی سییەم – لەوەڵامی نامەی سەیید موحەممەد ئەمینی باینچۆییدا نووسیویە ٢٠٨
نامەی سی و یەکەم – بۆ حاجی موعتەمەدولئیسلامی سنەییی نووسیوە ٢٠٩
نامەی سی دووهەم – بۆ رەشید ئەفەندیی کوڕی موفتیی زەهاویی نووسیوە ٢١٠
نامەی سی و سێهەم – بەتایبەتی بۆ یەکێ... ..... ٢١١
نامەی سی وچوارەم – بۆ یەکێ لە مەنسووبەکانی نووسیوە ٢١١
نامەی سی وپێنجەم – بۆ هەندێ سۆفی ژنی نووسیوە ٢١٢
نامەی سی وشەشەم – بۆ مودیری ناحیەی قزراباتی نووسیوە ٢١٢
نامەی سی و حەوتەم – بۆ بەگزادەکانی هەورامانی نووسیوە ٢١٣
نامەی سی و هەشتەم – لە وەڵامی کابرایەکی کیمیاگەردا نووسیویە ٢١٤
نامەی سی و نۆهەم – بۆ شازادە فەرمانفەرمای حاکمی سنەی نووسیوە ٢١٤
نامەی چلیەم – بۆ حوسامو لمولکی حوکمداری کوردستانی نووسیوە ٢١٦
نامەی چل و یەکەم – بۆ ئاصەفولدیوانی سنەی نووسیوە ٢١٨
نامەی چل و دووهەم – بۆ سوڵتان عەبدولحەمید خانی عوسمانیی نووسیوە ٢١٩
نامەی چل و سێهەم – لە خانەقیینەوە بۆ حاجی شێخ... ..... ٢٢٠
نامەی چل و چوارەم – لە وەڵامی مەلا عەبدولقادری... ..... ٢٢١
نامە چل و پێنجەم– بۆ مەلا فەتحوڵڵای رێژاویی نووسیوە ٢٢٢
نامەی چل و شەشەم – بۆ خەلیفەی خۆی لە... ..... ٢٢٣
نامەی چل و حەوتەم – لە وەڵامی سەید هیدایەت ناوێکا نووسیویە ٢٢٤
خەلیفەکانی شێخ عومەر ضیائودین ٢٢٥
یادی حاجی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ عوسمان سیراجودین ٢٢٧

ژیانی حاجی شێخ ئەحمەد ٢٢٧
ئەولادی حاجی شێخ ئەحمەد ٢٢٨
سەفەری حاجی شێخ ئەحمەد بۆ ئەستەموڵ و بۆ حەج ٢٢٩
نامەیەکی حاجی شێخ ئەحمەد کە لە مەککەوە بۆ شێخ عومەر... ..... ٢٣٠
یادی شێخ نەجمودینی کوڕی شێخ عومەر ضیائودین ٢٣١
ژیانی شێخ نەجموددین ٢٣١
ژیانی ڕۆژانەی شێخ نەجمودین ٢٣٢
دووریی شێخ نەجمودین لە دنیا و دنیا پەرستی ٢٣٣
ژن و منداڵی شێخ نەجمودین ٢٣٤
چەند نموونەیەکی شیعری شێخ نەجمودین ٢٣٧
چەند نامەیەکی شێخ نەجمودین ٢٤٦
نامەی یەکەم – بۆ حاجی بابای تاڵشیی نووسیوە ٢٤٦
نامەی دووەەم – بۆ حاجی شێخ عارفی قزراباتی نووسیوە ٢٤٧
نامەی سێهەم – دیسان بۆ حاجی شێخ عارفی قزراباتی نووسیوە ٢٤٧
نامەی چوارەم – دیسان بۆ حاجی عارفی نووسیوە ٢٤٨
نامەی پێنجەم – لەبارەی حاجی شێخ عارفەوە بۆ موریدانی قزراباتی نووسیوە ٢٤٨
نامەی شەشەم – دیسان بۆ حاجی شێخ عارف و موریدانی قزراباتی نووسیوە ٢٤٩
نامەی حەوتەم – بۆ یەکێ لەدۆستانی نووسیوە بۆ پەرسە ٢٤٩
نامەی هەشتەم – بۆ مەحموود ئەدیب ئەفەندیی نووسیوە لە خانەقین ٢٥٠
نامەی نۆهەم – دیسان بۆ مەحموود ئەدیب ئەفەندیی نووسیوە ٢٥١
نامەی دەهەم – نازانم بۆ کێی نووسیوە ٢٥٢
نامەی یازدەهەم – بۆ نووڕودینی کوڕی نووسیوە ٢٥٢
وەسیەتی شێخ نەجموددین، بۆ نووڕودینی کوڕی نووسیوە ٢٥٣
یادی شێخ عەلائودینی کوڕی شێخ عومەر ضیائودین ٢٥٥
ژیانی شێخ عەلائوددین ٢٥٥
بیارە لە سەردەمی شێخ عەلائودیندا ٢٥٧
سەفەرەکانی شێخ عەلائودین ٢٥٨
ژن و منالّی شێخ عەلائودین ٢٥٩
کۆچی دواییی شێخ عەلائودین ٢٦٠
وەسیەتی شێخ عەلائودین ٢٦٢
پاشبەند ٢٦٣

ئیجازەنامەیەکی خەلافەت لەلایەن شێخ عوسمان سیراجودینەوە... ٢٦٥
چەند پارچە شیعرێکی تری حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا ٢٦٦
دوو نامەی تری شێخ عومەر ضیائودین ٢٧٦
نامەی یەکەم – بۆ موظەفەرودین شای قاجاری نووسیوە ٢٧٦
نامەی دووەەم – لە وەڵامی یەحیای مەعریفەتدا نووسیویە ٢٧٧
ئیجازەنامەیەکی خەلافەت لەلایەن شێخ عومەر ضیائودینەوە... ٢٧٩
بەشی دووەەم – هەندێ لە موراید و مەنسووبە دیارەکانی... ٢٨١
یادی مەلا حامیدی کاتب ٢٨٣
یادی حاجی مەلا ئەحمەدی نۆدشەیی ٢٩٠
یادی سەید عەبدولڕەحیمی مەشهوور بە مەولەوی ٢٩٧
ژیانی مەولەوی ٢٩٧
ئەو کتێبانەی مەولەوی دای ناون ٣٠٠
سەفەری مەولەوی بۆ ئەملا و ئەولا ٣٠٣
پێوەندی ڕۆحیی مەولەوی ٣٠٧
چەردەیەك لەبارەی ژیانی کۆمەڵایەتیی مەولەوییەوە ٣٠٨
حێزان و منالّی مەولەوی ٣٠٩
دۆستانی مەولەوی ٣١١
نامەکانی مەولەوی ٣٥١
نامەی یەکەم – بۆ شێخ عوسمان سیراجودینی نووسیوە ٣٥١
نامەی دووەەم – بۆ شێخ موحەمەد بەهائودینی کوڕی... ٣٥٢
نامەی سێیەم – بۆ شێخ موحەمەد بەهائودینی نووسیوە لە وەڵامی نامەیەکا ٣٥٣
نامەی چوارەم – بۆ شێخ عەلیی حوسامودینی نووسیوە ٣٥٤
نامەی پێنجەم – بۆ شێخ عەلیی حوسامودینی نووسیوە ٣٥٤
نامەی شەشەم – بۆ شێخ عەزیزی جانەوەرەیی نووسیوە ٣٥٥
نامەی حەوتەم – بۆ مەلاموحەمەد صالّحی فەخرولعولەمای نووسیوە ٣٥٦
نامەی هەشتەم – بۆ شێخ شێخ موحەمەد جەسیمی مەردۆخیی نووسیوە ٣٦٥
نامەی نۆهەم – بۆ فەرهاد میرزای والیی سنەی نووسیوە ٣٦٩
نامەی دەهەم – بۆ موعتەمەدودەولە فەرهاد میرزای نووسیوە ٣٧٧
نامەی یازدەهەم – لەوەڵامی حوسامولسەڵتەنەدا نووسیویە ٣٧٨
نامەی دوانزدەهەم – بۆ عەلی ئەکبەر خانی شەرەفمولکی نووسیوە ٣٨٠
نامەی سیازدەهەم – بۆ مەحموود پاشای جافی نووسیوە ٣٨٢

نامەی چواردەهەم – بۆ مەحموود پاشای جافی نووسیوە ٣٨٢
نامەی پازدەهەم – بۆ مەحموود پاشای جافی نووسیوە ٣٨٤
نامەی شازدەهەم – بۆ مەحموود پاشای جافی نووسیوە ٣٨٥
نامەی حەڤدەهەم – بۆ مەحموود پاشای جافی نووسیوە ٣٨٥
نامەی هەژدەهەم – بۆ حاجی مەحموودی... ..... ٣٨٧
نامەی نۆزدەهەم – بۆ حاجی مەحموودی یاروەیسی نووسیوە ٣٨٨
نامەی بیستەم – بۆ سەید عەبدوڵڵای کوڕی نووسیوە ٣٨٩
نامەی بیست و یەکەم – بۆ سەید عەبدوڵڵای کوڕی نووسیوە ٣٩٠
نامەی بیست و دووهەم – بۆ حەبیبوڵڵا خانی قوبادیی نووسیوە ٣٩١
نامەی بیست و سێهەم – نازانم بۆ کێی نووسیوە ٣٩٢
نامەی بیست و چوارەم – نازانم بۆ کێی نووسیوە ٣٩٤
نامەی بیست و پێنجەم – نازانم بۆ کێی نووسیوە ٣٩٤
نامەی بیست و شەشەم – نازانم بۆ کێی نووسیوە ٣٩٥
نامەی بیست و حەوتەم – نازانم بۆ کێی نووسیوە ٣٩٥
نامەی بیست و هەشتەم – نازانم بۆ کێی نووسیوە ٣٩٥
نامەی بیست و نۆهەم – نازانم بۆ کێی نووسیوە ٣٩٦
نامەی سییەم – نازانم بۆ کێی نووسیوە ٣٩٧
نامەی سی و یەکەم – نازانم بۆ کێی نووسیوە ٣٩٧
نامەی سی و دووەم – نازانم بۆ کێی نووسیوە ٣٩٨
نامەی سی و سێیەم – نازانم بۆ کێی نووسیوە ٣٩٨
نامەی سی و چوارەم – نازانم لە وەڵامی کێدا نووسیویە ٣٩٨
نامەی سی و پێنجەم – نازانم بۆ کێی نووسیوە ٣٩٩
نامەی سی و شەشەم – نازانم لە پرسەی کێدا بۆ کێی نووسیوە ٣٩٩
نامەی سی و حەوتەم – نازانم بۆ کێی نووسیوە ٤٠٠
نامەی سی و هەشتەم – نازانم بۆ کێی نووسیوە ٤٠٠
لە پشتی کتێبێکی دۆستێکی نووسیوە ٤٠١
دوو پارچە شیعری مەولەوی بە فارسی لە لاواندنەوەی... ..... ٤٠١
یادی ئەحمەدی پریسی ٤٠٣
یادی شێخ عەبدوڵڵای مرادوەیس ٤١٢
یادی شێخی عەبدوڵڵای قوطبی قەرەداغی ٤١٤
یادی سەیید شاکەرەمی تاوەگۆزی ٤١٥

یادی شێخ بورهان ٤١٦
یادی حاجی شێخ ئەبووبەکری هەولێری ٤١٨
یادی شێخ نەبیی ماویلیی ڕەواندزی ٤١٩
یادی حاجی شێخ ئەمینی خاڵ ٤٢١
یادی مەلا ئیبراهیمی بیارە ٤٢٢
یادی حاجی سەید حەسەنی چۆڕی ٤٢٣
یادی مەلا عەبدولقادری مودەڕیسی بیارە ٤٢٦
یادی حاجی مەلا عەبدوڵڵای پەسۆ ٤٣٠
یادی مەلا عەبدولڕەحیمی چروستانەیی ٤٣٢
یادی مەلا قادری مەلا مۆمن ٤٣٣
یادی شێخ مەعرووفی نێرگسەجاڕی ٤٣٨
یادی مەلا عەبدوڵڵای جەلیی کۆیی ٤٤٥
یادی شێخ سەلیم تەختەیی ٤٤٦
یادی شێخ عەزیز تەختەیی ٤٦٤
یادی شێخ موحەمەد ئەمینی هەولێری ٤٦٧
یادی مەلا مەحموودی باکی ٤٧٠
یادی مەلا مەجیدی پێش نوێژی خانەقای بیارە ٤٧٢
یادی حاجی مەلا موحەمەدی جوانڕۆیی ٤٧٥
یادی مەلا عەبدوڵای عەبابەیڵێیی ٤٧٦
یادی مەلا بەهائوددینی پێش نوێژی خانەقای بیارە ٤٧٧
یادی مامۆستا شێخ عومەری ئیبنولقەرەداغی ٤٧٨
یادی شێخ موصطەفای موفتیی هەڵەبجە ٤٨٣
یادی شێخ عەبدولەطیفی قەرەداغی ٤٨٤
یادی مەلا حەمەسەعیدی عەبابەیلێیی ٤٨٥
یادی شێخ موحیدینی قزڵبڵاخی ٤٨٦
یادی شێخ بابارەسوڵ بێدەنی ٤٨٨
یادی شێخ عەبدولکەریمی ئەحمەد بڕندە ٥١٢
یادی مەلا قادری سۆفی ٥٢٢
یادی مەلا مەحموودی بێخود ٥٢٤